AMBROZIE AL MILANULUI

SCRIERI

1

TÂLCUIRI LA SFÂNTA SCRIPTURĂ

PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

52

SFÂNTUL AMBROZIE AL MILANULUI

SCRIERI

PARTEA ÎNTÂI

TÂLCUIRI LA SFÂNTA SCRIPTURĂ

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI - 2007

PRECUVÂNTARE

În „Prefața" care deschidea volumul al 53-lea din colecția Părinți și scriitori bisericești, *volum tipărit în anul 1994 și cuprinzător a o parte din însemnata operă scrisă a Sfântului Ambrozie al Milanului (339-397), vrednicul de pomenire Preot Profesor Teodor Bodogae (1911-1994) amintea de versiunea românească a scrierilor exegetice ale acestui Sfânt Ierarh și Părinte al Bisericii, versiune aflată atunci încă în așteptarea publicării. A îngăduit Preabunul Dumnezeu să apară întâi partea care conținea lucrarea* Despre Sfintele Taine, Scrisorile *și* Imnurile *ambroziene, iar tâlcuirile la Sfânta Scriptură a Vechiului Legământ să vadă lumina tiparului acum, după mai bine de un deceniu.*

Această îmbelșugată tâlcuire la Scriptura Sfântă a Vechiului Testament a fost orânduită după chipuri și nume pilduitoare aparținând Legii Vechi, care însă îndreptau tainic toată luarea aminte spre apropiata împlinire a voii și făgăduinței Dumnezeiești - venirea în lume și slujirea izbăvitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu întrupat din Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria.

Toate, așadar, prefigurau taina și evenimentul de nepătruns ale negrăitei pogorâri între marginile zidirii a Ziditorului, a Celui care „este cu adevărat Hristosul, Mântuitorul lumii" *(Ioan 4, 42).*

Comentariile acestea ale Sfântului Ambrozie al Milanului, care ne înlesnesc fericita întâlnire cu ascunse tâlcuri morale și duhovnicești ale de-Dumnezeu-insuflatelor Scripturi, se adaugă acum tezaurului de texte patristice exegetice traduse până în prezent în limba română. O adevărată bibliotecă de scrieri sfinte, care dovedesc pe de-o parte cu câtă atenție, prețuire și evlavie a fost privită și adâncită cunoașterea, nerătăcită, a Sfintelor Scripturi în Biserica dreptmăritoare, și, pe de altă parte, că nu poate cineva tâlcui Cuvântul lui Dumnezeu, fără să ajungă la cumplita înșelare de sine, dacă nu va

căuta cu smerenie ca luminători și călăuzitori pe Sfinții Părinți ai Bisericii celei una, sfântă, sobornicească și apostolică.

Așadar, între neprețuitele traduceri patristice românești - de dreaptă, ziditoare și mântuitoare interpretare a Sfintei Scripturi - vom număra de-acum, pe lângă cele ale Sfinților Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei, și pe cele ale Sfântului Ambrozie al Milanului. Toate ne învață de fapt cum să-L căutăm pe Dumnezeu și să ne apropiem de El „cu inimă smerită", *neîncetat atrăgându-ne luarea aminte că* „înțelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean și nu sălășluiește în trupul supus păcatului" *(Înțel. Sol. 1, 1, 4). Iată marele adevăr de care se pătrund toți aceia care, năzuind să cunoască Scripturile și puterea lui Dumnezeu (Mat. 22, 29), se încred nu în păruta iscusință omenească, ci se încredințează călăuzirii sigure a de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți ai Bisericii.*

Pentru toate acestea, cu bucurie aleasă binecuvântăm tipărirea acestui nou volum din colecția Părinți și scriitori bisericești, *încredințat fiind că prin fiecare asemenea carte bisericească învățăm mai temeinic chipul de a fi și noi* „părtași la suferința pentru Evanghelie, potrivit puterii lui Dumnezeu, Care ne-a mântuit și ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci potrivit planului Său și harului dat nouă întru Hristos Iisus..." *(II Tim. 1, 8-9).*

La sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic
și Tămăduitor Pantelimon, 2007

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI,
LOCȚIITOR AL CEZAREEI CAPADOCIEI
ȘI
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

decât rafinat, adresându-se cu mult simţ umanitar; oricum, nu lasă a apărea în persoana lui nimic fals sau vanitos".

În orice caz, după cum se exprima un teolog francez, "de dragostea fierbinte cu care şi-a slujit patria romană Ambrozie a ştiut să lege o înaltă conştiinţă a drepturilor Bisericii, făcându-le chiar să prevaleze, dar fără ostentaţie, întrucât era convins că aceste drepturi reprezentau sprijinul cel mai sigur al societăţii. Prin exemplul său, el a fost iniţiatorul marelui rol pe care avea să-l joace ea în lumea zguduită şi reînnoită şi la care, fără s-o fi prevăzut, a contribuit el însuşi, pregătind-o".

Dintre scriitorii latini, Sfântul Ambrozie este cel dintâi care nu s-a născut din părinţi păgâni, ci s-a născut din părinţi creştini, făcându-şi educaţia şi crescând într-o atmosferă creştină, dar în acelaşi timp el a fost şi cea dintâi odraslă ieşită dintr-o veche şi înaltă aristocraţie romană. De fapt, în scrierea sa *Despre feciorie* (3, 7), Ambrozie ne informează că una dintre rudele sale, cu numele Soteris, a murit ca martiră în persecuţia lui Diocleţian, motiv pentru care autorul vede în ea pe "întemeietoarea familiei noastre" *(auctor generis)*. Ştim, pe de altă parte, că sora lui, Marcellina, a îmbrăţişat de tânără viaţa monahală, primind vălul fecioriei de la papa Liberiu însuşi. Dar şi faptul că nici ceilalţi doi fraţi, Satirus şi Ambrozie, nu s-au căsătorit va fi avut o semnificaţie oarecare. Oricum, faţă de amănuntele care adeseori par de-a dreptul legendare în forma în care sunt redate de diaconul Paulin, biograful sfântului, mediul familial atât de religios în care a crescut Sfântul Ambrozie explică şi el modul în care a decurs viaţa sa de mai târziu.

Viaţa Sfântului Ambrozie

Anul naşterii autorului nostru nu e întru totul sigur, el variind între 333 şi 340, după felul în care se interpretează pasajul respectiv din epistola nr. 59, cap. 4, în care Ambrozie spune că avea 54 de ani când i-a fost dat să treacă prin "strâmtorile dureroase ale unei grele frământări aduse de războiul şi tulburările aproape barbare". Unii istorici sunt de părere că aici episcopul face aluzie la tulburările provocate de uzurpatorul Maxim în anii 387–388, pe când alţii cred că aluzia respectivă s-ar potrivi mai bine luptelor interne din anul 394, când un alt uzurpator, cu numele Eugeniu, a ameninţat liniştea publică printr-un lung război de uzură. Dintre cei care s-au ocupat în mod special de precizarea datei naşterii Sfântului Ambrozie notăm

îndeosebi pe B. Rauschen, care s-a oprit la data de 333, pe care o acceptă şi alţii (O. Bardenhewer, E Cayré etc.). În schimb Ioan Gh. Coman adoptă data de 339, probabil după studiul monografic al patrologului luteran Hans von Campenhausen. În acelaşi timp patrologul grec Sp. Balanos acceptă data de 335, pe când cunoscutul patrolog francez Pierre de Labriolles, care ne-a şi dat una dintre cele mai temeinice monografii în materie, propune cronologia 330–340.

Tatăl episcopului purta şi el numele de Ambrozie şi deţinea cea mai înaltă funcţie în administraţia vremii, aceea de "praefectus praetoris Galliarum", cu sediul în oraşul Treviri (actualul Trier), cu o jurisdicţie vastă peste Britania, Galia şi Iberia. Din păcate, cei trei copii, Marcellina, Satirus şi Ambrozie, şi-au pierdut curând părintele, rămânând orfani, aşa încât mama lor a fost nevoită să se mute la Roma. Nu ştim prea multe amănunte din tinereţea lui Ambrozie. În orice caz, dintre toate oraşele prin care i-a fost dat să trăiască, Roma a fost cea dintâi care-i putea oferi posibilităţi mai sigure pentru o şcolarizare cât mai îngrijită. Din scrierile pe care ni le-a lăsat se poate uşor deduce că în afară de limba greacă, pe care a învăţat-o bine (dovadă multele citate din operele scriitorilor creştini şi păgâni), el poseda destule cunoştinţe mai ales din domeniile literaturii şi dreptului, pe baza cărora colegul tatălui său, S.P. Probus, care conducea prefectura Italiei, i-a făcut rost de un post destul de important, de "consularis" sau guvernator al provinciilor Aemilia şi Liguria. Desigur, funcţia sa îi cerea să locuiască în Milan. În această demnitate va fi petrecut el între anii 368–373.

Se ştie că şi în veacul al IV-lea cei care doreau să devină creştini trebuiau să urmeze uneori ani întregi un fel de curs de pregătire în aşa numita instituţie a "catehumenatului". În aceşti ani, catehumenii trebuiau să dovedească preocupări şi calităţi morale, precum şi buna cunoaştere a învăţăturilor creştine. Mulţi cercetători afirmă că şi Ambrozie va fi dat astfel de dovezi încă de pe când era "consularis". De pe atunci va fi extras în şapte cărţi cunoscuta scriere a lui Iosif Flaviu "Despre războiul iudaic", care ni s-a păstrat fragmentar. Tot aşa va fi fost cazul cu unele comentarii la Cărţile Regilor şi comparaţii între Legea lui Moise şi cea a romanilor.

Nu avem informaţii despre anul morţii mamei sale. Probabil că va fi dus şi ea viaţă ascetică alături de Marcellina. Despre Satirus se ştie că a petrecut un timp ca avocat în nordul Africii, dar, începând din anul 375, după ce Ambrozie va fi promovat episcop, va reveni

și el la Milan, administrând vreme de câteva luni gospodăria episcopului, după care a murit subit. În orice caz, atmosfera religioasă din familia lor nu va fi uitată nici de episcop, dar poate că nici de cetățenii orașului, față de care Ambrozie a știut să se poarte cu o grijă deosebită; de aceea, și mai târziu, când vor urma luptele cu arienii și cu partida care mai admira încă obiceiurile păgâne, populația orașului Milan îl va sprijini tot timpul cu un entuziasm rar. Deocamdată se dusese vestea despre talentul lui de mare orator.

Spre sfârșitul anului 374 a încetat din viață, după aproape 20 de ani de activitate, episcopul Milanului, Auxențiu, care fusese înainte episcop al Durostorului din Dobrogea noastră, unde luptase mult în timpul controverselor zise "ilirice", când, începând din anul 343 și până în anul 360, prin încăpățânarea cu care susțineau semi-arianismul, el și aderenții lui făcuseră din regiunile sud-dunărene patria celor mai pătimașe lupte între diferitele partide. Originar el era din Capadocia și se pare că mare parte din "biruințele" lui pe tărâmul acestor lupte le-a câștigat cu ajutorul cântărilor antifonice sau alternative, aduse de el din Orient. Se știe că arienii foloseau de mult astfel de arme. Câștigându-și o faimă mare în Balcani (ca unul care l-a lăudat mult pe Ulfila, apostolul goților), Auxențiu s-a folosit de tot felul de uneltiri, la care se adăuga și sprijinul autorităților din vremea fanaticului împărat Constanțiu și, ca "să dea lovitura și în Apus", a reușit să scoată din scaun și să exileze în Răsărit pe fostul episcop al Milanului, Dionisie, care respectase hotărârile Sinodului de la Niceea privitoare la deoființimea Fiului cu Tatăl. La adăpostul decretelor date de dregătorii arieni, Auxențiu se declara ortodox, dar de o ortodoxie străină de Niceea, de care nu voia să pomenească nicicum. Nici măcar sinodul din anul 364 din Milan, avându-l pe Sfântul Ilarie, proaspăt întors din exilul lui oriental, n-a putut să-l scoată din scaun, el reușind să-și mascheze "cu nevinovăție" duplicitatea. Destul mocniseră până acum nemulțumirile și setea de adevăr, când iată-l acum pe însuși reprezentantul ordinii publice, pe Ambrozie, intrând în Biserică, în timp ce reprezentanții ambelor partide, ortodocși și arieni, nu reușeau să ajungă la înțelegere privitor la cel ales în scaunul episcopal al cetății. Partidele erau cam la fel de puternice. În timp ce guvernatorul le cerea să discute lucrurile în ordine (ne spune biograful său – în cap. 6 – și, după el, o serie întreagă de istorici, Socrate, Sozomen, Theodoret și alții), s-a auzit deodată un

glas de copil, care a exclamat: "Ambrozie să fie episcop!". Era firesc ca cel proclamat să fie surprins de acest lucru, dar faima lui a ajuns repede până la Sfântul Vasile, în Cezareea Capadociei, care-l şi felicita că s-a învrednicit de o alegere care semăna cu aceea a proorocilor. În repetate rânduri Sf. Ambrozie ne asigură că a încercat să fugă de episcopat, pretextând că e numai catehumen şi că nu are în acest scop nici aprobarea împăratului de a ieşi din serviciul public. Dar în câteva zile împăratul l-a dezlegat; şi n-au trecut decât opt zile când, după ce a primit botezul de la un preot ortodox, la 7 decembrie 374, a fost hirotonit episcop, după cum afirmă el însuşi în epistola 63, cap. 65. Primele acţiuni ale noului episcop sunt revelatorii: încă de la începutul anului 375 a primit felicitarea Sfântului Vasile; în acelaşi timp el anunţă poporul că în curând vor sosi din Orient şi moaştele fostului episcop ortodox Dionisie, iar paralel – probabil imitând gestul măreţ al Sfântului Vasile – le face cunoscut credincioşilor săi că renunţă la întreaga lui avere în folosul săracilor. Şi, aşa cum ne asigură Fericitul Augustin, toţi, mari şi mici, fără deosebire, erau primiţi de episcop, care îi mângâia şi plângea împreună cu ei, mai ales cu cei păcătoşi *(Vita,* 39). De aici înainte, revine acelaşi Fer. Augustin, "în fiecare duminică îl auzeau propovăduind cuvântul adevărului". "Şi-am început să-l iubesc, continuă acelaşi părinte, nu ca pe un învăţător al adevărului, ci ca pe un om binevoitor faţă de mine. Şi-l ascultam cu atenţie când vorbea în faţa poporului... ca să cercetez dacă vorbirea lui era pe măsura faimei (cunoscut, cum era, în toată lumea), şi eram cucerit de cuvintele lui... desfătat de dulceaţa cuvântării... simţind că mă apropiam de mântuire, puţin câte puţin, fără să ştiu" *(Confessiones,* V, 13). Am citat aceste mărturii revelatorii pentru întreg felul de a vorbi, de a scrie şi de a acţiona al Sfântului Ambrozie. Ierarhul impresiona în toate, atât prin evlavie şi modestie, cât şi prin libertatea, curajul şi statornicia cu care lucra; un "imperator care era născut spre a conduce şi mânat de conştiinţa datoriei de a lupta pentru dreptate şi adevăr", zice O. Bardenhewer. Nu-i de mirare că a fost cel dintâi dintre păstorii Bisericii pe care l-au chemat împăraţii să-i sprijine atunci când au simţit că li se clatină tronurile. Împăratul Graţian îi era devotat ca un copil. Pe împăratul Valentinian II, care era asaltat de partida senatorilor păgâni, Ambrozie l-a încurajat, îndemnându-l să fie tare, deşi ştia că în spatele senatorilor (iar când au dezlănţuit arienii lupta în 386, şi în spatele

partidei ariene) se ascundea bătrâna împărăteasă Iustina. Tot Ambrozie a fost cel care, sfidând oboseala și frica de a da ochi cu uzurpatorul Maxim, a străbătut de două ori drumul lung peste munți până la Treviri, la ucigașul lui Grațian, și altădată (în 392) în Galia, reușind să-i oprească pe uzurpatori în intențiile lor. Însuși marele Teodosie a putut fi înduplecat de rugile și protestele Sfântului Ambrozie atât în anul 388, cât mai ales în anul 390, în cazul gravului masacru din Tesalonic, pentru care, la îndemnul ierarhului, împăratul însuși a făcut penitență publică. Dar ca să prezentăm în amănunt întreg filmul vieții și acțiunilor devenite legendare, prin care a luptat împotriva arienilor, a senatorilor păgâni, sau prin care a întărit treptat viața morală a Bisericii și a credincioșilor ei, nu intră în preocuparea noastră. Vom sublinia totuși la locul lor măcar unele etape mai importante din șirul acestor fapte.

Despre scrierile Sfântului Ambrozie

"Trecerea de la tribuna măririlor lumești și de la zgomotele vieții furtunoase a palatelor la cântarea de psalmi nu s-a făcut dintr-odată", mărturisește Sf. Ambrozie într-una dintre scrierile sale *(De paenit.* II, 8, 72). Chiar însușirea terminologiei creștine și alcătuirea predicilor sale răsunătoare n-a mers totdeauna ușor. "A trebuit mai întâi să mă documentez eu însumi, pentru ca să știu să vă învăț și pe voi (zice el la începutul scrierii sale *Despre îndatoririle slujitorilor,* I, 1, 4); or, pentru așa ceva nu totdeauna am avut timp destul pentru a mă pune la punct". "Cu mine s-a petrecut un caz paradoxal, zice el într-alt loc, când am fost pus episcop de entuziasmul poporului, dar fără să fi avut destulă cultură". În două dintre epistolele sale (nr. 47 și 48) el mărturisește că uneori diferitele "cărți" sau "broșuri" au fost dictate, alteori copiate și trimise spre corectare sau verificare episcopului Sabin din Piacenta, care i le înapoia îndreptate.Temeiul principal al predicilor și scrierilor sale este în primul rând cunoașterea profundă a Sfintei Scripturi. E de-a dreptul uimitor numărul și varietatea citărilor biblice pe care le face. Și pare tot atât de uimitor faptul că într-o viață atât de plină de obligații administrative, pastorale și cu caracter obștesc, ierarhul acesta și-a mai găsit timp liber pentru a scrie atâtea cărți, chiar dacă multe dintre ele sunt în primul rând prelucrări sau comentarii. Totuși scrierile lui Filon din Alexandria, ale lui

Clement Alexandrinul, Origen, Ipolit, Vasile cel Mare, Atanasie, Didim cel Orb, precum şi multe dintre scrierile profane greco-romane (unele cunoscute autorului direct, altele prin intermediul teologilor greci pe care-i comentează) constituie un câmp neaşteptat de vast al unui ierarh de limbă latină, care are între altele şi acest merit: de a le încetăţeni pentru prima oară în Apus, dar, mai mult decât atâta, de a pune bazele unei culturi teologice prezentate într-un limbaj simplu, practic, totuşi entuziast, cu deschidere largă, umanistă. "Nu prin discuţii teoretice a vrut Dumnezeu să mântuiască poporul Său", sublinia Sfântul Ambrozie într-o altă scriere *(De fide* I, 5, 42) esenţa predicilor sale.

"Nu în afară de tine, ci în tine să cauţi piatra cea preţioasă pentru care iconomul cel credincios era hotărât să-şi vândă tot ce are. Piatra ta este purtarea ta şi sufletul tău. Pe această piatră este zidită casa vieţii tale", susţine el în cartea *Despre întruparea Domnului* (IV, 32). Bănuim, aşadar, de ce a îndrăgit Sfântul Ambrozie interpretarea morală sau chiar pe cea alegorică: pentru a-i zidi moral pe credincioşii săi.

S-a discutat dacă şi în ce măsură va fi cunoscut dintre scriitorii latini pe Tertulian, pe Ciprian. Chiar din Ipolit nu va fi folosit prea mult. Potrivit orientării latinului mai mult spre practic decât spre teoretic, primele scrieri ale Sfântului Ambrozie sunt predicile, sfaturile, îndrumările. Cea dintâi scriere, cuprinzând două cărţi, a fost aceea dedicată morţii fratelui său, Satirus, o entuziastă preamărire a virtuţilor acestui suflet nevinovat, mort prematur. Se evocă religiozitatea şi iubirea frăţească din casa lor.

Tratatul *Despre feciorie* dedicat surorii sale Marcellina (377) prezintă cele trei stări, ca trei etape şi trei feluri de a practica ceea ce mai târziu se va numi "monasticismul" (lupta cu desfrânarea): căsătoria, văduvia şi viaţa în feciorie. Se ştie că Ambrozie n-a fost un extremist în susţinerea ascezei aspre. O scriere specială este cea *Despre feciorie,* compusă la abia trei ani după ce fusese ales episcop. Interesant că, deşi nu era încă organizată pe deplin viaţa ascetică, veneau spre Milan ca să primească vălul fecioriei multe tinere din Italia şi chiar din Africa. În general, Sf. Ambrozie are cuvinte de caldă preţuire pentru viaţa de căsătorie bazată pe credinţă şi pentru indisolubilitatea legământului matrimonial. În schimb, faţă de căsătoria a doua e mult mai sever, socotind-o a fi deja un semn de slăbire a moralităţii. Totuşi nu interzice nici căsătoria a doua: "n-o inter-

zicem, dar nici n-o recomandăm" (zice el în scrierea *Despre văduve* XI, 68). Cuvinte de admirație are ierarhul pentru feciorie, al cărei model suprem este Maica Domnului.

Tot la capitolul *scrieri morale* și *ascetice* trebuie amintită *Despre îndatoririle slujitorilor (De officiis ministrorum)*, o transpunere încreștinată a celei mai cunoscute opere stoice, cu același titlu *(De officiis)*, a lui Cicero, în care, imitând titlul și destinatarii (la Cicero adresantul era studentul Marcu aflat la studii în Atena, la Ambrozie adresanții sunt clerici, fiii sufletești ai episcopului), expune, pe rând, datoriile slujitorilor bisericești față de slujba sfântă a preoției. Ca și la Cicero, planul lucrării e legat de punerea în lumină a celor patru virtuți cardinale: înțelepciunea, temperanța, tăria sau curajul și dreptatea. Cum era și firesc, această scriere prezintă – ca și cele mai multe din operele sale – indicii că a fost compusă sub formă de predică, așa cum se spune de pildă în cartea I, 25: "Astăzi, când s-a citit din Evanghelia după Luca 1, 23, Duhul Sfânt ne-a rânduit să poposim alegând acest pasaj spre a ne întări în îndatoririle față de slujba noastră de preoți". Impresionează în mod deosebit tonul deschis, sincer, ca o spovedanie. În lucrarea sa "Permanența stoicismului de la Zenon până la Malraux" (Gemloux, 1973), M. Spanneut dovedește că prin această scriere în care îi citează pe Platon, Porfiriu și Macrobiu, Sf. Ambrozie ne încredințează (cum au confirmat-o în ultimii 40 de ani cercetările unor autori ca J. Courcelle, Hadot, Theiler, Solignac și alții) că n-a fost străin nici de scrierile neoplatonicului Plotin, chiar dacă acesta n-a fost citat direct, ci prin intermediul altora.

Dar lucrările care l-au făcut mai cunoscut pe marele ierarh milanez sunt în primul rând *scrierile exegetice* sau *tâlcuirile la Sfânta Scriptură*. Ele sunt puternic influențate de interpretarea morală și alegorică, dar tonul cald și deschis al omiliilor sub care ne sunt prezentate vădește același entuziasm sincer cu care ierarhul căuta să-i convingă și să-i pregătească pe credincioșii săi pentru mântuire. Multe din aceste omilii sunt prelucrate după teologi greci (Clement Alexandrinul, Origen, Vasile cel Mare etc.). Ambrozie a știut să prezinte lucrurile atât de deschis și de liber, încât multe pasaje nu și-au pierdut prospețimea nici astăzi.

Dintre scrierile pe care le prezentăm în acest volum, numai *De bono mortis* (pe care unii o socotesc cea mai originală dintre toate operele lui Ambrozie) nu intră în categoria scrierilor exegetice, cele-

lalte toate pot fi încadrate astfel, majoritatea inspirate de cărțile Vechiului Testament. Ordinea în care prezentăm aceste scrieri este dictată de cronologia lor: *Hexaemeronul, Despre rai, Despre Cain și Abel, Despre Noe și corabia lui, Despre Iacob și despre viața cea fericită, Despre patriarhul Iosif, Despre binecuvântările Patriarhilor, Despre David, Despre Nabot Izreeliteanul* și *Despre binefacerile morții.* Cititorul poate găsi în studiile introductive ale fiecăreia dintre cărțile pe care le punem înainte indicații bibliografice și note explicative, pe care n-am socotit că e cazul să le prezentăm și aici. N-am putut să cuprindem în acest volum destule dintre scrierile compuse în legătură cu Avraam, cu Isaac (și *Despre suflet),* cu comentariile la Psalmi.

Aici n-am tradus niciuna dintre *scrierile* sale *dogmatice.* Cele mai extinse dintre ele sunt adresate împăratului Grațian *(De fide, De Spiritu Sancto* și *De Incarnatione),* prin care îl întărește în dreapta credință pe acest împărat, aflat mereu sub influența ierarhului.

De mare importanță sunt și alte două scrieri, *De mysteriis* și *De sacramentis,* chiar dacă autenticitatea lor a fost mult dezbătută. Ele stau în strânsă legătură cu dezvoltarea instituției catehumenatului din veacul IV, așa cum ne-au arătat și *Catehezele mistagogice* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului, cu care se aseamănă.

Cele două cărți *Despre penitență* îndreptate împotriva novațienilor fac dovada că Sfântul Ambrozie a luat parte din plin la controversele teologice ale timpului, precedându-i pe Fericiții Augustin și Ieronim.

Dintre *cuvântări* am amintit deja panegiricul (în două cărți) dedicat fratelui său Satirus. Acesta fusese un timp înalt demnitar public în Italia și Africa, dar revenind în 377 (sau 378) în Milano "spre a împărtăși mai de aproape destinul fratelui său", din păcate, fiind rănit într-un naufragiu, a murit după câteva luni. Predica e un monument de gingașă iubire frățească.

O altă cuvântare poartă titlul *Cuvânt la moartea împăratului Valentinian II* (cel mort subit la doar 20 de ani, fără să fi avut mângâierea de a fi putut primi botezul creștin de la binefăcătorul său). Ambrozie subliniază cu căldură dorul după primirea Tainei, care – spune autorul – ține locul botezului însuși. Lucrarea sperăm să apară în volumul următor, împreună cu clasicul panegiric rostit de ierarh la 40 de zile după moartea celui de al treilea împărat îndru-

mat de el, Teodosie cel Mare (17 ian. 395). În ea subliniază dintre calitățile celui răposat mai ales evlavia și blândețea.

O ultimă cuvântare e cea îndreptată în anul 386 împotriva falsului episcop "Auxențiu", în legătură cu pretențiile arienilor de a răpi ortodocșilor una dintre bisericile Milanului. Poate în nicio altă scriere nu dovedește Ambrozie atâta curaj și tenacitate în a apăra interesele Bisericii Ortodoxe. Poporul îl seconda cu devotament.

În legătură cu cele 91 de epistole rămase de la Ambrozie amitim observațiile unui patrolog francez că "dacă nu sunt operă de artă, sunt măcar documente privind încreștinarea popoarelor în veacul al IV-lea". Am amintit și până aici unele pasaje din aceste epistole, despre care însuși autorul lor declară că le-a adunat și le-a dat publicității chiar în unele din scrierile sale *(Ep. 48,* 7).

Evocăm și noi câteva dintre luptele mai importante ale ierarhului în folosul Bisericii.

Din activitatea pastorală și despre politica bisericească a Sfântului Ambrozie

Se știe că în anul 378 goții invadează Peninsula Balcanică, amenințând chiar Italia. Ca să vină în ajutorul populațiilor creștine din Balcani, Ambrozie nu s-a dat înapoi de a topi chiar și potirele și alte obiecte din metal spre a-i răscumpăra pe refugiați. Desigur că arienii l-au acuzat pentru această faptă, dar el a răspuns că-i mai de preț mântuirea unor suflete și împlinirea voii lui Dumnezeu decât valoarea unor metale reci *(De off.* II, 15, 18; Sozomen, *Ist. bis.,* I, 7, 26).

Felul în care a știut "prezida" sinodul din Aquileea în completarea celor hotărâte de Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381) a fost una dintre acțiunile de mare prestigiu ale ierarhului milanez.

Curând după aceea izbucni controversa iscată de unii senatori romani, care încă nu trecuseră la creștinism și care reacționară, conduși de vestitul senator Simachus, dar fiind sprijiniți și de partida puternică a arienilor, în fruntea cărora stătea însăși împărăteasa Iustina. Împăratul Valentinian I (364–375) lăsase neștirbite privilegiile templului păgân din Roma, în care trona mai departe neatinsă statuia zeiței Victoria, simbolul "cetății eterne romane". Noul împărat, Grațian (375–383), dădu un decret prin care sistă veniturile preoților păgâni și ale vestalelor, precum și alocațiile pentru între-

ţinerea templului. În numele aristocraţiei rămase păgâne Simachus înaintă un memoriu patetic, cerând revocarea edictului. Lumea era convinsă că păgânii vor câştiga. Între timp, în anul 383, împăratul Graţian, soţul Iustinei, a fost asasinat de uzurpatorul Maxim. Noul împărat care fusese proclamat, Valentinian II, abia împlinise 12 ani. Atunci intervine Sfântul Ambrozie. În epistola 17, pe care el a înaintat-o împăratului, citim: "Păgânii se plâng că pierd veniturile, dar n-a trecut multă vreme de când ei nu-şi făceau scrupule pentru sângele martirilor creştini. Vor privilegii cei care uită că nu de mult împăratul Iulian a interzis creştinilor chiar şi frecventarea şcolilor statului. Azi oricine şi-ar putea da seama cine stă în spatele celui care l-a ucis pe împăratul Graţian. Biserica creştină n-are alte averi decât credinţa credincioşilor ei, cu toate că ar avea nevoie pentru hrănirea săracilor şi îngrijirea bolnavilor. Să ne spună adversarii noştri: câţi săraci şi exilaţi au ajutat şi eliberat? De acum lumea e dornică după mai mult umanism în societate".

În anul 385–386 împărăteasa Iustina a pornit lupta de intimidare împotriva lui Ambrozie, căruia i-a cerut să cedeze pentru arieni biserica Porcia de la marginea Milanului. În acest scop ea a folosit tot felul de mijloace, inclusiv forţa armată, aducând soldaţi fanatici din Tracia. Formal partida ariană prezenta şi un episcop, pe Mercurinus, got din naştere, căruia aderenţii i-au dat supranumele "Auxenţiu", după numele fostului episcop arian decedat în anul 374. Oamenii din anturajul împărătesei produc şi un "decret" care îl ameninţa chiar cu moartea pe episcop dacă nu va aproba "pacificarea Bisericii", prin acordarea unui locaş de cult, aşa cum se ceruse. Se făcea aluzie şi la prevederile Codului lui Teodosie, XVI, 1, 4. Ştiindu-se iubit de popor şi ştiind că peste câteva zile se apropie Săptămâna Mare dinainte de Paşti (a. 386), Sf. Ambrozie lasă cuvânt de ordine ca mulţimea credincioşilor ortodocşi să umple atât catedrala, cât şi celelalte biserici ale oraşului, inclusiv biserica Porcia. Cu o râvnă rar întâlnită, dar cu un calm şi mai semnificativ, în predici entuziaste, intercalate printre cântări antifonice sau alternative de psalmi, ierarhul a petrecut cu poporul său zile şi nopţi de-a rândul, apărând interesele Bisericii, fără să provoace tulburare, căci faţă de o astfel de ordine până şi soldaţii s-au reţinut de la acţiuni extreme. "N-am instigat la nicio răscoală", declară Ambrozie în *Epistola 20,* 10. "Nu eu am lucrat aşa, ci Domnul a

voit-o. Nimeni să nu se opună, căci tot ce fac, din dragoste pentru Domnul o fac" *(Serm. c. Aux.,* 8).

Episodul legat de orașul Kalinikion dinspre granița persană s-a consumat în anul 388. Niște gnostici fanatici au incendiat o biserică creștină, dar, crezându-se c-ar fi niște evrei amestecați în această afacere, comunitatea creștină a dat foc și ea unei sinagogi iudaice. Drept răspuns, împăratul Teodosie a ordonat ca episcopul locului să refacă pe banii lui sinagoga. În *Epistola 40,* Sf. Ambrozie protestează împotriva "înjosirii" la care a fost supusă Biserica creștină. "De ce nu au fost consultați în această privință slujitorii Bisericii?", întreabă el. Într-o altă epistolă (nr. 41) el intervine din nou, cerând în termeni energici retragerea decretului imperial, ceea ce a și obținut, iar refacerea locașurilor respective s-a făcut în liniște.

Și mai impresionantă a fost intervenția Sfântului Ambrozie pe lângă același împărat Teodosie, care a masacrat în Tesalonic câteva mii de oameni (unii vorbesc de 3000, alții de 7000!) drept represalii împotriva uciderii, în timpul unei răscoale, a unor demnitari imperiali, în frunte cu însuși comandantul armatei ilirice, gotul Vatheric, precum și a câtorva militari. Critica modernă corectează părerea istoricului Teodoret, care afirmase în *Istoria* sa (V, XVII) că, în intervenția lui, Ambrozie l-ar fi oprit pe împărat să intre în biserică. De fapt, tulburat peste măsură, ierarhul i se adresează în scris (ep. 40 și 51), cerând împăratului "să facă pocăință ca și regele David": "Îți cer să faci acest lucru, altfel nimeni nu poate fi iertat". În cele din urmă împăratul a acceptat. Ambrozie punea interesele morale mai presus de orice.

Rămân încă multe alte fapte memorabile din viața și activitatea Sfântului Ambrozie, asupra cărora nu e cazul să stăruim mai mult acum. Se poate spune că în afară de apărarea independenței și afirmarea caracterului de drept divin al Bisericii, el a umplut aproape întreg veacul său prin cei 23 de ani de pastorație (se săvârșește la 3 aprilie 397).

Un ultim domeniu în care și-a pus din plin pecetea în chip impresionant este cel al *reformei liturgice* și îndeosebi al *poeziei liturgice.* În această privință el a fost și un poet apreciabil. Încă Sfântul Ilarie aducea din vremea exilului său în Răsărit obiceiul rostirii și cântării alternative, nu numai între altar și strană, ci și, prin diversificarea și îmbogățirea formelor de dialog liturgic, între

două sau mai multe strane. Dar el n-a reuşit în această iniţiativă. În schimb, Sfântul Ambrozie reproşa încă în anul 386 în cursul luptei de apărare faţă de asaltul arienilor că "în cântările voastre aţi stricat până şi poezia imnurilor pe care le-am compus eu. Farmecul cel mai mare, decât care nu cunosc altul mai mare, este mărturisirea prin cântec a Dumnezeirii celei una în fiinţă şi întreită în persoane, pe Care zilnic o celebrăm în slujbele noastre. Căci mereu răspundem în chip alternativ mărturisind pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh" *(Sermo c. Aux.*, 34).

Dintre *imnele* ambroziene câteva au înfruntat cu vrednicie veacurile, ele cântându-se şi azi. Din păcate, prin tendinţa de uniformizare, Biserica Apuseană n-a păstrat în măsură mai mare spiritul şi formele liturgice, aşa cum le-a preluat Sfântul Ambrozie din Răsărit şi cărora el a ştiut să le adauge o notă de rară distincţie.

Rezumând cele spuse, reproducem câteva rânduri din *Patrologia* Pr. prof. Ioan Coman:

"Sf. Ambrozie e una din marile figuri ale Bisericii şi literaturii latine patristice din a doua jumătate a sec. IV. Importanţa sa e mare nu atât în teologia propriu-zisă, cât în domeniul vieţii practice bisericeşti. El a organizat ca puţini alţii asistenţa socială".

"Dogmatica sa e cea tradiţională (aşa cum a exprimat-o şi Sf. Vasile): "ne închinăm şi ne botezăm cum credem, şi credem cum ne botezăm", formulă care recunoaşte deofiinţimea tuturor celor trei Persoane treimice".

"Morala sa e întemeiată pe credinţă şi e orientată spre Binele suprem, care e Dumnezeu. Noua societate, în care se practică o asemenea morală, e Biserica".

"Sf. Ambrozie are merite deosebite în ecleziologie. El formulează cel dintâi specificul raporturilor dintre Biserică şi stat. Şeful statului nu se poate amesteca în treburile de credinţă ale Bisericii. Locaşurile Bisericii aparţin ierarhiei bisericeşti, nu statului. Împăratul e în Biserică, nu peste Biserică".

"Cugetarea şi limba în care a scris sunt clare, ca ale unui magistrat roman".

*

Din mănunchiul celor zece opere prezentate aici notăm că *Apologia lui David* a fost tradusă de Pr. prof. N. Neaga, iar traducerea celor patru scrieri *De paradiso, De Cain et Abel, De Noe et arca* şi *De*

bono mortis se datorează doamnei profesoare Maria Hetco. Toate celelalte cinci scrieri au fost traduse de semnatarul acestor pagini, care a redactat şi studiile introductive, precum şi comentariile şi notele întregului volum.

Întrucât "mână de ţărână" este şi aceea care a înjghebat în felul acesta şi a înfăţişat astfel aceste osteneli ale celui dintâi dintre marii dascăli ai Bisericii Apusene, îi rugăm pe cei care vor zăbovi cu vremea asupra acestor scrieri să aibă înţelegerea cuvenită pentru o astfel de întreprindere care, chiar dacă n-a fost prea uşoară, a fost aducătoare de lumină şi căldură sufletească, după care suntem convinşi că însetează sufletele preoţimii şi ale credincioşilor noştri.

Aducând cele mai vii mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Teoctist pentru larga înţelegere cu care ştim că sprijină iniţiativa de promovare şi răspândire a scrierilor Sfinţilor Părinţi ai Bisericii şi dând slavă Tatălui ceresc că m-a învrednicit să contribui cu modestele mele puteri la această înălţătoare lucrare, rog să reverse în sufletele tuturor cititorilor acestor rânduri mângâierea şi râvna de a sluji Domnului cu devotamentul cu care au slujit aceşti mari Părinţi.

Preot prof. Teodor Bodogae

HEXAEMERON

INTRODUCERE

Titlul *scrierii variază. În epistola 43, 1 se numește* Hexaimeron *(ἐξ ἡμέραι), după cunoscuta operă a Sfântului Vasile cel Mare, care conține o explicare a referatului biblic despre creație, așa cum ni-l prezintă Moise în cele șase zile. Dar în cele mai multe redacții manuscrise s-a generalizat forma* Hexaemeron. *Așa-l redau majoritatea manuscriselor. Între ele chiar Cod. Aurelianensis 192 (169) scris cu majuscule, copiat încă în sec. VII, are acest titlu. Nu mai vorbim de epistola 45, 1, care a fost redactată destul de timpuriu și care are și ea aceeași grafie,* Hexaemeron. *Editorul corpului vienez, Carl Schenkl, a avut la îndemână 87 de variante manuscrise. Dar în 1974, cu ocazia comemorării Sfântului Ambrozie la împlinirea a 1600 de ani de la alegerea lui ca episcop al Milanului ("Ambrosius Episcopus, Actele Congresului Internațional de studii ambroziene", Milano, 1976, p. 63), s-a afirmat că ediția vieneză n-a folosit niciunul dintre cele 15 manuscrise milaneze conținând scrierile Sfântului Ambrozie. În orice caz, și în cele mai multe dintre acestea titlul a rămas tot* Hexaemeron.

Ocazia *care a prilejuit redactarea acestei opere este legată de instituția catehumenatului, adică a primirii solemne în rândurile credincioșilor Bisericii creștine a celor care până atunci erau socotiți numai "chemați", numai "candidați". Se știe că și cele nouă cuvântări care formează conținutul "Hexaimeronului", scrise de Sf. Vasile cel Mare, (scriere care constituie izvorul principal al operei de care ne ocupăm aici), au fost ținute tot în Săptămâna Mare, pregătindu-i pe viitorii membri ai Bisericii în vederea primirii Botezului, care pecetluia înscrierea lor în rândul "credincioșilor". Căci iată ce citim într-unul din pasajele acestei scrieri: "Această zi este cea de a șasea, și în ea se încheie istoria începutului lumii; și chiar dacă nici în primele zile oboseala n-a fost mică, totuși în cea de a șasea va trebui să depunem o atenție și mai mare pentru că..., se argumentează mai departe, în această zi tu, omule, ești repus în starea nevinovăției primordiale a omului ca chip și asemănare a lui Dumnezeu".*

În vederea acestei pregătiri religioase, în primele zile, și anume în zilele întâi, a treia și a cincea, s-au rostit câte două cuvântări, una de dimineață și alta după amiază, după cum reiese din pasajele de la paginile 169, 1 și 199, 7 (după ediția vieneză), și anume cuvântările I, III, IV, V, VII și VIII, cuvântările II și VI s-au ținut câte una pe zi, după amiază, după cum reiese din pasajele de la paginile 59, 1 și 140, 6, iar cea de-a IX-a cuvântare s-a rostit dimineața. În felul acesta întreg Hexaemeronul *a fost explicat – ca și la Sfântul Vasile – în decurs de șase zile. Cuvântările sau omiliile I-II descriu prima zi a creației, cuvântările IV-V prezintă ziua a treia, omiliile VI-VII descriu ziua a cincea, și așa mai departe. După terminarea celei de a IX-a cuvântări, cele nouă omilii au fost compactate pe zile: "Ziua dintâi", "Ziua a doua" etc. În* Instituțiile *sale, Cassiodor (†583 ?) mărturisește că așa le-a găsit copiate de un stenograf și compactate în mai multe volume.*

Că omiliile aveau scopul pregătirii catehumenilor reiese din textul însuși al altor scrieri ale Sfântului Ambrozie. Așa de pildă în prima cuvântare Despre Avraam *se spune în două pasaje (540,22 și 560,5): "voi vă pregătiți acum pentru primirea harului Botezului". Afirmații similare întâlnim și în alte scrieri, de ex.:* Despre Isaac, Despre binefacerile morții, Despre Iacob, Despre Iosif, Despre binecuvântările Patriarhilor *etc. În omilia* Despre Iacob *II, 5, 23 ni se spune: "după cum ați auzit azi citindu-se" (probabil pericopa respectivă), iar în* Despre Iosif *se precizează chiar la început: "azi ne întâmpină istoria dreptului Iosif". În Epistola XXVIII,* Către Marcellina, *ni se dau amănunte despre catehumenii care erau "pregătiți după ce trecea iarna, în preajma Paștilor, cu care ocazie doresc să dobândească și iertarea păcatelor".*

Timpul *compunerii nu-i foarte ușor de stabilit, totuși, potrivit afirmației proprii a autorului din Epist. 45, 1 – în care declară că a "îmbătrânit" de când a scris lucrarea* Despre rai *și despre care se admite că a fost compusă prin anii 375–378 – se pare că* Hexaemeronul *va fi fost redactat după anul 388, întrucât în pasajele de la paginile 61, 16; 75, 7 și 101, 14, se prezintă cu entuziasm introducerea cântării alternative a psalmilor, obicei luat din Răsărit, unde, se știe din relatările privind viața Sfinților Atanasie cel Mare și Ioan Gură de Aur, această tradiție a jucat un rol important în convertirea mulțimilor la creștinism și în lupta pentru apărarea dreptei credințe. După cum s-a spus în studiul introductiv, și în Arhiepiscopia Mediolanului, unde păstorea Sfântul Ambrozie, introducerea cântării antifonice a înscris*

pagini hotărâtoare pentru apărarea ortodoxiei. În Săptămâna Mare din anii 385 și 386 lupta dintre gruparea ortodoxă și cea ariană a atins paroxismul.

Iată câteva pasaje semnificative din fragmentele pe care le-am tradus aici: "Adunatu-s-au cândva apele din toate văile (spune Sfântul Ambrozie, asemănând "adunarea apelor" creștine cu adunarea apelor din Cartea Facerii 1, 9), din toate bălțile, din toate lacurile. Prin văi înțelegem ereziile și lumea păgână...". "De aceea și domnește în Biserică bucuria mântuirii, câtă vreme în erezie și în păgânism întâlnim numai lacrimi și tristețe. Și astfel, de pe toate văile s-a strâns poporul cel credincios. Și azi nu mai e vorba de mai multe adunări, ci de o singură adunare, o singură Biserică, cu însușiri duhovnicești comune, s-a închegat un singur popor. E drept că mișună pretutindeni eretici și necredincioși, dar credința Bisericii totuși s-a întărit, numărul credincioșilor crește zilnic". "De acum glasul mulțimilor răsună în cântări bisericești comune, adăugând laudă lui Dumnezeu, desfătându-se într-o viață curată, o adevărată capodoperă a lucrării dumnezeiești, în care vibrează sunete armonice ale Cuvântului și I se simte lucrarea tainică a Duhului Sfânt, templul acesta, sanctuarul Treimii, sălașul sfințeniei, Sfânta Biserică strălucind ca o catapeteasmă cerească" (Hexaemeron *III, 1, 1-6).*

Iar în alt pasaj autorul spune: "Foarte potrivită e asemănarea dintre Biserică și țărmurile mărilor. Mai întâi, iată cum își scuipă prin toate intrările valurile de credincioși, care se apropie! În al doilea rând, parcă vuiesc, purtate încoace și încolo, ca niște valuri ale mării, rugăciunile comune și alternative ale întregului popor, înșiruindu-se, pe rând, la cântările de psalmi, bărbații, femeile, fecioarele și copiii, un adevărat vuiet de valuri care răsună. De ce ar mai fi nevoie să subliniez că aceste valuri amintesc de spălarea păcatelor și că în ele se resimte insuflarea sfințitoare a Duhului Sfânt? Astfel de bunătăți să ne dăruiască Dumnezeu! Întâi, vânt favorabil și neîntârziat să ne urnească vasul, iar în al doilea rând, liman sigur pentru debarcare între timp, ca să nu ajungem a fi încercați de duhul cel rău mai greu decât am putea noi răbda, să nu naufragiem în cele ale credinței, ci să ne lăsăm cuprinși de o pace adâncă și atunci, chiar de s-ar porni împotriva noastră valuri oricât de grele ale acestui veac, să nu uităm că-L avem drept cârmaci pe Domnul Iisus, Care veghează pentru noi și Care cu cuvântul Său potolește furtuna, restabilind liniștea mării" (Hexaem. *III, 5, 23-24).*

În lunile acelor grele furtuni prin care a trecut Biserica milaneză, poporul venea de dimineață la biserică, rugându-se fierbinte pentru iertarea păcatelor (ed. vieneză, pag. 203), doar se apropiau și Paștile.

Nu surprinde deci că în prefața cărții De Noe et arca *se relatează că scrierea a fost compusă "în vremuri de grele agitații, când valuri felurite amenințau Biserica".*

Firește că în astfel de împrejurări Sfântul Ambrozie era prezent el însuși în mijlocul mulțimilor, organizând rezistența ortodoxă. Vorbind de acele "furtuni", autorul nu s-a gândit la valurile de barbari care devastau imperiul, ci mai ales la persecuția ariană instigată de împărăteasa văduvă Iustina, mama împăratului minor Valentinian II, așa cum reiese și din scrierea De officiis ministrorum *I, 18, 72 și II, 2, 150. Tot în acei ani furtunoși 385-386 (sau la scurte intervale înainte sau după aceea), s-au compus și cele mai multe dintre scrierile Sfântului Ambrozie, mai ales cele legate de exegezele biblice, inclusiv* Comentariul la Ev. după Luca.

Izvoarele *folosite de Sf. Ambrozie la redactarea operelor sale constituie o problemă asupra căreia s-a scris mult și se va mai scrie. După cum afirmă C. Schenkl, editorul Corpului vienez, e interesant că Ambrozie nu spune nicăieri în* Hexaemeronul *său că l-ar fi imitat pe Sfântul Vasile cel Mare din* Hexaimeronul *acestuia, dar acest lucru se poate constata și din fragmentele traduse de noi, unde în josul paginii s-a notat de fiecare dată când ideea sau chiar reproducerea textuală a fost luată după modelul Marelui Vasile. La acest fapt face aluzie Fer. Ieronim în epistola 84, 7 (Migne P.L. 22, 749), atunci când spune că "nu de mult a compilat Ambrozie Hexaimeronul lui Origen, mai bine-zis al lui Vasile, și chiar al lui Ipolit". Pe bună dreptate afirmă Schenkl că nu-i clar ce va fi înțeles Ieronim atunci când s-a exprimat în felul acesta. E drept că însuși Sf. Vasile s-a folosit de* Omiliile la Geneză *redactate de Origen, desigur mult mai numeroase decât cele care au fost tipărite până acum, dar felul în care le-a folosit este departe de a constitui o "compilație". Din păcate, și din comentariile lui Ipolit la Geneză abia ni s-au păstrat șase fragmente la unele pasaje din Cartea Facerii (Eusebiu de Cezareea,* Istoria bisericească *VI, 22). De altfel, în* De viris illustribus, *123, Fer. Ieronim declară el însuși că s-a ferit să-și mai exprime părerea despre contemporanul său (Ambrozie) spre a nu se spune că-l laudă sau îl osândește pe nedrept. În orice caz, Fer. Ieronim n-a fost destul de obiectiv atunci când a susținut într-una din epistolele sale către*

Paula și Eustochium că în lucrările sale exegetice Sfântul Ambrozie e "lipsit de nerv" și că "provoacă doar somnul" (cum aflăm din opera lui Rufin de Aquileea, Apologia in Hieronym., *II, 22, Migne P.L. 601).*

În schimb, din Hexaimeronul *Sfântului Vasile episcopul Milanului a luat atât planul, cât și pasaje întregi, dar, ca să fim drepți, "el a luat mai mult din interpret decât din scriitor" (Th. Förster, Ambrosius, Bischof, von Mailand. Eine Darstellung seines Lebens und Wirkens, Halle a. S. 1875, 117; J. Kellner, Der heilige Ambrosius als Erklärer des alten Testaments, Ratisbon, 1893, p. 79 și urm.), cu alte cuvinte a luat ideea, dar prelucrarea ei poartă pecetea originalității și a stilului său retoric. În felul acesta, cele peste 100 de trimiteri la opera Sfântului Vasile ajută Sfântului Ambrozie să se mențină la înălțime, fiind o lucrare ce a influențat mult cugetarea patristică medievală în țările unde ea circula în limba latină.*

Trebuie să mai spunem că în Hexaemeronul *Sfântului Ambrozie, și anume în fragmentul VI, 7, 42, au fost identificate câteva pasaje din cunoscuta omilie a Sfântului Vasile "Ia aminte la tine însuți" (după traducerea românească din colecția "Părinți și scriitori bisericești" vol. 17, p. 365 și urm.) Împrumuturile luate din scrierile lui Origen sunt relativ puține, după ce geniul înflăcărat al Sfântului Vasile prelucrase în așa fel referatul biblic încât – cum va spune Sfântul Grigorie de Nazianz în "Necrologul" dedicat marelui său prieten – "când iau în mână Hexaimeronul, parcă aud cuvântul lui Dumnezeu". De fapt, destinul cunoscut pe care l-au avut operele lui Origen nu ne ajută să precizăm în amănunțime în ce măsură Sfântul Ambrozie a rămas îndatorat eruditului exeget alexandrin. Totuși, potrivit informațiilor editorului vienez, pasajul V, 3, 41 și 44 e luat după Omilia I la Geneză (I, 13) a lui Origen (Migne P.G. XII, 155 și urm.). Tot astfel, pasajul IV, 4 care consună cu cel din Procopie de Gaza (Migne 87, 92) provine tot de la Origen, pe care Procopie l-a folosit din plin.*

Cât despre comentariul Sfântului Ipolit despre care vorbește Fer. Ieronim în De viris illustribus, *61, el nu poate fi concludent, întrucât lucrarea nu se cunoaște. Mai curând e vorba de "Filosogumena", din care publicația "Doxographi graeci" a lui H. Diels (p. 144 și urm.) a identificat câteva fragmente (Schenkl,* op. cit., *p. XIV).*

În schimb, altă mirare: Sfântul Ambrozie nu pomenește de niciuna din scrierile lui Filon de Alexandria, despre care știm că au format sursa principală a celor mai multe dintre operele exegetice ale marelui ierarh. Totuși, chiar și numai Hexaemeronul *Sfântului Am-*

brozie a citat pasajele următoare din operele lui Filon: De aeternitate mundi *4, 5;* De providentia *119, 9;* De vita Moysis *5, 10, precum şi cea pomenită de Eusebiu de Cezareea,* Istoria bisericească *II, 18:* Alexandru, sau că şi vieţuitoarele necuvântătoare au un fel de raţiune, *aceasta din urmă înregistrată la paginile 212, 23; 219, 3 şi 222, 8 după ediţia vieneză.*

C. Schenkl ne mai aminteşte şi de o altă scriere, Altercatio Hadriani et Epicteti sive potius Secundi philosophi *(cf. Mullach,* Fragm. phil. graec. *I, 5, 8), pentru descrierea frumuseţii mării (la pag. 74, 2 şi 6 în ediţia vieneză), precum şi alt pasaj, referitor la frumuseţea soarelui (pag. 111, 21, ed. citată).*

Dintre literaţii greci, opera prezentă a Sfântului Ambrozie aminteşte de Xenofon, Comm. Socr. *1, 4, care e citată de trei ori: la paginile 165, 3; 249, 14 şi 259, 7.*

Desigur, ca unul care cunoscuse din tinereţile lui scrierile lui Cicero, din operele căruia va prelucra în sens creştin cunoscuta scriere De officiis, *la care el mai adaugă expresia specifică "ministrorum", Sfântul Ambrozie îl citează de multe ori pe cunoscutul scriitor latin.*

Un capitol deosebit l-ar putea constitui modul în care Sf. Ambrozie îi citează pe naturalişti. Desigur, de la un autodidact ca el, care – după cum mărturiseşte singur în De officiis *cartea I, 1, 4 – a trebuit să înveţe el mai întâi pentru a-i putea învăţa pe alţii, nu putem aştepta să fi studiat el însuşi pe Pliniu cel Bătrân sau pe alţi naturalişti. De bună seamă că el i-a preluat mai ales din* Hexaimeronul *Sfântului Vasile.*

Pentru istoria câinelui din Antiohia, care a răzbunat uciderea stăpânului (Hexaem. *VI, 4, 24), Sfântul Ambrozie a folosit o lucrare a lui Suetoniu,* Prata Suetonii.

Pentru modul de şlefuire a limbii – cu toate că ierarhul căuta în primul rând să facă operă de pedagog, mai puţin de literat, oricât de retorică ar fi exprimarea lui –, Sfântul Ambrozie îl citează de peste o sută de ori pe Vergiliu, în primul rând Eneida *şi* Georgicele. *Celebră a rămas descrierea albinelor (V, 22), a peştilor, a păsărilor etc.*

Despre pasărea Phönix (V, 23, 79) au mai vorbit şi Lactanţiu şi alţii, dar Sf. Ambrozie revine asupra ei şi în alte scrieri, de pildă în Expos. Ps. 118, *10, 13; să nu uităm că istoria ei fusese popularizată, încă din primele veacuri, de prima epistolă a Sfântului Clement Romanul (în româneşte în colecţia "Părinţi şi scriitori bisericeşti", I, p. 59).*

E drept că în descrierea amănunțită a animalelor Sfântul Ambrozie e întrecut de Sfântul Vasile. Iar în ceea ce privește prezentarea anatomică și fiziologică a organismului omenesc, el stă cu mult în urma Sfântului Grigorie de Nyssa. Totuși se pare că va fi cunoscut scrierile lui Galenus și Apuleius (Bardenhewer, op. cit., *p. 510).*

Cuprinsul Hexaemeronului *ne este cunoscut în cea mai mare parte din cele spuse până aici. Dacă n-a fost un erudit și un teolog profund, în schimb Sfântul Ambrozie a fost un educator, un organizator, un păstor, care a făcut din slujirea preoțească o autoritate atât în viața morală a credincioșilor, luați ca indivizi, cât și ca organism public, în cadrul societății. După cum bine remarca Pierre de Labriolle* (op. cit., *p. 374), atât* Hexaemeronul, *cât și celelalte scrieri exegetice ale Sfântului Ambrozie au fost mai întâi rostite ca predici și abia după aceea publicate. Dar și într-un caz și în celălalt, autorul lor a fost în primul rând un moralist, un om care voia să influențeze cât mai mult sufletele enoriașilor, care – așa cum va declara mai târziu Fericitul Augustin în* Confesiunile *sale – "stăteam cuceriți sufletește de dulceața cuvântărilor lui" (V, XIII). Așa și în* Hexaemeron, *el a făcut mai întâi operă de educație practică religioasă. Din cele 260 de pagini de text (după ediția vieneză) noi am ales din* Hexaemeron *numai zece fragmente care ni s-au părut dintre cele mai semnificative. Dar în toate aceste fragmente, pe lângă ideea centrală, de explicare a referatului biblic despre creație, el a știut să prezinte lucrurile în așa fel și în chip atât de personal și convingător încât, luată în întregime,* Hexaemeronul *rămâne o carte de educație religioasă deplină.*

Astfel, în primul fragment (I, 1, 1-4), în legătură cu Autorul creației, el subliniază concis că, spre deosebire de sistemele filosofice platonice, aristotelice, pitagoreice, stoice și de altă natură, care se contrazic atunci când încearcă să prezinte un crez sănătos despre lume și om, învătura creștină este singura care poate da un răspuns demn de ființa Lui absolută.

"Problema creației, spune el în al doilea fragment (I, 3, 8-14), n-a ieșit din capul unui om, ci Dumnezeu este Cel care a făcut-o cunoscută prin atotputernicia Lui".

"În fond, continuă el, lumea este un reflex al lucrării dumnezeiești și, cu cât o contemplăm mai mult, cu atât Îl admirăm mai mult pe Creatorul ei" (I, 5, 17, 19).

Când e vorba de fragmentul al IV-lea (III, 1, 1-6), Sfântul Ambrozie devine pedagog exigent. "În cuvântarea de astăzi, zice el,

vedem cum s-a încheiat ziua a treia". Fiind vorba de "adunarea apelor", autorul face câteva considerații moralizatoare cerând: "Să urmăm și noi pilda apelor care în Marea Roșie i-au dat ascultare lui Moise. Să ne adunăm și noi la Biserică, iar nu să ne dezbinăm ca ereticii. Căci mai sunt și astăzi destui care rătăcesc prin teatre ori prin hipodroame, unde nu vedem altceva decât o schimonosire a alergărilor... Căci tot un fel de băltoacă este necumpătarea, altă mlaștină este desfrâul și o alta, nestăpânirea"; "în ele nu întâlnești decât țipete de fiare și vizuini ascunse ale patimilor".

Cu predilecție Cuvântările Sfântului Ambrozie subliniază opera providențială a lui Dumnezeu în crearea și conservarea lumii, pe care sculptorii și pictorii Evului Mediu au exteriorizat-o în tot atâtea portaluri ale catredralelor gotice sau romanice. În această privință, Hexaemeronul *Sfântului Ambrozie a ajuns să fie un fel de "oglindă a naturii", a frumuseților ei, cum bine a subliniat Pierre de Labriolle. Teleologia rânduielilor firii e urmărită de Sfântul Ambrozie începând de la bobul de grâu și lanurile de semănături până la viața peștilor și a păsărilor. Dar, zice Sfântul Ambrozie, "pământul știe să înapoieze împrumutul cu dobândă, sporind cu mult profitul capitalului", câtă vreme omul ajunge să fie adeseori "mai egoist și mai sălbatic decât fiarele".*

În legătură cu obiceiul unor specii de pești care se hrănesc înghițindu-i pe alții mai mici, Sfântul Ambrozie spune: "Și tu, omule, ești un astfel de pește, care te năpustești asupra bunului și vieții altuia, trăgând la adânc și urmărindu-l până la capăt pe cel năpăstuit" (V, 5, 14).

Cu privire la solidaritatea pe care o întâlnește în zborul și în viața cocorilor și berzelor, care se oferă pe rând să-i înlocuiască pe cei obosiți, Sfântul Ambrozie conchide: "În vreme ce păsările își apără prietenele, noi oamenii ducem adeseori adevărat război împotriva semenilor. Mincinos să fiu dacă n-a fost tocmai acesta motivul pentru care au fost pedepsiți cei din Sodoma!".

Ca o concluzie, revine adeseori în scrisul său la sfatul pe care-l dă propriilor enoriași: "Să ne îndreptăm năzuințele noastre cât mai mult spre ceea ce aduce sporire duhovnicească, spre viața cea netrecătoare" (I, 6, 20; II, 1, 3; II, 2, 7; III, 2, 8 etc.).

HEXAEMERON

(CELE ŞASE ZILE ALE CREAŢIEI)

I, 1,1. Într-atât s-au rătăcit oamenii, încât unii din ei au ajuns să creadă că la temelia a tot ce există sunt de recunoscut trei principii: Dumnezeu, ideea şi materia. Aşa, de pildă, Platon şi ucenicii lui afirmau că toate aceste trei principii ar fi netrecătoare, necreate şi fără început[1]. Ei pretindeau că Dumnezeu nu-i creatorul, ci numai meşterul care a dat formă materiei sau ὕλη, după anumite modele sau idei care-i treceau pe dinaintea ochilor. În materie s-ar găsi – ziceau ei – temeiurile existenţiale pentru toate lucrurile. De aceea socoteau că până şi lumea aceasta, aşa a fost lăsată ea: nepieritoare, necreată, nezidită. Alţii în schimb, în frunte cu Aristotel şi cei din şcoala lui, susţineau că există numai două principii: materia şi forma, iar în legătură cu acestea două ar mai exista şi o energie operatorie sau activă, în stare să realizeze tot ce era de întreprins.

1,2. În cazul acesta, ce absurditate să împaci sau să identifici veşnicia creaţiei cu veşnicia Atotputernicului sau să susţii că ele sunt unul şi acelaşi lucru, motiv pentru care ar trebui să arătăm atât cerului cât şi pământului şi mării aceeaşi cinstire dumnezeiască! De aici a izvorât credinţa că în multe părţi ale lumii ar exista mai multe zeităţi, cu toate că deosebirea dintre diferitele concepţii despre lume nu-i deloc neînsemnată.

1,3. La rândul lui, Pitagora recunoştea numai o singură lume. În acelaşi timp alţii susţineau că există mai multe, de pildă Democrit, căruia antichitatea i-a acordat întâietatea în cunoaşterea ştiinţelor naturii. Chiar Aristotel a împrumutat de la el credinţa că lumea a existat şi va exista mereu, lucru pe care Platon l-a contestat hotărât, spunând că nu totdeauna a existat lumea, dar că de acum încolo ea va exista; dar cei mai mulţi sunt de părere în scrierile lor că lumea nici n-a existat totdeauna şi nici nu va exista mereu[2].

---

1. Diels, *Doxographi graeci* p. 567, 7 şi urm. (citat după Schenkl, *op. cit.*, XXXII, 1, p. 3). Aceeaşi idee reluată şi de Beda, *Hex.* I, 39 A.

2. Diels, *Dox.* 565, 9; Cicero, *Acad.* II, 55; Cic., *De nat. deor.* I, 120 *De divin.* I 5; Filon, *De aetern. mundi* 3; Diels, 570, 34.

1,4. Între atâtea păreri diferite, care poate fi cea adevărată, câtă vreme unii admit că însăşi lumea e ceva dumnezeiesc întrucât ar avea în ea însăşi sădită un fel de raţiune dumnezeiască, pe când alţii cred că acest cuget s-ar simţi numai într-o parte a ei, iar alţii susţin că acelaşi lucru l-am afla şi-ntr-o parte şi-n alta?

Căci e cu neputinţă să înţelgem: ce înfăţişare pot avea zeii aceştia?, care e numărul lor?, care-i locul unde petrec?, ce fel de viaţă duc şi ce lucrări săvârşesc ei? În cazul acesta, după părerea lumii, ar trebui să concepem pe Dumnezeu ca pe o fiinţă care se schimbă continuu, având înfăţişare ba rotundă, ba mereu fierbinte şi mereu în mişcare[3], dar lipsită de simţire şi răspunzând doar unor imbolduri străine.

I, 3, 8. Moise îşi începe cartea prin cuvintele "La început"[4]. Ce minunată rânduială! Prin aceste cuvinte se afirmă în primul rând ceea ce se obişnuia să se tăgăduiască, anume că trebuie să se accepte că lumea are un început, ca să nu-şi închipuie oamenii că lumea ar fi fost lipsită de un început. De aceea şi subliniază David, atunci când vorbea despre cer, despre pământ şi despre oceane, că "toate cu înţelepciune le-ai făcut"[5]. Prin aceasta Moise a atribuit lumii un început, iar creaţiunii i-a recunoscut nedesăvârşirea, şi aceasta pentru ca să nu le socoată ἄναρχος, sau fără început, ori să se spună cumva c-ar fi necreate şi având parte de aceeaşi fire ca şi Dumnezeu. Şi apoi a adăugat în chip minunat cuvintele "a făcut", pentru a dovedi că actul creaţiei s-a desfăşurat într-o anumită durată de timp, pentru ca în felul acesta să înţeleagă oamenii cât de neasemuit de puternic a fost Creatorul, încât să poată duce la împlinire o lucrare atât de mare într-un răstimp atât de scurt, încât fiecărui moment mai important să-i fie rezervată punerea în aplicare a acţiunii Sale, aşa cum a voit-o. Nimeni nu L-a văzut lucrând, dar oricine a luat cunoştinţă despre lucrarea Sa. Şi, de altfel, cum ar putea fi vorba despre durata acestei lucrări, când citim: "că El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit"?[6] N-au fost necesare nici apelul la îndemânare ori la forţă pentru Cel care a putut săvârşi prin voinţa Sa, într-o clipă, o lucrare atât de importantă, încât ceea ce nu existase

3. Cicero, *De natura deorum* II, 46.
4. Sf. Vasile, *Hexaimeron,* Migne P.G. 29, 8. Toate celelalte trimiteri la Sf. Vasile se referă la vol. 29 din Patrologia Greacă.
5. Ps. 103, 25.
6. Ps. 32, 9.

să fie adus la viață atât de repede, așa încât nici creația n-a premers actului voinței și nici acesta n-a premers creației.

I, 3, 9. Te miri, poate, de o astfel de lucrare și te întrebi cine-i Creatorul: cine a dat început unei lucrări atât de mari și cine a dus-o la împlinire atât de repede? Presimțindu-i lipsa, iată, pe loc, răspunsul dat de același Moise: "Dumnezeu este Cel care a făcut cerul și pământul"[7]. Acum ai auzit cine-i autorul și de aceea nu trebuie să te mai îndoiești. El este Cel prin Care Melchisedec l-a binecuvântat pe Avraam, părinte a multor neamuri, zicându-i: "Binecuvântat să fie Avraam de Dumnezeul cel Preaînalt, Ziditorul cerului și al pământului"[8]. Și a crezut Avraam și a zis: "Iată, îmi ridic mâna spre Domnul Dumnezeul cel Preaînalt, Ziditorul cerului și al pământului"[9]. Bagă de seamă, dar, că acest lucru nu a fost născocit de un om, ci Dumnezeu este Cel care l-a vestit. Căci Dumnezeu este Melchisedec, care-i Regele păcii și al dreptății, neavând nici început, nici sfârșit zilelor. Așadar să nu te miri că Dumnezeu, Cel care e fără de început, a dat început tuturor în așa fel, încât cele ce nu existau să vină la viață. Nu-i de mirare deci dacă Dumnezeu, Care le cuprinde pe toate cu puterea Sa și Care înțelege toate cu o mărinimie nespusă, a făcut toate câte se văd, ca Unul care a făcut și cele ce nu se văd. Și cine ar fi în stare să nege că cele nevăzute sunt mai de preț decât cele văzute, întrucât cele văzute sunt trecătoare, pe când cele ce nu se văd sunt veșnice! Și cine să pună la îndoială că toate acestea le-a făcut Dumnezeu, Care a grăit prin proorocul: "Cine a măsurat apele cu mâna și cerul cu palma și tot pământul cu pumnul? Cine a pus munții cu cântarul și dealurile cu cumpăna? Cine a cunoscut gândul Domnului și cine a fost sfetnicul Lui, care să-L învețe pe El?"[10]. Iar în alt loc citim despre El că "ține rotundul pământului și a făcut toate ca pe o nimica toată"[11]. Iar proorocul Ieremia precizează: "Dumnezeii care n-au făcut cerul și pământul să piară de pe pământ și de sub cerul acesta! Dumnezeu este Cel ce a făcut cerul și pământul cu puterea Sa, Cel ce a întemeiat lumea cu înțelepciunea Sa și cu mintea Sa a întins cerul și mulțime de ape în cer și a ridicat nori de la marginea pământului"[12], după care ține să adauge: "Atunci tot

7. Fac. 1, 1.
8. Fac. 14, 19; Evr. 7, 2-3.
9. Fac. 19, 22.
10. Is. 40, 12-13.
11. Is. 40, 22 (citare liberă).
12. Ier. 10, 11-12.

omul își iese din fire"[13]. Căci cum ar putea să nu se tulbure de șiretenia unei argumentări viclene cel care cercetează temeinic lucrurile, căutând să desprindă adevărul despre ființa lui Dumnezeu?

10. Dacă, așadar, auzi atâtea argumente prin care Dumnezeu îți stă martor că lumea a fost creată[14], atunci să lași deoparte credința care spune că ea n-ar avea început pentru că pare a fi ca o sferă la care nu poți pipăi unde pornește începutul ei, iar întrucât, oricât ai dibui jur împrejur, nu poți suprinde c-ar avea nici început, nici sfârșit, atunci orice încercare de a preciza în mod palpabil unde începe un cerc[15] este un lucru cu totul imposibil. Tot așa nu se poate determina locul unde începe înconjurul unui glob, de pildă cel al lunii, despre care încă nu poți preciza decât că ea scade și revine la forma ei mereu după trecerea răstimpului de 30 de zile sau de o lună. Dar din faptul că tu nu observi, nu înseamnă neapărat că n-ar exista nici un început și nici un sfârșit. Căci dacă duci [o linie] în formă de cerc cu cerneală ori desenezi cu creionul căutând să faci tot atâtea cercuri, atunci nu vei mai putea vedea cu ochii ori să-ți amintești măcar unde ai început și unde ai terminat de făcut cercuri, cu toate că tu însuți poți mărturisi că tu ai început și tot tu ai sfârșit acea lucrare. Căci, chiar dacă mărturia vizibilă n-o putem reconstitui deplin, realitatea nu se poate răsturna. Iar cele care au un început, acelea au și un sfârșit și viceversa: cele care sfârșesc cumva, acelea desigur că și-au avut și un început corespunzător. Or, că va avea loc un sfârșit al lumii ne învață Însuși Mântuitorul în Evanghelie atunci când zice: "Chipul acestei lumi trece"[16], "Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"[17]. Și mai departe: "Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului"[18].

11. Drept aceea, cum pot acești oameni să afirme că lumea este și ea veșnică, întocmai ca și Dumnezeu[19], și cum pun pe aceeași treaptă pe Creatorul tuturor cu creatura, socotind c-ar fi egale întreolaltă lumea materială cu cea nevăzută și de neînțeles a firii dumnezeiești, câtă vreme, chiar potrivit părerii lor proprii, nu se poate tăgădui că tărâmurile lumii materiale sunt supuse stricăciunii și schim-

13. Ier. 10, 14.
14. Sf. Vasile, *Hexaim.* 9 AB.
15. Sf. Vasile 9 BC.
16 1 Cor. 7, 31.
17. Matei 24, 35.
18. Matei 28, 20.
19. Sf. Vasile 9 C.

bării și, în cazul acesta, întreaga lume materială este supusă – ca și tărâmurile ei – acelorași influențe?

I, 5, 17. Lumea văzută e un reflex al lucrării dumnezeiești, pentru că în vreme ce contemplăm opera, în același timp Îl admirăm pe Creator. Este întocmai ca în lumea artelor: unele sunt lucruri pline de viață, așa cum le deducem din mișcarea corpului ori din sunetul glasului, încât atunci când au început mișcarea sau sunetul, din acea clipă nu mai rămâne nimic altceva pentru spectatori sau auditori[20]; altele sunt de natură teoretică, deci având ca preocupare vioiciunea de gândire a minții, iar altele, de așa fel încât, chiar dacă lucrarea a încetat, rămâne totuși rezultatul ei, cum sunt de pildă o construcție sau o țesătură. Toate acestea, chiar dacă autorul lor tace, sunt tot atâtea mărturii despre destoinicia lui, încât însăși lucrarea e cea care laudă pe cel ce a făcut-o. La fel trebuie privită și lumea aceasta, ca fiind reflexul măririi dumnezeiești și dovadă a înțelepciunii lui Dumnezeu. La ea s-a referit proorocul atunci când și-a îndreptat privirea spre ceea ce se ascunde în spatele lor și când a zis: "Cât de mărețe sunt lucrurile Tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut!"[21].

18. Într-adevăr, nu fără rost citim cuvintele "le-ai făcut", și aceasta întrucât mulți păgâni, care concep lumea ca pe un fel de umbră a puterii dumnezeiești[22], cred că ea e deopotrivă veșnică întocmai ca și Dumnezeu, că și-ar avea existența prin sine însăși. Și cu toate că mărturisesc că originea ei s-ar datora lui Dumnezeu, totuși ei nu admit că temeiul acestei origini ar proveni din însăși voința și hotărârea Lui, ci își închipuie că ea ar deriva în mod automat cumva din Dumnezeu, așa cum însoțește umbra corpul omenesc. Căci, zic ei, umbra e nedespărțită de corp, iar strălucirea lumii e mai curând rod al unei legături firești decât al unei hotărâri libere a cugetului[23]. A știut Moise de ce s-a exprimat atât de frumos (și adevărat) când a zis: "a făcut Dumnezeu cerul și pământul". Căci prin aceasta el n-a vrut să spună că ar urma cumva [ca lumea] să existe de la sine, căci n-a afirmat care-i cauza existenței lumii, ci că, în calitatea Lui de ființă atotbună, a făcut Dumnezeu ceea ce a găsit de cuviință că-i cel mai potrivit. Căci fiind înțelept, a făcut tot ce-i mai bun; și fiind atotputernic, a făcut tot ce era mai de preț. Cum ar fi putut lăsa lumea să fie o simplă umbră moartă, câtă vreme pe atunci nu exista niciun alt

---

20. Sf. Vasile 17 AB.
21. Ps. 103, 25.
22. Sf. Vasile 17 BC.
23. Sf. Vasile 17 BC.

corp? Şi apoi, cum s-ar putea desprinde vreo umbră din Dumnezeirea cea lipsită de trup? Şi cum s-ar putea porni o strălucire materială dintr-o lumină nematerială?

19. În schimb, dacă te întrebi cum se răsfrânge în lume lumina dumnezeiască, atunci află că Fiul este chipul Dumnezeului Celui nevăzut. Şi după cum este El Dumnezeu, tot aşa este Dumnezeu şi chipul Lui. Dacă Dumnezeu e nevăzut, tot nevăzut este şi chipul. El este strălucirea măririi părinteşti şi chipul fiinţei Lui[24]. Cartea spune: "La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul"[25]. Aceasta vrea să spună, aşadar, că lumea a fost creată şi că a început să fiinţeze ceea ce nu exista până atunci. În schimb, Cuvântul lui Dumnezeu exista şi atunci, şi încă a existat în tot timpul. Dar şi îngerii şi domniile şi puterile, chiar dacă şi ele au început cândva să fie aduse la viaţă, totuşi ele existau atunci când a fost creată lumea. Căci "toate au fost făcute, cele din ceruri şi cele de pe pământ, cele văzute şi cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii"[26], ţinând să precizeze mai departe că "toate s-au făcut prin El şi pentru El". Şi de ce "au fost făcute întru El"? Pentru că El este moştenitorul Tatălui, întrucât de la Tatăl întreaga moştenire a trecut asupra Lui, după cum zice Însuşi Tatăl: "Cere de la Mine, şi-Ţi voi da neamurile moştenirea Ta"[27]. Totuşi această moştenire a trecut de la Tatăl asupra Fiului, iar de la Fiul s-a reîntors la Tatăl. Dar şi apostolul ne-a dat să înţelegem în pasajul respectiv că Fiul este autor al tuturor acestor acţiuni, ca Unul care în măreţia Lui le cuprinde pe toate, după cum le scrie el şi romanilor despre Tatăl, zicând: "Pentru că de la El şi prin El şi întru El sunt toate"[28]. "În El s-a pornit începutul şi izvorul fiinţei tuturora, adică din voinţa şi din puterea lui Dumnezeu. Toate au izvorât din voinţa şi puterea Lui, căci Dumnezeu-Tatăl Unul este şi din El se trag toate, căci toate le-a creat aşa zicând dintru ale Sale, creându-le de unde a voit: "prin El" e continuarea; "pentru El" e scopul; "din El" a dat materia; "prin El", puterea care leagă şi uneşte toate, adăugând "pentru El" totul, pentru că, atâta timp cât vrea, totul durează şi se menţine şi se îndreaptă spre ţinta finală, toate izvorând din voinţa lui Dumnezeu şi împlinindu-se după bună voirea Lui.

---

24. Cf. Evr. 1, 3.
25. Fac. 1, 1.
26. Col. 1, 16.
27. Ps. 2, 8.
28. Rom. 11, 36.

III, 1, 1. În cuvântarea de astăzi vedem cum s-a născut ziua a treia. Propriu-zis ea s-a anunţat deodată cu cele citite în acea minunată zi care a salvat pământul de la nimicire prin porunca pe care a dat-o Dumnezeu, când a zis: "Să se adune apa cea de sub cer într-o adunare"[29]. În legătură cu această problemă, ne pot servi ca povăţuitoare tocmai cuvintele acestea: "Să se adune apa". Aşa s-a spus, şi aşa s-a adunat[30]. Tot aşa auzim spunându-se adesea: "Să se adune poporul!". Or, (din păcate) el [omul] nu se adună. Căci e mai mare ruşinea ca elemente lipsite de minte să se plece în faţa poruncii lui Dumnezeu, şi ca oamenii, cărora tocmai în acest sens le-a dat Creatorul minte, să nu asculte de El. Dar poate că tocmai această ruşine a făcut că astăzi v-aţi prezentat mai mulţi, ca nu cumva în ziua în care s-a cerut "să se adune apa la un loc", tocmai poporul să nu fie şi el prezent la Biserică!

2. De fapt nu numai aici avem amintit exemplul despre felul în care apele au dat ascultare. Căci şi în alte locuri s-a scris: "Văzutu-Te-au apele, Dumnezeule, văzutu-Te-au apele şi s-au spăimântat"[31]. Şi nu-i deloc neverosimil ca şi în alte locuri să fie vorba tot despre ape, atunci când acelaşi prooroc spunea: "Marea a văzut şi a fugit, iar Iordanul s-a întors înapoi"[32]. Căci cine nu cunoaşte faptul că la trecerea evreilor marea a fugit? Atunci valurile s-au despărţit şi poporul a trecut plin de credinţă, având picioarele pline de praf, căci marea a fugit şi valurile s-au retras. Aşa a crezut şi poporul egiptean că i se va întâmpla în clipa în care a intrat şi el în apă, dar asupra lui au năpădit valurile care s-au reîntors, înecându-l. Astfel au ştiut valurile şi să se adune, şi să se îngrozească, ba chiar să fugă atunci când le-a poruncit Dumnezeu. Să urmăm şi noi pilda de ascultare a acelei ape şi să cunoaştem şi noi că există "o singură adunare a Domnului: Biserica!".

3. Adunatu-s-au cândva apele din toate văile, din toate bălţile, din toate lacurile. Prin văi înţelegem ereziile şi lumea păgână, pentru că "Domnul este Dumnezeul munţilor, iar nu Dumnezeul văilor"[33]. De aceea şi domneşte în Biserică bucuria mântuirii, pe câtă vreme în erezie şi în păgânism întâlnim numai lacrimi şi tristeţe. De

29. Fac. 1, 9.
30. Sf. Vasile 80 C.
31. Ps. 76, 15.
32. Ps. 113, 3.
33. 3 Regi 20, 28.

unde şi cuvântul Scripturii: "valea plângerii este locul unde a fost pus"[34]. Şi astfel de pe toate văile s-a strâns poporul cel credincios.

Şi azi nu mai e vorba de mai multe adunări, ci de o singură adunare, de o singură Biserică, după cum s-a spus şi mai înainte: "Să se adune la un loc apa din toate văile", încât s-a făcut o adunare cu însuşiri duhovniceşti comune, s-a închegat un singur popor. E drept că mişună pretutindeni în Biserică eretici şi necredincioşi. Prin unele "văi" putem înţelege teatrul, prin altele hipodromul, unde se fac alergările de cai, cum spune Psaltirea: "Mincinos este calul spre scăpare"[35], acolo unde asistăm la opintiri deşarte şi înjositoare şi unde nu vedem decât o urâtă schimonosire a întrecerilor. Dar chiar şi [acolo], în cercurile celor care s-au obişnuit să ducă viaţă apropiată celor de la circ, credinţa Bisericii totuşi s-a întărit şi numărul credincioşilor creşte zilnic.

4. Un fel de băltoacă este necumpătarea, altă mlaştină este desfrâul şi o alta, nestăpânirea; în ele întâlneşti noroiul depravărilor, ţipete de fiară şi vizuine ascunse ale patimilor; în ele se scufundă cei care au intrat acolo şi care nu mai ştiu cum să se salveze; în ele alunecă pasul piciorului, ajungând uneori să se prăvălească; parcă ar fi o lişiţă care, prefăcându-se că se spală, mai mult se murdăreşte, sau auzi plânsul trist al unei turturele, oricât de frumoasă ar fi ea, sau, în sfârşit, desprinzi orăcăitul leneş al unei broaşte de pe fundul mocirlei. De aici, mistreţul în mlaştină şi "cerbul la izvor"[36]. Şi cu toate acestea, din fiecare mlaştină, în care ca nişte broaşte îşi turuie acelaşi orăcăit plictisitor, s-a închegat credinţa, s-a strâns curăţia inimii şi simplitatea cugetului.

5. Strânsu-s-a apa din toate lacurile şi din toate gropile; de acum nimeni să nu mai sape fratelui său o groapă în care să cadă el însuşi[37], ci fiecare să-l iubească pe celălalt, susţinându-se şi ajutorându-se, aşa cum într-un trup fiecare dintre mădulare se ajutorează unul pe altul. Şi nu în cântece care picură otrava morţii, aşa cum fac comedianţii pe scenă, prin care încărcăm cugetul cu imagini senzuale, ci cu cântări bisericeşti în comun, în care să răsune glasul întregului popor [credincios], aducând laudă lui Dumnezeu[38], desfă-

34. Ps. 83, 7.
35. Ps. 32, 17.
36. Ps. 41, 1.
37. Cf. Pilde 26, 27; Is. Sir. 27, 27.
38. Cum bine sublinia biograful său Paulin (Migne P.L. 14, 31), Sf. Ambrozie a introdus din Răsărit cântarea antifonică, aşa încât, după cum spunea Ad. Harnack (*Gesch. der altchristl. Literatur*, I, LV), ca telog el era grec, nu latin, înrudit spiritual cu Origen şi cu Sf. Vasile, pe care-l utilizează adeseori. Heiler, *Altkirchliche Autonomie u. päpstlicher Zentralismus*, München, 1941, p. 99.

tându-se într-o viață curată. Dar nu alergând după covoare luxoase și nici căutând desfătarea privirilor prin perdele prețioase, ci socotind drept cea mai frumoasă lucrare din lume unirea aceasta minunată între elemente disparate: cerul, întins ca un cort[39], în stare să-i protejeze pe toți locuitorii pământului, pământ care ne-a fost dat ca să vedem apoi aerul, văzduhul întins de jur împrejur, mările întinse; poporul creștin, o adevărată capodoperă a lucrării dumnezeiești[40], în care să vibreze sunetele armonice ale cuvântului dumnezeiesc și în care să se simtă lucrarea lăuntrică a Duhului Sfânt, templul acesta, sanctuarul Treimii, sălașul sfințeniei, Sfânta Biserică, în care totul să strălucească întocmai ca o catapeteasmă cerească, despre care s-a spus în Scriptură: "Lărgește locul cortului tău și acoperământul sălașului tău întinde-l, nu cruța nimic! Lungește funiile și întărește țărușii! Căci tu te vei lăți la dreapta și la stânga, și seminția ta va cuceri neamurile, și cetățile cele pustiite le va umple de oameni"[41]. Doar nu degeaba are ea stofe luxoase drept podoabă a viețuirii ei îmbunătățite, spre acoperirea răutăților și spre astuparea greșelilor.

6. Aceasta e Biserica, cea care "pe mări a fost întemeiată și pe râuri a fost așezată"[42]. Căci pe voi a fost întărită și așezată, voi, care vă grăbiți spre ea ca niște râuri ale lumii, izvorând din izvoarele limpezi, după cum s-a spus: "Ridicat-au râurile, Doamne, ridicat-au râurile glasurile lor, ridicat-au râurile valurile lor". Apoi adaugă: "mai mult decât zbuciumul neasemuit al mării, minunat este, întru cele înalte, Domnul"[43]. Mărețe sunt aceste râuri! Vă adăpați din acel izvor netrecător și bogat și curgeți mereu înainte spre Cel care vă declară: "Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura: râuri de apă vie vor curge din pântecele lor"[44]. Iar aceasta o spusese despre Duhul pe Care trebuia să-L primească cei care vor crede în El. Totuși, ca niște adevărate Iordane, să ne întoarcem acum împreună la cele [începute], de unde le-am lăsat[44a]: "Și a văzut Dumnezeu că este bine"[45]. Nu tăinuim că, după părerea unora, nici textul evreiesc și nici celelalte traduceri nu redau cuvintele următoare[46]: "Și s-a adunat apa la

39. Cf. Is. 40, 22.
40. Cf. Ps. 113, 24.
41. Is. 54, 2-3.
42. Ps. 23, 2.
43. Ps. 92, 4-6.
44. Ioan 7, 38.
44a. *De officiis*, III, 5, 20.
45. Fac. 1, 10.
46. Sf. Vasile, *op. cit.*, 88 A-88 D.

un loc și s-a arătat uscatul. Și a numit Dumnezeu uscatul pământ, iar adunările apelor le-a numit mări", căci, odată ce a zis, "s-a făcut așa"[47]; li se pare că acest Cuvânt al Creatorului e suficient ca să arate că această lucrare s-a săvârșit. Întrucât însă și în legătură cu alte lucrări, referatul definește și repetă astfel de activități, socotim și noi că nu-i fără rost acest adaos, chiar dacă alții au impresia că adevărul și autoritatea ar înclina să fie de partea traducerilor. Nu degeaba întâlnim adesea astfel de adaosuri și completări în traducerea celor șaptezeci, față de textul evreiesc.

21. Așadar, "a văzut Dumnezeu că este bine". Dar oricât de frumoase ar fi la vedere aceste elemente, atunci când talazuri nesfârșite și creștetul valurilor albesc luciul apei și când grămezi de spumă se sparg încrețindu-se la cea mai domoală adiere de vânt sclipindu-ne prietenos, făcând să lucească măreția unei liniști copleșitoare, în stare să încânte de departe privirile spectatorilor, mai ales când izbitura valurilor la țărm nu-i prea puternică, spre a crede că ne îmbrățișează și ne salută în mod pașnic – ce plăcute sunt aceste sunete, cât de încântătoare este frângerea acestor valuri la țărm, iscând un clipocit atât de plăcut și de armonic –, totuși cred că nu trebuie prețuită atât de mult priveliștea văzută doar de ochii trupești, ci trebuie reținută în primul rând impresia de pace și de armonie despre care vorbim, raportând scopul creației la intenția Creatorului.

22. Marea constituie ceva bun, în primul rând pentru că poartă grijă de uscat dându-i umezeala necesară, prin aceea că dirijează oarecum pe neașteptate, ca prin niște canale, sucul vital deloc inutil tuturora. În calitate de vatră a fluviilor, marea este un bine, fiindcă e izvorul de unde ne vin ploile[48], e depozit de pământ aluvial, e cale de acces pentru mărfuri și mijloc prin care popoarele ce trăiesc departe pot comunica, e apărare împotriva primejdiilor de război, baricadă împotriva barbarilor, ajutor în nenorociri, refugiu în caz de pericol, punct de atracție și de distracție, loc de cură și de însănătoșire, ținut care-i unește pe cei despărțiți, loc plăcut pentru drumeție, ascunziș bun pentru cei urmăriți, resursă pentru încasarea dărilor, hrană ieftină în caz de secetă. Din mări se pornește ploaia, care cade pe pământ, și tot de acolo e absorbită apa prin mijlocirea razelor de soare, iar ceea ce e ușor în ea e dus mai departe. În același timp, cu cât e dusă mai sus, cu atâta se îndesește mai tare în spațiile um-

47. Fac. 1, 9.

48. "Hospitium fluviorum" și "fons imbrium", așa defineau cei vechi întinderile oceanelor; cf. Niederhuber, *Ambrosius, Hexaemeron,* p. 89.

broase și reci ale norilor, încât se pornește ploaia, care oprește nu numai seceta, ci rodește și câmpiile însetate.

23. Dar cum să pot număra insulele care stau presărate discret în mare ca niște perle în tivitura hainei[49], în care cei ce se feresc de ademenirile plăcerilor lumești evită cotiturile periculoase ale vieții și caută mai curând o viață retrasă de lume? Iată de ce marea ne poate fi un cămin liniștit pentru cumpătare, o școală pentru stăpânirea de sine, un azil al seriozității, un liman al liniștii sufletești, o ușurare în fața apăsărilor veacului, o viață liberă de ispitele clipei, o împintenare pentru viața evlavioasă a celor credincioși, încât recitarea rugăciunilor psaltice parcă s-ar lua la întrecere cu vuietul valurilor care izbesc ușor țărmurile, de parcă și insulele stau să se contopească în unduirea sfântă a valurilor pașnice ale rugăciunii, încât ai impresia că răsună peste tot numai laude ale sfinților. Cum aș putea reda oare toată acea frumusețe a mării, așa cum o vedea Creatorul[50]? Și încă ce? Ce altceva vrea să însemne acel sunet melodic al valurilor decât cântecul melodic al rugăciunilor poporului[51]? De aceea foarte potrivit e asemănată Biserica adeseori cu o mare. Mai întâi, iat-o cum își scuipă, prin toate intrările, valurile de credincioși, care se apropie! În al doilea rând, parcă vuiesc, purtate încoace și încolo ca niște valuri ale mării, rugăciunile comune și alternative ale întregului popor, înșiruindu-se pe rând la cântările de psalmi bărbații, femeile, fecioarele și copiii; un adevărat vuiet de valuri care răsună. De ce ar mai fi nevoie să subliniez că aceste valuri amintesc de spălarea păcatelor și că în ele se resimte suflarea sfințitoare a Duhului Sfânt[52]?

24. Astfel de bunătăți să ne dăruiască Dumnezeu: întâi, vânt favorabil și neîntârziat să ne urnească vasul, iar după aceea, liman sigur pentru debarcare; în acest timp să nu ajungem a fi încercați de duhul cel rău mai mult decât am putea noi răbda, să nu naufragiem în cele ale credinței, să ne lăsăm stăpâniți de pace adâncă și, chiar dacă s-ar porni împotriva noastră valuri oricât de grele din partea

---

49. Sf. Vasile, *op. cit.*, 93.

50. Imagine împrumutată de la Sf. Vasile, *Hexaim.*, 38 E-39 A. Pasajul acesta confirmă faptul că *Hexaemeronul* a fost scris la câțiva ani după introducerea cântării alternative a psalmilor, din anul 336.

51. Imagine împrumutată din Vergiliu, *Georgicele*, II, 462, ed. D. Murărașu, Buc. 1967, p. 88.

52. Minunată imagine, care ne duce cu gândul la și mai minunata râvnă de adâncire și maturizare pe linia catehumenatului creștin, așa cum îl întâlnim în sec. IV la Chiril al Ierusalimului, Ambrozie, Niceta de Remesiana și alții.

acestui veac, să nu uităm că avem drept cârmaci pe Domnul Iisus, Care veghează pentru noi, Care prin cuvântul Său potoleşte furtuna, restabilind liniştea mării[53]! Lui I se cuvin cinstea, mărirea, lauda şi nemurirea pe veci, de acum şi până în sfârşit. Aşa să fie!

III, 8, 33-42. Mai departe Scriptura ne spune: "Să răsară pământul iarba verde, care să semene sământă după felul ei"[54]. Totdeauna când auzim vorbindu-se despre produsele pământului, nu trebuie uitat că lucrul principal este germenul sau sământa[55]. Abia s-au ridicat puţin, că se şi formează tulpina, care nu întârzie să se întărească, iar când se coace, dă rodul. Unele plante încolţesc dintr-o rădăcină, cum se întâmplă cu arborii; şi nu sunt semănaţi de nimeni. În tulpina câte unei plante vedem dedesubt cum într-o parte se formează un fel de nod sau umflătură, din care încolţeşte o altă plantă, ceea ce dovedeşte că atât în rădăcină, cât şi mai sus, pe traseul tulpinii, există putere germinativă nouă. Aşadar, la unele plante înmulţirea se face din rădăcină, la altele, pe o cale deosebită. Deci fie că sământa este cea care condiţionează producerea unora dintre plante, fie o altă sursă germinativă înrudită speciei, în amândouă cazurile avem dovada că ceea ce provine din ea, din sământa care a fost semănată, este o altă plantă asemenea ei: din grâu creşte grâu, din mei iese mei, din păr iese tot numai păr cu floarea lui albă, iar din rădăcina castanului creşte un alt castan.

34. "Să răsară dar pământul iarbă verde, care să semene sământă după felul ei". Şi astfel, iată, mereu îşi deschide pământul pântecele, înnoindu-se cu alte şi alte produse, îmbrăcându-se din nou în haină verde, împodobindu-se cu farmecul unei rodnicii îmbelşugate, silindu-se parcă să se gătească cu cele mai variate produse. Nu ne putem mira destul cât de repede se petrece acest proces de înnoire; dar aceste minuni sunt cu atât mai mari cu cât le cotemplăm la fiecare plantă în parte, cum e cazul, de pildă, cu bobul de grâu care, fiind aruncat în pământ, putrezeşe şi, în afară de cazul că va fi fost sec sau tăciune – în care caz desigur nu putea rodi –, îndată după putrezire un lăstar nou se ridică din pământ, anunţând un rod şi mai bogat. Pământul afânat primeşte aşadar bobul de grâu, grapa acoperă semănăturile şi pământul le ia în primire şi le pregăteşte pentru rod ca într-un pântece matern. Când apoi bobul a

53. Cf. Matei 8, 24.
54. Fac. 1, 11.
55. Argumentare luată iarăşi după Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 100 B.

putrezit, apare răsadul noii holde[56], care poartă deja cu bucurie, în forma ei verde, însuşirile speciei. Încă din prima ei perioadă de creştere, planta ne oferă posibilitatea de a recunoaşte, sub haina ei verde, trăsăturile viitorului rod. Treptat ea se dezvoltă, înălţându-se şi întărindu-se ca pai, de astă dată matură.

Pe de altă parte, îndată ce iese în afară o umflătură sub formă de noduri, care se numeşte spic, din acel moment în lăuntrul lui se formează şi învelişul pentru rodul viitor. Bobul de grâu propriu-zis se formează aici în interior, pentru ca, până când încă e fraged, nici frigul să nu-l vatăme[57] şi nici fierbinţeala soarelui să nu-l zbârcească, ori să-l scuture vânturile puternice, ori furtunile năprasnice, ori ploile prea aspre. În spic se formează treptat, şi într-o rânduială uimitor de frumoasă, câteva şiruri de boabe, care ne prezintă aceeaşi privelişte impresionantă a adăpostului sigur pe care Providenţa dumnezeiască[58] l-a rânduit în chip firesc în vederea acestei alcătuiri. Şi pentru ca nu cumva din pricina greutăţii prea mari a rodului să se frângă puterea de susţinere a paiului, acesta e întărit în aşa fel încât e în stare să poarte o greutate de două ori mai mare decât greutatea lui însăşi[59], încât susţine rodul bogat fără să se încovoaie spre pământ. Chiar deasupra spicului este aşezat un rând de ţepi, încât, zăcând ca într-un fel de cetăţuie, boabele să fie apărate de ciocănitul păsărelelor, care ar putea să-i fure rodul ori să-l împrăştie pe jos.

35. Ce să mai zic de chipul în care milostivirea lui Dumnezeu s-a îngrijit să vină în ajutor[60] trebuinţelor omeneşti? Pământul a înapoiat împrumutul cu dobândă, sporind cu mult profitul capitalului. Dacă oamenii înşală adeseori şi-i privează pe semenii lor până şi de capitalul împrumutat, în schimb pământul rămâne statornic şi, dacă vreodată nu şi-a dat răsplata fiind împiedicat s-o facă din pricina asprimii gerului, de prea marea secetă sau de ploi prea îndelungate, în schimb, în alt an răscumpără şi lipsurile celui precedent. Aşadar, când recolta aşteptată nu-l bucură pe plugar cu cea mai bună nădejde, nu pământul este de vină. Iar dacă recolta surâde, tocmai belşugul acestei mame – pământul – este cel care s-a revărsat, aşa

56. Sf. Vasile, *op. cit.*, 100 BC; Vergiliu, *Georgicele*, I, 44, ed. cit. p. 56.
57. Vergiliu, *Georgicele*, I, 92, ed. cit., p. 58.
58. Sf. Vasile, *op. cit.*, 100 D. Ideea principală care străbate *Hexaimeronul* Sfântului Vasile este cea privind teleologia naturii şi purtarea de grijă faţă de lume a lui Dumnezeu. Era firesc s-o adopte şi s-o dezvolte şi Sf. Ambrozie.
59. *Ibidem*.
60. Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 101 A.

că pământul nu-l păgubește nicicând pe acela care-și pune nădejdea în el[61].

36. Cât de frumos ni se înfățișează "țarinile bogate"[62]! Ce miros, ce plăcere, ce bucurie pentru plugar! Cum ar trebui să ne exprimăm mai cuviincios acest sentiment dacă ne-am folosi doar de limba noastră de toate zilele? Or, noi avem mărturiile Scripturii, în care găsim comparat farmecul țarinilor cu belșugul binecuvântării și al harului sfințitor. Așa vorbește de pildă Isaac: "Iată, fiul meu ca mirosul unei țarini pline!". Cum să descriem parfumul albăstriu al viorelei, albul strălucitor al crinului, roșul aprins al trandafirului ori livezile strălucind ca pictate acum în auriu, acum în toate culorile, acum în galben deschis, la care nu știi ce să admiri mai mult: frumusețea florilor sau mirosul lor parfumat? Nu ți se mai satură ochii de astfel de priveliști; în lung și în lat se răspândește un miros plăcut, al cărui farmec ne surprinde pe toți. De aceea, pe bună dreptate spune psalmistul: "frumusețea țarinii cu Mine este"[63]. Desigur că e cu El, fiindcă El însuși a creat-o. Căci care alt meșter ar fi fost în stare să pună atâta farmec până și în cea din urmă dintre plante? "Priviți crinii câmpului"[64]. Câtă candoare nu se desprinde din albul florilor lor! Chiar și frunzele parcă formează un fel de cortegiu, înălțându-se de la cele mai de jos până la cele de deasupra, formând un fel de potir, încât interiorul lui lucește sclipind ca aurul, dar care totuși nu încarcă în chip neplăcut nici suita lui tot atât de împodobită. Dacă s-ar încumeta cineva să rupă această floare și să-i desfacă petalele, unde s-ar putea găsi o mână atât de îndemânatică încât s-o poată reface la loc? În acest înțeles, Dumnezeu i-a adus o mărturie atât de minunată declarând: "Nici Solomon în toată mărirea lui nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia"[65]. Potrivit acestei judecăți, chiar și cel mai bogat și cel mai înțelept rege e întrecut de aceste flori.

37. Să mai înșir oare și medicamentele vindecătoare, care se pot obține din tulpinile sau frunzele acestor plante? Dacă un cerb bolnav de stomac mușcă din ramurile tinere de măslin, se face sănătos. Dar și ramurile de măslin consumate împreună cu langustă (sau lăcustă) încă au putere vindecătoare. Frunzele de mure aruncate asu-

---

61. Formularea acestei argumentări pare a aparține Sfântului Ambrozie, care ne-a dat în opera sa *De officiis ministrorum* o puternică mărturie de etică socială.

62. Fac. 27, 27.

63. Ps. 49, 12.

64. Matei 6, 28.

65. Matei 6, 29.

pra şarpelui îl omoară. Ţânţarii nu se apropie de tine când fierbi absint (pelin) şi te ungi cu acest lichid[66].

38. Dar poate că ar putea zice cineva: De ce cresc împreună cele folositoare cu cele ucigătoare[67] şi primejdioase: alături de grâu, cucuta, plantă otrăvitoare pe care o aflăm între plantele bune de mâncat şi care, dacă nu suntem atenţi, de obicei dăunează sănătăţii? Tot printre cele bune de mâncat găsim şi spânzul[68] şi tot aşa se poate întâmpla să-l păcălească pe culegător şi omeagul[69]. Numai că acuzele de soiul acesta ar fi drepte doar dacă ar fi pământul de vină că nu toţi oamenii sunt buni! Ci ascultă şi ceva mai mult: Nici îngerii din cer nu sunt toţi buni; ba uneori şi soarele ofileşte spicele, când avem arşiţă şi când se ard primii muguri. Dacă luna arată călătorilor drumul, în schimb tot ea favorizează şi furturile hoţilor. Dar se cuvine oare, când e vorba de făpturile care ne sunt folositoare, să ne reţinem cu lauda faţă de Creatorul lumii şi, din cauza câtorva factori care ne sunt vătămători în alimentaţie, să nu recunoaştem purtarea de grijă a Creatorului? Ca şi cum toate bunurile ar fi trebuit să fie create doar pentru plăcerea stomacului, sau ca şi cum ar fi prea puţine cele pe care milostivirea lui Dumnezeu ni le-ar fi rânduit pentru hrană stomacului nostru! Har Domnului că avem destule alimente, şi ele sunt cunoscute tuturor, cu condiţia doar de a găsi în ele plăcere şi de a fi într-adevăr folositoare trupului!

39. Or, toate câte răsar din pământ au o anumită destinaţie şi contribuie pe cât se poate la desăvârşirea întregii lumi create. Unele produse sunt destinate hranei, altele vin pe lume pentru alt scop; nimic nu vine fără rost, nimic de prisos nu încolţeşte din pământ. Ceea ce crezi că pentru tine nu-i de nicio trebuinţă foloseşte altora, ba adeseori îţi foloseşte şi ţie ceea ce-i de folos altuia. Ceea ce nu se foloseşte ca aliment poate servi ca medicament, şi de multe ori ceea ce-ţi strică ţie constituie pentru păsări şi animale sălbatice hrană folositoare. Aşa, de pildă, graurul poate consuma cucută fără să-i dăuneze[70], întrucât structura corpului lui îl ajută să fie invulnerabil faţă de sucul veninos. Acest suc produce o senzaţie de rece

66. Pliniu, *Istoria naturală* XXIV, 117; XXVII, 52.

67. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 B; Vergiliu, *Georgicele*, II, 152, ed. cit., p. 78.

68. "Plantă erbacee perenă otrăvitoare *(hellebrus)*, al cărei rizom conţine alcaloizi utilizaţi în cardiologie" (*Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, 1972, p. 880).

69. "Plantă decorativă şi medicinală, toxică, cu rizom tuberos, din care se extrage aconitina" *(Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, 1972, p. 453).

70. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D.

care înfioară pasărea, așa încât, înainte de a porni prin porii ei veninul spre inimă, acesta e dus la timp, fără nicio primejdie, pe drumul digerării. Cunoscătorii afirmă[71] că pentru prepeliță spânzul e hrană și nutreț, întrucât, potrivit conformației sale fizice, ea e ferită de efectele vătămătoare ale unui astfel de aliment. Iar dacă adeseori spânzul este folosit în tratarea unor boli omenești, cu toate că n-ar părea indicat, cu cât mai mult nu-l va adapta spre vindecare mâna medicului, încât să fie acceptat ca aliment nevătămător datorită compoziției sale firești? Mătrăguna se recomandă adeseori la insomnii[72]. Ce să mai spun de sucul de mac, despre care se știe că a ajuns atât de cunoscut prin uzul zilnic în rol de calmant[73] al durerilor interne? Nu trebuie uitat nici rolul cucutei la reducerea poftelor trupești, nici al spânzului, care înlătură toate durerile unui trup bolnav[74].

40. Așadar, nu numai că nu poate fi învinuit Creatorul din pricina [prezenței] plantelor otrăvitoare, ci trebuie chiar să-I aducem mulțumiri întrucât ceea ce tu credeai că s-a zămislit ca să ne pună viața în primejdie a devenit doctorie pentru sănătatea ta. Căci chiar și ceea ce ar prezenta o primejdie e evitat de Providență, iar prin băgare de seamă nu se pierde nimic din ceea ce e folositor sănătății. Cum vor fi învățat oare oile și caprele[75] care anume dintre plante le sunt vătămătoare? Oare nu știu ele numai prin miros, cu toate că sunt simple animale necugetătoare, doar pe baza instinctului lor, cum să evite pericolul și să-și apere viața? Și oare nu pot deosebi ele deopotrivă care anume verdețuri le sunt folositoare și care anume le sunt vătămătoare, încât numai după ce se simt parcă atinse de niște otrăvuri periculoase, abia atunci caută ele verdețurile binecunoscute, care să le aducă lecuirea eventualelor răni? Chiar felul în care se hrănesc le poate aduce doctoria cerută[76]; după rană trebuie să știi să te ferești de săgeți și cum să eviți veninul, iar nu să-l cauți tu pe el! În definitiv chiar și cerbilor mâncarea le servește drept antidot. Vipera se teme de cerb, în schimb ea poate omorî și leul[77]. Un șarpe mai mare poate încolăci un elefant. Dacă elefantul l-ar strivi,

71. Pliniu, *Istoria nat.* X, 72, 92.
72. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D.
73. Pliniu, *Ist. nat.* XXV, 13 (94), 147-150.
74. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D; Pliniu, *Ist. nat.* XX, 18 (78), 198-201; XXV, 54, 154.
75. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 C.
76. Pliniu, *Ist. nat.* XXV, 92.
77. Pliniu, *Ist. nat.*, VIII, 118.

moartea şarpelui ar fi sigură, dar fiindcă el nu-i în stare de aşa ceva, lupta se duce de către amândoi cu încordare extremă. Şarpele caută să sugrume piciorul elefantului, pentru că atunci când acesta cade jos, şarpelui nu-i poate provoca nicio primejdie. Elefantul caută să nu fie el ultimul sau măcar să nu fie atacat la piciorul de dinapoi, undeva pe o potecă strâmtă, unde el nu se poate nici răsuci, şi nici, cu o păşire mai energică, să strivească şarpele, şi nici să primească ajutor de la alt elefant.

41. Aşadar, dacă până şi animalele necugetătoare ştiu şi cu ce fel de ierburi să se lecuiască şi cu ce fel de mijloace se pot ajuta, omul, care vine pe lume cu facultăţi cugetătoare, să nu fie în stare să se orienteze? Ori să fie tocmai el atât de străin de realitate, încât numai el să nu poată pricepe[78] ceea ce fiecărei vieţuitoare îi este de folos? Sau să fie tocmai el atât de nerecunoscător pentru darurile firii, încât să creadă că, întrucât până şi o picătură de sânge de taur ar putea omorî un om, nu cumva acest dobitoc n-ar trebui să fie adus pe lume, sau atunci, să trăiască fără sânge, câtă vreme puterea lui atât de folositoare în agricultură ori în cărăuşie[79] şi [carnea lui] atât de gustoasă aduc atât de multe servicii oamenilor de la ţară? Dacă şi-ar aduce aminte câte bunătăţi le-a dăruit Dumnezeu, atunci oamenii n-ar uita spusele Lui: "Răsară pământul iarbă verde, care să semene sământă după felul ei"[80]. Ar înţelege atunci că prin aceste cuvinte, El nu s-a gândit numai la cele care dau hrană de la sine, cum sunt ierburile, copacii şi alte plante, ci şi la cele dobândite prin sârguinţă gospodărească şi prin agricultură practicată cu trudă.

42. Şi ce lucru cuviincios că Dumnezeu n-a poruncit ca pământul să producă dintr-odată sământă şi rod[81], ci a rânduit ca întâi să încolţească, apoi câmpurile să înverzească şi abia după aceea să se coacă rodul după felul lui, aşa încât în niciun anotimp ele să nu fie lipsite de farmec! Câmpurile trebuie mai întâi să se îmbrace cu haina împodobită a primăverii şi abia mai târziu să ne dea folosul roadelor.

---

78. Sf. Vasile, *op. cit.*, 102 B.
79. Vergiliu, *Georgicele*, II, 458, ed. cit. p. 88.
80. Fac. 1, 11.
81. Sf. Vasile, *op. cit.*, 104 A.

V, 5, 12-14. Ce să spun despre dantura îndesată a peştilor? Căci ei n-au dinţi numai pe o parte, cum au oile sau vitele, ci sunt înarmaţi cu dinţi pe amândouă părţile[82] . Întrucât trăiesc în apă, dacă ar purta mâncarea printre dinţi încoace şi încolo, fără s-o înghită, s-ar putea întâmpla ca, sub presiunea apei, hrana să fie luată dintre dinţi şi dusă afară din gură. De aceea peştii au dinţi deşi şi ascuţiţi, ca să poată muşca şi să zdrobească repede hrana, pentru ca s-o şi poată înghiţi fără amânare sau întârziere. Peştii nu rumegă, singur câinele de mare (scarus) pare a fi rumegător, după cât spun oamenii, lucru despre care numai întâmplarea sau experienţa sau studiul ne vor putea da răspunsul.

13. Desigur că nici peştii nu sunt cu toţii cruţaţi de asuprirea celor mai puternici dintre ei[83], cei mai slabi fiind expuşi lăcomiei celor mai tari. Cu cât cineva e mai slab, cu atât e mai expus de a deveni pradă celorlalţi. Cei mai mulţi peşti se hrănesc cu plante şi cu viermişori mici; sunt însă şi din aceia care se devorează unul pe altul şi se îngraşă din carnea celorlalţi. Cel mai mic devine pradă [mâncare] pentru cel mai mare, şi, la rândul lui, cel mai mare e atacat de cel şi mai puternic şi însuşi prădătorul devine pradă altuia străin. Există cazuri ca, atunci când un peşte îl devorează pe altul, să fie înghiţit de al treilea, încât amândoi, devoratorul şi cel devorat, să se întâlnească în stomacul unuia străin, destinul unuia împărtăşind răzbunarea celuilalt. La ei poate că s-a încetăţenit nedreptatea pornind, probabil, de la cazul său propriu, cam aşa cum a început să se întâmple şi între noi, oamenii, nu pe cale naturală, ci dând frâu liber poftelor lacome; ori apoi – întrucât poate deveni o pildă în folosul oamenilor –, au devenit şi ei un simbol pentru oameni, deci s-ar cădea ca, văzând la ei chipul comportării păcătoase dintre noi, să ne ferim de a mai oferi astfel de exemple rele. Niciunul dintre cei puternici să nu ne năpustim asupra celor mai slabi, dându-ne astfel pe nedrept ca model rău, căci cine nedreptăţeşte pe semenul său îşi pregăteşte sieşi laţ în care poate cădea el însuşi.

14. Şi tu, omule, eşti un fel de peşte, care te năpusteşti asupra bunului şi vieţii altuia şi care "tragi la adânc" pe cel neputincios[84]

82. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 C.
83. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 C.
84. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 J.

V, 15, 50-54. Să începem să vorbim mai întâi despre păsările care au ajuns să fie pentru oameni model de vieţuire[88]. La ele felul de a se purta unele cu altele şi de a se apăra a devenit ceva firesc, la noi, abia din constrângere şi într-un mod vrednic de un sclav. Cât de neimpus, de voluntar săvârşesc cocorii paza de noapte[89]. În timp ce unii se odihnesc, pe alţii îi poţi vedea stând în post, pe alţii îi vezi patrulând sau făcând serviciu de iscoade, pentru ca nu cumva să se încerce din vreo parte un atac, şi astfel fiecare îşi oferă, deodată cu serviciul, tot devotamentul şi toată puterea. După ce şi-au făcut serviciul de pază, respectivii mai dau un semnal ca să-i trezească pe cei ce dorm, pentru ca aceştia să-şi ia în primire postul, iar după aceea merg şi ei la culcare. În mod cu totul liber îşi ia fiecare serviciul în primire şi nu se dovedesc atât de greoi şi de leneşi la somn, cum am ajuns să fim noi, oamenii, ci sar repede din aşternut, se prezintă la serviciul lor, pe care şi-l îndeplinesc cu aceeaşi conştiinciozitate cu care l-au şi primit. Nu există între ei vreun dezertor, ci numai devotaţi, conform firii lor. De aceea şi paza lor e sigură, pentru că a fost făcută liber.

51. Aceeaşi ordine o păstrează şi când zboară: fiecare îşi ia postul în primire; la timpul său, fiecare din ei ajunge pe rând în postul de conducere, şi anume fiecare la un soroc stabilit mai dinainte, urmând ca fiecare să facă pasul respectiv când îi vine rândul. După aceea se trage de-o parte şi-l lasă pe altul în postul de conducere! Ce poate fi mai frumos decât aceasta? Sarcina şi onoarea şi le împart cu toţii în mod egal şi niciunul nu-şi arogă mai multă putere decât o au ceilalţi, ci toţi o au în mod egal[90].

52. Aceasta era forma veche de organizare a societăţii, acesta era modelul statului liber. Aşa au început oamenii să participe la viaţa publică, luându-se după exemplul liber consimţit al păsărilor, ca să fie deopotrivă pentru toţi atât obligaţiile, cât şi drepturile, învăţând fiecare să participe pe rând la răspunderea de a asculta sau de a porunci, dar în acelaşi timp nefiind nimeni exclus nici de la onoruri, aşa cum niciunul nu era scutit de muncă. Aceasta era cea mai bună stare de lucruri. Nimeni nu era atât de lipsit de simţire

88. Sf. Vasile, *op. cit.*, 171 D.

89. Sf. Vasile, *op. cit.*, 176 A.

90. Probabil că înlocuirea celor de la cârmă cu cei mai din spate are acelaşi scop: de odihnire periodică a fiecăruia. A se vedea Ionel Pop, *Instantanee din viaţa animalelor*, ed. II, Editura ştiinţitică, Bucureşti, 1968, p. 121-122.

încât să țină vreo dregătorie toată viața, după cum, iarăși, nimeni nu era condamnat la o robie nesfârșită. Fiecare participa fără preferințe și fără invidie, fiind promovați cu toții la eventualele schimbări și, la timpul rânduit, atât sarcinile, cât și serviciile de pază schimbându-și-le reciproc, oricând voiau. Nimeni nu îndrăznea să-i aducă altuia necazuri în probleme de serviciu, ca nu cumva să aibă apoi de suferit din partea celui care ajungea după aceea la conducere. Nimeni nu avea impresia că i-ar fi prea grea munca de care-l dezlega viitoarea recompensă.

Totuși, după ce a început să apară pofta de dominare, când unii și-au arogat abuziv anumite servicii, iar alții n-au vrut să le părăsească pe cele anterioare și când au apărut și serviciile militare, din clipa aceea slujbele nu s-au mai prestat de către toți la fel, ci a apărut serviciul forțat: de acum oamenii nu mai lucrau în mod egal unul față de altul, ci și-au făcut apariția ambițiile, munca a început să fie normată, căci unii se sustrăgeau de la ea, pentru că ea a devenit înrobitoare, așa că din muncă voluntară s-a ajuns în curând la neglijență și lene. Cât de mult se sustrăgeau acum oamenii de la garda de noapte! Cât de greu se hotărau acum și unul și altul să se anunțe pentru serviciul de pază într-un punct mai periculos, chiar și atunci când această sarcină le era încredințată din porunca regală! S-a hotărât aplicarea unor pedepse pentru neglijență și, cu toate acestea, neglijențele se strecurau adeseori, serviciile de pază nu se mai țineau regulat, căci constrângerea care impune un serviciu forțat provoacă și ea de cele mai multe ori neplăceri. Nimic nu-i mai ușor decât să faci altora greutăți, de vreme ce tot ce faci, faci în mod forțat. De aceea, munca fără sfârșit taie oricui pofta, creând mereu infumurarea celor care se cred puternici. Căci unde mai afli vreun om care să renunțe de bună voie la puterea dobândită și care să se retragă el însuși din postul de conducere și, în loc de întâiul, să se trezească cel din urmă[91]? Or, între cocori stăpânește mulțumirea în muncă și modestia în serviciu. De sfat nu se face uz între ei decât la ieșirea din post, niciodată la intrarea în el; în primul caz e vorba de întreruperea odihnei somnului, în cel de-al doilea e vorba de fapt de un serviciu voluntar.

53. Despre berze se istorisește că zboară în formație apropiată. Atunci când socot că e vorba să plece în vreo direcție mai lungă, au

91. Cf. Marcu 9, 34.

obiceiul să se adune laolaltă și s-o ia înspre ținuturile din răsărit și miazăzi, hotărându-se să pornească toate deodată, ca la un semn. Ai crede că-i o adevărată armată care pleacă în șir: așa-și păstrează fiecare locul în zbor atât în flancuri, cât și în frunte. La început tocmai ciorile sunt cele care le conduc, arătându-le direcția și însoțindu-le ca niște gardieni, în așa fel încât ai crede că ele ar fi o trupă auxiliară de apărare împotriva păsărilor dușmane, însărcinându-se pe propriul lor risc să le apere de orice neplăceri nedorite. Indiciu despre acest lucru e faptul că într-un anumit răstimp (după ce pleacă berzele) nu mai afli în jur nicio cioară și, în schimb, când se întorc, toate ciorile sunt acoperite de răni, trădând parcă atât prin glasul sângelui, cât și prin alte semne, că ele au susținut în acest scop o grea luptă. Cine le va fi amenințat oare cu pedeapsa ca să facă acel zbor? Cine va fi rânduit ca, în caz că ar refuza acel serviciu armat, vor lua atât de grea pedeapsa, încât niciuna să nu refuze acel serviciu în folosul șirului de păsări prietene, ci toate, simțindu-se parcă datoare, să se ia la întrecere în oferirea acestui ajutor?

54. Să învețe așadar oamenii [de la ele] să respecte legile ospitalității și să înțeleagă cât de sfânt este respectul care trebuie arătat oaspeților[92], ce ajutoare sunt datori a le da și, în cazul când n-ar exista ajutorul [ciorilor], atunci să preia asupra lor chiar și primejdia unei atitudini proprii! Se vede așadar că noi, oamenii, le închidem oaspeților ușile, pe când păsările sunt în stare să-și expună viața pentru ei. În timp ce în sârguința lor păsările sunt în stare să ia parte chiar și la cea mai grea primejdie alături de prietenele lor, noi oamenii nu vrem să le oferim nici măcar adăpostul găzduirii. În timp ce păsările își apără prietenele chiar cu prețul luptei, noi ducem adeseori adevărat război împotriva semenilor. Să fiu mincinos dacă n-a fost tocmai acesta motivul pentru care au fost pedepsiți cei din Sodoma sau dacă nu cumva furia egiptenilor, care au vrut să calce în picioare dreptul de ospitalitate față de evrei, a fost pedepsită cu înecarea lor tocmai din pricină că au trădat legea ospitalității.

VI, 1, 1-2. Această zi este cea de a șasea: în ea se încheie istoria începutului lumii și totodată își află sfârșitul și cuvântul nostru despre originile lumii. Însă chiar dacă vreme de cinci zile am fost nevoiți să depunem oboseală destul de mare[93], totuși în ziua de azi ni se cere un spor de atenție, pentru că ne paște primejdia de a pier-

92. Sf. Vasile, *Hexaimeron*, VII, Migne, P.G. 29, 17 B; D; 29, 74.
93. Sf. Vasile, *op. cit.*, VII, 5, Migne, P.G. 29, 64.

de nu numai cele de până acum, ci şi rezultatul întregii noastre strădanii. Căci dacă la întrecerile dintre atleţi au loc la început, vreme de câteva zile, programe muzical instrumentale şi de cântece corale, oricât de dese şi oricât de înfierbântate ar fi competiţiile şi oricât s-ar crede că aceste zile care au trecut ar fi fără nicio importanţă pentru câştigarea cununii (la care ultima zi s-ar crede hotărâtoare, căci numai ea aduce decizia premierii prin orice risc, devenind pentru cei învinşi o ruşine, iar pentrui biruitori, răsplată), cu cât mai mult nu ne vom îngrijora în această luptă după înţelepciune, printr-o hotărâtoare decizie nu numai a câtorva, ci a tututora, cu atât mai vârtos cu cât astăzi, ca şi în cazul înmânării cununii, am putea să primejduim toată oboseala zilelor anterioare şi să păţim ruşine tocmai acum! Căci cuvântătorul nu se află în aceeaşi situaţie cu cântăreţul sau cu atletul: aceia ar pierde doar simpatia spectatorilor, pe când în cazul nostru pierderea s-ar răsfrânge asupra tuturor ascultătorilor.

2. Să staţi, aşadar, şi voi cu mine în juriul de acordare a premiilor şi să păşiţi cu mine în această arenă măreaţă[94] şi plină de taine a întregii creaţii văzute! Căci dacă cineva, aflând de sosirea unor oaspeţi străini, nu dă nici cea mai mică atenţie [oboselii] în timp ce îi poartă prin tot oraşul şi le arată ce-i mai vrednic de văzut acolo, atunci cu atât mai puţin v-aţi putea supăra dacă v-aş conduce, cu ocazia acestei întâlniri comune, prin explicarea mea despre cele din patria noastră, despre categoriile şi soiurile tuturor lucrurilor din lume, fiind însufleţit de dorinţa ca din toate acestea să scot dovada că pe voi v-a dăruit Creatorul tuturor cu o zestre cu mult mai bogată decât pe oricare alte făpturi? Aceasta înseamnează că şi coroana creaturilor pentru voi a fost pregătită, aşa încât pe voi doresc să vă încoronez potrivit arbitrajului vostru propriu. Căci nu ni se cere să alergăm după cununi care se veştejesc, ci după în veci netrecătorul arbitraj al sfinţirii voastre, potrivit căruia hotărârea spune că în rostul tuturor creaturilor se vădeşte rânduiala Providenţei dumnezeieşti; cu toate acestea, numai la voi se întâlneşte faptul că aveţi comun cu celelalte făpturi doar stricăciunea trupului, în schimb, prin puterea sufletului omenesc, voi nu mai aveţi nimic comun cu alte făpturi.

VI, 1, 42-45. De aceea, iată ce ni se spune: "Păzeşte-te şi-ţi fereşte cu îngrijire sufletul"[95]. Căci una suntem "noi", şi cu totul altceva sunt cele "ale noastre", precum şi cele "din jurul nostru". Prin "noi"

94. Sf. Vasile, *op. cit.*, 164 A.
95. Deut. 4, 9; Sf.Vasile, *op. cit.*, 204 AB.

înțelegem sufletul și cugetul din noi, prin "ale noastre" înțelegem mădularele trupului și simțurile lui, iar cele "din jurul nostru" sunt banii, slugile și cele ce țin de viața "aceasta". Prin urmare, când zic "păzește-te și cunoaște-te pe tine însuți", nu înseamnează să știi cât de mare e puterea mușchilor și nici cât de viteaz ești la trup, după cum nici cât de multe moșii ai, ce putere ai față de alții, ci vreau să-ți amintească ce suflet și ce cuget ai, căci din ele pleacă toate sfaturile tale și în legătură cu ele stau toate roadele faptelor tale. Numai un astfel de suflet e plin de înțelepciune, de credință și de dreptate, pentru că orice înaintare în bine vine de la Dumnezeu, după cum zice Scriptura: "Iată, Ierusalime, pe mâinile Mele am zugrăvit zidurile tale"[96]. Un astfel de suflet e zugrăvit de Dumnezeu și numai unul înrudit cu El e în stare să reflecte chipul frumuseții dumnezeiești. Și acel suflet e bine zugrăvit: în el se regăsește strălucirea slavei și chipul ființei lui Dumnezeu[97]. Și numai în măsura în care reflectă acest chip își poate primi sufletul adevărata lui valoare. După acest chip fusese zidit Adam înainte de a păcătui; din clipa în care a căzut, el și-a pierdut chipul valorii cerești, luând în locul lui trăsături pământești. De aceea, să fugim de acest ultim chip, căruia nu i se dă slobozenie să intre în cetatea lui Dumnezeu, întrucât așa-i scris: "Doamne, în cetatea Ta chipul lor de nimic îl vei face"[98]. Nu intră acolo niciun chip nevrednic, iar dacă s-a furișat cumva, el va fi scos afară, pentru că stă scris că "în cetate nu va intra nimic pângărit și nimeni care este dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, ci numai acela va intra care are scris pe frunte numele Mielului"[98a].

43. Așadar, sufletul nostru este zidit după chipul lui Dumnezeu. Întreaga ta ființă, omule, în aceasta constă, căci fără de suflet tu nu prezinți nicio valoare, întrucât fără de el "pământ ești și în pământ te vei întoarce"[99]. De aceea, să nu uiți că fără suflet nu prețuiești nimic, după cum stă scris: "Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă"[100]. De ce, dar, pui atâta preț pe trup, când și așa știi că deodată cu pierderea trupului tu nu pierzi nimic? Mai curând teme-te ca nu cumva să te lipsești de ajutorul sufletului. Căci, "ce va da omul în schimb pentru sufletul său?", în care nu se

---

96. Is. 49, 16.
97. Cf. Evr. 1, 3.
98. Ps. 72, 20.
98a. Apoc. 21, 27.
99. Fac. 3, 19.
100. Matei 10, 28.

cuprinde doar o mică părticică din tine, ci însăşi esenţa întregii fiinţe omeneşti? Doar prin puterile sufletului ajungi tu să te faci stăpân peste celelalte fiinţe din lumea fiarelor şi a păsărilor. Prin suflet ne asemănăm cu Dumnezeu, pe când prin trup ne asemănăm cu dobitoacele. Sufletul e cel care vădeşte pecetea asemănării cu Dumnezeu, câtă vreme trupul abia dacă ne oferă nişte trăsături inferioare, comune cu fiarele, cu dobitoacele.

44. Dar să precizăm mai îndeaproape ce înseamnează cuvintele "după chipul lui Dumnezeu"[101]. Să poată fi oare numit trupul "după chipul lui Dumnezeu"? Desigur că nu, căci am văzut doar că el e pământ. Să aibă Dumnezeu însuşiri corporale, să fie prin urmare neputincios, cum e trupul, şi supus patimilor? Ori ţi s-ar părea cumva că prin cap ne-am asemăna cu Dumnezeu, pentru că tendinţa capului este să privească numai în sus şi să se înalţe mereu? Sau poate prin ochi, pentru că prin ei luăm cunoştinţă de ceea ce-i în jurul nostru? Sau poate prin urechi, fiindcă prin ele auzim tot ce se întâmplă? Dar dacă avem în vedere privirea în sus, apărem oare atât de uriaşi numai pentru motivul că ne ridicăm creştetul cu un cot deasupra pământului? Şi apoi, nu ne ruşinăm oare dacă ne-am socoti a fi asemenea lui Dumnezeu pentru motivul că ne-am ridicat ceva mai sus decât şerpii şi decât celelalte târâtoare, ori dacă am spune să suntem mai iuţi decât căprioarele, decât oile şi decât lupii? Dar cu cât ne întrec în această privinţă cămila[102] şi elefantul când e vorba de mărimea trupească? Desigur că e un lucru măreţ să ajungi la cunoştinţă prin ochi, prin privirea lucrurilor din lume, spre a şti ceva fără să mai fie nevoie să ţi le raporteze altcineva, totuşi cât este [de cuprinzător] ceea ce vede ochiul nostru, încât să afirmi că tocmai din această pricină noi ne asemănăm cu Dumnezeu, Care priveşte totul, vede totul, ba cunoaşte până şi cele mai ascunse cugete ale sufletului[103] şi surprinde şi cele mai tainice înclinări ale inimii? Cum de nu te ruşinezi spunând aşa ceva, câtă vreme noi nici pe noi înşine nu suntem în stare să ne vedem deplin? Căci eu văd doar ce-i înaintea picioarelor mele, dar ce-i în spatele meu nu sunt în stare să văd! Nu-mi pot vedea ceafa şi nici partea din spate a capului, aşa cum nu-mi pot vedea nici rărunchii. Şi-apoi, cât repre-

---

101. Origen, *Omilii in Gen.* I, 13 (P.G. XII, 155). De aici înainte, în descrierea însuşirilor spirituale ale omului, respectiv în prezentarea asemănării omului cu Dumnezeu, se observă la Sf. Ambrozie referiri tot mai insistente la Omiliile lui Origen la Cartea Facerii.

102. Sf. Vasile, *op. cit.*, 201 D.

103. Cf. Rom. 8, 27; 1 Cor. 14, 25.

zintă ceea ce auzim, câtă vreme eu nu pot vedea, nici auzi ceea ce se petrece la o distanţă oarecare de mine? Chiar şi un perete dacă ne desparte de aceste lucruri, eu nu le pot vedea şi nici auzi. În afară de aceasta, corpul nostru e legat la un moment dat de un anumit spaţiu, pe câtă vreme toate animalele se mişcă mai liber şi fiecare din ele este mai sprinten decât omul.

45. Aşadar, chipul lui Dumnezeu nu se vede în trupul nostru, ci în sufletul nostru, care este liber, concepând şi acţionând cu gânduri şi planuri într-un fel sau în altul, după cum le priveşte pe toate cu ochiul său care scrutează totul. Iată, odată suntem în Italia şi ne facem cutare planuri în legătură cu ceea ce trebuie să aibă loc în Răsărit ori în Apus; altădată avem impresia că ne-am mutat printre locuitorii din Persia, ori că îi avem înaintea ochilor pe locuitorii din Africa, urmărindu-i pe unii din cunoscuţii noştri din acele părţi de loc, altă dată petrecem la ei, cu toate că ţara lor se află la mari depărtări, dar avem impresia că noi ne apropiem de ei acolo, departe, şi vorbim cu ei, deşi ei nu sunt de faţă; ba se întâmplă să înnodăm şi conversaţii cu unii dintre cei morţi, pe care-i îmbrăţişăm, şi avem senzaţia că-i ţinem lângă noi ca şi cum ar fi încă în viaţă, atribuindu-le parcă chiar servicii şi anumite acţiuni vitale.

Aşadar, numai sufletul poate fi socotit după chipul lui Dumnezeu, întrucât nu se orientează după puterile trupului, ci după cele ale duhului, căci numai ochiul acestuia poate privi pe cineva care nu-i de faţă, numai puterea lui e în stare să acţioneze şi la mari depărtări, cutreierând şi explorând ţinuturi nebătătorite, numai el e în stare să colinde cu gândul încoace şi încolo, până la marginile lumii[104], pătrunzând până şi în ungherele cele mai ascunse şi care numai în planurile lui Dumnezeu sunt unite într-un rost unitar, prin Hristos, coborând până în ţinuturile subpământene ori înălţându-se până în ţinuturile cereşti, după cum ţine Apostolul să ne asigure: "petrecerea noastră este în ceruri"[105]. Şi atunci, oare să nu arate sufletul nostru a fi "după chipul lui Dumnezeu", din moment ce Dumnezeu sălăşluieşte în el în toată bună vremea? Să nu uiţi, dar, că sufletul nostru e zidit după chipul lui Dumnezeu, după cum zice Apostolul: "Iar noi toţi, privind ca în oglindă, cu faţa descoperită, slava Domnului, ne prefacem în acelaşi chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului"[106].

104. Sallustius, *Bell. Iug.* 12, 50 (citat după Niederhuber, *op. cit.*, p. 267).
105. Filip. 3, 20.
106. 2 Cor. 3, 18.

DESPRE RAI

INTRODUCERE

Structura *acestei scrieri bogate în interpretări alegorice se resimte de influenţa lui Filon din Alexandria şi a lui Origen care, se ştie, nutrea şi el o mare admiraţie faţă de Filon. Din nefericire, multe din operele lui Origen s-au păstrat fragmentar, lacunar, aşa că nu se ştie propriu-zis dacă Sfântul Ambrozie a luat o anumită interpretare de la Filon sau de la Origen. Totuşi, atunci când pomeneşte în § 27 despre Simah şi Aquila, cunoscuţii redactori ai textului biblic, e o dovadă clară că sursa de informaţie provine de la Origen. Afirmaţia lui Schenkl că Ambrozie n-ar fi "compilat" pe Origen rămâne încă de dovedit, dacă mai târziu se vor mai afla şi alte scrieri ale învăţatului exeget alexandrin. Totuşi, după cum se vede şi din trimiterile bibliografice (pe care ni le-am însuşit în mod precumpănitor după ediţia critică editată în Corpul vienez de către Carol Schenkl), Filon a servit incontestabil ca izvor al celor mai multe dintre tălmăcirile Sfântului Ambrozie. Aceasta, în ciuda celor susţinute în § 25 al prezentei scrieri, în care se spune textual: "Filon nu înţelege lucrurile duhovniceşti". Or, se ştie că acest iudeu îndrăgostit de platonism a căutat – ca nimeni altul – să împace cugetarea biblică cu cea filosofică, repetând şi practicând până la refuz concepţia că orice text biblic poate fi interpretat şi moral, respectiv şi alegoric, pe motiv că "totu-i tainic în Scriptură", sau înţelegând greşit cuvântul paulin de la Romani 7, 14: "legea e duhovnicească", sau pe cel de la Evrei 10, 1: "Legea e umbra bunurilor viitoare".*

Analizând referatul biblic despre rai şi despre viaţa protopărinţilor, Sf. Ambrozie susţine – după Filon – că "raiul este sufletul omului, în care s-au dezvoltat germenii virtuţilor", cum se exprimă în paragraful 51. Interpretarea realităţilor biblice se estompează astfel în stări morale, duhovniceşti. Cele patru râuri din rai sunt preînchipuirea celor patru virtuţi cardinale: înţelepciunea, temperanţa, curajul şi dreptatea. Când Dumnezeu aduce vieţuitoarele câmpului şi zburătoarele cerului pentru ca Adam să le dea nume, referatul biblic s-ar fi gândit, pe de o parte, la pornirile iraţionale, iar pe de altă parte, la cugetările deşarte. Cele trei ceruri de care ne vorbeşte Sf. Pavel în

2 Cor. 12,2 sunt – zice Sf. Ambrozie – cele trăi stări ale omului corporal, firesc și duhovnicesc. Idei de felul acestora din urmă întâlnim, între altele (§ 53), și în altă scriere a Sfântului Ambrozie, Despre binecuvântările Patriarhilor, *iar una din sursele acelei lucrări era cea despre "rațiunea dominantă", care, oricât de "dominantă" ar fi fost, – pentru că în paragraful 73 susține că bărbatul este simbolul minții* (νοῦς)*, femeia al simțurilor* (αἴσθησις) *–, totuși a ajuns la afirmații cu totul deplasate atunci când vorbește despre frunzele de smochin cu care s-au acoperit protopărinții, în care se vede o preînchipuire a drepților și a sfinților care se adăpostesc sub smochinul spiritual (§ 66).*

Cu toate că adeseori alegorizarea pare forțată, totuși putem spune că tendința generală e moralizarea sau silința de a-și educa ascultătorii. Se poate spune că în țesătura lucrării se pot distinge câteva teme care au format obiectul a tot atâtea predici, din care formula de adresare, "fraților", nu lipsește. Reținem două îndemnuri tipice în paragrafele 75 și 76. Una sună astfel: "Din cauza multor ticăloșii, unii din credincioși nici nu au conștiința păcatului", cealaltă ne cere să avem și noi în viață dorul pe care-l avea Pavel atunci când a zis: "nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine" (Gal. 2, 20).

Motivul *scrierii se deduce din insistența și repetarea cu care sunt denunțați ereticii, atât cei mai vechi, cum sunt Marcion și îndeosebi unchiul său Apelles, ambii trăitori în sec. II, cât și arienii mai cunoscuți, mai ales Arie, apoi Fotin, episcopul de Sirmium decedat în anul 374, asupra căruia revine adeseori.*

Cercetătorii în frunte cu Schenkl susțin că Ambrozie nu l-ar fi cunoscut pe Tertulian. Or, scrierea acestuia De praescriptione haereticorum *(a se vedea în "P.S.B." 3, p. 160 și urm.) insistă adeseori asupra rătăcirii lui Apelles, care susține o flagrantă contradicție între învățăturile morale și dogmatice cuprinse în Vechiul Testament și cele din Noul Testament. Marcion și Apelles susțineau că Vechiul Testament și crearea omului și a lumii sunt opera unui spirit inferior (demiurgos). Despre Apelles amintește Ambrozie și în alte opere, de pildă în* Hexaemeron. *Pretutindeni el apără referatul biblic despre creație, pe care-l atacaseră Marcion și Apelles. Mai subliniem că în această scriere de tinerețe a Sfântului Ambrozie, pentru prima oară numele lui Filon din Alexandria e pomenit deschis.*

Data *redactării scrierii e confirmată de însuși Sf. Ambrozie în* Epistola către Sabin *(45, 1), în care declară că a compus-o cu zece ani în urmă, "când încă nu eram preot bătrân"* (ego autem iam dudum de eo (paradiso) scripsi nondum veteranus sacerdos).

DESPRE RAI

"Apoi Domnul Dumnezeu a sădit rai în Eden, spre răsărit, și l-a pus acolo pe omul pe care-l zidise"[1].

1. Cuvântarea pe care urmează să o ținem despre rai pare a ne produce o neobișnuită tulburare, dorind să cercetăm și să arătăm ce e raiul și unde e sau cum este, mai ales pentru că Apostolul[2], deși nu știe dacă a fost "în trup" sau în "afară de trup", spune totuși că el a fost răpit "până în al treilea cer". Și zice mai departe[3]: "Și-l știu pe un astfel de om – fie în trup, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe – că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască. Pentru unul ca acesta mă voi lăuda; iar pentru mine însumi nu mă voi lăuda decât numai în slăbiciunile mele. Căci chiar dacă aș vrea să mă laud, nu voi fi fără minte, căci voi spune adevărul".

Prin urmare, dacă raiul e de așa fel încât numai Pavel sau doar unul asemenea lui Pavel l-a putut vedea cât timp era în viață – dar nici el însuși nu-și poate totuși aduce aminte dacă era în trup ori în afară de trup atunci când a auzit cuvintele prin care a fost oprit să împărtășească ceea ce auzise –, atunci cum vom putea noi descoperi așezarea raiului, pe care nu l-am putut vedea și, chiar de l-am fi putut vedea, am fi totuși împiedicați să-l facem cunoscut altora?

În același timp, de vreme ce Pavel s-a temut să se laude, dată fiind măreția descoperirilor, cu cât mai mult trebuie noi să ne silim să nu arătăm cu prea mare precizie ceva, a cărui descoperire ne-ar pune în primejdie! Trebuie deci să ne mulțumim cu aceea că raiul nu-i ceva lipsit de măreție, dar mai departe să-l lăsăm să fie acesta doar un secret al lui Pavel.

2. Totuși, fiindcă citim în cartea Facerii că raiul a fost sădit de Dumnezeu spre răsărit și că acolo a fost pus omul pe care Dum-

---

1. Fac. 2, 8.
2. 2 Cor. 12, 2.
3. 2 Cor. 12, 3 și urm.

nezeu l-a plăsmuit, putem de pe acum să-L dezvăluim pe Autorul acestui rai. Căci cine a putut crea raiul dacă nu atotputernicul Dumnezeu, Care "a zis şi s-au făcut"[4], El Care nu-i nicicând lipsit de putere dacă vrea să facă ceva? Prin urmare, El însuşi a sădit raiul, despre care Înţelepciunea zice[5]: "Orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl Meu cel ceresc va fi smuls din rădăcină". "Bun e răsadul îngerilor, bun al sfinţilor; căci se zice despre sfinţi – prin care vedem chipul îngerilor – că în vremea aceea de pace care va să fie, fiecare va sta liniştit sub smochinul şi sub viţa sa"[6].

3. Raiul are, aşadar, foarte mulţi pomi, dar pomi roditori, pomi plini de sevă şi de vigoare, despre care s-a spus: "se vor bucura toţi copacii pădurii"[7], copaci veşnic înfloriţi, dată fiind vigoarea meritelor, precum e un pom răsădit lângă izvoarele apelor, a cărui frunză nu va cădea pentru că în el tot rodul sporeşte[8]. Aşadar, acesta este raiul.

4. Cât despre locul lui, locul în care a fost sădit se numeşte "desfătare"[9]. De aceea şi dreptul David zice[10]: "Din izvoarele desfătării Tale îi vei adăpa pe ei". De fapt, stă scris că "din Eden ieşea un râu care uda raiul"[11]. Aşadar, pomii sădiţi în rai sunt udaţi de un fel de revărsare năvalnică a Duhului. Despre aceasta ni se vorbeşte şi în altă parte[12]: "Apa râului veseleşte cetatea lui Dumnezeu". Cetatea aceea, care întruchipează Ierusalimul cel de sus[13], este cetatea cea liberă, în care nenumărate au fost vredniciile celor sfinţi.

5. Aşadar, în raiul acesta l-a aşezat Dumnezeu pe omul pe care l-a plămădit[14]. Dar să iei bine seama că Dumnezeu nu l-a aşezat acolo pe omul care este "după chipul lui Dumnezeu", ci pe omul cu trup[15]; căci ceea ce este imaterial nu poate fi aşezat într-un anumit loc. Or, pe om l-a sălăşluit în rai cam aşa cum a pus soarele pe

4. Ps. 32, 9.
5. Matei 15, 13.
6. Cf. Mih. 4, 4; Matei 12, 25; Filon, *Legum allegoriae* I, 14; I, 72.
7. Ps. 95, 12.
8. Cf. Ps. 1, 3.
9. Filon, *Leg. alleg.* I, 14; I, 72 (ediţia Cl. Mondèsert, Paris, 1962, *Quaestiones in Genesim* I, 7, pag. 69).
10. Ps. 35, 8.
11. Fac. 2, 10.
12. Ps. 45, 4.
13. Gal. 4, 26.
14. Filon, *Quaestiones* I, 8, p. 70; *Leg. alleg.* I, 12.
15. Filon, *Quaest.* I, 8, p. 70.

cer[16], ca să nădăjduiască la Împărăția cerurilor, precum făptura așteaptă "descoperirea fiilor lui Dumnezeu"[17].

6. Așadar, dacă raiul este acolo unde au apărut mlădițe, raiul pare a fi sufletul care înmulțește sămânța primită[18], sufletul în care este sădită fiecare virtute, una câte una, în care a fost zidit și arborele vieții[19] – adică înțelepciunea, precum a zis Solomon[20] că înțelepciunea nu a ieșit din pământ, ci de la Tatăl; căci ea e strălucire a luminii veșnice și revărsare a slavei Celui Atotputernic.

7. De fapt, în rai există un pom al cunoștinței binelui și răului. Căci așa scrie: "A făcut Dumnezeu să răsară, în rai, pom plăcut la vedere și cu roade bune de mâncat, și pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului"[21]. Vom vedea mai încolo dacă și pomul acesta, plăcut la vedere și cu roade bune de mâncare, a fost la fel cu ceilalți. Aceasta se va discuta mai potrivit la locul în care aflăm că omul, gustând din el, a greșit. Deocamdată, până aici nu se poate aduce nicio obiecție, cu toate că omul nu pricepe care a fost scopul creării lui. De altfel, în însăși crearea lumii, dacă unele ne par greu de înțeles și de necuprins pentru mintea noastră, nu trebuie să osândim și să judecăm lucrurile în chip nechibzuit; de pildă, ce rost ar avea crearea șerpilor sau a vreunei făpturi veninoase, căci noi, oamenii, nu putem înțelege și ști cu ce scop au fost făcute fiecare[22]. Prin urmare, nici în Sfintele Scripturi să nu judecăm cu ușurătate ceva ce nu putem înțelege; căci nenumărate sunt cele ce nu trebuie cântărite după puterea înțelegerii noastre, ci trebuie judecate după adâncimea purtării de grijă a lui Dumnezeu și după puterea cuvântului Său dumnezeiesc.

8. Să admitem, așadar, fără a fi totuși influențați de discuția ce va urma, că pomul cunoștinței binelui și răului nu ne place, pentru că oamenii, după ce au gustat din el, au văzut că erau goi. Totuși, spre lauda rânduielii celei dumnezeiești, voi spune că pomul acesta a răsărit în rai și că de aceea a fost lăsat el de Dumnezeu, ca să putem înțelege mai bine mărirea cea nespusă a binelui. Într-adevăr,

16. *Leg. alleg.* I, 14.
17. Rom. 8, 19.
18. Filon, *De opif. mundi* 53-59; *Leg. alleg.* I, 15, ed. R. Arnaldez, Paris, 1965, p. 224.
19. Filon, *Quaest.* I, p. 67; *Leg. alleg.* I, 18; I, 75.
20. Cf. Înț. Sol. 7, 21-26.
21. Fac. 2, 9.
22. Despre astfel de probleme Sf. Ambrozie discută adeseori în *Hexaemeron* III, 9, 38-46; V, 7, 17-20 etc.

dacă n-ar exista cunoştinţa binelui şi răului, cum am putea face o deosebire între bine şi rău? Căci nici răul nu l-am socoti rău dacă n-ar exista cunoştinţa binelui – cunoştinţa binelui însă n-ar exista fără existenţa binelui –, şi, invers, ce e bine n-am şti că e bine dacă n-ar exista cunoştinţa răului. Să luăm un exemplu, referindu-ne la însăşi starea în care se află trupul omenesc. Fără îndoială, în trupul nostru întâlnim şi o anumită amăreală produsă de fiere; totuşi această amăreală, privită în ansamblu, se găseşte a fi folositoare sănătăţii omului. Se vede, aşadar, că şi ceea ce socotim rău de multe ori nu e rău din toate punctele de vedere, ci ne este totuşi de folos, căci, aşa precum fierea se găseşte într-o parte a corpului şi e totuşi de folos întregului corp, tot aşa Dumnezeu, ştiind că această cunoştinţă a binelui şi răului va fi spre folosul tuturor, a aşezat-o într-o parte, ca să tragem folos din ea.

9. Dar în rai mai întâlnim şi un şarpe, creat, în orice caz, nu fără voia lui Dumnezeu. Sub chipul şarpelui stă însă diavolul; că a existat diavol în rai ne-o arată chiar Iezechiel, care spune despre regele Tirului[23]: "Ai fost făcut în desfătarea raiului"; dar sub regele Tirului se ascunde, însă, simbolul diavolului. Îl vom învinui oare şi acum pe Dumnezeu pentru faptul că nu putem înţelege comorile măreţiei şi atotştiinţei Lui, învăluite şi tăinuite în Hristos, în afara celor pe care El însuşi a binevoit să ni le dezvăluie? Ne-a dezvăluit totuşi – ca să luăm aminte – că până şi răutatea diavolului e de folos oamenilor spre mântuire, desigur nu în sensul că diavolul ar vrea să ne fie de folos, ci prin însuşi faptul că ne repugnă, Domnul întoarce răutatea acestuia în folosul mântuirii noastre. De altfel, tocmai răutatea lui a făcut ca tăria şi răbdarea lui Iov, om sfânt, să fie mai strălucitoare. Răutatea diavolului i-a pus la încercare simţământul dreptăţii, încât i s-a împotrivit, l-a biruit şi, după biruinţă, a primit cununa; or, nimeni nu primeşte cununa în afară de cel ce a luptat respectând regulile[24]. De asemenea, feciorla lui Iosif n-ar fi rămas cunoscută până în vremea noastră, dacă soţia stăpânului şi prietenului său, îndemnată de săgeţile înfierbântate ale diavolului, nu i-ar fi ispitit simţurile şi dacă, în cele din urmă, n-ar fi fost ameninţat chiar cu moartea, pentru ca să fie mai vestită curăţia acestui bărbat, care a dispreţuit moartea pentru a-şi păstra curăţia. Vrei să cunoşti planul lui Dumnezeu? De bună seamă, din îndemnul diavolului par a fi insuflate unor oameni

23. Iez. 28, 13.
24. Cf. 2 Tim. 2, 5; Iov 1, 6-12.

drepţi chiar crime şi se comit chiar ucideri de fii. Astfel, Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam chiar cu o astfel de faptă, încât să-l aducă jertfă pe propriul său fiu[25]. Prin această încercare, Avraam s-a dovedit credincios lui Dumnezeu, deoarece nu a căutat să scape de împlinirea sacrificiului, cu toată înduioşarea faţă de fiul iubit. Aşadar, în rai exista şi pomul cunoştinţei binelui şi răului, care părea frumos la vedere şi al cărui rod părea, după frumuseţe, bun de mâncare; nu era însă bun de folosit pentru hrană, căci se vede că gustarea din el le dăuna oamenilor. Există deci cazul când ceva poate face rău unuia luat în parte, dar să fie de folos pentru comunitate, aşa precum diavolul i-a făcut rău lui Iuda[26], dar, exceptându-l pe acesta, i-a încununat pe toţi apostolii, care au învins ispitele vicleniei lui.

10. Nu trebuie, deci, nici să punem la îndoială şi nici să ne plângem de faptul că în rai se găsea diavolul, de vreme ce nu a putut bara nici celor sfinţi calea înălţării la rai; căci el n-a interzis celor sfinţi dreptul de a petrece acolo, ca şi cum ar fi posesor al unui domeniu ce i-ar aparţine; să reţinem, în schimb, faptul că a oprit de la intrarea în împărăţia cerească pe cei leneşi şi vicioşi; dar cu mult mai măreţ şi cu mult mai frumos este faptul că el va fi alungat de rugile sfinţilor, când se va împlini ceea ce spune Scriptura[27]: "Am văzut pe Satana ca un fulger căzând din cer". Să nu ne temem, aşadar, de diavol, care este atât de neputincios încât el însuşi va cădea pe pământ. A primit, de fapt, libertatea de a ispiti, dar nu a primit puterea de a nimici decât atunci când cel ispitit de el, slab fiind, se clatină prin sine însuşi, pentru că n-a ştiut să-şi fie propriu-i sprijin. Şi, de aceea, trebuie să aflăm prin ce înşelătorie l-a ispitit diavolul pe primul om, ce anume a socotit el că trebuie ispitit în om, în ce ordine şi prin ce meşteşug, ca să ne putem feri de el. Totuşi, pentru că mulţi pun la îndoială că diavolul ar fi existat în rai, deşi citim[28] că se găsea în cer alături de îngeri, ca să nu pară că sunt atacaţi în această cuvântare, să acceptăm interpretarea acestor rânduri cum vor ei. De altfel, înaintea noastră a existat cineva care a menţionat că a fost comisă o încălcare de către om, prin plăcere şi simţământ[29], sub chipul şarpelui înţelegând imaginea plăcerii, şi sub chipul femeii văzând consimţământul inimii şi al minţii, pe care grecii îl denumesc

25. Cf. Fac. 22, 1 şi urm.
26. Cf. Luca 22, 3.
27. Luca 10, 18.
28. Cf. Zah. 3, 1.
29. Filon, *De opificio mundi* 59, ed. Arnaldez, pag. 250.

αἴσθσις; întrucât, însă, simţământul a fost înşelat, el l-a denumit, potrivit povestirii, minte supusă greşelii, ceea ce grecii denumesc νοῦς. Pe bună dreptate deci νοῦς a primit în greceşte chip de bărbat, iar αἴσθησις, de femeie[30]. De aceea, unii au văzut şi în Adam un νοῦς (minte) pământean. Domnul însă, în Evanghelie, ne-a prezentat acele fecioare care aşteptau – unele cu candelele aprinse, altele cu ele stinse – sosirea mirelui[31], văzând în primele simţămintele depline ale înţelepţilor, în celealte, simţămintele corupte ale celor fără de minte. Căci dacă Eva, adică simţământul primei femei, ar fi avut candelele aprinse, nici pe noi nu ne-ar fi atras [şarpele] în cursele vicleniei sale şi nici ea n-ar fi căzut din acea nemurire a virtuţii.

12. Aşadar, raiul este un fel de pământ roditor, este, adică, sufletul îmbelşugat, sădit în Eden, aflat, adică, într-un fel de desfătare, ca într-un pământ bine îngrijit care dă mulţumire sufletului[32]. Se află şi νοῦς (mintea), întruchipat prin Adam; se află şi simţământul, întruchipat de Eva. Şi, ca să nu avem ce reproşa slăbiciunii firii sau naturii potrivnice în înfruntarea primejdiilor, să auzim ce ajutoare are sufletul acesta.

13. Era un râu care avea să ude raiul[33]. Cine este acest râu dacă nu Domnul Iisus Hristos, Izvorul vieţii veşnice, întocmai ca şi Tatăl – fiindcă scris este[34]: "Căci la Tine este izvorul vieţii" şi, în altă parte[35]: "Râuri de apă vie vor curge din pântecele lui"? Găsim scris şi izvor, găsim scris şi râu, care udă pomul roditor al raiului ca să producă rod pentru viaţa veşnică. Aşadar, acest izvor, precum ai citit – "căci, zice[36], un izvor pleacă din Eden", adică: în inima ta este un izvor, de aceea şi Solomon zice[37]: "Bea apă din vasele tale şi din pârâiaşele care curg din izvorul tău" –, este izvorul care porneşte din acel suflet îngrijit şi plin de desfătare; acel izvor care udă raiul simbolizează virtuţile care rodesc fără încetare în sufletul vrednic de cea mai de seamă răsplată.

14. "Şi – zice –[38] se împărţea în patru braţe. Numele unuia era Fison; acesta înconjoară toată ţara Havila, în care se află aur. Aurul

30. Filon, *Leg. alleg.* I, 29; X, XX.
31. Cf. Matei 25, 1 şi urm.
32. Filon, *Leg. alleg.* I, 14; I, 72.
33. Cf. Fac. 2, 10.
34. Ps. 35, 9.
35. Ioan 7, 38 (cf. Isaia 58, 11).
36. Fac. 2, 10.
37. Pilde 5, 15.
38. Fac. 2, 10-14.

din țara aceea este bun; tot acolo se găsește bdeliu și piatra de onix. Numele râului al doilea este Gihon. Acesta înconjoară toată țara Cuș. Numele râului al treilea este Tigru; acesta curge prin fața Asiriei; iar râul al patrulea este Eufratul".

Iată, deci, cele patru ape curgătoare: Fison – cum îi spune pe evreiește; la greci, Gangele –, cel care curge prin fața Indiei, Gihon sau Nilul, care înconjoară Țara Egiptului sau Etiopia. Țara pe care o cuprind înăuntrul lor Tigrul și Eufratul se numește Mesopotamia, pentru că este așezată între aceste două fluvii, denumire acceptată chiar de neamurile situate mai departe, cunoscută fiind poziția ei.

Să vedem de ce este asemuită Înțelepciunea lui Dumnezeu cu un izvor. Căci ea poate fi izvor când se întâmplă ceea ce zice Evanghelistul[39]: "Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea", după cum tot "izvor" se înțelege și din cuvintele profetului, când zice[40]: "Veniți și mâncați din pâinea Mea și beți din vinul pe care Eu l-am dres cu mirodenii pentru voi". Așadar, precum înțelepciunea este izvorul vieții, la fel este și harul spiritual izvorul celorlalte virtuți, care ne călăuzesc spre calea vieții veșnice. Prin urmare, dintr-un astfel de suflet care este îngrijit, nu dintr-unul neîngrijit, pornește acest izvor ca să ude raiul, care este aidoma unui crâng plin cu diferite virtuți, ale căror începuturi sunt patru, în care se desparte înțelepciunea. Și care sunt cele patru începuturi ale virtuților dacă nu mai întâi prudența, apoi temperanța, a treia tăria și a patra dreptatea? Înșiși înțelepții lumii acesteia, inspirându-se din scrierile noastre, le-au consemnat în scrierile lor[41].

15. Fison reprezintă deci "prevederea"[42], de aceea în ea aflăm aur de bună calitate, rubin strălucitor și piatră de onix. În viață adeseori folosim termenul de "aur"[43] pentru a-i numi pe cei socotiți înțelepți; și Domnul zice prin gura prorocului: "Le-am dat lor aur și argint"[44], iar David, la rândul lui, spune despre înțelepți: "Dacă veți dormi în mijlocul moștenirilor voastre, aripile voastre argintate vor fi ca ale porumbiței și spatele vostru va străluci ca aurul"[45], fiindcă cel ce și-a găsit sprijin în Vechiul și Noul Testament este în stare, prin

39. Ioan 7, 37.
40. Pilde 9, 5.
41. Filon, *Quaest.* I, 12, 76.
42. Filon, *Leg. alleg.* I, 19; *Quaest.* I, 12, *ibid.*
43. Filon, *Leg. alleg.* I, 25; I, 81.
44. Os. 2, 10.
45. Ps. 67, 14.

bogăția argumentărilor, să pătrundă în înseși tainele înțelepciunii lui Dumnezeu. Așadar, de aceea zice "aur bun", nu aur din care se bate monedă, care se deteriorează și e trecător. Și spune mai departe că are în el "rubin" strălucitor, în care trăiește parcă o scânteiere a sufletului nostru. Se află în el și "piatră de onix" care, prin aspectul culorii sale verzi, ne arată vigoarea și vitalitatea. Și, într-adevăr, sunt verzi arbuștii cât timp trăiesc; dimpotrivă, își pierd culoarea când mor. E viguros pământul cât poartă flori; sunt viguroase semințele cât timp pot încolți. Și bine a fost amintit în primul rând fluviul acesta, Fison, denumit pe evreiește "Pheoyson", adică "schimbare de țărmuri"[46], pentru că nu trece pe la un singur popor, ci curge și prin Lida. La fel și înțelepciunea sau prevederea: ea nu e ceva limitat, ci, aducându-ne bogății și foloase, ne ajută în mai multe chipuri. De aceea ea e prima virtute, pentru ca, dacă cineva a ieșit din rai, să-l întâmpine aș zice apa curgătoare a înțelepciunii, să nu poată fi vlăguit prea repede, ci prin ea să se poată reîntoarce ușor în rai. Râul acesta este cunoscut multor oameni și se spune despre el că e de o frumusețe și o bogăție fără pereche. Și înțelepciunea asemuită cu acest fluviu a adus roade fără seamăn, deodată cu venirea în lume a Stăpânului celui izbăvitor. El curge până la marginile pământului, căci prin înțelepciune toți oamenii au fost răscumpărați. De aceea s-a și spus: "În tot pământul a ieșit vestirea lor, și la marginile lumii cuvintelor lor"[47].

16. Râul cel de-al doilea este Gihon, lângă care le-a fost dată israelitenilor Legea, atunci când s-au hotărât să plece din Egipt și "cu coapsele încinse" să mănânce mielul[48], care e simbolul înfrânării, căci curați și sfințiți se cade să sărbătorească Paștele Domnului. Și de aceea lângă această apă a fost rânduită pentru întâia dată păzirea Legii, pentru că numele apei înseamnă un fel de despicătură a pământului[49]. Căci precum atunci când se deschide, pământul înghite toate cele ce sunt deasupra lui, fie necurății, fie josnicii, tot astfel și curăția inimii alungă toate patimile trupului. Și pe bună dreptate a fost rânduită acolo pentru întâia dată cinstirea Legii, pentru că numai prin ea se putea șterge păcatul cărnii. Așadar, bine se spune că Gihon, care însemnează "curăție", face înconjurul țării Etiopiei, ca să spele trupul decăzut și să stingă pârjolul josnicelor porniri ale cărnii, căci, în tălmăcirea latinească, *Aethiopia* înseamnă stricată și

46. Filon, *Leg. alleg.* I, 24; I, 80.
47. Ps. 18, 4.
48. Ieș. 12, 11.
49. Filon, *Quaest.* I, 21, *ibid.*

josnică[50]. Şi ce poate strica pe om mai mult decât poftele trupului nostru şi ce poate fi mai "etiopian" şi mai negru decât trupul acoperit, aş zice, de întunericul păcatelor?

17. Cel de al treilea râu este Tigrul, care trece prin faţa asirienilor şi tot aici a fost adus în robie şi Israel atunci când a călcat Legea. Se zice despre râul acesta că este mai repede decât toate, că pe malurile lui locuiesc asirienii, adică "îndrumătorii", căci aceasta este semnificaţia termenului[51]. Prin urmare, tot cel care, prin tăria sufletului, îşi va face roabe poftele trădătoare ale trupului, îndrumându-le spre ţintele cele cereşti[52], acela este socotit asemănător cu apa aceasta. Şi de aceea şi tăria sau curajul decurge din acel izvor care a pornit din rai. Şi aş zice că, prin cursul ei avântat, tăria înfruntă tot ce-i stă împotrivă şi nu se poticneşte de nicio piedică ce-i stă în cale.

18. Al patrulea râu este Eufratul, care se traduce pe latineşte "rodnicie şi belşug de roade"[53], ceea ce ne duce cu gândul la simţământul puternic al dreptăţii, însuşire de seamă a oricărui suflet. Într-adevăr, nicio virtute nu pare a da roade mai bogate decât nepărtinirea şi dreptatea, care sunt mai de folos altora decât sieşi, căci îşi neglijează propriile-i interese, punând mai presus avantajele comune. Cei mai mulţi consideră că termenul "Eufrat" provine de la Εὐφραίνεσθαι, adică de la "a se bucura"[54], pentru că nimic nu fericeşte mai mult neamul omenesc decât dreptatea şi nepărtinirea. Cât despre faptul că despre celelalte râuri ni se arată pe unde curg, pe când despre regiunile pe unde trece Eufratul nu ni se spune, aflăm că aceasta se datorează împrejurării că apa lui este vie şi că ea întreţine şi dezvoltă viaţa. De aceea înţelepţii evreilor şi asirienilor l-au denumit Auxes[55], şi se spune că apa lui este altfel decât a celorlalte râuri, căci unde e înţelepciune, acolo există şi viclenie, unde e cumpătare sau măsură, acolo există de multe ori exces şi alte vicii; în schimb, unde există dreptate, acolo e şi acordul celorlalte virtuţi. De aceea nu ne este cunoscut după locurile pe unde curge, adică nu după o parte, după un detaliu, căci dreptatea nu reprezintă o parte, ci este un fel de mamă a tuturor virtuţilor. Aşadar, prin aceste patru râuri

---

50. Filon, *Leg. alleg.* I, 21; I, 79.
51. *Ibidem.*
52. Filon, *Quaest.* I, 12, *ibid.*
53. *Leg. alleg.* I, 23; I, 80.
54. Filon, *Leg. alleg.*, *ibid.*
55. Filon, *Quaest.* I, 13, p. 76.

sunt întruchipate cele patru virtuţi cardinale care au îmbrăţişat, ca să zic aşa, durata în timp a lumii acesteia.

19. Prin urmare, prima perioadă de timp de la începutul lumii până la potop[56] a fost cea a înţelepciunii, timp în care au trăit "dreptul Abel", numit aşa de Domnul[57], şi Enos, adică om făcut după chipul lui Dumnezeu, care "a nădăjduit să cheme numele Domnului Dumnezeu"[58], şi Enoh, care înseamnă în latineşte "harul lui Dumnezeu", mutat tot la cer[59], şi Noe, om drept şi el, şi un fel de cale spre Domnul[60].

20. Perioada a doua e reprezentată prin Avraam şi Isaac şi Iacov, precum şi ceata celorlalţi patriarhi, în care a strălucit un fel de înfrânare sfântă şi curată, bazată pe legământul de credinţă. Într-adevăr, neprihănitul Isaac i-a fost hărăzit lui Avraam în urma unei îndoite făgăduinţe, care avea în vedere nu atât harul naşterii trupeşti, cât pe cel al îndurării dumnezeieşti, căci în el a premers chipul Celui cu adevărat neprihănit, după cum ne învaţă Apostolul când zice: "Făgăduinţele au fost rostite lui Avraam şi urmaşului său". Nu zice: şi urmaşilor, ca de mai mulţi, ci ca de unul singur: "şi Urmaşului tău, Care este Hristos"[61].

21. A treia perioadă de timp se găseşte în Legea lui Moise şi în ceilalţi prooroci: "Căci timpul nu-mi va ajunge ca să vorbesc de Ghedeon, de Barac, de Samson, de Solomon[62], de David, de Samuel şi de ceilalţi prooroci, Anania, Azaria, Misael, Daniel, Ilie, Elisei[63], care prin credinţă au biruit împărăţii, au făcut dreptate, au dobândit făgăduinţele, au astupat gurile leilor, au stins puterea focului, au scăpat de ascuţişul sabiei, s-au împuternicit, din slabi ce erau s-au făcut tari în război, au întors taberele vrăjmaşilor pe fugă". Aşadar, pe bună dreptate în ei este întruchipată tăria. "Căci – cum citim mai jos – au fost ucişi cu pietre, au fost puşi la cazne[64], au murit ucişi cu sabia, în cojoace au umblat şi în piei de capră[65], lipsiţi,

---

56. Filon, *De Abrahamo*, ed. I. Gorez, Paris, 1977, 9, 11.
57. Matei 23, 35.
58. Fac. 4, 26.
59. Fac. 5, 24; Filon, *Posteritate Cain* 11, 12, ed. Arnaldez, Paris, 1972, p. 50.
60. Cf. Fac. 6, 9; Filon, *Leg. alleg.* II, 24; I, 129.
61. Gal. 3, 16.
62. Evr. 11, 32-34; într-adevăr citatul Sfântului Ambrozie îl enumeră pe Solomon în loc de Ieftae.
63. Citatul lui Ambrozie măreşte numărul proorocilor, adăugându-i şi pe aceşti ultimi şase prooroci.
64. Evr. 11, 37.
65. Sf. Ambrozie urmează, ca şi ed. sin. din 1914, textul grec, necunoscând expresia "în piei de oaie şi în piei de capră".

strâmtorați, rău primiți. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit în pustii și în munți și în peșteri și în crăpăturile pământului"[66]. Pe bună dreptate deci personificăm prin ei virtutea tăriei și curajului.

22. Dar, după cum zice Evanghelia, vrednică este înfățișarea dreptății, pentru că este virtute "spre mântuirea a tot celui ce crede"[67]. De altfel Domnul însuși spune: "Lasă acum, că așa se cuvine să plinim toată dreptatea"[68], ca una care, fără îndoială, este creatoarea fecundă a celorlalte virtuți, deși în cine există vreuna din virtuțile cardinale amintite, sunt de față și celelalte, pentru că în general virtuțile toate sunt unite și legate între ele. Într-adevăr, dreptul Abel și preaputernicul și răbdătorul Avraam și preaînțelepții prooroci și Moise, cel "învățat în toată înțelepciunea Egiptului"[69], au socotit că "batjocorirea pentru Hristos e mai mare cinste decât toate comorile Egiptului"[70]. Și cine a fost mai înțelept decât Daniel? Solomon, la rândul lui, a căutat și el înțelepciunea și a atins-o[71].

Am vorbit prin urmare despre cele patru râuri ale virtuților, a căror băutură este folositoare.

Și întrucât s-a spus despre apa Fison că are în ea aur de bună calitate și rubin și onix, să judecăm ce înseamnă și acest lucru.

23. Enos ne pare într-adevăr că e ca și aurul cel bun, întrucât, ca un adevărat înțelept, "el a dorit să cheme numele lui Dumnezeu"[72]. Enoh, la rândul său, care a fost mutat de la noi și nu a văzut moartea[73], este un fel de rubin și diamant de bună calitate, pe care Enoh, prin faptele sale, l-a închinat lui Dumnezeu, răspândind, prin faptele și caracterul său, un anumit har. Iar Noe, asemenea onixului, a înfățișat culoarea dătătoare de viață, de vreme ce a fost singurul cruțat în corabie, pe timpul potopului, spre a fi sămânța dătătoare de viață a întocmirii ce avea să fie. Așadar, bine a fost rânduit raiul – care e udat de mai multe ape curgătoare – spre răsărit, nu la răsărit, adică spre Cel ce răsare, spre Cel ce se numește "Răsărit", adică spre Hristos, Care a răspândit un fel de "fulger" al luminii veșnice[74]; și se găsește în Eden, adică în "desfătare".

66. Evr. 11, 37-38.
67. Rom. 1, 16.
68. Matei 3, 15.
69. Fapte 7, 22.
70. Evr. 11, 26.
71. Cf. 3 Regi 3, 9 și urm.
72. Fac. 4, 26.
73. Cf. Fac. 5, 24.
74. Cf. Matei 24, 27.

24. "Şi l-a luat Domnul Dumnezeu pe omul pe care l-a făcut şi l-a pus în rai, să-l lucreze şi să-l păzească"[75]. Vedem, aşadar, că omul care exista este luat în seamă. Viaţa lui era legată de pământul din care a fost plămădit. Puterea lui Dumnezeu îl ia, aşadar, pe om, însufleţindu-i sporul şi dezvoltările virtuţii. În orice caz El l-a pus în rai; să înţelegem, aşadar, că omul a fost luat de Dumnezeu şi i s-a insuflat suflare de viaţă, ceea ce este un fel de virtute dumnezeiască. Să reţinem totodată că bărbatul a fost făcut în afara raiului, iar femeia, înăuntrul raiului, ca să ştim că fiecare îşi pregăteşte propriu-i merit nu după importanţa locului, nici după cea a naşterii, ci prin virtute; că bărbatul, deşi creat în afara raiului, adică într-un loc inferior, se dovedeşte a fi mai bun, iar femeia, care a fost făcută într-un loc mai bun – adică rai –, se arată a fi inferioară; căci femeia a fost cea dintâi ademenită la rău şi tot ea l-a ademenit şi pe bărbat. De aceea apostolul Petru a menţionat că femeile sfinte, supunându-se unei făpturi mai puternice, ascultă de bărbaţi ca de nişte stăpâni[76]. Şi apostolul Pavel spune[77] că "nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă". Trebuie, de asemenea, să luăm aminte că nimeni nu trebuie să se încreadă cu uşurinţă în sine. Căci iată că aceea care a fost făcută spre ajutor bărbatului[78] are nevoie de sprijinul acestuia, pentru că bărbatul este cap femeii[79], iar bărbatul, care credea că soţia îi va fi spre ajutor, a alunecat tocmai prin soţie. Prin urmare, nimeni să nu se încreadă în mod uşuratic în celălalt, decât în cel a cărui virtute a încercat-o. Desigur, să nu se bazeze nici pe sine, pe motivul că a fost ales ca ajutor, ci, mai degrabă, dacă l-a găsit mai tare pe cel în care credea că va găsi sprijin, să împrumute de la el harul, precum recomandă apostolul Petru, ca şi bărbatul să dea cinstire femeilor, când zice: "Voi, bărbaţilor, de asemenea, trăiţi înţelepţeşte cu femeile voastre, ca fiind făpturi mai slabe, şi faceţi-le parte de cinste ca unora care, împreună cu voi, sunt moştenitoare ale harului vieţii, aşa încât rugăciunile voastre să nu fie împiedicate"[80].

25. Să reţinem, prin urmare, că bărbatul a fost aşezat în rai, pe când femeia a fost creată în rai. Cu toate acestea însă, până n-a fost

75. Fac. 2, 15.
76. Cf. 1 Ptr. 3, 1 şi 7.
77. 1 Tim. 2, 14.
78. Cf. Fac. 2, 18.
79. Cf. 1 Cor. 11, 3.
80. 1 Ptr. 3, 7.

ademenită de șarpe, femeia a avut harul bărbatului, căci din bărbat a fost luată, deși "taina aceasta mare este", precum a zis Apostolul[81], și de aceea și-a tras originea vieții din el. Și din același motiv numai despre bărbat a spus Scriptura că "l-a așezat în grădina raiului s-o lucreze și s-o păzească"[82]. A lucra și a păzi nu înseamnă același lucru: Când lucrezi, pui în lucrare o anumită desfășurare de forță, când păzești ceva, atunci surprinzi o anumită împlinire a muncii, pentru că păzești ceva ce a fost, ca să zic așa, realizat. Aceste două activități se cer de la om: pe de o parte să caute noul în muncă, iar pe de altă parte să păzească ce a realizat. Aceasta este îndreptarea la modul general. Filon însă, pentru că datorită sentimentului său de iudeu nu înțelegea cele duhovnicești, s-a rezumat doar la cele etice sau morale, zicând că de la om se cer două lucruri: munca pe ogor și paza casei. Și – continuă el – deși în rai nu se poate spune că nu se muncea pe ogor, totuși, întrucât primul om avea să fie dătător de ton pentru urmașii săi, de aceea a înțeles că și în rai reprezentarea muncii trebuie privită ca lege, ca să ne oblige pe noi la efectuarea și respectarea îndatoririi impuse și la obligația succesiunii ereditare[83]. Prin urmare, aceste două îndatoriri trebuie privite fie moral, fie spiritual, întrucât așa ne-o spune însuși psalmul proorocului, pentru că stă scris: "De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc; de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzește"[84]. Vedem, așadar, că lucrează și cei care sunt în procesul muncii și al construcției, dar tot așa stau de pază și cei care au luat în primire paza lucrării deja realizate. De aceea și Domnul atrage atenția Apostolilor, cu toate că aceștia se află deja pe o treaptă mai înaltă de desăvârșire: "Privegheați și vă rugați, ca să nu cădeți în ispită"[85], învățându-ne că darul unei naturi desăvârșite și harul unei depline virtuți trebuie păstrate și că nici chiar unul mai aproape de desăvârșire nu trebuie să aibă convingerea că el e sigur de sine chiar dacă nu priveghează.

26. "Și i-a dat apoi Domnul Dumnezeu lui Adam poruncă și i-a zis: Din toți pomii din rai poți să mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mâncați, căci în ziua în care veți mânca din el, de moarte veți muri"[86].

---

81. Efes. 5, 32.
82. Fac. 2, 15.
83. Filon, *Quaest.* I, 14 p. 78; *Leg. alleg.* I, 28; 84.
84. Ps. 126, 1.
85. Matei 26, 41.
86. Fac. 2, 16-17.

Faptul că atunci când a poruncit să se mănânce din orice pom, Domnul a vorbit la singular: "poţi să mănânci", în schimb când s-a referit la pomul cunoştinţei binelui şi răului s-a exprimat la plural: "să nu mâncaţi", nu-i ceva lipsit de semnificaţie. Într-adevăr, cercetând lucrurile cu atenţie şi bazându-ne pe autoritatea Scripturilor, adevărul poate fi întrezărit, căci ceea ce este bine, aceea este şi de făcut; la rândul său, ceea ce e bine şi de făcut este în acord şi în înţelegere; dimpotrivă, ce e ruşinos este în dezacord, nepotrivit şi absurd. De aceea Domnul, căutând totdeauna unitatea, a dat totdeauna porunci în conformitate cu unitatea, bine ştiind că numai aşa se ajunge la unire. "El, Care a făcut din cele două lumi una"[87], şi nu numai cele două lumi le-a făcut una, ci pe noi toţi ne-a făcut unul, căci a poruncit să fim toţi un singur trup şi un singur duh[88]. Dar Cel "mai întâi născut decât toată făptura"[89], întrucât e în unitate cu Tatăl, este întotdeauna deplin unit cu Tatăl, căci "Cuvântul era Dumnezeu"[90]. Doar nu degeaba zice: "Eu şi Tatăl una suntem"[91], ci ca să arate că El are împreună cu Tatăl unitatea măreţiei şi a dumnezeirii. De aceea Fiul ne-a poruncit şi nouă să fim una şi ne-a făcut una cu firea şi unitatea Sa atunci când a zis: "Părinte, precum Eu şi cu Tine una suntem, aşa şi aceştia în Noi să fie una"[92]. Prin urmare, când a poruncit binele, a poruncit ca unuia singur, zicând: "Vei mânca"; unitatea, de fapt, nu se poate abate de la linia dreaptă. Când însă spune că nu trebuie să se guste din pomul cunoştinţei binelui şi răului, atunci, ca şi cum s-ar adresa mai multora, a zis: "Nu veţi mânca", pentru că ceea ce se interzice se ordonă ca şi cum te-ai adresa mai multora. Eu totuşi socot altceva şi descopăr din înseşi vorbele lui Dumnezeu ceea ce avea să fie. Să mănânce din orice pom i-a poruncit numai lui Adam, pe care-l ştia că-L va asculta; dar că din pomul cunoştinţei binelui şi răului nu trebuie să se guste, nu mai spune la singular, ci la plural; aceasta pentru că ştia că femeia se va abate, şi, astfel, prin forma de plural, a arătat că ei nu vor păzi porunca, fiindcă părerea mai multora este diferită.

27. Cât priveşte hotărârea celor şaptezeci de bărbaţi, s-a limpezit ce urmărea. Dar fiindcă Symmachus le-a pus pe ambele la singu-

---

87. Efes. 2, 14.
88. Cf. Efes. 4, 4.
89. Col. 1, 15.
90. Ioan 1, 1.
91. Ioan 10, 30.
92. Ioan 17, 21.

lar[93], înţelegem că el a făcut aceasta pentru că şi în Lege, atunci când Dumnezeu Se adresează poporului, Se adresează la singular, ca de pildă: "Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău este singurul Domn"[94], şi: "să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău"[95]. De fapt, nu mă tulbură interpretarea lui Symmachus, care nu a putut vedea aici unitatea Tatălui şi Fiului, deşi uneori au mărturisit-o în discuţie atât Aquila, cât şi el însuşi. Cât despre faptul că Se adresează la singular poporului ce avea să calce poruncile dumnezeieşti, să nu socoată cineva că poate aduce un contraargument la cele spuse de mine mai înainte, pentru că poporul iudeu a călcat ca nimeni altul poruncile date. Or, de vreme ce "Legea este duhovnicească"[96], de aceea Dumnezeu Se adresa poporului într-un fel prin vorba Sa, în alt fel în prezicerea prin prevestirea divină, cum avem bunăoară citatul: "Să nu fierbi iedul în laptele mamei sale"[97].

28. De acum s-ar părea uşoară înţelegerea celorlalte recomandări cereşti, dacă n-ar ridica foarte mulţi inşi o anumită nedumerire, cărora se cuvine să le răspundem ca nu cumva, printr-o interpretare rău intenţionată, să înşele minţile simple. Foarte mulţi, al căror chezaş este Apelles, după cum vedem din capitolul treizeci şi opt al lucrării lui[98], [cârtesc] prin următoarele întrebări: Cum de pare pomul vieţii mai folositor pentru viaţă decât insuflarea lui Dumnezeu? Sau: Dacă Dumnezeu nu l-a făcut desăvârşit pe om, ci fiecare om îşi câştigă desăvârşirea virtuţilor prin propria silinţă, atunci nu va reieşi oare că omul îşi datorează lui însuşi mai mult decât i-a dăruit Dumnezeu? O a treia obiecţie: Dacă omul n-a gustat moartea, atunci nu putea cunoaşte ceea ce nu gustase. Prin urmare, dacă n-a gustat-o, nu o cunoştea; dacă nu o cunoştea, nu se putea teme de ea. Aşadar, zadarnic i-a ameninţat pe oameni cu moartea, câtă vreme ei nu se temeau de aşa ceva.

---

93. Unul din pasajele clare din care reiese că Sf. Ambrozie a folosit tratatul lui Origen. A se vedea studiul introductiv al lui C. Schenkl, în C.S.E.L. XXII, p. XII şi urm.

94. Deut. 6, 4.

95. Deut. 6, 5.

96. Rom. 7, 14, pasaj tipic modului de interpretare alegorică a Scripturii, aşa cum o vedea Origen. A se vedea P.S.B. vol. 6-8, indice scripturistic.

97. Ieş. 34, 26.

98. Cunoscut eretic marcionit, care ataca mai ales referatul despre creaţie al lui Moise. Despre el a se vedea Ad. Harnack, *De Apellis gnosi monarchica* IV, în "Texte und Untersuchungen" VI, 3, 111 şi urm., Leipzig, 1880; Tertulian, *Despre prescripţia contra ereticilor*, cap. 30, introducere de prof. N. Chiţescu, P.S.B. 3, p. 159-160.

29. Să reținem, așadar, că unde Dumnezeu a sădit pomul vieții, acolo a sădit și pomul cunoștinței binelui și răului. Scrie de fapt că a sădit pomul vieții ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, adică în mijlocul raiului, după cum spune...[99] și cum se înțelege de fapt, că l-a sădit în mijlocul raiului. Prin urmare, în mijlocul raiului se decidea atât viața, cât și cauza morții. Dar să înțelegem că nu omul a făcut viața, ci că el a putut-o găsi fie săvârșind fapte bune, fie păzind poruncile lui Dumnezeu. Însă "viața însăși era, precum a zis Apostolul, ascunsă cu Hristos în Dumnezeu"[100]. Prin urmare, fie că era în umbra vieții datorită făpturii sale, – căci "umbră" este de fapt viața aceasta a noastră de pe pământ –, fie că se găsea într-un fel de garanție a vieții – pentru că avea insuflarea lui Dumnezeu, avea deci chezășia nemuririi –, dar, așezat fiind în umbra vieții, nu putea să vadă prin mijlocirea unui simț și văz obișnuit, nici să înțeleagă "viața ascunsă cu Hristos în Dumnezeu", cu toate că nu era încă păcătos, dar nu avea totuși o natură neînclinată spre greșeală și încălcare, de vreme ce mai apoi a alunecat în păcat, fără să fi fost însă până atunci păcătos. Așadar, până atunci Adam se găsea "în umbra vieții", câtă vreme cei păcătoși sunt "în umbra morții". Căci poporul păcătoșilor, precum ne arată Isaia, "locuia în umbra morții"[101]. Acestui popor i s-a arătat lumina prin harul lui Dumnezeu, nu datorită vredniciei virtuții lui. Prin urmare, între insuflarea lui Dumnezeu și gustarea din pomul vieții nu există nicio deosebire și nimeni nu poate susține că omul poate dobândi pentru sine mai mult decât i-a fost oferit de bunătatea lui Dumnezeu. O! de-am putea păstra ceea ce am primit! De fapt truda noastră ne slujește la a redobândi cele ce ne-au fost date.

A treia obiecție, anume că cine nu a încercat moartea nu se poate teme de moarte, găsește ușor răspuns în comportarea obișnuită a firii, în general. Căci este sădit de la natură în fiecare viețuitoare să se teamă de ceea ce i-ar putea fi dăunător, fără să fi ajuns încă să experimenteze personal această primejdie. Căci [altfel] cum explicăm la porumbelul abia născut groaza pe care o simte la vederea șoimului? De ce lupii sunt spaima oilor? De ce ulii, a puilor? Prin urmare, dacă la aceste ființe lipsite de rațiune există o anume groază firească față de o specie contrară, încât, deși fără judecată, au simțământul că trebuie să fugă din fața morții, cu atât mai mult

99. Lacună.
100. Col. 3, 3.
101. Is. 9, 1.

a trebuit să existe în primul om, în orice caz foarte dotat cu rațiune, un sentiment firesc de a se feri de moarte.

30. Ei mai ridică și alte obiecții[102], de felul următor: Nu totdeauna constituie un rău neascultarea de o poruncă. Astfel, știm că dacă porunca este bună, bună va fi și ascultarea; dacă însă porunca e nedreaptă, neascultarea e folositoare. Nu costituie deci întotdeauna un rău nesupunerea la poruncă; în schimb, a nu te supune unei porunci bune e un lucru necinstit. Or, pomul care dă posibilitatea cunoașterii binelui și răului este ceva bun, de vreme ce Dumnezeu însuși a cunoscut binele și răul. Căci spune[103]: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi". Dacă deci constituie un bine deținerea științei binelui și răului – și numai bună poate fi știința pe care o are Dumnezeu însuși –, se pare că cel ce o interzice oamenilor nu pe dreptate o interzice, așa susțin ei. Dacă însă ar înțelege ei ce înseamnă a "cunoaște", ce înțeles are acest cuvânt, dacă l-ar înțelege, zic, așa cum trebuie, în expresia "a cunoscut Domnul pe cei ce sunt ai Lui"[104] – atunci fără îndoială îi va fi cunoscut pe cei care au devenit una din mai mulți, întru care locuiește și în care umblă[105] –, ar ști că "a cunoaște" în niciun caz nu înseamnă numai o știință simplă și superficială, ci o adâncire a ceea ce ar trebui făcut. Așadar, omul trebuia să se supună poruncii, iar fiindcă n-a ascultat, s-a făcut vinovat de încălcare. Deci cel ce nu a ascultat a greșit, fiindcă încălcarea poruncii e un păcat. Și deși ar vrea să fie micșorat sensul adânc al cunoașterii și deși, cred, a fost interzisă cunoașterea superficială a binelui și a răului, totuși în cazul acesta nesupunerea la poruncă constituie o vinovăție de neascultare, fiindcă Domnul Dumnezeu a socotit că trebuie oprită chiar și cunoașterea nedeplină a binelui și a răului.

31. O altă obiecție[106]: Cine nu cunoaște binele și răul, acela nu se deosebește de un copil, iar în fața unui judecător drept, vina copilului este nulă. Dreptul Creator al lumii n-ar fi adus niciodată învinuire unui copil, pentru că acesta, necunoscând binele și răul, este absolvit de orice încălcare și vină.

102. Apelles, la Harnack, în "Texte und Untersuchungen", VI 3, 116 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 286).
103. Fac. 3, 22.
104. Num. 16, 5; 2 Tim. 2, 19.
105. Cf. 1 Cor. 6, 16; Lev. 26, 12 și urm.
106. Apelles, după Harnack, *op. cit.*, *ibid.*

Am arătat mai sus că sensul cunoaşterii binelui şi răului are o dublă accepţiune. Dacă înţelegem cunoaşterea ca pe ceva de suprafaţă, fără îndoială că nu e greşită afirmaţia că nu se deosebeşte cu nimic de un copil cine nu a cunoscut binele şi răul. Dacă însă este falsă afirmaţia că omul nu se deosebeşte întru nimic de copil, rezultă că Adam nu era un copil; dacă nu era copil, i se înscrie păcatul ca unuia care nu era copil; dacă i se înscrie păcatul, păcatului îi urmează pedeapsa, fiindcă e vrednic de pedeapsă cel care nu a putut fugi de păcat. Se prea poate întâmpla ca şi cel care nu are ştiinţa binelui şi răului să nu fie copil, fiindcă "înainte ca fiul să priceapă binele şi răul, nu a crezut în răutate"[107]. Şi mai departe[108]: "Căci înainte ca băiatul să zică "tată, mamă", va primi toată bogăţia Damascului şi prada Samariei". E întreg deci cine săvârşeşte binele, chiar dacă nu şi-a însuşit cunoaşterea binelui şi răului, precum mulţi «îşi sunt loruşi lege», până n-au cunoscut încă Legea[109]. Ce spunem de faptul că Apostolul nu ştia că a pofti bunul altuia e un rău, înainte să fi învăţat "să nu pofteşti nimic din ce este al altuia"[110]? De altfel el însuşi spune: "Păcatul nu l-am cunoscut decât prin Lege; căci n-aş fi ştiut pofta dacă Legea n-ar fi zis: Să nu pofteşti"[111]. Poate că totuşi copilul este format printr-o lege naturală în felul acesta înainte să ştie că pofta este o răutate sau să fi comis păcatul poftei. Prin urmare, referindu-ne la cunoaşterea superficială, Dumnezeu a voit ca omul să cunoască ce e răul, pentru ca să fie în stare să-l înlăture, fiind neformat. Neascultând însă de poruncă, ne facem vinovaţi, deci recunoaştem vina. Dacă însă ne referim la adânca şi profunda cunoaştere a binelui şi răului, cunoaştere care îl face de fapt pe om matur...[112] şi nu mai este copil, de aceea, cine nu a putut ajunge la adânca şi profunda cunoaştere pe bună dreptate este pedepsit ca unul ce nu e copil.

32. Aceştia mai aduc şi alte obiecţii, atunci când spun[113]: "Cine nu cunoaşte binele şi răul nu poate înţelege că e un rău nerespectarea poruncii şi nu-şi dă seama nici de binele care constă în a te supune poruncii". "Şi, zic ei, pentru că nu ştia, ar fi fost vrednic de iertare, nu de condamnare cel ce nu s-a supus". Obiecţia adusă de

---

107. Is. 7, 16.
108. Is. 8, 4.
109. Rom. 2, 14.
110. Ieş. 20, 17.
111. Rom. 7, 7.
112. Din nou lacună.
113. Apelles, după Harnack, *op. cit., ibid.*

aceştia îşi găseşte răspuns în cele arătate mai sus. Căci omul ar fi putut înţelege din cele ce-i hărăzise înainte Dumnezeu – pentru că Dumnezeu suflase asupra lui "suflare de viaţă" –, iar întrucât fusese "pus" în raiul desfătării, şi el trebuia să acorde cea mai mare supunere Creatorului său. Şi de aceea, chiar de nu cunoştea înţelesul binelui şi al răului, totuşi fiindcă Autorul atâtor fapte mari îi spusese că nu trebuia să guste din pomul cunoaşterii binelui şi răului, ar fi trebuit să păstreze credinţa faţă de Învăţătorul său; căci se cerea de la el nu "cunoaşterea" deplină, ci măcar "credinţa". În orice caz, înţelegerea că Dumnezeu e mai presus de toate; trebuia prin urmare să ţină seama de persoana Celui ce-i poruncea. Chiar dacă nu înţelegea semnificaţia şi calitatea poruncilor, ştia totuşi că trebuie acordat respect Învăţătorului. Avea în fire acest sentiment, chiar dacă nu avea puterea de aprofundare a binelui şi a răului. De altfel şi femeia zice şarpelui: "Din tot pomul care este în rai putem să mâncăm; numai din rodul pomului care este în mijlocul raiului, a spus Dumnezeu: Să nu mâncaţi din el"[114]. Ştia, aşadar, că trebuie să dea ascultare poruncii, de vreme ce zicea: din toate roadele pomilor grădinii putem să mâncăm, pentru că Domnul ne-a poruncit, dar din pomul care e în mijlocul raiului zice că li s-a poruncit de către Dumnezeu să nu mănânce, ca să nu moară. Prin urmare femeia, care a ştiut că trebuie să dea ascultare poruncii, a ştiut şi că e un rău încălcarea ei; şi de aceea, pentru că a călcat-o, pe bună dreptate e pedepsită.

33. Să auzim altceva: Dacă înfruptarea din pomul cunoştinţei binelui şi răului avea drept urmare înţelegerea atât a binelui, cât şi a răului – ceea ce pare a reieşi din Scriptură când zice: "Cum au mâncat amândoi, li s-au deschis ochii şi şi-au dat seama că erau goi"[115], adică li s-au deschis ochii sufletului şi au înţeles că e ruşine că se găsesc goi –, fără îndoială, când a gustat femeia din pomul cunoştinţei binelui şi răului, a păcătuit şi a înţeles că a păcătuit. Prin urmare ea, care înţelesese că a păcătuit, nu trebuia să-l invite şi pe bărbat la împărtăşirea păcatului. Ademenindu-l însă şi pe bărbat şi dându-i ceea ce ea însăşi gustase, nu s-a ferit de păcat, ci l-a repetat. Căci, în orice caz, dacă urmăm bine raţionamentului, ea n-ar fi trebuit să-l atragă la împărtăşirea pedepsei pe cel pe care-l iubea, ci, mai ales pentru faptul că ea însăşi înţelesese că e păcat, ar fi trebuit

114. Fac. 3, 2-3.
115. Fac. 3, 6-7.

să-l oprească tocmai pentru că el nu ştia, deşi s-ar părea că această femeie, ştiind că după vină nu mai poate rămâne în rai, s-a temut să nu fie singură odată alungată din rai. În sfârşit, amândoi s-au ascuns[116] după ce au păcătuit. Aşadar, dându-şi seama că va fi alungată, femeia n-a voit să fie lipsită de tovărăşia bărbatului pe care îl iubea.

34. Să reţinem încă ceva: Nu cunoaşterea răului constituie răul, ci el devine rău numai când i se adaugă răutatea. Căci nu neapărat cine înţelege răul face ce e rău, ci numai acela care săvârşeşte ceea ce ştie că-i rău. Îndemn spre a săvârşi rele ne dau, de obicei, mânia sau lăcomia. Şi nu e numaidecât necesar ca, având cunoştinţa răului, să facă ce ştie că nu-i lucru cinstit, până nu e răpus fie de ură, fie de poftă. De aceea, precum am spus, cea care aţâţă păcatul este sau mânia, sau pofta, foarte adesea frica, deşi frica poate provoca nu numai pofta, ci şi înfrânarea, atunci când fiecare vrea să fugă de fapta de care se teme. De aceea, pe bună dreptate am considerat că pornirea mânioasă şi dorinţa pătimaşă sunt primele două îndemnuri spre celelalte vicii.

Să vedem acum de care dintre aceste îndemnuri a fost condusă Eva la păcat. Mai întâi, ea nu era pornită nici împotriva bărbatului, nici n-a fost învinsă de poftă. În al doilea rând, a greşit doar pentru că i-a dat bărbatului să mănânce ceea ce ea mâncase deja. În primul caz lăcomia fusese autoarea greşelii, anume ca ea să mănânce, şi tot ea se face şi cauza păcatului următor. Căci ceea ce deja gustase nu mai putea dori şi, gustând, şi-a însuşit cunoştinţa răului. Deci răul pe care îl înţelesese nu trebuia să-l abată asupra bărbatului, nici să-l facă pe propriu-i soţ să calce porunca dumnezeiască. Ştiind, prin urmare, că în deplină cunoştinţă a păcătuit, ea şi-a atras bărbatul în rătăcirea ei cu bună ştiinţă; căci altfel se va găsi falsă afirmaţia despre pomul cunoaşterii binelui şi răului, dacă, după ce a mâncat din acel pom, n-ar fi putut totuşi avea cunoştinţa răului. Or, dacă afirmaţia este adevărată, în niciun caz nu a putut avea drept cauză pofta, deşi foarte mulţi socot că aşa trebuie motivată fapta, că, iubindu-şi bărbatul, s-ar fi temut să nu fie despărţită de el, şi prezintă drept cauză pofta, adică dorinţa ei de a fi alături de bărbatul său.

35. Se mai strecoară şi o altă întrebare[117]: De unde i-a venit lui Adam moartea: de la natura pomului aceluia sau de la Dumnezeu?

---

116. Fac. 3, 8.
117. Apelles, la Harnack, *ibid.*

Dacă susținem că de la natura pomului, rodul acestui pom pare a fi mai presus decât insuflarea dătătoare de viață a lui Dumnezeu, de vreme ce rodul acestui pom l-a târât la moarte pe cel căruia îi dăduse viață suflul lui Dumnezeu. Or, în caz că numim pe Dumnezeu pricinuitorul morții, se poate spune că-L învinuim în două feluri: sau Dumnezeu este atât de neîndurător încât nu a voit să ierte, deși putea ierta, sau, dacă n-a putut ierta, pare a fi fără putere. Să vedem deci cum trebuie combătută această obiecție. De nu mă înșel, deoarece cauza morții a fost neascultarea, tocmai de aceea omul însuși a devenit cauza morții sale, neavându-L pe Dumnezeu autor al morții lui. Tot așa nici doctorul care a prescris bolnavului de ce anume trebuie să se ferească, dar bolnavul n-a găsit de cuviință să se abțină de la cele interzise, nu acela este cauza morții, ci, fără îndoială, bolnavul însuși e vinovat de propria-i moarte. Prin urmare, Dumnezeu, ca un doctor bun, i-a interzis să guste din ceea ce îi poate face rău.

36. Să mergem mai departe: a cunoaște binele e mai bine decât a nu-l cunoaște. Dar pentru cine cunoaște binele, e folositor să știe și ce e răul, ca să știe să se ferească de ce e rău și cu bună știință să-și ia măsuri de pază. Dar în acest caz, nu e de ajuns să știi numai ce e răul, ca nu cumva, cunoscând numai răul, să începi a fi lipsit de știința binelui. E prin urmare mai cu folos să le cunoaștem pe amândouă, pentru ca, întrucât cunoaștem ce e binele, să fugim de rău, și, în schimb, cunoscând și ce-i răul, să preferăm avantajul binelui. Dar în așa fel trebuie să le știm pe amândouă, încât să le cunoaștem profund. Să ne dăm seama ce anume cunoaștem, și faptele noastre să fie în acord cu această cunoaștere a noastră. În caz contrar, Scriptura ne arată[118] că e mai de iertat cel care nu le știe pe niciuna decât cel care le cunoaște deplin pe amândouă. Căci este lucru grav a ști, și totuși să nu fii în stare nici să împlinești, nici să ocolești; e grav să știi, dacă nu folosești, și nici nu beneficiezi de o cunoaștere profundă. Scade faima doctorului care știe și ce-i folosește, dar și ce-i face rău bolnavului, dacă nu se folosește de cunoștințele sale cum trebuie, pentru că știința nu e bună dacă nu te folosești de ea cum trebuie.

37. Să mai ținem în minte și următorul fapt: Nu în zadar a fost așezat în mijlocul raiului pomul cunoașterii binelui și răului și, dacă ar fi fost făcut pentru orice fel de om, interzicerea ar fi fost super-

118. Cf. Luca 12, 47 și urm.

fluă. Însă nici nu a fost făcut în zadar, nici nu a fost făcut pentru altcineva decât pentru omul care a primit porunca să nu trăiască numai pentru el, ci și pentru ceilalți, căci dacă cercetăm multe cazuri, vom găsi mai multe, și chiar foarte multe care pot primejdui pe cel ce nu le știe folosi. Nici măcar bogățiile nu le vom găsi folositoare dacă bogatul, deși are posibilități de a fi generos, refuză hrana celor săraci și-l alungă pe cel lipsit, fără să-l ajute, și dacă stoarce de la alții pentru că-i mai puternic. Chiar și frumusețea și înfățișarea mai plină de farmec a corpului duc mai adeseori la păcat decât urâțenia. Dar pentru aceasta, dorește cineva mai curând să aibă copii urâți decât frumoși? Sau preferă să-i fie copiii săraci decât bogați? Există mai multe exemple de felul acesta, care trebuie raportate nu la lipsa de înțelepciune a celui ce dăruiește, ci la greșeala celui ce folosește rău; iată de ce mai degrabă e de osândit cine folosește, decât cine dăruie.

38. Din nou, altă întrebare[119]: Știa Dumnezeu că Adam îi va călca poruncile sau nu știa? Dacă nu știa, acest fapt nu e mărturie a puterii dumnezeiești, iar dacă știa și totuși a dat porunci despre care știa că nu vor fi luate în seamă, atunci nu trebuie să uităm că nu e în natura lui Dumnezeu să recomande ceva zadarnic. Or, degeaba i-a poruncit acelui prim plămădit, Adam, ceea ce știa că el nu va respecta. Dumnezeu însă nu face nimic fără rost; prin urmare Scriptura e în contradicție cu Dumnezeu. Această obiecție o aduc în fapt cei care nu primesc Vechiul Testament și care se pierd în astfel de scorneli[120]. Aceștia trebuie însă combătuți prin propriul lor argument și prin propria lor părere. Căci atunci când nu tăgăduiesc credința în Noul Testament, trebuie combătuți pe față ca să creadă și în Vechiul Testament, deoarece, când învățătura și lucrările dumnezeiești din cele două Testamente sunt unele și aceleași, e limpede că trebuie să credem că ambele Testamente aparțin aceluiași autor. Să recunoască deci că nu fără rost și nu pe nedrept a fost dată în rai porunca, și chiar pentru cel ce avea s-o calce. De altfel, Domnul Iisus însuși l-a ales pe Iuda, pe care-l știa trădător. Dacă socot că din neștiință a fost ales, înseamnă că ei nu se mai încred în puterea lui Dumnezeu. Doar Scriptura ne spune limpede că "Iisus știa cine este

119. Apelles, la Harnack, *op. cit.*

120. Sunt vizați aici în primul rând marcioniții, care resping Vechiul Testament, socotindu-l a fi opera demiurgului, susținând că numai Dumnezeul Noului Testament este "cel adevărat". A se vedea mai pe larg *Istoria bisericească universală* I, Buc. 1975, p. 138 și urm.

cel care-L va vinde"[121]. Să tacă, așadar, acești potrivnici ai Vechiului Testament!

39. Dar, pentru că se pare că trebuie dat răspuns și păgânilor – în caz că ar face această obiecție –, pentru că ei nu se încred în puterea acestui exemplu, ci pretind o explicare hotărâtă, atunci să afle și ei de ce Fiul lui Dumnezeu a poruncit celui ce nu avea să I se supună, precum și de ce l-a ales pe cel ce avea să-L trădeze. Căci Domnul Iisus venise să-i mântuiască pe toți păcătoșii[122] și a trebuit astfel să-Și arate voința chiar față de cei necredincioși. De aceea a trebuit să nu Se ferească nici de cel ce-L va trăda, pentru ca toți să înțeleagă că până și în felul în care a fost ales trădătorul Său voiește să ne arate pilda tuturor celor ce trebuie mântuiți. Și prin acest act nici Adam n-a fost osândit, pentru că i s-a poruncit, nici Iuda, că a fost ales. Căci Dumnezeu nu a silit nici pe cel dintâi să calce porunca, nici pe acesta din urmă nu l-a silit să trădeze, căci și unul și altul ar fi putut să se abțină de la păcat dacă ar fi respectat ceea ce li s-a încredințat. În sfârșit, Domnul știa și faptul că nu toți iudeii vor crede și, totuși, a zis: "N-am venit decât la oile pierdute ale casei lui Israel"[123]. Prin urmare, vina nu aparține celui căruia i se dă porunca, ci păcatul stă în cel ce o calcă. Iar când e vorba de Dumnezeu, El a arătat că va fi încălcare, ba chiar susțin că știa, dar nu de aceea a trebuit să treacă asupra Sa ura trădătorului ce avea să piară, încât să se pună pe seama lui Dumnezeu faptul că și unul, și celălalt au alunecat. Acum însă fiecare din cei doi este combătut și înfrânt, fiindcă și primul a primit de la Dumnezeu porunca să nu alunece, iar celui de al doilea i-a fost chiar încredințată sarcina apostolatului, pentru ca, tocmai prin binefacere, să se abțină de la sentimentul trădării și, în același timp, să fie de folos tuturor, când unii sunt înfrânți. Căci n-ar exista păcatul dacă n-ar fi existat interzicerea; neexistând însă păcatul, n-ar exista nu numai răutatea, ci poate că nici chiar virtutea n-ar exista, care, dacă n-ar fi existat anumite seminţe ale răutății, nu s-ar putea nici menține și nici pune în evidență. Căci la urma urmei, ce e păcatul dacă nu călcarea liberă a legii dumnezeiești și neascultarea de poruncile cerești? În fapt nu cu urechile trupului înțelegem poruncile cerești, ci, deoarece cuvântul este al lui Dumnezeu, s-au dezvoltat anumite idei în noi despre bine și rău, de vreme ce în chip firesc înțelegem că ce e rău trebuie ocolit și, tot

121. Ioan 6, 64.
122. Cf. Luca 19, 10.
123. Matei 15, 24.

atât de firesc, ni se recomandă ceea ce e bun. Suntem de părere, deci, că tocmai fiindcă auzim glasul Domnului, care pe unele le interzice, pe altele le recomandă, cine nu se supune celor pe care le credem că au fost poruncite de Dumnezeu, unul ca acela e socotit vrednic de pedeapsă. Porunca lui Dumnezeu însă nu o citim ca și cum ar fi înscrisă pe table de piatră, ci o deținem în inimile noastre, întipărită de Duhul lui Dumnezeu cel viu[124]. Așadar, conștiința noastră își face sieși lege:"Căci când păgânii, care nu au lege, din fire fac ale legii, aceștia, neavând lege, își sunt loruși lege, care arată fapta legii scrisă în inimile lor"[125]. De aceea conștiința omenească este pentru om un fel de lege dată de Dumnezeu.

40. Dar și în această situație ni se pune o altă întrebare, cu scopul ca – în ceea ce privește această conduită despre care am zis că este înscrisă în conștiința omului – să pună la îndoială însăși această conștiință sădită în noi de Dumnezeu ca o îndrumare a legii dumnezeiești. Știa Creatorul, întreabă Apelles[126], că omul va păcătui, și anume i-a sădit ideea binelui și răului, sau nu știa? Pentru că, dacă spui că nu știa, trebuie să recunoști că așa ceva e contrar măririi lui Dumnezeu; dacă însă ai zice că Dumnezeu, știind că omul va păcătui, i-a sădit totuși ideile comune despre bine și rău, s-ar spune că a făcut-o ca să nu-și poată păstra omul nemurirea, din pricina tulburărilor aduse de nenorocire vieții. În primul caz, Dumnezeu ar apărea ca un neștiutor, în al doilea, ar trebui să recunoaștem că Dumnezeu nu e bun. Pornind de aici, acești eretici argumentează că de fapt crearea omului nu a fost făcută de Dumnezeu. Căci, precum am arătat mai sus, ei zic că nu există o poruncă a lui Dumnezeu; la fel zic și aici: prin urmare crearea omului nu vine de la Dumnezeu, pentru că Dumnezeu nu a făcut răul, ci omul a primit noțiunea răului abia când i se poruncește să se abțină de la rele. Dar prin acest fel de argumentare ei caută să susțină că unul este Dumnezeu cel Bun, și cu totul altul creatorul omului[127]. Aceștia trebuie combătuți pe loc, prin propria lor argumentare. Într-adevăr, dacă ei nu admit că omul a fost creat de Dumnezeu, întrucât omul este păcătos, și dacă ei nu pot susține o astfel de părere, pentru ca nu cumva Dumnezeu

124. Cf. 2 Cor. 3, 3.

125. Rom. 2, 14 și urm.

126. După Apelles, cf. Harnack.

127. Formulată în stil tipic marcionit, dar și cu elemente maniheice, erezia a bântuit veacuri de-a rândul mai ales în Apus. Ne gândim, de pildă, la anii tinereții Fericitului Augustin, care coincid tocmai cu anii compunerii acestui tratat.

cel Bun să pară că a creat o făptură păcătoasă, întrucât ei nu admit că e bun cel ce l-a creat pe cel păcătos, să ne arate acești rătăciți: pe cine anume consideră ei drept creator al omului? Căci dacă acel creator al omului a fost făcut și el de Dumnezeu – cum susțin ei –, atunci cum ar fi putut crea Dumnezeu cel Bun pe creatorul răului? În acest caz, nici Dumnezeu însuși nu mai este un Dumnezeu bun. Căci dacă cel ce l-a creat pe omul păcătos nu e bun, să ne ferim ca nu cumva să fie mai grav a fi făcut pe creatorul unui om păcătos; fără îndoială, Dumnezeu ar fi trebuit să oprească nașterea aceluia ce avea să aducă sămânța păcatului. Și dacă zic că n-a fost născut un creator, trebuie să vedem dacă Dumnezeu a putut ține în frâu, într-un fel oarecare, răul care începea, sau n-a putut. Dacă n-a putut, a fost slab; dacă a putut dar n-a făcut-o, nu a fost bun. Așadar, dacă aceste însușiri nu se armonizează cu natura lui Dumnezeu și nu convin nici părerilor pe care le au ereticii despre Dumnezeu, să vedem dacă nu cumva a existat o anume rațiune pentru care Dumnezeu a îngăduit să pătrundă în această lume răutatea acelui creator, – fie născut, fie nenăscut –, deși o putea opri.

41. Menținând, așadar, ideea unui unic și același Dumnezeu, bun și creator, să facem următoarea supoziție, care să convină ambelor haruri ale lui Dumnezeu, și să nu ne lăsăm înfrânți de pornirea spre ură a celor[128] care judecă astfel: cum mai poate fi bun Dumnezeu dacă nu numai că a îngăduit răutății să pătrundă în această lume, ci i-a permis chiar să vină spre atâta tulburare? Această acuzare și-ar avea locul numai dacă răul ar avea atâta putere asupra sufletului și asupra celor mai dinlăuntru profunzimi ale minții, încât în niciun chip n-ar putea fi îndepărtat și dacă s-ar instala în mintea și sufletul nostru otrava unor răni de nevindecat; ar fi mai potrivit de discutat faptul că Dumnezeu, deși este în stare de toate, a îngăduit totuși ca omul să piară. Însă de vreme ce Dumnezeu, îndurător față de noi, ne-a lăsat mijloace de a ne feri de greșeală și nu ne-a văduvit de bucuria de a ne putea îndepărta de orice fapte rele, de ce e nelogic sau nedrept dacă a îngăduit ca plămada noastră să fie încercată de o anumită frământare a fragilității omenești, pentru ca după aceea harul să se reîntoarcă mai roditor prin ispășirea păcatelor în sufletul omului și, conștient de fragilitatea sa, deoarece cu atâta ușurință s-a clătinat îndepărtându-se de la linia poruncilor dumnezeiești, omul să se teamă să uite poruncile cerești (care sunt ca o cârmă

128. Apelles, la Harnack, *ibid.*

pentru sufletul șovăitor) și să prețuiască mai mult dumnezeiasca îndurare, pentru că a regăsit ceea ce a pierdut și că s-a reîntors, câștigând pentru sine harul?

42. Să ne gândim acum care e semnificația faptului că în timp ce-i făcea omului recomandarea, informându-l despre acea minunată și fericită viață, S-a gândit (nu cumva făcând contrariul a "de moarte să moară"?) că trebuie să-i poruncească ce anume să mănânce și ce nu. Căci există persoane care socot că această recomandare nu e deloc potrivită pentru Creatorul cerului și al pământului și al tuturor făpturilor, socotind-o cu totul nedemnă de niște locuitori ai raiului, pentru faptul că viața de acolo era asemenea cu a îngerilor. De aici putem deduce că le-a fost nu o hrană pământească dată spre mâncare și supusă stricăciunii, fiindcă cei care nu beau și nu mănâncă "vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în cer"[129]. Prin urmare, deoarece răsplata nu stă în hrană, fiindcă nu hrana ne aduce laudă înaintea lui Dumnezeu, dar nici nu e o mare primejdie, fiindcă "nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură"[130], se pare fără îndoială...[131] că s-a prescris ceva foarte nevrednic de un Creator atât de mare, dacă nu referim această hrană la cunoscuta hrană profetică, fiindcă Dumnezeu o promite drept mare răsplată, vorbind despre sfinții Săi: "Iată, slugile Mele vor mânca, și vouă vă va fi foame"[132]. Căci aceasta este hrana adevărată, în care se cuprinde viața veșnică, de care dacă cineva va fi lipsit, de moarte va muri, fiindcă pâinea vie și cerească este Însuși Domnul, Care dă viață acestei lumi. De aceea El însuși spune: "De nu veți mânca trupul Meu și nu veți bea sângele Meu, nu veți avea viața veșnică"[133]. Există deci o anumită pâine, din care recomandase locuitorilor raiului să mănânce. Cum era acea pâine? Să auzim cum o numește: "Pâine îngerească, zice, a mâncat omul"[134]; căci e bună pâinea dacă faci voia Domnului. Și mai vrem să știm și cât este de bună această pâine. Însuși Fiul mănâncă din pâinea aceasta, despre care spune: "Mâncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu, Care este în ceruri"[135].

---

129. Matei 22, 30.
130. Matei 15, 11.
131. Lacună; Schenkl propune *perindiguum.*
132. Is. 65, 13.
133. Ioan 6, 53 și urm.
134. Ps. 77, 29.
135. Ioan 4, 34.

43. Să vedem acum de ce Domnul Dumnezeu i-a zis lui Adam: "cu moarte veţi muri"; ce deosebire este când cineva spune: "veţi muri" sau adaugă "cu moarte veţi muri"[136]. Căci trebuie să arătăm că în porunca lui Dumnezeu nu e nimic de prisos. Iată cum înţeleg eu. Întrucât sunt două noţiuni opuse, moartea şi viaţa, în limbajul obişnuit spunem doar "a trăi" de la "trai" şi "a muri" de la "moarte". Dacă însă vrei să scoţi în relief aceste două expresii, fiindcă trai dă a trăi, se zice "cu trai trăieşte" – precum găsim în lege[137] –, şi fiindcă moarte dă a muri, se zice "de moarte va muri". Vom arăta de ce această exprimare prin două cuvinte nu constituie totuşi un pleonasm. Căci există viaţă spre moarte şi moarte spre viaţă, fiindcă cine – cât timp trăieşte – (trăieşte) moare şi cine cât timp moare trăieşte. Se fac, prin urmare, patru distincţii: prin viaţă a trăi, prin moarte a muri, prin viaţă a muri, prin moarte a trăi. De vreme ce aşa stau lucrurile, trebuie să excludem eventualitatea regulii comune şi obişnuite, fiindcă uzanţa se caracterizează prin faptul că se zice, în general, că trăieşte atât cel ce trăieşte prin viaţă, cât şi cel ce trăieşte prin moarte, după cum în mod curent se zice că moare atât despre cel ce moare prin moarte, cât şi despre cel ce moare prin viaţă. Prin urmare, din aceste patru exprimări, uzanţa reţine două, încât se spune despre cineva care trăieşte că trăieşte, fără a face distincţie între mai bine şi mai rău, iar despre cel ce moare se spune că moare şi nu ar părea să existe diferenţă între moarte bună şi rea. De fapt termenul viaţă, folosit fără o anume distincţie, e potrivit cu viaţa fiinţelor necuvântătoare sau chiar a copiilor mici; la fel stau lucrurile cu termenul moarte, folosit fără a face vreo distincţie.

44. Eliminând prin urmare accepţiunea comună, să analizăm ce înseamnă *a trăi prin viaţă*, ce înseamnă *a muri prin moarte*, ce înseamnă *a trăi prin moarte* şi *a muri prin viaţă*.

Socotesc, conform Scripturilor, că *a trăi prin viaţă* înseamnă acea viaţă minunată şi fericită – care pare a consta din această însuşire de a trăi şi din calitatea de a respira, împreunată, aş zice, şi împletită cu harul şi cu împărtăşirea unei vieţi fericite. Căci a trăi prin viaţă înseamnă a trăi prin virtute, a deţine în viaţa aceasta trupească mărturiile unei vieţi fericite. Dimpotrivă, a muri prin moarte ce altceva poate însemna decât descompunerea, odată cu moartea trupului, a celui ce moare, a cărui carne este lipsită de însuşirea

136. Filon, *Leg. alleg.* I, 33, 88; *Quaest.* I, 16 p. 80.
137. Cf. Iez. 33, 14 şi urm.

comună a trăirii și al cărui suflet nu poate avea rodul vieții veșnice? Există și din aceia care mor prin viață, anume cei ce trăiesc cu trupul, dar mor în urma faptelor lor; așa sunt cei despre care profetul spune că "se pogoară în iad de vii"[138], precum și acea viață despre care Apostolul spune că "deși vie, e totuși moartă"[139]. Rămâne categoria a patra, a celor care chiar prin moarte trăiesc, cum sunt de pildă sfinții martiri, care tocmai de aceea mor, ca să trăiască. Moare carnea, dar trăiește harul celor morți. Așadar, departe să fie de noi trăirea ca părtași ai morții! Dimpotrivă, să murim ca părtași ai vieții! Căci nici Sfântul Apostol nu vrea să fie părtaș al vieții acesteia, precum spune: "Doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta e cu mult mai bine"[140]. Iar altcineva: "Vai mie, că pribegia mea s-a prelungit"[141], îndurerat fiind – deoarece spera în împărtășirea din viața veșnică – că e reținut de nimicnicia vieții acesteia. Și de aceea, la rândul meu, aș putea spune că, deși a trăi prin viață e un bine, totuși a trăi pentru viață e ceva nehotărât, căci se poate spune despre cineva că trăiește pentru viață, în sensul că luptă pentru viață veșnică, prin viața trupului acestuia; se poate spune însă și în sensul că fie el orice, chiar sfânt de ar fi, el ține la viața aceasta, ca, de pildă, dacă cineva de aceea crede că trebuie să trăiască cinstit, pentru ca prin fapte bune să aibă parte de viață îndelungată, cum fac majoritatea celor mai slăbănogi, cărora le este dragă viața aceasta.

45. Prin urmare, după ce am văzut ce înseamnă a trăi pentru viață, să vedem ce înseamnă a muri pentru moarte și a trăi pentru moarte. Într-adevăr, pot fi oameni care să moară pentru moarte și care să trăiască pentru viață. Căci cine trăiește în așa fel încât după moarte să trăiască pentru sufletul său, acesta este mort pentru moarte, fiindcă nu este supus morții, adică el a fost izbăvit de legătura morții triste, nu este legat de lanțurile morții veșnice. A murit pentru moarte, adică a murit pentru păcat, a murit pentru pedeapsă. Contrar acestuia este să trăiești pentru pedeapsă, adică, cel ce trăiește pentru pedeapsă trăiește pentru moarte. În schimb, cel care moare pentru pedeapsă, acela moare pentru moarte. Există chiar și dintre cei care atâta timp cât sunt în viața de aici sunt morți pentru viață, precum a făcut Apostolul, care zice: "nu eu sunt cel ce mai

138. Ps. 54, 16.
139. I Tim. 5, 6.
140. Filip. 1, 23.
141. Ps. 119, 5.

trăiesc, ci Hristos trăiește în mine"[142]. Într-adevăr, unul ca acesta e mort pentru păcat, trăiește pentru Dumnezeu, adică moartea a murit în el, dar trăiește viața, care este Domnul Iisus. Prin urmare, pe cât e de bună viața celor ce trăiesc pentru Dumnezeu[143], pe atât e de rea viața acelora care trăiesc pentru păcat. Există însă și o viață de mijloc – cum e a celorlalte ființe, după cum stă scris: "să scoată pământul ființe vii, după felul lor"[144]. Există și o viață a morților [spre viață], precum se spune: "Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov"[145], fiindcă "Dumnezeu nu este Dumnezeu al morților, ci al viilor"[146].

Sunt și oameni pentru care există un fel de comunitate a morții și a vieții, despre care vorbește Apostolul atunci când spune: "Căci dacă am murit împreună cu Hristos, vom și învia împreună cu El"[147]. "Căci, – zice – dacă am crescut împreună cu El prin asemănarea morții Lui, atunci vom fi părtași și ai învierii Lui, cunoscând aceasta, că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului; căci cel ce a murit este eliberat de păcat"[148].

Dar, precum am spus că există multe înfățișări ale vieții, tot așa vom găsi și de ale morții. Căci se zice "moartea rea", ca de pildă: "Sufletul care păcătuiește, acela va muri"[149]. În mod obișnuit se zice moarte, precum aflăm, de exemplu, că (Adam) a trăit atâția ani, că "a murit și s-a adăugat la părinții săi"[150]. De asemenea se spune: "moarte" prin taina Botezului, de exemplu: "Deci ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez"[151]. Și în alt loc: "Iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și via împreună cu El"[152]. Vezi dar că, deși denumită moarte, ea este în fapt viața noastră.

46. Se ivește și o altă chestiune, referitoare la faptul că Domnul a zis: "nu e bine să fie omul singur"[153]. Înainte de toate, să reținem

---

142. Gal. 2, 20.
143. Cf. Ioan 14, 6.
144. Fac. 1, 24.
145. Ieș. 3, 6.
146. Luca 20, 38.
147. 2 Tim. 2, 11.
148. Rom. 6, 5-8.
149. Iez. 18, 20.
150. Fapte 13, 36.
151. Rom. 6, 4.
152. Rom. 6, 8.
153. Fac. 2, 18.

că, mai înainte, când Dumnezeu a plăsmuit omul din lutul pământului, nu a adăugat "a văzut Domnul că e bine"[154], cum a spus la fiecare din lucrările Sale. Căci de ar fi zis atunci că e bine că omul a fost făcut, s-ar dovedi că ar fi contradicție ca apoi să spună cu nu e bine, după ce mai sus a zis că este bine. Dar să reținem că aceasta s-a întâmplat atunci când l-a făcut pe Adam singur. Când însă i-a pus la un loc pe bărbat și pe femeie, după ce i-a creat, deși nici atunci nu a spus în mod expres, totuși, de vreme ce după aceea spune: "Și a privit Dumnezeu toate câte făcuse și iată erau bune foarte"[155], s-a declarat în mod clar că e bine că a fost făcut și bărbatul, dar și femeia.

47. Dar din această chestiune iese la iveală alta, și anume: De ce, când Adam a fost făcut singur, nu s-a zis că e bine că a fost făcut Adam, dar când a fost făcută din el și femeia, atunci s-a înțeles că "toate erau bune"? Chiar dacă atunci a lăudat întreaga creație, și a fost aprobată crearea universului, fiindcă prin om a fost enunțată sociabilitatea firii, totuși nu pare lipsită de interes întrebarea: de ce când a fost făcut doar Adam, nu numai că nu s-a adăugat deloc afirmația de "bine" la opera iubită, ci s-a spus chiar că nu e bine ca omul să fie singur, deși știm că înainte ca femeia să fi existat, Adam n-a greșit, și că numai după ce femeia a fost creată, ea, cea dintâi călcând porunca dumnezeiască, l-a atras și pe bărbatul ei în rătăcire și i-a fost imbold la rău? Așadar, dacă pentru bărbat femeia este autoarea vinii, cum se poate admite că i-a fost alăturată spre bine? Dacă însă ne gândim că Dumnezeu a ținut seama de întreaga iconomie a mântuirii, vom ajunge la concluzia că, fără îndoială, Dumnezeu a pus mai presus ceea ce constituia cauza întregului decât pedepsirea cuvenită actului în care se afla cauza păcatului. Și, prin urmare, fiindcă numai din bărbat nu putea decurge propagarea neamului omenesc, Domnul a spus că nu e bine ca omul să fie singur. A preferat, în fapt, Dumnezeu să fie mai mulți pe care să-i poată mântui, cărora să le ierte păcatele, decât singur Adam, care să fie fără de vină. În sfârșit, fiindcă Același Iisus este autorul ambelor lucrări, însemnează că El a venit în această lume ca să-i mântuiască pe cei păcătoși[156]. Iată de ce nici pe Cain, ucigașul de frate, nu l-a lăsat să moară până nu a avut fii[157]. Așadar, pentru nașterea de urmași a trebuit să-i fie alăturată bărbatului femeia. În fond, înseși cuvintele lui

154. Fac. 1, 4 și urm.
155. Fac. 1, 31.
156. Cf. 1 Tim. 1, 15.
157. Cf. Fac. 4, 15 și urm.

Dumnezeu, când spune că nu e bine ca omul să fie singur, arată acest lucru. Căci, chiar dacă femeia avea să păcătuiască cea dintâi, totuși, fiindcă avea să nască pentru ea răscumpărare, nu a trebuit să fie exceptată din planul lucrării dumnezeiești. Căci chiar dacă nu Adam a fost amăgit, ci femeia, la rândul ei, amăgită fiind, s-a făcut vinovată de călcarea poruncii, "dar, se spune, ea se va mântui prin naștere de fii"[158], printre care a născut și pe Hristos.

48. Nu e lipsit de semnificație nici faptul că Eva n-a fost făcută din același pământ din care a fost plămădit Adam, ci că ea a fost luată din coasta lui Adam, ca să știm că în bărbat și în femeie există aceeași fire trupească, un singur izvor al neamului omenesc. De aceea, nu doi au fost făcuți dintru început – bărbat și femeie, nici doi bărbați, nici două femei –, ci mai întâi bărbatul, apoi, din el, femeia. Căci, voind să alcătuiască o natură unică a oamenilor, începând de la un unic principiu al acestei creaturi, Dumnezeu a îndepărtat posibilitatea de naturi multe și diferite. "Să-i facem, a zis Dumnezeu – un ajutor potrivit pentru el"[159]. Înțelegem "ajutor" pentru nașterea neamului omenesc; și, cu adevărat, bun ajutor. Căci dacă pentru mai bine se primește ajutorul, în cazul nașterii se dovedește a fi mai mare rolul femeii, aidoma cu rostul pământului acestuia, care face ca semințele, primite la început, să se dezvolte din ce în ce, încălzindu-le la sânul lui, până ce se înalță spre recoltă. În aceasta constă, deci, ajutorul bun al femeii, chiar dacă l-am considerat mai mărunt; la fel se întâmplă și în viața oamenilor: adeseori oameni de mai mare vază au nevoie de ajutorul cuiva de mai mică însemnătate.

49. Să vedem acum de ce Dumnezeu a plăsmuit, până aici, din pământ, toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la Adam ca să vadă cum le va numi[160]. De ce Dumnezeu a adus la Adam numai fiarele câmpului și păsările cerului? Căci se găseau și animale care trăiau în turme. Iar mai jos aflăm că "a pus Adam nume tuturor animalelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpiei; dar pentru Adam nu s-a aflat un ajutor pe potriva lui"[161]. Și care să fie sensul acestei lucrări decât că fiarele neîmblânzite și zburătoarele cerului sunt aduse sub stăpânirea omului datorită puterii dumnezeiești? În strângerea de turme îmblânzite, însă, a avut și

158. 1 Tim. 2, 15 și urm.
159. Fac. 2, 18.
160. Cf. Fac. 2, 19.
161. Fac. 2, 20.

omul putere. Aşadar, prima etapă a aparţinut intervenţiei dumnezeieşti, iar cea din urmă, sârguinţei omului. Dar să vedem totuşi cu ce scop au fost aduse toate la Adam: ca să vadă că, în toate, esenţa naturii constă din ambele sexe – adică din mascul şi femelă – şi să înţeleagă el însuşi, după obiceiul şi exemplul înfăţişat, că şi lui îi este necesară adăugarea femeii.

50. "Şi – zice[162] – a adus Dumnezeu asupra lui Adam somn greu şi el a adormit". Ce altceva înseamnă acest "somn greu" decât că, în timp ce ne îndreptăm fiinţa spre unirea conjugală, părem că ne abatem ochii – făcuţi să se îndrepte spre împărăţia lui Dumnezeu – şi îi folosim spre un fel de somn, cum e lumea aceasta, şi că suntem adormiţi faţă de cele sfinte cât timp găsim odihnă în cele profane şi lumeşti?

Apoi, după ce a trimis somnul greu asupra lui Adam şi el a adormit, spune: "Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie"[163]. Bine zice "a făcut-o" când vorbeşte despre crearea femeii, fiindcă în bărbat şi femeie pare că există un fel de casă pe deplin închegată. Cine e fără soţie e socotit ca şi cum ar fi fără casă; căci, după cum bărbatul e considerat mai priceput pentru îndatoririle publice, aşa e femeia pentru treburile casei.

Să reţinem dar că a luat o coastă din trup, nu o porţiune din suflet; aceasta înseamnă nu suflet din suflet, ci "os din oasele mele şi carne din carnea mea; aceasta se va chema femeie"[164].

51. Am înţeles, aşadar, cauza naşterii omului. Dar pe foarte mulţi, care gândesc mai atent, îi tulbură următorul fapt: Dacă încă de la început a fost un mare dar al lui Dumnezeu pentru oameni aşezarea lor în rai, şi dacă după aceea pare o răsplată pentru merite ca toţi cei drepţi să fie duşi în rai, atunci cum de se spune că au existat în rai şi vieţuitoarele câmpului, şi zburătoarele cerului?

De aceea, unii au interpretat că raiul este sufletul omului, în care s-au dezvoltat anumiţi germeni ai virtuţilor, iar că omul a fost pus şi să lucreze şi să păzească raiul, adică mintea; virtutea lui pare a-i cultiva sufletul; şi nu numai că-l cultivă, dar, după ce l-a cultivat, îl şi păzeşte. Cât despre vieţuitoarele câmpului şi zburătoarele cerului[165] care sunt aduse la Adam, ele sunt pornirile noastre iraţionale,

162. Fac. 2, 21.
163. Fac. 2, 22.
164. Fac. 2, 23.
165. Filon, *Leg. alleg.* II, 4, 68, p. 107.

pentru că fiarele ar reprezenta diversele patimi ale trupului, fie mai turbulente, fie chiar şi mai domoale. Iar zburătoarele cerului, ce altceva socotim că sunt decât gândurile deşarte, care zboară, aidoma unor păsări, în jurul sufletului nostru şi-l poartă, printr-o mişcare variată, când încoace, când încolo? De aceea nu s-a găsit niciun ajutor pe măsura minţii noastre, decât simţământul său, αἴσθησις. Mintea noastră – νοῦς – numai pe aceasta singură a putut-o găsi pe măsura ei.

52. S-ar putea însă argumenta că de vreme ce şi pe acestea – adică pasiunile trupului, precum şi o anumită zădărnicie a gândurilor noastre schimbătoare sau fără rost – le-a aşezat în acest rai, El însuşi a fost autorul rătăcirii noastre.

Să auzim ce ne spune Scriptura: "(omul) să stăpânească peste peştii mării, peste păsările cerului şi peste toate vietăţile care se mişcă pe pământ"[166]. Vezi dar, omule, că Dumnezeu ţi-a dat putere, că eşti obligat să judeci despre toate, să deosebeşti prin delimitarea cumpătată a judecăţii tale felul fiecăruia? Pe toate le-a chemat Dumnezeu înaintea ta, ca să înţelegi că mintea ta este mai presus de toate. De ce ai voit să-ţi însuşeşti şi să te uneşti cu cele pe care le-ai găsit atât de puţin asemenea ţie? Dumnezeu ne-a înzestrat doar cu judecată, prin care să cunoaştem toate şi să putem cumpăni cele ce cunoaştem; şi pe bună dreptate a fost izgonit omul din acel ogor bogat al raiului, fiindcă n-a fost în stare să respecte porunca. De fapt Dumnezeu ştia că omul e slab, ştia că nu poate judeca; de aceea a zis, ca şi cum s-ar adresa unora mai slabi: "Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi"[167]. Aşadar, fiindcă a ştiut că omul nu e în stare să judece, a vrut ca el să se supună poruncii; de aceea a şi dat porunca. Dacă n-ar fi călcat porunca, [omul] n-ar fi căzut în primejdia unei judecăţi nesigure. Prin urmare, fiindcă omul poate judeca liber, de aceea Domnul a adăugat[168]: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi, cunoscând binele şi răul". A voit omul să obţină puterea de a judeca; nu trebuie, deci, să se opună pedepsirii unei judecăţi rele. Totuşi l-a aşezat în faţa raiului, ca să nu piardă cu totul amintirea lui.

53. În sfârşit, drepţii sunt răpiţi în rai, precum răpit a fost Pavel în rai, unde "a auzit cuvinte de nespus"[169]. Şi tu, omule, dacă eşti răpit din primul cer în al doilea, iar din al doilea în al treilea – prin

166. Fac. 1, 28.
167. Matei 7, 1.
168. Fac. 3, 22.
169. 2 Cor. 12, 2-6.

puterea minții tale –, aceasta înseamnă că la început fiecare om este corporal, apoi firesc, și, în al treilea rând, duhovnicesc[170], dacă – răpit într-al treilea cer – vede strălucirea harului duhovnicesc; căci omul în starea firească nu știe cele ce aparțin duhului, și de aceea îi este necesară urcarea la al treilea cer, ca să fie răpit în rai; va fi răpit de acum fără primejdie, ca unul în stare să aprecieze toate, fiindcă "omul duhovnicesc toate le judecă, pe el însă nu-l judecă nimeni"[171]; și fiind slab încă, s-ar putea să auzi "vorbe de nespus, pe care nu e îngăduit omului să le rostească"; atunci tăinuiește ce vei afla și păzește cele ce vei auzi. Apostolul Pavel le păzea, ca să nu alunece el însuși și, de bună seamă, să nu-i facă pe alții să greșească. Sau, poate, de aceea a zis Pavel: "pe care nu se cuvine omului să le rostească"[172], fiindcă era încă alcătuit cu trup, vedea adică pasiunile acestui trup, vedea legea cărnii sale "luptându-se cu legea minții" sale[173]. Prefer să se dea această din urmă tâlcuire, ca să nu lăsăm să se creadă că ar fi vorba de teama unei primejdii viitoare, ci tocmai viața aceasta să ne fie izvor de siguranță, ca să nu ne temem pentru viitor de nicio ispită de călcare a poruncii.

Prin urmare, oricine va ajunge în rai, înălțându-se pe scara virtuții, va auzi acele taine ascunse și de nespus ale lui Dumnezeu; Îl va auzi pe Domnul spunându-i și lui ca și tâlharului întors de la nelegiuire la mărturisire și credință: "Astăzi vei fi cu Mine în rai"[174].

54. "Șarpele era însă cel mai viclean dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Și a zis șarpele către femeie: Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?"[175]. Când zice că "șarpele era cel mai viclean", înțelegi la cine se referă, adică la acel vrăjmaș al nostru care, totuși, deține viclenia acestei lumi. Căci, pe bună dreptate, atât plăcerea cât și desfătarea sunt bine socotite drept viclene. De altfel, și dorința cărnii este astfel calificată; de aceea găsești scris: "dorința cărnii este vrăjmășie împotriva lui Dumnezeu"[176], și cei dornici de plăceri sunt vicleni în căutarea feluritelor desfătări. Așadar, în caz că o înțelegi ca pe o

---

170. Ideea concepției trihotomiste, susținută de Origen în multe din lucrările sale exegetice, ca o amplificare a pasajului din 1 Tes. 5, 23.
171. 1 Cor. 2, 15
172. 2 Cor. 12, 4.
173. Rom. 7, 23.
174. Luca 23, 43.
175. Fac. 3, 1.
176. Rom. 8, 7.

desfătare, ea este un fel de vrăjmaşă a poruncii dumnezeieşti şi duşmană a simţurilor noastre. De aceea Sfântul Pavel zice: "Văd în mădularele mele o altă lege luptându-se împotriva legii minţii mele şi făcându-mă rob legii păcatului"[177]. Dacă însă o referi la diavol, el este adevăratul duşman al neamului omenesc. Şi care este cauza duşmăniilor dacă nu pizma, precum spune Solomon?: "Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume"[178]. "Cauza pizmuirii a fost însă fericirea omului aşezat în rai; şi pentru că el, diavolul, nu a putut păstra harul primit, l-a pizmuit pe om pentru că, deşi plăsmuit din lut, omul a fost ales să fie locuitor al raiului. Căci se gândea diavolul că el, deşi avea o fire mai aleasă, a căzut în cele păgâne şi lumeşti, pe când omul, de o natură inferioară, nădăjduia la cele veşnice. Aceasta va fi fost pricina pizmuirii, căci îşi va fi zis: "Acesta, cu toate că-i mai prejos decât mine, va câştiga ceea ce eu nu am putut păstra! Să intre el de pe pământuri în cer, în timp ce eu am alunecat din cer pe tărâmurile pământului? Am multe căi prin care să-l pot înşela pe om. A fost creat din lut, mama lui e pământul. Deci e făcut din ceva supus stricăciunii. Chiar dacă sufletul lui e de natură superioară, totuşi şi el poate fi împins spre alunecare, cuprins fiind în temniţa trupului[179] ce-i este vrăjmaş, de vreme ce eu nu am putut evita alunecarea. Există, prin urmare, o primă cale să fie înşelat, cât timp doreşte lucruri mai înalte decât condiţia lui. Dar pentru asta trebuie să stărui cu răbdare. Doar e specific cărnii să dorească ceea ce nu are. Şi apoi, prin ce par eu a fi mai viclean decât toate vieţuitoarele dacă nu-l înşel pe om şi nu-l înfrâng prin şiretenie şi viclenie?". În felul acesta, aşadar, a uneltit diavolul să atace, nu pe Adam mai întâi, ci să caute să-l ademenească pe Adam prin femeie; nu i s-a adresat lui, care primise în mod direct porunca cerească, ci i s-a adresat ei, care aflase de la bărbat, nu de la Dumnezeu, de ce anume să ţină seama. Şi, de fapt, nu găseşti scris că Dumnezeu a zis femeii, ci că i-a zis lui Adam; şi de aceea trebuie dedus că femeia a cunoscut porunca prin Adam.

55. Recunoscând aşadar, în acest loc, un gen de ispitire, vei găsi, în alte cazuri, foarte multe feluri de ispitire. Unele ne sunt date de către "stăpânitorul lumii acesteia", care a turnat în lumea aceasta un fel de "otrăvuri" ale vicleniei, încât oamenii iau drept adevărate cele mincinoase şi starea afectivă a oamenilor e înşelată de o anu-

177. Rom. 7, 23.
178. Înţ. Sol. 2, 24.
179. Idee platonică, *Cratylos* 400 b, 402 a.

me înfăţişare. Căci duşmanul nu porneşte întotdeauna la atac făţiş, ci există un fel de puteri în stare să înşele dragostea şi să ne pună în faţă farmecul, ca să ne strecoare în gânduri, pe nesimţite, veninul necinstei lor, din care se ivesc acele păcate care se nasc fie din desfătare, fie dintr-un fel de uşurătate a minţii. Există şi alte puteri, care par a se lupta cu noi. De aceea şi Apostolul zice: "Căci lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva domniilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii, răspândite în văzduhuri"[180].

Într-adevăr, printr-o astfel de luptă vor ele să ne frângă şi să spargă, aş zice, învelişul sufletului nostru. De aceea şi apostolul Pavel, ca un bun luptător, nu numai că a ştiut să ocolească loviturile ce-l atacau, ci să-i şi izbească pe vrăjmaşi. De aceea şi zice: "mă lupt cu pumnii, fără să lovesc în aer"[181]. Şi pentru aceea, s-a învrednicit ca un bun ostaş să primească cununa[182]. Prin urmare, felurite sunt ispitirile diavolului. Şi de aceea e socotit şarpe cu două limbi şi aducător de moarte, pentru că slujitorul diavolului una spune cu limba, şi alta gândeşte în inima lui. Sunt şi alţi slujitori, care aruncă un fel de săgeţi cu vorbele lor otrăvite atât de veninul inimii, cât şi al glasului lor; acestora Domnul le zice: "Pui de vipere, cum puteţi să grăiţi cele bune, odată ce sunteţi răi?"[183].

56. "Şi a zis şarpele către femeie: "Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncaţi roade din orice pom din rai?". Iar femeia a zis către şarpe: "Roade din pomii raiului putem să mâncăm; numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: "Să nu mâncaţi din el, nici să nu vă atingeţi de el, ca să nu muriţi"[184]. Deoarece ai auzit că şarpele era mai viclean decât toate animalele, vezi-i şi aici viclenia. Se preface că spune cuvintele lui Dumnezeu, dar întreţese propriile-i curse. Căci deşi Dumnezeu a zis: "Din toţi pomii din rai poţi să mănânci. Iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreşit!"[185], şarpele, ca şi cum ar întreba-o pe femeie, deşi Dumnezeu a zis: "Din toţi pomii din rai poţi să mănânci, dar dintr-un singur pom să nu mănânci", a strecurat totuşi minciuna, zicând: "din niciun pom să nu

180. Efes. 6, 12.
181. 1 Cor. 9, 26.
182. Cf. 2 Tim. 4, 8.
183. Matei 12, 34.
184. Fac. 3, 1-3.
185. Fac. 3, 1-3.

mănânci", cu toate că Dumnezeu a poruncit ca numai din pomul cunoștinței binelui și răului să nu guste. Nu e nicio mirare de ce a recurs el la această înșelăciune, fiindcă cei care caută să nimicească pe cineva au obiceiul să-l înșele. Prin urmare, nu e fără tâlc întrebarea șarpelui. Dar ca să-ți dai seama că în poruncă n-a putut exista nicio viclenie, femeia i-a răspuns și a zis: "Roade din pomii raiului putem să mâncăm, numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: "Să nu mâncați din el, nici să nu vă atingeți de el, ca să nu muriți"[186]. Prin urmare, în poruncă nu se ascunde niciun viciu, în schimb în felul în care i se relatează, da. Într-adevăr, câte nu ne învață lectura de față! Învățăm că nu trebuie să adăugăm nimic poruncii, nici chiar ca măsură de prevedere. Căci, fie că adaugi, fie că sustragi ceva, în amândouă cazurile falsifici porunca. Căci fie că trebuie păstrată forma curată și simplă a poruncii, fie că va trebui să faci rost de martori, foarte adesea martorul, în timp ce adaugă de la sine ceva la expunerea faptelor, micșorează întreaga crezare a mărturiei prin minciună. Prin urmare, nu trebuie adăugat nimic, nici chiar de pare bun. Și, în cazul de față, ce neajuns are, la prima vedere, faptul că femeia a adăugat: "și să nu vă atingeți de el"?, căci Dumnezeu nu spusese "să nu vă atingeți"[187], ci "să nu mâncați" – totuși, de aici rezidă începutul alunecării. Căci cea care a făcut adaosul, fie că l-a adăugat în chip inutil, fie că, scoțând din el ceva în mod intenționat, a dat să se înțeleagă despre porunca lui Dumnezeu că e incompletă. Așadar rândurile prezentei lecturi ne învață că nu trebuie nici să înlăturăm ceva din poruncile dumnezeiești, nici să le adăugăm ceva. Căci dacă evanghelistul Ioan așa a judecat despre scrierile sale, când zice: "De va mai adăuga cineva ceva la ele, Dumnezeu va trimite asupra lui pedepsele ce sunt scrise în cartea aceasta; iar de va scoate cineva din cuvintele cărții acestei proorocii, Dumnezeu va scoate partea lui din pomul vieții"[188], cu atât mai mult nimic nu trebuie înlăturat din poruncile dumnezeiești. Prin urmare, de aici a început prima călcare a poruncii. Și foarte mulți socot că vina aceasta a fost nu a femeii, ci a lui Adam; căci așa a zis Adam femeii, – întrucât voia s-o facă mai atentă –, încât a adăugat că Dumnezeu a poruncit "nici să nu vă atingeți de el". Știm, de fapt, că Adam, iar nu Eva, a primit porunca de la Dumnezeu; căci femeia nu fusese creată încă. E adevărat că Scriptura nu ne redă înseși cuvintele lui Adam,

186. Fac. 2, 16-17.
187. Fac. 3, 3.
188. Apoc. 22, 18-19.

prin care el îi spune femeii forma și ordinea poruncii, ci înțelegem că ordinea poruncii i-a fost transmisă femeii prin bărbat. Vei vedea, totuși, ce cred alții; mie însă mi se pare că de la femeie a început răul, că ea a conceput minciuna. Căci chiar dacă n-am avea siguranța care din ei va fi fost primul vinovat, totuși firea mai schimbătoare a femeii pare a fi greșit cea dintâi. Adaugă apoi că printr-un prejudiciu e constrânsă ea, a cărei greșeală s-a dovedit și după aceea a fi fost prima. Căci pentru bărbat femeia este autorul greșelii, iar nu bărbatul. De aceea și Pavel spune: "Și nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă"[189].

57. Să vedem acum dacă, în afară de adăugirea care a fost făcută poruncii, i s-a mai adus poruncii vreo pagubă. Căci, în fapt, dacă e un bine și în cuvintele "și să nu vă atingeți de el" și dacă ele constituie un plus de precauție, de ce ar fi interzis câtuși de puțin Dumnezeu acest lucru?; și, dimpotrivă neinterzicându-l, ar părea că l-a îngăduit? Prin urmare trebuie cercetate ambele cazuri: de ce nici n-a îngăduit, nici n-a interzis. Sunt, într-adevăr, unii care spun: De ce ceea ce a făcut să fie văzut nu a poruncit să fie și atins? De vreme ce însă am auzit că în pomul acela exista natura cunoștinței binelui și răului, se poate crede că nu a voit ca noi să atingem răul. Căci ne ajunge dacă vedem pe "Satana ca un fulger căzând din cer"[190] la glasul Domnului și dând hrană nu fiilor luminii, ci celor ai nopții și ai întunericului, fiindcă este scris[191]: "Datu-l-ai pe el mâncare popoarelor pustiului!". Prin urmare, s-a spus așa despre el fiindcă nu a poruncit să fie atins; cât despre faptul că nu a interzis, ascultă ce înțelegem. Multe lucruri ne sunt păgubitoare dacă am vrea să le gustăm înainte de a le cunoaște ce sunt. Așa se întâmplă foarte des și cu mâncarea, și cu băutura: dacă ceva ce are gust amar îți este dinainte știut, te vei înarma cu răbdare și, dacă știi că cele amare îți sunt de folos, te vei pregăti să le suporți, ca nu cumva gustul amar să te surprindă și să încerci să respingi cele ce ți-ar fi de folos. E folositor deci să știi dinainte, pentru ca astfel să înțelegi că-ți va ajuta, și să nu te dai înapoi de la cele amare. Căci așa ceva îți poate dăuna mai puțin. Auzi acum ce te-ar putea primejdui dacă nu ești înștiințat din timp.

189. 1 Tim. 2, 14.
190. Luca 10, 18.
191. Ps. 73, 15.

58. Cineva este păgân, şi tinde spre credinţă; este catehumen sau "chemat"[191a], vrea să-şi câştige o mai deplină pătrundere a învăţăturii şi a credinţei. Unul ca acesta trebuie să aibă grijă ca nu cumva în timp ce vrea să înveţe, să cunoască şi lucruri greşite: să înveţe de la Fotin[192], să înveţe de la Arie[193] sau să înveţe de la Sabellius[194], să se încredinţeze unor dascăli de felul acestora, a căror anumită autoritate e în stare să-l atragă, şi, dominat de un anumit prestigiu al dascălilor, să nu poată deosebi cele bune de cele întipărite în deprinderile tinereţii. Să cerceteze, deci, întâi cu ochii minţii ce cale va apuca, să vadă unde e adevărata viaţă, să pătrundă, cu alte cuvinte, tainele Sfintelor Scripturi, ca să nu fie dus la rătăcire de niciun tălmăcitor strâmb. Sabellius îi citeşte acestuia: "Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine"[195] şi spune că există în Dumnezeire o singură persoană. Fotin citeşte că "unul este şi mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni: omul Hristos Iisus"[196] şi, în altă parte: "De ce vreţi să Mă ucideţi pe Mine, omul?"[197]. Citeşte şi Arie că a zis: "pentru că Tatăl este mai mare decât Mine"[198]. Se citează de fapt exact, dar trebuie să înţeleagă în sinea lui înainte în ce ordine de idei s-a spus, ca să poată pricepe limpede înţelesul cuvintelor. Se lasă condus de o anumită autoritate a dascălilor, dar i-ar folosi mai mult dacă nu ar fi căutat decât învăţători buni. Însă niciun păgân, dacă citeşte în Scriptură cuvintele: "Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte"[199] sau: "Dacă mâna ta cea dreaptă te sminteşte pe tine, taie-o"[200], nu va înţelege uşor sensul lor şi nu va pătrunde adâncurile cuvântului lui Dumnezeu, ci va aluneca şi mai rău decât dacă n-ar fi citit. De aceea e

---

191a. Se ştie că instituţia catehumenatului a durat încă multă vreme după ce Constantin cel Mare acordase libertate creştinismului. Însuşi Sf. Ambrozie a fost un catehumen sârguincios. A se vedea mai sus, despre viaţa lui.

192. Episcop de Sirmium († 374), osândit la sinodul semiarian din Sirmium, din anul 351, pentru că susţinea că după judecata universală Fiul se va întoarce în Tatăl, întrucât şi-ar fi împlinit misiunea.

193. Întemeietorul ereziei care tăgăduia că Fiul e de o fiinţă cu Tatăl. Arie socotea pe Fiul drept o creatură admisă numai în chip moral ca "Fiul lui Dumnezeu".

194. Eretic antitrinitar.

195. Ioan 14, 10.

196. 1 Tim. 2, 5.

197. Ioan 8, 40.

198. Ioan 14, 28.

199. Lev. 24, 20.

200. Matei 5, 30.

dator să învețe cum trebuie să interpreteze cuvântul lui Dumnezeu, și anume nu superficial, nici în grabă, ci cu atenție și grijă, căci: "ceea ce era de la început – zice –, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mâinile noastre au pipăit despre Cuvântul vieții... noi aceea vă vestim"[201]. Vezi dar că mai întâi a pipăit cu mâinile, parcă, cuvântul lui Dumnezeu, și numai după aceea l-a făcut cunoscut. Și de aceea poate că nici Adam și Eva nu s-ar fi rătăcit întru nimic dacă înainte ar fi "pipăit" oarecum cu mâinile înțelesurile adânci ale minții; căci chiar și cei slabi, căutând și cercetând mai cu grijă, pot descoperi natura fiecărui lucru pe care nu-l înțeleg.

Fără îndoială, ca nișe neajutorați ce erau, ei ar fi trebuit să cerceteze cu atenție pomul în care aflaseră că era știința răului, înainte de a-l fi atins. Căci adesea însăși cunoașterea răului ne poate fi de folos. De aceea citim, fie în această scriere, fie în profeție, despre înșelătoriile diavolului, ca să învățăm cum să ne putem feri de uneltirile lui; căci ispitirile lui trebuie cunoscute nu ca să le urmăm, ci ca, odată cunoscute, înarmându-ne, să ne ferim de ele.

59. Referitor la acest punct, sunt unii care stau la îndoială dacă Dumnezeu a zis să se guste din orice rod astfel încât, gustând din orice rod, se gusta și din pomul binelui și răului, sau că se putea gusta din orice pom, numai din pomul cunoștinței binelui și răului nu trebuia să se guste. Ei socotesc că nu e lipsită de sens această punere în discuție pentru că, deși hrana din acest pom era vătămătoare, totuși, dacă era mâncată împreună cu celelalte, nu putea fi vătămătoare, fiindcă se zice că până și din corpul șarpelui se extrage de obicei leac împotriva mușcăturilor otrăvitoare, căci, chiar dacă otrava și corpul șarpelui, luate singure, vatămă, dacă le amestecăm cu altele sunt spre sănătate și izbăvire. La fel, nu pare deloc fără folos nici cunoașterea binelui și răului pentru cel înțelept, pentru cine se gândește neîncetat la viață, pentru cine are celelalte virtuți.

Prin urmare, pornind de la acest fel de a judeca lucrurile, mulți au socotit că se poate înțelege și că Dumnezeu i-a oprit să mănânce numai din pomul cunoștinței binelui și răului, fără să nu guste din ceilalți, dar că nu i-a oprit să guste din el împreună și din ceilalți. Și deci de aceea interpretează ei în felul acesta, fiindcă Dumnezeu îi spune lui Adam: "Cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?"[202]. Pasajul acesta ar

201. I Ioan 1, 1 și urm.
202. Fac. 3, 11.

putea fi tălmăcit şi altfel, dacă în rândurile de mai sus, când şarpele a întrebat-o pe femeie: "Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncaţi roade din orice pom din rai?", ea ar fi răspuns: "Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: să nu mâncaţi din el". În acest loc, deşi credinţa femeii ce avea să calce porunca pare mai slabă, totuşi nu-l voi lipsi pe Adam de toate virtuţile, încât să ne pară că în rai n-a dat dovadă de nicio virtute, că n-ar fi gustat din rodul celorlalţi pomi şi că ar fi căzut în vină înainte să fi gustat alte roade. Nu-l voi lipsi deci pe Adam, ca să lipsesc întregul neam omenesc, care este nevinovat, înainte de a primi sensul cunoaşterii binelui şi răului. Căci nu degeaba s-a spus: "De nu vă veţi întoarce şi nu veţi fi ca pruncii, nu veţi intra în Împărăţia cerului"[203]. Căci copilul, oricât de mult ar fi blestemat, nu blestemă la rândul său; când e bătut, nu răspunde prin bătaie; nu cunoaşte ispitele ambiţiilor, nici pe ale jafurilor.

60. Socot, aşadar, mai apropiată de adevăr explicarea că a poruncit să nu se mănânce din acest pom, chiar nici împreună cu alte fructe. Căci deşi cunoaşterea lui este bună pentru omul desăvârşit, pentru cel neştiutor este totuşi nefolositoare. Şi aş îndrăzni să spun că orice om este neştiutor, de vreme ce însuşi Pavel grăieşte ca un nedesăvârşit când zice: "Nu că am şi luat răsplata ori că sunt desăvârşit, dar alerg după ea ca s-o cuceresc"[204]. Doar de aceea Domnul spune celor nedesăvârşiţi: "Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi"[205].

Prin urmare, pentru un nedesăvârşit, cunoaşterea răului nu este de folos. Însuşi Pavel zice: "Dar păcatul nu l-am cunoscut decât prin lege, căci n-aş fi ştiut pofta dacă legea n-ar fi zis: Să nu pofteşti"[206]. Şi mai jos: "Căci fără lege, păcatul era mort"[207]. Într-adevăr, la ce-mi folosea cunoaşterea a ceea ce nu puteam ocoli? La ce-mi servea să ştiu ce mă îndemna legea cărnii mele? Pavel este îndemnat şi zice[208]: "Dar văd în mădularele mele o altă lege luptându-se împotriva legii minţii mele şi făcându-mă rob legii păcatului" – şi nu găseşte reazem în conştiinţa sa, ci are credinţa că prin harul lui Hristos va fi izbăvit de trupul morţii acesteia[209], iar tu socoţi că cel ce ştie nu poate păcătui? Pavel spune: "Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci

203. Matei 18, 3.
204. Filip. 3, 12.
205. Matei 7, 1.
206. Rom. 7, 7.
207. Rom. 7, 8.
208. Rom. 7, 23.
209. Schenkl trimite (C.S.E., 321) la Fer. Augustin, *Contra Iul. Pelag.* II, 5, 15.

răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârşesc"[210], pe când tu socoţi că omului îi foloseşte cunoaşterea răului, ca să-i mărească ura faţă de greşeală? Să admitem totuşi că cel desăvârşit n-ar putea păcătui: în Adam, Dumnezeu îi avea în vedere pe toţi oamenii şi de aceea nu era un bine pentru neamul omenesc, luat de-a valma, cunoştinţa binelui şi răului, pe care el nu o putea exercita cum se cuvenea din cauza patimilor cărnii.

61. Să învăţăm, aşadar, că ispitirile diavolului sunt pline de minciună; într-adevăr, se pare că abia un singur lucru a fost adevărat din acelea pe care le-a făgăduit; pe toate celelalte le-a alcătuit din minciună. Într-adevăr, aşa găsim: "Atunci şarpele a zis către femeie: Nu, nu veţi muri"[211]. Iată un neadevăr, căci de moarte a murit omul care a urmat făgăduielilor şarpelui. Apoi a adăugat: "Dar Dumnezeu ştie că în ziua în care veţi mânca din el, vi se vor deschide ochii"[212]. Acest singur lucru este adevărat, fiindcă mai jos găseşti: "Au mâncat amândoi şi li s-au deschis ochii"[213], dar e un adevăr care face rău. În sfârşit, nu tuturor le e cu folos să li se deschidă ochii, fiindcă scrie: "vă veţi putea uita, dar nu veţi vedea"[214]; dar pe dată a fost strecurată minciuna, fiindcă a adăugat: "Şi veţi fi ca Dumnezeu, cunoscând binele şi răul"[215]. Ne îngăduim să atragem aici atenţia că autorul idolatriei este şarpele, pentru că o anume viclenie vrednică de şarpe pare a fi inventat mai mulţi dumnezei, spre rătăcirea oamenilor; în aceasta constă minciuna, că omul e ca Dumnezeu; căci nu numai că oamenii au încetat să fie asemenea lui Dumnezeu, dar chiar cei ce erau ca Dumnezeu, cărora li s-a spus: "Eu am zis: dumnezei sunteţi"[216], şi-au pierdut harul.

62. "De aceea a socotit femeia că rodul pomului este bun de mâncat şi plăcut ochilor la vedere şi vrednic de dorit"[217]. Slabă e autoarea judecăţii, care făcea aprecieri despre ceea ce nu gustase. De aceea, se pare că nu cu uşurinţă trebuie începută o acţiune, ci după o cumpănire mai atentă, după o cugetare mai adâncă. "Luând din el – zice –, a mâncat şi a dat şi bărbatului său şi au mâncat amândoi"[218]. Bine că s-a trecut peste momentul când Adam este înşelat, fiindcă nu din vina lui a alunecat, ci atras de păcatul soţiei.

210. Rom. 7, 19.
211. Fac. 3, 4.
212. Fac. 3, 5.
213. Fac. 3, 7 şi urm.
214. Is. 6, 9.
215. Fac. 3, 5.
216. Ps. 81, 6.
217. Fac. 3, 6.
218. Fac. 3, 6.

63. "Şi li s-au deschis ochii – zice – şi au cunoscut că erau goi"[219]. De fapt înainte erau goi, dar nu fără învelişul virtuţilor. Erau goi datorită simplităţii moravurilor[220] şi fiindcă natura (firea) lor nu cunoştea îmbrăcămintea înşelăciunii; acum însă mintea omenească e umbrită de multele văluri ale prefăcătoriei. Aşadar, după ce s-au văzut despuiaţi de acea sinceritate şi simplitate a unei firi curate şi nestricate, ei au început să caute cele lumeşti şi făcute de mână, cu care să-şi acopere goliciunea minţii lor, strângând desfătări peste desfătări şi plăceri ce trăiesc în umbra lumii acesteia, cum ai coase frunză peste frunză, ca să-şi acopere taina naşterii. Căci cum să fi avut Adam închişi ochii trupului, el, care aşa a văzut fiinţele, încât le-a dat chiar şi nume? În felul acesta, adică printr-o cunoaştere mai adâncă şi mai profundă, ei au înţeles că le lipseşte nu tunica, ci veşmântul virtuţilor.

64. "Şi au cusut – zice – frunze de smochin şi şi-au făcut acoperăminte"[221].

Ce trebuie să înţelegem în pasajul acesta prin "smochin" ne-o arată priceperea lecturilor sfinte, fiindcă Scriptura a amintit că există sfinţi care se odihnesc sub viţa de vie şi sub smochin; iar Solomon a zis: "Cel ce păzeşte un smochin mănâncă din rodul lui"[222]. Şi Domnul a venit la un smochin şi de aceea S-a supărat, că n-a găsit rod, ci numai frunze. Mă învaţă pe mine, aşadar, Adam ce sunt frunzele? Adam, care după ce a păcătuit, şi-a făcut sieşi acoperământ din frunze de smochin, el, care ar fi trebuit să guste mai curând din roadele lui: dreptul alege rodul, păcătosul, funzele. Care este rodul? "Iar rodul Duhului – zice – este dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, înfrânare, credinţă"[223]. Nu avea rod cel care nu avea bucurie; nu avea credinţă cel care a călcat porunca lui Dumnezeu; nu avea înfrânare cel care a gustat din pomul oprit.

65. Prin urmare, oricine calcă porunca lui Dumnezeu este despuiat şi dezbrăcat şi se face dezgustător faţă de el însuşi. Vrea să se acopere cu câteva frunze de smochin, poate cu ceva vorbe fără consistenţă sau neclare, pe care, înnădindu-le cu minciuni bine ticluite şi construind cuvânt din cuvânt, păcătosul a întreţesut un văl pentru a-şi acoperi conştiinţa minţii şi a faptei sale, ca să-şi ascundă faptele vrednice de ruşine. Într-adevăr, aruncă asupră-şi frunzele cel

219. Fac. 3, 7.
220. Cf. *Quaest. in Gen.* I, 30, p. 96.
221. Fac. 3, 7.
222. Pilde 27, 18.
223. Gal. 5, 22.

care, dorind să-şi acopere vina, ori zice că însuşi diavolul l-a îndemnat la rău, ori dă vina pe mrejele cărnii, socotind pe oricare altul drept sfătuitor al rătăcirii. Adeseori scoate chiar exemple din Sfintele Scripturi, prin care se apără zicând că şi drepţii s-au făcut vinovaţi de cumva vor fi fost surprinşi asupra unor fapte necinstite[224]: "Şi Avraam a convieţuit cu roaba, şi David a iubit o străină şi a luat-o de soţie"; el îşi ia ca sprijin, de fapt, câteva exemple din şirul scrierilor profetice; nu se gândeşte că trebuie văzut rodul acestora.

66. Nu-ţi pare că şi iudeii împletesc frunze în timp ce interpretează în mod material cuvintele legii spirituale? Tâlcuirea lor pierde tot rodul puterii, condamnată fiind de blestemul unei uscăciuni veşnice. Aşadar, după buna tâlcuire, smochinul spiritual este plin de rod; sub un astfel de smochin se odihnesc drepţii şi sfinţii. El a fost sădit de cineva în sufletul fiecăruia în parte, precum spune Pavel: "Eu am sădit; Apollo a udat"[225]; acela va mânca din rodul lui. Dar reaua tâlcuire nu va putea aduce rod şi nu-i va putea păstra puterea.

67. Deci prin această interpretare – ceea ce este mai grav – Adam s-a încins în acel loc unde ar fi trebuit mai ales să se încingă cu rodul curăţiei. Căci se spune că în şalele noastre, în care suntem învăluiţi, rezidă anume seminţe ale procreării; or, tocmai de aceea, greşit s-a încins acolo Adam cu frunze neaducătoare de rod, pentru că el a întipărit nu rodul ce avea să folosească viitoarei generaţii, ci anumite păcate, care au rămas până la venirea Domnului Mântuitor. Astfel Domnul a găsit la venirea Sa smochinul lipsit de rod[226]. Şi de aceea nu ne mai încingem cu frunze, ci cu cuvântul dumnezeiesc, fiindcă Însuşi Domnul zice: "Să fie mijloacele voastre încinse şi făclile voastre aprinse"[227]. De aceea ne porunceşe chiar să nu purtăm bani în cingătorile noastre[228], căci nu cele trecătoare, ci cele veşnice trebuie să păstreze cingătoarea noastră.

68. "Şi au auzit, zice, glasul Domnului, Care umbla prin rai în răcoarea serii"[229]. Ce înseamnă acest umblet al lui Dumnezeu care este pretutindeni, întotdeauna? Eu socot că e un fel de umblet al lui Dumnezeu de-a lungul Sfintelor Scripturi, în care simţim o anume prezenţă a lui Dumnezeu: când auzim că El vede toate: "Şi ochii

224. Cf. Fac. 16, 1-3.
225. 1 Cor. 3, 6.
226. Cf. Matei 21, 19; Luca 13, 6 şi urm.
227. Luca 12, 35.
228. Cf. Matei 18, 9.
229. Fac. 3, 8.

Domnului, spre cei drepți"[230]; când citim că "Iisus știa gândurile lor"[231]; când citim: "pentru ce cugetați cele rele în inimile voastre?"[232]. Așadar, când aprofundăm acestea, parcă Îl vedem pe Dumnezeu de față. Prin urmare, păcătosul a fugit nu că nu s-ar fi putut ascunde de vederea lui Dumnezeu, ci fiindcă dorea să-și ascundă lăuntrul conștiinței sale; pentru că nu voia să iasă la lumină faptele sale[233]. Că stă în firea celui drept să privească față către față[234], fiindcă mintea celui drept nu numai că e de față cu Dumnezeu, dar chiar se întreține cu Dumnezeu, precum stă scris: "Faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă! Veniți să ne judecăm, zice Domnul"[235]. Prin urmare, când păcătosul aude aceste scrieri, aude glasul lui Dumnezeu, Care pare că umblă la căderea serii. Ce înseamnă "la căderea serii" decât că păcătosul își recunoaște târziu vina și că pentru greșeala comisă apare târziu rușinea care ar fi trebuit să prevină greșeala? Căci în timp ce vina-i fierbe în trup și sufletul e zbuciumat de patimile trupului, simțirea celui ce greșește nu se gândește la Dumnezeu, nu-L aude – adică – umblând prin Sfintele Scripturi, pe Dumnezeu care e prezent în mințile fiecăruia. Căci spune Dumnezeu: "Voi așeza lăcașul Meu în mijlocul vostru..., voi umbla printre voi, voi fi Dumnezeul vostru, și voi poporul Meu"[236]. Așadar, când frica de puterea dumnezeiască va reveni în simțământul sufletului, atunci vom roși, atunci ne vom zbate să ne ascundem, așezați de cugetarea la păcatele noastre sub pomul din mijlocul raiului, unde am păcătuit; suntem dați de gol în timp ce dorim să ne ascundem [păcatele] și gândim că Dumnezeu nu ajută cele ascunse. Dar Cercetătorul sufletelor și al gândurilor, pătrunzând până în adâncul sufletului, zice: "Adame, unde ești?"[237].

69. Cum vorbește Dumnezeu? Oare cu glas trupesc? Fără îndoială că nu, ci își transmite vorbele sfinte printr-un fel de putere mai presus decât poate fi glasul trupului. Acest glas al Lui l-au auzit proorocii; acest glas îl aud credincioșii; nelegiuiții nu-l înțeleg. De altfel, în Evanghelie afli că evanghelistul a auzit pe Tatăl zicând: "L-am preaslăvit și iarăși Îl voi preaslăvi"[238], dar iudeii nu au auzit [glasul

230. Ps. 33, 14.
231. Luca 6, 8.
232. Matei 9, 4.
233. Cf. Matei 5, 16.
234. Cf. Deut. 34, 10; 1 Cor. 13, 12.
235. Is. 1, 17-18.
236. Lev. 26, 11-12.
237. Fac. 3, 9.
238. Ioan 12, 28.

lui Dumnezeu]. În sfârşit, ziceau: "A fost tunet"[239]. Aşadar, precum găseşti în rândurile de mai sus că se auzea umblând Dumnezeu, Care nu umbla, tot aşa era auzit vorbind Dumnezeu, Care nu vorbea[240].

70. Dar să vedem acum de ce zice: "Adame, unde eşti?". În cei care aud cuvântul lui Dumnezeu mai este încă putinţă de însănătoşire. Iudeii, care şi-au astupat urechile ca să nu audă, nu se învrednicesc nici azi să audă. Au de asemenea cale spre vindecare cei care s-au ascuns; căci cine se ascunde se ruşinează; cine roşeşte de ruşine se întoarce, precum stă scris: "să se ruşineze şi să se întoarcă toţi foarte degrab"[241]. Apoi, însuşi faptul că-l cheamă e semn de îndreptare, pentru că Domnul îi şi cheamă pe cei de care Se îndură.

Zicând însă "unde eşti?", nu caută locul, căci cunoaşte ascunzişul; doar Dumnezeu nu avea ochii închişi încât să nu-l vadă pe cel ascuns. În sfârşit, de aceea a zis: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi"[242], fiindcă şi-a deschis ochii. Şi acesta, într-adevăr, şi-a deschis ochii, încât şi-a văzut greşeala, pe care n-a putut-o evita; de fapt, nu ştiu cum, dar mai ales după ce am păcătuit ne recunoaştem încălcările şi atunci înţelegem că e păcat ceea ce, înainte de a păcătui, nu socoteam că e păcat; în niciun caz nu-l socoteam păcat vrednic de pedeapsă, căci de-l socoteam ca atare, nu l-am fi făcut. Dumnezeu însă vede greşelile tuturor şi cunoaşte vina tuturor; El are ochii deasupra sufletelor tuturora, deasupra ascunzişurilor tuturora. Ce înseamnă atunci "Adame, unde eşti?"? Înseamnă nu "în ce loc eşti", ci "în ce stare eşti". Nu este o întrebare, ci o mustrare. "Din ce bunuri, zice, din ce fericire, din ce har, în ce nenorocire ai căzut! Ai părăsit viaţa veşnică şi te-ai îngropat în moarte; te-ai înmormântat în rătăcire[243]. Unde este acea încredere a ta, bine conştientă de sine? Teama aceasta a ta îţi mărturiseşte vina; ascunzişul, încălcarea îndatoririi". Unde eşti?, aşadar, aceasta înseamnă: "Nu te întreb în ce loc, ci în ce stare. Unde te-au târât păcatele tale, ca să fugi de Domnul Dumnezeul tău, pe Care înainte Îl căutai?". Eşti nedumerit, poate, de ce e dojenit întâi Adam, deşi femeia a gustat prima? Nu uita că prin firea mai slabă a femeii a venit călcarea poruncii; ruşinea şi părerea de rău, prin firea mai tare a bărbatului; că femeia a fost cauza rătăcirii, dar că bărbatul s-a ruşinat.

---

239. Ioan 12, 29.
240. *Quaest. in Gen.* I, 42, p. 108.
241. Ps. 6, 10.
242. Fac. 3, 22.
243. *Quaest. in Gen.* I, 45, p. 110.

71. Şi a zis femeia: "Şarpele m-a amăgit, şi eu am mâncat"[244]. Vină vrednică de iertarea pe care o urmăreşte recunoaşterea vinii. Astfel, nu şi-a pierdut nădejdea femeia, care nu s-a ascuns de Dumnezeu, ci mai degrabă şi-a mărturisit păcatul şi a ispăşit pedeapsa ce avea s-o îndrepte. E bine să fii osândit când păcătuieşti şi să ispăşeşti când greşeşti, ca să fim biciuiţi în faţa oamenilor. Cain, fiindcă a voit să-şi ascundă vina, n-a fost judecat vrednic de ispăşirea imediată a vinii, ci a fost amânat, fără prescrierea pedepsei, pentru fărădelegea de a-l fi ucis pe fratele său, poate nu o nelegiuire mai mare decât a sacrilegiului comis atunci când a crezut că e cazul să-L mintă pe Dumnezeu, zicând: "Nu ştiu! Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?"[245]. Şi de aceea învinuirea lui a fost pusă pe seama diavolului, ca acuzator, ca să fie biciuit cu îngerii lui, fiindcă nu a voit să fie biciuit în faţa oamenilor. În sfârşit, despre astfel de păcătoşi s-a zis: "N-au necazuri până la moartea lor şi cu oamenii nu sunt biciuiţi"[246].

Alta a fost, aşadar, judecata femeii care, cu toate că s-a făcut vinovată de a fi călcat porunca, totuşi din pomii raiului păstra încă hrana virtuţii, şi de aceea şi-a spus păcatul, şi Dumnezeu a găsit de cuviinţă să-i vină într-ajutor. Căci, după cum se spune, "pârâtul pare că are dreptate în pricina sa"[247]; şi de fapt nimeni nu poate fi iertat de păcat dacă nu şi l-a mărturisit mai întâi. De aceea zice Domnul: "Fă tu însuţi socoteala, ca să te dezvinovăţeşti"[248].

72. Aşadar, întrucât de bunăvoia ei şi-a recunoscut greşeala, Eva suferă o pedeapsă mai blândă şi care-i va fi spre folos; căci îi osândeşte greşeala, dar nu o lipseşte de bunăvoinţa Sa, pentru ca, întorcându-se la bărbatul ei, să-l slujească. Mai întâi, să nu găsească plăcere în a rătăci cu uşurinţă; apoi ca, sprijinită pe un reazem mai tare, să nu treacă peste bărbat, ci, mai degrabă, de bună voie să se conducă după sfaturile bărbatului. În aceasta eu văd limpede taina lui Hristos şi a Bisericii.

Într-adevăr, ni se dezvăluie viitoarea întoarcere a Bisericii la Hristos şi supunerea plină de credinţă faţă de cuvântul lui Dumnezeu, care e cu mult mai bună decât libertatea lumii acesteia. De altfel stă scris: "Cinsteşte pe Domnul Dumnezeul tău, şi numai Lui

244. Fac. 3, 13.
245. Fac. 4, 9.
246. Ps. 72, 4 şi urm.
247. Pilde 18, 17.
248. Is. 43, 26.

să-I slujeşti"[249]. Prin urmare, această supunere este un dar al lui Dumnezeu. De altfel, printre binecuvântări se numără respectarea acestei supuneri. Căci şi Iacov în loc să dea binecuvântarea lui Isav, fiul lui, i-a dat-o lui Isaac şi a cerut acestuia să fie supus fratelui său[250]. La sfârşit, Isav i-a cerut altă binecuvântare. Deşi înţelesese că singura i-a fost răpită de fratele său, totuşi cerea o alta zicând: "Tată, oare numai o binecuvântare ai tu?"[251].

Aşadar el, care înainte îşi vânduse, pentru pofta gurii, dreptul de întâi născut, şi din dragoste pentru vânatul de la ţară îşi pierduse harul binecuvântării, a crezut că el însuşi va deveni mai bun dacă venerează în fratele său imaginea lui Hristos.

Căci prin această supunere se întăreşte poporul lui Hristos, precum zice şi Domnul către învăţăceii Săi: "Şi acela care între voi va vrea să fie întâiul să vă fie vouă slugă"[252]. Dar această slujire o realizează iubirea, care e mai mare decât speranţa şi credinţa. De aceea stă scris: "Slujiţi-vă unul altuia prin iubire"[253]. Aceasta e deci taina pe care Apostolul o vede în Hristos şi în Biserică[254]. Într-adevăr, neamul omenesc a călcat la început porunca, dar îşi va găsi izbăvirea prin naştere de fii în credinţă, în iubire, în sfinţenie şi în curăţie – neamul omenesc care s-a abătut de la porunci pe vremea strămoşilor, dar s-a răscumpărat prin naşterea de fii, astfel că jignirea adusă prin iudei o îndreptează prin moştenirea creştină de mai târziu.

73. "Şarpele m-a îndemnat", a zis. Şi a găsit Dumnezeu că merită îngăduinţă, pentru că ştia că multe sunt căile Satanei de a amăgi, pentru că se preface în "înger al luminii, şi slujitorii lui iau chip de slujitori ai dreptăţii"[255]; dă nume mincinos fiecărui lucru, încât îi zice nechibzuinţei virtute, iar goanei după câştig îi dă numele de iscusinţă.

Aşadar, şarpele a amăgit-o pe femeie; pe bărbat femeia l-a îndepărtat de la adevăr, pe calea nedreptăţii. Desfătarea trupească este aidoma şarpelui. Femeia este simbolul simţirii noastre, bărbatul, al minţii noastre. Desfătarea, aşadar, tulbură simţirea; simţirea transmite minţii patima pe care a încercat-o. Plăcerea este deci

249. Deut. 6, 13; Luca 4, 8.
250. Cf. Fac. 27, 40.
251. Fac. 27, 38.
252. Matei 20, 27.
253. Gal. 5, 13.
254. Cf. Efes. 5, 32.
255. 2 Cor. 11, 14 şi urm.

prima cauză a păcatului; de aceea, să nu ne mirăm că, prin judecata lui Dumnezeu, șarpele e condamnat în primul rând, femeia în al doilea, iar bărbatul, în al treilea[256]. Conform ordinii greșelii, s-a păstrat și ordinea pedepsei; și, într-adevăr, de obicei plăcerea robește simțirea, iar simțirea, mintea.

74. Ca să înțelegem însă că șarpele este simbolul plăcerii, să auzim condamnarea lui: "pe pântecele tău să te târăști"[257]. Cine se târăște pe pântece dacă nu cel ce trăiește pentru pântece și gură, cei al căror pântece e dumnezeul lor, "iar mărirea lor este întru rușinea lor"[258], care se gândesc numai la cele pământești și îngreunați de mâncare se apleacă doar înspre cele lumești? Bine i-a spus deci desfătării care, atentă la mâncăruri, pare că mănâncă țărâna: "pe pântecele tău să te târăști și țărână să mănânci în toate zilele vieții tale"[259].

Trebuie înlăturată însă orice eventuală justificare a Satanei, să nu poată căuta vreo îndreptățire a vicleniei sale, ca, de pildă, că răutatea lui ar proveni din osândirea lui și că de aceea caută cu îndârjire să facă rău oamenilor, pentru că așa a fost pedepsit: numai să facă rău. Aceasta pare foarte lesne de presupus dacă i-am socoti răutatea ca o hotărâre a judecății dumnezeiești. Dumnezeu însă nu l-a pedepsit pe șarpe să facă rău, ci a văzut ce avea să fie. Și de altfel, am arătat mai sus că acea ispitire a Satanei e mai curând spre folosul oamenilor. Totuși, văzând că stă scris că Dumnezeu zice: "căci Eu preaslăvesc pe cei ce Mă preaslăvesc pe Mine, iar cei ce Mă necinstesc vor fi rușinați"[260], din aceste cuvinte putem trage anumite concluzii.

Într-adevăr, Dumnezeu face ceea ce e bine, nu ce este rău; să reținem deci că Dumnezeu are în vedere mărirea, pedeapsa o lasă la o parte. "Preaslăvesc, zice, pe cine Mă preaslăvește", declarând că ținta lucrării Sale este slăvirea celor buni. "Iar cei ce Mă necinstesc, zice, vor fi rușinați"; nu a zis: Eu îi voi rușina, ci vor fi rușinați, neatribuind intervenției Sale starea nefericită a acestora, ci arătând ce va să fie. Așadar, El nu a zis: te fac să te târăști pe pântece și țărână să mănânci, în toate zilele vieții tale, ci: "te vei târî și vei

---

256. *Quaest. in Gen.* I, 47, p. 112.
257. Fac. 3, 14.
258. Filip. 3, 19.
259. Fac. 3, 14.
260. 1 Regi 2, 30.

mânca"[261], încât pare mai degrabă că a prezis cele ce se vor întâmpla șarpelui decât că i-a poruncit ce să facă. Țărâna, a spus El, îți va fi hrană, nu sufletul; căci și aceasta e de folos păcătoșilor. De aceea și Apostolul zice: "Dați pe unul ca acesta Satanei, spre pieirea trupului, ca duhul său să se mântuiască în ziua Domnului nostru Iisus Hristos"[262]. Spune însă că șarpele se târăște cu pieptul și cu pântecele nu atât din cauza formei corpului, ci fiindcă, din cauza gândurilor lumești, a alunecat din acea binecuvântare cerească; căci pieptul e considerat în mod frecvent un fel de lăcaș al înțelepciunii. De aceea Apostolul își înclină capul pe pieptul lui Hristos[263], și nu-l coboară spre pământ. Așadar, dacă înțelepciunea Satanei e comparată cu fiarele cele mai dezgustătoare, care au pieptul la nivelul picioarelor, dacă și oamenii care sunt preocupați de cele lumești și nu se îndreaptă spre cer prin preocupări mai adânci parcă se târăsc cu pântecele pe pământ, noi, la rândul nostru, trebuie să hrănim pântecele sufletului nostru nu cu cele pieritoare ale lumii acesteia, ci, mai degrabă, trebuie să-l săturăm prin cuvântul lui Dumnezeu.

Bine spune, așadar, David, întruchipând persoana lui Adam, că "s-a plecat în țărână sufletul nostru, lipitu-s-a de pământ pântecele nostru"[264]; se lipește într-adevăr, căci seamănă cu șarpele cel care se hrăneșe cu necinstea pământului.

De aceea zice Apostolul că noi trebuie să fim asemenea lui Hristos, pentru ca virtutea lui Hristos să fie în noi[265].

75. Această hotărâre dată asupra șarpelui nu e socotită aspră, când însuși Adam, care a greșit mai ușor, este condamnat printr-o hotărâre asemănătoare. Căci stă scris: "Blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale"[266]. Se vede limpede că există o anumită asemănare în poruncă, dar, cu toate acestea, există o mare diferență. Căci e deosebire ca cineva să mănânce țărână, cum i-a spus șarpelui (că va mânca țărână), sau precum i-a spus omului: "cu osteneală să te hrănești din pământ". Tocmai acest adaos, "cu osteneală", face deosebirea; să vedem cât de mare este ea. E mai de folos pentru mine cu osteneală să mă hrănesc din pământ, decât cu plăcere.

261. Fac. 3, 14.
262. I Cor. 5, 5.
263. Cf. Ioan 13, 25; 21, 20.
264. Ps. 43, 27.
265. Cf. Filip. 3, 14.
266. Fac. 3, 17.

Aceasta înseamnă că fiind sub imboldul şi simţământul trupului, par mai curând că sufăr în păcat decât că mă complac; adevărul e că mulţi tocmai din cauza prea multor ticăloşii nu au conştiinţa păcatului. Dimpotrivă, Apostolul, când zice: "îmi chinuiesc trupul şi îl supun robiei"[267], se întristează pentru pedeapsa păcatelor noastre, pentru că el nu a făcut atâtea greşeli încât să fie în suferinţă în mijlocul lor. Apoi ne arată şi nouă că ne e folositoare această trudă, care este după voia lui Dumnezeu, nu după voia lumii. Se cuvine, zice, să vă întristaţi spre pocăinţă după voia lui Dumnezeu, "căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăinţă spre mântuire, iar întristarea lumii aduce moarte"[268]. Află, de altfel, şi din Vechiul Testament că au găsit har cei care erau întristaţi în ostenelile trupeşti, dar că au rămas pedepsiţi cei ce găseau plăcere în lucruri de felul acesta. Evreii, de pildă, care gemeau sub povara muncilor din Egipt[269], au câştigat harul drepţilor şi pentru că întristaţi şi-au mâncat pâinea[270], au fost dăruiţi cu "mâncare duhovnicească"[271]. Egiptenii însă, care sărbătoreau cu bucurie astfel de lucrări, slujind unui rege detestabil, n-au găsit nicio îndurare.

76. Dar mai este şi următoarea deosebire: şarpelui i se spune că va mânca ţărână; lui Adam însă i se spune: "cu sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta"[272], încât prin aceste cuvinte înţelegem o anumită înaintare: cine mănâncă ţărână ne pare a fi supus relelor; cine mănâncă iarbă ne pare a fi într-un progres oarecare; când mănâncă însă pâine, atunci pare a fi realizat tăria sufletească.

Să avem deci şi noi în viaţă această înaintare pe care a avut-o şi Pavel, care spune: "Şi nu eu mai trăiesc"[273] – adică nu eu, cel care înainte mă hrăneam cu ţărână, nu eu care mă hrăneam cu iarbă, fiindcă "tot trupul e ca iarba"[274] –, "ci Hristos trăieşte în mine"[275], trăieşte adică acea Pâine vie, Care coboară din cer[276], trăieşte înţelepciunea, trăieşte harul, trăieşte dreptatea, trăieşte învierea.

267. 1 Cor. 9, 27.
268. 2 Cor. 7, 10.
269. Cf. Ieş. 2, 23.
270. Cf. Tob. 2, 5.
271. 1 Cor. 10, 3; cf. Ieş. 16, 14 şi urm.
272. Fac. 3, 17-19.
273. Gal. 2, 20.
274. Is. 40, 6.
275. Gal. 2, 20.
276. Ioan 6, 50 şi urm.

77. În sfârşit, ţine minte că nu omul a fost blestemat, ci şarpele a fost blestemat, şi nu pământul în sine a fost blestemat, ci "blestemat, a zis, va fi pământul pentru tine"[277], făcând referire la suflet. Atunci ar fi pământul blestemat, dacă ai avea preocupări pământene, adică preocupări lumeşti; şi ar fi blestemat nu pentru totdeauna, ci să rodească spini şi pălămidă[278] dacă nu-i lucrat cu râvna trudei omeneşti.

Dacă însă îl vom îngriji cu trudă şi cu sudoare chiar, vom mânca totuşi pâinea. Căci legea trupului luptă împotriva legii minţii[279], iar noi trebuie să trudim şi să asudăm din greu ca să chinuim trupul şi să-l supunem robiei[280], ca să semănăm cele duhovniceşti[281]. Dacă însă vom semăna cele trupeşti, vom secera cele ce sunt trupeşti; dar de vom semăna cele duhovniceşti, vom secera cele ce sunt ale Duhului.

277. Fac. 3, 17.
278. Fac. 3, 18.
279. Rom. 7, 23.
280. 1 Cor. 9, 27.
281. 1 Cor. 9, 11.

DESPRE CAIN ŞI ABEL

INTRODUCERE

După cuvintele cu care începe această scriere, "În cele anterioare, în care era cuprinsă alunecarea lui Adam și a Evei, am vorbit despre rai. Acum să trecem la istoria următoare...", înțelegem că avem de-a face cu o omilie în care autorul continuă să explice istoria biblică și să scoată înțelesuri moralizatoare pentru cei care-l ascultau. Întreaga țesătură a lucrării se resimte de puternica influență a exegezei alegorice a lui Filon din Alexandria, care vedea pretutindeni posibilitatea unei tălmăciri "mai înalte", mai bogate în semnificații, chiar și acolo unde se descria o istorisire și unde – ca atare – era la locul ei doar interpretarea literar-istorică. Pornind de la tratatul lui Filon Despre jertfa lui Cain și a lui Abel, *Sfântul Ambrozie afirmă în paragraful 5: "În acești doi frați, Cain și Abel, e prefigurată imaginea sinagogii și a Bisericii. Prin Cain ucigașul înțelegem poporul iudeilor, care a cerut sângele Domnului, iar prin Abel înțelegem pe creștinul care aduce cinstire Dreptului Dumnezeu".*

Desigur, cu toată înlănțuirea multelor citate biblice, autorul aplică peste tot argumentarea "duhovnicească", în spatele faptelor expuse căutând să întrevadă peste tot explicări parenetice. Pentru el supremul bine îl constituie virtutea. De aceea, e firesc să auzim argumentări de felul următor: "Cercetează-ți gândurile, omule, judecă-ți sentimentele, și atunci vei înțelege cui i se cuvine dreptul de întâi-născut" (13).

"Vrei să mănânci și să bei? Vino la ospățul înțelepciunii", după care caută justificare logică citând din Pildele lui Solomon 9, 4.

Elogiind superioritatea "rațiunii dominante", singura în stare să biruie patimile, autorul zice: "Neînduplecat sfătuitor la fărădelegi este pofta, care nu-l rabdă să rămână liniștit pe cel cuprins de ea" (20). După ce descrie apoi (21-24) pierzania la care-l duc patimile pe om, Sfântul Ambrozie prezintă idealul interpretării duhovnicești, pentru omul virtuos, rod al celor patru virtuți cardinale, neuitând să sublinieze că-i "mai greu să te conduci pe tine însuți decât să-l conduci pe altul".

"A ieșit (din gură-ți) vorbă multă, în locul ei a intrat păcatul" (36), exclamă concis și sentențios autorul.

"Dacă fiecare se roagă pentru toți, atunci toți se roagă pentru fiecare, deci și pentru tine" (39).

Aceleași considerații, și în partea a doua a scrierii:

"Dumnezeu e mulțumit nu de darurile ce-I aducem, ci de sentimentul celui care aduce jertfa" (18).

Prin felurile virtuții înțelegem înțelepciunea, temperanța, tăria și dreptatea. "Orice rugăciune căreia-i lipsește una dintre aceste însușiri nu-i rugăciunea adevărată", conchide autorul.

Data *compunerii pare a fi 376–377. În orice caz, scrierea este anterioară anului 380, întrucât autorul amintește într-o altă scriere,* De incarnationis dominico sacramento, *că în acest an "a avut în mână opusculul".*

DESPRE CAIN ŞI ABEL

CARTEA ÎNTÂI

I. 1. În cele anterioare, în care era cuprinsă alunecarea lui Adam şi a Evei, am vorbit despre rai, după înţelegerea noastră, cum am putut, ce ne-a insuflat Domnul, ce a descoperit judecata noastră.

Acum, fiindcă vina aceea nu s-a oprit la cei doi făptaşi, ci, ceea ce este mai grav, a găsit un urmaş mai rău, să trecem la istoria următoare şi să cercetăm în lucrarea noastră ce s-a mai întâmplat, potrivit Sfintelor Scripturi.

2. Acestea ne spun că "Adam a cunoscut pe Eva, femeia sa, şi ea, zămislind, a născut pe Cain", pentru care a zis: "am dobândit om de la Dumnezeu"[1].

Se obişnuieşte a se cerceta, *din ce, de la cine* şi *prin ce mijloc* obţinem cele dobândite[2]; *din ce,* aş zice material; *de la cine,* adică cine e autorul; *prin ce,* mă refer, adică, la un fel de instrument.

Oare aici aşa zice: "prin Dumnezeu am dobândit om", ca să-L înţelegem pe Dumnezeu instrument? În niciun caz. Ci ca să-L înţelegem pe Dumnezeu autor şi creator. Prin urmare, I-a atribuit mai mult lui Dumnezeu, căci a zis: "am zămislit om prin darul lui Dumnezeu". La fel şi noi, când dobândim ceva, mai ales toate rezultatele fericite, trebuie să le punem mai degrabă pe seama lui Dumnezeu decât să ni le atribuim nouă.

3. "Apoi l-a mai născut pe (fratele său) Abel"[3]. Când se adaugă ceva, ceea ce era anterior este înlăturat. Aceasta este dovedită atât din punctul de vedere al aritmeticii, cât şi în privinţa cugetărilor sufletului; căci prin adăugire de număr se produce alt număr, se desfiinţează cel anterior; iar cugetarea nouă ce se adaugă o înlătură pe cea anterioară. Prin urmare, când se adaugă Abel, este înlăturat Cain. Acest lucru se înţelege mai deplin prin tălmăcirea numelor lor.

---

1. Fac. 4, 1.
2. Filon, *De Cherubim* 35, ed. J. Govez, Paris, 1963, p. 18 şi idem, *Quaest. in Gen.* (ed. Ch. Mercier, Paris, 1979), p. 128-130, I, 58.
3. Fac. 4, 2; Filon, *De sacrificiis Abel et Cain,* ed. Anita Méasson, Paris, 1966, p. 64.

Căci Cain înseamnă "dobândă"[4], deoarece dobândea toate pentru sine; Abel, ca unul care prin încordarea cuvioasă a minții raporta toate la Dumnezeu, a fost numit cel devotat sau "cel care se dăruiește lui Dumnezeu", neînsușind nimic pe seama sa – cum făcea fratele lui mai mare –, ci atribuind totul Ziditorului, deoarece de la El a primit[5].

4. Există deci, sub numele acestor doi frați, două concepții care luptă între ele și sunt contrarii una alteia: una care atribuie totul propriei minți, ca și cum ea ar fi elementul principal și – aș zice – autorul a toată gândirea și simțirea și a oricărei porniri, care, adică, pune pe seama firii omenești toate descoperirile; cealaltă, care Îi atribuie totul lui Dumnezeu, ca unui Ziditor și Creator a toate, și supune toate cârmuirii Lui, Care ne e ca un părinte și conducător. Prima concepție o reprezintă Cain; pe cea de a doua, Abel[6].

Un singur suflet naște aceste două înclinări, și acestea sunt considerate surori, fiindcă sunt concepute – aș zice – într-un unic pântece; dar ele fiind contrarii, deși au fost zămislite printr-un fel de naștere a sufletului, trebuie să se despartă, să se separe, căci cele ce luptă între ele nu pot avea la nesfârșit un sălaș unic. Rebeca, întrucât zămislea două naturi ale firii omenești, una a răului, cealaltă a binelui – și simțea că acestea se zbăteau în pântecele ei –, căci Isav era imaginea răutății, iar Iacov reprezenta simbolul bunătății[7] –, nedumerindu-se ce înseamnă că ea simțea un fel de vrajbă în sarcina concepută, I-a cerut lui Dumnezeu să-i lămurească suferința, să-i dea ușurare. Atunci ei, în timp ce se ruga, i-a fost dat răspunsul următor[8]: "În pântecele tău sunt două neamuri, și două popoare se vor ridica din pântecele tău".

Dacă raportăm aceasta la suflet, vom înțelege că el naște atât binele, cât și răul, fiindcă ambele provin dintr-un fel de izvor al sufletului, dar că ceea ce caracterizează judecata dreaptă e că, îndepărtând răul, nutrește – aș zice – și întărește binele, adică respectul cuvenit lui Dumnezeu, încât Îi închină Lui totul, I le pune înainte pe ale sale; când, însă, a zămislit recunoștința – care se cuvine lui Dumnezeu – părăsește orgoliul inimii sale. Așadar Dumnezeu, adăugând bunul gând sufletului lui Abel, l-a despărțit cu totul de Cain și de gândurile lui necinstite[9].

4. Filon, *De sacrificiis Abel et Cain*, 2, ed. cit., p. 62.
5. Filon, *De sacr.* 3, p. 67.
6. Filon, *De sacr.* 3, p. 64.
7. *Ibidem*, 4, p. 64.
8. Fac. 25, 23.
9. Filon, *De sacr.* 5, p. 66.

II. 5. Eu, totuși, în locul acesta, potrivit Scripturii, înțeleg mai curând taina a două popoare, deoarece Dumnezeu, alăturând Bisericii Sale credința poporului pios, a înlăturat necredința poporului păcătos, de vreme ce înseși cuvintele par să arate aceasta când Dumnezeu zice: "două neamuri sunt în pântecele tău, și două popoare se vor ridica din pântecele tău". În acești doi frați, Cain și Abel, s-a prefigurat imaginea sinagogii și a Bisericii. Prin Cain, ucigașul de frate, se înțelege poporul iudeilor, care a cerut sângele Domnului și Ziditorului său și al fratelui său – ca să mă exprim astfel –, al Celui născut din Fecioara Maria; iar prin Abel se înțelege creștinul care s-a apropiat de Dumnezeu, precum zice și David: "Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine îmi este"[10], ca unul care se învăluia cu cele cerești și se rupea de cele pământești. Iar în altă parte zice[11]: "Sufletul meu tânjește după cuvântul Tău", deoarece și-a orânduit felul și modul de a trăi nu în plăcerile lumești, ci în cunoașterea cuvântului. De aici se înțelege că nu a fost scris fără rost, ci cu adâncă cugetare și bine cumpănit ceea ce citim și în cărțile Regilor: "și a răposat David cu părinții săi"[12]. Ni se dă adică să înțelegem că și el s-a făcut asemenea părinților prin credință. De aici reiese limpede că nu este vorba de îngroparea corpului, ci de împărtășirea vieții.

6. Tot astfel și despre Isaac se crede că nu la întâmplare s-a scris că, părăsind înfățișarea trupului acestuia, care îi învăluia sufletul, "a trecut la neamul său"[13], întrucât și el și-a însușit felul de a fi al tatălui său. Și bine spune "la neamul său", iar nu la popor, ca în altă parte. Căci citim în alte locuri că "au fost adăugați la poporul lor", dar aceștia nu au fost dintre oamenii cei aleși; căci mai de seamă este cel care a fost asemenea cu puțini, și nu cu foarte mulți – mai mulți "se găsesc în poporul său" – și se crede că e mai valoros să fii asemenea câtorva decât cu foarte mulți[14]. Așadar, cel ce se născuse prin făgăduința lui Dumnezeu, cel ce fusese ales spre jertfă pentru dovedirea pietății, cel care avea o singură soție, adică era mulțumit de unirea numai cu acel fel superior de înțelepciune, care este unic și întotdeauna în acord cu sine, a trebuit să fie alcătuit, după mărturia Sfintei Scripturi, nu ca un ales din mulțimea de rând. Într-adevăr, unde este muncă, învățătură și cugetare, acolo există o împrietenire a obștii, un fel de tovărășie populară, căci prin ascultare câștigă cei mai mulți, pe care i-a numit popor. Când însă învățătura

10. Ps. 72, 27.
11. Ps. 118, 81.
12. 3 Regi 2, 10.
13. Fac. 35, 29.
14. Filon, *De sacr.* 6, ed. cit., p. 66.

se dobândeşte nu prin încredinţare omenească, ci printr-o capacitate de înregistrare înnăscută, fără intervenţia trudei, acolo există puritatea necoruptă a neamului sublim. De aceea se citeşte că Isaac, ca un har al lui Dumnezeu, a fost aşezat "lângă neamul său" – mai curând decât lângă poporul său –, ca să înţelegem că el a fost un fel de imitator al celor cereşti, mai degrabă decât un reprezentant ascultător al celor omeneşti.

7. Fericit este acel cuget care, întrecându-i pe cei de soiul şi de felul lui, este vrednic să audă ceea ce i s-a spus lui Moise, când se separa de popor: "Iar tu rămâi cu Mine"[15]. Căci, precum în Isaac chipul întrupării Domnului, depăşind felul obişnuit de a fi al neamului omenesc, a întrecut pe înaintaşi, astfel încât în el predomina nu un har obişnuit şi popular, ci un privilegiu special, precum ne arată epistola: "Făgăduinţele au fost rostite lui Avraam şi Urmaşului său. Nu zice: şi urmaşilor – ca de mai mulţi –, ci ca de unul singur: şi Urmaşului tău, Care este Hristos"[16], tot aşa în Moise chipul Învăţătorului ce avea să vină, ca să ne înveţe legea, să predice Evanghelia, să împlinească Vechiul Testament, să-l întemeieze pe cel nou, să dea hrană cerească popoarelor, a trecut dincolo de vrednicia condiţiei umane până într-atât, încât a fost dăruit cu numele de Dumnezeu, precum vedem scris când Domnul i-a zis: "Iată, Eu fac din tine un dumnezeu pentru Faraon"[17]. Căci învingătorul tuturor patimilor şi cel ce nu cade în niciuna din capcanele vieţii, cel ce şi-a petrecut toată viaţa aceasta trupească în curăţia unei trăiri cereşti, conducându-şi mintea, supunându-şi carnea şi pedepsind-o printr-un fel de autoritate regească, a fost numit cu titlul de "Dumnezeu", după asemănarea Căruia el s-a format prin rodnicia unei virtuţi depline.

8. Iată de ce nu citim despre el, ca despre ceilalţi, că slăbind în puteri a murit, ci că "a murit după cuvântul Domnului"[18], căci Dumnezeu nu îngăduie nici cădere, nici micşorare, nici nu primeşte adăugire. De aceea şi Scriptura adaugă: "nimeni nu ştie mormântul lui nici până în ziua de astăzi"[19], ca să înţelegem că e vorba mai curând de trecerea decât de pieirea lui; căci moartea este un fel de despărţire a sufletului de trup. Aşadar, a murit după cuvântul lui Dumnezeu, cum zice Scriptura, nu în urma unei porunci, pentru ca să înţelegi că s-a exprimat nu vestirea morţii, ci puterea harului

15. Deut. 5, 31; Filon, *De sacr.* 8 (ed. cit. p. 68).
16. Gal. 3, 16.
17. Ieş. 7, 1; Filon, *De sacr.* (ed. cit., p. 70).
18. Deut. 34, 5.
19. Deut. 34, 6.

aceluia care a fost mai curând mutat de aici decât lăsat aici – al cărui mormânt nimeni nu l-a cunoscut. Într-adevăr, cine ar fi putut pe pământ să-i găsească rămășițele aceluia despre care Fiul lui Dumnezeu ne-a arătat în Evanghelie[20] că se găsea împreună cu El? În sfârșit, se citește că a fost văzut împreună cu El și Ilie, care a fost ridicat cu o căruță, fără să fi fost îngropat sau mort. Căci cel care este împreună cu Fiul lui Dumnezeu trăiește. Despre Moise citim însă că de fapt a murit, dar că "a murit după cuvântul Domnului", prin care Cuvânt s-au făcut toate. Prin cuvântul lui Dumnezeu, însă, "s-au întărit cerurile"[21], deci cuvântul lui Dumnezeu nu e o tăgăduire a lucrării, ci o întărire a ei. Așadar, prin eliberarea trupului se înțelege nu un fel de rentoarcere în pământ, ci că a fost dăruit – aș zice – prin lucrarea și harul cuvântului ceresc, încât carnea lui a primit odihnă mai curând decât mormânt.

9. Și pe bună dreptate este păstrată distanța dintre Stăpân și slugă, încât înțelegem atât întâietatea Stăpânului, cât și recunoștința slugii. Despre Moise se citește că nimeni nu-i știe mormântul; despre Hristos însă, fiindcă mormântul Lui s-a luat de pe pământ[22], pentru că acela, conform tainei legii, aștepta răscumpărarea ca să învie. Acesta, potrivit darului Evangheliei, nu aștepta răscumpărarea, ci o dăruia. Și de aceea nu este necunoscut, ci a fost înălțat la ceruri mormântul Lui, pe care făptura nu l-a putut păstra mai îndelung fiindcă prin Însuși (Domnul) toată făptura s-a grăbit să se izbăvească "din robia stricăciunii"[23]. Așadar nimeni nu știe mormântul lui Moise, deși toți i-au cunoscut viața; pe când mormântul lui Hristos l-am văzut, dar acum nu-l mai cunoaștem, fiindcă am recunoscut Învierea Lui; căci a trebuit să fie cunoscut mormântul Lui, ca să fie dovedită învierea Lui. Și de aceea în Evanghelie[24] e descris cu cea mai mare amănunțime mormântul Lui, în lege nu este căutat[25], fiindcă, deși Legea a vestit Învierea Lui, totuși rândurile Evangheliei ne-au confirmat-o cât se poate de complet.

III. 10. Deci, ca să împlinim ce ne-am propus, a zis: "a născut apoi pe (fratele său) Abel"[26] – adică Eva, care la început păcătuise greu, a născut din ea un fel de a cugeta mai bun, ca să înlăture greșeala primului fel de a cugeta. Aș spune un neadevăr în caz că

20. Cf. Matei 17, 3.
21. Ps. 32, 6.
22. Cf. Is. 53, 8; Marcu 16, 19.
23. Rom. 8, 21.
24. Cf. Matei 27, 60.
25. Cf. Is. 11, 10.
26. Fac. 4, 2.

aceasta nu se confirmă în toate. Căci, aşa ne naştem, încât la început în noi există simţul slab al copilăriei, care cunoaşte doar grija de trup, neavând nicio cultivare, nicio pază a celor sfinte. De aceea şi proorocul, dată fiind noutatea clară nemaiîntâlnită a firii lui Hristos, ca să dovedească naşterea lui Iisus Hristos din Fecioară, zice: "Iată, Fecioara va lua în pântece şi va naşte fiu, şi vor chema numele lui Emanuel. El se va hrăni cu lapte şi cu miere până în vremea când va şti să alunge răul şi să aleagă binele. Căci înainte ca fiul acesta să ştie să dea la o parte răul şi să aleagă binele, nu dă crezare răutăţii"[27] şi, mai jos, zice: "înainte ca băiatul să zică "tată, mamă", toată bogăţia Damascului şi prada Samariei vor fi aduse înaintea regelui Asiriei"[28]. Căci El a fost singurul care nu a fost înlănţuit de zădărnicia lumii acesteia, nici de trufia trupească, pentru că "S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte"[29], cu totul altfel decât oricare dintre noi care, înfumuraţi de mintea trupului nostru, ne mândrim în zadar. De aceea, nu-i nimeni fără de păcat, nici chiar pruncul de o singură zi; numai El nu a păcătuit.

Iată de ce se naşte în noi mai înainte Cain, care se preamăreşte pe sine, şi abia după aceea vine şi Abel, în care se găseşte respectul faţă de Dumnezeire. Deci, mai întâi se strecoară ceea ce este rău; apoi se înţelege ce este binele. Dar unde este binele, acolo e şi dreptatea; unde e dreptatea, acolo e şi sfinţenia, adică Abel, care se uneşte cu Dumnezeu.

11. "Şi – spune – Abel a fost păstor de oi, iar Cain lucrător de pământ"[30]. Nu e lipsit de temei faptul că, deşi Cain a fost născut primul, în locul acesta e pomenit mai întâi Abel şi că nu s-a păstrat aceeaşi ordine a numelor lor cu a naşterii lor. Ce urmăreşte schimbarea ordinii, de-l aminteşte mai întâi pe cel mai tânăr[31], când li se descriu situaţia şi ocupaţia? Să cercetăm deosebirea dintre preocupările lor, ca să găsim explicaţia schimbării intervenite.

A munci pământul stă pe locul întâi ca folos; e mai puţin, însă, ca har, decât a paşte oile. Într-adevăr, preocuparea aceasta din urmă este aidoma aceleia a unui învăţător şi conducător; şi pe bună dreptate, cel mai vârstnic a început cu cele mai vechi; cel mai tânăr a preluat cunoştinţe mai recente, care nu rodesc nici spini, nici pălămidă[32], care nu sunt vătămătoare niciunei păreri. De altfel Adam,

27. Is. 7, 14-16.
28. Is. 8, 4.
29. Filip. 2, 8.
30. Fac. 4, 2; Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit. p. 72).
31. Filon, *Quaest. in Gen.* 59, ed. Mercier, p. 130.
32. Cf. Fac. 3, 18; Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).

dovedit de păcat, a fost alungat din raiul plăcerii ca să muncească pământul. Așadar, când ni se arată nașterea acestor frați, în mod corect e păstrată, și în expunere, ordinea naturală; când însă este vorba de modul lor de a trăi, cel mai tânăr este amintit înaintea fratelui mai mare, deoarece, deși mai tânăr, îi este superior prin virtute[33]. De fapt, nevinovăția este ulterioară în timp răutății, și, cu toate că de o vârstă aproape egală, este totuși mai vârstnică datorită vredniciei ei mai alese. "Căci bătrânețea e vrednică de cinstire nu pentru că e albită de ani, ci pentru viața demnă"; și – zice – "vârsta bătrâneților însemnează o viață neîntinată"[34]. Prin urmare, când e vorba de nașterea lor, să fie amintit primul Cain; când însă se amintește de ocupațiile lor, să i se acorde locul întâi lui Abel. Deci, cine ar putea tăgădui că junimea, însăși tinerețea la început clocotește de răbufnirile multor patimi, dar că, odată ce a venit vârsta mai matură, ca și când furtuna plăcerii tinereții ar fi fost îndepărtată, se revarsă din plin liniștea care duce barca sufletului obosit înspre limanuri liniștite? Așadar, grelele tulburări ale tinereții noastre se liniștesc în popasul vrednic de încredere al bătrâneții.

IV. 12. Drept aceea, îndemnat de astfel de exemple ale naturii, să nu te îndoiești că răutatea precede ca timp, dar devine tânără din cauza slăbiciunii[35]. Ea are câștigul vârstei, dar virtutea îl are pe al măririi, pe care, de cele mai multe ori, cel nedrept îl rezervă judecătorului celui drept. Martor credincios al acestui fapt ne este Sfânta Scriptură, care ne arată că Isav, bărbat cu porecla de "prostie"[36], a dat, fără a se împotrivi, drepturile sale de întâi-născut fratelui său Iacov, în așa fel încât zicea: "La ce mi-e bun dreptul de întâi născut?"[37]. Dar bărbatul dăruit cu porecla de "îndemânare" a căutat să merite aceste drepturi pe care le-a obținut după aceea. Nu-ți face impresia că Isav a fost învins ca într-un fel de întrecere și că, socotindu-se inegal din cauza propriei minți, a dat cununa celui victorios, pe care-l vedea că nu e înfrânt de nicio înlănțuire a patimilor, a căror deșertăciune el însuși nu o putea înfrunta? "Căci la ce-mi folosește acest drept de întâi-născut?", a zis el. Într-adevăr, la cei nevolnici, semnele virtuții n-au nicio valoare; la cei înțelepți sunt socotite cele mai de seamă. De fapt, alergările virtuții sunt un fel de unelte. Și, precum nu se poate duce război fără arme, tot așa nu poate fi virtute fără alergare. De aceea spune și Domnul în Evanghelie: "Din

33. Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).
34. Înț. Sol. 4, 8, 9.
35. Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).
36. Filon, *De sacr.* 17 (ed. cit., p. 76).
37. Fac. 25, 32; Filon, *De sacr.* 18 (ed. cit., p. 78).

zilele lui Ioan Botezătorul până acum, împărăţia cerurilor se ia prin stăruinţă şi cei ce se silesc pun mâna pe ea"[38]. Iar în altă parte: "Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu, şi acestea toate se vor adăuga vouă"[39]. Nu celor ce dorm, nici celor ce trândăvesc, ci celor ce veghează şi celor ce muncesc le sunt făgăduite răsplăţi; muncii îi este pregătită răsplata; chiar dacă nu este plăcută la înfăţişare, este totuşi aducătoare de rodul răsplăţii.

13. Lucrul acesta ne învaţă cuvântul Legii, după cum găsim scris: "De va avea cineva două femei, una iubită şi una neiubită, şi atât cea iubită, cât şi cea neiubită îi vor naşte copii, şi întâiul-născut va fi al celei neiubite, acela, la împărţirea averii sale între fiii săi, nu poate să dea fiului femeii iubite întâietate înaintea fiului întâi-născut din cea neiubită, ci să cunoască de întâi-născut pe fiul celei neiubite şi să-i dea acestuia parte îndoită din toate câte va avea, că acesta este pârga puterii lui şi al lui este dreptul de întâi-născut"[40].

Ce profunde ascunzişuri ale tainelor se ascund în aceste scrieri! Recunoaşte-i, suflete, pe fiii tăi şi caută taina acestei femei pe care nu o suferi[41]. Înlăuntrul tău vei găsi aceste taine dacă le cauţi cu atenţie. Analizează-ţi gândurile, judecă-ţi sentimentele şi vei înţelege cui i se cuvine dreptul de întâi-născut. Căci cu fiecare din noi locuiesc două femei, care se învrăjbesc între ele prin duşmănii şi neînţelegeri, umplând casa sufletului nostru cu un fel de lupte dictate de gelozie. Una dintre ele ne este spre farmec şi dragoste, amăgitoare, sfătuitoare de plăcere, care se numeşte voluptate. Pe aceasta ne-o considerăm aliată şi de a casei; pe cealaltă, al cărei nume e virtute, o considerăm lipsită de blândeţe, aspră, crudă.

14. Aşadar, acea neruşinată, cu mişcarea ei de desfrânată, cu mersul frânt de plăceri, care întinde curse clipind din ochi, cu pleoapele-i jucăuşe cu care cucereşte sufletele de preţ ale tinerilor – căci ochiul desfrânatei este capcana păcătosului[42] –, pe orice bărbat lipsit de minte pe care-l vede trecând pe lângă colţul casei ei îl întâmpină cu vorbe prefăcute, aprinzând tinerilor inimile nerăbdătoare să stea în casă, bătând străzile, darnică în sărutări, lipsită de ruşine, cu veşmintele bogate, cu obrajii pictaţi. Căci, neputând avea adevărata podoabă a naturii, prin sulemeneli adulterine ajută înfăţişarea unei frumuseţi căutate, nu adevărul. Încinsă cu un alai de patimi şi înconjurată de un fel de ceată de nelegiuiri, conducătoare

38. Matei 11, 12.
39. Matei 6, 33.
40. Deut. 21, 15-17.
41. Filon, *De sacr.* 19-20 (ed. cit., p. 80).
42. Cf. Pilde 7, 8 şi urm.

a fărădelegilor, atacă zidul minții omenești prin astfel de șiretlicuri de cuvinte: "Trebuia să aduc jertfe de pace; astăzi am împlinit făgăduințele mele. Pentru aceasta am ieșit în întâmpinarea ta, ca să te caut, și te-am găsit. Cu scoarțe am gătit patul meu, cu așternuturi de in din Egipt; cu miresme am stropit patul meu, cu mir, aloe și chinamon. Vino, să ne îmbătăm de iubire până dimineață, să ne cufundăm în dezmierdări de dragoste"[43]. De fapt, acest fel de ispitire îl vedem exprimat prin gura lui Solomon. Căci ce este mai ispititor decât plăcerea lumească? De la fereastra casei, ochii ei atacă, punând la cale primele ispite, și pătrunde repede dacă tu, privind înspre stradă, adică înspre căile publice ale trecătorilor, nu-ți îndrepți atenția minții tale înspre tainele interioare ale Legii. Fără îndoială ea este cea care întrețese din lanțuri mai tari decât noi un fel de legături care să ne atragă – încât cine s-a aplecat să se odihnească este înlănțuit; și acoperă patul cu vălul înșelăciunii nerușinate a trupului său, folosind, pentru a atrage mințile tinerilor, absența bărbatului, adică nepăsarea față de lege. Într-adevăr, legea este absentă pentru cei ce păcătuiesc; căci de ar fi prezentă, n-ar fi neluată în seamă. Și de aceea, zice: "că bărbatul meu nu este acasă; plecat-a la drum departe; luat-a cu dânsul o pungă cu bani"[44]. Ce alta aș putea zice că înseamnă aceasta decât că bogătașii gândesc că nimic nu este în stare să reziste banului lor și că susțin că legea e de vânzare pentru interesul lor? Voluptatea își răspândește miresmele sale, fiindcă nu are "mireasma lui Hristos"[45]; își arată comorile, promite regate, făgăduiește iubiri fără de sfârșit, insinuează împreunări nemaiîncercate, învățături fără dascăl, predici fără sfătuitor, viață fără grijă, somn dulce, poftă de nepotolit. Zice: "Ea îl ademeni prin mulțimea cuvintelor ei și-l smulse prin graiurile ademenitoare ale buzelor sale"[46], până l-a atras în casa ei, iar el, urmând-o, a căzut în capcană. Strălucea palatul de luxul regesc, sclipind cu pereții săi incrustați, și pe pământul umed înotau pardoselile în vin. Grădina era îmbibată de parfum, copleșită de boschete, de lacuri cu pești, amețitoare prin florile-i care începeau să se ofilească. Acolo era larma celor ce petreceau, strigătul celor ce se luau la întrecere, măcelul celor ce se judecau, concertul cântăreților, zgomotul dansatorilor, hohotul celor ce râdeau, aplauzele desfrânaților – toate amestecate, nimic după ordinea firii. Dansatoare cu părul tăiat scurt,

43. Pilde 7, 14-18.
44. Pilde 7, 19 și urm.
45. Cf. 2 Cor. 2, 15.
46. Pilde 7, 21 și urm.

băieți cu bucle lungi, indigestia comesenilor, râgâitul celor ce mâncau, setea bețivilor, cheful ce dura din ajun, amețeala de acum, pahare pline de vomitatul celor ce beau, un miros de băutură mai greu decât dacă se beau vinuri proaspete. Iar ea, stând la mijloc, zice: "Beți și vă îmbătați"[47], să cadă fiecare și să nu se mai ridice. În fața mea, acela e primul, care e cel mai pierdut dintre toți; al meu este acela care nu-și aparține; acela-mi este mai drag, care e mai necinstit. "Cupa de aur a Babilonului, care îmbată întreg pământul, în mâna mea; din vinul meu au băut toate neamurile"[48]. Deci "cine e neînțelept să intre la mine și pe cel lipsit de buna chibzuială îl voi învăța zicând: "Apa furată e mai plăcută și pâinea tăinuită are gust mai bun"[49], – "să mâncăm și să bem, că mâine vom muri"[50]; "...viața noastră va trece ca urma norului și se va risipi ca negura... Veniți deci și să ne desfătăm cu bunătățile cele de acum, și de făpturi să ne folosim cu toată căldura tinereții. Să avem din belșug vinuri scumpe și să nu lăsăm să treacă florile de primăvară. Să ne încununăm cu flori de trandafir până nu se veștejesc. Nimeni dintre noi să nu lipsească de la petrecerile noastre; să lăsăm pretutindeni semnele veseliei noastre"[51]. Toate acestea sunt lăsate aici; nimeni nu va lua cu el nimic, decât ce va fi simțit cu plăcerea trupului. Filosofia aceasta chiar eu am formulat-o. Și nu există o alta mai adevărată decât cea care aduce binele, care este plăcută și veselă. Mai dați, așadar, crezare fie filosofiei, fie înțelepciunii lui Solomon!".

V. 15. Auzind acestea, ca un cerb străpuns de săgeată în ficat, se oprește rănit[52]. Virtutea, înduioșându-se de el și văzând că în curând o să cadă, aleargă pe dată într-ajutorul lui, temându-se ca nu cumva, zăbovind, mintea omenească să fie înlănțuită de farmecele amăgitoare. "Ți-am ieșit în cale – zice – deși nu m-ai căutat, ca să nu te înșele pe tine, nechibzuitul, și să te distrugă femeia desfrânată și pătimașă, care nu cunoaște rușinea. Stă la ușa casei sale pe un scaun, ademenind pe cei ce trec pe drum"[53]. "Și acum, fiule, ascultă-mă și ia aminte la cuvintele gurii mele! Inima ta să nu se plece spre căile ei, căci ea a rănit pe mulți și pe foarte mulți i-a omorât"[54]. "Leapădă din gura ta orice cuvinte cu înțeles sucit, alungă de pe buzele tale

47. Ier. 25, 27.
48. Ier. 51, 7.
49. Pilde 9, 16-17.
50. Is. 22, 13.
51. Înț. Sol. 2, 4-9.
52. Cf. Pilde 7, 23.
53. Pilde 9, 13, 14.
54. Pilde 7, 24-27.

viclenia. Ochii tăi să privească drept înainte"[55]. "Nu te uita la femeia lingușitoare, căci buzele femeii dezmățate picură miere"[56]; îți îndulcește pe moment cerul gurii, dar după aceea o vei găsi mai amară ca fierea. Ziua va apune înainte de a putea vădi viciile ei, care au fost descrise și arătate în Pilde, prin gura Înțelepciunii. Să nu te înfrângă pofta de frumusețe. Este falsă, unsă cu sulemeneli, căci nu strălucește de nicio podoabă adevărată și curată. Și să nu te lași furat de ochi, căci împrejurul tău sunt curse. Fii mai degrabă asemenea aceluia și urmează-l pe acela care trece din munte în munte și saltă peste coline, privește pe fereastră și se uită printre gratii[57]. Rele sunt lanțurile plăcerii. Ea incită ochii, farmecă urechile, dar pângărește mintea. Spune multe minciuni, adaugă multe lucruri înșelătoare, îndepărtează adevărul, promite argint, oferă aur, dar alungă învățătura. Tu, însă, caută învățătura, nu argintul; și știința, mai degrabă decât aurul cel mai de preț; căci înțelepciunea este mai prețioasă decă pietrele nestemate. Nu-ți voi ascunde care sunt considerate cele mai de seamă bunuri ale ei, ca să nu par că le arăt pe cele ce displac în voluptate și că le țin în umbră pe cele care plac. Căci ea ridică și înalță mintea prin vorbe convingătoare; îți arată toate împărățiile lumii, zicând: "Acestea toate ți le voi da ție dacă vei cădea înaintea mea și mi te vei închina"[58]. Ferește-te atunci să nu fii prins de cele trecătoare și pieritoare, a căror ispitire e mare.

16. Domnul Iisus ți-a arătat în mod precis cum să te împotrivești ispitelor de felul acesta. Căci mai întâi diavolul L-a ispitit cu mâncarea, zicându-I: "De ești Fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se facă pâine"[59]. Și i-a răspuns Domnul: "Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"[60]. Prin această vorbă a înfrânt ispitirea. I-a întins din nou diavolul o a doua cursă, a trufiei, care sugrumă adeseori chiar și o minte bună, care străbate cărări sănătoase. "Și L-a dus – zice – în Ierusalim și L-a pus pe aripa templului și I-a zis: Dacă Tu ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-Te jos, că scris este: îngerilor Săi va porunci pentru Tine, ca să Te păzească; și Te vor ridica pe mâini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul Tău"[61]. Așadar, deși putea fără nicio primejdie să se arunce Domnul Iisus, Căruia îi sunt la îndemână zborurile spirituale, totuși,

55. Pilde 4, 24 și urm.
56. Pilde 5, 3.
57. Cf. Cânt. Cânt. 2, 8-9.
58. Matei 4, 9; Luca 4, 7.
59. Luca 4, 3; Matei 4, 3.
60. Matei 4, 4; Luca 4, 4.
61. Matei 4, 5-6; Luca 4, 9-10.

ca să nu existe acest fel de trufie, i-a răspuns diavolului: "Să nu ispiteşti pe Domnul Dumnezeul tău!"[62]. Totodată ne-a învăţat să ne ferim să facem pe voie diavolului. Aşadar, dacă trebuie ocolită parada adevărului, cu cât mai mult nu trebuie să se laude nimeni, atribuindu-şi cele false drept adevăruri!

Rămâne o a treia capcană, a lăcomiei şi ambiţiei. Ducându-L pe un munte "I-a arătat toate împărăţiile lumii, într-o clipită"[63]. E bine spus într-o clipită, pentru că nu pot fi de durată. Aşteaptă puţin, şi pe dată trec. Aşadar, cei ce le urmează se cred a fi pe un munte, dar nu sunt îndelung, precum găseşti scris: "Văzut-am acel credincios fălindu-se şi înălţându-se ca cedrii Libanului; şi am trecut, şi, iată, nu mai era"[64]. Dar pare că se închină diavolului cel care le dă o prea mare preţuire, "căci pântecele este dumnezeul lui, iar mărirea lui este întru ruşinea lui"[65]. Tu, însă, caută mărirea în Dumnezeu, Care-ţi zice: "Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui Unuia să-I slujeşti"[66], de la Care vei primi cele veşnice, iar nu cele trecătoare.

Totuşi, dacă pe cineva îl încântă chiar şi acestea, să fie cerute mai cu măsură de la Cel ce este izvorul adevărat al tuturora. Căci chiar cele pe care diavolul le socoate că-i aparţin numai lui, i-au fost date, precum el însuşi spune: "Ţie Îţi voi da toată stăpânirea aceasta şi toată strălucirea lor, căci mi-au fost date mie"[67]. Aşadar, făgăduieşte de la acela – deşi nu trebuie să cerem o provizie de lungă durată pentru drumul scurt al vieţii –, totuşi speră să obţii de la Acela, Care a întemeiat toată creatura, Care a transmis aceste bunuri – pentru un anumit timp – diavolului, nu ca să le stăpânească, ci ca să ne ispitească; pentru că nu poate exista cunună de învingător fără de luptă[68]. Cei şovăielnici trebuie puşi la încercare, pentru ca cei drepţi să fie încununaţi. Le-a dat deci pe acestea diavolului, fiindcă în ele se află pedeapsa celui ce le primeşte, dacă nu le ştie folosi. Căci, pentru un risipitor, ce înseamnă o comoară decât cheltuirea belşugului? Dacă însă nu e risipitor, se dovedeşte că e cumpătat. De aceea, foloseşte ca un om cumpătat cele ce ţi se dăruiesc, ca nu cumva, mâncând mult, să devii dezgustător. Căci scris este: "De nesomn şi de chinuri are parte cel nesăţios"[69]; iar mai

62. Matei 4, 7; Luca 4, 12.
63. Matei 4, 8; Luca 4, 5.
64. Ps. 36, 35 şi urm.
65. Filip. 3, 19.
66. Matei 4, 10; Luca 4, 8.
67. Matei 4, 9; Luca 4, 6.
68. Cf. 2 Tim. 2, 5.
69. Înţ. Sir. 31, 23.

jos zice: "De te-ai silit în mâncări, scoală-te la mijlocul mâncării și te vei simți ușurat"[70]. Așadar, pe mulți îi omoară propria lor gură; pe toți îi pierde lăcomia; multora le-a făcut rău prisosul de vin, niciunuia, folosirea lui cumpătată. Foarte numeroși și-au dat sufletul în timpul banchetelor ori au umplut mesele cu propriul lor sânge. Unora nemistuirea le-a răpit în același timp și glasul, și simțirea; și dacă unora nemistuirea nu le-a făcut rău, în schimb beția le-a adus pierzarea... Pe unii beția i-a mânat la ucidere, cu toate că beția însăși e o nelegiuire; pe alții i-a dus la sărăcie. În sfârșit, ascultă pe cine-i îndepărtează de la El: "După ce se va scula stăpânul casei și va încuia ușa, iar voi veți începe să stați afară și să bateți la ușă zicând: Doamne, deschide-ne!, El, răspunzând, vă va zice: Nu vă știu pe voi de unde sunteți. Depărtați-vă de la Mine toți lucrătorii nedreptății. Atunci voi veți începe să ziceți: Am mâncat înaintea Ta și am băut, și în piețele noastre ai învățat. Și El vă va zice: Nu știu de unde sunteți"[71].

Ai auzit ce spune despre cei ce mănâncă; ascultă acum ce spune despre cei ce ajunează: "Fericiți voi, care flămânziți acum și însetoșați, că vă veți sătura"[72]. Iar mai jos: "Vai vouă, celor ce sunteți acum sătui, că veți flămânzi"[73].

19. Vrei să mănânci, vrei să bei? Vino la ospățul înțelepciunii, care-i invită pe toți cu mare vestire, zicându-le: "Veniți și mâncați din pâinea mea și beți din vinul pe care eu l-am amestecat cu mirodenii"[74]. Îți plac cântecele care desfată pe cel ce se ospătează? Ascultă Biserica, ce cântă nu numai în cântec, ci și în Cântarea Cântărilor: "Mâncați și beți, prieteni, fiți sătui, iubiții mei!"[75]. Dar această beție ne face cumpătați; aceasta este beția harului, nu cea provenită din băutură. Ea naște bucurie, nu clătinare pe picioare. Și să nu te temi că la ospățul Bisericii îți vor lipsi fie mirosurile plăcute, fie mâncărurile dragi sau feluritele băuturi ori comesenii de seamă sau slujitorii cuviincioși. Ce e mai de seamă decât slujitorii cuviincioși? Ce e mai de seamă decât Hristos, Care la ospățul Bisericii în același timp și slujește și este slujit? Alătură-te acestui comesean ce stă la masă și alipește-te de Dumnezeu; să nu disprețuiești masa pe care ți-a ales-o Hristos când ți-a spus: "Venit-am în grădina mea, sora mea, mireasa mea! Strâns-am miruri aromate, miere am mâncat din

70. Înț. Sir. 31, 24.
71. Luca 13, 25-27.
72. Luca 6, 21.
73. Luca 6, 25.
74. Pilde 9, 5.
75. Cânt. Cânt. 5, 1.

faguri, vin și lapte am băut"[76]. Acest ospăț al Bisericii se face grădină, adică rai, unde se găsea Adam înainte să fi săvârșit păcatul. Acolo se odihnea Eva înainte de a fi săvârșit greșeala și înainte de a se fi rușinat că era goală. Acolo vei culege smirna, adică înmormântarea lui Hristos, pentru ca, îngropându-te cu El, în moarte prin botez[77], precum Hristos a înviat din morți, așa să învii și tu. Acolo vei mânca pâinea care "întărește inima omului"[78], vei gusta mierea cu care se îndulcesc căile gâtlejului tău. Vei bea vin cu lapte, adică cu strălucire și curăție, pentru că nevinovăția este curată sau pentru că nepătat e harul ce se dobândește prin iertarea păcatelor, sau pentru că alăptează pruncii cu laptele mângâierii sale[79], pentru ca, alăptați fiind cu iubire, să ajungă la realizarea unei maturități desăvârșite.

Apropie-te, așadar, de acest ospăț. Sau te temi ca nu cumva casa prea mică sau locul prea strâmt pentru ospăț să te înghesuie? Ascultă[80]: "O, Israele, cât este de mare casa lui Dumnezeu și cât de întins locul agonisirii Lui! Mare este și n-are sfârșit, înalt și nemăsurat! Acolo au fost uriașii cei vestiți, înalți de statură și iscusiți în război. Nu pe aceștia i-a ales Dumnezeu...". Și pe bună dreptate nu i-a ales, fiindcă ei cunoșteau războiul, nu pacea; de aceea, tu învață pacea, ca să fii ales de Dumnezeu.

Dar să nu crezi cumva că măreția casei nu are o anumită rânduială; și pentru ca acest sălaș sprijinit pe coloane să te încânte, "înțelepciunea și-a zidit casă rezemată pe șapte coloane"[81]. Chiar Domnul Iisus însuși amintește că "în casa Tatălui Meu multe locașuri sunt"[82]. Așadar, în această casă te vei ospăta cu hrana sufletului și cu băutura minții, ca, după aceea, să nu mai flămânzești și să nu mai însetezi niciodată[83]; căci cine mănâncă, mănâncă până la sațietate, iar cine bea, bea până la beție.

20. Dar beția aceasta este paznic al bunei cuviințe; beția produsă de vin este surcea care ațâță pofta, face să clocotească cele mai adânci ascunzișuri ale cărnii, firea se aprinde, sufletul e pârjolit. Neînduplecat sfătuitor la fărădelegi e pofta, care nu-l rabdă să rămână liniștit pe cel cuprins de ea. Noaptea îl fierbe, ziua îl urmărește

76. Cânt. Cânt. 5, 1.
77. Cf. Luca 23, 56; Rom. 6, 4.
78. Ps. 103, 17.
79. Cf. 1 Cor. 3, 2.
80. Bar. 3, 24-27.
81. Pilde 9, 1.
82. Ioan 14, 2.
83. Cf. Ioan 4, 14.

cu înfocare; îl scoală din somn, îl smulge din tihna lui; îl abate de la calea dreaptă, îi răpește judecata; pe cei îndrăgostiți îi frământă; pe cei ce au alunecat îi împinge în adânc; întinde curse celor curați; înhățându-i, îi aprinde; apoi, prin obișnuință, devine pârjol. Nu există nicio margine a păcatului: setea nepotolită de fărădelegi nu poate fi stinsă decât de moartea îndrăgostitului. De aceea Apostolul zice: "Fugiți de desfrânare"[84], ca printr-o fugă rapidă să putem ocoli cruzimea acestei – aș zice – stăpâne nebune și să putem ieși din neagra ei robie.

21. Ce să mai vorbesc despre lăcomie, despre pofta nesătulă după avere și despre un fel de patimă pentru bani, care, cu cât va pune mâna pe mai mulți, cu atât mai mulți crede că-i lipsesc? Invidioasă pe toți, zgârcită cu sine însăși, lipsită în mijlocul celor mai mari bogății, pierde din dragoste pe măsură ce câștigă avere. Nu există nicio măsură în jaf, acolo unde nu este nicio margine în pofta de câștig. Așa aprinde firea, așa întreține cu focul ei firea omenească, încât doar prin aceasta se deosebește de prima, că prima, e o întunecare a frumuseții, aceasta, a pământului. Zdruncină elementele, despică marea, străpunge pământul, obosește cerul prin rugăciuni, nemulțumită nici de vremea senină, nici de cea înnourată, învinuiește roadele anului și acuză bogățiile pământului. Aceasta e un soi de boală a sufletului, nu mai e sănătate. De aceea, Ecclesiastul spune: "Este o răutate cumplită pe care am văzut-o sub soare: bogății puse la o parte de stăpânul lor pentru a lui nenorocire"[85]. Iar mai sus: "Cine iubește banii nu se va sătura de bani"[86] și: "...a căror fugă după câștig e fără sfârșit"[87].

Dacă dorești comori, însușește-ți comori nevăzute și ascunse pe care să le cauți în înălțimile cerului, nu în filoanele pământului. Fii sărac cu duhul, și vei avea toate averile[88], "căci viața omului nu stă în prisosul avuțiilor sale"[89], ci în virtute și credință. Aceste averi te vor face cu adevărat avut, dacă te înavuțești pentru Dumnezeu.

VI. 22. Ai aflat acum tainele voluptății[90], ai aflat și darurile bogăției noastre, pe care eu am socotit că nu trebuie să le învălui în forme atrăgătoare, ci să le arăt prin cuvintele simple ale Scripturii, ca ele să strălucească în propria lor lumină și ca, la rândul lor, să

84. 1 Cor. 6, 18.
85. Eccl. 5, 12.
86. Eccl. 5, 9.
87. Bar. 3, 17.
88. Cf. Matei 5, 3.
89. Luca 12, 15.
90. Filon, *De sacr.* 28 (ed. cit., p. 90).

vorbească ele însele. Căci nici soarele, nici luna nu simt nevoia după un tălmaci al lor; ele își au ca tălmaci strălucirea luminii lor, de care e plin întregul pământ. Propria lumină le este credit – mărturie, ca să zic așa, adeverită fără martor, care nu are nevoie de mărturie străină, căci apare de la sine în fața ochilor tuturora. Faptele noastre, așadar, nu sunt vestite mai dinainte, ci ele strigă și se anunță ele înseși. Fără îndoială – ca să nu trec cu vederea și greutățile care apar în calea noastră – se cere credință, e nevoie de stăruință, se pretind fapte. Căci în acestea trei a cuprins Domnul Iisus îndatoririle credincioșiei omenești, zicând: "Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide"[91]. Iar mai jos: "De aceea, oricine aude aceste cuvinte ale Mele și le plinește, asemăna-se-va bărbatului înțelept"[92].

23. Cine va împlini cu stăruință acestea va primi harurile binecuvântării, asemenea patriarhului Iacov care, prin stăpânire de sine și credință, a înfrânt urmele patimilor omenești. El a zis: "M-a miluit Dumnezeu și am de toate"[93]. Să fim, așadar, vrednici de această îndurare, prin credință, prin stăruință și prin acțiuni, căi prin care Israel a aflat harul lui Dumnezeu, și, prin har, toate; căci se bucura să-i fie la îndemână nu avuțiile lumii acesteia, ci însușirea virtuților. Pe acestea să ni le lăsăm ca moștenitoare; pe acestea și le-a transmis Sfântul Avraam în fiul său Isaac, socotindu-le drept întreaga moștenire pentru un bărbat înțelept și drept, nelăsând drept de moștenire roabelor sau fiilor roabelor sale[94], în afară de daruri. Căci virtuțile desăvârșite primesc toată moștenirea slavei; celor obișnuite și de rând li se presară ceva fără valoare. Și de aceea Agar, care pe latinește înseamnă *străin* și care *locuiește* în vecinătate, și Chetura, care înseamnă *purtător de parfum*, nu sunt moștenitori[95]. Căci cine folosește învățătura de mijloc este numit învecinat cu înțelepciunea, iar nu familiarizat deplin cu ea. Cel stropit cu parfum nu se umple de rod. Căci sănătatea o dă hrana, nu mirosul, pentru că mirosul este doar vestitorul roadelor. Prin urmare, înțelegem că *trebuie* puse mai presus învățăturile principale și autentice, decât cele care sunt învecinate și le urmează [pe celelalte][96].

24. Așa stau lucrurile în ceea ce privește firea omenească. Dar potrivit tainei, Avraam, părintele neamurilor, a lăsat întreaga moș-

91. Matei 7, 7.
92. Matei 7, 24.
93. Fac. 33, 11; Filon, *De sacr.* 42 (ed. cit., p. 104).
94. Cf. Fac. 21, 10; Filon, *De sacr.* 43 (ed. cit., p. 106).
95. Filon, *De sacr.* 43-44 (ed. cit., p. 106-108).
96. Filon, *De sacr.* 45 (ed. cit., p. 108-110).

tenire a credinței sale "Urmașului său legitim, Care este Hristos"[97], Care a fost pe acest pământ ca un străin, întrucât a cules mai curând mireasma decât rodul acestei vieți. Mintea, când aude acestea, se îndepărtează de plăcere și se alipește de virtute, admirând farmecul frumuseții adevărate, simțământul curat, exprimarea simplă, îmbrăcămintea obișnuită, adică nu redarea printr-o cuvântare obișnuită, ci prin "adeverirea Duhului"[98]; așa este forma exprimării apostolice, strălucitoare sub vălul înțelepciunii și al pietății, înveliș mai de preț decât tot aurul, căci e însoțit atunci de alaiul înțelepciunii, al stăpânirii de sine, al tăriei și al dreptății, care răspândesc mireasma învățăturilor, născând respectul și insuflând harul. Mișcată de acestea, mintea alege îndeletnicirile virtuții, spre care Iacov, om plin de experiență, și-a îndreptat mintea. De aceea este pus Iacov păzitor peste oi[99], fiindcă a porunci trupului, atât simțurilor cât și plăcerilor lui, și a păstra măsura glasului, ca să nu rătăcească asemenea oii pierdute, se crede că e mai presus decât să conduci popoare, să fii în fruntea cetăților, căci e mai greu să te conduci pe tine decât pe altul. A-ți învinge firea, a-ți stăpâni mânia și a împăca întreolaltă legile contradictorii ale trupului și ale minții este calitatea unui om nemuritor, pe care nu l-a cuprins poarta iadului. De aceea, chiar și Moise legiuitorul și-a luat asupră-și aceeași îndatorire, anume de a paște oile lui Ietro[100] – nume care înseamnă "de prisos" –, și să le mâne în fundul pustiului, pentru că a părăsit graiul cel fără socoteală al unei vorbării fără sfârșit și fără de preț, schimbându-l cu unele taine ascunse ale învățăturii celei cumpătate. De aceea, pentru egipteni este "spurcat tot păstorul de oi"[101], căci toți care, dedați fiind patimilor de acest fel ale trupului, sunt îngăduitori cu plăcerile lor, copleșesc cu un fel de dispreț pe cel ce cumpănește cuvântul și învață virtutea. De aceea, prin parabole a arătat Moise că pentru Dumnezeu sunt potrivite acele sacrificii de care fuge orice neînțelept – adică faptele și poruncile[102]. De aceea, citim că "Abel era păstor de oi, iar Cain lucrător de pământ"[103] și că, om fără minte, Cain nu a putut îndura frumusețea și înfățișarea virtuții de care dădea dovadă fratele său.

---

97. Gal. 3, 16.
98. 1 Cor. 2, 4.
99. Cf. Fac. 30, 31; Filon, *De sacr.* 46 (ed. cit., p. 110).
100. Cf. Ieș. 3, 1; Filon, *De sacr.* 50 (ed. cit., p. 114).
101. Fac. 46, 34.
102. Cf. Fac. 4, 4.
103. Fac. 4, 2.

25. "Iar după un timp, Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din roadele pământului"[104]. Vina lui Cain este îndoită. Mai întâi, fiindcă a adus după câteva zile, apoi pentru că a adus din roadele pământului, nu din primele roade; or, sacrificiul se recomandă atât prin promptitudine, cât și prin calitate[105]. De aceea stă scris: "De vei da făgăduință Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzii a o împlini, căci mai bine este să nu faci făgăduință decât să făgăduiești și să nu împlinești"[106], căci când zăbovești, însemnează că nu împlinești, căci făgăduința este cererea unor bunuri de la Dumnezeu, însoțită de făgăduința pe loc a împlinirii unui angajament. De aceea, când ai obținut ceea ce ai cerut, a întârzia împlinirea angajamentului e fapta unui nerecunoscător.

Uneori se strecoară însă, la cei nepăsători, uitarea de darul obținut; celor trufași și mândri le stă în fire să-și pună pe seama lor succesul, să-l pună în seama propriilor lor calități și să nu-l socoată drept un har al autorului, ci să se considere pe ei autorii bunurilor lor.

Un al treilea fel de păcat, mai mic de fapt, dar învecinat cu trufia, aparține acelora care nu tăgăduiesc, e adevărat, că Dumnezeu le-a hărăzit binele, dar cred că cele ce li s-au dăruit ar fi fost date pe bună dreptate, ca urmare a înțelepciunii lor și pentru alte vrednicii ale virtuților lor. Tocmai de aceea se consideră vrednici de harul divin, fiindcă nu se cred deloc nevrednici de acordarea unor bunuri care de fapt se datorează bunătății divine[107].

26. Prin urmare, ca să nu ți se întâmple ceva de felul acesta, anume ca făgăduința ta să devină pentru tine un păcat, legea te-a informat și te-a învățat, când Domnul, Care a dat Legea, ți-a zis: "Ferește-te de a uita pe Domnul Dumnezeul tău și de a nu păzi poruncile Lui, legile Lui și hotărârile Lui, pe care ți le spun eu astăzi. Când vei mânca și te vei sătura și îți vei face case frumoase și vei trăi în ele; când vei avea multe vite mari și mărunte și mult argint și aur și vei avea de toate la tine, vezi să nu se mândrească inima ta și să nu uiți pe Domnul Dumnezeul tău"[108].

Așadar, atunci să-L uiți pe Domnul, când ți-ai uitat de tine. Dacă însă recunoști că ești slab, vei recunoaște că Dumnezeu este deasupra a toate și nu vei putea uita să-I dai respectul cuvenit.

---

104. Fac. 4, 3.
105. Filon, *De sacr.* 53 (ed. cit., p. 116).
106. Deut. 23, 21; Eccl. 5, 3 și urm.
107. Filon, *De sacr.* 54-55 (ed. cit., p. 118-120).
108. Deut. 8, 11-14.

27. Învață acum în ce fel este sfătuit fiecare să nu se considere pe sine autorul bunurilor sale. Zice: "Să nu zici în inima ta: puterea mea și tăria mâinii mele mi-au adus bogăția aceasta; ci mai vârtos adu-ți aminte de Domnul Dumnezeul tău, că El îți dă putere să faci bogăție"[109]. De aceea și Apostolul, ca un interpret al legii, pe bună dreptate nu se mărea întru virtutea sa, ci zicea că este cel mai mic dintre apostoli și că ceea ce este e prin darul lui Dumnezeu[110], nu prin vrednicia sa, și că n-avem nimic pe care să nu-l fi primit. "Ce ai, zice, pe care să nu-l fi primit? Și dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?"[111].

Ai învățat, așadar, să urmezi mai curând smerenia decât trufia, să tinzi mai curând spre ascultare decât spre stăpânire. Ai primit recomandări binefăcătoare; nu uita uneltele folositoare ale medicinei cu care se îndepărtează din rană orice fibră aducătoare de moarte.

28. Dar până și cel ce se îndreptează să nu se umple de trufie în inima sa; și el a primit o recomandare izbăvitoare prin această făgăduință făcută neamului lui Israel: "Când îi va izgoni Domnul Dumnezeul tău de la fața ta, să nu zici în inima ta: "Pentru dreptatea mea m-a adus Domnul să stăpânesc acest pământ bun", căci pentru necredincioșia popoarelor acestora le izgonește Domnul de la fața ta. Nu pentru dreptatea ta, și nici pentru dreptatea inimii tale mergi să moștenești pământul lor, ci pentru necredința și fărădelegile popoarelor acestora le izgonește Domnul Dumnezeu de la fața ta și ca să împlinească făgăduința cu care S-a jurat Domnul părinților tăi"[112].

Făgăduința lui Dumnezeu este harul desăvârșit, căci Dumnezeu nu dă nimic nedesăvârșit; or, desăvârșită este numai virtutea și lucrarea ei[113]. Denumim "testament" actul prin care se transmite moștenirea bunurilor. Pe bună dreptate este numit și testament și sfânt, de vreme ce cele ce sunt într-adevăr bunuri ne sunt oferite prin vestirea poruncilor cerești. Și se numește testament fiindcă a fost consfințit prin sânge – vechi în ființă, nou în adevăr. Prin acest testament, noi deținem garanția harului dumnezeiesc, fiindcă, după

109. Deut. 8, 17-18; Filon, *De sacr.* 56 (ed. cit., p. 120).

110. Cf. 1 Cor. 15, 9-10.

111. 1 Cor. 4, 7.

112. Deut. 9, 4-5; Filon, *De sacr.* 57 (ed. cit., p. 120).

113. Are dreptate comentatorul să precizeze (*op. cit.*, p. 12) că în fond chiar și virtutea este un dar al lui Dumnezeu, în măsură mai mare decât contribuția noastră, cum afirmă Filon mai departe (*De sacr.* 63, ed. cit., p. 126).

cum spune Evanghelistul[114], "Dumnezeu aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat pentru noi toţi". De aceea Apostolul, susţinând perfecţiunea harului, zice: "Cum nu ne va da, oare, toate împreună cu El?"[115].

29. Aşadar, prima recunoştinţă pentru harul primit este graba împlinirii făgăduinţei[116]. De aceea Avraam a primit porunca să aducă spre jertfire pe fiul său, nu l-a adus cum a făcut Cain, după câteva zile, ci "sculându-se Avraam dis-de-dimineaţă, a pus samarul pe asinul său şi a luat cu sine două slugi şi pe Isaac, fiul său; şi tăind lemne pentru jertfă, s-a ridicat şi a plecat şi a ajuns a treia zi la locul despre care îi grăise Dumnezeu"[117].

Remarcă mai întâi felul deplin şi grăbit al celui ce avea să jertfească: n-a existat nicio zăbavă, decât până a ascultat glasul Domnului, apoi până şi-a pregătit de drum asinul; s-a supus întru totul şi a pregătit cele necesare pentru jertfă; îşi conducea fiul spre jertfire, însoţindu-l şi cele două virtuţi ale credinţei, convins de puterea lui Dumnezeu şi sigur de bunătatea Lui.

30. Când spune: "În ziua a treia", înseamnă fie că devoţiunea trebuie să fie continuă şi pentru totdeauna, căci trei aspecte are timpul: trecutul, prezentul şi viitorul, prin care ni se atrage atenţia că nu trebuie să se strecoare nicio uitare de-a noastră, nici în ce priveşte binefacerile trecute, nici cele prezente, nici cele viitoare, ci că trebuie să se păstreze amintirea neştirbită a harului primit şi că ascultarea nu trebuie să lipsească; fie că cel ce aduce jertfă trebuie să creadă într-o singură strălucire, o singură lumină, a Treimii; căci, pentru cel ce aduce jertfă cu credinţă, ziua luminează, nu este noapte. Astfel spune şi Moise în Cartea Ieşirii: "Vom merge cale de trei zile şi vom aduce jertfă Domnului Dumnezeului nostru"[118]. Dar în altă parte, când Dumnezeu S-a arătat lui Avraam la stejarul Mamvri, zice: "Ridicându-şi ochii săi a privit şi, iată, trei Oameni stăteau înaintea lui; şi, cum I-a văzut, a alergat din pragul cortului său întru întâmpinarea Lor şi s-a închinat până la pământ şi a rostit: "Doamne, de am aflat har înaintea Ta"[119]. Vede trei, adoră pe unul, oferă trei măsuri de [făină bună] *lamură* de făină. Căci deşi Dumnezeu este nemăsurat, deţine totuşi măsura tuturor, precum scris este: "Cine a măsurat apele cu căuşul pumnului, cerul cu palma, şi

114. Ioan 3, 16; Rom. 8, 32.
115. Rom. 8, 32.
116. Filon, *De sacr.* 59 (ed. cit., p. 122).
117. Fac. 22, 3-4.
118. Ieş. 3, 18.
119. Fac. 18, 2-3.

nu cu cotul, și a măsurat întreg pământul?"[120]. Așadar sfântul patriarh aducea jertfă Treimii, realizate într-o singură ființă, prin taina adâncă a minții, adică a azimei spirituale. Aceasta este lamura de făină, pe care în Evanghelie o râșnește femeia aceea, care se va lua; căci "una se va lua și cealaltă se va lăsa"[121]. Va fi luată Biserica; va fi lăsată sinagoga: adică mintea bună va fi luată, cea necinstită va fi părăsită, dar, ca să știm că și Avraam a crezut în Hristos, Domnul spune: "Avraam – zice – a văzut ziua Mea și s-a veselit"[122]. Și cel ce crede în Hristos, acela crede și în Tatăl; și cel ce crede corect în Tatăl, acela crede și în Duhul Sfânt. Așadar sunt trei măsuri, o singură azimă; era adică o singură jertfă, fiindcă ea a fost oferită Sfintei Treimi, printr-o măsură egală a devoțiunii și printr-un deplin acord al cucerniciei.

31. Ascultă acum cu ce râvnă se aduce jertfa neîntârziată: "Apoi – zice – Avraam a dat fuga la cireadă și a luat un vițel tânăr și gras și l-a dat slugii, care l-a gătit degrabă"[123]. Peste tot o jertfă trebuie să fie curată, de aceea a și fost primit darul de către Dumnezeu. Iar în altă parte te învață să-ți faci rugăciunea înainte de răsăritul soarelui: "să-l mulțumim mai înainte de răsăritul soarelui"[124]. În Evanghelie Îl auzi chiar pe Domnul Iisus zicând: "Zahee, coboară-te degrabă"[125]. Și Zaheu, care a dobândit ce voia: să-L vadă pe Hristos, ba și mai mult, să fie văzut și chemat de Hristos, coboară degrabă și Îl primește pe Hristos "cu bucurie". De acea, Domnul S-a bucurat de simțământul lui și l-a dăruit cu o răsplată grabnică, zicându-i: "Căci astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia"[126]. Și Domnul S-a grăbit să-l răsplătească; de aceea nu a așteptat să-i făgăduiască și apoi să împlinească făgăduința, ci mai întâi a făcut, apoi l-a vestit. Într-adevăr, a zis: "S-a făcut mântuire", ceea ce înseamnă că-l previne de ceea ce s-a întâmplat, nu că-i promite. Prin urmare, omul drept își împlinește făgăduința fără întârziere. De aceea strămoșii noștri mâncau grăbindu-se Paștile, "având coapsele încinse, încălțămintea în picioare și toiegele în mâini", ca să fie gata de plecare[127]. Căci Paștile Domnului înseamnă "trecerea" de la patimi la săvârșirea de fapte bune. Și sunt numite Paștile Domnului, fiindcă și atunci sub înfățișarea

120. Is. 40, 12.
121. Matei 24, 41.
122. Ioan 8, 56.
123. Fac. 18, 7.
124. Înț. Sol. 16, 28.
125. Luca 19, 5.
126. Luca 19, 9.
127. Ieș. 12, 11; Filon, *De sacr.* 58-63 (ed. cit., p. 122-126).

mielului se anunța adevărul patimii Domnului, iar astăzi se sărbătorește cu harul Lui.

32. Caută, așadar, suflete, să auzi și tu repede precum a auzit și Iacov: "Cum l-ai găsit așa curând, fiule?". Iar el a răspuns potrivit învățăturii: "Fiindcă Domnul Dumnezeul tău mi l-a scos înainte"[128]. Dumnezeu dă curând, căci "El a zis și s-a făcut; El a poruncit și s-a zidit"[129]. Căci nu de cuvântul lui Dumnezeu e nevoie, cum spune cineva, ci de cuvântul care lucrează, precum găsești scris: "Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez"[130]. E în stare să judece toate; căci este înainte de toate, precum Tatăl, și în toate, precum e și Tatăl, supunând toate[131]. Căci "cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător, mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri, și pătrunde până la despărțitura sufletului și a duhului, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece cugetările inimii"[132]. Despre aceasta Dumnezeu-Tatăl zice: "Acum vei vedea de se va împlini sau nu cuvântul Meu"[133]. Căci unde este Dumnezeu, acolo e și cuvântul, precum a zis: "Vom veni la el și vom face locaș la el"[134]. Și precum citești, în alte locuri, despre Dumnezeu: "Eu am stat aici înaintea ta"[135], la fel spune și cuvântul: "înainte să stai sub smochin te-am văzut"[136]. Iar despre Cuvântul însuși, adică despre Fiul lui Dumnezeu, s-a spus: "În mijlocul vostru Se află Acela pe Care voi nu-L știți"[137]. Căci oriunde sunt sfinții, acolo stă la mijloc Cuvântul lui Dumnezeu, în mădularele fiecăruia, umplând mările și pământurile. Și când Se află aici Se află și dincolo, fără să-Și fi schimbat locul, ci umplându-l pretutindeni cu prezența Sa; căci Se găsește pretutindeni Cel ce este pretutindeni și în toate, fără să lase niciun loc lipsit de Sine; și unde este prezent, era și înainte; și unde era înainte, Se găsește de față. De aceea, cine știe despre Cuvântul lui Dumnezeu că este prompt, cere prompt și obține prompt.

33. Însă Faraon, care își petrecea vremea în preocupări zadarnice, deșarte, în timp ce Egiptul era năpădit de broaște ce scoteau sunete surde și zgomote înăbușite[138], i-a răspuns lui Moise care l-a

128. Fac. 27, 20.
129. Ps. 32, 9.
130. Ioan 5, 17.
131. 1 Cor. 15, 28.
132. Evr. 4, 12.
133. Num. 11, 23.
134. Ioan 14, 23.
135. Ieș. 17, 6.
136. Ioan 1, 50.
137. Ioan 1, 26.
138. Filon, *De sacr.* 69 (ed. cit., p. 130).

întrebat: "Hotărăște tu când să mă rog lui Dumnezeu pentru tine și pentru slugile tale și pentru poporul tău, ca Domnul să nimicească broaștele"[139], deși, găsindu-se într-o situație atât de grea, ar fi trebuit să-i ceară să-L roage repede pe Dumnezeu și să nu amâne, i-a răspuns: "Mâine", nepăsându-i și neluând în seamă că zăbovea în salvarea Egiptului de la pieire. Astfel, Faraon, de câte ori obținea iertarea, uita harul primit și, tulburat de mintea lui trupească, uita de Dumnezeu.

34. Smerenia face să fie primită rugăciunea; căci n-a fost primită rugăciunea fariseului care se lăuda cu posturile ținute ca și cu niște fapte de binefacere, de parcă I le oferea lui Dumnezeu și-I amintea că el e lipsit de păcate; vameșul însă, departe stând, care nu voia nici ochii să-i ridice către cer, ci-și bătea pieptul, zicând: "Doamne Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului"[140], a fost lăudat. De aceea, după socoteala dumnezeiască, "s-a coborât acesta mai îndreptat la casa sa decât fariseul"[141]. Căci acela se îndreaptă, care își mărturisește propriul păcat, precum a zis Însuși Domnul: "Fă tu însuți socoteala ca să te dezvinovățești"[142]. Iar David zice: "Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit", și, din nou: "inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi"[143]. Chiar și Ieremia [în cartea lui Baruh] spune: "Un suflet strâmtorat și un duh necăjit strigă către Tine"[144]. Deci atât faraonul, cât și asirianul, care ziceau: "care din dumnezeii țărilor acestora a izbăvit țara sa din mâna mea? Așadar, va izbăvi Domnul Ierusalimul din mâna mea?"[145], au fost înfrânți de propria lor trufie; dreptul însă, precum Iacov, aduce înaintea lui Dumnezeu, Creatorul, toate bunurile pe care le-a câștigat, zicând despre tot ce vedea că prosperă la el: "Domnul Dumnezeul tău mi l-a scos înainte"[146]. Așadar, această împlinire a făgăduinței este mai bună, precum zice și David: "Adu jertfă lui Dumnezeu, jertfă de laudă, și plinește Celui Preaînalt făgăduințele tale"[147]. A lăuda pe Dumnezeu înseamnă a făgădui și a împlini făgăduința. Iată de ce este lăudat înaintea celorlalți samariteanul care, curățit fiind de lepră împreună cu alți nouă, după cuvântul lui Dumnezeu, întorcându-se doar el sin-

139. Ieș. 8, 9.
140. Luca 18, 13.
141. Luca 18, 14.
142. Is. 43, 26.
143. Ps. 50, 18.
144. Bar. 3, 1.
145. Ieș. 5, 2; 4 Regi 18, 35.
146. Fac. 27, 20.
147. Ps. 49, 15.

gur la Hristos, slăvea pe Dumnezeu şi-I mulţumea[148]. Despre acest fapt Iisus a spus: "Nu s-a găsit să se întoarcă să dea slavă lui Dumnezeu decât acesta, care e de alt neam? Şi i-a zis: Scoală-te şi du-te; credinţa ta te-a mântuit"[149].

35. Există şi acea rânduială de a-ţi îndrepta rugăciunea şi făgăduinţa, fără să faci cunoscută rugămintea şi ţinând ascunse tainele, precum le-a ţinut Avraam, care a pregătit turte sub spuza cenuşii[150]. Le-au ţinut şi părinţii care au copt aluatul pe care-l aduseseră din Egipt[151], făcând turte de azimă, care pe greceşte se numeşte εὐκρύφια, fiindcă "se ascund" în cenuşă[152], arătând prin aceasta că, precum aluatul acela, pe care femeia din Evanghelie l-a ascuns în trei măsuri de făină[153] până ce s-a dospit tot, la fel trebuie acoperită şi învăţătura tainelor. Acest lucru ni l-a arătat mai limpede Domnul în Evanghelia Sa, când zice: "Tu însă, când te rogi, intră în cămara ta şi, închizând uşa, roagă-te Tatălui tău, Care este în ascuns, şi Tatăl tău, Care vede într-ascuns, îţi va răsplăti ţie"[154], iar mai jos: "că ştie Tatăl vostru de ce aveţi trebuinţă, mai înainte de a cere voi de la El"[155]. "Cămara ta" înseamnă taina minţii şi adâncul sufletului. În această încăpere a ta să intri, adică înlăuntrul gândurilor tale tainice. Pătrunde cu totul din pridvorul din afară al corpului tău şi închide uşa ta. Află ce înseamnă uşa ta: "Pune, Doamne, strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele!"[156]. Şi Pavel cere să se facă rugăciune pentru sine, "ca Dumnezeu – zice el – să-mi deschidă uşa cuvântului, spre a vesti taina lui Hristos"[157]. El însă pe drept cerea, ca unul care a fost ales pentru vestirea Evangheliei, să i se deschidă uşa cuvântului, fiindcă din gura lui pornea mântuirea neamurilor, din gura lui ieşea viaţa popoarelor; noi, însă, să închidem uşa, ca să nu intre vina, ca să nu scape vreo vorbă greşită. Intră vina, dacă a scăpat vreo greşeală. Ascultă cum pătrunde vina: "Mulţimea cuvintelor nu scuteşte de păcătuire"[158]. A ieşit vorbă multă, a intrat păcatul, fiindcă în vorbărie nu se cântăreşte ce vorbă e vred-

148. Cf. Luca 17, 14-16.
149. Luca 17, 18 şi urm.
150. Cf. Fac. 18, 6.
151. Cf. Ieş. 12, 34.
152. Filon, *De sacr.* 60 (ed. cit., p. 124).
153. Cf. Luca 13, 21.
154. Matei 6, 6 şi urm.
155. Matei 6, 8.
156. Ps. 140, 3.
157. Col. 4, 3.
158. Pilde 10, 19.

nică să iasă. Se strecoară din neatenţie, de aceea însuşi faptul de a vorbi peste măsură este un mare păcat. Şi de aceea, fereşte-te să vorbeşti necugetat, căci "buzele celui nebun îl doboară"[159]. Nu te avânta în vorbire, "căci rugăciunea celui asuprit până la nori va ajunge"[160]. Să nu trădezi fără a fi atent tainele simbolului sau ale cuvântului Domnului. Oare nu ştii ce grav este să-ţi săvârşeşti păcat chiar în vremea rugăciunii, când aştepţi mântuirea? Domnul ne-a arătat în mod hotărât prin glasul prorocului că aceasta constituie o grea vină: "Iar rugăciunea lui să se prefacă în păcat"[161], doar de nu cumva socoţi că aceasta e de mică importanţă pentru tine! Căci înseamnă să pui la îndoială puterea lui Dumnezeu dacă tu crezi că nu eşti auzit decât dacă strigi. Să strige faptele tale, să strige credinţa ta, să strige simţământul tău, să strige pătimirile tale, să strige sângele tău, precum cel al lui Abel, despre care Dumnezeu i-a zis lui Cain: "Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"[162]. Te aude în cele ascunse Cel ce face ordine în cele ascunse. Noi nu putem auzi decât pe cel ce vorbeşte, dar înaintea lui Dumnezeu vorbesc nu cuvintele, ci cugetele. Şi, ca să-ţi dai seama că acesta este adevărul, Domnul Iisus le spunea iudeilor: "Pentru ce cugetaţi cele rele în inimile voastre?"[163]. Acesta nu e glasul cuiva care întreabă, ci al Celui care ştie, după cum ţi-o arată evanghelistul când zice: "Dar Iisus ştia gândurile lor"[164]. Aşadar, precum le cunoaşte Fiul, le cunoaşte şi Tatăl. Ai văzut că Fiul le cunoaşte; că le ştie Tatăl, ascultă-l pe Tălmaciul şi Martorul Tatălui, Care zice: "căci ştie Tatăl vostru de ce aveţi trebuinţă mai înainte să cereţi voi de la El!"[165]. Coace, dar, turta la suflarea Duhului Sfânt; coace şi patimile sufletului tău la flacăra cuvântului. Chiar dacă patimile tale, ieşind poate de curând din Egipt, sunt încă prea crude, acoperă-le şi coace-le la o căldură înceată, ca nu cumva să nu poată suporta un foc mai iute şi să fie mai degrabă arse pe jumătate decât coapte; căci cele mai multe nu plac crude; dar coapte ne încântă. Încălzeşte la piept tainele adânci, să nu le încredinţezi încă necoapte, printr-o cuvântare pripită, unor urechi necredincioase sau slabe, iar ascultătorul să se îndepărteze şi să le înlăture cu dezgust. Dacă însă le gustă mai coapte, simte plăcerea hranei duhovniceşti.

---

159. Eccl. 10, 12.
160. Înţ. Sir. 35, 17.
161. Ps. 109, 7.
162. Fac. 4, 10.
163. Matei 9, 4.
164. Luca 6, 8.
165. Matei 6, 8.

38. În chip dumnezeiesc, Domnul Iisus ţi-a dezvăluit bunătatea Tatălui, Care ştie să dea daruri bune[166], pentru ca să ceri cele ce sunt bune de la Cel Bun, şi ne-a îndemnat să ne rugăm stăruitor şi fără încetare[167], să nu fie făcută o rugăciune care face silă, ci fără încetare să fie stăruitoare. Căci adeseori se revarsă într-o rugăciune lungă lucruri deşarte, iar când e întreruptă, se strecoară pe dată nepăsarea. Apoi te îndeamnă ca, atunci când ceri îndurare pentru tine, să ştii că mai ales atunci trebuie s-o dai şi tu altora[168], pentru ca să-ţi bazezi ruga ta pe glasul faptelor tale. Şi Apostolul ne învaţă că trebuie să ne rugăm fără mânie şi fără şovăire pentru ca rugăciunea să nu fie tulburată, să nu fie sufocată[169]. Ne arată că trebuie să ne rugăm în tot locul, deşi Mântuitorul zice: "intră în cămara ta"[170]. Tu trebuie însă să înţelegi nu încăperea închisă între pereţi, unde se odihnesc mădularele tale, ci încăperea ce se află înlăuntrul tău, în care stau închise cugetările, în care se află simţămintele tale. Această încăpere a rugăciunii tale se află cu tine pretutindeni şi pretutindeni este ascunsă; ea nu are alt judecător decât singur Dumnezeu.

39. Ţi se recomandă însă în mod special să te rogi şi "pentru toţi oamenii"[171], adică pentru tot trupul, pentru toate rudele mamei tale, în care se vede semnul dragostei reciproce. Căci dacă te rogi pentru tine, te vei ruga numai pentru tine, şi dacă toţi se vor ruga numai pentru ei, este mai mic harul celui ce se roagă decât al mijlocitorului; dacă, însă, fiecare se roagă pentru toţi, atunci toţi se roagă pentru fiecare. Aşadar, ca să ne înţelegem, dacă te rogi numai pentru tine, atunci, precum am zis, tu singur te vei ruga pentru tine; dacă însă te vei ruga pentru toţi, toţi se vor ruga pentru tine, deci şi tu te afli în toate rugăciunile. Prin aceasta toţi avem mare folos, ca, prin fiecare rugăciune a fiecăruia în parte, să fie cuprinse dorinţele tuturor oamenilor. În aceasta nu există nicio trufie, ci smerenia e mare, iar rodul, mai bogat.

X. 40. Este acum momentul să trecem la alt punct, deoarece, relativ la faptul că jertfa a fost adusă de Cain "după un timp", am arătat pe deplin că este semnul unui dispreţ plin de trufie, de vreme ce însăşi prezentarea cererii trebuie făcută degrabă, ca să nu părem că am nădăjduit vindecarea mai curând prin meşteşugiri omeneşti,

166. Luca 11, 13.
167. Cf. Matei 26, 41.
168. Cf. Matei 18, 33-35.
169. Cf. 1 Tim. 2, 8.
170. Matei 6, 6.
171. 1 Tim. 2, 1 şi urm.

adică în priceperea omului de a vindeca și prin leacuri de plante, decât a fi cerut de la Dumnezeu sprijinul[172]. La El trebuie să alergăm mai întâi, căci El ne poate vindeca patimile sufletului. Oamenii însă, schimbând ordinea, cer mai întâi sprijin de la oameni; numai când ajutoarele omenești sunt neputincioase, atunci se gândesc că trebuie cerut harul ajutorului dumnezeiesc.

41. Încheiat fiind deci punctul acesta, și Cain fiind dovedit vinovat, să discutăm un alt viciu al jertfei lui. "A adus jertfă din roadele pământului"[173], dar nu primele roade produse, din cele mai bune, le-a adus lui Dumnezeu; aceasta înseamnă a-și păstra sieși mai întâi primele roade și a le da lui Dumnezeu pe cele următoare[174]. Deci de vreme ce sufletul trebuie pus mai presus decât trupul, fiind stăpânul, ca să zic așa, al trupului rob, în orice caz trebuie aduse primele roade ale acestuia, adică ale sufletului, înainte de cele ale trupului. Roadele sufletului sunt primele porniri ale bunelor învățăminte. Cu toate că acestea vin mai târziu [ca timp] după roadele prime ale trupului, care sunt hrana, creșterea, văzul, auzul, pipăitul, mirosul, vorbirea – mintea însă și simțirea sunt parte din suflet, parte din trup –, sunt totuși anterioare învățăturilor. Prima născută dintre acestea este lucrarea de mulțumire adusă lui Dumnezeu cu o inimă curată și printr-un grai nemeșteșugit.

42. Astfel de daruri a oferit Abel; și Dumnezeu a privit cu îndurare spre darurile lui[175], fiindcă le-a adus din ce avea mai bun. Dar mai spune că a adus jertfă din cele întâi-născute ale oilor sale și din grăsimea lor. Ia aminte că a adus ca jertfă nu din cele nesimțitoare, ci din cele însuflețite. Ce este însuflețit e mai mult decât ce provine din pământ, fiindcă ce are viață e mai aproape de ce este spiritual. De fapt nu e mai înainte, ca timp, ce este spiritual, ci [ceea ce] este viețuitor; apoi, ce este spiritual. Ce este însuflețit respiră, are suflu vital; nu la fel e ceea ce provine din roadele pământului. Apoi, Abel a adus nu roade de a doua mână, ci primele, nu slabe, ci grase. Căci pe cele de felul acesta le-a stabilit Legea și a poruncit să fie aduse ca jertfă, precum stă scris: "Și când te va duce Domnul Dumnezeul tău în țara Canaanului, cum S-a jurat ție și părinților tăi, și ți-o va da ție, atunci să osebești Domnului pe tot cel de parte bărbătească...; și pe tot cel de parte bărbătească, ce se va naște întâi din turmele sau de la vitele tale ce vei avea, să-l închini Dom-

172. Filon, *De sacr.* 70 (ed. cit., p. 132).
173. Fac. 4, 3.
174. Filon, *De sacr.* 73-74 (ed. cit., p. 134).
175. Cf. Fac. 4, 4.

nului. Pe tot întâi-născutul de la asină să-l răscumperi cu un miel; iar de nu-l vei răscumpăra, îi vei frânge gâtul"[176].

Ce taină e atât de adâncă și ce înțelepciune e atât de nepătrunsă și ascunsă ca aceea pe care ne e îngăduit s-o surprindem și să înțelegem bogăția harului spiritual în aceste câteva filoane de cuvinte simple? În realitate, canaaneenii sunt vioi și neliniștiți. Așadar, după ce ai pășit pe pământul acestora, pe care-i știi că au fost alungați din pământurile lor din cauza schimbării, a neliniștii și instabilității firii lor, tu păstrează statornicia! Să nu te tulbure o judecată nevrednică, o vorbă ușoară – căci "vorbire canaaneeană" înseamnă vorbă schimbătoare, simțământ nestatornic și luptă neîncetată –, ci, mai degrabă, fii senin, păstrează-ți liniștea inimii și pacea sufletului pentru ca, precum în zbuciumul mării se arată pentru corăbii un liman sigur, așa să dai și tu adăpost în – aș zice – portul minții tale.

43. Domnul îți făgăduiește această stăpânire și ți-o arată printr-un fel de legătură de jurământ, ca să întărească statornicia ta. Și Dumnezeu nu de aceea Se jură, că ar fi lipsit de încrederea celui ce crede, sau că, neavând garanția mărturiilor, ar căuta sprijin în jurământ, cum facem noi, oamenii, care ne câștigăm încrederea prin jurământ, și de aceea jurăm, ca să fim crezuți că cele ce spunem sunt adevărate. Dumnezeu însă și când vorbește e demn de încredere, căci vorbirea Lui este jurământ; căci Dumnezeu nu datorită jurământului e vrednic de încredere, ci datorită lui Dumnezeu însuși jurământul e vrednic de încredere. Așadar, pentru care pricină ni-L arată Moise pe Dumnezeu jurându-Se? Fiindcă suntem prinși de anumite obiceiuri omenești și ne învăluim ca ariciul în țepii lui ori ca scoica în cochilia ei; după cum ființele acestea, dacă nu se găsesc sub acoperământul carapacei nu pot respira, nici nu pot prinde aerul liber sau să-l mențină, tot așa suntem și noi dacă nu ne sprijinim pe un fel de limanuri pământești ale obișnuinței omenești. De aceea, fiindcă obișnuim să credem că e mai adevărat ce este întărit prin jurământ, ca să nu șchiopăteze credința noastră, stă scris că "Dumnezeu Se jură", El, Care altfel nu Se jură, dar este judecător al celor ce se jură și pedepsitor al celor ce jură strâmb. Căci iată ce stă scris: "Juratu-S-a Domnul și nu-I va părea rău: Tu ești preot în veac"[177]. Și-a ținut jurământul și ne-a dat pe veșnicul Arhiereu, având preoție netrecătoare[178], pentru ca și tu să știi că așa trebuie să respecți jurământul făcut, încât – deoarece juri pe Cel ce nu

176. Ieș. 13, 11-13.
177. Ps. 109, 4.
178. Cf. Evr. 5, 6; 7, 17.

minte – să știi că de minți, te va pedepsi. Așadar, alungate fiind toate cugetele neliniștite și nestatornice, îți va da Dumnezeu stăpânirea liberă asupra inimii și minții, ca s-o cultivi printr-un fel de exercitare a liniștii și să culegi din ea rodul, și să nu mai susții împotriva ei pe canaanei, adică (să revină) simțurile tulburate; să faci să dispară tot lăstărișul patimilor omenești, să nimicești stufărișurile lor, de care e adumbrit adevărul, și o anume vedere liberă a cunoașterii cerești este ascunsă de groaza unei vorbiri fără ieșire.

45. Dar tu nu poți împlini așa ceva decât dacă ești hărăzit cu dar dumnezeiesc. De aceea a zis: *"ți-o va da ție"*[179] – adică gândurile cele mai bune, judecata pașnică, descoperiri aducătoare de liniște. Fiindcă ți-a dăruit acestea, vei lua tot ce poartă rod bărbătesc și-l vei închina Domnului. Dumnezeu, Care ți-a dăruit totul, nu cere totul numai de la tine. Căci îți sunt dăruite multe spre folosul firii omenești și nu poate fi socotită jertfă sfântă dacă se face apel doar la rodul firii. Mâncatul, dormitul, băutul și alte funcții ale trupului ți-au fost oferite ție în dar, nu date de tine lui Dumnezeu ca semne de recunoștință. Dar orice cugetare sfântă este un dar al lui Dumnezeu, o insuflare a lui Dumnezeu, un har al lui Dumnezeu, precum cele ce sunt în folosul firii omenești nu pângăresc pe om, ci cele ce ies din gură pângăresc pe om[180]. Mărturiile mincinoase și profanările sunt dintre cele ce-l spurcă pe om. Să curățim, așadar, cele dinlăuntru ale noastre, pentru ca jertfa noastră să poată fi pe plac. Acolo să căutăm tot ce e parte bărbătească – adică tot ce e drept și de seamă –, pe care trebuie să-l consfințim Domnului. Căci nu ne sfințesc pe noi cele neesențiale, nici chiar zămislirea sau nașterile trupești prin care se deschide rodul femeii după ce floarea fecioriei a fost îndepărtată. Căci chiar dacă femeia se sfințește prin bărbat, și bărbatul prin femeie[181], totuși foarte adesea se întâmplă ca pântecele femeii să se deschidă chiar fără sfințenia căsătoriei. La rândul său, harul nu-l are numai bărbatul, nici femeia nu e străină de sfințenie, nici natura ambelor sexe nu se confundă, încât ambele să se manifeste în nașteri de trupuri. Bărbații își au îndatoririle lor, femeile au sarcinile lor, potrivit rostului lor. Această naștere succesivă a omenirii se datorează femeii, nu stă în putința bărbatului.

47. Așadar, dacă această simțire nu e pe folosul trupului, să analizăm îndatoririle sufletului. Văd că sufletul nu se deosebește prin sex. Și de vreme ce nu are sex, reprezintă însușirile ambelor

179. Ieș. 13, 11.
180. Cf. Matei 15, 11, 18 și urm.
181. Cf. 1 Cor. 7, 14.

sexe, se căsătorește, concepe, naște și, precum natura a dăruit părții femeiești uterul, în care se formează reproducerea fiecărei viețuitoare, după un anumit număr de luni, așa este natura sufletului încât, datorită unei tainice puteri de rodire, primește semințele cugetelor noastre, le concepe la sânu-i și le dă viață. Căci altfel nu ar fi spus Isaia: "în pântece am luat, am chinuit și am născut duhul mântuirii"[182] – dacă n-ar fi cunoscut puterea de rodire a sufletului. Câteva din aceste nașteri sunt ale părții femeiești: răutatea, zburdălnicia, desfrânarea, necumpătarea, neruşinarea și alte patimi de felul acestora, prin care este lipsită de putere virilitatea firii noastre. Sunt bărbătești: bărbăția, răbdarea, prudența, cumpătarea, tăria, dreptatea, prin care mintea noastră și însăși carnea noastră se întăresc și se ridică în a apăra fără preget zidurile virtuții. Astfel de copii a născut acel pântece al proorocului. Și de aceea zice: în pântece am primit și duhul mântuirii l-am născut. Așadar, ceva bărbătesc a zămislit și a născut cel ce a născut duhul mântuirii[183].

CARTEA A DOUA

I. 1. Astfel de odrasle să se străduiască a zămisli sufletul nostru; și nu numai să se străduiască a zămisli, ci chiar să nască, și să le nască la împlinirea termenului, ca nu cumva ziua judecății să le găsească premature. Căci despre astfel de nașteri a zis Domnul Iisus: "Vai celor ce vor avea în pântece și celor ce vor alăpta în acele zile!"[184]. Așadar, odrasla voastră să se nască mai înainte, iar cugetările voastre să se manifeste în sporirea acțiunilor noastre, pentru ca sfârșitul nostru să nu găsească nimic nepus la punct, pentru ca termenul vieții noastre să nu se poticnească de nimic nedus la capăt, pentru ca practica vieții noastre să nu lase nimic, aș zice, pe nicovală.

2. Grăbește-te așadar, suflete, plăsmuiește-ți odraslele, scoală-le la lumină mai degrabă, crește-le mai repede după ce le-ai născut. Care e chipul unei astfel de odrăsliri ne-o arată Apostolul când zice: "O, copiii mei, pentru care trăiesc din nou durerile nașterii voastre, până ce Hristos va lua chip în voi!"[185].

Întru alcătuirea acestui chip să se unească toate adâncurile minții noastre și în acel pântece dătător de viață al sufletului nostru

182. Is. 26, 18.
183. Filon, *De sacr.* 102-103 (ed. cit., p. 156-158).
184. Luca 21, 23.
185. Gal. 4, 19.

să strălucească Hristos. Credința să fie copilul născut din noi; hrana noastră să fie poruncile învățăturii. Cu acestea să fie deprinsă vârsta cea fragedă a inimii noastre, să fie orânduită copilăria ei, să întinerească junețea ei, să încărunțească bătrânețea ei. Căci "vârsta bătrâneților înseamnă o viață neîntinată"[186]. Așadar, aceasta este bătrânețea bună a sufletului. Pe aceasta n-a putut-o întina nicio pată de rea credință. De aceea, Pavel îi apără pe copiii săi de această pată: "Căci eu v-am născut pe voi – zice – prin Evanghelie"[187], ca nu cumva șușotirea crudă a unei credințe grosolane să ispitească vârsta fragedă.

Așadar naștea odrasle bărbătești cel ce se străduia ca popoarele pe care le învăța să ajungă, prin unitatea credinței, la starea bărbatului desăvârșit și, prin cunoașterea Fiului lui Dumnezeu, să atingă măsura "vârstei deplinătății lui Hristos"[188], căci știa că e pe voia lui Dumnezeu această jertfă, despre care stă scris: "pe tot cel de parte bărbătească să-l închini Domnului"[189]. Și fiindcă a adăugat "care se va naște întâi din turmele sau de la vitele ce vei avea", să cercetăm ca nu cumva să rămână ceva nelămurit.

S-a referit la nașterile dintâi, adică la cele pline și în stare să cugete; a adăugat apoi și "din turme", referindu-se, cu alte cuvinte, la celelalte simțuri, aș zice comune, care sunt comparate cu vitele necugetătoare. Acestea, totuși, când sunt îndrumate de un bun conducător, se îmblânzesc ușor și se învață și să asculte de porunci și să poarte jugul și, la glasul stăpânului, să grăbească pasul[190] sau să se oprească, să se întoarcă sau să îndeplinească anumite îndatoriri ale muncii lor, care le sunt impuse, cum se întâmplă cu robia omenească. Învățătura are atâta putere încât înfrânge firea.

Așadar, animalele care nu au plămada esenței noastre, recunosc totuși puterea glasului nostru și, pentru că nu au vreo conștiință de sine, primesc felul de a fi al firii noastre și i se supun, ca și cum le-ar fi fost transmis. Vedem cum caii galopează mai tare la îndemnul mulțimii[191], se bucură de aplauze, sunt bucuroși de mângâierile stăpânului. Vedem cum leii sălbatici își schimbă cruzimea firii cu o blândețe ce li s-a impus, că-și lasă furia, că-și însușesc obiceiuri de-ale noastre și, oricât sunt în sine de înspăimântători, învață să se teamă. E bătut câinele, e bătut leul ca să i se insufle teamă, și leul,

186. Înț. Sol. 4, 9.
187. 1 Cor. 4, 15.
188. Efes. 4,13.
189. Ieș. 13, 12; Filon, *De sacr.* 103-104 (ed. cit., p. 158-160).
190. Verg., *Eneida*, 4, 641.
191. Verg., *Georg.*, 3, 185 și urm.

care prin firea-i nedreaptă insuflă teamă, este ținut în frâu de o nedreptate venită dinafara lui și e înfrânt la fel cu celălalt. De câte ori, deși își au pregătită prada și au în fața lor hrana, rabdă mai bucuros foamea decât să-și supere stăpânul! De câte ori, repezindu-se printr-o săritură neașteptată să muște, rămân cu boturile căscate, fiind opriți! Astfel, în timp ce se supun voinței noastre, o uită pe a lor!

Nu la fel se poartă fiarele sau hergheliile de cai sau de orice fel de vite, care rătăcesc fără niciun conducător și sunt lipsite de orice cârmuire a vreunui stăpân. De aceea s-au pus paznici de cirezi, ciobani și altfel de păzitori – un fel de conducători de turme, fiecare îndeplinindu-și datoria după felul de a fi al animalelor încredințate lor.

4. Se pare, deci, că și printre simțurile noastre există o anume categorie supusă și îmblânzită, și o alta nesupusă[192] care, printr-un fel de pornire de cireadă a minții – slobodă și dezordonată –, dă năvală spre desfătările neraționale ale trupului; cea îmblânzită însă se supune și ascultă de conducerea cumpătată a minții, ca de un conducător. Așadar, cele ce se supun naturii minții sunt bărbătești și perfecte; dar cele ce sunt fără de conducător sunt stăpânite de un fel de neobrăzare de rând. La fel e și cu cetatea care, lipsită fiind de îndrumarea conducătorului și a celor mai buni, își vlăguiește toată puterea trupului și vigoarea bărbătească printr-un fel de neputință femeiască.

Dintre acestea, una este legea trupului, care, luptând contra legii minții Apostolului[193], o ținea pe aceasta ca pe o roabă printr-un fel de lege a păcatului. Și de aceea, ca să fie izbăvit de acel "trup al morții"[194], Pavel își punea toată nădejdea nu în propria-i virtute, ci în harul lui Hristos. De aici reiese limpede că pornirile care sunt conforme cu legea minții provin din sprijin dumnezeiesc, pe când celelalte simțuri, din dorința trupească. Prin urmare, cele care sunt sfinte sunt primele născute dintre simțurile noastre; acestea din urmă sunt ca și cum ar proveni dintr-o turmă și de o ieftinătate plebeiană, de vreme ce se pare că Moise le-a denumit în chip variat, prin termeni iudaici. Căci acest lucru înseamnă chiar și acea arie mistică a legii, despre care spune: "Nu întârzia a-mi aduce pârga ariei tale și a teascului tău; pe cel întâi-născut dintre fiii tăi să Mi-l dai Mie"[195]. Sfintele

192. Filon, *De sacr.* 105-106 (ed. cit., p. 160).
193. Cf. Rom. 7, 23.
194. Rom. 7, 24.
195. Ieș. 22, 29.

porniri ale simțirii noastre, care sunt în conformitate cu virtutea, ele însele sunt primii născuți ai ariei duhovnicești[196], de aceea sunt comparate și cu aria de la țară în care se vântură grăunțele[197]. Căci precum în aria țăranului se alege grâul și orzul și, cu cât se vântură mai mult, se separă de paie, fiindcă paiele și celelalte gunoaie provenite din seceriș se împrăștie la suflarea unui vânt ușor, pe când grăunțele, care sunt mai grele, rămân în același loc după ce praful a fost îndepărtat, tot așa, dintre cugetările noastre, cele care sunt solide și foarte bune reprezintă hrana curată și sinceră a virtuții, precum stă scris: "căci nu numai cu pâine trăiește omul, ci cu tot cuvântul lui Dumnezeu"[198]; cele ce sunt însă fără de folos și goale se împrăștie ca fumul și norii, findcă precum e fumul pentru ochi, "așa e omul leneș pentru cei ce-l pun la treabă"[199]. Și pe bună dreptate e comparată lenea cu fumul, căci ea acoperă agerimea minții cu un fel de ceață lumească.

6. Iată de ce Domnul zice: "Când veți intra în pământul în care vă duc și veți mânca din pâinea țării aceleia, să înălțați prinos Domnului. Pârgă din aluatul vostru să înălțați dar Domnului o azimă; dar s-o înălțați așa, ca prinosul din arie; pârgă din aluatul vostru să înălțați dar Domnului"[200].

Noi suntem un aluat, alcătuiți fiind dintr-un fel de îmbinare de diferite elemente, de vreme ce în noi se amestecă recele și caldul, umezeala cu uscăciunea. Această plămadă întinde trupului curse multe, multe ispite, dar nu acestea trebuie să fie simțirile cele dintâi ale acestui corp, ci, fiindcă suntem alcătuiți din suflet și corp și duh, iată care este plămada principală în care Apostolul dorește să ne sfințim: "Dumnezeul păcii însuși să vă sfințească pe voi desăvârșit și duhul vostru și sufletul și trupul păzească-se în întregime, fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos"[201].

Întâi-născuții acestei plămade sunt cele spirituale, adică descoperirile și mișcările simțurilor care provin din puterea sufletului. Nu toate simțurile noastre sunt primordiale, ci doar cele ce sunt lipsite de răutate, de necinste și de orice rătăcire. Există și plăceri necesare ale trupului, ca de pildă nevoia de a dormi, a mânca, a bea, a umbla și alte simțiri, dar nu în ele sunt întâi-născuții. De aceea, nu în acestea din urmă, ci în celelalte se află jertfa pentru Domnul – unde sunt

196. Filon, *De sacr.* 106-107 (ed. cit., p. 160-162).
197. Cf. Num. 15, 20; Filon, *De sacr.* 109 (ed. cit., p. 162).
198. Luca 4, 4.
199. Pilde 10, 26.
200. Num. 15, 18-21.
201. 1 Tes. 5, 23.

curăția, evlavia, pietatea, credința și devoțiunea. Exemplu grăitor și evident al acestui fapt este jertfa patriarhului Isaac, pe care l-a oferit ca jertfă tatăl său, care nu s-a lăsat înduplecat de pornirea vreunei patimi omenești, oferind Domnului o jertfă curată și lipsită de frică și neatinsă de nicio poftă trupească, de vreme ce însăși dragostea de părinte rămânea pe locul al doilea față de evlavia adusă Celui căruia Îi jertfea[202].

II. 7. Să cercetăm acum în ce constă valoarea primelor roade și dacă sunt considerate primele ca timp sau ca sfințenie, dacă, adică, tot ce e prim-născut are și sfințenia primelor începuturi. Într-adevăr, primele produse ale roadelor sunt sfinte, după cum se spune în Lege, fiindcă în ele constă cea mai bună jertfă a unei credințe prompte, dar ele devin sfinte prin dăruire, nu prin timp. Nu adunatul le sfințește, ci dăruirea. Căci chiar dacă le recoltăm grabnic, dacă întârzie dăruirea, Îl supărăm pe Dumnezeu.

Prin urmare, nu tot ce e întâi-născut e sfânt, dar toate care sunt sfinte sunt întâi-născute. De altfel, Cain a fost primul născut, dar nu a fost sfânt. Sfânt a fost și Israel, poporul lui Dumnezeu, dar n-a fost primul ca vârstă. Și, cu toate acestea, este numit primul născut, precum găsim scris: "Întâi-născutul Meu Israel"[203]. Și Levi a fost sfânt, dar nu a fost primul născut, căci citim că a fost al treilea fecior al Liei[204]. Și totuși leviții sunt numiți primii născuți, cărora li s-a dat numele de la el. Căci stă scris în cartea Numerii: "Iată, Eu am luat din fiii lui Israel pe leviți în locul tuturor întâilor-născuți, în locul tuturor celor ce se nasc întâi în Israel. Și aceia vor fi în locul acestora. Leviții să fie ai Mei, căci toți întâi-născuții sunt ai Mei. În ziua când am lovit pe toți întâi-născuții în pământul Egiptului, atunci Mi-am sfințit pe toți întâi-născuții lui Israel"[205]. Așadar, leviții sunt considerați primii născuți care, fără îndoială, datorită sfințeniei, sunt puși înaintea celorlalți fii ai lui Israel. Pentru care motiv sunt întâi-născuți, ascultă-l pe Apostol, care zice[206]: "Ci v-ați apropiat de muntele Sionului și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri și de adunarea celor întâi-născuți care sunt scriși în ceruri". A făcut patru clasificări: muntele Sionului, cetatea Ierusalimului, cetele îngerilor și adunarea întâilor-născuți. I-a ridicat deci Domnul Dumnezeu din mijlocul poporului lui Israel pe leviți fiindcă nu a voit ca ei să fie părtași ai necazurilor

202. Filon, *De sacr.* 109-110 (ed. cit., p. 162-164).
203. Ieș. 4, 22.
204. Cf. Fac. 29, 34.
205. Num. 3, 12-13.
206. Evr. 12, 22.

omeneşti, ci slujitori ai religiei sfinte, şi Şi-a făcut primii născuţi, care deschid pântecele spiritual şi de aceea nu erau din pântecele firii, ca cei ce păcătuiesc de felurite greşeli, ci sunt aleşi, îndepărtând de la ei cele lumeşti. De aceea nu sunt părtaşi la averi pământeşti, nici nu sunt socotiţi la fel cu poporul, fiindcă ei au în mijlocul lor cuvântul lui Dumnezeu, precum stă scris în Evanghelie: "Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor"[207], iar în altă parte: "În mijlocul vostru Se află Acela pe Care voi nu-L ştiţi"[208].

8. De aici ne dăm deci seama că, înainte de toate, credinţa este aceea care trebuie să ne recomande pe noi înaintea lui Dumnezeu. De vreme ce avem credinţă, să ne străduim ca faptele noastre să fie desăvârşite, căci ele sunt jertfa deplină şi desăvârşită, precum ne arată Însuşi Domnul când vorbeşte despre darurile şi jertfele Lui[209]: "Îngrijiţi să Mi se aducă la sărbătorile Mele, fără să opriţi sau să împrăştiaţi", ci oferindu-le "pline, întregi şi desăvârşite". Căci ziua de sărbătoare a Domnului este acolo unde e şi harul virtuţilor desăvârşite. Şi acestea sunt desăvârşite atunci când sufletul, biruitor asupra grijilor pământene şi ademenelii trupeşti, alungă ispitele plăcerii, eliberat fiind de lume, dăruit lui Dumnezeu, neabătându-se cu nimic de la calea dreaptă şi neîmpărţindu-şi starea nepătimaşă între bucurie şi suferinţă. Prin urmare, numai înţeleptul ştie prăznui această sărbătoare, nimeni altul; căci este greu să găseşti un suflet străin de patimi de felul acesta. Separă, osebeşte deci, potrivit raţiunii, cele esenţiale ale sufletului şi cele ce i se supun, şi atunci vei înţelege ce este bărbătesc şi ce femeiesc[210]; căci nu există nicio virtute fără de trudă, fiindcă truda este crearea virtuţii. De acest lucru ne aduc aminte cuvintele Legii înseşi, care zice: "Pe tot întâi-născutul de la asină să-l răscumperi cu un miel"[211]; căci Legea a îndepărtat de la jertfire animalele necurate şi a poruncit ca în locul lor să fie oferite cele curate. Legea porunceşte deci să schimbi puiul de asină, adică să schimbi ce nu e curat, cu un miel, care este curat şi potrivit pentru jertfă. Aceasta potrivit literei. Dacă însă cineva caută mai adânc înţelesul duhovnicesc al Legii, se va gândi că asina este un animal de povară, oaia, de rod. Zice, deci, că trebuie schimbată truda pe folos, pentru ca rezultatul muncii să fie folosul. Sau, desigur, în felul acesta: toată truda ta, toată îndemânarea ta o vei reco-

207. Matei 18, 20.
208. Ioan 1, 26.
209. Num. 28, 2; Filon, *De sacr.* 111 (ed. cit., p. 164).
210. Filon, *De sacr.* 112 (ed. cit., p. 164).
211. Ieş. 13, 13.

manda printr-un sentiment curat și simplu. "Dacă nu-l vei răscumpăra – zice –, să-i frângi gâtul". Se poruncește deci, conform literei, să se ofere un alt animal în locul celui necurat, sau să fie răscumpărat, ca să nu pară că se aduce ofrandă din zeciuiala roadelor sau ceva mai puțin, sau necurat. Dar înțelesul mai profund ne arată că trebuie să eliberezi sufletul ca să se oprească de la cele ce nu au rod; căci cine răscumpără se eliberează și se ușurează de ceva datorat. Trebuie părăsite lucrările care nu pot avea rod adevărat și rezultate bune; așa sunt cele pământene, a căror folosință nu poate fi veșnică. În acestea, rezultatul însuși este gol și lipsit de adevăr și, deși a fost obținut printr-o trudă enormă, nu bucură cu nimic sufletul. Căci cele ce duc la înrobirea sufletului sunt toate nefolositoare, deși nu lipsite de un rezultat. Mare pare victoria luptătorilor, gloria triumfătorilor; dar adeseori vedem că tocmai cei care au învins sunt înfrânți, la rândul lor, de nesiguranța adusă de războaie și că prin rezultatul luptei sunt trecuți la dușmani și că, tocmai prin faptul că înainte au fost biruitori, ajung mai vrednici de milă[212]. Este așadar nevoie să-ți îndrepți acțiunile tale către Dumnezeu, și bunăvoința Lui să cadă asupra ta. Atletul însuși, care luptă cu propriile-i forțe, nu străine, de câte ori pornește la luptă, trebuie să înfrunte situații nesigure, și, când a ajuns să ia cununa, înțelege că această slavă a lumii se ofilește mai repede decât frunzele cununii chiar. Cârmaciul, după ce și-a adus corabia în port, abia socoate că s-a pus capăt trudei, și pe dată caută [alt] început de trudă. Este eliberat sufletul din trup, dar după sfârșitul vieții acsteia este totuși tulburat de nesiguranța judecății viitoare. Astfel, nu e niciun sfârșit când gândești că e sfârșit. De aceea, prin rugăciune și printr-o conștiință curată și prin duhul iubirii să ne alipim de Dumnezeul nostru, să ne atragem asupră-ne bunăvoința dumnezeiască, rugându-ne să ne putem elibera și scăpa de grijile lumești[213], ca de niște stăpâni aspri și sălbatici, și să ieșim din această robie lumească, fiind chemați la libertatea înaltei cunoașteri, care este adevărata și singura libertate.

10. Și, ca să sprijinim învățătura Legii, să luăm un exemplu: când egiptenii asupreau poporul iudeilor prin munci diferite, atât în lut cât și în piatră, au gemut fiii lui Israel și au chemat asupra lor mila Domnului[214]. Și a zis Domnul către Moise: "Am auzit suspinul fiilor lui Israel, ce-i țin egiptenii în robie, și Mi-am adus aminte de

212. Filon, *De sacr.* 113-117 (ed. cit., p. 164-168).

213. Vergiliu, *Eclogae*, I, 40 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 386).

214. Cf. Ieș. 2, 23.

legământul Meu cu voi. Mergi dar de spune fiilor lui Israel și le zi: Eu sunt Domnul și am să vă scot de la munca cea grea a egiptenilor și am să vă izbăvesc din robia lor; am să vă izbăvesc cu braț înalt și cu pedepse mari; am să vă primesc să-Mi fiți popor, iar Eu să vă fiu Dumnezeu, și voi aveți să cunoașteți că Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, Care v-a scos din pământul egiptenilor, și vă voi duce în pământul acela pentru care Mi-am ridicat mâna cu jurământ"[215]. Iată în ce chip poporul evreilor a schimbat prin rod truda, astfel încât el, care lucra în lut, pregătea nădejdea împărăției veșnice. De aceea Domnul în Evanghelie, fiindu-I milă de truda zadarnică a neamurilor păgâne, care fac cărămizi, dedați fiind crezului de lut și desfătării deșarte a trupului și care nu sunt în stare să ridice zidul puternic al credinței, le grăiește adresându-li-Se ca unora născuți din asină: "Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți găsi odihnă sufletelor voastre"[216]. Prin această chemare mi se pare că recunosc mai deplin cuvintele și tainele Legii, fiindcă ne-a arătat că asina trebuie schimbată cu oaia sau că trebuie răscumpărată cu bani, ca nu numai să schimbăm puiul de asină pe miel, să schimbăm adică cele necurate pe cele curate, ci să-l răscumpărăm chiar. Se pare că acest lucru îl înțelegem dacă spălăm mai întâi prin jertfa curățirii și prin taina botezului necurățiile păcatelor noastre, dacă răscumpărăm și păcatele noastre prin fapte bune, adică prin prețul și milostenia credinței.

11. Prețul nostru este sângele lui Hristos. De aceea și apostolul Petru zice[217]: "Nu cu aur sau cu argint ați fost răscumpărați, ci cu scumpul sânge al lui Hristos". Iar Pavel spune: "Cu preț ați fost răscumpărați. Nu vă faceți robi ai oamenilor"[218]. De aceea, nu fără rost se miră oamenii în Evanghelie că Domnul Iisus a șezut pe mânzul de asină[219], fiindcă poporul păgân a început să fie "jertfa lui Hristos", care potrivit Legii era socotit necurat[220]. De aceea s-a scris și despre leviți că sunt răscumpărătorii lor, deoarece atât prin sfințenia vieții lor, cât și prin rugăciune, ușurează păcatele mulțimii. În aceste taine chipul mielului L-a premers pe Adevăratul levit ce avea să vină ca să "ridice păcatul lumii" prin suferința trupului

215. Ieș. 6, 5-9.
216. Matei 11, 28 și urm.
217. 1 Ptr. 1, 18-19.
218. 1 Cor. 7, 23.
219. Cf. Marcu 11, 7.
220. Cf. Ieș. 13, 13; Filon, *De sacr.* 118 (ed. cit., p. 168).

Său[221]. Levit înseamnă: "ridicat pentru mine" sau "însumi ridicat diacon mie însumi". El, levitul, are încredinţarea deplinătăţii, capacităţii de a împărţi poporului sănătatea. Aşadar, Cel ce a fost aşteptat pentru mântuirea tuturor a venit pentru mine, născându-Se din pântecele Fecioarei, S-a jertfit pentru mine; pentru mine a gustat moartea, pentru mine a înviat. În El s-a câştigat răscumpărarea tuturor oamenilor, s-a dobândit Învierea. El este Adevăratul levit, în stare să ne facă pe noi, leviţii, să ne alipim de Dumnezeu şi să-I aducem din plin rugăciuni neîncetate; de la El să nădăjduim mântuirea, să fugim de zbuciumul pământesc, să fim socotiţi moştenirea lui Dumnezeu, precum stă scris: "Doamne, fă-ne pe noi moştenirea Ta"[222]. Căci aceea e singura moştenire care, înfruntând orice furtuni, e în stare să aducă roadele harului nepieritor. Levit e răscumpărătorul, fiindcă bărbatul înţelept este răscumpărarea celui neînţelept, care ca un doctor îngrijeşte fiinţa bolnavă a celui neînţelept şi presară pe mintea mai tare leacurile cunoaşterii, imitând pe acel Doctor care vine din cer să arate oamenilor căile cunoaşterii şi să descopere celor neputincioşi căile înţelepciunii. Căci vedea că cei în suferinţă nu puteau fi mântuiţi fără să fie apăraţi, şi de aceea aduce leacuri pentru cei suferinzi, făgăduind tuturor sprijinul însănătoşirii, pentru ca oricine va pieri să rămână el însuşi vinovat de moartea sa pentru că nu a voit să se îngrijească, deşi avea la îndemână leacul cu care putea scăpa. Să lăudăm, dar, milostivirea pe care o are faţă de toţi, bine ştiind că toţi cei ce pier, prin propria lor nepăsare pier, pe când cei ce se mântuiesc sunt izbăviţi potrivit hotărârii lui Hristos, Care vrea ca toţi să se mântuiască şi să ajungă la cunoaşterea adevărului[223]. Căci nici Sodoma, dacă ar fi avut cincizeci de drepţi, nu ar fi fost nimicită, ba, chiar zece dacă ar fi avut, tot ar fi fost mântuită[224], fiindcă rugăciunea pentru iertarea păcatelor eliberează sufletul păcătosului din robie şi plinătatea unei învăţături desăvârşite nu îngăduie ca mintea să fie înghiţită de văpaia lacomă a poftelor.

12. Totuşi are valoare şi întăreşte foarte mult starea sufletească, morală, dacă acceptăm chiar că, pur şi simplu, numărul celor drepţi serveşte mântuirii mulţimilor. Opreşte şi înlătură invidia, ruşinează necinstea, încurajează virtutea, face să crească harul. Căci nimeni nu trebuie să-i invidieze celuilalt lauda, fiindcă îi serveşte lui însuşi

221. Ioan 1, 29.
222. Ieş. 34, 9.
223. Cf. Ioan 3, 17.
224. Cf. Fac. 18, 24; Filon, *De sacr.* 122 (ed. cit., p. 172).

și fiindcă orice om necinstit, cât timp îl recunoaște pe mântuitorul său, îl imită adeseori, desigur îl respectă, foarte adesea îl iubește chiar. El însuși, dacă înțelege că le va fi altora de folos, se dezvoltă prin silință și, prin acea putere, unește mulțimile, înmulțește dragostea cetățenilor și slava orașelor. Cât de fericită e cetatea care are foarte mulți drepți, cât de lăudată e de gura tuturor, cât e de vorbită de bine de oricine și cât de fericită și de netrecătoare este considerată situația ei[225]! Cât de mult mă bucur când văd că unii oameni blânzi și înțelepți trăiesc îndelung, când văd fecioare nevinovate și văduve îmbătrânite în cinste, ca de un sfat al cărunteții lor, fiindcă arată prin înfățișarea lor o dregătorie a cinstei, ce anume să respecte, ce să imite, cu ce să se împodobească pentru a câștiga tot harul caracterului frumos! Nu mă bucur pentru ei înșiși, fiindcă celui ce trăiește i se întâmplă multe din nenorocirile lumii acesteia, ci pentru că ei sunt de folos mai multora[226]. Tot așa, când unul dintre astfel de oameni a pierit, cu toate că acum, după o îndelungă bătrânețe, se odihnește[227], eu mă întristez pentru că turma celor tineri este lipsită de zidul bătrâneții. De altfel, cele dintâi semne ale unui oraș ce are să piară, sau ale prăbușirii lui apropiate, este dacă se retrag bărbații mai înțelepți sau chiar femeile de o mai mare seriozitate; prin aceasta începe să se deschidă poarta, mai întâi relelor ce dau năvală. Așadar, precum întreg orașul se întărește și crește datorită îndrumătorilor lui înțelepți, sau decade prin moartea lor, la fel vorba serioasă și oarecum plină de înțelepciune bătrânească obișnuiește să consolideze sufletul fiecăruia, să-i întărească mintea. Iar dacă se adaugă obișnuința multor citiri folositoare, care sunt ca un senat al multor învățături și sfaturi, fără îndoială că se ajunge la acea stare fericită care se găsește în mădularele fiecărui cetățean al orașului.

13. De aceea "leviți" i-a numit Moise[228] pe primii născuți și pe răscumpărătorii celorlalți, fiindcă bărbații cu o judecată mai matură și folositoare au, pe de o parte, un fel de bătrânețe a sufletului, pe de alta, aduc răscumpărarea lui. De aceea în Vechiul Testament Moise a socotit că sunt mântuitoare și cetățile leviților[229], pentru că cine găsește refugiul la un astfel de suflet în care sălășluiește cuvântul lui Dumnezeu[230], suflet care este întărit ca o cetate cu zid și val,

225. Filon, *De sacr.* 124 (ed. cit., p. 174).
226. Filon, *De sacr.* 126 (ed. cit., p. 176).
227. Verg., *Eneida,* 12, 395.
228. Cf. Num. 3, 12; Filon, *De sacr.* 127 (ed. cit., p. 176).
229. Cf. Num. 35, 6 și urm.; Filon, *De sacr.* 128 (ed. cit., p. 178).
230. Cf. Ioan 1, 14.

câştigă pentru sine libertatea veşnică. Aşadar, precum în cetăţile leviţilor se împărtăşea iertarea pedepselor, încât pe cineva care nu săvârşise ucidere cu voia şi se refugia acolo, nimănui nu-i era îngăduit să-l ucidă cât timp se găsea înlăuntrul oraşelor leviţilor, tot aşa pe cel ce se căieşte de propriu-i păcat pe care l-a săvârşit sau din neştiinţă, sau fără de voie, dacă se sprijină pe locuinţa leviţilor şi consideră că nu trebuie să se îndepărteze de aceşti dascăli, care propovăduiesc poruncile lui Dumnezeu, Legea însăşi îl scoate de sub orice pedeapsă, chiar şi pentru nelegiuirea săvârşită.

14. Şi să nu crezi că e fără de temei faptul că nelegiuiţii locuiesc alături cu cei cuvioşi, şi cei pângăriţi alături de cei care şi-au închinat viaţa numai lui Dumnezeu; căci au nevoie de curăţire cei care s-au prihănit prin atingerea cu nelegiuirile. Cauza este întrucâtva diferită. E adevărat că precum levitul, renunţând la plăcerile lumeşti, e ca un exilat al vinii, la fel cel acuzat de vărsare de sânge este un fugar din patrie. Dar deosebirea constă în aceea că cel din urmă îi părăseşte pe ai lui de teama legilor, pe când slujitorul lui Dumnezeu renunţă la tovărăşia patimilor omeneşti şi se îndepărtează de acea nevoie, de ispita cărnii, parcă anume din dragoste pentru virtute. Mai este de comparat şi faptul că şi cel ce slujeşte lui Dumnezeu trimite asupra sa un fel de oşti, ca să omoare plăcerile propriului trup şi să realizeze un fel de ucidere a cărnii sale. Moise l-a ucis cu adevărat pe egiptean[231] şi a devenit fugar din ţara Egiptului ca să scape de tiranul ţării acesteia. El însă nu l-ar fi ucis pe acel om din Egipt dacă n-ar fi ucis mai întâi în sine pe egipteanul necinstei spirituale şi n-ar fi renunţat la strălucirea onorurilor regeşti, socotind avere mai mare decât comorile Egiptului «nebunia după Hristos». Căci celor proşti le pare sminteală, pentru noi însă acea sminteală a crucii Domnului este puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu[232].

15. Rezultă de aici că în Dumnezeu întâlnim două feluri esenţiale de virtuţi: unul prin care iartă; altul, prin care pedepseşte[233].

Păcatele sunt iertate prin cuvântul lui Dumnezeu, al cărui mijlocitor şi oarecum executor este levitul; ele se iartă prin funcţia şi sfânta slujbă a preotului; sunt pedepsite şi prin oameni, de pildă prin judecători, care deţin, pentru un anumti timp, puterea, precum ne învaţă Apostolul când zice: "Voieşti deci să nu-ţi fie frică de stăpânire? Fă binele şi vei avea laudă de la ea; pentru că ea e slujitoarea lui Dumnezeu spre binele tău. Iar dacă faci rău, teme-te; căci

231. Cf. Ieş. 2, 12; Filon, *De sacr.* 132-133 (ed. cit., p. 180-182).
232. Cf. 1 Cor. 1, 23-24.
233. Filon, *De sacr.* 133 (ed. cit., p. 182).

nu în zadar poartă sabia, pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu şi răzbunătoare a mâniei Lui asupra celui ce săvârşeşte răul"[234].

Păcatele sunt pedepsite chiar prin mijlocirea popoarelor, precum citim[235]. Căci adesoeri poporul iudeilor a fost supus de neamuri străine, ridicate împotriva lui din porunca lui Dumnezeu[236], pentru jignirea adusă maiestăţii divine. Nici cel care a ucis fără voie nu scapă de judecată, de vreme ce Legea spune că din îngăduinţa lui Dumnezeu "i-a căzut sub mână"[237]. Prin urmare, mâinile lui s-au făcut un fel de unealtă pentru pedeapsa dumnezeiască. Aşadar levitul este slujitorul iertării; cel ce a lovit însă, care totuşi nu de bunovăia sa, ci împotriva voinţei sale a săvârşit ucidere, este slujitorul răzbunării dumnezeieşti. Să nu uiţi nici aceea că, deşi este ucis un necredincios, Hristos nu Se răzbună, oricât de nelegiuită ar fi fărădelegea săvârşită, căci şi în astfel de cazuri poate fi vorba de sfinţire, după cum a zis Domnul: "Din ziua când am lovit pe toţi întâi-născuţii în pământul Egiptului, atunci Mi-am sfinţit pe toţi întâi-născuţii lui Israel"[238].

16. Şi să nu vezi că acest lucru are în vedere numai ce s-a întâmplat într-o singură zi, ci are valoare pentru tot timpul. Căci dacă se renunţă la necinste, pe dată se câştigă virtutea; căci alungarea răutăţii realizează apariţia virtuţii şi, prin aceeaşi năzuinţă prin care este alungată vina, se încheagă nevinovăţia[239]. Găseşti acest adevăr în Evanghelie[240], fiindcă atunci când diavolul s-a sălăşluit în inima lui Iuda, Hristos S-a îndepărtat de el, şi în momentul în care Iuda l-a primit pe diavol, L-a pierdut pe Iisus. Şi stă scris astfel: "Şi după pâine, a intrat atunci Satana în el. Iar Iisus i-a zis: Ceea ce faci, fă mai curând"[241]. Ce înseamnă aceasta? Că, întrucât Satana intrase în el, Iuda se îndepărta de Hristos. Aşadar, el însuşi se izgoneşte şi se distruge, pentru că nu mai poate fi de acum cu Domnul Iisus acela care a început să fie cu diavoul; căci nu poate exista nicio învoială între Hristos şi Veliar[242]. De aceea, alungat prin poruncă, s-a îndepărtat pe dată, precum citim când Evanghelistul zice: "Deci după ce a luat acela bucăţica de pâine, a ieşit numaidecât; şi era noapte"[243].

234. Rom. 13, 3-4.
235. Cf. Is. 13, 17.
236. Filon, *De sacr.* 134 (ed. cit., p. 182).
237. Ieş. 21, 13.
238. Num. 3, 13; cf. Ieş. 13, 15.
239. Filon, *De sacr.* 135 (ed. cit., p. 182).
240. Cf. Ioan 13, 2.
241. Ioan 13, 27.
242. 2 Cor. 6, 15.
243. Ioan 13, 30.

Nu zice numai "a ieşit", ci "numaidecât" şi "a ieşit noaptea". Nu e de mirare că era înconjurat de întunericul nopţii cel care-L părăsea pe Hristos. Dar pe când acesta, primit fiind de diavol, a fost alungat de Hristos, Zaheu, renunţând la pofta de câştig, L-a primit pe Hristos. Şi pe bună dreptate, văzând străduinţa acestuia, fiindcă se urcase în copac ca să-L vadă pe Iisus care trecea, Domnul îi zice: "Zahee, coboară-te degrabă, căci astăzi în casa ta trebuie să rămân. Şi a coborât degrabă şi L-a primit bucurându-se"[244]. Primindu-L însă pe Hristos, a alungat pofta de câştig, a izgonit reaua credinţă, a renunţat la înşelătorii. Căci Hristos nu intră decât să alunge viciile, pentru că nu stă alături de rătăciri. Tot astfel, îi alungă din templu pe schimbătorii de bani[245] pentru că voia să locuiască acolo.

De aceea Zaheu, înţelegând acest lucru, anume că nu putea să-L primească pe Hristos cu vechile-i simţăminte, a poruncit ca poftele rele de mai înainte să iasă din lăcaşul său, ca să intre Hristos. Prin urmare, pe bună dreptate, în timp ce toţi murmurau că Domnul Iisus S-a hotărât să "rămână la un om păcătos"[246], a zis Zaheu către Domnul: "Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor şi, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit"[247]. Prin aceasta el a dat răspuns celor ce ziceau că un păcătos nu trebuia să-I dea găzduire lui Hristos; aceasta însemna: "De acum nu mai sunt vameş, nu mai sunt acelaşi Zaheu, nu mai sunt hrăpăreţ, nici înşelător; înapoiez cele ce am luat, înapoiez cele ce obişnuiam să smulg. De aceea, dăruiesc săracilor, pe care înainte îi despuiam; de acum dau din averea mea eu, care o jefuiam pe a altora". Au fugit răutăţile după ce a intrat Hristos; s-a împrăştiat toată orbirea patimilor trupeşti acolo unde a pătruns lumina vieţii veşnice.

17. Am vorbit despre întâii-născuţi; să vorbim acum despre "grăsime", referitor la care David ne informează îndeajuns când zice: "ca de seu şi de grăsime să se sature sufletul meu"[248]. Iar mai sus, spune: "Şi arderea de tot a ta bineplăcută să-I fie"[249], arătând prin aceasta că acea jertfă este bine primită, care este grasă, bine hrănită şi îngrăşată – aş zice – cu nutrimentul credinţei şi al devoţiunii, cu hrana mai bogată a cuvântului ceresc. Despre o lucrare spunem adesea că este grasă, când vrem să se înţeleagă ceva dens şi care cere mult efort; de asemenea, denumim îmbelşugat prinosul care nu este

244. Luca 19, 5-6.
245. Cf. Matei 21, 12; Marcu 11, 15; Ioan 2, 14.
246. Luca 19, 7.
247. Luca 19, 8.
248. Ps. 62, 6; Filon, *De sacr.* 136 (ed. cit., p. 184).
249. Ps. 19, 3.

sărac, nici lipsit de valoare. De aceea, pe drept denumim "grasă" jertfa despre care dorim să spunem că e bogată. Ca dovadă ne serveşte însuşi faptul că în tălmăcirea lui Iosif vacile grase au fost comparate cu anii roditori[250].

18. Să vedem acum ce înseamnă ceea ce zice Domnul: "Când faci bine, au nu-ţi este faţa senină? Iar de nu împarţi bine, păcatul bate la uşă, dar tu biruieşte-l!"[251]. Aceasta ne arată că Dumnezeu e mulţumit nu de darurile ce-I aducem, ci de simţământul celui ce aduce jertfă.

Or, Cain, jertfitor al unui dar osândit de conştiinţa unei danii nesincere, a înţeles că jertfa lui nu a fost primită de Dumnezeu şi s-a întristat[252]. Căci mintea, când îşi dă seama de dreptatea cugetului ei, este mulţumită, şi fiinţa se umple de bucurie, ca o revărsare spirituală atunci când sunt bine primite înaintea lui Dumnezeu fie străduinţele, fie lucrările tale. Prin urmare, tristeţea lui Cain este mărturia conştiinţei, semnul refugiului. Şi pentru că a adus danie, dar pentru că n-a împărţit-o cuviincios şi după dreptate, s-a făcut vinovat.

19. Există patru feluri prin care se recomandau jertfele: sau primele din orice produse, sau arse pe foc, sau tăiate, sau întregi[253]. Cele dintâi roade ale anului erau considerate primele fructe; acum însă s-a văzut că prin aceasta se înţeleg cei care se reînnoiesc prin taina botezului. Căci aceasta este cu adevărat prima jertfă, pentru că fiecare se oferă ca jertfă; începe cu sine, ca după aceea să-şi poată aduce darul. Prin urmare, noua credinţă a celor reînnoiţi, sănătoasă, în creştere, câştigând în putere, nu slăbită, nu sleită de puteri, nu veştejită ca de bătrâneţe, nici lipsită de sevă, este potrivită pentru jertfă, pentru că, deşi se dezvoltă datorită – aş zice – germenului viguros al înţelepciunii şi ajunge la pubertate datorită văpăii tinereţii, a cunoaşterii dumnezeieşti, are totuşi măduva învăţăturii vechi; căci, precum îl ajută învăţătura Noului Testament, pentru că scris este: "Veţi mânca roadele vechi de anii trecuţi şi le veţi da la o parte pe cele vechi pentru a face loc celor noi"[254], hrana să ne fie cunoaşterea patriarhilor; să se ospăteze fiinţa noastră cu prezicerile proorocilor. Cu o astfel de hrană să se nutrească adâncul minţii, dar de acum să nu mai fie chipul mielului, ci adevărul trupului lui

250. Cf. Fac. 41, 26; Filon, *Quaest.* I, 64 (ed. cit., p. 134).
251. Fac. 4, 7.
252. Fac. 4, 5.
253. Cf. Lev. 2, 14; Filon, *De sacr.* 54 (ed. cit., p. 118).
254. Lev. 26, 10.

Hristos. Umbra Legii[255] să nu-ţi mai întunece ochii, ci, prin harul patimii Domnului, strălucirea învierii să-ţi lumineze ascuţişul minţii.

20. Dacă însă vei aduce jertfă din primele oi, jertfă arsă de foc, jertfă grasă pregătită la foc, vei aduce jertfa din pârg a roadelor, precum e scris[256], ceea ce înseamnă că a ta credinţă trebuie să fie încercată ca prin foc şi să fiarbă de duh sfânt. Iacov a fiert linte[257] şi a răpit fratelui întâietatea binecuvântării, întâietate pe care o poate avea numai credinţa cu adevărat puternică. Aşadar acesta, voinic şi plin de viaţă, se dezvoltă; celălalt însă, care nu ştia să-şi pregătească hrana, obosit şi lipsit de vlagă[258].

Să ne aprindem aşadar de cuvântul Domnului, ca de foc, virtutea sufletului nostru. Iosif s-a aprins, precum stă scris: "Cuvântul Domnului l-a aprins pe el"[259]. Să se pârguiască într-adevăr credinţa ta ca şi spicele holdelor, căci vremea de vară atunci coace holdele, după ce mai întâi le-a pârguit la razele soarelui.

Aşadar, stăruirea îndelungată în cuvântul Scripturilor întăreşte sufletul şi-l pârguieşte printr-un fel de suflare a harului duhovnicesc, întăreşte cugetele drepte şi împrăştie toată puterea patimilor necugetate. De aceea Isav, avându-şi de tot slăbite legăturile virtuţii, a fost fără vlagă; aceia însă, cărora li s-a poruncit ca, având "coapsele încinse", să nu mănânce capul mielului nici "nefript îndeajuns, nici fiert în apă, ci bine fript pe foc" – precum găseşti scris în cartea Ieşirii[260] –, au trecut mările ca pe uscat cu fiinţa lor vitează şi credincioasă. Şi, precum stă scris în Evanghelie[261], Domnul mânca peşti fripţi, El, Cel plin de Duhul Sfânt.

Şi poate de aceea slăbea de puteri Isav, pentru că dorea fiertura pe care Iacov, ca şi cum era nepotrivită pentru sine, i-a dăruit-o lui, care era slăbit.

21. Jertfa şi rugăciunea nu trebuie amestecate, ci deosebite după distincţia cuvenită. În orice amestec trebuie făcută diferenţa; cu atât mai mult între rugăciune şi jertfă, unde, dacă nu se face deosebire limpede, încurcătura e mai mare. De aceea Legea[262]

255. Cf. Evr. 10, 1.
256. Filon, *De sacr.* 72 (ed. cit., p. 134).
257. Fac. 25, 29.
258. Cf. Fac. 25, 30.
259. Ps. 104, 19.
260. Ieş. 12, 9.
261. Cf. Luca 24, 42 şi urm.
262. Cf. Lev. 1, 6.

poruncește ca animalul adus spre jertfă să fie tăiat în bucăți și să fie oferite arderi de tot, ca jertfa să fie fără amestec, fără acoperământ și dezvelită, căci credința noastră trebuie să clocotească doar curată și lipsită de orice învelișuri, ca să nu se îmbibe de idei neclare și înșelătoare, ci să apară simplitatea curată și sinceră a minții. Apoi, să fie tăiată în bucăți, căci genul virtuții se împarte în foarte multe specii, dar principalele sunt patru: înțelepciunea, temperanța, tăria, dreptatea.

Rugăciunea ta să fie îmbibată de înțelepciune față de cunoașterea lui Dumnezeu și de adevărul credinței; să fie îmbibată de stăpânirea de sine, despre care Apostolul Pavel a crezut că trebuie să fie pretinsă chiar de la soți, când zicea: "Să nu vă lipsiți unul de altul decât cu bună învoială, pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu rugăciunea"[263]. Și Legea poruncește[264] să se apropie de jertfă curați fiind din ajun și din răsajun. Rugăciunea să aibă tărie; să nu fie întreruptă de vreo teamă, să nu se piardă din cauza vreunei oboseli; căci tocmai atunci trebuie să fie mai încordată atenția către rugăciune, când suntem asaltați de cele contrarii. Rugăciunea să fie paznica dreptății pe care Iuda, dacă ar fi respectat-o, ruga lui nu s-ar fi schimbat în păcat. Căci, oare când trebuie să ne ferim mai mult de la faptele și înclinările nedrepte decât atunci când implorăm dreptatea lui Dumnezeu[265]? De aceea, pentru ca în inimile noastre să sălășluiască dreptatea, Domnul a zis: "Ferciți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor"[266]. Dreptatea i-a lipsit lui Iuda; căci, dacă ar fi avut-o, n-ar fi predat pe Domnul, nu L-ar fi trădat pe Învățătorul. Și jertfei lui Cain i-a lipsit; căci dacă ar fi respectat dreptatea, ar fi trebuit să-I aducă lui Dumnezeu primele roade, nu cele de mai târziu. I-a lipsit deci și împărțeala; de aceea răspunsul lui este: "Dacă dai cinstit, dar nu împarți cinstit, păcatul bate la ușă; dar tu biruiește-l". Vezi ce mare este greșeala? Unde lipsește împărțirea [cu discernământ], acolo nu-i primită jertfa.

22. Urmează să vorbim acum despre rugăciunea stăruitoare și neîncetată, căci se cuvine să stăruim și să petrecem în rugăciune.

263. 1 Cor. 7, 5.
264. Cf. Ieș. 19, 10-11.
265. Cf. Matei 6, 33.
266. Matei 5, 10.

Domnul însuşi Îşi petrecea noaptea în rugăciune[267], desigur nu pentru ca să-I fie Lui de folos, ci ca să ne înveţe pe noi cum să ne rugăm. Căci ruga neîncetată aduce un fel de bună rânduială în rugăciune, fiindcă stăruirea în ea ne ajută să cunoaştem pe Dumnezeu, pe când cei lenevoşi nu vor cunoaşte pe Dumnezeu[268]. Aşadar rugăciunea este o bună deprindere. De altfel, chiar şi puterea trupească se dezvoltă prin deprindere continuă, iar lipsa de exerciţiu o face să scadă, să se micşoreze. Într-adevăr, foarte mulţi, din lipsă de exerciţiu, şi-au pierdut însăşi forţa firească. Tot astfel şi tăria sufletului se dobândeşte prin deprindere neîncetată, încât nici truda nu o mai simţim a fi o povară pentru învăţătură, ci o lucrare de folos. Această hrană s-o dăm minţii; această hrană, frământată şi cultivată printr-o îndelungă cugetare, să întărească inima omului, ca o mană cerească[269]. Noi n-am primit-o de-a gata, frământată şi cultivată, fiindcă trebuie să frământăm şi să prelucrăm îndelung vorbele scrierilor cereşti; frământându-le cu toată fiinţa şi inima noastră, pentru ca acea sevă a hranei spirituale să se răspândească în toate venele sufletului. Aşadar dacă, dezvoltându-se, credinţa ajunge la maturitate, încât e în stare să înlăture slăbiciunea unei credinţe ce îmbătrâneşte şi dacă fierbe de duh şi respectă norma împărţirii aşa cum o cere Legea, prin înţelegerea cuvenită, şi dacă stăruinţa aduce har, atunci se împlineşte felul "gras" şi bogat al rugăciunii, despre care profetul spune: "Uns-ai cu untdelemn capul meu"[270]. Căci, precum mieii se îngraşă cu laptele îmbelşugat şi precum oile ce au păşune bună lucesc de seu, tot aşa se îngraşă şi rugăciunea credincioşilor, hrănită de seva apostolică.

23. Dacă lipseşte ceva din cele spuse mai sus, jertfa nu este primită. De aceea i-a zis Domnul lui Cain: "Dacă aduci în chip cuviincios jertfă, dar nu o împarţi cinstit", după cum citim că însăşi lumea a fost împărţită în chip deosebit, căci la început o parte din ea era neorânduită, fiindcă "pământul era netocmit şi gol"[271], desigur că mai întâi a fost făcută lumina şi a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric şi întunericul a fost numit noapte. Şi citim că fiecare au fost făcute pe rând: cerul, pământul, pomii roditori, feluritele vie-

267. Luca 6, 12.
268. Filon, *De sacr.* 80 (ed. cit., p. 140).
269. Cf. Ioan 6, 32.
270. Ps. 22, 6.
271. Fac. 1, 2.

ţuitoare. Iar cele mai uşoare au fost împărţite prin locuri mai ridicate, ca de pildă aerul şi focul; cele mai grele, în locuri mai joase, de pildă apa şi pământul. Cu toate că Dumnezeu ar fi putut porunci ca toate să se facă deodată, El a vrut totuşi să păstreze această deosebire, pe care s-o imităm şi noi în toate treburile noastre şi mai ales când ne arătăm la rândul nostru recunoştinţa, când nu e de ajuns să înapoiezi ceea ce ai primit, ci trebuie să arăţi preţuire pentru darul primit. Căci dacă cineva îşi plăteşte datoria, dar la înpoiere ar face o nedreptate stăpânului, ar fi mai de neiertat decât dacă nu ar fi dat înapoi ceea ce datora. Aşadar, nu cantitatea achitării datoriei, ci gândul celui ce înapoiază şi calitatea şi sentimentul contează. Aşadar Cain a adus şi el darul, ofranda cuvenită, fiindcă el este semnul cinstirii şi dovada recunoştinţei, dar nu a făcut în mod cinstit împărţeala, căci el ar fi trebuit, înainte de toate, să-I aducă lui Dumnezeu pârga primelor roade, ca să înceapă cu recunoştinţa faţă de Creator. Doar aceasta este ordinea împărţirii; primele să fie înaintea celor următoare, nu cele următoare primele; şi cele cereşti să fie înaintea celor pământeşti, nu cele pământeşti înaintea celor cereşti.

24. Dar întrucât Cain a stricat această ordine, i se spune: "Păcatul bate la uşă; dar tu biruieşte-l"[272]. Dumnezeu ne învaţă toate: mai întâi să nu păcătuieşti, cum l-a îndemnat pe Adam; în al doilea rând, dacă ai păcătuit, să-l biruieşti, cum ne învaţă prin pilda vieţii lui Cain. Căci trebuie să roşim şi să osândim păcatul, iar nu să-l apărăm, fiindcă prin părerea de rău vina scade, în schimb prin apărarea lui el se măreşte; şi prin tăcere ne îndreptăm, pe când prin apărarea lui, alunecăm. Să existe cel puţin sfiala, unde nu este achitarea. De aceea se zice că: "pârâtul pare că are dreptate în pricina sa"[273]. La fel citim şi în altă parte că Însuşi Domnul a spus: "Fă tu însuţi socoteala nedreptăţilor tale ca să te dezvinovăţeşti"[274]. Atât de mare este harul părerii de rău, încât căinţa cucereşte însăşi justiţia pe care a încălcat-o osânditul! De aceea zice "biruieşte-l", fiindcă nu ai ce să dezvinovăţeşti. Păcatul însuşi se întoarce asupra ta. Căci nu fratele îi este adus ca osânditor, ci i se pune înainte vina al cărei autor este el însuşi pentru sine. "Asupra ta, zice, se întoarce nelegiuirea", pentru că de la tine a început. Nu ai asupra cui arunca

272. Fac. 4, 7; Filon, *Quaest.* I, 65 (ed. cit., p. 136).
273. Pilde 18, 17.
274. Is. 43, 26.

mai degrabă vina decât asupra minții tale. Asupra ta se întoarce necinstea ta, "tu ești pricina ei".

25. Bine zice: "tu ești cauza ei". Căci necinstea este un fel de mamă a tuturor relelor; și cine a săvârșit nelegiuiri mai grele, acela alunecă ușor în celelalte. Cum poate într-adevăr să se ferească de cele omenești cine a încălcat cele cerești? Și cum poate fi bun cu oamenii cine a vătămat pe Dumnezeu? Așadar unei învinuiri mai grele în nelegiuire îi urmează alte rele, pentru că încotro a atârnat fărădelegea, într-acolo înclină și celelalte. Deci tu ești autorul faptelor, tu, conducătorul vinii tale. Rătăcirea ta te-a atras pe tine nu fără voia ta; nu fără să bagi de seamă, ci de bunăvoie te-ai făcut vrednic de judecat; nu din alunecare ai săvârșit paguba, din cauza căreia tu însuți te recunoști vrednic de pedeapsa divină.

26. Așadar, cu toate că a fost îndemnat să biruiască păcatul, el mărește nerușinarea, înrăutățește răutatea. Prin urmare, ce înseamnă când Cain zice "să ieșim la câmp"[275] dacă nu că își alege, pentru uciderea fratelui, un loc lipsit de orice vietate? Căci unde avea să fie ucis fratele decât unde lipsea rodul? Firea, ca și cum ar fi presimțit o nelegiuire atât de mare, n-a primit în ea semințele, fiindcă nu era potrivit ca același pământ să primească și atingerea sângelui vărsat de frate – lucru potrivnic firii –, și să producă roade conform naturii. Deci pe drept zice "să ieșim la câmp"; nu zice "să mergem în rai", unde înfloresc pomii; nu într-un loc cultivat și purtător de rod.

Ucigașii înșiși arată că ei nu pot culege rodul crimei și că rodul nu poate rămâne la cei care s-au pus în slujba unei atât de mari nelegiuiri. Căci ei fug chiar și de bunătatea firii, ca acest Cain, care pare că s-a temut ca nu cumva un pământ mai roditor, cu o recoltă bună, să-i împiedice jalnica faptă și, obișnuința unei rodnicii fericite, prin care face să încolțească în sânul ei urmași și roade felurite, să-i amintească de dragostea frățească, până și în această pregătire a crimei, fie și numai prin înfățișarea-i tăcută. Tâlharul fuge și de lumina zilei, ca de un martor al nelegiuirii; cel ce săvârșește adulterul fuge și el de lumină, parcă ar roși în fața unei părtașe; la fel și ucigașul de frate evită rodnicia pământurilor. Căci, cum ar putea să vadă cele înfățișate printr-o naștere comună el, care avea să-l omoare pe cel de un sânge cu el?

275. Fac. 4, 8.

Iosif este aruncat în adâncul unei fântâni fără apă[276], în schimb Amnon este ucis înăuntrul casei[277]. Prin urmare, potrivit unei drepte judecăţi, firea însăşi a deosebit acele locuri în care avea să se întâmple omorul, lipsind pe ucigaş de zestrea darului său, ca, printr-un fel de osândire a solului nevinovat, să arate cât de mari aveau să fie chinurile vinovaţilor. Prin urmare, din cauza ticăloşiei oamenilor sunt osândite chiar şi stihiile firii. O altă pildă: David a chemat asupra munţilor, în care a pierit Ionatan împreună cu tatăl său, pedeapsa unei veşnice nerodnicii, zicând: "Munţilor Ghelboa, să nu mai cadă pe voi nici rouă, nici ploaie, munţi ai morţii!"[278].

27. Să cercetăm acum de ce l-a întrebat Dumnezeu pe Cain unde e fratele său, ca şi cum n-ar fi ştiut că a fost ucis. Cât despre ştiinţa lui Dumnezeu, El a dovedit că acesta minţea şi, cu toate că tăgăduia, i-a răspuns lui Cain ca unul care ştia: "Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"[279].

Cât priveşte înţelesul mai adânc, acesta este că îi îndeamnă pe păcătoşi la pocăinţă; căci mărturisirea înseamnă reducerea pedepselor. De aceea, în judecăţile dintre oameni, cei ce tăgăduiesc sunt chinuiţi, aşezaţi fiind pe unelte de tortură, în timp ce un fel de milă îl cuprinde pe judecător faţă de cel ce recunoaşte. Chiar în păcat e un fel de sfială şi un început de pocăinţă a-ţi mărturisi greşeala, a nu căuta să scapi de vină, ci a o recunoaşte.

Îl îmblânzeşte pe judecător părerea de rău a învinuiţilor; îl întărâtă însă încăpăţânarea celor ce tăgăduiesc. Dumnezeu vrea să te cheme să-I vii într-ajutor; vrea să dea omului nădejdea după îndurare; vrea spovedania sa. El vrea să te convingă că nu El este autorul faptei rele; căci cei care pun propriul păcat pe seama necesităţii oarecare a hotărârii sau a faptei lor, cum fac păgânii, par a-L învinui pe Dumnezeu, ca şi cum forţa Lui ar fi cauza păcatului; căci cine a ucis constrâns de o necesitate oarecare, a ucis oarecum împotriva voinţei lui. Într-adevăr, cele ce provin de la noi nu au nicio scuză; însă cele ce provin din afara noastră sunt scuzabile. Dar cu cât mai greu este decât însuşi păcatul a pune pe seama lui Dum-

276. Cf. Fac. 37, 24.
277. Cf. 2 Regi 13, 29.
278. 2 Regi 1, 21.
279. Fac. 4, 10; Filon, *Quaest. in Gen.* 68 (ed. cit., p. 138).

nezeu ceea ce ai făcut şi a arunca ura provocată de încălcarea ta nu asupra autorului vinii, ci asupra nevinovăţiei!

Cântăreşte acum răspunsul ucigaşului de frate: "Nu ştiu! Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?"[280]. Chiar dacă răspunsul lui dovedeşte trufie, reiese totuşi că, şi dacă l-ar fi considerat bun pe fratele său, ar fi trebuit să fie paznic al îndatoririi sale. Căci pe cine ar fi trebuit să-l păzească mai curând decât pe fratele său? Dar cum să respecte îndatorirea de frate, de vreme ce nu a cunoscut sentimentul de înrudire? Sau, cum ar fi cu putinţă să dea ascultare firii, cel care nu arată respect nici faţă de Dumnezeu? Mai întâi tăgăduieşte ca în faţa unui neştiutor; fuge de îndatorirea de a-şi păzi fratele, ca şi cum el ar fi scutit de legea firii; nu ascultă de judecător, ca şi cum ar fi liber de hotărârea judecătorească.

De ce te miri că n-a cunoscut respectul cel ce nu L-a recunoscut pe Creatorul său? De aceea, din aceste rânduri ale Scripturii tragi învăţătura că doar credinţa este rădăcina tuturor virtuţilor. Iată de ce şi Apostolul spune că "temelia noastră este Hristos"[281] şi că numai ceea ce vei zidi pe această temelie ajută la rodirea faptei tale şi la răsplata virtuţii tale.

28. Celui ce tăgăduia cu atâta nesocotinţă bine i-a răspuns Domnul, zicând: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"[282], adică: "De ce nu ştii unde e fratele tău? Eraţi voi singuri cu cei doi părinţi, între puţini, nu puteai să nu ştii unde e fratele tău. Oare, pentru că părinţii tăi nu pot fi acuzatori? Într-adevăr, nu vreau ca acea legătură de sânge, care este autor al izbăvirii, să devină autor al primejdiei; numai în tine natura să-şi fi pierdut legile? De aceea te gândeşti, deci, să-ţi acoperi crima, fiindcă părinţii nu trebuie să acuze? Dar cu atât mai mare este osânda ta... Căci dacă numele scumpe de rudenie nu trebuie să învinuiască, cu atât mai mult nu trebuie să ucidă! Dar dacă fugi de Mine, Care am fost martor, dacă fugi de Mine ca judecător, glasul lui te osândeşte cu şi mai mare autoritate decât dacă fratele tău ar trăi. Eraţi singuri. Cine altul l-a putut ucide? Dacă-ţi învinuieşti părinţii, te dovedeşti a fi ucigaş. A putut să-şi ucidă fratele cel ce nu-şi cruţă părinţii, a putut fi fratricid cel ce vrea să susţină naşterea sa din ucigaşi de fiu".

---

280. Fac. 4, 9; Filon, *Quaest. in Gen.* 69 (ed. cit., p. 138).
281. 1 Cor. 3, 11.
282. Fac. 4, 10.

Şi bine zice "glasul sângelui strigă" - nu fratele strigă; adică fratele își păstrează nevinovăția și harul de frățietate, chiar mort fiind; nu fratele acuză, să nu pară ucigaș de frate, nu acuză nici glasul lui însuşi, nu acuză; nu acuză sufletul său, ci acuză glasul sângelui pe care tu însuți l-ai vărsat; prin urmare, însăşi nelegiuirea ta, nu fratele tău, te acuză!

Totodată se răpește ucigașului dreptul de a se plânge. Căci nu se poate plânge de mărturie străină cine e dovedit de ucidere prin propria lui faptă. Spusa făptaşului e mai puțin vinovată. Există totuşi un martor: pământul care a primit în sânu-i sângele.

30. Şi bine zice "glasul sângelui fratelui tău strigă din pământ"[283]; nu a zis din trupul fratelui tău strigă, ci "din pământ strigă". Chiar dacă fratele te cruță, pământul nu te cruță; dacă fratele tace, pământul totuşi te osândește. Pământul e și martor, și judecător împotriva ta. Un martor mai aspru, care e încă îmbibat de sângele fratelui ucis; un judecător mai aspru, care a fost mânjit de o astfel de ticăloşie, încât și-a deschis gura și a primit sângele fratelui tău din mâna ta. Căci pământul și-a deschis gura ca și cum avea să primească doar cuvinte de respect de la frați, fără să se teamă de nimic, fiindcă vedea niște frați, el, care știa că legea legăturii de sânge dintre frați este garanția iubirii, nu a urii. Căci cum putea bănui uciderea el, care încă nu văzuse ucidere de om? Dar tu ai vărsat sânge, de a cărui atingere îndurerat fiind, pământul "nu-și va mai da roadele sale ție"[284].

Ce nevinovată răzbunare, să se mulțumească a nu mai fi de folos, nu să caute să vatăme, el, pământul, care a fost atât de amarnic pângărit!

31. Nu e lucru de rând nici învăţătura, când zice: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"[285], fiindcă Dumnezeu îi aude pe drepții Săi chiar morți, deoarece "ei trăiesc lui Dumnezeu"[286]. Şi pe bună dreptate sunt socotiți vii, deoarece, cu toate că au gustat moartea trupului, ei iau viața fără de trup și sunt luminați de strălucirea vredniciilor lor și se bucură de lumină veşnică. El aude, aşadar, și sângele celor drepți; Se îndepărtează însă de rugăciunile celor ne-

283. Fac. 4, 10.
284. Fac. 4, 12.
285. Fac. 4, 10.
286. Rom 6, 10.

legiuiţi, fiindcă, şi dacă par că trăiesc, sunt mai nenorociţi decât toţi morţii, căci poartă împrejurul lor carnea, ca pe un mormânt în care şi-au îngropat sufletul. Căci cum poate fi socotit dacă nu ca îngropat sufletul care se zbate înlăuntrul pământului şi se închide în poftele lăcomiei pământene şi în celelalte rele, încât nu poate respira adierea harului ceresc?

Un păcătos de felul acesta este blestemat de pământ, care e cea mai mică şi cea mai de pe urmă parte din univers. Căci mai presus este cerul şi cele ce sunt pe cer, soarele, luna şi stelele şi tronurile, domniile, căpeteniile, stăpânirile, heruvimii şi serafimii. Nu există deci îndoială că şi cele de sus l-au osândit pe cel pe care l-au osândit cele de jos. Căci cum ar putea scăpa acolo de judecata curată şi cerească acela pe care nici pământurile nu l-au putut ierta? De aceea i se porunceşte ca "zbuciumat şi fugar să fie pe acest pământ"[287].

32. E un fel de a trăi cunoscut şi general, fiindcă în faţa celui necinstit stau şi vor sta relele. Relele de acum îi produc tristeţe; cele ce vor veni, groază; pe cel necinstit îl tulbură totuşi mai mult cele de acum decât cele viitoare. De aceea I-a şi zis Cain Domnului: "Pedeapsa mea e mai mare decât aş putea-o purta. De mă izgoneşti acum din pământul acesta, mă voi ascunde de la faţa Ta"[288]. Nimic nu e, într-adevăr, mai greu decât ca atunci când rătăceşti, să fii părăsit de Dumnezeu, încât să nu te poţi regăsi. Moartea păcătosului pune capăt păcatului; însă viaţa lipsită de cârmuirea dumnezeiască se scufundă, alunecând în rele şi mai mari. După cum, dacă păstorul îşi părăseşte turma, fiarele dau năvală asupra ei, la fel, când Dumnezeu îl părăseşte pe om, se năpusteşte asupra lui diavolul. Greu este mai ales pentru cei neştiutori să nu-şi aibă un conducător. În inima lor se strecoară răul; creşte rana, mai ales pentru că lipseşte doctoria. Însă cel ce vrea să-şi acopere vina şi să-şi tăinuiască păcatul, se ascunde. Căci cine face răul urăşte lumina şi caută întunericul, ca pe nişte ascunzişuri ale fărădelegilor lui. Cel drept însă nu are obiceiul să se ascundă de Domnul Dumnezeul lui, ci, dimpotrivă, I se încredinţează cu totul, zicând: Iată sunt eu, care nu am conştiinţa încărcată, încât să mă tem că-mi va fi descoperită.

287. Fac. 4, 12; Filon, *Quaest. in Gen.* 71 (ed. cit., p. 140).
288. Fac. 4, 13-14.

33. Pe bună dreptate, deci, se ascunde cel ce-şi dă seama de răutate, zicând: "cine mă va întâlni, mă va ucide"[289]. Omul cu mintea îngustă se teme de moartea de pe pământ; o uită pe cea veşnică şi nu se gândeşte la judecata lui Dumnezeu, ci caută, prin rugăciuni, să scape de moartea trupului. Dar de cine se temea că va fi ucis acela care îi avea doar pe părinţii lui aici pe pământ? A putut, fără îndoială, să se teamă şi de atacul fiarelor el, care călcase poruncile legii sfinte, şi să nu aibă curaj în faţa celorlalte animale supuse, pentru că el le-a arătat că un om poate fi ucis; a putut să se teamă chiar de părinţi că l-ar putea ucide, el, care arătase că se poate săvârşi o ucidere de frate; au putut, într-adevăr, şi părinţii să înveţe de la fii ceea ce urmaşii au învăţat de la părinte.

34. Să medităm acum de ce a zis Dumnezeu: "Oricine va ucide pe Cain înşeptit se va pedepsi"[290] şi de ce i-a pus un semn, ca ucigaşul de frate să nu fie omorât, pentru că nu a fost prevăzut ca vinovatul să fie ucis.

Omul este al optulea: fiind cugetător, el e deasupra celorlalte fiinţe; omul are şi cele cinci simţuri ale corpului, are şi glas; are şi harul de a naşte; dacă acestea şapte nu sunt conduse de simţul raţiunii, celelalte şapte sunt supuse morţii. De aceea, pentru cel lipsit de raţiune, acestea şapte reprezintă tot atâtea primejdii. Aşadar, cine va pierde simţul judecăţii se va amăgi zadarnic cu câştigul adus de aceste daruri trupeşti; toate acestea se risipesc dacă nu sunt ţinute oarecum în frâul cugetării. Prin urmare, moartea acestei cugetări aduce cu sine moartea patimilor nesăbuite. Dar e mai bine să tâlcuim că numărul şapte reprezintă odihna şi refacerea[291]. Aşadar, cel ce nu-l va cruţa pe cel păcătos şi îi va duşmăni darul iertării păcatelor îşi va răpi sieşi nădejdea iertării şi se va abate asupra lui o pedeapsă la fel de mare din partea harului lui Dumnezeu.

35. Cât despre semnul pus asupra lui Cain, ca să nu-l omoare cineva, Domnul a voit să întoarcă pe cel care rătăcea şi, prin bunăvoinţa Sa, să-l îndrepte, căci obişnuim să ne încredinţăm mai uşor acelora a căror bunăvoinţă o simţim. Nu i-a oferit, totuşi, lucruri mari; dar tocmai prin el Domnul pedepseşte lipsa de minte a celui

289. Fac. 4, 14; Filon, *Quaest. in Gen.* 72 (ed. cit., p. 142).
290. Fac. 4, 15.
291. Cf. Fac. 2, 2.

neștiutor care, cu toate că e vrednic de pedepse veșnice, nu a cerut să i se ierte pedeapsa, ci a crezut că trebuie să ceară viața pentru trupul acesta, viață în care e mai multă amărăciune decât plăcere[292]. În fapt, în despărțirea dintre suflet și trup și în sfârșitul vieții acesteia există o singură moarte care, îndată ce a venit, îndepărtează toate durerile, nu le mărește. Însă temerile care dau năvală asupra celor ce trăiesc în viața aceasta, tristețile, durerile, gemetele și feluritele chinuri, rănile provocate de greutățile și amărăciunile vieții acesteia aduc atâtea morți neamului omenesc, încât moartea pare mai curând o iertare decât o pedeapsă; căci nu e o moarte definitivă, de vreme ce nu ni se răpește viața, ci se trece la mai bine. Căci cei răi, care nu au voit să se întoarcă din calea păcatelor, dacă au murit, au pus capăt, chiar fără voia lor, nu ființei lor, ci vinii, încât nu se mai fac vinovați și de alte rele; căci viața acestora vuiește de nelegiuiri. Dacă însă nădăjduiesc în bine, trebuie să credem mai curând că pleacă de aici decât că pier.

36. Aici ne vine într-ajutor învățătura despre nemurirea sufletului, căci viața adevărată și fericită este numai aceea pe care o trăiește, cu bună știință, fiecare, cât mai curat și mai în deplină fericire, deoarece, odată și odată, sufletul nostru va părăsi acest înveliș al cărnii și se va elibera din această – aș zice – închisoare a trupului, zburând înapoi, înspre acel loc înalt, de unde, trimis fiind în mădularele noastre, a gemut alături de suferința corpului acestuia, până să-și ducă la îndeplinire sarcina ce i s-a încredințat, anume ca printr-o purtare chibzuită să se îndrepte și să înfrâneze pornirile necugetate ale cărnii acesteia. Așa se explică și faptul că mai târziu și proorocii au ajuns în robie, alături de poporul iudeilor: ca nu cumva mulțimea, lipsită de sprijinul sfinților și părăsită de sfatul lor, să sufere mai tare, ci sfătuită de desele propovăduiri ale proorocilor să se reîntoarcă în bună credință spre Domnul[293] Dumnezeul său; și ca nu cumva zdrobită de chinurile robiei să se prăbușească în păcatul necredinței și să-și piardă nădejdea în posibilitatea mântuirii veșnice.

37. Se dovedește, așadar, în acest loc, că n-au dreptate cei ce consideră că viața pe care o ducem în lumea aceasta – viață plină de alunecări, unde toate sunt pline de durere – este unica noastră

292. Filon, *Quaest. in Gen.* 76 (ed. cit., p. 144).
293. Cf. Plâng. 3, 40.

viață, după cum reiese și din simplă înșirare a faptelor. Căci iată-l pe cel drept, pe cel nevinovat, pe cel credincios, atrăgându-și, – pentru că jertfa lui a găsit har –, ura fratelui; iată-l înlăturat, prin ucidere de frate, fără să fi ajuns la vârsta deplină a vieții acesteia; iar cel necinstit, cel nelegiuit și necredincios, deși pângărit de uciderea fratelui, a trăit o viață îndelungată, s-a căsătorit, a lăsat urmași[294], a întemeiat orașe; și toate acestea le-a făcut cu îngăduința Celui de sus. Nu crezi oare că în toate acestea se aude limpede glasul lui Dumnezeu care strigă: Greșiți voi, care credeți că aici pe pământ este întregul har al vieții! Nu înțelegeți, nu vă dați seama că bătrânețea aceasta este încărcată de nenorociri și că înaintarea în vârstă e tribut de amărăciune? Că suntem înconjurați – ca și cum ne-am afla loviți zilnic de izbiturile naufragiului dintre Scylla și Caribda[295] –, fiind izbiți de valuri și umblând mereu prin ținuturi pline de stânci? Că ne place să ne desfătăm parcă am fi niște dobitoace, nu pe atât de veșnice pe cât de veșnic este răul?

Așadar, și lui Cain i-a fost lungită viața drept pedeapsa de a trăi tot timpul stăpânit de groază și fugind drum îndelungat și trudind fără rezultat. Or, nu există pedeapsă mai grea decât să știi că tu însuți ești cauza celor mai mari nenorociri.

Vezi, prin urmare, cât de nesfârșită este viața celor drepți și cât de fără valoare a celor necinstiți! Viața celui drept strigă și când el e mort; a celui păcătos, însă, stă ascunsă.

38. În al treilea rând, reținem că, îndată ce s-a produs uciderea de frate, cea mai mare dintre nelegiuiri, a trebuit să se arate și legea îndurării dumnezeiești, ca nu cumva, dată fiind pedeapsa osânditului, nici oamenii să nu-și păstreze răbdarea și stăpânirea de sine când judecă, ci să-i dea chinuirii pe cei vinovați.

Scopul hotărârii dumnezeiești este să-l învețe pe judecător cu mărinimia și răbdarea, ca nu cumva din râvnă de pedeapsă să fie pedepsit cineva prea în grabă și, din lipsa de socotință a judecății, să fie pedepsit un nevinovat; nici să înăsprească pedeapsa unuia care nu-i este pe plac; totodată, să nu arate prea mare îngăduință unuia care nu se căiește de fărădelegea sa.

---

294. Cf. Fac. 4, 17.
295. Homer, *Odiseea* XII, 118, ed. Murnu-Pippidi, Buc., 1971, p. 263.

L-a "îndepărtat Dumnezeu pe Cain de la fața Sa"[296] și, despărțindu-se [acela] și de părinți, a fost trimis ca într-un fel de surghiun în ținuturi părăsite, fiindcă de la blândețea omenească el a trecut la cruzimea de fiară.

Totuși nu a voit ca ucigașul să fie pedepsit tot prin ucidere, căci Dumnezeu vrea mai curând îndreptarea păcătosului decât moartea lui[297]. De aceea se aduce răzbunare de șaptezeci de ori câte șapte asupra lui Lameh, pentru că vina lui e mai mare, fiindcă nu s-a îndreptat nici după osândirea celuilalt[298].

Cain a rătăcit, înaintea lui Lameh, dintr-un fel de pornire nechibzuită; Lameh însă trebuia să fi fugit de ceea ce văzuse că nu era pe placul celuilalt. Judecătorul trebuia să dea hotărârea ca să nu se creadă că învinuitul trebuie să fie în orice împrejurare lovit.

Și, ca să ne întoarcem iarăși la taină, nu a trebuit să moară Cain care, până la data firească a morții sale, avea timpul să-și ispășească pedeapsa! Căci ar fi putut invoca motivul că s-ar fi mântuit – fie chiar printr-o faptă târzie de căință – dacă nu l-ar fi smuls o pedeapsă înainte de vreme.

296. Fac. 4, 16.
297. Cf. Iez. 33, 11.
298. Cf. Fac. 4, 24; Filon, *Quaest. in Gen.* 77 (ed. cit., p. 148).

DESPRE NOE ŞI CORABIA LUI

INTRODUCERE

Înrâurit de interpretarea alegorizantă a lui Filon din Alexandria, Sfântul Ambrozie înfățișează în această scriere viața patriarhului Noe, insistând îndeosebi asupra corabiei prin care el și cei ai casei lui, oameni și dobitoace, au reușit să se mântuiască din primejdia potopului.

Potrivit exegezei amintite, fiecare acțiune, fiecare nume chiar, transmit cititorului "înțeles mai adânc", "pătrundere mai adâncă" decât ceeea ce ne spune "interpretarea după buche". Uneori simbolizările acestea par verosimile, firești, la îndemâna autorului în preocuparea lui de a face cât mai accesibilă educarea morală a credincioșilor. Dar unele din înțelesurile pe care le vede ni se par astăzi destul de forțate. Sunt aproape 70 de ani de când cunoscutul patrolog Pierre de Labriolle spunea: "Azi nu mai e la modă exegeza alegorică, între altele pentru că astăzi nu mai cunoaștem atât de bine Scriptura ca cei vechi, care n-aveau altă sursă în afara ei. Azi folosim mai mult experiența și rațiunea. Dar nu trebuie să uităm că alegoria biblică a obișnuit gândirea creștină să caute pretutindeni simboluri pentru a urmări spiritul pur din spatele aparențelor, spre a vedea în orice formă sensul sau îmbrăcămintea unei gândiri". Dar nu-i mai puțin adevărat că dincolo de tendința anagogică și alegorizantă, Sfântul Ambrozie urmărește îndoctrinarea morală și creștinească a credincioșilor săi. Și cu toate că și scrierea de față a fost compusă doar la câțiva ani după ce autorul lor trecuse el însuși prin școala catehumenatului, totuși el nu se sfiește să descrie în paragrafele 25-26 cu avânt "roadele catehumenatului", elogiind, prin comparație, "întoarcerea de pe drumul Damascului" a lui Pavel față de "vorbăriile fără capăt" ale lui Platon, iar ca un fir roșu al întregii scrieri el găsește că drumul virtuții și al desăvârșirii creștine este singurul care ne ajută să înțelegem mai bine tainele creștinismului.

Pentru Sf. Ambrozie "uriașii" din Cartea Facerii erau niște "fii ai trupului", moștenitori ai prostiei omenești (4).

Corabia este pentru Sf. Ambrozie o "înfățișare a trupului omenesc" (6). "Ce este mintea în suflet, accea este sufletul în trup". Când a zis Dumnezeu către Noe "acum intră în corabie", a vrut să spună:

"acum intră în tine însuți, în mintea ta, în lăuntrul sufletului tău. Acolo e scăparea, acolo e cârma vieții tale" (38-39).

"Înfrânează, omule, pornirile iraționale și supune toate simțurile minții, căci orice simțământ moare și se îneacă, întocmai ca într-un potop, dacă se face slujitor al necinstei" (35).

Ca unul care cunoștea limba greacă, Sfântul Ambrozie face o apropiere între cuvintele "vână" și "suflu aprins" ("flebs" și "eflexa"): "De aceea sângele a fost numit suflare de viață, pentru că sângele e cald și aprins, așa cum aprinsă este și virtutea, care disprețuiește toate plăcerile pântecelui".

Cei 350 de ani cât a mai trăit Noe după ce a ieșit din corabia sa simbolizează – zice Sf. Ambrozie – crucea lui Hristos: litera T are ca semnificație numerală suma de 300, iar numărul 50 e cifra jubiliară a iertării. În chipul acesta, cei 350 de ani ne dau numărul iertării și al harului mântuirii.

Izvoarele *folosite de Sf. Ambrozie sunt mai ales câteva scrieri ale lui Filon din Alexandria, pe care le-am notat la locurile respective. În afara lor, el a mai folosit o scriere a lui Origen cuprinzând un comentariu la Cartea Facerii, păstrată azi numai parțial. Îl citează apoi în două rânduri pe Vergiliu, în două locuri pe Homer, pe Platon în patru locuri, toate aceste trimiteri provenind, credem, din cultura sa generală.*

Data *scrierii pare a fi fost legată de adâncile frământări din anul 378, anul morții împăratului Valens, pătimaș sprijinitor al arianismului; pentru pastorația Sfântului Ambrozie însă anii 378–380 sunt ani de palpitantă luptă de rezistență ortodoxă. E drept că textul scrierii dedicate lui Noe are cele mai multe pasaje cu indicația: lacună, fapt care poate proveni atât din nota forțată de a găsi de fiecare dată rezolvare fericită la exegeza alegorică potrivită, cât și din greutățile de ordin public din interiorul imperiului. De aceea, e firesc lucru de a întâlni și neclarități și fraze incomplete.*

DESPRE NOE ȘI CORABIA LUI

I. 1. Încercăm să lămurim viața, firea, faptele și chiar adâncul minții Dreptului Noe, dacă suntem în stare. Căci de vreme ce însăși filosofia a spus că nimic nu e mai greu decât pătrunderea adâncurilor omului, desigur că tot pe atâta e de greu să cuprinzi mintea unui "om drept"[1]. Cum Dumnezeu l-a cruțat însă pe Noe, ca să reînnoiască sământa oamenilor, să fie izvor al dreptății, se cuvine ca și noi să vorbim despre el pentru a ne fi tuturor pildă de urmat și, totodată, să găsim odihnă în el după toată nelinștea pe care ne-o produc, zilnic, frământările vieții acesteia.

Ne e greu să supraviețuim fiilor noștri, ne e silă să mai privim lumina soarelui când auzim de atâtea nenorociri ale celor mai dragi ai noștri; să înfrunți diferitele valuri și furtuni de astăzi ale ecleziilor înseși, sau să auzi vorbindu-se despre ele, cine este atât de tare încât să îndure toate cu răbdare? Or, tocmai de aceea ne-a fost și nouă cu atât mai dragă odihna aceasta, pentru ca, în timp ce medităm cu mare atenție la dreptul Noe, să ne refacem și noi așa cum și-a găsit odihna în el, după trudă și dureri, întregul neam omenesc.

2. De aceea se și numește "Noe"[2], cuvânt care în latină înseamnă "drept" sau "odihnă". De altfel, chiar părinții lui au spus[3]: "Acesta ne va mângâia în lucrul nostru și în munca mâinilor noastre, la lucrarea pământului pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu". Dacă socoți că aceasta trebuie raportat numai la cele ce s-au petrecut, întrucât potopul a avut loc în vremea lui Noe, s-ar părea că nu odihnă s-a adus oamenilor, ci pieire, și nu înlăturarea relelor, ci culmea nenorocirilor. Dacă însă cauți să înțelegi mai adânc mintea omului drept, vei vedea că spiritul de dreptate este unicul care, născut mai curând pentru ajutorarea altora decât pentru sine, caută nu ce e folositor sieși, ci ceea ce le este tuturor. Spiritul de dreptate ne face să trăim liniștit departe de suferințele pricinuite de nedreptate; ne ferește de

---

1. Cf. Fac. 6, 9.
2. Fac. 6, 9; Filon, *Leg. alleg.* III, 24 (I, 102, 22 M; I, 129, 22 C), citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 413.
3. Fac. 5, 29; Filon, *Quaest. in Gen.* I, 87, ed. Ch. Mercier, Paris, 1979, p. 160.

tristețe fiindcă săvârșind cele ce sunt în spiritul dreptății, datorită siguranței pe care ne-o dă o conștiință curată, nu ne temem de nimic, nu suntem chinuiți de nicio durere apăsătoare; căci nu este suferință mai mare decât conștiința vinii. Să ne găsim, așadar, odihna departe de toată grija cauzată de viața pământeană, viață care ne chinuie trupul și sufletul cu multă suferință și ne macină existența.

2. 3. Noe la rândul lui a avut trei fii, Sem, Ham și Iafet. Semnificația numelor este: "bun", "rău" și "indiferent"[4]; se pare deci că prin darul naturii, Noe a avut și bunătatea, că nu i-au lipsit nici încercările relelor și că a avut din plin și însușiri indiferente, adică[5] ...un fel de bagaj de virtuți. Motivul pentru care răul este pus la mijloc, este evident: fiindcă de la natură binele există în toți oamenii, și ea nu-i aruncă pe pragul vieții ca pe niște naufragiați[6], ci îi dăruiește și cu forță, ca să nu fie doborâți de încercările răutății și să nu cadă ca niște neputincioși, îi apără și-i învăluie pe oameni cu un fel de învelișuri indiferente care sunt: viața fericită, starea bună a sănătății, frumusețea, hărnicia, averea, gloria, familia ilustră, pentru ca, înzestrați cu bunurile acestea, să-și păstreze bunătatea naturală și să țină înăuntru răul acela, ca să nu poată vătăma; să-l țină în cătușe, ca pe un întemnițat. Mi se pare că-i ceva asemănător cu organizarea frontului în vederea luptei. Că forțele inferioare se află la mijloc, iar la dreapta și la stânga, în flancuri, sunt cele mai viteze, pentru ca prin ele întregul front să capete tărie. De aceea și cunoscutul poet grec spune κακοὺς δ'εἰς μέσσον ἔλασσεν, adică: "pe codași îi împinse la mijloc"[7]. Așadar, din porunca lui Dumnezeu și natura, care știe că ne naștem pentru a lupta în lumea aceasta, așază întocmai ca un bun general în prima linie de bătaie forțele bune de care dispune, pentru ca ele să stea în fața liniei a doua, să fie de ajutor celei de a treia, așa încât, ca un dușman împresurat, răul ori încotro s-ar îndrepta să fie oprit de armatele îngemănate, să nu le istovească pe fiecare în parte, ca-n luptele egale, și să nu aibă putința de a ieși din strâmtorile firești și să se desfășoare în afara lor.

2. 5. Întrucât însă ordinea în care se nasc fiii lui Noe este cea indicată mai sus, dar când, la rândul lor, ei au copii, primul amintit este Iafet ("indiferent"), iar Ham ("rău") este trecut al treilea, ca nu cumva să se creadă că e vorba de o contradicție, trebuie lămurit și

4. Cf. Fac. 6, 1 și 10; Filon, *Quaest.* I, 82, ed. cit., p. 162.
5. Lacună în text.
6. Cf. *de excessu fratris* II, 29 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 414).
7. Homer, *Iliada*, 4, 299; trad. G. Murnu, București, 1955, p. 93.

motivul schimbării intervenite[8]. E adevărat că fiind mai în miezul lucrurilor, binele este pe primul loc, dar și răul urmează îndată. Căci și în cuget avem gânduri potrivnice care, fără îndoială, încolțesc după aceea. Cât timp ele stau, aș zice, închise înlăuntru și nu rodesc, aceste gânduri sunt ocrotite, cum se întâmplă cu buruienile, de sânul cald al minții bune, ca să nu iasă afară. Căci atâta timp cât răul este în stare de veghe, dar fără putință de împlinire *(entelechia)*, adică de acționare și manifestare, bunătatea, aidoma minții unui cârmaci sau a unui vizitiu, oprește sau ține în frâu răutatea care încearcă să se năpustească; însă odată înfierbântată și eruptă în abces, ca să nu se poată întinde mai departe și să nu le molipsească pe cele dimprejur, urmează măsura de prevedere cuvenită, ca nu cumva acel "indiferent", numit în grai obișnuit "însoțitor al binelui", să se retragă de pe poziție, nemaifiind în stare să reziste răului clocotind. Așadar, pentru ca otrava vătămătoare să nu se întindă mai departe și să contamineze, pricinuind cât mai multe stricăciuni, acel prim bun, care este binele datorat naturii, când își schimbă locul, își schimbă și ordinea, întrucât dând – aș zice – ajutor flancului ce se află în primejdie, îi revine în linia de luptă acea parte care este cea mai solicitată; căci vitejia luptătorului este necesară în locurile mai grele, după cum prezența unei paze bune acolo e mai numeroasă, unde zidurile sunt mai șubrede. Și pentru ca nicio parte să nu rămână fără apărător, cât timp prin firea ei bunătatea caută să sprijine părțile mai slabe, atunci acel "indiferent" ia locul superior, ca și cum bunul desăvârșit și-ar fi încredințat sieși acea parte; de fapt nimic nu e mai desăvârșit decât virtutea. E adevărat că cele indiferente nu au tăria adevăratei virtuți, dar își sporesc și măresc influența. De aceea a fost numit Iafet, ceea ce latinește se traduce prin "posibilitate".

3. 6. Și nu numai dreptul Noe a avut fii[9], ci, în vremea aceea, au început să se înmulțească foarte mult oamenii pe pământ. Lucrul acesta nu pare lipsit de semnificație. Căci nu ar trebui să se creadă că-n vremea din preajma potopului i-a lipsit harul fecundității acelei generații pe care au înghițit-o apele potopului, ci [s-a făcut] astfel, ca numărul mare al neamului omenesc care a existat să fie înțeles ca un har al lui Dumnezeu, iar potopul care a venit să fie pus pe seama nedreptăților noastre, ale celor care prin păcate am îndepărtat de la noi mila Domnului. La fel și pentru vremurile următoare, vei afla că o bogăție de tot atâția ani a precedat seceta ce avea să se abată asupra Egiptului[10]. Căci temeiul virtuții este să începi cu binefaceri și să

8. Cf. Fac. 6, 1; cf. 2 și urm.
9. Cf. Fac. 6, 1; Filon, *Quaest.* I, 89 (ed. cit., p. 162).
10. Cf. Fac. 41, 29 și urm.

răspândești harul. De aceea și David spune: "Mila și judecata Ta voi cânta Ție, Doamne"[11]. Harul precede binefacerii; iar judecata urmează unei sobre discipline. I se datorează deci lui Dumnezeu faptul că ne sunt trimise mai întâi cele bune; ni se datorează nouă faptul că sunt schimbate[12]. Dumnezeu Însuși declară aceasta când zice: "Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, fiindcă sunt numai trup"[13]. Duhul Sfânt este duhul înțelepciunii, duhul cunoașterii. Are, prin urmare, înțelepciune, are și știință, precum spune Scriptura[14] și despre Bețaleel – care a primit porunca prin glasul Domnului să facă cortul cel sfânt –, că e plin de duhul înțelepciunii și al științei. Așadar duhul acesta este dăruit oamenilor, dar nu rămâne continuu. Ni se dezvăluie și cauza pentru care nu rămâne mereu: fiindcă oamenii "sunt trup"; căci natura trupului se împotrivește ordinii, pentru că ascultă de plăcere. În sfârșit, numai despre Domnul Iisus singur s-a scris: "Peste Care vei vedea Duhul coborându-Se din cer și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează cu Duhul Sfânt"[15]. Într-adevăr Duhul Sfânt a rămas în Acela pe Care nu-L împiedica nicio povară a stricăciunii trupești să păstreze rânduiala unei învățături nestricate și neamestecate, El, al Cărui trup nu a văzut stricăciunea.

3.7. Prin urmare se arată că popoarelor le va veni mântuirea prin unul Domn Iisus, Care nu ar fi putut fi singurul drept, deoarece orice om născut greșește, dacă, născut fiind din fecioară, nu ar fi fost cruțat de o naștere supusă păcatului[16]. "Iată – zice – întru fărădelegi m-am zămislit, și în păcate m-a născut maica mea"[17], spune acela care, în comparație cu alții, era socotit om drept. Pe cine aș putea numi, așadar, "drept" dacă nu pe Cel liber de aceste lanțuri, pe Care nu-L țin lanțurile firii noastre comune? De la Adam toți trăiam în păcat[18], peste toți stăpânea moartea. Să vină Cel care e singurul drept înaintea lui Dumnezeu, despre Care să se spună că de acum nu numai că "nici s-a aflat vicleșug în gura Lui"[19], ci: "n-a săvârșit niciun păcat"[20].

---

11. Ps. 100, 1.
12. Autorul se gândește aici la libertatea voii omenești care poate aduce schimbarea.
13. Fac. 6, 3; Filon, *Quaest.* I, 90 (ed. cit., p. 164).
14. Cf. Ieș. 31, 3.
15. Ioan 1, 33.
16. Autorul se gândește aici la "puterea Celui Preaînalt".
17. Ps. 50, 6.
18. Cf. Rom. 3, 9; 5, 14.
19. 1 Pt. 2, 22.
20. 1 Pt. 2, 22.

4. 8. "Iar în vremea aceea se iviră pe pământ uriașii"[21]. Autorul sfintei scrieri nu vrea să se înțeleagă că fiii pământului ar fi uriașii descriși de poeți, ci afirmă că din îngeri și din femei s-au născut aceia pe care îi denumește prin termenul de mai sus, voind să exprime mărimea trupului lor. Și, să medităm dacă nu cumva sunt asemenea uriașilor oamenii care sunt preocupați de îngrijirea trupului lor, dar nu au nicio grijă de sufletul lor, precum se spune, conform imaginației poetice, că uriașii, născuți din pământ, mândri de mărimea trupului lor, i-au disprețuit pe zeii de sus. Oare ar trebui socotiți altfel oamenii care, deși alcătuiți din suflet și trup, își întorc ochii de la puterea minții – decât care sufletul nu are nimic mai de preț – și – imitatori ai cărnii acesteia – se comportă ca niște moștenitori ai nimicniciei pământești? Așadar, se trudesc în zadar, amenințând cerul cu vorbe trufașe și dăruindu-se cu totul treburilor pământești, aceia care, prin alegerea a ceea ce este mai josnic și prin disprețuirea a ceea ce este mai de preț, sunt osândiți cu o asprime mai mare, pentru că – să zic așa – s-au încuscrit în chip păgubitor cu niște păcate voite de ei.

9. Scriptura îi numește de multe ori pe îngeri "fiii lui Dumnezeu"[22] fiindcă din niciun om nu se nasc duhuri. Dumnezeu nu a pregetat, așadar, să-i numească pe bărbații credincioși fiii Săi[23]. Așadar, după cum oamenii cu o viață vrednică de laudă sunt numiți fiii lui Dumnezeu[24], tot așa pe aceia ale căror fapte sunt legate numai de treburi trupești, îi numim – sprijinindu-ne pe autoritatea Scripturilor – "fiii trupului". Căci evanghelistul Ioan spune: "Dar celor care L-au primit pe Domnul Iisus, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, care, adică, cred în numele Lui, care nu din sânge, nici din dorință trupească, nici din dorință bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut"[25]. De aceea, mai apoi afli că Dumnezeu, deși Se gândea, adică știa că omul, pus fiind între limitele pământului, nu poate fi fără de păcat, întrucât poartă trup – căci pământul este un fel de loc al ispitelor, iar trupul (carnea), un fel de mreajă a corupției[26] –, totuși S-a mâniat pe oameni, pentru că, deși aveau insuflate în trup o minte în stare să judece și tărie sufletească, s-au năpustit fără niciun discernământ spre prăpastia din care nu voiau să revină. Și Dumnezeu nu gândește ca oamenii, să-și schimbe după

21. Fac. 6, 4; *Quaest.* I, 92 (ed. cit., p. 170).
22. Fac. 6, 2 și 4.
23. Cf. Ps. 81, 6; 88, 7.
24. Cf. Iov 1, 8.
25. Ioan 1, 12-13.
26. Cf. Fac. 6, 6; Filon, *Quaest.* I, 93 (ed. cit., p. 172).

aceea părerea, nici nu Se mânie, cum face omul iute din fire, ci de aceea sunt scrise cuvintele acestea, ca să se înţeleagă cruzimea păcatelor noastre, care a dus la batjocorirea lui Dumnezeu[27], vina noastră crescând parcă până într-atât, încât Însuşi Dumnezeu, Care prin firea Sa nu Se lasă tulburat nici de supărare, nici de mânie, nici de vreo altă patimă, pare provocat la mânie.

10. Şi atunci l-a ameninţat Dumnezeu pe om cu pieirea. "Pierde-voi de pe faţa pământului – a zis – de la om până la dobitoc şi de la târâtoare până la păsările cerului"[28]. L-au supărat cu ceva necuvântătoarele? Nu! Dar întrucât fuseseră făcute pentru om, dacă urma să fie nimicit acela pentru care fuseseră făcute, era logic să fie nimicite şi ele, fiindcă nu mai era cine să se folosească de ele. Judecând mai adânc, înţelegem însă că omul reprezintă mintea care este în stare să judece; căci omul este definit ca o fiinţă vie, muritoare, cugetătoare. Dacă piere, prin urmare, esenţialul, atunci se stinge orice simţ, fiindcă nu mai rămâne nimic de salvat, când virtutea, fundamentul salvării, a pierit. Dar, pentru osândirea celorlalţi oameni şi punerea în evidenţă a respectului faţă de Dumnezeu, ni se spune că "Noe a găsit har înaintea lui Dumnezeu"[29]. Totodată ni se arată că pe omul drept nu-l adumbreşte jignirea altora, de vreme ce el, dreptul, este cruţat pentru răspândirea întregii seminţii, el care se învredniceşte nu prin nobleţea neamului, ci datorită firii sale drepte şi desăvârşite. Căci felul de a fi al unui om ales este garanţie de virtuţi, pentru că, după cum neamurile reprezintă felul de a fi al oamenilor, tot aşa virtuţile reprezintă felul de a fi al sufletelor. Căci familiile se fac cunoscute prin strălucirea felului de a fi al oamenilor, iar frumuseţea sufletelor se face slăvită prin strălucirea virtuţii.

5.11. "Se stricase însă pământul înaintea feţei lui Dumnezeu şi se umpluse de silnicii"[30]. Cauza stricăciunii pământului este evidentă, pentru că nedreptatea oamenilor a stricat pământul. De aceea şi Domnul Dumnezeu zice: "Sosit-a înaintea feţei Mele sfârşitul a tot omul; căci s-a umplut pământul de nedreptăţile lor"[31]. Într-adevăr, sfârşitul tuturor oamenilor e avut în vedere de Dumnezeu şi stă în voinţa Lui. Nu e vorba, desigur, cum se zice în popor, de o hotărâre a sorţii, totuşi socot că aici s-a spus dinadins, pentru că în Evanghelia Sa, Domnul, Care avea să mântuiască neamul oamenilor prin

27. Filon, *Quaest.* I, 95 (ed. cit., p. 174).
28. Fac. 6, 7; Filon, *Quaest.* I, 94 (ed. cit., p. 172).
29. Fac. 6, 8; Filon, *Quaest.* I, 96 (ed. cit., p. 172).
30. Fac. 6, 11; Filon, *Quaest.* I, 98 (ed. cit., p. 176).
31. Fac. 6, 13.

patima trupului Său și să-l curețe prin sângele Său și prin Taina botezului, zice: "Părinte, a venit ceasul! Preamărește pe Fiul Tău ca și Fiul să Te preamărească"[32]. Așadar, pentru că în potop au fost cruțate, prin corabia lui Noe, rămășițe din neamul omenesc, ca să fie izvor al refacerii și reînnoirii viitoare, de aceea a anunțat aici: "sfârșitul a tot omul a sosit, căci s-a umplut pământul de nedreptățile lor".

Aceasta în chip figurat; în realitate însă, spune: "este o rămășiță aleasă prin har"[33]. Și de aceea Apostolul exclamă, zicând: "unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul"[34]. "Tot trupul – zice – se abătuse de la calea sa pe pământ"[35]. A spus aici "trupul" în loc de "omul pământean", pentru că ispita trupului i-a rătăcit calea. Căci dacă omul ar fi înțeles ce dar a primit de la Dumnezeu, n-ar fi îngăduit, de bună seamă, ca trupul să stea împotriva virtuților sufletului. Prin umare, cauza destrămării sufletului a fost trupul, care este un fel de ținut și locaș al plăcerii, de unde țâșnesc, ca dintr-un izvor, valuri de pofte și de porniri rele și se răspândesc până departe. În ele se scufundă – aș zice – echipajul sufletului, cârmaciul fiind înghițit de valuri, când însăși mintea, înfrântă – ca să zicem așa – de furtuni și de vijelii, se retrage de la postul său. Frumos spune însă că omul și-a stricat calea firii sale. Căci calea sa era în rai, pe acea cărare plină de fericiri, în acea înflorire a virtuților, în acel har nesupus stricăciunii, cale pe care a pângărit-o cu pașii săi de pământean. Unii păstrează "calea Lui", adică a lui Dumnezeu. Prin acest cuvânt se obișnuiește a se înțelege "a Domnului".

6.13. Socot însă că acum e cazul să vorbesc chiar despre corabia lui Noe, în care, cine vrea s-o studieze mai adânc, va găsi, după construcția ei, descrisă înfățișarea trupului omenesc[36].

Într-adevăr, ce înseamnă cuvintele Domnului: "Fă-ți o corabie din lemn de chiparos neputrezit, în patru muchii"[37]? Fără îndoială că denumim "în patru muchii" ceea ce este bine alcătuit în toate privințele și reprezintă un tot armonios. Deci, din cuvintele acestea reiese că Dumnezeu este și Ziditorul trupului nostru, și Făuritorul firii noastre, precum și că lucrarea însăși este desăvârșită.

Este o constatare evidentă că părțile ce alcătuiesc corpul omenesc sunt armonioase, dacă te gândești la pieptul omului, dacă te

32. Ioan 17, 1.
33. Rom. 11, 5; cf. 9, 27.
34. Rom. 5, 20.
35. Fac. 6, 12; Filon, *Quaest.* I, 99 (ed. cit., p. 176).
36. Filon, *Quaest.* II, 1 (ed. cit., p. 186).
37. Fac. 6, 14 (ed. sinod. 1914; în ultima ediție avem "salcâm"); Filon, *Quaest.* II, 2 (ed. cit., p. 186).

referi la pântecele lui, lungimea fiecăruia fiind egală cu lăţimea, dacă, bineînţeles, măsura firească nu este depăşită de un pântece umflat din cauza plăcerilor şi ospeţelor. Apoi, tălpile, mâinile, braţele şi coapsele, cine nu-şi dă seama, privindu-le doar, că au patru laturi? Că cele mai multe dintre ele, cu toate că nu au aceeaşi lungime şi lăţime, au între ele o anumită asemănare, încât şi la ele raportul dintre dimensiuni este armonios: lungimea e mai mare decât lăţimea, lăţimea decât grosimea. Şi, după cum acea corabie de lemn avea trei dimensiuni, – căci Dumnezeu i-a poruncit lui Noe să facă o corabie cu lungimea de trei sute de coţi, cu lăţimea de cincizeci de coţi, iar înălţimea de treizeci de coţi[38] –, tot aşa şi în corpul nostru există o mărime mai mare, una mijlocie şi alta mai mică: cea mai mare e lungimea, mijlocia este lăţimea, iar cea mai mică, grosimea; şi totuşi, socotit în întregimea lui, deşi alcătuit din părţi, trupul apare ca ceva armonios. Căci şi în viaţa obişnuită îi socotim armonios alcătuiţi pe cei care nici nu depăşesc măsura prin înălţime şi se impun prin calitatea unui corp robust.

14. Să vedem acum ce înseamnă "în corabie să faci despărţituri"[39], căci nici această frază nu trebuie să rămână neexplicată. Cred că este un grai împrumutat din lumea naturii, deoarece trupul nostru, luat în totalitate, pare a fi un cuib mare cu adâncituri, aşa fel construit încât tot suflul vital pătrunde în toate ungherele mădularelor şi din partea noastră principală se răspândeşte în toate articulaţiile. Un fel de cuiburi sunt ochii noştri, în care sălăşluieşte văzul. Cuiburi sunt şi sinuozităţile urechilor noastre, prin care se strecoară sunetul şi pătrunde ca într-o vizuină adâncă. Există şi scobitura nărilor, care atrage la sine mirosul. Există şi o a patra încăpere, mai mare decât celelalte, cavitatea gurii, în care este găzduit, până să devină matur, gustul şi de unde îşi ia zborul vocea; aici stă ascunsă limba care, ca un instrument muzical al vocii, îi dă tonurile, cu un meşteşug plin de farmec, şi, deşi lipsită de raţiune, face ca vorbirea să fie înţeleasă. Scobitură sau cuib este şi în cutia craniană; cuib este şi acea membrană care ocroteşte creierul şi-l ţine înlăuntrul său. Adâncituri sau cuiburi sunt şi mădularele plămânului şi ale inimii, căci cămara respiraţiei noastre, adică a aerului pe care-l inspirăm şi cu care ne menţinem în viaţa aceasta, este plămânul, iar inima este cuibul sângelui şi al respiraţiei. Inima, la rândul său, are două scobituri: una prin care primeşte sângele ca într-un fel de rezervor şi-l transmite în vene, cealaltă, prin care sângele, curăţat da-

38. Fac. 6, 15.
39. Fac. 6, 14; Filon, *Quaest.* II, 3 (ed. cit., p. 188).

torită curgerii anterioare neîntrerupte, coboară în artere. Până și oasele mai tari au încăperi: căci în interior sunt scobite, iar în aceste scobituri se află măduva. Chiar și în mădularele mai delicate există cuiburi – încăperi ale poftei sau durerii. Și alte cuiburi și mai numeroase va descoperi cel care caută cu atenție în această alcătuire meșteșugită care e trupul omenesc. Iată de ce socot că și David a spus nu numai în chip mistic, ci și natural în psalmi: "Căci chiar pasărea și-a aflat casă și turtureaua cuib, unde să-și adăpostească puii"[40]. Căci în trupul lui, unde odinioară era cuibul poftei, acum se află cuibul bunei cuviințe. Iar unde înainte pofta hrănea urmașii schilozi, acolo crește acum neamul unor ființe curate, care ne fac cinste.

15. "Smolește corabia – a zis Domnul – cu smoală pe dinăuntru și pe din afară"[41]. Trupul omenesc constă din multe oase, nervi și din multe altele. El se păstrează deci unitar, legat fiind, și pe dinafară și pe dinăuntru, într-o închegare trainică și se păstrează printr-un fel de a fi propriu – ceea ce grecii denumesc ἕξις –, încât suflul închis înăuntru, care se răspândește, sau esența spirituală care acționează înlăuntru, ca și cum ar fi legate printr-un dublu lanț, nu se pierd, ci sunt constrânse la o unitate armonioasă și într-o legătură firească. De aceea se dă porunca să fie unsă corabia cu smoală; căci smoala este potrivită pentru înlănțuirea unei naturi vehemente. De aceea pe grecește este denumită ἄσφαλτος ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας, adică mijloc de asigurare, fiindcă smoala leagă lucruri opuse și le ține la un loc printr-o înlănțuire puternică, încât crezi că stau unite astfel printr-o legătură firească. De aceea este dată corabia cu smoală și pe dinăuntru și pe dinafară, pentru ca acea legătură să nu se rupă ușor.

7.16. În altă parte însă, mai precis în Cartea Ieșirii[42], este ferecată cu aur, și pe dinăuntru și pe dinafară, corabia aceea care în sufletul sfinților este imaginea ce redă lumea cugetătoare. Căci, precum aurul e mai de preț decât smoala, tot așa acea corabie care se găsește în sufletul sfinților e mai de valoare. Căci în cazul de față a pus numai lemne; și acolo tot lemne, dar se înțelege niște "lemne ce nu putrezesc" și care sunt faptele sfinților. Acolo mai adaugă că suporturile sunt imobile, pentru că locul de ședere al sfinților este stabil și statornic, pentru că sfinții au mers pe cărarea unei vieți vrednice de laudă, fugind, sub călăuzirea virtuții, de întovărășirile cu stricăciunea. Corabia aceasta însă, întrucât era potop, era azvârlită

40. Ps. 83, 3.
41. Fac. 6, 14; Filon, *Quaest.* II, 4 (ed. cit., p. 190).
42. Cf. Ieș. 25, 11.

când încoace, când încolo, într-un zbucium continuu, pentru că purtarea păcătoşilor este schimbătoare, iar viaţa lor, supusă stricăciunii din pricina patimilor ce dau năvală, rătăcind dintr-o greşală în alta.

17. Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că după ce a zis "lungimea corabiei să fie de trei sute de coţi, lăţimea ei de cincizeci de coţi, iar înălţimea de treizeci de coţi"[43], a adăugat: "să faci corabiei o fereastră la un cot de la acoperiş"[44]. Raportat la om, este vorba de cap, care completează restul trupului, mărindu-i farmecul prin forma sa armonioasă; căci, aidoma unei citadele regeşti, din el se revarsă toate simţurile spre celelalte părţi ale trupului, mai ales ochii, aşezaţi aici de către Providenţă pentru ca, întocmai ca la nişte pândari şi paznici ai firii[45], să supravegheze de pe înălţime aproape întreaga stare a oraşului nostru. Şi mintea însăşi îşi are acolo locaşul, după părerea celor mai mulţi şi mai ales a lui Solomon, care zice: "înţeleptul are ochii în cap"[46], ca şi cum şi-ar fi concentrat în acest palat împărătesc sfatul virtuţilor, de care înconjurată fiind, mintea însăşi e mai în siguranţă; totodată, ca dintr-o cameră de gardă, mintea înregistrează modul de comportare al întregului corp, este capabilă să dea răspunsuri prin care putem nu numai să ne analizăm pe noi înşine ori să vedem ce e în faţa noastră, ci, printr-o adâncă pătrundere a înţelepciunii, să scrutăm profunzimile cerului însuşi. Acolo, aşadar, se află conducerea supremă a întregii noastre fiinţe; acolo stă şi farmecul ei, căci de unde îi vine întregului corp paza, de acolo îi provine şi frumuseţea, care înfloreşte mai întâi pe faţă; se cuvine aşadar să primeze strălucirea palatului împărătesc, a cărui frumuseţe e cu atât mai strălucitoare, cu cât e mai mare folosul ce-l aduce.

18. Iar de priveşti unul câte unul mădularele ce par a fi fost făcute pe chipul omului pentru un anumit folos – de pildă ochii pentru vedere, urechile pentru auz, nările pentru miros, gura pentru a vorbi –, sunt, pe cât de folositoare, la fel de frumoase. Ce nefireşti sunt feţele celor orbi! Şi ce să ne mai mirăm că faţa unui om fără ochi e urâtă, când cerul însuşi fără soare nu-şi are podoaba? Ne par triste zilele fără soare; nopţile fără lună nu ne plac; căci soarele şi luna îşi au şi ele un fel de ochi ai lumii. Înlătură strălucirile stelelor, şi pe bolta cerească însăşi vei vedea hidoşenia orbirii. Chiar firele de păr care împrejmuiesc globul ochilor şi-i păzesc de jur împrejur ca

43. Fac. 6, 15.
44. Fac. 6, 16.
45. Cicero, *De nat. deor.* II, 140 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 425).
46. Eccl. 2, 14.

nişte oşteni aranjaţi în linie de bătaie, pentru ca pupila să nu fie rănită de vreo impuritate ori de colbul prafului, şi iau ele în primire ceea ce a pătruns şi ar putea răni ochiul, câtă silă inspiră când sunt pline de urdori! Cât de dizgraţios ar fi să ai una din pleoape mai mică! Dar să-ţi razi sprâncenele care, ca nişte coliere preţioase, strălucesc de parcă ar fi presărate cu nestemate!

19. La fel şi urechile: pe cât de necesar le este rostul, tot atât de frumoasă e şi înfăţişarea lor; ce sluţenie s-ar aduce întregii feţe dacă le-am tăia! Cu câtă grijă a procedat Pronia divină în alcătuirea lor, încât înseşi întortocherile dinlăuntrul urechilor, datorită unei uimitoare prevederi, aduc foarte mare folos: ele nu permit ca vreun sunet să lovească pe neaşteptate profunzimile capului. Adeseori vedem că mulţi se sperie de un ţipăt neaşteptat şi că amuţesc de spaimă la răsunetul unei voci sau al unui zgomot. Înseşi impurităţile care se produc în interiorul acestor labirinturi slăbesc, cu un fel de clei, auzul. Totodată, dacă pornirea unui sunet a fost prea puternică, este frânt şi întârziat, încât, anunţat în prealabil, mai curând mângâie decât loveşte pe neaşteptate interiorul urechii. Chiar viermişorii care încearcă să pătrundă în ureche sunt opriţi de un soi de lipici al acestor impurităţi.

20. Nările, dacă sunt turtite, par contrare firii; de ar fi tăiate, cum s-ar putea menţine viaţa, când ar fi înlăturat cursul respiraţiei?

21. Cu cât e mai mare capul unei vite decât faţa unui om! Ce podoabă reprezintă la amândoi perii capului, care, ca nişte străjeri ai unui palat regal, au grijă ca vântul să nu-l rănească, vijelia să nu-l lovească, soarele să nu-l ardă prea tare! Părul, aşa ni l-a dăruit totuşi natura, încât place mai lung sau mai scurt şi după sex şi după vârstă, sau, de multe ori, şi după calitatea timpului şi a anului. Bătrânilor le stă bine cărunţeala; la copii ne-ar mira; părul lung e o podoabă pentru femei; bărbaţilor nu le-ar sta bine. De altfel Apostolul a exprimat mai clar aceasta zicând: "Nu vă învaţă, oare, însăşi firea că pentru bărbat, dacă îşi lasă părul lung, este ocară? Iar pentru femeie, dacă îşi lasă părul lung, este cinste?"[47].

22. Ce să spun despre partea regească însăşi, prin care ies cuvintele vrednice de un rege, un fel de indici ai minţii noastre şi de reprezentanţi ai sufletului nostru? Dar despre aranjamentul dinţilor care, pe lângă faptul că, prin alcătuirea lor, dau putere întregului trup, sunt, totodată, modelatorii vocii înseşi? Dacă unul din ei a căzut, glasul şchiopătează.

47. 1 Cor. 11, 14 şi urm.

23. Am vorbit ceva mai pe larg despre cap, fiindcă toate simțurile au trebuit să fie așezate în partea cea mai de sus[48], ca de acolo să fie distribuite toate îndatoririle la celelalte părți.

Părțile cele mai apropiate de cap sunt: ceafa – la spate, apoi brațul drept și cel stâng, care păzesc fortăreața imperială cu – aș zice – o strajă credincioasă; la noi, oamenii, sunt mai puternice părțile care sunt mai apropiate de cap și tot ele sunt cele mai importante. Pieptul de pildă e un fel de sanctuar al înțelepciunii, iar stomacul, un fel de martor, cum zic doctorii, și părtaș al tainelor capului și tovarăș de simțăminte, întrucât lui îi transmite toate stările sale – fie binefăcătoare, fie potrivnice. Șoldurile, fesele, coapsele și gleznele indică, prin însuși aspectul lor, amplitudinea mărimii picioarelor și a pasului, care, deși par mai mărunte, devin totuși, când pășim, mai mari.

24. Dar frumos a adăugat: "iar ușa corabiei să o faci într-o parte a ei"[49], referindu-se la acea parte a corpului prin care obișnuim să eliminăm surplusul din alimente, pentru ca "cele pe care le socotim mai de necinste ale trupului, pe acelea cu mai multă cinste să le îmbrace"[50]. Scriptura a redat acest lucru mult mai ales decât citim în cartea lui Platon că a spus Socrate[51]. Căci de vreme ce însuși Socrate, sau Platon, care a fost în Egipt, a putut sau să citească aceasta în scrierile lui Moise, sau să o audă de la cei ce au citit-o, impresionat fiind de descoperirea frumoasă, a socotit că i s-a deschis o poartă, ca să arate înțelepciunea Ziditorului nostru, lăudând faptul că acesta a fost cât se poate de potrivit cu frumusețea omului – anume ca unele direcții și ieșiri ale canalelor corpului să le îndepărteze spre spate, pentru ca, prin curățirile stomacului, înfățișarea noastră să nu fie urâțită. Apostolul însă spune: "ci cu mult mai mult mădularele trupului socotite a fi mai slabe, ele sunt mai trebuincioase"[52], depășind printr-un singur și simplu cuvânt descrierile filosofiei. El zice: "părțile trupului pe care le socotim mai de necinste, pe acelea cu mai multă cinste le îmbrăcăm; și cele necuviincioase ale noastre au parte de mai multă cuviință"[53]. De fapt, prin aceasta se recunoaște îndeosebi semnul simplității și cumpătării noastre,

---

48. Cicero, *De nat. deor.* II, 140.
49. Fac. 6, 16.
50. 1 Cor. 12, 23.
51. Ambrozie a greșit, indus în eroare de cele ce se citesc în Filon, *Quaest.* II, 6 (ed. cit., p. 200).
52. 1 Cor. 12, 22.
53. 1 Cor. 12, 23.

căci cei lacomi ori se umflă peste măsură de mâncare până la primejdie, sau, de cele mai multe ori, își golesc intestinele.

25. Frumos a raportat Apostolul aceasta la înseși mădularele Bisericii[54]. Într-adevăr, ce altceva sunt cele necinstite ale noastre decât desfrânarea și dezmățul? Dacă cineva, înlănțuit de acestea în timpul tinereții, după ce a ajuns la o vârstă mai matură, vine la botez, renunță la cele de dinainte, se dezbară de obiceiurile vechi, ocolește păcatele, se îngroapă împreună cu Domnul Iisus[55], lumea pentru el este răstignită și el însuși este răstignit pentru lume, oare acesta, dăruit fiind cu iertarea păcatelor, nu are o cinstire mai îmbelșugată decât acel catehumen a cărui viață era socotită mai fără vină? Și, ca să dăm ca exemplu pe apostolul Pavel însuși, el era iudeu, era prigonitor[56], dar odată chemat la harul lui Hristos, a devenit apostol. Și fiindcă lui i s-au iertat mai multe, a început să iubească mai mult, să pătimească mai mult decât toți apostolii, a devenit "vas ales", a fost trimis să propovăduiască păgânilor[57]. Nu a câștigat oare o mai deplină și mai vrednică mărire decât cei mai mulți dintre apostoli chiar el, care înainte era fără cinstire și fără mărire, în timp ce persecuta Biserica lui Dumnezeu?

26. Săracul acesta, neputincios în Biserică, a fost răscumpărat prin rugăciunile ei. Și ca să dezvăluim taine mai mari, ce e mai nevrednic decât un popor păgân? Sărac, fiindcă nu are cuvintele lui Dumnezeu, slab și șchiop de ambele picioare, pentru că nu a crezut nici în Lege, nici în Evanghelie; totuși, chemat fiind, el a crezut și, botezat fiind, a primit harul. Așadar, fiindcă i s-a iertat mai mult, iubește mai mult. A rămas poporul iudeilor, deși șchiop de un picior, cu toate că șchiopătează și în Legea însăși. Așadar acela, care era considerat cel mai vrednic de slavă, a părăsit toate, pe admirabilul sfătuitor, pe priceputul arhitect și înțeleptul ascultător; acesta, care era disprețuit, obținând toate în numele credinței, prin biruința mucenicilor, este cinstit de ceata îngerilor. Prin urmare, Platon a folosit splendoarea vorbirii, lucru pe care l-a putut face; Apostolul însă, care avea Duhul lui Dumnezeu[58], a dezlegat taina. S-a vorbit îndeajuns despre poartă, fiindcă cei de pe urmă au devenit cei dintâi[59].

---

54. Cf. 1 Cor. 12, 24 și urm.
55. Cf. Rom. 6, 4; Gal. 6, 14.
56. Cf. Filip. 3, 6 și urm.
57. Cf. Fapte 9, 15; 1 Tim. 2, 7.
58. Cf. 1 Cor. 7, 40.
59. Cf. Luca 13, 30.

9.27. Să cercetăm acum ce înseamnă ceea ce a zis Domnul: "Să faci corabiei trei rânduri de cămări: jos, la mijloc şi sus"[60]. Ne dăm seama că prin "rândul mai de jos de cămări" El a vrut să vedem limpede că trebuie înţelese părţile corpului ce primesc alimentele, adică acele mădulare lăuntrice care prelucrează hrana primită. Căci hrana este supusă stricăciunii, iar ceea ce este supus stricăciunii nu trebuie pus alături de cele superioare, ci de cele inferioare. Totodată, fiindcă mâncarea e trecută în jos, din care doar o cantitate mică este utilă fortificării şi întreţinerii corpului, partea rămasă este trecută în pântece spre a fi curăţită, fiindcă acolo sunt intestinele, prin care coboară prisosul de alimente; aşa a hotărât Ziditorul nostru: ca intestinele să nu fie în linie directă din stomac la extremitatea corpului, ci, învârtite şi răsucite, pentru ca durata vieţii noastre să fie prelungită. Căci, dacă intestinele omului, care primesc şi duc mai departe hrana, ar fi întinse, hrana ar trece prin ele fără nicio zăbavă şi ar urma ca noi să fim tot timpul flămânzi, să ne hrănim în continuu sau să fim fără puteri de îndată ce ne lipseşte suportul alimentelor. Aşa însă, în acea îndoită şi întreită încolăcire şi împletire a intestinelor, hrana persistă şi, coborând pe încetul, reglează forţele, strecoară în corp seva, păstrează saţietatea, amână pofta de mâncare şi nu are loc nici o trecere imediată, nici o evacuare grabnică şi nu există nici poftă de mâncare de nepotolit, nici plăcere nesătulă de a te ospăta. Ar exista deci, mai întâi, lipsa şi foamea fără întrerupere; apoi, din acestea, ar decurge necesitatea de a mânca fără întrerupere. Ce este însă mai urât decât să fii veşnic preocupat de pântece, care, când e plin, trebuie golit, iar când e gol, trebuie umplut? Din lupta aceasta cine ar ieşi biruitoare dacă nu moartea, ce se strecoară chiar printre banchete şi ospeţe? Căci cum ar putea să trăiască îndelung oamenii dacă, în acelaşi timp, ar mânca şi ar flămânzi, ar bea şi ar fi însetaţi, şi, înainte de a se sătura, ar elimina tot ce au luat şi ar fi pe dată flămânzi? De vreme ce, însă, hrana coboară pe încetul, natura, în grija-i firească, încetineşte foamea şi indigestia. Căci hrana se pregăteşte mai întâi în stomac, pe care cei mai mulţi îl numesc pântecele de sus; apoi se înfierbântă în ficat şi datorită aburului acestuia este răspândită. Sucul ei este împărţit anumitor porţiuni din mădulare, datorită căruia prinde puteri întregul corp. Dezvoltarea celor tineri, rezistenţa bătrânilor dovedeşte îndeajuns aceasta. Restul de hrană trece în pântece, pe care toţi îl denumim pântece, fără niciun adaos, mulţi însă îi zic pântecele de jos – de

60. Fac. 6, 16; Filon, *Quaest.* II, 7 (ed. cit., p. 202).

unde rezultă materia fecală care, plină acum de impuritate, este eliminată prin acea poartă din spate.

29. Deși acestea par atât de meșteșugit orânduite printr-o lege firească, potrivit cu orânduirea lui Dumnezeu, totuși, în caz că nu păstrăm o anumită măsură în mâncare și în comportament, ca și în cazul unor porniri nestăvilite, se naște potopul și un fel de prăpăd al întregului corp; căci nestăpânirea de sine aprinde pofta, naște excesul, creează stricăciunea. În felul acesta, sau mădularele lăuntrice sunt înțepenite de încordări și sunt zguduite de dureri, sau, din pricina lichidului neîncălzit al alimentelor și de asprimea indigestiei, se roade, ca să zic așa, învelișul lăuntric al intestinelor, fiindcă întocmai ca în cazul unei hârtii se văd la intestin două învelișuri: unul în afară, pe care cunoscătorii sau cei ce au cercetat mai cu atenție îl numesc continuu, care vine direct din vârf până în partea extremă, celălalt, cu împletituri parcă pe margini, care, susțin ei, nu se nimicește tot când este ros; căci dacă învelișul interior ar fi continuu, roaderea lui ar fi de nevindecat. Acolo, datorită zăbavei create de adaosurile acestea – spun ei –, se mențin resturile alimentare; dacă aceste adaosuri sunt distruse, alimentele trec doar pe jumătate digerate, iar băuturile se scurg repede. Boala aceasta este potopul – prăpădul omului.

30. De aceea ni se pare că prin chipul acestei corăbii Dumnezeu a vrut să ne învețe cum să ne păzim de acest "potop" special. Căci stricăciunea este cauza potopului. Unde s-a strecurat ea, se pornesc apele, dau în clocot toate izvoarele poftelor, încât întregul corp este înecat de revărsarea atât de mare și de adâncă a viciilor. Căci nimic nu este în stare să-l supună pe om unei atât de nenorocite robii ca desfrâul și poftele de felul acestuia, care, ca și cum ar fi sub jugul greu al uciderilor, înăbușă conștiința ca să nu se poată înălța, întrucât și-a pierdut libertatea nevinovăției. Prin urmare, cel mai de seamă leac în acest "potop" este să-l scoți la iveală pe omul drept și să-l alegi ca executant al poruncii cerești. Cine este dreptul din noi dacă nu vigoarea minții, care este în stare să închidă în interiorul acestei corăbii orice gen de viețuire ce există pe fața pământului? Înfrânează-ți, așadar, și tu pornirile iraționale și supune toate simțirile tale minții și obișnuiește-te cu poruncile sufletului. Nu îngădui poftelor tale să-și ia zborul în afară, nici plăcerii să iasă în văzul mulțimii și, având o minte care judecă, le vei putea elibera chiar și pe cele fără judecată ale tale și păcatele necurate de toată primejdia potopului.

10. 31. "Şi a zis: tot ce este pe pământ va pieri"[61]. Cu ce s-au făcut vinovate până şi fiinţele necuvântătoare? De ce au fost supuse pedepsei ele, care nu au simţul păcatului? Precum, însă, într-un război, când comandantul suprem este ucis de duşman, piere alături de el oastea lui şi este zdrobită toată vitejia militară, tot aşa a părut că nu e în dezacord cu spiritul de dreptate ca, atunci când pierea omul, căruia Domnul Dumnezeu i-a dat un fel de putere regească asupra oricărui fel de vieţuitoare, încât prin autoritatea sa de conducător stătea mai presus de toate zburătoarele şi fiarele sălbatice, să piară împreună cu el şi vitele, şi orice fiinţă necuvântătoare care exista. De altfel, când izbucneşte o molimă de care este bântuit un ţinut[62], groaznicul flagel contaminează mai întâi fiinţele necuvântătoare[63] – mai ales câinii, caii, boii –, şi le îmbolnăveşte pe cele ce par a trăi în preajma omului; în felul acesta virusul bolii atinge însăşi specia umană.

32. Aceasta este prin urmare, după cum socot, prima cauză în sprijinirea justei măsuri. A doua, faptul că nimeni nu acuză natura lor pentru că mor celelalte membre ale corpului nostru când s-a tăiat doar capul, în vreme ce îi vedem pe mulţi trăind, deşi le-au fost amputate braţele, picioarele. Dar rostul celorlalte membre nu este la fel cu al capului; de aceea, când a fost tăiat capul, de unde pornesc simţurile noastre spre întregul corp, mor odată cu el toate mădularele; şi nu este învinuită în acest fapt nici grija constructorului şi nu se admonestează nici fragilitatea substanţei umane. La fel deci, nimeni să nu aducă nicio vină, deoarece omul este capul şi, oarecum, cel mai de seamă din toate fiinţele; dacă el moare, nu trebuie să ne pară curios că mor odată cu el şi celelalte fiinţe.

33. În al treilea rând, faptul că fiinţele lipsite de raţiune nu au fost create pentru ele, ci pentru om; ele au fost într-adevăr prevăzute întru folosul omului, pentru ca prin supunerea lor fiinţa umană să predomine. De altfel însuşi proorocul le-a socotit spre folosul omului, când a zis: "toate le-ai supus sub picioarele lui: oile şi boii, toate; încă şi dobitoacele câmpului, păsările cerului şi peştii mării"[64], pentru că toate acestea au fost făcute pentru el, unele spre folosul lui, altele pentru desfătarea lui, iar altele spre plăcerea lui. Era, prin urmare, firesc lucru ca odată cu pieirea omului de pe faţa pământu-

---

61. Fac. 6, 17; Filon, *Quaest.* II, 9 (ed. cit., p. 206).
62. Vergiliu, *Eneida*, III, 138 şi urm. (trad. G. Murăraşu, p. 70).
63. Homer, *Iliada* 1, 50 (trad. G. Murnu, p. 70); Lucreţiu, *Poemul naturii* VI, 1922, trad. T. Naum, Buc., 1965, p. 373.
64. Ps. 8, 6-9.

lui să fie nimicite prin același prăpăd și cele ce au fost făcute pentru el. Acestea sunt concluziile conforme unei explicații simple a lecturii.

34. Dar o tâlcuire mai temeinică și mai adâncă ne face să înțelegem că atunci când sufletul este gârbovit de greaua povară a patimilor și e înecat, aș zice, de valul clocotitor a tot felul de pofte, toate gândurile și dorințele pământești dau năvală, fiindcă orice păcătos, cu cât a făcut nelegiuiri mai mari, cu atât se face mai nerușinat. Căci necinstea se mărește prin obișnuință și exercițiu, iar îndrăzneala se hrănește prin nepedepsire. Se îndepărtează, așadar, de orice respectare a bunei-cuviințe, a cinstei și în el mor toate cele pământene, din pricina cruzimii păcatului aducător de moarte, fiindcă această cruzime nimicește pe păcătos printr-o adevărată și veșnică moarte; căci nimeni nu moare de o moarte mai grea decât cel ce trăiește în păcat. În el moare fiecare simțământ în parte: moare văzul, care anunță păcatul, care arată pe femeia mincinoasă, care este cucerit de farmecul unei fețe străine, pentru că l-au legat ochii femeii ușuratice, pentru că l-a atras în mreaja sa frumusețea destrăbălatei. Oare nu ni se pare că moare cel ce și-a înfipt sulița poftei, pentru că din propria-i pornire s-a strecurat în groapa morții? Moare și auzul, când istorisește nelegiuiri, când vorbește vorba bărbatului adulter ce îndeamnă la păcat, când strecoară în inimi vorbele desfrânatei care-l ademenește pe tânăr prin cuvinte pline de farmec și-l înlănțuie cu graiul buzelor ei[65]. Moare glasul de tăcere, dacă nu se încredințează lui Dumnezeu; moare de vorbă multă, căci stă scris: "Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătuire"[66]; moare din cauza mâniei, când întrece măsura răzbunării; pe scurt, orice simțământ moare dacă e slujitor al necinstei.

35. Și de aceea, fiindcă toate cele pământești mor în potop, dar omul drept, el singur stă neclintit în veac[67]; acestuia i se spune: "iar cu tine voi face legământul Meu"[68], fiindcă el e moștenitorul harului dumnezeiesc, el însuși este posesorul moștenirii cerești, părtașul celor mai fericitoare bunuri. Și, într-adevăr, oamenii când mor obișnuiesc să-și lase averea prin testament; moștenirea însă nu are loc cât timp testatorul trăiește; Dumnezeu însă, deoarece este veșnic, transmite celor drepți moștenirea esenței dumnezeiești și, fără ca El să devină sărac, Își dăruiește bunurile fără nicio pierdere a dăruirii,

65. Cf. Pilde 7, 21.
66. Pilde 10, 19.
67. Pilde 10, 30.
68. Fac. 6, 18.

Dumnezeu, pe Care nu-L păgubesc cu nimic părtaşii bunurilor Sale şi Care are cu atât mai mult parte de ele cu cât noi le folosim mai mult. De altfel, Domnul Iisus, bogat fiind, pentru noi a sărăcit, ca noi să ne îmbogăţim cu sărăcia Lui[69], El, Care, prin sângele Său, a împlinit ambele testamente, pentru ca să ne facă pe noi împreună-moştenitori[70] ai vieţii Sale şi moştenitori ai morţii Sale, pentru ca noi să avem atât împărtăşirea vieţii, cât şi binefacerile morţii. Dar mult i-a dăruit celui drept, când i-a zis: "voi încheia legământul Meu cu tine", fiindcă bărbatul cu judecată şi credincios este el însuşi testamentul lui Dumnezeu. El însuşi este moştenirea lui Dumnezeu; averea lui este chiar omul drept, în care se află puterea testamentului dumnezeiesc, în care este rodul judecăţii, în care este moştenirea făgăduinţei, despre care David a spus: "Iată, fiii sunt moştenirea Domnului, răsplata rodului pântecelui"[71]. Iar acum, după ce am întrevăzut taina mai adâncă, să trecem la celelalte.

36. "Intră în corabie – a zis – tu şi toată casa ta, căci în neamul acesta numai pe tine te-am văzut drept înaintea Mea"[72].

Se dovedeşte a fi adevărat, chiar şi în acest caz, cuvântul proorocului că "cel nesocotit îşi poartă singur ponosul"[73], "pe când înţeleptul este înţelept pentru sine şi pentru mulţi"[74]. Aşadar, pe bună dreptate a fost păzită, în vederea potopului, casa dreptului Noe. Tot aşa, pe mare, cei ce călătoresc, sau în război, armata, dacă celor dintâi nu le lipseşte dibăcia cârmaciului, iar acestora din urmă înţelepciunea comandantului, sunt feriţi de primejdie datorită ajutorului venit din afara lor. Dar fiindcă şi armata unui bun comandant este bună, de aceea, şi în cazul acesta, înţelegem că nu e trecută cu vederea lăudarea celui drept, care şi-a orânduit casa în aşa fel încât comorile virtuţii strălucesc, şi pe bună dreptate familia sa îşi găseşte mântuirea[75].

Şi nu există contradicţie în faptul că după aceea sau fiul sau soţia au greşit[76]. Dreptul Noe dormea, în timp ce fiul rătăcea. Cât priveşte femeia, ea fiind de o fire mai slabă, tulburată de mărimea primejdiei întrucât credea că întreaga lume pierea de focul trimis de Dumnezeu[77], de ce te miri dacă nu l-a putut urma pe bărbat, de

69. 2 Cor. 8, 9.
70. Rom. 8, 17.
71. Ps. 126, 3.
72. Fac. 7, 1.
73. Pilde 9, 12.
74. Pilde 9, 12.
75. Cf. Pilde 15, 6.
76. Cf. Fac. 9, 22.
77. Cf. Fac. 19, 24.

vreme ce dreptul însuși a ieșit doar îndemnat fiind de îngeri[78]? Oare e de mirare că greșeala se strecoară în om sau că încordarea se destramă? Adu, prin urmare, argumentarea că și cel drept s-a îmbătat[79]. Socot însă că acestea trebuie lăsate să fie discutate la locul lor.

37. Acum să analizăm celelalte lucruri. Într-adevăr, frumos a spus: "în neamul acesta numai pe tine te-am văzut drept"[80]. Mulți par drepți înaintea oamenilor, dar puțini înaintea lui Dumnezeu; într-un fel e pentru oameni, în alt fel pentru Dumnezeu. Oamenii se orientează după aparența vieții; Dumnezeu, după curăția sufletului, după adevărul virtuții; oamenii prețuiesc cele ce sunt în afară; Dumnezeu judecă cele dinlăuntru. Foarte bine a cumpănit atunci când a spus: "în neamul acesta", ca să nu-i osândească nici pe înaintași și să nu-i înlăture nici pe urmași și să arate că pe dreptate a adus potopul, prin pieirea "acelui neam" care nu era părtaș al cinstei. Aceasta e interpretarea după buche.

38. O pătrundere mai adâncă, însă, ne îndeamnă să ne gândim că puterea minții se află în suflet și că sufletul joacă în trup rolul unui tată de familie în casa sa. Ce este mintea în suflet, aceea e sufletul în trup. Dacă mintea este în siguranță, în siguranță este casa, în siguranță este sufletul; dacă sufletul este nevătămat, nevătămat e și trupul. Căci mintea cumpătată ține în frâu toate patimile, conduce simțurile, îndreptează vorba. De aceea, bine zice Domnul celui drept: "intră tu", adică intră în tine însuți, în mintea ta, înlăuntrul sufletului tău. Acolo este scăparea, acolo este cârma; afară e potopul, afară e primejdia. Dacă însă ai fost asigurat înlăuntru, atunci ești și în afară, fiindcă unde mintea este cea care ne îndrumă, acolo și cugetele ne sunt bune și bune sunt și faptele. Căci dacă mintea nu e umbrită de nicio patimă, atunci cugetele sunt limpezi. Dacă te strădui spre curățire, dacă urmărești stăpânirea de sine, nu izbucnește nicio flacără a poftei, nu se furișează nicio rană a amărăciunii; căci sănătatea minții este medicamentul corpului.

12. 39. Să cugetăm acum pentru care motiv poruncește Domnul să fie luate în corabie "din animalele curate câte șapte perechi, parte bărbătească și parte femeiască, iar din animalele necurate, câte o pereche", ca să li se întrețină sămânța pe întreg pământul[81]. Și după cum socot eu, arată că începe săptămâna curată, fiindcă numărul

78. Cf. Fac. 19, 15 și urm.
79. Cf. Fac. 9, 21.
80. Fac. 7, 1.
81. Fac. 7, 2; Filon, *Quaest.* II, 12 (ed. cit., p. 212-214).

şapte este curat şi sfânt[82] , căci el nici nu se combină cu altul, nici nu se naşte din altul. De aceea se numeşte "fecioară", fiindcă nu naşte din el nimic şi, ca şi cum ar fi cruţat şi neatins de naştere maternă ori de împreunare femeiască, pe bună dreptate are harul sfinţeniei bărbăteşti, deşi este redat printr-un termen feminin; căci "tot cel de parte bărbătească întâi-născut va fi închinat Domnului"[83], adică este sfânt. Şi la prooroc găseşti scris: "a fost scutită de chinuri şi a născut un fiu"[84], adică un sfânt. Numărul doi însă nu este un număr plin, pentru că se împarte. Iar ceea ce nu este plin este socotit gol. Şapte însă este număr plin, fiindcă "hebdomas" e ca şi "decas" şi, de asemenea, ca cel dintâi, fiindcă alpha[85] este după asemănarea Aceluia care este veşnic, de la Care decurg şi provin calităţile care sunt în fiecare specie, şi acestea sunt naturale[86].

40. Ca să vorbim însă despre cele morale, nu există îndoială că neraţionalul din sufletul nostru se împarte în cele cinci simţuri şi vocea şi organul generativ – care par a fi de natură femeiască, fiindcă simţurile noastre alunecă repede spre cele materiale şi lumeşti. De aceea e limpede că ele au o substanţă de natură mai moale. Dar pentru bărbatul învăţat şi sârguincios toate sunt curate, fiindcă înţelepciunea unui bărbat cu experienţa şi virtutea lui le transmite acestora o tărie bărbătească. Aşadar, datorită judecăţii înţeleptului şi planului cârmaciului, din calitatea unui gen inferior sunt transformate într-o substanţă mai rezistentă. Căci sănătoasă şi stabilă este opinia înţeleptului, nu schimbătoare ca a celui lipsit de înţelepciune, a celui lipsit de minte, care se schimbă după un plan nesigur; ca a celui necinstit, care alege nu ce e adevărat şi drept, ci ceea ce este comod pentru el, sau care desparte utilul de adevăr, îl îndepărtează de ceea ce e drept. Căci dreptatea e un bun singular – unic; este admirată ea însăşi prin sine numai datorită valorii sale; nedreptatea însă, ca mânată când de ură, când de dorinţa de profit, naşte – aş zice – lucruri divizibile şi confundă (împreună) cele ce trebuie să fie despărţite. Căci nebunul e schimbător ca luna[87] şi, diform din cauza varietăţii împestriţate a stărilor lui, îşi pătează sufletul prin atingerea nedemnă, de pare trupul unui lepros, întrucât adeseori amestecă la un loc gândurile sănătoase cu cele vătămătoare.

---

82. Filon, *Leg. alleg.* I, 5 (I, 46, 13; I, 64, 19C); *De vita Moysis* II, 27 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 437) (II,166, 39).
83. Ieş. 13, 12.
84. Is. 66, 7.
85. Cf. Apoc. 1, 8 (21, 6; 22, 13).
86. Cf. Fapte 17, 28.
87. Înţ. Sir. 27, 11.

41. Dar poate că, văzând că se poruncește să fie duse în corabie viețuitoare curate și necurate, ar putea să te mire, pe bună dreptate, că eu am spus că nu trebuie amestecate judecățile nedemne cu cele cinstite. Nici eu însă nu susțin că și printre necuvântătoare nu există totuși anumite semințe de porniri curate și că în sufletul nostru nu ar fi un fel de elemente din acele porniri care nu sunt curate. Căci natura omului este în stare de contrarii, încât există, atât pentru răutate, cât și pentru virtute, posibilitatea de a pătrunde în ea; și pe bună dreptate, la începutul acestei cărți, care este Facerea, sub înfățișarea pomului din mijlocul raiului ai citit "cunoștința binelui și răului"[88]. S-a poruncit ca din acest pom al cunoștinței binelui și răului să nu se guste, pentru că mintea noastră, în care există cunoaștere și disciplină, primește noțiunea binelui și a răului. Așadar, Creatorul naturii, precum a păstrat viețuitoarele pentru răspândirea sau chiar pentru refacerea speciei, pentru ca tot pământul să se umple de sămânța viețuitoarelor, tot așa nu a socotit că substanța pământeană a trupului nostru trebuie lăsată lipsită de patimi de felul acelora pe care le au animalele necurate, substanță care, când se scufundă în plăceri și desfrâu, ca în vremea potopului, e purtată de valurile patimilor amintite. Când însă, datorită cumpătării și stăpânirii de sine, cineva a alungat potopul patimilor ce-l îneacă și a găsit un fel de vârtoșie a sufletului, începe să redea viață trupului și curăție sufletului său, care are drept cârmă înțelepciunea.

42. Merită strădania să cercetăm și de ce, după ce Noe a intrat în corabie și a adus acolo viețuitoarele, potopul s-a produs după șapte zile[89]. Căci nu pare lipsit de sens faptul că nu au trecut fie mai multe, fie mai puține, ci tot atâtea [zile] câte au fost la facerea lumii. Căci lumea a fost făcută în șase zile, iar "în ziua a șaptea S-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile Lui"[90]. Prin numărul acesta a arătat că tot El este autorul lumii, precum și al potopului. Lumea a întemeiat-o din bunătatea Sa; potopul l-a făcut pentru vina greșelilor noastre. Li s-a atras atenția, așadar, oamenilor, chiar și prin numărul zilelor în care a fost întemeiată lumea, că ei ar fi trebuit să-L înduplece pe Ziditor nu numai prin lacrimi și rugă, dar prin îndreptarea moravurilor. Le-a dat așadar Domnul timp pentru pocăință, voind mai curând să-i ierte decât să-i pedepsească, pentru ca să-i constrângă, cuprinși fiind de groaza potopului ce-i amenința, să-I ceară ajutor, ca, în timp ce erau îngroziți de primejdia morții ce avea să vină, ei

88. Fac. 2, 9 și 17.
89. Filon, *Quaest.* II, 13 (ed. cit., p. 216).
90. Fac. 2, 2.

să renunțe la nelegiuiri și nedreptate. Se cuvine să desprindem de aici bunătatea lui Dumnezeu, peste măsură de iertător, fiindcă El a voit să ierte în câteva zile jignirea multor ani, ce I s-a adus de la facerea lumii până la sfârșit, dacă ei s-ar fi căit. Căci Dumnezeu uită păcatul, răsplătește virtutea, precum spune El însuși prin gura proorocului: "Eu, Eu sunt Acela care șterg păcatele și nu-Mi aduc aminte de fărădelegile tale. Tu însă adu-Mi aminte ca să judecăm împreună: fă tu însuți socoteala ca să te dezvinovățești"[91]. Căci fiindcă a văzut că i-a fost redată sufletului adevărata virtute, îi dăruie atâta cinstire, încât nu numai că-i acordă iertarea păcatelor de mai înainte, dar îi acordă har și dezvinovățire. A așteptat, așadar, și în ziua a șaptea – chiar ziua în care S-a odihnit după lucrarea Sa –, pentru ca, dacă I se cere iertare, să urmeze îndreptarea și să-Și lase deoparte mânia.

43. Trebuie observat și faptul că a spus că potopul s-a făcut "în patruzeci de zile" și că a adăugat: "și patruzeci de nopți"[92]. Or, știm că se numește "zi" durata de timp marcată de soare, câtă vreme luminează pământul, iar "noapte", durata pe care întunericul ce coboară o deosebește de claritatea zilei, și, îndeobște, zicem "zi" fără să adăugăm "noapte", pe care, în general, o subînțelegem. De fapt, când spunem că o lună are treizeci de zile, înțelegem și nopți. De aceea, deși ar fi fost îndeajuns pentru Moise să fi zis că potopul a durat patruzeci de zile, se pune întrebarea: de ce a adăugat "și patruzeci de nopți"? Și unii[93] care au trăit înainte de noi au înțeles că s-ar arăta că s-a produs prin potop pieire și de bărbați, și de femei – raportând ziua la bărbat, care ar fi mai curat, asemănător luminii, noaptea, la femeie, despre care se scrie[94] că a fost creată în timp ce bărbatul dormea; totodată, pentru că bărbatul ar fi primul, ca un creator, întrucât pune în mișcare calitatea femeii și ar îndruma-o spre nașteri; că bărbatul ar fi mai de vază prin activitatea sa publică, femeia mai neștiută, stând parcă închisă între pereții casei; și mai apropiată de noapte, întrucât a apărut pe locul al doilea și, plăsmuită din coasta bărbatului[95], datorează recunoștință pentru crearea sa celui ce-i este superior, fiindu-i inferioară prin însuși faptul că bărbatul e primul la număr și că ea este vrednică de pus alături de cele materiale prin facultatea ei de a naște. Dar și la unul și la celălalt numărul primejdiilor este același, fiindcă și păcatele le sunt la fel, și

91. Is. 43, 25-26.
92. Fac. 7, 12.
93. Filon, *Quaest.* II, 14 (ed. cit., p. 218).
94. Cf. Fac. 2, 21 și urm.
95. Cf. Fac. 2, 21 și urm.

pe bună dreptate duratele în timp nu diferă, fiindcă nu diferă pedepsele greșelilor[96].

44. Mulți se întreabă – și nu e lipsit de interes – de ce potopul a durat patruzeci de zile. Și am putea spune că pentru lucrurile mai triste, adică pentru nimicirea creaturii, s-a socotit un număr concret, dar că pentru zidirea întregii lumi, adică pentru lucrările mai vesele, s-a socotit săptămâna. Dar ar interesa poate faptul că și Legea a fost dată după patruzeci de zile[97]. Atâtea zile a stat Moise pe Muntele Sinai și a rămas până a scris poruncile Legii. Pe bună dreptate, așadar, în același număr de zile sunt date învățăturile pentru evitarea păcatelor, prin care număr se iartă vina păcatului, ca să înțelegem că lauda datorată îndreptării noastre trebuie să fie pregătită în aceeași durată de timp a vieții în care se poate comite vina ce merită să fie pedepsită. De aceea, nu drept pedeapsă sunt acum prescrise cele patruzeci de zile, ci pentru viață, pentru ca prin acest număr să îndepărtăm prin ajunări și rugăciuni mai dese pedepsele pentru păcatele noastre și, atenți la poruncile Legii, să îndepărtăm, prin devoțiune și credință, rătăcirea noastră. Așadar, prin învierea Domnului, ziua a patruzecea nu mai este considerată ultima, ci prima, și de atunci se consideră viața, pe când înainte era considerat un număr al morții – pentru sfârșitul lumii și pieirea neamului omenesc.

"Și am să pierd – a zis – de pe fața pământului toate făpturile câte am făcut"[98]. O, frumusețe a cuvintelor cerești, pentru cel care cercetează cu cuvenita înțelegere a unei minți credincioase! E mâniat Dumnezeu pe păcatele noastre, dar nu uită credința; ne amenință cu chinul, dar nu a îngăduit pieirea; înfrânează pedepsirea, oprește asprimea. Zice că va pierde făptura, nu de pe pământ, ci de pe fața pământului. Scutură floarea, rădăcinile le păstrează; îngăduie ca în adâncul substanței umane să rămână virtutea, care să sufere la suprafață, dar înlăuntru să se păstreze nevătămată și cruțată de pedeapsă, pentru ca să fie păstrată pentru susținerea acelora care nu se fac vinovați de păcat.

Frumos a spus "voi șterge", ca și cum ar fi vorba de caracterele literelor, care sunt șterse fără daunarea cărților și fără micșorarea tăblițelor; e ștearsă cerneala literelor, dar lemnul rămâne. Sunt distruse elementele, ca să fie scrise, de cele mai multe ori, altele mai bune; se îndepărtează cerneala, dar materialul nu este distrus. "Voi

96. Filon, *Quaest.* II, 14 (ed. cit., p. 219).
97. Cf. Ieș. 34, 28.
98. Fac. 7, 4; Filon, *Quaest.* II, 15 (ed. cit., p. 220).

nimici – zice –[99] trupul întru stricăciune, ca să scriu nestricăciune. Voi nimici învierea trupului de pe fața pământului, ca să scriu pe cei ce învie întru cele cerești. Îi voi nimici din cartea pământului, ca să-i scriu în cartea vieții"[100]. Fie nimicite, Doamne, Domnul meu, fie nimicite repede însemnele fierului, ca să fie înscrise însemnele lui Hristos. Fie îndepărtată învierea pământeană, ca să crească din plin harul ceresc. Vino, Moise, pregătește-ți genunchiul, primește Legea, primește literele pe care să nu le mai nimicească de acum îndurarea divină. Ia în primire tablele pe care Domnul să le hotărască pentru veșnicie! O, dacă tu însuți nu le-ai sfărâma[101]. Și pe acestea le-ar fi îndepărtat vina mea, dacă Domnul nu mi le-ar fi dat din nou. Și pe bună dreptate te-ai mâniat, Moise, ca să nu aibă privilegii sfinte aceia care nu arătau supunere; dar socot că nu pentru mine le-ai sfărâmat, ci pentru iudei. Le-ai sfărâmat pentru iudei, le-ai primit din nou pentru mine. Au fost sfărâmate cele dintâi, ca să rămână cele următoare. Le-ai sfărâmat în piepturile iudeilor; căci la ce ar fi servit să păstreze tablele ale căror porunci nu le puteau ține? Iată, eu zic că țin legile date a doua oară, totuși nu le țin. Spun că citesc Scripturile Sfinte, dar nu le țin. Moise zice[102] că tablele au fost scrise cu degetul lui Dumnezeu; ei nu citesc degetul lui Dumnezeu, ci citesc fierul. Văd cerneala, dar Duhul lui Dumnezeu nu-L văd. Biserica însă nu pune preț pe cerneală, ci ea înțelege duhul. De aceea Pavel știe să scrie nu cu cerneală, ci cu duhul Dumnezeului celui viu[103]. O, călcătorule de legi și nesocotit popor al iudeilor! Omul scrie cu duhul lui Dumnezeu și omul e hrănit sub Lege, și ei pretind că Dumnezeu a scris cu cerneală, nu cu duh[104].

46. Așadar, ca să revenim la cele de mai înainte, Dumnezeu nimicește orice "reînviere a cărnii" cum ar șterge scrierea unor semne. Prin aceasta se arată că a nimicit nașterea prisositoare de oameni, din cauza nelegiuirii ei, ca pe niște litere, dar că a crutat tiparul și viața neamului omenesc, la fel cu păstrarea tablelor, pentru ca din ea sămânța rămasă să se înmulțească iarăși. Cu această idee pare că se potrivește și faptul că spune: "voi nimici orice înviere a cărnii". Învierii însă, în felul obișnuit de a se manifesta al firii, pare a-i fi contrară curățirea, fiindcă prin curățire se taie și se înăbușă puterea învierii. Totuși, tot ce e curățit își pierde aspectul, își păstrează esen-

99. Cf. 1 Cor. 15, 42.
100. Cf. Ps. 68, 32.
101. Cf. Ieș. 32, 19.
102. Ieș. 31, 18; Deut. 9, 10.
103. 2 Cor. 3, 3.
104. Cf. Gal. 1, 14; Filip. 3, 5.

ţa şi o îmbunătăţeşte. A înlăturat, aşadar, Domnul, chiar prin curăţirea adusă de potop, viaţa trupească şi existenţa acelui neam care s-a îndepărtat de la frumuseţea firii sale şi de farmecul harului primit. Aceasta, conform literei.

Întrucât priveşte însă sensul mai adânc, reprezentarea potopului este imaginea curăţirii sufletului nostru. Aşadar, când mintea noastră s-a curăţit, spălându-se de ademenirile lumii acesteia de care mai înainte era fermecată, înlătură prin cugetele bune drojdia vechilor dorinţe, sorbind parcă din apele mai limpezi ale unor valuri, care mai înainte purtau amărăciune[105].

47. "Şi a făcut – zice – Noe toate câte i-a încredinţat Domnul Dumnezeu"[106]. Dreptul primeşte însărcinări, robul, porunci. E considerat prieten cel care a făcut toate cele ce trebuiau împlinite; cel care şovăie în supunere este osândit la greutăţile robiei. De altfel Însuşi Domnul Iisus zice în Evanghelie: "Voi sunteţi prietenii Mei dacă faceţi ceea ce vă poruncesc. De acum nu vă mai zic slugi"[107]. I se cere, aşadar, ca unui prieten; i se cere ca unuia care cu puternică dragoste, cu judecată cumpătată împlineşte ce i s-a încredinţat. Şi Domnul nu S-a înşelat în aprecierea Sa. Dreptul a împlinit toate, nu o parte, ci toate câte i-au fost încredinţate, şi de aceea primeşte mărturia Sfintei Scripturi. Şi ca să nu crezi că este fără rost faptul că a spus în acelaşi timp "Domn şi Dumnezeu" – căci şi Dumnezeu se înţelege în Domn, şi Domn, în Dumnezeu –, ci ca să înţelegi că este vorba de hotărârea comună, a Tatălui şi a Fiului. Totuşi unii înaintea noastră au interpretat zicând că în pasajul acesta "Domn şi Dumnezeu"[108] s-a avut în vedere îndoita putere a Celui ce avea şi să pedepsească, şi să ierte; şi, fiindcă îi pedepseşte mai întâi pe păcătoşi, de aceea a zis mai întâi "Domnul", iar, fiindcă după aceea iartă, ca să se răspândească sămânţa celui drept, de aceea a spus mai apoi "Dumnezeu"! De altfel Cel ce avea să facă lumea este numit Dumnezeu: "La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul. Şi a zis Dumnezeu: să fie lumină!"[109].

14. 48. Nu este lipsită de interes nici acea precizare că "în anul al şase sutelea al vieţii lui Noe, în luna a şaptea – în biblie, a doua –, în ziua a douăzeci şi şaptea a lunii acesteia" se produce potopul[110]. Nu există îndoială că luna a şaptea este lună de vară, când toate care

---

105. Cf. Ieş. 15, 23.
106. Fac. 7, 5; Filon, *Quaest.* II, 17 (ed. cit., p. 222).
107. Ioan 15, 14-15.
108. Filon, *Quaest.* II, 16 (ed. cit., p. 222).
109. Fac. 1, 1 şi 3.
110. Fac. 7, 11; Filon, *Quaest.* II, 17 (ed. cit., p. 224-226).

se nasc se dezvoltă, când ogorul dă roade[111], se înmulțesc atât cele neînsuflețite, cât și viețuitoarele. Așadar, atunci a trimis potopul, ca să fie mai mare durere pentru aceia care erau pedepsiți în belșugul lor, ca pedeapsa lui Dumnezeu să fie mai grozavă, de parcă ar fi zis: "Iată, natura bogată a născut toate, în conformitate cu harul generozității Proniei dumnezeiești; pământul, mai roditor, a produs toate spre folosul oamenilor. Se văd holdele de grâu; câmpurile sunt pline de orz, coroanele pomilor sunt îmbrăcate cu florile rodului ce va să fie, pământul nu este absent de la îndatoririle sale, nici animalele de la darurile lor, care se pregătesc de nașterile anuale, ca să nu-i lipsească nimic omului. Singur omul este absent de la rostul său, nu-L cunoaște pe Creatorul său, din partea Căruia toate îi sunt oferite, nu ia în seamă pe Ziditorul său. Disprețuiește omul pe Binefăcătorul său, în timp ce Dumnezeu nu a disprețuit lucrarea Sa. Să piară toate împreună cu omul, pentru care toate s-au născut! În bunurile sale să fie nimicit omul, împreună cu zestrea lui să moară". Înainte de om, pământul nu s-a făcut vinovat cu nimic, nu a greșit în niciunul din roadele sale, numai în om recunoaște că a greșit, aducându-i "spini și pălămidă" în loc de roade[112]. Acest singur dar este ciudat, a pierit esențialul intenției. De ce deci sunt păstrate toate acelea? De aceea nu după recoltarea roadelor se revarsă apa, ca pământul să nu simtă binefacerea mai mult decât potopul. De altfel, la egipteni, Nilul se revărsa în timpul verii, dar nu în altă lună, ca pământul să se înmoaie pentru semințele ce urmează să fie aruncate și să primească semințele încredințate într-un sân mai blând și pe niște genunchi mai primitori.

Cât despre faptul că potopul are loc în anul al șase sutelea al vieții lui Noe, se pare că aceasta ne arată că Adam (omul) a fost creat în ziua a șasea[113]. Este vorba de același număr, care se păstrează și la autor și la restaurator. Salvator, fiind izvorul cifrei șaizeci și șase sute, este numărul șase. La fel se zice însă și luna întâi și a șaptea. Dar ar trebui mai curând să o reținem pe prima, deoarece după potop în timpul verii reîncepe grija cultivării ogoarelor și începe să aibă loc rodirea pământului liniștit și bogat. Din aceasta se deduce că Dumnezeu nu ar fi avut de gând niciodată să producă pieirea oamenilor în acel număr sau timp în care a făcut începutul, dacă nu ar fi fost jignit de păcate fără număr de mari. În același timp rațiunea promite ajutorul timpului și numărului, pentru că, deși mâ-

111. Verg., *Georg.* II, 330.
112. Fac. 3, 18.
113. Cf. Fac. 1, 27.

niat, Dumnezeu ne atrage atenția atât de mult asurpa cauzelor anterioare ale binefacerilor Sale, încât nu distruge cu totul esența acelora pe care El însuși le-a făcut.

49. "Și s-au desfăcut toate izvoarele adâncului celui mare și s-au deschis jgheaburile cerului"[114]. Potrivit a redat Scriptura violența potopului, când a spus că au fost la fel de zguduite cerul și pământul – elemene din care constă întregul început al acestei lumi. Așadar, neamul omenesc este amenințat de pretutindeni, închis fiind înlăuntrul imensităților de ape care se abăteau asupra lui. Aceasta, conform literei.

Dar în ceea ce privește sensul mai adânc, prin simbolul cerului este sugerată mintea omenească, iar prin termenul de "pământ", corpul și simțurile. Așadar, mari naufragii au loc când se îmbină tulburarea și furtuna minții cu cea a trupului și a tuturor simțurilor. Să cântărim cu atenție cele spuse. Deseori înșelătoria și viclenia minții își pun în aplicare otrava; sobrietatea și cumpătarea trupului țin totuși în umbră necinstea minții. Adeseori mintea este schimbătoare la cel nesigur pe propria-i credință; totuși, trupul lui este în afara plăcerilor și a desfrâului, încât cumpătarea îi scuză rătăcirea minții; așa sunt mulți printre eretici, care vor să invoce cumpătarea corpului spre a dobândi pentru cauza lor credința, prin mărturia unui trup sobru. Deși alunecoși cu simțul, sunt socotiți totuși mai vrednici de scuză, cu cât sunt întrucâtva mai puțin ticăloși. Când însă otrăvurile minții și influențele rele ale deșănțării trupești tulbură întreaga simțire și vigoare și când sufletul alunecos la o mișcare nesigură, dar murdărit de cerneala răutății, aprins de furia cruzimii, este ațâțat și de relele trupești, când pofta lacomă, nesătulă de posibilități obișnuite, din lăcomia de bogăție și din pofta de a risipi, se aruncă în crima de acaparare a vieții altuia, atunci se produce un mare potop, căci toate patimile năvălesc deodată; atunci nechibzuința, nedreptatea, temeritatea, necinstea, perfidia par a năvăli din partea de sus a minții, asemenea unor cascade. Atunci țâșnesc din izvorul trupului, alcătuit din pământ, pofta, beția, desfrânarea, în cele din urmă alunecările spre diferite fărădelegi, care slăbesc până în adânc atât forța corpului, cât și puterea minții.

15. 50. "Și a închis Dumnezeu corabia pe dinafară"[115]. Este limpede exprimarea, dacă ne referim la cele scrise. Corabia a trebuit să fie închisă și apărată cu întăritură sigură, pentru ca valurile năvălitoare ale potopului să nu pătrundă în ea. O interpretare cu înțeles

114. Fac. 7, 11; Filon, *Quaest.* II, 18 (ed. cit., p. 228).
115. Fac. 7, 16; Filon, *Quaest.* II, 19 (ed. cit., p. 230).

mai adânc nu e nepotrivită dacă ne gândim că trupul omenesc, cu care se aseamănă această corabie despre care se vorbește, acoperit fiind cu piele, este apărat de frig și de căldură, deoarece Dumnezeu Creatorul l-a îmbrăcat cu veșminte firești, în vederea protejării tuturor părților sale, și l-a hărăzit cu un fel de acoperământ de jur împrejur, ca nici să nu înghețe de frig, nici să nu se topească de căldura verii.

51. "S-a înmulțit așadar apa și a ridicat corabia"[116], și era purtată pe deasupra valurilor. Și pe bună dreptate s-a înmulțit apa, de vreme ce s-au deschis zăvoarele cerului, iar de pe pământ s-au dezlănțuit șuvoaiele apelor și fluviile. Acest fapt este redat prin cuvinte mari; unde se produce o izbucnire, acolo se produce neapărat și o revărsare de nestăvilit; și nu ușor poate fi ținută pe loc năvala de ape uriașe odată pornite. Așadar e limpede ceea ce s-a scris[117]. De crezi însă că trebuie să privim lucrurile mai adânc, atunci să știi că și carnea noastră este agitată, și asemenea mării se zbuciumă de patimi diferite, de care este aruncată într-o parte și-n alta, ca purtată de valurile propriilor neajunsuri, ba de foame, ba de sete; când de bucurie, când de durere.

52. Socot că [ceva] nu trebuie trecut cu vederea[118], deoarece nici Scriptura nu a trecut cu vederea, anume să nu se spună de câți coți a fost apa deasupra pământului; a spus[119] că apa s-a ridicat cu cinci coți deasupra munților celor mai înalți. Înțelesul e simplu, este și limpede; alegoria însă ne duce cu gândul la cele cinci simțuri care sunt în trupul nostru, asemenea unor munți înalți, ce pun în umbră această carne a patimilor și, foarte adeseori, desișurile și întunecimile lor sunt străbătute și bântuite de fiare. De acolo venind și Domnul, după credința neamurilor credincioase, a venit din Liban la Biserica Sa, precum spune Proorocul Avacum când zice[120]: "Va veni Domnul din Liban, din muntele plin de umbră și întunecos". Și Biserica vine din Liban, precum zice Cântarea Cântărilor, căci astfel citim: "Vino din Liban, mireasa mea, vino din Liban cu mine! Degrabă coboară din ale leilor culcușuri și din munți cu leoparzi"[121], pentru că neamurile păgâne, care îndurau cruntele atacuri ale patimilor sălbatice, astăzi se deosebesc prin adâncimea credinței și

116. Fac. 7, 17.
117. Filon, *Quaest.* II, 20 (ed. cit., p. 230).
118. Filon, *Quaest.* II, 21 (ed. cit., p. 230-232).
119. Cf. Fac. 7, 20.
120. Avac. 3, 3.
121. Cânt. Cânt. 4, 8.

măreția dăruirii. Așadar peste acești munți sosește Hristos, înfrânând răzvrătirile acestui trup sălbatic și năruind, prin ascultare și smerirea de Sine, acea mândrie și trufie plină de sine a inimii; și pe bună dreptate au început să culeagă roadele blândeții cei pe care mai înainte îi târa cu sine potopul grelelor patimi[122].

În ceea ce privește numărul coților, unii dinaintea noastră au socotit că cele cinci simțuri ar avea o întreită putere, fiindcă văzul vede ce e vizibil, auzul aude ce poate fi auzit, mirosul, ce produce miros, gustul gustă ce poate fi gustat, iar pipăitul atinge ce este cu putință să fie atins; de aceea cele cinci simțuri au fost socotite întreit, precum se spune în proverb: "așază-ți în scris de trei ori"[123]. În ce mă privește, cred totuși că e mai potrivit să înțeleg că e vorba de simțurile omului alcătuit din pământ, însuflețit și spiritual, pe care le-au străbătut aceste valuri ale potopului.

53. Pe bună dreptate "a murit tot trupul ce se mișca pe pământ"[124]. Exprimarea este limpede și luată *ad litteram* și, totodată, prin imaginea izbucnirii furtunii presupune în mod propriu și firesc nimicirea cărnii: căci tulburarea nu e dăunătoare decât prin stricarea stării sufletești. De fapt, trupul naște plăceri și, la rândul său, este tulburat de plăceri; dar o astfel de tulburare naște stricăciunea. Prin urmare, cauza stricăciunii este înrăirea lumii acesteia, prin care se prăpădește și sufletul fiecăruia. Așadar, când patimile rele amenință sănătatea minții, atunci se naște stricăciunea; în schimb, când sunt trezite năzuințele virtuoase, se dezvoltă ordinea. Prin urmare, "toate cele de pe uscat au murit"[125]; și nu puteau să nu moară aceia pe care îi înecaseră valurile unui potop atât de mare. Aceasta, conform scrierii și ordinii cuvintelor. Dacă te gândești însă la o asemănare oarecare, atunci, după cum un lemn mai uscat arde de îndată ce focul a început să-l atingă, tot așa și sufletul, dacă nu este înviorat de roua diferitelor virtuți, adăpat – aș zice – din cupa înțelepciunii și din izvorul nesecat al dreptății și nevinovăției, ca și cum i s-ar fi uscat rădăcina care întreține viața, se mistuie în pârjolul poftelor sau se năruie zdrobit sub potopul cărnii. De aceea firea omenească trebuie să se ospăteze întotdeauna cu gânduri de fapte bune, pentru ca mintea, hrănită cu seva înțelepciunii, să se întărească așa fel încât să nu se lase ușor în voia nedreptății potopului trupesc și, lipsită de putere pentru că nu a fost întreținută, să moară din cauza unui pământ arid.

122. Filon, *Quaest.* II, 21 (ed. cit., p. 230-232).
123. Pilde 22, 20.
124. Fac. 7, 21; Filon, *Quaest.* II, 22 (ed. cit., p. 232).
125. Fac. 7, 22; Filon, *Quaest.* II, 23 (ed. cit., p. 232).

Iată de ce Domnul ne îndeamnă să nu părăsim "izvorul înțelepciunii"[126], să sorbim din cupele virtuții ca să nu fim arși de soarele nedreptății ori să nu putem înfrunta furtuna prigoanei. Căci stă scris[127]: "Căci dacă fac acestea cu lemnul verde, cu cel uscat ce va fi?".

54. Căci scris este: "Și a stins Domnul toată ființa care se afla pe fața a tot pământul"[128].

Graiul Scripturii este limpede, în schimb vorbirea în pilde amintește de trufia ce ne amenință și se întinde în acest material pământesc și fărâmicios care suntem noi, cei ce uităm de cele sfinte; ea disprețuiește cele omenești și urâțește însăși înfățișarea și ținuta celor mândri. Așa le descrie Isaia pe fiicele Sionului, spunând despre ele că de trufașe ce sunt umblă cu capul pe sus și cu priviri nerușinate[129]. Căci cei de felul acesta merg ținându-și sprâncenele ridicate, au o căutătură înfumurată, își țin pieptul în afară, grumazul dat pe sapte, par că abia ating pământul cu picioarele și se leagănă din tot trupul, încât par atârnați de o balanță închipuită; înaintează cu pasul spre cele din față, dar întorc capul spre cele din spate, privesc spre cer, nu spre pământ, pironiți parcă de o durere în ceafă, încât nu o pot mișca. Pe aceștia, așadar, Domnul i-a "șters din cartea vieții"[130] zicând: "Oricine se înalță pe sine se va smeri"[131], și nu-i face să fie părtași la făgăduințele cerești printre răsplățile celor sfinți.

55. Pierind toate cele ce au fost în afara corabiei, "a rămas numai Noe și ce era cu el în corabie"[132].

Graiul fiind mai simplu aici, nu are nevoie de tălmăcire; înțelesul e în acord cu litera; dar o semnificație mai adâncă și mai profundă arată că omul drept și iubitor de înțelepciune – asemenea unui pom roditor –, după ce au fost nimicite cele ce obișnuiau să-i irosească rodul, să-i adumbrească toată coroana, să-i îngrădească dezvoltarea ramurilor, eliberându-se de patimile lipsite de judecată, a rămas singur cu ale sale; cele ale sale sunt frământările curate ale ființei sale, care tind spre virtute.

Și bine a adăugat că a rămas în corabie, întrucât cu greu s-ar putea crede că, după ce au fost curățate patimile trupești, cineva mai trăiește încă în trupul prin care, cu toate că acum e lipsit de relele atingeri pământene, el păstrează încă totuși materia corpului,

126. Bar. 3, 12.
127. Luca 23, 31.
128. Fac. 7, 23; Filon, *Quaest.* II, 24 (ed. cit., p. 234).
129. Cf. Is. 3, 16.
130. Apoc. 3, 5.
131. Luca 14, 11.
132. Fac. 7, 23; Filon, *Quaest.* II, 25 (ed. cit., p. 234-236).

deși necoruptă; și, ca și cum ar fi fără trup, plutește deasupra potopului, având trupul, și nu este înghițit de ape pentru că își poartă trupul ca și cum ar fi așezat în interiorul unei corăbii; or, cel care nu poate fi învins de patimi își conduce trupul prin mijlocul atâtor valuri, ca și cum ar fi fără trup.

56. Dar "Și-a adus aminte Domnul de Noe, de toate fiarele, de toate animalele", precum zice Sfânta Scriptură[133].

Mulți sunt nedumeriți de ce autorul nu a spus că Dumnezeu Și-a adus aminte și de soția și de fiii lui Noe, de vreme ce Și-a amintit de fiare și de animale. Când a spus însă că Și-a adus aminte de Noe, în părintele și conducătorul casei i-a cuprins pe toți cei apropiați lui. În același timp, pare că S-a gândit și la unirea cu toți membrii familiei. Căci atunci când toți se iubesc întreolaltă, există o singură casă; când însă nu se înțeleg, se separă și se împart în mai multe case. Prin urmare, unde este dragoste, acolo, prin numele celui mai în vârstă, de care depind ceilalți, se subînțelege casa întreagă, după cum, dacă cineva spune "copac", înțelege totodată și ramurile; dacă cineva spune "ramură", înțelege prin unul și același cuvânt și roadele ce se găsesc pe ramură.

57. Nu pare lipsit de temei faptul că mai întâi a spus că Dumnezeu Și-a adus aminte de Noe, apoi de fiare și de celelalte viețuitoare[134], că, adică, nu a numit după om ființele care sunt mai blânde, ci pe cele mai sălbatice. Explicația pare a fi: pentru ca fiarele să fie îmblânzite datorită vecinătății celorlalți doi. Pare că aceasta este și ideea sugerată de versul poetului[135]. Căci și poetul însuși a pornit de la ideea aceasta, încât și-a aranjat oastea ce avea să lupte în așa fel, că pe cei mai slabi i-a așezat la mijloc, ca să poată fi ajutați de cei mai viteji și să participe la lupta ambelor părți. În acestea este limpede înțelesul Scripturii. Dar într-un înțeles mai adânc e sigur că omul drept ține la mijloc cumpăna cugetărilor inimii, nu într-o parte, și, cât timp trăiește în viața aceasta, păstrează această socoteală în chip necesar în trup, precum stăpânea și Noe în corabie fiarele sălbatice. Căci nu există minte, nu există suflet care să nu primească lovituri sălbatice din partea cugetelor celor rele. Iar sufletul celui fără de minte încurajează pornirile sălbatice și aduce prinos otrăvurilor șerpilor, în timp ce tăria înțeleptului le potolește și le ține în frâu.

133. Fac. 8, 1; Filon, *Quaest.* II, 26 (ed. cit., p. 236).
134. Filon, *Quaest.* II, 27 (ed. cit., p. 238).
135. Homer, *Iliada*, 4, 299 (trad. G. Murnu, p. 93).

58. "Şi a adus Dumnezeu vânt pe pământ, şi a încetat apa de a mai creşte"[136]. Nu cred că aici s-a spus astfel ca, prin termenul de "spiritus", să înţelegem vânt. Căci vântul nici nu putea usca potopul, iar marea, de vreme ce este zilnic agitată de vânturi, ar seca şi ea, de bună seamă. Dar cum nu s-ar goli marea de forţa vânturilor, dacă în faţa puterii lor a încetat potopul vărsărilor, întins peste tot globul pământesc, până – cum se zice – la coloanele lui Hercule[137] şi la marea cea mare, «acoperind toţi munţii cei înalţi care erau sub cer»[138]? Aşadar nu este îndoială că potopul acela a fost oprit prin puterea nevăzută a Duhului Sfânt, prin intervenţia cerească, nu prin suflare de vânt. De aceea stă scris[139]: "Toate de la Tine aşteaptă ca să le dai lor hrană la bună vreme. Deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umple de bunătăţi; dar întorcându-Ţi Tu faţa Ta, se vor tulbura. Lua-vei duhul lor şi se vor sfârşi şi în ţărână se vor întoarce. Trimite-vei duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului". Înţelegem deci Duhul Domnului, căci toate par că se supun puterii Lui, în care sălăşluieşte tăria cerului însuşi, precum stă scris: "Cu cuvântul Lui cerurile s-au întărit şi cu duhul gurii Lui toată puterea lor"[140]. Duhul acesta e Creatorul a toate, precum spune şi Iov: "Duhul lui Dumnezeu este Cel ce m-a făcut"[141].

59. Să vedem acum ce înseamnă ceea ce zice Scriptura: "S-au încuiat izvoarele adâncului şi jgheaburile cerului"[142]. Cred că e limpede totul; căci potopul scade datorită aceloraşi factori care l-au cauzat. Se porniseră şuvoaiele apelor, se deschiseseră jgheaburile cerului, încât pământul a fost acoperit de ape ce năvăleau de pretutindeni; trebuiau să fie închise acelea din care a provenit începutul potopului, pentru ca să se producă începutul sfârşitului acestuia. Aşa reiese din cele scrise. O tâlcuire mai adâncă arată însă că potopul sufletului a năvălit din cauza rătăcirii minţii şi a dezmăţului trupesc, încât răutatea s-a amestecat cu patima, iar patima cu răutatea. Intervenind doctorul, la cuvântul lui Dumnezeu, să cerceteze sufletul care de mult era cuprins de suferinţă din cauza nelegiuirii zavistiilor şi a cruzimii patimilor, mai întâi au trebuit să fie tăiate "cu fierul roşu" cauzele suferinţei. Căci prima lege a medicinii este înlăturarea cauzelor bolii, pentru ca cele dăunătoare să nu mai fie folosite spre agra-

---

136. Fac. 8, 1; Filon, *Quaest.* II, 28 (ed. cit., p. 238-240).
137. Numirea antică a Gibraltarului.
138. Fac. 7, 19.
139. Ps. 103, 28-30.
140. Ps. 32, 6.
141. Iov 33, 4.
142. Fac. 8, 2; Filon, *Quaest.* II, 29 (ed. cit., p. 240).

varea bolii. Lucrul acesta ne învață chiar și Legea[143]. Căci când lepra a rămas ca mai înainte și nu s-a întins rana pe piele, atunci preotul spune că este o anume stagnare și menținere curată a leprei; căci tot ce se produce în afara firii este necurat. Prin urmare, aceasta este sănătatea sufletului, aceasta este bunăstarea minții: să înceteze afluența rătăcirii, să stea pe loc greșeala și să nu se mai răspândească. Dacă se înlătură pricina vinii și a nelegiuirii, atunci vindecarea este sigură și puterea sufletului, nefiind tulburată, se revarsă din nou.

60. "Iar în luna a șaptea – zice –, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii acesteia, s-a oprit corabia"[144]. Dacă nu cumpănești cu grijă, înțelegerea acestui pasaj este dificilă, chiar luat *ad litteram*. Și mai întâi de toate trebuie avută grija ca nu cumva repetarea frecventă a lunii a șaptea să inducă în eroare pe cineva. Căci așa stă scris[145]: că potopul a încetat în anul șase sute al vieții lui Noe, în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, că revărsarea apelor a durat o sută cincizeci de zile[146], că arca s-a oprit pe munte în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii; că după aceea, din mila lui Dumnezeu, apele au început să scadă; că apa a scăzut mereu o sută cincizeci de zile, că după aceea s-au văzut vârfurile munților[147], apoi că, după patruzeci de zile[148], a deschis Noe fereastra corabiei, și corbul trimis nu s-a mai întors, dar porumbelul, negăsind loc de odihnă, s-a întors, că, după ce a așteptat șapte zile, l-a trimis din nou și porumbelul s-a întors cu ramură de măslin, că, după alte șapte zile, trimițându-l a treia oară, nu s-a mai întors, că atunci a înțeles Noe că apa s-a retras. Și, în felul acesta, se arată prin luna a șaptea și ziua a douăzeci și șaptea a lunii că s-a împlinit un an (și astfel se arată un an încheiat prin anul șase sute unu al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii). Prin urmare duce la o lămurire limpede faptul că suprafața pământului a fost redată după potop în aceeași lună și în aceeași zi în care a fost stricată prin începerea potopului.

De fapt, în timpul primăverii tot ogorul înverzește și pământul produce roade. Atunci încep copacii să înmugurească și să dea roadele. Prin urmare Domnul l-a făcut din nou bogat și i-a redat calitatea. Așadar, în luna a doua, adică în aprilie, căci prima lună e mar-

---

143. Cf. Lev. 13, 4.
144. Fac. 8, 4; Filon, *Quaest.* II, 31 și 33 (ed. cit., p. 242-246).
145. Fac. 8, 13 și urm.
146. Fac. 8, 3.
147. Fac. 8, 5.
148. Fac. 8, 6 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 33 (ed. cit., p. 246).

tie, în care cel drept își are ziua de naștere, când zilele sunt socotite egale cu nopțile, adică cu opt, după cum socotesc romanii, sau, după cum socotesc alții, cu cinci zile înainte de calendele lui aprilie. Așadar, în luna a doua, precum zic, adică în aprilie, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii a început potopul. Prin urmare, primăvara este socotită ca început a anului nu după cum te referi la timp, ci potrivit felului de a fi al firii, întrucât atunci încep nădejdile unui nou an și atunci începe să se arate rodul, atunci pare că e începutul anului. Dar luna a șaptea ca număr e socotită luna septembrie, fiindcă, deși anul pare că începe cu luna septembrie, precum ne arată obișnuința lucrărilor prezentate – căci atunci se fac însămânțările –, totuși începutul anului se consideră ca fiind primăvara datorită faptului că atunci începe să se arate harul mai plin, și de aceea e luna care pe temeiul acestei socoteli pare a fi prima, dar după alt fel de socoteală ea este socotită a fi a șaptea.

Așadar atunci s-a oprit corabia, adică în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii pe Muntele Ararat. De atunci a început potopul să scadă. Totodată gândește-te că la aceleași date ale anului când unele încep, altele dispar: așa cum potopul a început în luna a doua a anului, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, a plouat o sută cincizeci de zile, după alte o sută cincizeci de zile potopul s-a terminat, dar timp de patruzeci de zile a bântuit prăpădul din cauza ploii căzute din cer și a ruperii zăgazului apelor; au trecut alte patruzeci de zile după ce s-au zărit vârfurile munților, iar în luna a unsprezecea, în prima zi a lunii, a trimis dreptul Noe corbul. În felul acesta se constată că potopul a dispărut în tot același număr de zile în care s-a produs. De aceea Scriptura ne învață că trebuie să păstrăm ordinea.

61. Ce înseamnă "ușa corabiei"[149] pe care a deschis-o dreptul, s-a arătat mai sus, conform organizării corpului. Conform însă unei mai adânci interpretări, se pare că trebuie arătat în mod special acest lucru, anume că simțurile corpului sunt considerate aidoma unor uși. Într-adevăr, prin simțuri, ca prin niște uși, pătrunde în mintea noastră un fel de înțelegere a celor sensibile. Prin urmare, mintea noastră pare că primește ajutorul acestor simțuri, și mai ales al simțului văzului, care este considerat cel mai important dintre toate simțurile fiindcă este sălaș al luminii; prin el privind cerul, pământul, mările, soarele chiar, luna și stelele, cu care este împodobită bolta cerească, înțelegem că Dumnezeu este Ziditorul lumii și Conducătorul ei și credem că, de n-ar fi fost Dumnezeu Creatorul și Întemeie-

149. Fac. 8, 6; Filon, *Quaest.* II, 34 (ed. cit., p. 246-248).

torul atâtor lucruri, acestea nici n-ar fi putut fi create și nici nu ar putea exista.

62. Prin urmare, pe această fereastră a trimis întâi dreptul Noe corbul[150]. Trebuie căutată cauza; și totuși, nici luat în sens propriu nu este neclar, deoarece cei mai mulți oameni consideră corbul vestitor al celor ce se vor întâmpla și îi urmăresc croncăniturile și îi interpretează zborurile. În înțeles mai adânc, prin el ni se arată că mintea celui drept, când începe să se curățească, alungă de la sine la început cele ce sunt întunecoase și necurate și nesocotite, căci orice nerușinare și vină este întunecoasă și, ca și corbul, se hrănește cu mortăciuni, pe când virtutea este apropiată de lumină, virtutea care strălucește de curăție și smerenie. De aceea vina, ca și cum ar fi dată afară, este alungată și despărțită de nevinovăție, ca să nu rămână nimic întunecat în mintea omului drept.

Apoi, corbul, odată ieșit, nu se întoarce la cel drept, pentru că orice vină fuge de cinste și nu pare să se potrivească sfințeniei și spiritului de dreptate. La fel, cel nedrept crede că parcă a scăpat din lanțuri când cel drept s-a rupt de tovărășia acestui – aș zice – prieten al potopului și al stricăciunii, întocmai ca și corbul care, deși n-a găsit nicăieri pământ uscat, nu s-a reîntors, ci a rămas.

63. Să vedem acum și de ce a zis[151] că nu s-a mai întors corbul "până ce a secat apa de pe pământ"[152], ca și cum după aceea ar fi revenit. Aici însă este vorba de o exprimare familiară Sfintelor Scripturi, de vreme ce și în Evanghelie găsești scris referitor la Sfânta Maria că Iosif nu a cunoscut-o "până ce L-a născut pe Fiul ei"[153], când știm, bineînțeles, că nu a cunoscut-o nici după aceea. De altfel, ce fel de exprimare este aceasta când zice: "până ce a secat apa de pe pământ", și nu zice s-a uscat pământul de apă? Bineînțeles că și aici este un fel obișnuit de a vorbi. Totuși unii dinaintea noastră au socotit, întrucât printr-un astfel de grai s-ar părea că se arată puterea nestăpânită a patimilor, că sufletul este zbuciumat de patimi tulburi și furtunoase, dar că prin cuvinte puține și, le-aș zice, uscate, se redă virtutea. Nu revine, așadar, chipul vinii în sufletul celui drept, părăsindu-l ca și când ar fi uscat și mort, și căruia nu-i mai poate face rău.

64. Nu e lipsit de înțeles că după aceea este trimis porumbelul[154], căci nevinovăția biruie viclenia, iar virtutea, vina. Prin urmare

150. Cf. Fac. 8, 6-7; Filon, *Quaest.* II, 35 (ed. cit., p. 248).
151. Filon, *Quaest.* II, 36 (ed. cit., p. 250).
152. Fac. 8, 7.
153. Matei 1, 25.
154. Cf. Fac. 8, 8; Filon, *Quaest.* II, 38 (ed. cit., p. 252).

şireteniei îi place potopul, fuge de tovărăşia unei minţi drepte şi rămâne ca părăsită şi fără niciun loc de ancorare, neavând nicio legătură cu virtutea; virtutea însă se reîntoarce, căci îi plac tovărăşiile celor drepţi şi este mai obişnuită să fie de folos, întrucât aduce cele ce sunt folositoare şi îndeamnă să te fereşti de cele vătămătoare, aşa cum porumbelul trimis, când a văzut că apa a scăzut, s-a întors plin parcă de dreptate, să-l anunţe pe cel de către care a fost trimis de ce trebuie încă să se mai teamă şi cum, prin chibzuinţă, să obţină apoi un rod mai bun. Faptul că porumbelul, negăsind loc de odihnă, se întoarce la Noe, ne-a dat un semn limpede că prin aceste păsări se arată ce mare deosebire este între viclenie şi virtute. În timp ce corbul, trimis fiind înainte, cu toate că se înţelege că potopul era atunci mai mare, totuşi pare că şi-a găsit loc de odihnă – or, fără doar şi poate, corbul nu este din acele păsări care obişnuiesc să trăiască în apă –, aşadar, întrucât corbul pare că şi-a găsit unde să rămână, dar porumbelul nu şi-a găsit, la o mai adâncă judecată este evidentă ideea că răutatea se amestecă patimilor şi poftelor fără de odihnă, prin care se macină sufletul, şi că se simte bine între ele, ca între prieteni şi oameni de-ai casei, şi că acolo îşi hotărăşte şederea; virtutea însă, jignită pe dată, de la prima înfăţişare a vederii acestora, s-a grăbit să se înapoieze la mintea şi sufletul celui drept, pentru că acolo se află locul de odihnă cel mai sigur pentru sine, fiindcă în altă parte, aidoma porumbelului, virtutea nu-şi poate găsi locaş sigur.

Târziu, într-adevăr, în mijlocul vicleniilor acestei lumi şi a valurilor poftelor lumeşti, îşi poate găsi, prin oţelire, şi nevinovăţia adăpost.

65. Aşadar, după cum virtutea, ca şi cum s-ar fi dus puţin ca să se informeze, se grăbeşte să revină la ideea cea mai bună şi nu mai pleacă de la cel drept, la fel şi omul drept şi iubitor de virtute, când a înţeles că virtutea se apropie, o primeşte la sânul minţii sale. Căci ce înseamnă că Noe[155], bărbatul iubitor de virtute, întinzând mâna, a prins porumbelul şi l-a luat la sine? Chiar dacă acest fapt pare limpede din cele scrise, totuşi n-ai putea înţelege uşor lucrurile dacă nu ţi-ar fi cunoscut felul de a fi al omului înţelept, care se foloseşte de virtute ca de un pândar şi pare că-i încredinţează o anume întâietate în cele ce trebuie încercate şi făcute. Aşadar, această virtute cercetează firile, pentru ca, dacă vreuna din ele i se pare potrivită cu ea, să-i poată veni într-ajutor. Căci bunătatea înţeleptului este o bunătate prietenoasă şi generoasă şi dăruitoare de folos, astfel încât

155. Filon, *Quaest.* II, 40 (ed. cit., p. 254).

îşi apropie firile pe care le vede că sunt ascultătoare. Dar când vede că firile unora se opun scopului său, îşi ia zborul înapoi şi revine în fugă la adăpostul cunoscut şi drag, iar omul înţelept şi sârguincios se grăbeşte s-o primească cu – aş zice – mâna minţii, deschizându-şi întreaga inimă, în care o păstra, chiar absentă fiind; căci înţeleptul nu poate fi niciodată lipsit de propria-i virtute.

66. Apoi, ce poate însemna faptul că, "aşteptând încă alte şapte zile, a dat iarăşi drumul porumbelului"[156], decât că scopul bun şi cel mai bun al înţeleptului urmăreşte întotdeauna să-şi apropie şi pe alţii, să corecteze pe cei ce greşesc, să îndrumeze pe cei ce rătăcesc? Chiar dacă vede că cineva se împotriveşte la început, nu pierde nădejdea că-l va putea schimba şi îndrepta. Căci, precum un doctor bun, chiar dacă nu e cazul să dea un leac, îşi anunţă vizita totuşi, apoi nu neglijează vegherea cuvenită aşteptării şi, după puţin timp, venind în întâmpinarea suferinţelor, pregăteşte leacul vindecării, care, în caz că s-a ivit, nu-i întrerupe îndatorirea; aşadar, la fel şi înţeleptul doreşte să vindece patimile potrivnice prin cuvinte şi discuţii, după cum medicul procedează cu leacurile.

Şi pentru că în toate trebuie să folosim ajutorul harului dumnezeiesc, de aceea a aşteptat şapte zile, număr de zile în care se scrie că a fost încheiată facerea întregii lumi[157] şi S-a odihnit Ziditorul, pentru ca de la Creatorul tuturor să se preia o anumită disciplină a muncii şi de către om.

19. 67. "Şi porumbelul s-a întors la el spre seară, şi iată, avea în ciocul său o ramură verde de măslin"[158]. Nu fără rost a spus "spre seară" şi "s-a întors" şi "purtând în ciocul său o frunză şi o rămurică de măslin", ca tu să înţelegi că virtutea nu fuge de progresele viitorului, dacă le poate câştiga, şi să afli că ea, la rândul ei, nu a fost – ca să spun aşa – lipsită de lumină şi acoperită de întuneric, ci că, strălucind de lumina orbitoare a zilei, a aşteptat până la apusul zilei şi aşa s-a întors la acela, la care nici chiar în timpul serii nu putea fi întuneric. Iar frunza pe care a luat-o cu sine, chiar de pare că a luat o frunză mică, a însemnat nădejdea acelora cărora le pare rău de rătăcire, nădejde care, cu toate că nu e mare, există totuşi; căci frunza nu putea trăi fără creangă. Prin urmare a adus un semn, deşi nu mare, al îndreptării ce părea că încolţeşte: frunza de măslin, copac producător de măsline, din care se prepară uleiul, cel cu care se

---

156. Fac. 8, 10; Filon, *Quaest.* II, 41 (ed. cit., p. 256).
157. Cf. Fac. 2, 2.
158. Fac. 8, 11; Filon, *Quaest.* II, 42 (ed. cit., p. 258).

întețește această lumină materială și este alungată bezna întunericului. Căci ce este însă mai apropiat virtuții decât lumina?

Prin urmare frunza și crenguța sunt semne ale îndreptării; îndreptarea însă are, ca un fel de rădăcină a sa, părerea de rău, care nu poate încolți în cei tulburați, ci doar în cei care au primit deja să încolțească tot cuvântul adevărului.

În cioc pare a fi fost adusă o rămurică, nu bucăți de măsline, pentru că virtutea și înțelepciunea își au strălucirea când se vorbește despre ele, și lumina lor strălucește pe dată, la simpla lor apariție, mai ales când vorbesc despre lucruri pașnice, pentru că tot rămurică de măslin obișnuiesc să poarte cei care cer pace. A adus o rămurică, fiindcă nevinovăția prin curăție și cinste produce în urechile noastre un fel de semințe ale folosului și, prin învățătura bunei virtuți, sau ne îndeamnă la stăruință și ne cheamă la răsplata ce se cuvine unei bune rânduieli, sau îi insuflă păcătosului dorința de a stărui în părerea de rău și de a stărui în schimbarea sa.

68. Apoi socot că este cazul să ne gândim de unde a înțeles dreptul Noe că "s-a scurs apa de pe fața pământului", după cum stă scris[159]. Înainte de toate, potrivit celor scrise, fiindcă el a putut înțelege dacă frunza adusă era uscată sau umedă; apoi, pentru că porumbelul nu este o astfel de pasăre care să poată scoate roade ce stau ascunse sub apă. E cazul, însă, să analizez dacă frunza aceasta apăruse înainte sau pe vremea potopului. Dacă existase înainte de potop, dreptul Noe s-a bucurat că a rămas un anume rod din sămânța veche și de aici a înțeles el un semn al îndurării dumnezeiești, pentru că a îndepărtat de acum potopul, de vreme ce îi arată rodul căruia potopul nu i-a putut dăuna. Dacă frunza s-a născut în timpul potopului, a înțeles, de bună seamă, dreptul Noe că au rodit noi semințe ale îndurării cerești, pentru ca rădăcinile copacilor să trăiască și să facă să încolțească îmbătrânitele mlădițe ca dăruite cu o nouă putere și să vină iar la obișnuitele nașteri, a căror vestire s-o aducă frunzele trimise înainte.

69. Dar potrivit unei pătrunderi mai adânci, mai curând s-a ajuns la credința că Domnul Dumnezeul nostru, cu toate că a fost supărat de rătăcirile amarnice ale nedreptății noastre, a păstrat totuși în noi o sămânță, oricât de neînsemnată, din vechea spiță și din virtutea părintească, pentru ca să nu fie înlăturat cu totul tiparul lucrării și creației Sale în ce privește neamul omenesc. De aceea Isaia zice: "Dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat o rămășiță, am fi ajuns ca

159. Fac. 8, 11.

Sodoma şi ne-am fi asemănat cu Gomora"[160], înţelegând prin denumirea primei cetăţi simbolul orbirii, prin numele celei de-a doua, stârpiciunea. Căci aşa denumeau în limba lor caldeenii Sodoma şi Gomora, care înseamnă orbire şi stârpiciune[161]. Şi pe bună dreptate, în cetăţile de felul acesta, Domnul a înlăturat mai curând viciile omeneşti decât a judecat că trebuie să fie pedepsiţi oamenii.

70. A treia oară este trimis porumbelul după şapte zile, şi nici el nu se mai întoarce. De aceea, să analizăm ca nu cumva să se creadă că ceea ce am spus mai sus este în contradicţie [cu aceasta]. Oare dacă prin cuvânt porumbelul, în realitate virtutea, nu revine la omul drept, înseamnă că dreptul a fost înlăturat şi lipsit de harul său? Nicidecum! Căci niciodată un om de felul acesta nu se desparte de virtute; nici când grăieşte adevărul sau când supune discuţiei vreo virtute oarecare, nu se lipseşte de virtute, nici nu-i despoaie pe alţii de cinstea ce trebuie urmată, ci, tocmai ca soarele, îi luminează pe ceilalţi când trimite razele luminii sale. Căci focul îi încălzeşte pe cei ce se apropie în aşa fel încât îşi păstrează căldura naturii sale. Dar oare lumina zilei scade când luminează cu strălucirea sa întreaga lume? Îşi păstrează neştirbit cursul şi neatinsă firea. Ca un porumbel este şi virtutea: cât timp se dezlănţuie încă potopul, ca o pasăre totuşi pe pământ, ca virtutea în patimile oamenilor, revine la cel drept, pentru că ea nu a putut găsi în sufletele celor necinstiţi locul în care poate să rămână. Şi de aceea, reîntorcându-se, rămâne şi se odihneşte în cel de-al doilea locaş pregătit pentru acela. Când însă s-au potolit noianurile patimilor şi când mai mulţi au ajuns să dorească a fi părtaşi ai cuvântului auzit şi ai învăţăturii adevărate, de acum învăţarea virtuţii a încetat de a mai fi proprietatea unuia singur, ci bun comun, şi, aidoma unui pahar al înţelepciunii, este băută de foarte mulţi, care înainte, deşi însetaţi, n-au vrut să bea. Aşa fierbe acum potopul în piepturile iudeilor şi, cu toate că apa învăţăturii dumnezeieşti prisoseşte, cu toate că băutura se revarsă din belşug, ei socot că nu trebuie băută. Se citeşte Evanghelia, virtutea izvorăşte din cuvântul duhovnicesc, o propovăduieşte preotul în biserică, dar, ca nu cumva să poată fi auzit, stând singur în interiorul bisericii, uneori chiar după ce a plecat din biserică, dacă i-au ieşit în cale iudei, îi sfătuieşte, le aduce aminte de unele pilde din Scripturile Sfinte; ei îşi astupă urechile ca nu cumva apa izvorului să-i curețe chiar fără voia lor, ca nu cumva umezeala să-i răcorească.

---

160. Is. 1, 9.
161. Filon, *De ebriet.* 53, ed. J. Gorez, Paris, 1962, p. 44.

Dacă însă unii au crezut, ei aleargă la izvor, caută să cunoască învățătura, doresc să le fie făcută cunoscută Evanghelia și nu se mai satură de a bea, ci se iau la întrecere să se adape la izvorul înțelepciunii, de care mai înainte fugeau din răsputeri. Ce fel de izvor? Ascultă cum zice: "Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea! Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, râuri de apă vie vor curge din pântecele lui"[162].

71. Zice că "în anul șase sute unu al vieții lui Noe, în ziua întâi a lunii întâi a secat apa de pe fața pământului"[163], dar amintește că în luna a doua, în ziua de douăzeci și șapte a lunii acesteia, pământul era uscat. Ce vrea să însemneze acel adaos relativ la scăderea apei, când judecata făcută mai sus pare că a încheiat anul – care începe cu luna a doua și ține până în luna a doua a anului următor – decât dacă, eventual, vrem să înțelegem că aici ni se arată înfățișarea celui drept; după cum a fost acel prim an, în care a început potopul, adică primul an după anul șase sute, din nou primul an și prima lună după anul șase sute unu, când a secat apa de pe fața pământului, pentru că cel drept chiar și în neamul celor păcătoși, care a fost nimicit pentru încălcările sale, era primul prin virtute, și în nașterea din nou, care a început după potop, [tot] primul în rând, pentru că a fost primul din neamurile următoare. Și pe bună dreptate a scăpat primul. Căci pe bună dreptate i se aduce cinstire aceluia care a fost primul din prima naștere și începutul celei următoare, care s-a învrednicit și să scape din prima, și să se mențină spre a fi izvor pentru a doua. Prin urmare, deși ceilalți au pierit, el singur n-a suferit stricăciunea răutății, datorită unei vieți deosebite prin harul virtuții, bogat înaintea lui Dumnezeu, [el] prin care s-a făcut să nu pară că pe pământ "a pierit tot trupul neamului omenesc" sau că a fost părăsit de harul lui Dumnezeu.

72. "Și a ridicat – zice – Noe acoperișul corabiei"[164]; întrucât – așa cum am tâlcuit mai sus – prin termenul de "corabie" am înțeles trupul omului, să căutăm a înțelege ce înseamnă a dezveli trupul, bineînțeles printr-o interpretare mai profundă. Căci, potrivit primului sens, e limpede cum a putut fi deschisă corabia.

Așadar, ce ar putea fi acoperământul trupului omenesc, care a fost închis în timpul potopului, dacă nu am înțelege plăcerea, care acoperea acest trup al nostru și parcă-l ținea închis, din pricina acelei rătăciri a lui Adam? Și cu atât mai mult este socotit aidoma unui acoperiș, cu cât toată simțirea are locaș în cap, prin urmare și

162. Ioan 7, 37 și urm.
163. Fac. 8, 13 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 45 (ed. cit., p. 262-264).
164. Fac. 8, 13; Filon, *Quaest.* II, 46 (ed. cit., p. 266).

plăcerea, care ţinea robit întregul trup omenesc. Când însă mintea omului drept, cumpătată şi ferită de stricăciunea potopului, aprinsă de dorinţa cunoaşterii dumnezeieşti, a voit să iasă să-şi ia zborul spre cele de sus, a înlăturat toate cele ce-i erau spre piedică, şi înfăţişarea voluptăţii care învăluia înainte cu un fel de acoperământ celelalte părţi ale trupului a învăluit-o şi a acoperit-o din nou, ca să nu elibereze din sclavia netrebniciei stăpâne numai trupul, ci să cuprindă şi cele ce sunt neatinse; căci cele ce nu se văd sunt veşnice. Şi de aceea dreptul, lipsit de stricăciune, dornic de veşnicie, Îl căuta pe Dumnezeu, pe Care nu-L vedea.

73. Cât priveşte faptul că zice "luna întâi sau a doua"[165] şi că ziua aceea era pe timp de vară, găseşti scris şi în altă parte: "luna aceasta să vă fie întâia între lunile anului"[166]. Căci cine a fost primul în har după primejdie, acesta cu dreptate a primit întâietatea primei luni[167].

74. Şi să nu te tulbure ceea ce am spus mai sus, că frunza găsită pe ramură a putut să apară după potop – deşi deseori ierburile obişnuiesc să încolţească sub apă; totuşi, ca să poată fi înlăturată orice dificultate, ce lucru mare e dacă la porunca lui Dumnezeu, în aceeaşi zi în care a scăzut apa, a rodit şi pământul, de vreme ce acelaşi este Răscumpărătorul şi Creatorul roadelor şi nu Şi-a uitat de rodul lucrării Sale[168]? De altfel găseşti chiar de la început că Domnul a poruncit ca pământul să dea iarbă câmpului şi să dea pomi roditori cu rodul lor şi, pe dată, pământul a scos din sânu-i iarbă care face sământă după felul şi asemănarea ei şi pomi roditori, şi că totul s-a petrecut într-o singură zi, în care Dumnezeu a poruncit şi a făcut acestea. Aşadar Dumnezeu, neuitând de binefacerea Sa, neuitând însă nici nedreptatea noastră, a răscumpărat lucrarea Sa în tot atâta durată de timp în care a început-o.

21. 75. "Şi a grăit Dumnezeu lui Noe şi i-a zis: "Ieşi din corabie tu şi, împreună cu tine, femeia ta şi copiii tăi"[169].

Aşadar, apa retrăgându-se şi pământul uscându-se, Noe a putut ieşi din corabie. Dreptul însă nu-şi atribuie nimic sieşi, ci se încredinţează cu totul poruncii dumnezeieşti. Şi mai ales cel ce intrase în corabie în urma prevestirii dumnezeieşti a trebuit – pentru a ieşi – să aştepte răspunsul de Sus. Căci, într-adevăr, dreptatea este res-

165. Fac. 8, 13 şi urm.
166. Ieş. 12, 2.
167. Filon, *Quaest.* II, 47 (ed. cit., p. 268).
168. Cf. Fac. 1, 11 şi urm.
169. Fac. 8, 15 şi urm.; Filon, *Quaest.* II, 48 (ed. cit., p. 272).

pectuoasă; necinstea este însă lipsită de respect, ea, care-şi atribuie lucruri ce nu i se datorează şi nu respectă pe Creator.

76. Să vedem acum de ce[170] când intrau în corabie, ordinea celor ce intrau a fost astfel că în primul rând mergeau Noe şi fiii săi, apoi soţia sa şi soţiile fiilor lui, dar când au ieşit s-a schimbat ordinea; căci stă scris: "a ieşit Noe şi, împreună cu el, soţia lui şi fiii lui şi soţiile fiilor lui"[171]. Şi într-adevăr, litera arăta la intrare oprirea naşterilor, iar la ieşire, folosul lor. Căci atunci a intrat mai întâi tatăl împreună cu fiii, şi fiii împreună cu tatăl, şi pe urmă soţia lui şi soţiile fiilor lui, adică genurile nu s-au amestecat la intrarea în corabie, dar s-au amestecat la ieşirea de acolo. Aşadar dreptul arată pe faţă, parcă prin însăşi ordinea intrării, că nu este potrivit nici pentru dormit, nici pentru plăcere acel timp în care pe toţi îi ameninţă pieirea. De aceea, în Evanghelie[172] Domnul aminteşte cu mustrare că în zilele lui Noe oamenii mâncau, beau, se însurau şi-şi măritau fetele şi că din cauza lipsei lor de măsură a venit potopul. Aşadar, vremea aceea era de jale, nu de veselie, şi de aceea omul drept nu se desfăta în tovărăşia soţiei şi nici fiii celui drept nu căutau raportul conjugal; cât de nepotrivit [ar fi fost] ca în timp ce mureau cei ce erau în viaţă, să se nască cei ce aveau să piară! După aceea însă, pe bună dreptate a urmat, după ce potopul s-a retras, folosul şi rostul căsătoriei pentru naşterea altor oameni. Prin urmare, ies din corabie nu bărbaţii împreună cu bărbaţii, ci "femeile împreună cu bărbaţii lor", ca să se vadă că este oprită [o anumită] legătură între bărbaţi, dar că este îngăduită unirea dintre bărbat şi femeie prin legătura consfinţită de legea căsătoriei.

77. Înţelesul mai adânc arată, însă, că în caz de primejdie ne apar în minte un fel de hotărâri bărbăteşti şi mai aspre, şi în felul acesta mintea ia măsuri de apărare, ca şi cum ar odrăsli fii, încât un front plin de putere preîntâmpină furtunile şi patimile cele mai sălbatice. Când însă primejdia a trecut, nu e niciun rău dacă gânduri mai nestatornice se alătură celor mai tari, nu pentru ca cele mai tari să fie moleşite de cele mai molatice, ci pentru ca simţămintele mai molatice să fie fortificate de cele tari, întrucât toate ideile noastre sunt îndreptate spre virtute, [adică spre] dreptate, deplinătate şi tărie şi, prin deprinderi – aş zice – activate, se poate ajunge la virtute şi pot fi întreţinute ideile mai sănătoase. Prin urmare, când există vreun amestec de vicii, capabil să preocupe mintea, nu e de niciun

170. Filon, *Quaest.* II, 49 (ed. cit., *ibidem*).
171. Fac. 8, 18.
172. Luca 17, 26 şi urm.

folos ca mintea să semene, să conceapă şi să nască vreo cugetare. Când însă poftele au fost înfrânate şi mintea s-a liniştit, atunci, primit fiind izvorul gândirii, pot încolţi virtuţile şi faptele bune.

22. 78. "Şi a făcut – zice – Noe un jertfelnic lui Dumnezeu"[173]. Se poate pune întrebarea de ce mai înainte Domnul l-a îndemnat pe Noe ce să facă, şi el le-a făcut pe toate, iar acum a făcut ceea ce nu a fost sfătuit. Fără îndoială că Domnul nu a trebuit să ceară ca un zgârcit plata pentru ajutorul dat, iar dreptul Noe a înţeles că adevărata faptă de recunoştinţă este aceea care nu fusese poruncită, ci dăruită de bunăvoie. De aceea nici nu a îngăduit vreo amânare. Într-adevăr, virtutea frumoasă a sufletului înlătură patima ezitării; cine însă datorează recunoştinţă, dacă aşteaptă să i se ceară, este nerecunoscător. Cât despre faptul că spune[174] că l-a înălţat lui Dumnezeu, şi nu a zis Domnului, ci lui Dumnezeu, bazându-ne pe interpretarea termenului, această faptă de recunoştinţă pare a nu fi constrânsă ca faţă de un stăpân, ci însuşirea celui drept, ascultătoare şi recunoscătoare, l-a acordat – aş zice – lui Dumnezeu ceea ce este împărătesc, ceea ce a considerat binefacere.

79. "Şi a luat din animalele cele curate şi din toate păsările cele curate şi le-a adus ardere de tot pe jertfelnic", zice[175]. E limpede ceea ce e scris, întrucât trebuie să oferim ca jertfă cele ce sunt nevătămate, pentru ca în ele să strălucească dragostea celui ce oferă; interpretarea mai profundă are semnificaţia că animalele curate par a fi simţămintele înţeleptului, iar păsările, gândurile lui, care sunt cu mult mai subtile şi mai abstracte.

80. Să luăm aminte acum mai cu atenţie ce înseamnă când spune că: "a zis Domnul Dumnezeu în inima Sa: Am socotit să nu mai blestem pământul pentru faptele omului, căci cugetul inimii omului se pleacă la rău din tinereţile sale"[176]. Prin urmare, nu va mai continua să piardă toate vietăţile[177], precum a făcut, în toate zilele pământului. Deşi a pedepsit neamul omenesc, a ştiut totuşi că aplicarea legii serveşte la a-i insufla teama şi cunoaşterea învăţăturii mai curând decât la schimbarea firii omului, care poate fi îndreptată la unii, dar nu poate fi schimbată la toţi. Ne-a pedepsit aşadar Dumnezeu, ca să ne temem; ne-a cruţat, ca să rămânem, şi ne-a pedepsit o dată pentru a ne învăţa frica; ne-a cruţat pentru mai târziu, ca

173. Fac. 8, 20; Filon, *Quaest.* II, 50 (ed. cit., p. 276).
174. Filon, *Quaest.* II, 51 (ed. cit., p. 276).
175. Fac. 8, 20; Filon, *Quaest.* II, 52 (ed. cit., p. 273).
176. Fac. 8, 21; Filon, *Quaest.* II, 54 (ed. cit., p. 280-282).
177. Cf. Fac. 8, 21.

să nu domnească veșnic amărăciunea păcatului și, totodată, fiindcă dacă cineva dorește să pedepsească de mai multe ori păcatele, acela e considerat mai curând aspru decât îndreptător. Și de aceea zice Dumnezeu: "Nu mai blestem pământul pentru faptele omului". El a voit adică să arate prețuirea Sa față de omenire luată în ansamblu, și totuși nu a trebuit să arate lipsă de grijă și o oarecare neglijare a minților oamenilor; îi pedepsește pe puțini, pe mai mulți îi păstrează. Apoi, când spune "nu voi mai adăuga blestem", ne arată că mai curând ușurează necazurile oamenilor decât să le îngreuneze, știind că greșelile oamenilor nu pot fi cu totul îndepărtate, ca în proverb, că asemeni celui care vrea să scoată apa cu o plasă subțire, tot așa e și cel ce încearcă să smulgă răutatea din piepturile oamenilor.

81. "Nu voi mai blestema pământul pentru faptele omului, căci cugetul inimii omului se pleacă la rău din tinerețile lui"[178]. Vezi cum Dumnezeu arată că noi ne facem anume vinovați când spunem că din cugetul inimii omul se pleacă "cu bună știință" la rele – grăire din care înțelegem că inima omului se apleacă anume spre păcat și că există în firea noastră înclinarea spre a greși și, ceea ce e mai rău, nu ne lipsește nici dorința? De aceea, împotrivește-te cu râvnă și cu grijă, ca și cum ți-ar fi teamă ca nu cumva să se strecoare în noi negrija față de vină. Apoi a spus că suntem înclinați nu spre un singur rău, ci spre multe rele din tinerețe, căci de la acea vârstă crește răutatea, chiar dacă în altă parte am citit[179] că nu este fără păcat nici chiar pruncul de o singură zi, ci că și vârsta copilăriei nu este fără de păcat, din cauza slăbiciunii trupului, dar că grija și străduința de a păcătui încep din tinerețe, astfel încât copilul greșește ca unul fără de putere, dar tânărul, ca unul necinstit, întrucât dorește anume să comită greșeli și se mândrește în ticăloșii; căci la cei mai mulți nevinovăția este socotită nevolnicie, iar vina – laudă. Astfel tinerii s-au obișnuit să se laude cu desfrânarea, cu plăcerile și cu desfătările adulterelor. Așadar vina crește odată cu vârsta. Prin urmare declară că de acum nu mai trebuie să piardă întreg neamul omenesc, când zice: "nu voi mai pierde toate vietățile"[180], ci pedeapsa este păstrată în parte.

23. 82. Să vedem ce înseamnă afirmația: "semănatul și seceratul, frigul și căldura, vara și iarna, ziua și noaptea nu vor mai înceta"[181].

178. Fac. 8, 21; Filon, *Quaest.* II, 54 (ed. cit., p. 284).
179. Cf. Iov 4, 17 și urm.
180. Fac. 8, 21.
181. Fac. 8, 22; Filon, *Quaest.* II, 55 (ed. cit., p. 286).

Aceasta înseamnă, într-un prim înțeles, că vremurilor următoare, conform orânduirii Domnului, le va rămâne și caracteristica lor, că viețuitoarele și toate plantele vor fi nevătămate. Căci, atunci când timpurile sunt stricate, se corup și cele ce se nasc la timpul lor. Dacă însă există o tulburare a anotimpurilor, cum pot, dacă se întâmplă o astfel de încurcătură, să se mențină și cele ce se nasc? Prin urmare vremurile sunt cele care ori nimicesc, ori păstrează, după cum ele însele și-au avut calitatea definitorie. De aceea anul este format din contrarii, primăvară – toamnă, vară și iarnă. Precum armonia pare că se naște din tonurile grave și acute ale cântecului, tot așa, prin urmare, și lumea aceasta este formată din contrarii, aer și pământ, foc și apă. Trupurile noastre, ele însele păstrează un fel de ordine a firii, prin frig și căldură, umezeală și uscăciune. Căci dacă ordinea firii și măsura se amestecă, urmează în chip necesar pieirea. Prin urmare Domnul, după ce a fost îndepărtată tulburarea potopului, făgăduiește că va fi o ordine sigură a anotimpurilor, pentru continuarea existenței lumii.

83. Tâlcuirea mai adâncă însă ne face să înțelegem prin semănat începutul, prin secerat, sfârșitul. În fiecare din ele se vede în ce se cuprinde taina mântuirii. Unul fără de celălalt este incomplet, fiindcă zice: "Unde există început, este căutat sfârșitul, și nu poate exista început dacă s-a înlăturat sfârșitul, și sfârșitul cere început". Prin urmare ni se aduce aminte că neamul omenesc va reveni, cât timp va exista pe lumea aceasta, la aceeași stare în așa fel încât, când începe un an, celălalt se termină, când anul se termină, începe altul, căci lumea nu se termină la mijlocul vremii. La fel și mintea, când pare că începe ceva, să lupte până la sfârșit și să caute încheierea lucrării sale. Când termină o lucrare, să nu fie săvârșită ca o lucrare încheiată, ci să se îndrepte în grabă spre alte lucrări și în continuu să exerciteze dezvoltarea virtuții, de vreme ce vede că pământul este întotdeauna pomenit pentru roadele sale, deși ele diferă, după cum se nasc primăvara sau vara, ca în părțile Orientului, sau vara și toamna, ca în părțile din Apus.

84. Într-un anumit anotimp își dau semințele mlădițele lor, iar în alt anotimp culegem roadele pomilor. Așadar roadele, luate în parte, sunt unele necesare, altele aducătoare de plăcere: folositoare, cele ivite din semințele pământului; aducătoare de plăceri, cele provenite din roadele pomilor. Așadar trupul nostru, ca și cum ar fi vară – adică ἔαρ –, se hrănește cu mâncare firească; pe grecește se spune ἔαρ, pe latinește *ver*. De aceea Scriptura a luat exemplul din părțile Orientului, îndeosebi ale Egiptului, pe unde a trecut evreul, sau din părțile Feniciei. Sufletul însă se hrănește cu roade ce produc plă-

cere, adică cu roadele înțelepciunii, căreia, precum trupului nostru îi par contrare frigul și zăpușeala, la fel îi par dușmane teama și pornirea mincinoasă. Dar pentru că este în trup, el are în mod necesar și pornirea mânioasă, și teama, și nu poate fi fără de această necesitate a firii trupești. De aceea mintea înțeleptului trebuie să îndrume cu dreptate viața, ca să nu se amestece mânia și teama și să se nască un fel de tulburare și potop în sufletul aceluia.

85. Mai zice "ziua și noaptea"; prin zi înțelegi virtutea care luminează; prin noapte recunoști nechibzuința întunecoasă. Dar nici în teamă și nici în frig, virtutea aducătoare de lumină nu-și pierde ființa. La fel și stăpânirea de sine poate domoli pornirea mânioasă, încât omul nu se lasă cu totul stăpânit de teamă și mai curând prin teamă este îndreptat spre acțiunile virtuții; de pildă, dacă prigonitorul [prin cruzimea lui] te obligă să te temi mai mult de Dumnezeu și să te gândești că trebuie să te ferești mai curând de chinurile veșnice decât de cele prezente, de care, dacă te temi, mâniindu-te contra perfidiei și ticăloșiei, te înflăcărezi spre fală, dar, la rândul tău, cuprins de mânie, îți temperezi tulburarea prin teama de Dumnezeu.

86. "Și i-a binecuvântat Dumnezeu pe Noe și pe fiii lui și le-a zis: "Nașteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groază și frică de voi să aibă toate fiarele pământului, toate păsările cerului, tot ce se mișcă pe pământ și toți peștii mării"[182].

Se pare că acest har al puterii asupra celorlalte viețuitoare i-a fost atribuit omului și în pasaje anterioare; dar în locul în care s-a spus că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Lui, Dumnezeu a zis: "I-a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți; și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ"[183]. De aceea am insistat asupra acestui lucru, ca să înțelegi că aici se are în vedere și îndoita fire a omului: una potrivit firii lui Dumnezeu, cealaltă potrivit plăsmuirii din lutul pământului. Crearea omului din lutul pământului pare a fi fost făcută după facerea lumii, după ce Dumnezeu S-a odihnit în urma lucrărilor Sale. Crearea staturii pământene se face întrucâtva târziu, cum ni se spune: "încă nu era ploaie pe pământ și nu era nimeni ca să lucreze pământul"[184]. "Atunci Domnul Dumnezeu luând țărână din pământ, l-a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de

---

182. Fac. 9, 1 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 56 (ed. cit., p. 288-290).
183. Fac. 1, 27-28.
184. Fac. 2, 5.

viață și s-a făcut omul ființă vie"[185]. Dar el, care a fost făcut în ziua a șasea, ca într-un număr încheiat, în care s-au terminat toate lucrările lui Dumnezeu, ca printr-o lucrare perfectă a fost făcut "omul după chipul lui Dumnezeu"[186]. De altfel chiar cu El este asemănat cel care în timpul potopului a fost găsit că era drept. Și de aceea l-a așezat pe el Dumnezeu mai presus de toate, ca pe unul făcut după chipul Său, fiindcă și Unul și celălalt nu aveau viciile pământene: Primul, fiindcă așa S-a născut, încât nu datora nimic atingerii pământene; celălalt, care fusese încercat și în primejdii, și cântărit în patimi, și dovedit că în tulburare nu a fost vinovat de tulburare.

87. Tâlcuirea mai profundă arată că omul drept sporește prin creșterea și adăugarea virtuții și a învățăturii și că umple pământul – asemănător unei inimi în care se află sălașul celor ce cad sub simțuri. De aceea nu-i este îngăduit înțelepciunii să aibă niciun gol pe care să-l poată ocupa necumpătarea. Prin urmare, omule, fă-te stăpân peste orice patimă pământeană, chiar și peste senzațiile trupești, și supune printr-un fel de groază și teroare chiar și fiarele, în care par a fi înnăscute un fel de răutate și sălbăticie. Căci orice răutate este nedomesticită și sălbatică; se umflă ca un fel de balon plin de aer. Și nu e neștiut faptul că unele târâtoare au un fel de porniri aducătoare de moarte, de către care se pare că se transmite în minte un fel de otravă. Tuturor acestora omul le poruncește; nu se amestecă cu ele, ci le constrânge, dacă mintea lui nu e condusă de plăcere, nu e condusă de pofte, nu e înfrântă de amărăciune și de teamă, sau dacă nu-și petrece în desfrâu și plăceri durata, aș zice, alunecoasă și trecătoare a vieții acesteia, ci, prin abținere și stăpânire de sine, îndepărtează de la el patimile de acest fel.

88. Dar fiindcă a adăugat: "Tot ce se mișcă și trăiește să vă fie de mâncare"[187], ca nu cumva să te tulburi, deoarece mai înainte am vorbit despre târâtoarele otrăvitoare, află că unele reptile sunt otrăvitoare, altele, nevătămătoare. Reține deci, relativ la cele blânde – nu toate se târăsc pe pântece și pe piept – că unele dintre târâtoare au picioarele scurte, încât mai curând par că se târăsc decât merg. Dar să nu uiți nici aceea că pornirile necurate trupești sunt aidoma șerpilor veninoși, iar că pornirile bune sunt asemenea șerpilor blânzi. Căci orice sentiment care este lipsit de pofta urâtă este o pornire, dar o pornire bună. Pofta obișnuită și ura și teama, acestea sunt patimi dăunătoare sufletului; însă sentimentele nevinovate sunt

185. Fac. 2, 7.
186. Fac. 1, 26 și urm.
187. Fac. 9, 3; Filon, *Quaest.* II, 57 (ed. cit., p. 292).

porniri bune. Prin ele ne este dat un anumit fel de a trăi; ne hrănim cu ele spre farmecul vieții, ne desfătăm la banchetul acestora.

25. 89. Să vedem acum ce înseamnă faptul că zice: "toate vi le-am dat, ca și iarba verde"[188]. În ceea ce privește acest pasaj, chiar și cei ce înțeleg simplist, încât nu cumpănesc adânc fraza, nu ne par a fi dușmani. Căci sunt unii care socot că ierburile par a ne fi fost recomandate spre mâncare, din porunca lui Dumnezeu, astfel ca să ne hrănim mai mult cu ele decât cu mâncăruri ce constau din carne; eu cu plăcere aș fi fost de acord cu aceștia, pentru că folosirea vegetalelor sădește în neamul omenesc mai multă chibzuială și cumpătare, dacă n-aș vedea că ni se poate ușor replica, din partea acelora care nu admit cu plăcere aceasta, că nu toate vegetalele se găsesc a fi potrivite pentru hrana omului; apoi, pentru că nu tot omul este stăpânit de dragostea pentru înțelepciune și stăpânire de sine, încât să fie în stare să urmeze cumpătarea. Și pentru că porunca este generală, n-o putem menține doar pentru o mică parte dintre oameni, căci această poruncă este dată pentru toți oamenii.

90. De aceea, să analizăm ce a spus. "Toate vi le-am dat – a zis – ca și iarba verde"; nu zice: v-am dat toată iarba verde spre mâncare. Prin urmare, cei ce se hrănesc cu carne să se hrănească cum s-ar hrăni cu vegetale, nu spre îngrășarea corpului și pentru depunere de grăsime, cum se întâmplă de obicei cu cei ce obișnuiesc să abuzeze de carne. Dar după cum nu toate vegetalele sunt bune de mâncare, tot așa nu orice vietate de pe fața pământului este potrivită pentru hrană, de vreme ce trebuie să ne ferim de toate cele otrăvitoare, chiar dacă obiceiul a ajuns până acolo, încât ține seama mai curând de plăcere decât de primejdie și, din foarte multe corpuri (de animale), după ce s-a înlăturat ceea ce se spune că este otrăvitor – în chip firesc –, se folosește restul pentru mâncare, rest care, deși nu este plin de primejdie, este învecinat cu primejdia și în mod necesar o anume stricăciune s-a răspândit în sucul întregii cărni. Mulți străpung chiar cu săgeți otrăvite până și animale iuți, de felul acestora, și, apoi, înlăturând partea respectivă, folosesc pentru mâncare restul corpului.

91. Cât despre înțelesul mai adânc, vrea să spună, după cum de altfel s-a mai spus, că pornirile fără socoteală trebuie să fie supuse minții înțeleptului – cum sunt supuse ierburile omului de la țară; și să le folosească așa cum ar folosi niște cugete ce se furișează; așa face agricultorul cu ierburile care nu pot vătăma, dar nici nu au farmecul unei hrane mai consistente. În fapt, preceptul general și

188. Fac. 9, 3; Filon, *Quaest.* II, 58 (ed. cit., p. 292-294).

comun pentru toți nu se referă la acele virtuți cardinale care, fără îndoială, sunt doar ale câtorva; dar, chiar dacă cineva nu-și poate oferi banchete mai serioase ale virtuților, totuși să aibă porniri de așa fel, încât să nu-i strice, ci să-l bucure.

92. De aceea, la început, Sfântul Moise ne-a informat și ne-a învățat cu privire la insuflarea sufletului[189], ca să nu alunecăm, din pricina părerilor diferite ale filosofilor, care, ei înșiși, nu pot să și le susțină[190]. Într-adevăr, cei mai mulți au avut păreri diferite, ca de pildă Cristias[191] și discipolii săi, care au spus că sufletul e sânge; în orice caz, sufletul acesta datorită căruia trăim, care este sensibil, nu sufletul acela care e considerat rațional și în stare să judece, al omului mai profund. Hipocrate[192] însă, deși nu a tăgăduit raționamentul lui Cristias și nu a dovedit că e neadevărată supoziția acestuia, totuși nu a fost de părerea lui. Aristotel a numit sufletul o *entelehie*, un principiu material legat de mișcare, alții au susținut că e foc. Prin urmare, noi să menținem o astfel de împărțire, încât să separăm ceea ce este rațional în suflet și a cărui esență este Duhul Sfânt, precum spune Scriptura: "A suflat în fața lui suflare de viață"[193], de ceea ce există în suflet, o anume hrană pentru viață, de care e însuflețit trupul acesta și care este chiar plăcută. De aceea această esență, și dătătoare de viață și plăcută, a acestor părți din suflet este denumită de unii sânge; chiar Scriptura a zis: "viața a tot trupul este în sânge"[194]. Așadar a numit în mod propriu sânge, viața trupului; de fapt, în trup sălășluiesc plăcerea și patima, nu mintea și judecata. Totuși, dacă urmărești cu atenție, pasajul acesta îl lămurește pe celălalt. Căci, de vreme ce în pasajul acesta a numit sufletul sânge, implicit a arătat că sufletul este altceva, sângele altceva, încât esența sufletului este suflul vital, dar că însuși suflul vital nu dă putința de a trăi numai prin el însuși și fără sânge, ci amestecat cu sângele, fiindcă există un fel de vase ale suflului, care se numesc artere și care cuprind nu numai aer curat, ci și sânge, însă o cantitate mult mai

---

189. Cf. Tertulian, *Despre suflet*, cap. 5, trad. rom. în P.S.B. 3, p. 245-266.

190. Diels, *Doxographi gr.*, p. 212 și urm.; Macrob., *Comm. in Somn. Scip.* 1, 14, 19 și urm.

191. Cristias († 403 î.Hr.), filosof sofist, înrudit cu Platon.

192. Hipocrate († 373 î.Hr.), părintele medicinii, cel care a făcut începutul cercetării raționale a cauzei bolilor.

193. Fac. 2, 7.

194. Lev. 17, 11. Credem că aici Sf. Ambrozie a fost influențat de Origen. A se vedea lucrarea acestuia, *Convorbiri cu Heraclide*, tradusă de noi în Origen, *Scrieri alese*, vol. III.

mică de sânge. Într-adevăr, fiindcă există două încăperi: altceva este ceea ce numim venă – pe grecește φλεψ –, și altceva este artera. Vena, adică φλεψ, conține mai mult sânge decât suflu, artera, mai puțin sânge și mai mult suflu. De aici decurge însăși întocmirea fiecărui om.

93. Înțelesul mai adânc trebuie să-ți placă și ție; el arată că de aceea sângele a fost numit suflet, pentru că sângele este cald și aprins, la fel cu virtutea[195]. Prin urmare, oricine e aprins de dragostea pentru virtute și și-a închinat viața măririi celei curate, acela disprețuiește toate plăcerile pântecelui. Îndepărtați, așadar, ne zice, adăpostindu-vă la flacăra virtuții, îndepărtați de la voi acele cugete care sunt trupești și pământene, ca fiind nepotrivite pentru hrana voastră duhovnicească. Căci nu se hrănea cu carne, adică nu cugeta la cele pământene, Cel ce a zis: "Mâncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu, Care este în ceruri"[196], insuflând oamenilor râvna pentru virtute și umplându-i de dorința cunoașterii lui Dumnezeu. Așadar gândurile pământești sunt socotite slabe, lipsite de vlagă și fără de sânge în ele [însele]; căci i se spune "vlăguit" aceluia care a pierdut foarte mult sânge; căci prin pierderea de sânge îngheață. Prin urmare, tot cel ce iubește virtuțile îndepărtează și respinge alimentele trupești, în afară de cele neapărat necesare firii; oricine este nepăsător, ca și cum ar fi urmat cursul alunecos și plin de apă al vieții acesteia, pierzându-i urmele, coboară la pântece și la burtă. Prin urmare este străin de hrana cerească cel ce dorește cele pământene și cel ce nu ar putea spune: "căci cetățenia noastră este în ceruri"[197]. De aceea, ca să ne cheme la mâncărurile alese, același apostol zice: "Nu lua, nu gusta, nu te atinge de cele ce sunt menite să piară prin întrebuințare, potrivit unor rânduieli și învățături omenești; toate acestea au oarecare înfățișare de înțelepciune, în păruta lor cucernicie de bunăvoie, în smerenie și necruțarea trupului, dar n-au niciun preț și sunt tot spre măgulirea omului pământesc"[198].

26. 94. În sfârșit, că acesta este înțelesul ne-o dovedesc cele ce urmează. Căci spune așa: "Căci Eu și sângele vostru, în care este viața voastră, îl voi cere de la orice fiară; și voi cere viața omului și din mâna omului"[199]. A comparat cu răutatea de fiară, ba chiar a

195. Filon, *Quaest.* II, 59 (ed. cit., p. 294-296).
196. Ioan 4, 34.
197. Filip. 3, 20.
198. Col. 2, 21-23.
199. Fac. 9, 5; Filon, *Quaest.* II, 60 (ed. cit., p. 298).

considerat necinstea omului ca fiind mai mare decât cruzimea fiarelor, când a zis: "voi cere-o din mâna omului, din mâna fratelui său". Căci fiarele n-au din natură nimic comun cu noi, nu sunt legate prin nicio lege referitoare la frate; dacă-i vatămă pe oameni, îi vatămă pe unii ce le sunt străini, nu calcă legile firii, nu uită legătura de frate. De aceea mai greu păcătuiește omul ce întinde curse fratelui său; și de aceea Domnul a făgăduit că va pedepsi cu mai mare asprime, zicând: "și voi cere viața omului din mâna fratelui său"[200]. Nu este oare frate acela pe care l-a născut, aș zice, un fel de pântece cugetător al firii și a cărui naștere din aceeași mamă l-a unit cu noi? Căci aceeași fire este mama tuturor oamenilor și de aceea suntem cu toții frați, născuți dintr-o unică și aceeași mamă și legați prin aceeași lege a înrudirii.

95. De aceea și Domnul l-a numit pe frate, și l-a numit frate pe acela de la care se cere sângele de frate, fapt prin care arată că trebuie să ne temem mai ales de primejdia din partea acelora care sunt legați prin dreptul de frate. Căci de aici vin înșelătoriile, de aici se pregătesc pentru oameni primejdii mai dese; și ca să înțelegem în cazul special, pentru că ura se furișează adesea între frați adevărați la împărțirea moștenirii. Apoi, de cumva i s-a dat de către părinți mai mult unui frate, ceilalți frați se revoltă mai mult și încearcă să rezolve pricina prin uciderea unuia dintre părinți, care a arătat mai multă dragoste unuia dintre fii în dauna celuilalt. Astfel de războaie sunt mai de temut, războaie nu între cetăți, ci dinăuntrul fiecărei case. Așadar Domnul îi cheamă la judecata pedepsei îndeosebi pe aceia pe care i-a știut că vor întinde curse.

96. Faptul că în același pasaj l-a numit de trei ori frate nu înseamnă că ucigașul de frate ar fi vrednic de un nume respectat, ci pentru ca prin termenul de respect să fie acuzat și mai mult, iar nelegiuirea lui să fie mai mare, așa încât pedeapsa cerească să fie mai dreaptă. Așadar Domnul Dumnezeul nostru făgăduiește pedeapsa, pentru ca în felul acesta să fie înfrânt de teamă cel ce și-a uitat de respect și să știe că ucigașul, chiar de scapă de oameni, nu se poate totuși sustrage judecății lui Dumnezeu, ci este păstrat pentru o pedeapsă mai mare și veșnică.

97. Într-un înțeles mai adânc, socotim însă că trebuie să ne ferim nu numai de cursele celor din afară, ci de ale noastre, adică de gândurile noastre, ale fiecăruia; de asemenea, că trebuie să ne

---

200. Fac. 9, 5.

ferim nu numai de viclenia minții, dar chiar de înseși vorbele noastre. De aceea zice: "Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătuire"[201]. Prin aceasta, așadar, se pare că ni se arată că trebuie să dăm Domnului socoteală nu numai de fapta noastră, ci și de vorba noastră, care ne caracterizează. De aceea trebuie să fim mai atenți, ca nu cumva fie prin vorbă, fie prin faptă să aducem jignire, pentru că după cum cu gura se face mărturisire pentru mântuire, tot așa cu gura se produce și alunecarea spre moarte.

98. "De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa"[202]. Vorbirea aceasta nu este greșită, ci s-a produs o umflare oarecare a cuvintelor, pentru că cel ce a vărsat sânge de om, el însuși se va împrăștia ca sângele, căci îi răpește nădejdea de viitor, deoarece, precum sângele căzut pe pământ se împrăștie ici și colo, tot așa se împrăștie – cum se sparge un obiect sfărâmicios – și sufletul necredincioșilor; fiindcă și despre suflet s-a spus că moartea lui este stricăciunea, căci va fi lipsit de ajutorul harului ceresc, ca și cum, izbit de stâncile răutății, își pierde trupul bunăstării sale[203].

99. Pe mulți, de asemenea, îi tulbură faptul că a zis: "L-am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu"; și nu a zis "după chipul Meu", de vreme ce El însuși este Dumnezeu[204]. Trebuie însă să nu uiți că El este și Tatăl, și Fiul. Și deși toate au fost făcute prin Fiul, totuși citim că Tatăl le-a făcut pe toate și că le-a făcut prin Fiul, precum stă scris: "Toate cu înțelepciune le-ai făcut"[205]. Prin urmare, în caz că vorbește Tatăl, le-a făcut după chipul Cuvântului, în caz că zice Fiul, le-a făcut după chipul lui Dumnezeu-Tatăl. Și prin aceasta arată că există o anumită fire a omului, înrudită și apropiată de Dumnezeu – e vorba de firea omului cugetător –, potrivit căreia am fost creați după chipul lui Dumnezeu, și că din această cauză nu rămâne înaintea lui Dumnezeu nepedepsit faptul că s-a procedat cu cruzime și lipsă de respect față de o ființă asemenea cu Dumnezeu.

100. Așadar arătarea pricinii acestei pedepse ne face mai întâi să respingem părerile unor filosofi care susțin că Dumnezeu nu se interesează de oameni; apoi, știind că puterea de a ne pedepsi stă în mâna lui Dumnezeu, ne face să nu trecem asupra altora ceea ce

201. Pilde 10, 19.
202. Fac. 9, 6; Filon, *Quaest.* II, 61 (ed. cit., p. 300).
203. Cf. Iov 33, 28.
204. Fac. 9, 6; Filon, *Quaest.* II, 62 (ed. cit., p. 302).
205. Ps. 103, 25.

trebuie să fie pedepsit de către dreptatea dumnezeiască și să nu ne temem prea tare de moarte, de vreme ce știm că Dumnezeu nu disprețuiește deloc pe omul mort nevinovat.

101. "Și nu va mai fi – a zis – potop ca să pustiască pământul"[206]. Pare a nu fi limpede dacă trebuie să înțelegem aici că nu va mai exista potop "care pustiește pământul" – căci așa face potopul –, sau "nu va mai exista un astfel de potop, încât să pustiască tot pământul". Cele ce urmează ne dau acest al doilea înțeles; când zice că nu trebuie pustiit întreg pământul, arată că vor mai exista potopuri, dar nu de așa fel încât prin ele să poată fi pustiit întreg pământul.

102. Înțelesul mai adânc cuprinde însă ideea că Dumnezeu va avea grijă să nu fie atât de mare potopul patimilor trupești, încât sufletul să piară cu totul. Și de fapt nu îndrăznesc să spun că se pare că Domnul hotărăște că sufletul nimănui nu poate pieri cu totul. Căci ce putem spune despre ucigași paricizi, despre adulteri, despre cei ce trădează buna credință? De aceea, mai curând cred că Domnul Dumnezeul nostru ne dă să înțelegem aici că, și dacă cineva ar avea alte patimi mai ușoare, nu trebuie să piardă cu totul nădejdea în harul ceresc, nici să nu-și piardă încrederea că nu le va birui în niciun fel, ci, chiar de este un desfrânat și nu poate ocoli patima desfrâului, să caute totuși să fugă de adulter, să guste din plăcerea banchetului, iar nu din cea a murdăriei. Sau chiar dacă nu știu ce zgârcit, care a jefuit de la alții, care i-a alungat pe orfanii ce-i avea în grijă, care le-a scos din casă pe văduve, totuși după aceea, părându-i rău, a înapoiat ce a luat [poate avea nădejde]. În sfârșit, Zacheu de aceea a fost vrednic de iertare[207], pentru că a făgăduit nu numai că va întoarce ceea ce a laut de la alții, ci va întoarce împătrit, iar săracilor le va da jumătate din averea lui.

103. Să analizăm și mai atent ce înseamnă când spune: "Pun arcul Meu în nori, să fie semn al legământului dintre Mine și pământ. Când voi aduce nori deasupra pământului, se va arăta arcul Meu în nori, și-Mi voi aduce aminte de legământul Meu"[208]. Căci nu se referă – cum socot mulți – la curcubeul acesta despre care oamenii spun că există pentru ca prin el să se arate anume semne de ploaie, curcubeul în care se văd culori diferite asemenea razelor de soare, când roșcate, de un galben auriu, când strălucind cu o lumină mai puternică, de unde se și arată că va veni ploaia, prin faptul că s-ar

206. Fac. 9, 11; Filon, *Quaest.* II, 63 (ed. cit., p. 302).
207. Cf. Luca 19, 8.
208. 9, 13-15; Filon, *Quaest.* II, 64 (ed. cit.).

arăta prin această varietate de culori o anume nestatornicie a seninului. Unii numesc acest curcubeu "iris"; dar să fie departe de noi de a spune că acesta, numit "iris", se vede în timpul zilei, noaptea nu apare. Şi chiar în timpul zilei, nu se vede nici atunci când văzduhul este acoperit cu nori grei; nu se vede decât atunci când norii grei au început să se împrăştie.

104. Aşadar să vedem dacă nu cumva, fiindcă arcul cu care se aruncă săgeţi când se întinde, când se relaxează, Scriptura arată o anume întindere şi revenire (prin care să nu fie toate distruse cu totul dintr-o prea mare întindere), sau este o anumită măsură şi cântărire a puterii dumnezeieşti. Este deci puterea lui Dumnezeu cel nevăzut atât sub chipul întinderii, cât şi al destinderii arcului, [a Lui], Care conduce după cereasca-I voinţă, milă şi putere, Care nu îngăduie ca toate să piară dintr-o prea mare descumpănire, nici să fie rupte de o prea mare izbucnire. De aceea spune că aceasta este aşezată în nori, fiindcă îndeosebi atunci este nevoie de ajutorul milei dumnezeieşti, când se adună cetele de nori în furtuni şi vijelii. Şi de aceea zice: "Îmi pun arcul în nori", nu "săgeata". Căci arcul este instrumentul aruncării săgeţii; prin urmare, nu arcul în sine răneşte, ci săgeata. De aceea Domnul aşază în nori arcul, nu săgeata, adică nu ceea ce răneşte, ci ceea ce conţine semnul înspăimântării, dar care nu are de obicei ca efect rana.

105. De ce însă, mai sus[209], i-a pomenit pe cei trei fii ai lui Noe, Sem, Ham şi Iafet, iar în pasajul acesta a vorbit numai de urmaşii după fiul mijlociu – căci spune astfel: "Iar Ham era tatăl lui Canaan; aceştia sunt cei trei fii ai lui Noe"[210] – mai ales că ceilalţi doi fii erau drepţi, iar mijlociul nedrept? Aşadar sunt pomeniţi urmaşii din cel nedrept înaintea celor drepţi. Nu putem, de fapt, tăgădui ce stă scris; s-au adăugat însă urmaşii acestuia tocmai pentru a-i arăta mai lămurit vina, deoarece, deşi avea un fiu şi era deci tată, tocmai el nu l-a respectat pe tată, el, care ar fi trebuit cel mai mult să-l recunoască. Şi de aceea a fost vrednic să aibă un fiu necinstit, fiindcă el însuşi se purtase necinstit faţă de propriu-i tată. Totodată reiese că din acel Canaan s-au născut canaaneenii care, după multe rânduri de neamuri, înfrânţi fiind de poporul cel drept, au ajuns sub stăpânirea lui. Prin urmare este limpede că strămoşul canaaneenilor a

209. Fac. 5, 32; 9, 18; Filon, *Quaest.* II, 65 (ed. cit., p. 308).
210. Fac. 9, 18 şi urm.

fost Canaan, care a fost fiul acestui Ham, cel care s-a purtat necinstit faţă de tatăl său.

106. Înţelesul mai adânc este arătat însă de semnificaţia numelor. Ham înseamnă "căldură", iar "canaan" – "tulburarea acelora". Căci cine se încălzeşte pe dată este mişcat şi tulburat şi, prin aceasta, se arată cu evidenţă nu atât că un om a fost tatăl oamenilor, ci că patima rea este pricinuitoarea patimii necinstite, fiindcă este străină de felul de a fi al unui tată, adică străină de arătarea virtuţii.

107. "Atunci a început Noe să fie lucrător de pământ"[211]. De fapt, la prima vedere ni se pare că Noe, bărbatul drept, este comparat cu Adam, care a fost făcut din pământ, fiindcă şi despre primul stă scris că, după ce a fost scos din rai[212], a început să lucreze pământul; iar despre acesta din urmă se spune că după ce a ieşit din corabie a devenit agricultor. Şi în ambele cazuri a precedat oarecum un fel de potop; căci şi Noe a devenit agricultor după potop, şi Adam, după facerea lumii, după plăsmuirea trupului. Căci ca să fie făcută lumea, s-au adunat apele de sub cer la un loc, ca să se arate uscatul[213], care înainte nu se putea arăta din cauza împrăştierii apelor. Aşadar, precum acel prim născut maestru pare că a lucrat pământul, tot aşa şi Noe, după ce a ieşit din corabie, a devenit descoperitorul semănatului şi cultivatului. Lucrurile acestea par a fi asemănătoare; dacă însă analizezi cuvintele[214], care de fapt exprimă un sens mai profund, una este a fi lucrător de pământ, alta agricultor, căci unul pare a fi angajat cu plată, celălalt pare a fi un tată de familie. De altfel Cain, care şi-a ucis fratele, era lucrător de pământ[215]. Şi, ca să înţelegi că lucrarea pământului este mai curând lucru vrednic de rob decât de om liber, în blesemarea acestui ucigaş de frate se cuprinde lucrarea pământului, căci aşa stă scris: "Când vei lucra pământul, acesta nu-şi va mai da roadele sale ţie; zbuciumat şi fugar vei fi tu pe pământ"[216].

108. Pământul însă este trupul nostru, pe care îl munceşte omul necinstit[217], cel bun îl lucrează cu mare grijă; primul pare să smulgă

---

211. Fac. 9, 20; Filon, *Quaest.* II, 66 (ed. cit., p. 310).
212. Cf. Fac. 3, 23.
213. Fac. 1, 9.
214. Filon, *De agricult.* 1,1, ed. J. Pouilloux, Paris, 1962, p. 22.
215. Fac. 4, 2.
216. Fac. 4, 12.
217. Filon, *De agricult.* 5 (303, 37).

din pământ plata; celălalt primește parcă roadele și răsplata unei bune discipline, încât mai curând își face propriu-i ogor purtător de roade[218] și în stare să răspundă îngrijirilor stăpânului și să arate îngăduință față de agricultor. Lucrătorul de pământ însă ce altceva caută decât hrana pentru trupul său, având grijă mai mult de pântece și mulțumindu-se doar cu a scoate ceea ce îi poate fi de folos pentru hrană? Celălalt însă se hrănește din folosul roadelor. Aflați care sunt roadele dreptului. Roadele duhului sunt: iubirea, bucuria, pacea, răbdarea, bunătatea. Prin urmare, bunul agricultor are stăpânire de sine, curăție; dacă are un pom care se apleacă prea repede la pământ și produce prea devreme, îl retează cu, aș zice, cuțitul înfrânării sale, ca să îndepărteze ce e nesănătos și să facă să încolțească ce e frumos.

109. De ce dreptul plantează mai întâi viță de vie, și nu grâu sau orez[219]? Și de unde a apărut vița de vie după potop și după prăpădul pământului? Despre aceasta am vorbit mai sus[220], că în timpul primăverii au putut apărea și rădăcinile vițelor distruse. Socot că de aici trebuie cu o mai mare grijă găsită explicația că dreptul caută mai curând cele plăcute decât cele necesare. Într-adevăr, grâul și orzul sunt roade necesare, fără de care nu putem trăi, pe când vinul care produce plăcere ne-a fost dat spre a ne bucura. Pentru că a fost om drept, de aceea și-a revendicat mai curând acest lucru, adică ce era pe planul al doilea, decât ce este pe locul întâi. Căci alimentele necesare vieții le-a oferit Dumnezeu, ceea ce era...[221] superfluu, și nu necesar, vinul, oamenilor.

110. Poate că obiectezi însă că oamenii așa nu pot trăi fără băutură, cum nu pot trăi fără mâncare. Prin urmare băutura e la fel de necesară ca hrana? Nu spun nu. A fost făcut omul de către Dumnezeu să sufere de sete. Nu spun altfel. Tocmai de aceea a hotărât să răspândească izvoarele și apele curgătoare, pentru băutura necesară, ape care în niciun caz nu au fost făcute de mâna omului, ci au curs din porunca și lucrarea Domnului Dumnezeu. Și pentru că am zis "lucrarea Domnului", ca nu cumva să revii la acea idee – deoarece lucrarea lui Cain pare a fi conținut blestem –, gândește-te că nu termenul de lucrare conține în sine blestem, ci că stă scris "lucrarea

218. Verg. *Georg.* 1, 47.
219. Filon, *Quaest.* II, 67 (ed. cit., p. 312).
220. Idem, 68 (după ed. cit., p 314).
221. Lacună.

pământului". Căci cine lucrează pământul e salahor. Cel care spune însă cuvintele următoare nu este zilier, ci Stăpân: "Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez"[222]. Apoi, cum lucrează un lucrător de felul acesta: "Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvârșesc voia Lui" (obs. în Ambr.: "voia Tatălui Meu care este în ceruri")?[223]

111. "Și a băut vin – zice – și s-a îmbătat"[224]. Nu a zis că a băut vinul, și de fapt dreptul nu a băut tot vinul, ci a băut vin, adică a gustat o porție din el. Căci stă în firea bețivanului să înghită cu lăcomie tot vinul, și stă în firea unui necumpătat să golească cât vin a luat; cel cumpătat trebuie însă să o facă în măsura cuvenită. Așadar beția se înfățișează sub un dublu aspect: în primul rând aduce nesiguranța trupului, îl face să meargă împleticindu-se și tulbură simțirea; în al doilea rând, îi înfierbântă mintea spre acte curajoase și pare că înlătură orice slăbiciune. De aceea apostolul zice[225]: "Bea și puțin vin, pentru desele tale slăbiciuni". Prin urmare, după cum vinul dacă bei în felul acesta nu e spre slăbiciune, ci spre sănătate, și înlătură orice slăbiciune a trupului, la fel îndepărtează orice slăbiciune și acea beție prea bine cunoscută a cărnii, despre care s-a spus: "și paharul Tău este adăpându-mă ca un puternic"[226]. Care este această beție? "Să nu vă îmbătați cu vin, în care este desfrânare, ci vă umpleți cu duhul"[227]. Așadar, după literă se cere atenție, iar potrivit înțelesului mai adânc, o laudă pentru cel înțelept. Căci trebuie să fie atent cel care, chiar de se dezvelește, se dezvelește chiar și în casa lui, unde nu-i lipsesc învelișuri, și anume acoperăminte ale beției, încât își poate ascunde viciile.

112. Prin urmare, cele trupești, cum sunt pereții și acoperișurile, acoperă trupul; să vedem însă care sunt acoperămintele sufletului. Dar îi găsim învelișurile dacă i-am îndepărtat goliciunea. Îndoită este dezvăluirea înțeleptului. Căci mintea noastră este îmbrăcată cu un dublu văl, dacă, fie din imprudență a comis un păcat – e ca dezbrăcarea unei minți bete, căci nu știe ce a greșit, întrucât se clatină ca mânată de o beție a neștiinței spre viciu –, fie pentru că nu-și cu-

222. Ioan 5, 17.
223. Ioan 4, 34.
224. Fac. 9, 21; Filon, *Quaest.* II, 68 (ed. cit., p. 314).
225. 1 Tim. 5, 23.
226. Ps. 22, 6.
227. Efes. 5, 18.

noaşte greşeala, căci este îngropată în semnul nepăsării şi neştiinţei când a ajuns în păcat, mai ales când cu bună ştiinţă chiar a făcut mai multe păcate; căci e un fel de beţie firească a slăbiciunii noastre înseşi să fim mânaţi spre viciu de avântul plăcerii, cum sunt mulţi, aprinşi de căldura tinerească, sau de patimă, şi înflăcăraţi de plăcere, sau târâţi de pofta de câştig. Să căutăm leac pentru toţi aceştia, ca fiecare să-şi acopere slăbiciunea mai întâi printr-o anumită ruşine şi jenă, încât, chiar de mai este încă pe terenul alunecos al greşelii, să dea totuşi semne de îndreptare. Căci este de foarte mare importanţă dorinţa de a-ţi alunga păcatele, căci ceea ce la unul e neruşinare dezgustătoare, ori la altul jenă suportabilă, poate naşte nădejdea viitoarei îndreptări.

113. Alta este însă goliciunea sufletului, prin care azvârle, aş zice, povara trupului şi se dezbară de ea, ca şi cum ar fugi de un mormânt al trupului. Căci "groapă deschisă este grumazul" oamenilor de felul acesta[228], mormânt în care pare că se îngroapă sufletul împovărat de felurite plăceri şi porniri ale poftelor. Se dezbracă, aşadar, de povara pământeană şi se eliberează din reţelele ce-l înconjoară şi îşi ia zborul tot sufletul care s-a dezbrăcat de orice cursă a patimilor şi s-a întors de la toată acea înfăţişare hidoasă a alunecării lumeşti, ca să vadă lumina podoabei veşnice.

114. Mă întreb acum de ce nu a spus simplu "a văzut Ham goliciunea tatălui său", ci: "Iar Ham, tatăl lui Canaan, a văzut goliciunea tatălui său"[229], când, de fapt, Canaan nu se născuse încă. Aşadar, de ce a adăugat numele fiului, dacă nu ca să fie şi mai urâţiţi de patimă urmaşii autorului şi ca tatăl să fie şi mai vinovat de ticăloşia fiului? Prin urmare sunt dovediţi atât tatăl prin fiu, cât şi fiul prin tată, că au o tovărăşie comună de nesăbuinţă, de necinste şi lipsă de respect. De altfel nu putea să nască un fiu bun cel care se purta faţă de un tată bun ca un fiu rău, diferit fiind şi ca fire, şi în creştere.

115. Acestea, potrivit literei. În ce priveşte însemnarea mai adâncă, toţi cei răi din fire se bucură de rătăcirile altora, şi nu numai de greşeli, ci chiar de cele ce le par a fi rele, chiar de nu sunt. Căci Noe nu se credea gol, el, care era învelit cu veşmântul înţelepciunii. De altfel nici Adam cât a stat în rai nu se ştia a fi gol, decât după ce a comis greşeala neascultării[230]. Şi, acoperit din nou cu îmbrăcă-

228. Ps. 5, 9.
229. Fac. 9, 22; Filon, *Quaest.* II, 70 (ed. cit., p. 316).
230. Cf. Fac. 3, 7.

mintea înțelepciunii și a dreptății și a poruncilor divine, golit prin neascultare, a văzut că e gol și a crezut că trebuie să se acopere cu frunze. Râde, așadar, Ham văzându-și tatăl gol? Căci orice om necinstit, fiindcă el însuși s-a abătut de la drumul drept, nu numai că ia alunecările altora ca o mângâiere pentru propria-i rătăcire – căci și-a găsit tovarăș în vină –, ci chiar se bucură de un sentiment necinstit, ca și cum și-ar fi îndreptat greșelile lui însuși. Așadar mintea rea se bucură când înțeleptului i s-a întâmplat ceva în afara a ceea ce se cuvine; deși nu orice alunecare a trupului trebuie să fie neapărat o patimă, chiar de e considerată alunecare, afară de cazul că și sufletul înclină spre vină. Așadar, rătăcirile de felul acesta să fie socotite vrednice de iertare, nu vrednice de ură sau luate în bătaie de joc; însă, precum am spus, mintea necinstită, când socoate că omul înțelept a rătăcit, crede că trebuie insultat acela al cărui caracter îl socoate mai diferit de al său, pentru că păcatul său este condamnat ca printr-o depoziție tacită a înțeleptului; crede că trebuie să se bucure pentru că omului drept nu i-a fost de folos nici propria-i educație, nici nu i s-a acordat dreptate și nu au dat rezultate fericite nici cele ce urmează trupul lui. Căci pentru cel necinstit sunt considerate cele mai mari bucurii averea sau demnitățile, care totuși nu dau niciun rod întru gloria virtuții. De aceea apar drept apărători ai neînțelepciunii cei ce socot că iubitorul de virtute este frustrat de darul celor prospere, că orice bun trebuie apreciat mai curând în cele trecătoare decât în cele veșnice.

116. Ce înseamnă cuvintele "Sem și Iafet au luat o haină și, punând-o pe amândoi umerii lor, au intrat cu spatele înainte și au acoperit goliciunea tatălui lor; și fețele lor, fiind întoarse înapoi, n-au văzut goliciunea tatălui lor"[231]?

După literă s-a vădit un sentiment de adevărat respect, fiindcă fiii cei buni s-au ferit să-și vadă tatăl lipsit de veșmânt, ca nu cumva respectul față de părinte să scadă fie și numai văzându-l; căci adeseori respectul este jignit chiar la o vedere tăcută. De aceea chiar se și spune că la Roma există vechiul obicei ca fiii să nu intre în baie împreună cu părinții, și mai ales fiii tineri[232].

117. Înțelesul mai adânc arată însă că cel lipsit de înțelepciune vede doar cele prezente, cele ce sunt în fața ochilor; nu are în ve-

231. Fac. 9, 23; Filon, *Quaest.* II, 72 (ed. cit., p. 320).
232. Cicero, *De off.* 1, 129; cf. Ambroz. *De off.* 1, 18, 79.

dere cele viitoare, nu se gândeşte la cele trecute, pe când înţeleptul îşi aminteşte şi de cele trecute, şi se apleacă şi asupra celor viitoare. Aşadar, orice minte înţeleaptă umblă cu faţa întoarsă, adică se uită la cele trecute şi nu este împiedicată de vreun obicei oarecare al firii; nu îngăduie să fie ceva gol, ca vreuna din faptele sale să fie dezgolite. Acoperă cele ce au fost făcute altfel cu un fel de veşmânt, fie cu favoarea faptei prezente, fie cu a celei viitoare, ca să nu se strecoare nimic ce nu-i face cinste, să nu lase în urmă nimic lipsit de frumuseţe. De aceea şi Apostolul uită cele ce erau în urma lui şi tinde către cele dinainte[233], dar le uită ca să uite rătăcirile prigoanei, ca să-şi acopere încălcările anterioare şi să le adumbrească prin fapte bune. Căci fericiţi sunt aceia "cărora li s-au acoperit păcatele"[234] – acoperite deci cu fapte bune şi umbrite de învăţăturile ulterioare ale virtuţilor.

118. "Şi s-a trezit – zice – Noe din ameţeala de vin"[235]. Este ştiut că oamenii, după ce dorm, se trezesc din beţie; mintea este însă trează când ştie şi cele trecute, şi cele viitoare. Aşadar mintea dreptului era trează chiar şi când era socotită ameţită de vin; într-adevăr, este fără seamăn paharul care îi îmbată pe cei drepţi[236]. În realitate, beat era acela care râdea de tatăl său. Căci, fiindcă nu avea în vedere nici recunoştinţa veche a naşterii, nici respectul prezent faţă de părinte, nici viitoarea pedepsire a jignirii aduse părintelui, era într-adevăr [beat], şi nu vedea ceea ce credea că vede. Era o adâncă orbire în acela care nu putea să-şi vadă tatăl. Căci, de şi-ar fi văzut tatăl, în niciun caz nu ar fi râs de el; căci tatăl nu trebuie luat în bătaie de joc, ci respectat. Dar cel lipsit de minte cu mult mai mult nu putea vedea mintea celui drept. Căci cum ar fi putut vedea cel care socotea că era o rătăcire a beţiei acolo unde se realizase văpaia înţelepciunii şi a celorlalte virtuţi? După cum stă scris: "înţelepciunea este suflul puterii lui Dumnezeu"[237]. Prin urmare, când este mai trează mintea decât atunci când priveşte în aşa fel firea tuturor lucrurilor şi activităţile, vremile prezente şi viitoare, încât nu apare în ea nicio clătinare a beţiei trecătoare?

---

233. Filip. 3, 14.
243. Ps. 31, 1.
235. Fac. 9, 24; Filon, *Quaest.* II, 73 (ed. cit., p. 320).
236. Cf. Ps. 22, 6.
237. Înţ. Sol. 7, 25.

119. Mă întreb de asemenea de ce, deși mai înainte îl numise pe Ham mijlociul dintre fii, îl consideră acum cel mai tânăr? Căci stă scris astfel: "a aflat Noe ce i-a făcut feciorul său cel mai tânăr"[238]. Oare s-a înșelat Scriptura mai înainte în ce privește ordinea nașterii? Firește că nu. Atunci? Se află acum aici lucruri contradictorii? Nu sunt de această părere. Cum se rezolvă, prin urmare, decât să-l înțelegi mai tânăr nu ca vârstă, ci redus ca judecată și rămas cu un fel de judecată de copil, de vreme ce nu și-a însușit învățătura cuiva de o vârstă mai înaintată și nici nu a dobândit judecată de om vârstnic? Căci anumite sentimente ale oamenilor sunt "cu părul alb". De aceea proverbul zice: "Când ai venit în adunarea celor mai vârstnici, închide-ți gura"[239], sau, după cum se spune în altă parte: "Trebuie să înveți înainte de a vorbi"[240]. Prin urmare, să ai urechile pregătite ca să câștigi ceva din sfaturile celor înțelepți. Limba trebuie înfrânată, ascultarea trebuie pregătită.

32. 120. Binecuvântând pe fiul său Sem, Noe a zis: "Binecuvântat să fie Domnul Dumnezeul lui Sem; iar Canaan să-i fie rob"[241]. A spus Domnul și Dumnezeul și, în mod expres, Dumnezeul fiului său, al cărui nume este Sem, pentru că e Dumnezeul celor drepți, adică Dumnezeul munților, nu al văilor, pentru că ei au harul virtuții înalte. Apoi, de ce, fiul său Ham păcătuind, nu l-a condamnat pe el robiei, ci pe fiul acestuia? Poate de aceea, pentru că tatăl suferă mai mult de nedreptățile îndurate de fiul său, mai ales când este considerat el vinovat și autorul acestor nedreptăți; și îi pare mai rău de ispășirea de către fiu a propriului păcat, pentru că [acela] este pedepsit nu atât din vina sa, cât a tatălui; apoi, fiindcă discipolul învățăturii pământești este fiul și ucenicul celor mai rele cugete, și amândoi fac un singur trup și o singură minte și sunt la fel de răi. Prin urmare fiul plătește, indiferent dacă [pentru] răutatea tatălui sau a sa proprie, pentru că există o tovărășie comună a necinstei. Prin urmare, cel acuzat de o atare vină plătește pentru necinstea tatălui și pentru a sa, sau pedeapsa e prelungită pentru mai mult timp, de vreme ce ajunge chiar la fiul acestuia, și suferința urmașului este transmisă peste vremuri îndelungate.

238. Fac. 9, 24.
239. Înț. Sir. 32, 13.
240. Înț. Sir. 18, 19.
241. Fac. 9, 26; Filon, *Quaest.* II, 75 (ed. cit., p. 322).

121. Aceasta, conform literei. Aici însă sunt cuprinşi nu atât oamenii, cât caracterele, a căror natură este aceeaşi în amândoi, căci Ham[242] înseamnă căldură, iar Canaan "tulburare", "nelinişte". Or, cine este încălzit este fără îndoială neliniştit şi mai tulburat. Prin urmare în amândoi există o singură patimă şi o singură stare sufletească. Deci când unul dintre ei este pedepsit, şi unul şi celălalt sunt condamnaţi.

122. Aşadar, de ce dreptul Noe, binecuvântându-l pe fiul său Iafet, zice[243]: "Să înmulţească Dumnezeu pe Iafet şi să se sălăşluiască acesta în corturile lui Sem, iar Canaan să-i fie slugă"? Am spus mai înainte că Iafet înseamnă un bun indiferent. Indiferenţa însă are o potenţialitate care se găseşte în putere, în frumuseţe, în forţă, avere, influenţă, prestigiu, prietenie, posibilităţi ca şi altele. Dar chiar dacă aceste bunuri sunt indiferente, totuşi ele le-au făcut rău multora, care nu le-au avut împreună cu înţelepciunea şi dreptatea. Căci pe mulţi averea i-a făcut beţivi, iar puterea i-a făcut aroganţi. Frumuseţea, a cărei curăţenie au distrus-o conduşi de o minte înstrăinată, i-a făcut destrăbălaţi.

Prin urmare, indiferenţa există după cum e starea sufletească a celui ce foloseşte cele amintite; folosul lor este dat de virtuţi; dacă le lipseşte comandamentul virtuţilor, însă, cele ce pot fi de folos încep să ne fie, de bună seamă, spre pieire.

33. 123. Acum, fiindcă se spune despre Noe că după potop a mai trăit trei sute cincizeci de ani[244], socotim că trebuie să trecem cu vederea aceasta. Căci este sigur că în cele trei sute este simbolizată crucea lui Hristos, prin imaginea căreia dreptul a fost eliberat de potop. În cifra cincizeci se cuprinde cifra jubiliară a iertării, când Sfântul Duh a fost trimis din cer, răspândind harul în sufletele omeneşti. Prin urmare dreptul şi-a încheiat rostul vieţii acesteia după ce a împlinit numărul iertării şi al harului.

124. În ceea ce priveşte urmaşii lui Iafet, zice[245]: "Rodos şi alte insule sunt ale acestor neamuri". Nu nejustificat este dată extinderea, de vreme ce seminţia lui a înaintat chiar de cealaltă parte a firii, adică pe mare. Căci, într-adevăr, ca şi cum extinderea nu s-ar fi

---

242. Filon, *Quaest.* II, 77 (ed. cit., p. 324); *De sobr.* 10 (ed. J. Gorez, p. 132).
243. Fac. 9, 27; Filon, *Quaest.* II, 76 şi 77 (ed. cit., p. 324).
244. Fac. 9, 28; Filon, *Quaest.* II, 78 (ed. cit., p. 326).
245. Fac. 10, 4 şi urm.; Filon, *Quaest.* II, 80 (ed. cit., p. 328).

mulțumit cu ceea ce firea le-a hărăzit oamenilor spre folosință, adică stăpânirea pământului, a pătruns chiar și în mare și a înaintat până în insule. Aceasta, potrivit literei.

125. Potrivit însă unui înțeles mai adânc, vrea să spună că cele ce sunt în afară, cele ce se numesc bunuri, averi, putere, dregătorii, par că se revarsă mai îmbelșugat și cei bogați nu se mulțumesc numai cu cele ce le sunt în mână și le au la îndemână, ci își răspândesc în lung și în lat poftele, de vreme ce caută câștig de bani din locuri de dincolo, sau onoare din mai multe locuri, sau putere, sau dorință de putere mai mare.

34. 126. Cercetez acum de ce Scriptura a spus că fiul mai vârstnic al acelui necinstit Ham a fost Cuș[246].

Există două soiuri de pământ: unul, aș zice, plin de nisip și prăfos, sau, ca să vorbesc mai limpede, praful; al doilea soi de pământ este cel roditor și gras, adică un pământ mai consistent și cu adâncime. Omul necinstit ce altceva produce decât praf, din care nu se naște nimic? De aceea și proorocul i-a comparat cu praful pe necredincioși, când a zis: "Nu sunt așa necredincioșii, nu sunt așa! Ci ca praful ce-l spulberă vântul de pe fața pământului"[247]; de fapt, chiar potrivit unui înțeles mai adânc sufletul necredincioșilor este neroditor, pentru că nu poate produce roade folositoare.

127. De ce, la rândul său, tocmai Cuș îl naște pe Nimrod, uriașul care era vânător înaintea Domnului Dumnezeu? "De aceea se și zice: vânător vestit ca Nimrod înaintea Domnului Dumnezeu"[248]. Așadar, ce alta naște praful și nisipul decât pe omul pământesc?, fiindcă necredinciosul pune cele pământești mai presus de cele cerești. Căci în mitologie se spune că uriașii au crezut că la cele cerești se poate urca pe urcuș pământean.

128. Într-un înțeles mai adânc însă, înseamnă că cine iubește plăcerile lumești și le urmează și crede că prin ele poate ajunge la harul lui Dumnezeu și că împărăția cerească se împărtășește unor rătăciri de felul acesta, acela se luptă împotriva celor cerești cu un sentiment de trufie. De aceea se zice în pilde despre cel ce a greșit: "ca uriașul vânător Nimrod înaintea lui Dumnezeu". Nimrod însă, în tălmăcire, înseamnă "etiopian". Culoare de etiopian înseamnă întu-

246. Fac. 10, 6 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 81 (ed. cit., p. 330).
247. Ps. 1, 4.
248. Fac. 10, 8 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 82 (ed. cit., p. 330-332).

necimea şi urâţenia sufletului, care este duşman luminii, lipsit de limpezime, înconjurat de întuneric, mai asemănător cu noaptea decât cu ziua. Căci şi traiul vânătorului este prin păduri, viaţa lui este printre fiare şi animale sălbatice.

Prin urmare, cel lipsit de judecată este învălmăşit de porniri necugetate, şi un vânător de felul acesta este învăţat să caute cele ce se potrivesc cu astfel de răutăţi sălbatice şi foarte aspre; pe acestea caută să le stăpânească, de ele este încântat.

În sfârşit, împărăţia acestui Nimrod a început cu Babilonul, adică prin "tulburare", pentru că răutatea şi tirania consistă nu în smerenie şi nevinovăţie, nu în vrednicia virtuţii, ci în traiul cel stăpânit de patimi[249].

249. Cf. Fac. 10, 10.

DESPRE IACOB
ŞI DESPRE VIAŢA CEA FERICITĂ

INTRODUCERE

Sub acest **titlu** *Sfântul Ambrozie contopește două lucrări deosebite.*

Cea dintâi *e o prelucrare după cunoscutul tratat intitulat* Despre rațiunea dominantă, *după cum l-a popularizat în sec. XVI marele umanist Erasmus de Roterdam, și care, pentru conținutul moralizator și forma "elegantă" în care a fost scris, a fost acceptat un timp chiar între "cărțile bune de citit" (τὰ ἀναγινοσκόμενα) din Sfânta Scriptură, cu titlul* Cartea a IV-a a Macabeilor. *De fapt, sub acest din urmă titlu a fost ea cunoscută încă în sec. IV de Eusebiu de Cezareea* (Istoria bisericească, *III, 10, 6) și de Fer. Ieronim, după cum afirmă el însuși în mai multe scrieri ale sale, îndeosebi în* De viris illustribus *cap. XIII, socotind-o "valde elegans". În realitate cartea este opera unui cugetător stoic, atent și la preocupările poporului iudaic. Influențat de pilda celor șapte frați Macabei, care au condus lupta de eliberare a poporului evreu de sub asuprirea diadohilor sirieni în secolul al doilea înainte de Hristos, tratatul de față descrie războiul dus de omul virtuos care, cu ajutorul rațiunii și al virtuților cardinale (înțelepciunea, curajul, înfrânarea și dreptatea), poate birui patimile, în drumul său spre desăvârșire. Ca urmare a dezbaterilor critice din cursul veacurilor,* Cartea a IV-a a Macabeilor, *deci și tratatul acesta, a rămas doar între cărțile apocrife, dar înainte (inclusiv în* Biblia de la București 1688) *ea a fost tipărită la locul respectiv. (A se vedea în această privință lucrarea lui Virgil Cândea:* Rațiunea dominantă, *Cluj-Napoca, 1979).*

Iată câteva pasaje din acest prim tratat:

"Libertatea e o slujitoare a dreptății" (§ 11). "Judecata omenească e dreaptă dacă ține seamă mai întâi de porunca minții și când ea se lasă condusă de regulile înțelepciunii, dar lupta cu trupul cel muritor nu-i ușoară, căci de multe ori ispitele trupului biruie judecata minții...". Sau, iarăși: "Oricât de dreaptă ar fi cugetarea, dacă nu-și ia drept cârmaci pe Hristos, cugetarea e departe de calea desăvârșirii (§ 17)... Legea mozaică totuși a fost de folos pentru că ne-a adus harul" (§ 22). "Numai binele îl fericește pe om" (§ 28). "Viața fericită nu-i legată de simțuri, ci de trezirea cugetului... chiar dacă trebuie să treacă prin suferințe" (§ 32-36).

Lucrarea a doua începe cu următoarele cuvinte: *"În cartea întâi am vorbit despre poruncile privitoare la virtuți. În cea de a doua ne vom folosi de pildele bărbaților vestiți, care, cu toate că au fost puși la cele mai grele încercări, totuși nu și-au pierdut cumpătul și fericirea, ci și-au sporit-o. Oare nu tot așa a făcut și dreptul Iacob când și-a părăsit patria?".*

În preocuparea lui de a-i educa și de a-i moraliza pe enoriași, Sfântul Ambrozie folosește și în această lucrare aceeași metodă retorică, cunoscută și din celelalte scrieri. Se resimte constant căldura perorației specifice pledoariei, folosindu-se la tot pasul interpretarea anagogică împrumutată de la Filon de Alexandria și de la Origen. Mai întâi, se știe că tălmăcirea de față menține forma unor predici, care se rosteau în cadrul Liturghiei, de regulă după citirea Evangheliei, cum vedem din paragraful 23.

În al doilea rând, marele păstor care a fost Sfântul Ambrozie cultivă cu toată râvna tematica biblică, uneori în fraze scurte, dar pline de sens. De pildă, fiind vorba de atmosfera din casa lui Isaac și a Rebecăi, el spune: "dintr-o delicată duioșie mama înclină spre copilul mai tânăr (spre Iacob), pe când tatăl apreciază mai mult bărbăția fiului mai vârstnic (Esau)" (§ 7). "Isaac mai mult îi stimează, pe când Rebeca mai mult îi iubește pe copii" (§ 7); iar privitor la calitățile lor sufletești, episcopul crede că "hărnicia o ia înaintea încetinelii, și blândețea înaintea asprimii și a bărbăției" (în legătură cu dobândirea dreptului de întâi-născut).

După ce subliniază toate consecințele logice și mesianice cu privire la patriarhul Iacob, începând de la paragraful 40, el spune: "Dar să ascultăm și despre alte vitejii" [ale celorlalți patriarhi]. Toți își au un loc plin de vrednicii în istoria mântuirii: "Vom uita oare pe fericitul Isaia, când era tăiat în două cu fierăstrăul, sau pe Ieremia, când a fost aruncat în groapă, sau pe sfântul Daniel, când stătea neînfricat între lei și când un înger îi aducea pe nesimțite hrană curată? Vom uita-o oare pe mama Macabeilor, ori pe Eleazar, "preotul între preoți"?» (§ 42). La toate aceste întrebări, Sfântul Ambrozie răspunde că jertfa tuturor acestor bărbați nu poate fi uitată și, citând din nou din aceeași scriere, De Maccabeis, *conchide: "Cumpătarea este școala curăției" (§ 43), iar privitor la suferințele răbdate de cei 7 Macabei și, în cele din urmă, chiar de mama lor: "nici melodiile sirenelor, nici cântecele lebedelor nu i-au putut înșela și fermeca, ci ele nu vesteau decât biruința prin jertfa lor" (§ 56). "Toate acestea vor să ne învețe și pe noi că numai armele credinței au fost în stare să aducă biruință și fericire".*

Data *redactării pare a fi în jurul anului 388.*

DESPRE IACOB
ŞI DESPRE VIAŢA CEA FERICITĂ

CARTEA ÎNTÂI

1. Ce poate fi mai de folos pentru educaţia fiecărui om decât un cuvânt bun[1] şi plin de înţelepciune? O cugetare care doreşte să fie chibzuită duce la viaţă virtuoasă[2] şi ştie înfrâna patimile, căci la urma urmei şi virtutea poate fi deprinsă, dobândindu-se prin sârguinţă şi prin învăţătură, dacă ocoleşte tot ce-i prefăcătorie. Pentru că, din capul locului, un sfat bun n-ar fi de trebuinţă spre îndreptare dacă n-ar fi zis Scriptura: "Să nu ucizi!"[3]. Dar deşi chiar numai cuvântul singur este de folos ca să scoatem o învăţătură, totuşi, întrucât el e mult prea slab ca să ne poată convinge, va trebui să mai adăugăm şi ajutorul judecăţii sănătoase, aceasta pentru ca ceea ce ne-a învăţat cuvântul bun să se întărească prin puterea de convingere a cugetării bine cumpănite. Căci nu suntem siliţi să ne supunem ca robii, în urma unei obligaţii oarecare, ci ne supunem de bunăvoie, fie că tindem spre virtute, fie că înclinăm spre păcat. De aceea ne simţim liberi şi când cădem în greşeli, şi când cu ajutorul minţii ne împotrivim lor. În schimb, ceea ce simţim că e cel mai grav în păcat este pofta, pe care numai raţiunea o poate domoli şi amuţi.

2. Propriu-zis, s-o domolească poate, dar s-o nimicească din rădăcini nu poate[4], deoarece, cu toată puterea lui de a gândi, cugetul nu este totuşi deplin stăpân peste pornirile lui, ci le poate cel mult opri să se exteriorizeze. De pildă, mânia n-o putem ocoli cu totul, ci cel mult s-o domolim; prin puterea raţiunii putem să ne înfrânăm de la revoltă, să ne ferim de a osândi pe altul, după cum ne învaţă şi proorocul, atunci când zice: "mâniaţi-vă, dar nu greşiţi!"[5]. Căci e lucru secundar ceea ce vine de la alţii, dar nu şi ceea ce pleacă de

---

1. (Flavius Josephus) *De Maccab.* II, 392, 4 (citat după Schenkl, p. 3).
2. *De Macc.* 393, 25.
3. Ieş. 20, 13.
4. *De Macc.* 394, 45.
5. Ps. 4, 4; Efes. 4, 26.

la noi înşine...[6] [În legătură cu] o acţiune de felul acesteia, fie că îşi are originea în fire, fie că provine dintr-un sfat folositor primit de la cineva, noi simţim că ea face ordine în cele ale firii, ori ia apărarea celor ce-i sunt de folos. Oricum, dacă nu putem face să piară de tot poftele cugetului, în schimb putem să nu ne facem robi lor. Căci cine poate fi atât de tare încât să nu-i pese de zburdălniciile trupului, decât poate singur Cel care a putut spune despre smochinul neroditor, prin care se tâlcuieşte răutatea iudeilor: "Iată, trei ani sunt de când vin şi caut rod în smochinul acesta, şi nu găsesc. Taie-l. De ce să ocupe locul în zadar? Însă vierul, răspunzând, a zis: Doamne, lasă-l şi anul acesta, până ce îl voi săpa împrejur şi voi pune gunoi. Poate va face rod în viitor; iar de nu, îl voi tăia"[7]. Aici, desigur că în stăpânul viei trebuie să-L înţelegem pe Dumnezeu, pentru că a pretinde cineva că are puterea de a opri alunecările firii nu stă decât în puterea Lui.

3. La urma urmei, pe care dintre oameni să-l alegem ca mai bun şi mai puternic decât pe dreptul David, care nu a putut răbda şi nu şi-a putut stăpâni pofta de a bea apă din fântâna Betleemului, deşi aceasta se afla în teritoriul controlat de armata duşmană? În orice caz, chiar dacă n-am şti că s-ar mai fi găsit şi alte fântâni în acel ţinut înconjurat de armată atât de numeroasă şi chiar dacă apa din niciuna dintre acestea nu i-ar fi plăcut regelui, se vede cât de nesocotită i-a fost pofta cu care şi-a dorit să bea tocmai din apa fântânii care era păzită de mulţimea soldaţilor aşezaţi împrejur, de unde nu se putea aduce apa decât cu preţul celor mai mari primejdii. Iar el o ţinea una şi bună: "Cine mă va adăpa cu apă din fântâna Betleemului cea de la poartă?"[8]. Or, iată că totuşi s-au găsit trei bărbaţi care au trecut prin tabăra vrăjmaşului şi i-au adus apa pe care o dorise cu atâta poftă; dându-şi apoi seama prin ce pericol duşman a fost adusă, a vărsat-o înaintea Domnului, pentru ca să nu pară că a băut sângele oamenilor care şi-au pus viaţa în primejdie aducându-i-o[9]. Istoria aceasta ne dă de înţeles că adeseori patima o poate lua înaintea cugetului, dar că acesta se poate împotrivi poftei. Cu alte cuvinte, pe de o parte e omenesc lucru ceea ce a greşit David atunci când a poftit un lucru atât de nesocotit, dar, pe de altă parte, e un lucru vrednic de laudă să păcăleşti o astfel de poftă nesăbuită, prin aceea că te slujeşti de cuget spre a-i administra leacul cuvenit. Pe cât laud pe bărbaţii care s-au ruşinat de dorinţa regelui lor şi au

6. Lacună în text.
7. Luca 13, 7-9.
8. 2 Regi 23, 15.
9. Cf. 2 Regi 23, 16-17.

preamărit mai mult frumuseţea înfrânării lui, sau primejdia propriei vieţi la care s-au expus cei trei bărbaţi, care i-au adus apa, cu atât mai mult îl laud pe cel care s-a ruşinat de dorinţa sa, primejduindu-l pe altul[10] şi cumpărând cu preţ de sânge apa cea dorită pentru o plăcere îndoielnică; dar, ca şi cum şi-ar fi stăpânit dorinţa, cel biruitor a vărsat apoi apa înaintea Domnului, ca să arate că pofta proprie poate fi stinsă prin mângâierea cuvântului.

4. Cu alte cuvinte, o minte trează poate să înfrâneze năvala poftelor, putând domoli patimi oricât de mari, şi să potolească orice aprindere a celei mai înflăcărate dorinţe, îndrumând pornirile în altă direcţie şi înfrânând patimile cu ajutorul dreptei judecăţi[11]. Căci atunci când Dumnezeu l-a zidit pe om şi a sădit în el legi şi simţiri, atunci a pus în pornirile lui un control împărătesc al minţii, pentru ca toate simţămintele şi pornirile omului să fie îndrumate de vigoarea şi de puterea acesteia. Şi pe lângă farmecul făpturii, Dumnezeu a mai dat omului şi puterea de a-şi lumina această minte cu ajutorul poruncilor dumnezeieşti şi de a o îndruma cu rânduielile înţelepciunii, cu ajutorul cărora să cunoască şi de ce trebuie să se ferească, dar şi ce trebuie să aleagă.

Aşadar, printr-o judecată sănătoasă, care menţine buna rânduială a înţelepciunii, spre a putea cunoaşte atât lucrurile dumnezeieşti, cât şi pe cele omeneşti, omul se formează în învăţătura creştină, cu ajutorul căreia ajunge să ştie pe care dintre patimi va trebui să şi le înfrâneze.

5. Iar dintre patimi, două, şi anume plăcerea şi durerea, sunt ca nişte căpetenii fireşti[12], din care decurg celelalte; şi toate se sprijină reciproc, deşi unele nu se referă numai la trup, ci şi la suflet. Şi fiindcă am amintit că unele patimi izvorăsc din altele, e bine să nu uităm că înainte de a şti ce-i plăcerea se naşte în noi pofta, iar din plăcere decurge desfătarea. Pe de altă parte, durerii îi premerge teama, iar din durere se naşte supărarea. La rândul ei, tulburarea sufletească e şi ea o nelinişte, provocată atât de plăcere, cât şi de durere. Dar să amintim totodată şi de alte stări sufleteşti, cum sunt de pildă mândria, lăcomia, dorinţa după măriri, rivalitatea, pizma, care toate îşi au sediul în suflet, pe când pofta nesăturată după mâncare şi cheltuielile nebuneşti după lux şi după destrăbălare se leagă mai mult de trup şi se săvârşesc mai ales prin el[13]. Pe bună dreptate trebuie spus că aceea care stinge cel mai mult focul acestor patimi este

10. *De Macc.* 395, 11.
11. *De Macc.* 395, 20-35.
12. *De Macc.* 393, 8 şi urm.
13. *De Macc.* 393, 29.

înfrânarea, care potoleşte simţămintele, în primul rând prin cumpătare şi stăpânire de sine, cultivând mintea şi apoi punând frâu prin post până şi dezmăţului aprinderilor trupeşti. Acesta-i motivul pentru care Legea opreşte folosirea nedisciplinată a oricăror mâncăruri[14], precum şi ospătarea prea îmbelşugată, şi aceasta nu numai ca să oprească desfrâul, ci şi pentru ca, prin cugetarea la oprelişţea poruncii, să ne arate calea unui tratament raţional al acestor patimi şi în felul acesta să mai taie din aţâţările pântecelui şi din celelalte dorinţe şi să pună frâu patimilor şi zburdărilor trupeşti. Înfrânarea este, aşadar, premergătoare îndreptării, dascălul deprinderilor.

Pe această cale a mânecat Iacob când şi-a primit dreptul de întâi-născut de la fratele său Esau[15], din a cărui încuviinţare a lăsat să se înţeleagă odată pentru totdeauna că cei neînfrânaţi dau dovadă de o slabă putere de judecată. Tot pe această linie a mers şi dreptul Iosif, când a îmblânzit pornirile tinereţii şi, făcând uz de o dreaptă chibzuinţă, a pus frâu ispitelor, momelilor unor farmece stricătoare de suflet[16]. Într-un cuvânt, oricât de viteaz şi de vrednic a fost, totuşi Iosif a socotit că-i mai bine să facă apel la raţiune atunci când a zis către soţia stăpânului său: "De când sunt aici, stăpânul meu nu poartă grijă de nimic în casa lui, ci toate câte are le-a dat pe mâna mea. În casa aceasta nu-i nimeni mai mare decât mine şi de la nimic nu sunt oprit decât numai de la tine, pentru că tu eşti femeia lui. Cum dar să fac eu acest mare rău şi să păcătuiesc înaintea lui Dumnezeu?"[17].

Acesta este, aşadar, chipul de folosire chibzuită a cugetării, pe care grecii o numesc λόγισμος sau raţionament, prin care cugetul treaz se împreună cu înţelepciunea. Căci tocmai de aceea e frumoasă mintea, fiindcă nu se cade să se arate nerecunoscătoare faţă de darurile lui Dumnezeu. Dar nici nu poate dosi păcatul săvârşit, despre care mărturiseşte Însuşi Dumnezeu[18] şi pe care nimeni nu-l poate tăinui.

7. Drept aceea, e bună chibzuinţa care dă pe faţă totdeauna pornirile rele ale cugetului omenesc şi care pune în lumină suferinţa pe care o îndură cel ce face nedreptatea. Într-un cuvânt, ea îl îmblânzeşte până şi pe luptătorul aflat pe front, face să întârzie chiar lovitura de graţie care urma să-i fie dată duşmanului, scurtează chinurile celui ce stă să-şi dea sufletul, pentru motivul că aşa sfătuieşte

14. Cf. Lev. 11, 4 şi urm.
15. Cf. Fac. 25, 31-34.
16. Cf. Fac. 39, 8-23.
17. Fac. 39, 8-9.
18. *De Macc.* 394, 17.

cugetarea sănătoasă, să-i cruţăm pe cei ce ne-au căzut în mână. Pentru că atunci când e vorba să înlăturăm ori să potolim durerea nedreptăţii, ce dascăl mai bun ne-ar trebui decât patriarhul Iacob, care i-a învinuit până şi pe propriii săi fii, Simeon şi Levi, spunându-le: "Mare tulburare mi-aţi adus, făcându-mă urât înaintea tuturor"[19]? Ei se răzbunaseră pentru ruşinea adusă surorii lor[20], care fusese necinstită, răpindu-i-se fecioria; iar săvârşitorul era de o lege străină. Şi totuşi, adevăratul apărător al fecioriei, Iacob, n-a putut să aprobe nelegiuirea făcută de fiii săi, ci a gândit că-i mai bine să-i oprească prin sfat pe răzbunători, bine ştiind că buna cugetare ar putea îmblânzi supărarea.

8. Se vede dar şi de aici că înfrânarea este cea care poate pune stavilă poftelor. Această înfrânare le-a poruncit Dumnezeu primilor oameni s-o respecte, atunci când le-a zis: "Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului, ne-a zis, să nu mâncaţi din el, nici să vă atingeţi de el, ca să nu muriţi"[21]. De aceea, fiindcă n-au ţinut porunca, ci au călcat porunca cea mare, tocmai de aceea au fost izgoniţi din rai, pierzând nemurirea. Aceeaşi înfrânare ne-o propovăduieşte şi Legea, şi ea trebuie turnată în cugetele tuturor oamenilor.

9. Chiar Sfânta Scriptură ne învaţă să cultivăm înfrânarea, şi înţelepciunea, şi dreptatea sau buna purtare. Iată ce se scrie în cartea lui Iov despre înfrânare şi despre celelalte virtuţi: "Oare nu Domnul este Cel ce învaţă înţelegerea şi ştiinţa?"[22]. Iar în Evanghelie Însuşi Domnul zice: "Învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima"[23]. Şi în alt loc le grăieşte apostolilor: "Mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"[24]. Şi de unde ar fi putut învăţa sau ce altceva au învăţat de la Domnul Hristos decât să împlinească poruncile legate de aceste virtuţi? Iată ce zicea pe scurt David: "Veniţi, fiilor, ascultaţi-mă pe mine, frica Domnului vă voi învăţa pe voi"[25]. Şi de bună seamă că şi frica de Dumnezeu face parte dintre virtuţi, pentru că scris este: "Începutul înţelepciunii este frica de Domnul"[26]. Prin ea se dobândeşte chipul adevăratei învăţături, după cum grăieşte Pavel: "Mulţumim lui Dumnezeu că, deşi eraţi robi ai păcatului, v-aţi supus din toată inima

---

19. Fac. 34, 30; *De Macc.* 394, 30.
20. Cf. Fac. 34, 1-28.
21. Fac. 3, 3.
22. Iov 22, 2 (Biblia, ed. 1914).
23. Matei 11, 29.
24. Matei 28, 19.
25. Ps. 33, 11.
26. Ps. 110, 10.

regulii învăţăturii căreia i-aţi fost încredinţaţi, şi, izbăvindu-vă de păcat, v-aţi făcut robi ai dreptăţii"[27].

Cu alte cuvinte, învăţătura face să putem ajunge la dreptate, iar la dreptate ajungem numai dacă ne deprindem cu ea. De aceea, să ne străduim cu râvnă să ne însuşim chipul învăţăturii evanghelice. Cu o râvnă cât de mică ajungem adeseori la lucruri din cele mai mari, căci de râvna, împreunată cu ascultarea, atârnă totul, în orice parte ne-am îndrepta, fie spre păcat, fie spre virtute. Prin ele ne-a dus mai întâi Adam spre moarte, dar tot prin ele ne-a chemat Cel de al doilea Adam spre viaţă.

10. Să nu facem pe nimeni vinovat de suferinţele noastre, ci să atribuim acest lucru numai voinţei noastre. Nimeni nu poate fi socotit vinovat dacă n-ar fi consimţit de bunăvoie la o faptă oarecare. N-au vină cei ce se împotrivesc celor răi, după cum şi greşelile puse pe seama altora sunt de osândit numai dacă aceia le-au săvârşit în mod liber. Hristos Şi-a ales ostaşi care luptă de bunăvoie, pe când diavolul îşi cumpără luptători care se fac robi de bunăvoie. Nimeni nu-i silit să se înhame la jugul robiei dacă nu s-a vândut el însuşi mai înainte în solda păcatelor. De ce să punem vina pe trupul nostru, pe motiv că e neputincios, câtă vreme mădularele noastre pot fi atât unelte ale nedreptăţii, cât şi ale dreptăţii? Dacă ai văzut cum primeşte cel sărac nedreptatea şi dacă te-ai apropiat de el, atunci mădularele tale sunt unelte ale credinţei, cu care l-ai apărat pe cel sărac de nedreptate. L-ai văzut pe cel aflat în lipsuri? Dacă l-ai ajutat cu daruri, cu dreapta ta, atunci ai alungat din pieptul tău moartea. Poate ai văzut pe cineva cum e târât spre moarte, dar tu ai sărit şi l-ai eliberat, pentru că aşa scrie la Scriptură: "Izbăveşte pe cei ce sunt târâţi la moarte"[28]. Mădularele tale sunt unelte ale dreptăţii din moment ce tu n-ai putut răbda ca cineva să fie dat în chip nedrept la moarte. Dacă tu ai privit după o femeie, poftind-o[29], înseamnează că ţi-ai bătut joc de trupul tău; în schimb, dacă, trecând pe lângă ea, ţi-ai omorât în tine dorinţele întorcându-ţi în altă parte privirea, ca să nu vezi chemarea neruşinată a desfrânatei, atunci mădularele tale s-au făcut unelte ale curăţiei. Dacă însă ochiul tău se uită la femeie, poftind-o, atunci ai deschis o rană şi ai înfipt o săgeată otrăvită în trupul tău, iar mădularele tale sunt unelte ale păcatului. Dacă văzând ţarina unor orfani, pe ei i-ai alungat din sălaşurile părinteşti, iar hotarele

27. Rom. 6, 17-18.
28. Pilde 24, 11.
29. Cf. Matei 5, 28.

lăsate de părinții lor le-ai mutat mai departe, atunci mădularele tale au făcut cele multe ale nedreptății.

Așadar, din starea sufletească izvorăște păcatul, iar nu din trup, trupul este doar unealta voinței.

11. De aceea, să băgăm de seamă să nu ne înșele voința noastră! Nu degeaba strigă Apostolul: "Au nu știți că dându-vă cuiva spre ascultare robi, sunteți robi aceluia căruia vă supuneți: fie ai păcatului, spre moarte, fie ai ascultării, spre dreptate?"[30]. De aceea, fie că slujim păcatului, fie dreptății, să ne gândim: în ce parte ne este mai de folos această slujire și de unde culegem roade mai bogate? Dar, mai ales, ce rod putem aștepta dacă alegem moartea, când bine știm că ea e tocmai "plata păcatului"[31], din care pricină de la ea nu putem aștepta niciun rod, ci prin ea pierdem și cel din urmă dram de omenie, încât ne copleșește rușinea pentru tot ce purtăm în noi?

Libertatea este tocmai slujirea dreptății. "Căci robul care a fost chemat de Domnul este liberat al Domnului. Tot așa, cel chemat liber este rob al lui Hristos"[32]. Din cele două robii, cea mai bună este să fii sub ascultarea lui Hristos: sub El și slujirea este prețioasă, și libertatea este preamărită; slujirea e prețioasă pentru că a fost cumpărată chiar cu prețul sângelui, iar libertatea e preamărită pentru că nu-i împreunată cu nicio robie a păcatului, cu niciun lanț al nelegiuirilor și cu nicio sarcină a desfrânărilor; dar, în același timp, nici nu făgăduiesc vreo legătură oarecare cu ucideri ori cu vreo robie a patimilor celor mai josnice.

12. Învață dar, omule, smerenia; cunoaște ce este puterea apostolului așezat anume ca să învețe. Dacă te numești rob, să nu uiți că ai fost răscumpărat; dacă te lauzi că ești liber, să știi că totuși ești rob. Căci libertate are și cel care a fost răscumpărat ca rob, dar și celălalt, care ca [fiind] liber a fost chemat să învețe cum că e bun slujitor al lui Hristos, sub Care slujirea e asigurată, iar libertatea e fără grijă. Cine s-ar declara neștiuitor, așa cum a spus-o despre sine Apostolul Pavel? El a știut însă să facă deosebirea între un eliberat și între un rob, lucru care, deși nu e prea ușor, totuși adineauri a spus-o: "robul care a fost chemat de Domnul este liberat al Domnului. Tot așa, cel chemat liber este rob al lui Hristos"[33]. Într-adevăr, toți suntem liberați ai lui Hristos; nimeni nu-i numit liber, căci toți suntem născuți în robie. De ce-ți iei îndrăzneala să te socoți liber,

30. Rom. 6, 16.
31. Rom. 6, 23.
32. 1 Cor. 7, 22.
33. 1 Cor. 7, 22.

dar într-o stare de înrobire? De ce te împopoţonezi cu titluri de nobleţe, tu, care ai moştenit stare de rob? Nu ştii oare că păcatul lui Adam şi al Evei te-a vândut, încredinţându-te stării de rob? Şi nu ştii că Hristos te-a răscumpărat, nu te-a cumpărat? Căci, după cum exclamă Petru, "nu cu lucruri stricăcioase, cu argint sau cu aur, aţi fost răscumpăraţi din viaţa voastră deşartă, lăsată de la părinţi, ci cu scumpul sânge al lui Hristos"[34].

Cu alte cuvinte, tu eşti şi răscumpărat de Domnul, dar te-ai făcut şi rob, tu, care eşti creat rob, tu, cel răscumpărat, dar care acum eşti dator cu slujire Domnului, pentru calitatea Lui de răscumpărător. De aceea, să nu crezi că starea ta de liberat al Domnului, dar care totuşi eşti sub ascultarea Lui, ar fi mai prejos decât libertatea însăşi. De vrednicie egală, dar mai presus decât ceva ce s-ar fi moştenit, de sfinţenie egală, dar mai prevăzător când e vorba de lupta împotriva căderii, mai asigurat când e vorba de înfruntat trufia: aşa ai primit libertatea, ca să te îndatorezi a-ţi aduce aminte de scoaterea ta din robie şi să-ţi dai seama că trebuie să arăţi Ocrotitorului tău supunerea cuvenită, iar nu ca libertatea să fie făgăduită de un nerecunoscător. Ce lucru poate fi mai fericitor pentru tine decât să domneşti sub un stăpân şi să lupţi sub un ocrotitor?

13. În definitiv, ce ai, şi să nu-ţi fi dăruit Domnul[35]? Legea El ţi-a dat-o, dar pe deasupra ţi-a mai dobândit şi iertarea. Propriu-zis Legea însăşi vădeşte păcatul, însă din pricina neastatorniciei în care se afla omul, nimicirea completă a păcatului n-a fost cu putinţă. Dar păcatul nu l-am cunoscut decât tot prin Lege[36]. Prin ea mi-am dat seama că pofta e păcat şi cu acest prilej, al cunoaşterii păcatului, s-au îngrămădit în mine tot felul de pofte, pentru că păcatul, pe care din neştiinţa mea îl credeam mort, a reînviat în mine; propriu-zis, eu am murit din pricina rănilor păcatului, întrucât cunoaşterea greşelii, despre care credeam că-mi va fi de folos, mi-a stricat prin aceea că mi-a făcut cunoscut ceea ce nu putusem ocoli: anume că păcatul s-a dat la iveală şi, în urma denunţării lui, a crescut peste măsură ura. În chipul acesta păcatele s-au îngrămădit cumplit în mine, şi aceasta tocmai prin vestirea poruncii. Căci vina lor creştea în mine, pe măsură ce greşeam mai mult, fără să fi putut fi oprit cumva. Dar cum poate fi pentru mine porunca un bine, când ştiam că ea îmi aduce moartea? Sau cum să nu fie pentru mine moarte faptul că prin rostul ei bun trebuie dovedit că păcatul săvârşit înseamnează pentru

34. 1 Ptr. 1, 18-19.
35. Cf. 1 Cor. 4, 7.
36. Rom. 7, 7.

mine moarte? Căci e lucru sigur că moartea se apropie de mine pe măsură ce-mi dau seama că orice săvârșesc e păcat, după cum spune Însuși Domnul: "De n-aș fi venit și nu le-aș fi grăit, păcat nu ar avea"[37]. De ce te miri, așadar, dacă Legea este pentru unii spre moarte, pe câtă vreme celui mort tocmai venirea Domnului îi este izbăvitoare, pentru că prin ea am fost răscumpărați? Credinciosul se mângâie când se gândește la moarte, socotind-o ca pe o ușurare, așa încât rămâne în picioare însăși ușurarea poruncii. Căci după cum gustarea din paharele cu otrăvuri se face pentru aplicarea prescripțiilor doctoricești, tot același rost îl are și porunca privitoare la viața cea veșnică. Dar după cum cel care folosește în cantități prea mari acele doctorii face rău, primejduindu-și chiar viața, și cu cât ia cantitate mai mare din acea doctorie veninoasă cu atâta își dă seama că primejdia s-a făcut mai mare, tot așa și pentru cei care o tălmăcesc greșit sau care nu sunt în stare să se ferească de păcatele oprite și dovedite ca rău, litera Legii devine pricină a morții. După cum, dar, leacul este o binefacere, chiar dacă pentru cel neînțelept sau nesocotit nu-i ceva bun, tot o astfel de binefacere este și porunca, chiar dacă pentru altul ea înseamnă moarte. Așadar, poți da răspuns la prima întrebare, în înțelesul că porunca poate să fie un bine, chiar dacă pentru mine ea însemnează moarte; pe de o parte ea e bună prin menirea ei izbăvitoare, iar pe de alta, din pricina neînfrânării trupești.

15. Și pentru că învățăm că porunca e o binefacere, chiar dacă ea însemnează pentru mine moarte, să cercetăm în ce chip nu-i și pentru mine moartea ceea ce prin bunătatea ei se cădea să fie ea până la urmă. Căci în acest înțeles a vorbit Apostolul când a zis: "atunci, ce era bun s-a făcut pentru mine moarte? Să nu fie! Ci păcatul, tocmai ca să se arate păcat..., mi-a adus moartea"[38].

Să luăm lucrurile pe rând. Negreșit, porunca vine din Lege, iar "Legea este duhovnicească"[39]; îi văd însemnătatea, îi laud desăvârșirea, îi vestesc farmecul, îi preamăresc sfatul, dar, pentru că eu sunt trupesc și sunt otrăvit de păcat, sunt mânat fără să vreau spre păcat, cu alte cuvinte mă simt ca și cum aș fi "vândut sub păcat"[40]. De aceea, cu toate că urăsc păcatul, totuși îl săvârșesc; mai bine zis cugetul îl urăște, dar trupul îl dorește. În amândouă cazurile, deși vreau să fac ceea ce-mi dictează legea minții, totuși săvârșesc ceea

37. Ioan 15, 22.
38. Rom. 7, 13.
39. Rom. 7, 14.
40. Rom. 7, 14.

ce n-aş vrea, dar îmi cere legea cărnii[41]. Cu alte cuvinte, e o binefacere porunca atunci când împlinesc ce-mi cere, după cum şi gândirea mea e bună atunci când aleg binele, binele care trebuie căutat şi iubit, pe când cele slabe trebuie ocolite de cele mai multe ori, pentru că ele duc la ceea ce-i stricăcios trupului, ademenind mintea în mrejele păcatului.

16. Într-o astfel de primejdie leacul este numai unul singur, anume ca pe omul pe care Legea nu l-a putut izbăvi, să-l izbăvească doar harul lui Dumnezeu! Aşa stă scris în Scriptură: "Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morţii acesteia? Mulţumesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru!"[42].

Aşa se face că însuşi păcatul care stătea ascuns, adică pofta din mine, pe care n-o socoteam a fi păcat, pentru mine s-a făcut moarte, pe măsură ce creştea şi se schimba pentru mine într-un păcat mare peste măsură – căci era păcat, cu toate că nu-mi dădusem seama, şi, pe măsură ce gustam din el, ajungea tot mai limpede prin sporirea neîncetată a răutăţii şi prin schimbarea chipului poruncii în firea păcatului; cu toate acestea, zic, pentru mine, pofta nu trebuie să fie moarte, căci e uşor să caut scăpare la Hristos, prin care ne plătim de orice primejdie a morţii. Dar şi cealaltă nedumerire este rezolvată, căci porunca Legii nu înseamnează pentru mine moarte, chiar dacă mi-ar aduce moarte. Pentru că ceea ce ne tulbură izvorăşte din slăbiciune, iar ceea ce ne mântuie vine de la Dumnezeu.

17. Aşadar, ca să ne întoarcem din nou la începuturile cuvântării noastre, spunem că judecata noastră e bună când ţine seama de porunca minţii şi când se deprinde cu regulile înţelepciunii, dar lupta ei cu trupul morţii nu-i uşoară, întrucât de multe ori ispitele trupului biruie judecata minţii. Aceasta-i pricina pentru care Domnul ne-a dat întâi de toate Legea, de care mintea omului îi cerea să asculte şi de care a început să se folosească pentru ca să se plece în faţa ei. În schimb trupul nu voia să se supună, pentru că înţelepciunea după trup[43] nu se pleca în faţa Legii, ci se împotrivea poruncilor ei. La urma urmei ea nici nu putea să asculte de virtute, din moment ce se lăsase în voia poftelor şi se încurcase în dezmierdări ale cărnii. De aceea ne trebuie multă străduinţă ca să putem păstra harul lui Dumnezeu. Oricât de bună ar fi cugetarea noastră atunci când ascultă de raţiune, ea e totuşi departe de desăvârşire dacă nu-şi ia de cârmaci pe Hristos. Căci Domnul Iisus Hristos de aceea a venit în lume, ca

41. Cf. Rom. 7, 15, 19.
42. Rom. 7, 24-25.
43. Cf. 1 Cor. 1, 26.

să ţintuiască pe cruce patimile noastre şi ca să ne dea iertare păcatelor. Întru moartea Lui ne-am îndreptat, pentru că prin sângele Lui a ajuns să se curăţească întreaga lume. Într-un cuvânt, "întru moartea Lui ne-am botezat"[44]. Or, dacă prin moartea Lui ne-au fost iertate păcatele, atunci tot prin moartea Lui vor fi nimicite şi patimile păcatelor noastre, ajungând să fie ţintuite cu piroane pe cruce.

18. Dar dacă noi am murit împreună cu El, atunci de ce să ne mai întoarcem spre cele ale lumii, ca şi cum am fi încă în viaţă? De ce ne mai agăţăm de lucruri lumeşti, de pofte păcătoase, de cheltuieli risipitoare şi de desfrâuri, noi, care am murit odată în Hristos? Căci dacă am murit în Hristos, în Hristos am şi înviat. Aşadar, dacă vieţuim împreună cu Hristos, atunci împreună cu El se cade să ne îndreptăm numai spre cele de sus, iar nu spre cele pieritoare şi pământeşti. Înviind din morţi, Hristos l-a lăsat pe omul cel vechi spânzurat pe cruce şi l-a înviat pe cel nou. Hristos tocmai de aceea a murit, pentru ca şi noi să murim păcatului[45] şi să reînviem pentru Dumnezeu. Or, dacă trupul nostru a murit, atunci de ce trăieşte el iarăşi păcatului, de ce ascultă din nou de el? De ce stăpâneşte şi acum păcatul în cei morţi, când se ştie că moartea e sfârşitul păcatului? Am murit în trup, ne-am înnoit în duh. Să umblăm, dar, cu duhul[46], pentru că Duhul lui Hristos L-am primit; or, dacă Hristos petrece în noi[47], atunci şi trupul nostru să fie mort păcatului, iar duhul să vieţuiască în îndreptare.

19. În chipul acesta, ceea ce era cu neputinţă Legii s-a dezlegat dacă vom petrece în duh. În chipul acesta îngropăm patimile, dacă nu ne ferim de crucea acestui trup, dacă nu înnoim iarăşi zapisul păcatului[48], care fusese nimicit prin crucea lui Hristos, dacă nu vom îmbrăca din nou haina omului vechi, de care ne-am dezbrăcat odată[49]. Căci scris este în Cântarea Cântărilor: "Haina eu mi-am dezbrăcat-o; cum s-o îmbrac din nou? Picioarele mele le-am spălat, cum să le murdăresc eu iar?"[50]. Dacă pentru noi mădularele trupului sunt moarte, atunci cum de se înmulţesc aşa de tare răutăţile lui? Noi credem că de aceea n-a biruit în timpul ei Legea, pentru că n-a omorât cu totul poftele cărnii, de aceea a trecut ca o umbră[51], pentru că n-a

44. Rom. 6, 3.
45. Rom. 6, 2.
46. Cf. Gal. 5, 16; Filon *De Noe*, 40, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, p. 42 şi Origen, *In Gen.*, Migne P.G. XII, 117.
47. Cf. Rom. 8, 10.
48. Cf. Col. 2, 14.
49. Cf. Col. 3, 9.
50. Cânt. Cânt. 5, 3.
51. Cf. Evr. 10, 1.

avut destul colorit şi tocmai de aceea am fost ocrotiţi de Soarele dreptăţii, pentru că a luat asupra Lui toate păcatele şi astfel ne-a scăpat de vrăjmaş.

20. Dar ce nevoie era să se vestească Legea, dacă avea de gând să nu fie spre folos? Aveam doar fiecare din noi legea firii[52], unul altuia ne eram lege, dar cei care aveam scrisă în inimă lucrarea Legii n-am împlinit-o. Atunci, de ce a mai venit încă una, în faptele căreia trupul tot nu se putea îndrepta? Ceea ce a venit s-a dovedit a fi un legământ, nu o dezlegare. Ne-a venit o mai bună cunoaştere a păcatelor, iar nu iertarea lor. Am păcătuit toţi cei care am fi putut să cerem iertare pentru că n-aveam cunoştinţă; gura tuturor a amuţit.

21. Şi totuşi, din toate acestea cred c-am tras un folos: am început să mărturisim ceea ce tăgăduisem, am început să-mi recunosc greşeala şi să nu mai tăinuiesc nedreptatea, am început să mă învinuiesc pentru nedreptatea săvârşită faţă de Dumnezeu, şi Tu ai iertat nelegiuirea inimii mele, Doamne.

Dar şi aceea îmi este de folos: că nu mă îndreptez din faptele Legii[53]. Iar dacă n-am de ce să mă laud întru faptele mele, n-am de ce să mă fălesc cu ele, şi urmează să mă laud doar întru Hristos[54]. Şi nu mă voi lăuda pentru că aş fi drept, chipurile, ci mă voi lăuda pentru că am fost răscumpărat. Mă voi lăuda nu pentru că aş fi fără de păcat, ci pentru că mi s-au iertat păcatele. Nu mă voi lăuda că am ajutat pe cineva, ori pentru că mi-ar fi fost cineva de folos, ci pentru că apărător S-a făcut Hristos pentru mine înaintea Tatălui şi pentru că şi pentru mine s-a vărsat sângele lui Hristos. Păcatul meu s-a făcut preţ de răscumpărare, prin care a venit la mine Hristos. Pentru mine a gustat Hristos moartea; mai roditoare mi s-a făcut mie vina decât nevinovăţia mea. Nevinovăţia m-ar fi făcut trufaş, greşeala m-a făcut ascultător.

22. Ai aici, creştine, destule mărturii [ca să înţelegi] de ce darea Legii ţi-a fost de mare folos. Spui că deodată cu Legea s-a înmulţit păcatul? Să nu uităm că "unde s-a înmulţit păcatul, a prisosit şi harul"[55].

Eşti mort păcatului, omule, de aceea Legea nu-ţi mai strică. Înalţă-te prin har, întrucât Legea totuşi ţi-a fost de folos, pentru că ţi-a câştigat harul. În acelaşi timp tu ai primit însă şi chezăşia dragostei lui Hristos, întrucât Cel care a murit pentru tine S-a făcut apărătorul

52. Cf. Rom. 2, 14.
53. Cf. Rom. 3, 20; Gal. 2, 16.
54. Filip. 3, 3.
55. Rom. 5, 20.

tău, Cel care dă pentru aceasta drept zălog chiar plata sângelui Său și, astfel, Cel ce a împăcat pe cel păcătos cu Tatăl ceresc îl declară cu atât mai nevinovat și-l face cu atât mai ascultător cu cât Și l-a făcut prieten[56].

23. Deși îndatorat față de o binefacere atât de mare, tu totuși nu găsești de bine să iei aminte? Te-a făcut și moștenitor, chiar împreună-moștenitor, și încă moștenitor al lui Dumnezeu, moștenitor al lui Hristos, ceea ce înseamnă că a pus în tine duhul înfierii[57]. Numără-le pe toate acestea, și mai pune pe deasupra nu atât sarcina păcatului, cât mai ales păstrarea bunurilor dobândite. Ești împreună moștenitor cu Hristos dacă știi să pătimești împreună cu El, dacă știi să mori împreună cu El, dacă te îngropi împreună cu Hristos[58]. Primește așadar și patimile Lui, pentru ca și dincolo de ele să te învrednicești să fi tot împreună cu El. Vezi cum ți-a iertat păcatele de altădată, pentru ca să nu mai faci rele așa cum făceai când păcătuiai? Ține minte cum te îndeamnă să dai din ce ai primit. Aproape este ținta acestei alergări și cununa rodului celui veșnic, și ușor de răbdat suferința, în schimb neprețuită este răsplata[59]. De ce ești îngrijorat? Nu cumva de disprețul ce ți s-ar arăta pentru că te tragi dintr-un neam prea umil? De acum încolo vei face parte din neamul de frunte al celor evlavioși și al celor credincioși. Nu cumva avutul credinței tale e mai sărăcăcios, hrana mai slabă? Dar belșugurile răsplății tale vor fi nesfârșite, în mijlocul lor nu vei duce lipsă de nimic. Sau poate că te tulbură gândul că te desparți de copii? Vei dobândi alții, veșnici, acum, când te-ai despărțit de cei vremelnici. Despre tine se va zice atunci: "Fericit este cel ce are sămânță în Sion și casnici în Ierusalim"[60]. Și apoi Scriptura îți spune că "pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi"[61].

24. Mai ține seamă că viața cea fericită nu se împuținează prin potrivniciile suferințelor vremelnice ori a pătimirilor trupești, ci se face cu atât mai spornică. Mai adaugă tot aici că, întrucât acolo nu se simte nicio lipsă a averii, pe bună dreptate acolo nu mai există gândul la trebuințele de fiecare zi; toate acestea fac să se înlăture orice durere. Mai pune pe deasupra și faptul că cel ce petrece veșnic la limanul odihnei nu știe ce-i primejdia înecului. Pentru tine nu înseamnă nimic faptul că pătimești împreună cu toată făptura, că

56. Cf. Ioan 15, 14.
57. Cf. Rom. 8, 17; Gal. 3, 18.
58. Cf. Rom. 6, 4.
59. Cf. Filip. 3, 14.
60. Is. 31, 9 (Biblia, ed. 1914).
61. Rom. 8, 18.

pentru tine chiar şi lumea rabdă "robia stricăciunii" şi că în această suferinţă şi în această aşteptare îndură aceeaşi soartă şi sfinţii? Soarele şi-a cunoscut apusul său[62], luna, culcuşul ei, lumina stelelor, sclipirile lor, în timp ce toată făptura îşi aşteaptă răscumpărarea[63].

25. Te mai temi de cotiturile nesigure ale vieţii şi de cursele vrăjmaşului, acum, când ai ajutorul lui Dumnezeu, când te bucuri de atâta preţuire din partea Lui, încât pentru tine n-a cruţat nici pe singurul Său Fiu[64]? Ce cuvânt frumos a folosit aici Scriptura, ca să vestească făgăduinţa sfântă a lui Dumnezeu-Tatăl faţă de tine, făgăduinţă prin care Şi-a dat morţii pe Fiul Său! Desigur, pe Fiul nu L-a atins cruzimea morţii, pentru că era "întru Tatăl"[65]. Nu Şi-a păstrat pentru El nimic, totul a fost jertfit pentru tine, pentru că în deplinătatea dumnezeirii Sale[66] nimic n-a cruţat ca să te răscumpere. Gândeşte-te ce a putut El simţi atunci ca un părinte! Pentru că numai din dragoste a luat asupră-Şi primejdia de a ne da pe Fiul Său care avea să moară, ca şi cum ar fi răbdat durerea unui părinte văduvit de singurul fiu, şi toate acestea numai ca tu să nu pierzi roada răscumpărării! Atât de copleşitoare a fost dorinţa lui Dumnezeu ca tu să fii mântuit, încât parcă Se primejduia pe Sine pentru ca tu să câştigi. Pentru tine a luat asupră-Şi greutăţile noastre, pentru ca pe tine să te înscrie între fiinţele dumnezeieşti şi să te consfinţească în rândul celor cereşti. În chip minunat a mai spus Apostolul: "pentru noi toţi L-a dat morţii"[67], pentru ca să arate că atâta ne iubeşte pe toţi, încât Însuşi pe preaiubitul Său fiu L-a dat pentru noi[68]. Oare dacă a dat pentru toţi ceea ce e mai presus de toate, am mai putea noi spune cumva că n-ar fi dat prin Fiul toate? Nu, nimic nu Şi-a ţinut, atunci când a dat pe Fiul, Ziditorul tuturor.

26. Aşadar, nu există nimic ce ne-ar face să tăgăduim, nimic din ceea ce ar putea [să ne facă] să nu credem cu tărie în dărnicia dumnezeiască, ale cărei belşuguri au fost atât de netrecătoare şi de nesecate, încât "pe care mai înainte i-a hotărât, pe aceştia i-a şi chemat; şi pe care i-a chemat, pe aceştia i-a şi îndreptat; iar pe care i-a îndreptat, pe aceştia i-a şi mărit"[69]. I-ar putea părăsi oare pe cei pe care i-a copleşit cu atâtea daruri, încât chiar să-i încoroneze? Între

62. Ps. 103, 20.
63. Cf. Rom. 8, 23.
64. Cf. Rom. 8, 32.
65. Ioan 17, 21.
66. Col. 2, 9.
67. Rom. 8, 32.
68. Cf. Ioan 3, 16.
69. Rom. 8, 30.

atât de multe daruri ale lui Dumnezeu, ar trebui oare să ne mai temem pentru unele din cursele viclene ale diavolului? Oare cine să îndrăznească să-i învinuiască pe cei pe care a hotărât judecata dumnezeiască să-i aleagă? Nu cumva chiar Dumnezeu Tatăl, Care L-a jertfit, ar putea pe unii, şi anume pe cei pe care i-a primit spre înfiere, tocmai pe aceia să-i îndepărteze de simţământul Său de părinte?!

Dar ar putea să se teamă cineva ca nu cumva judecătorul să fi fost prea aspru: să băgăm bine de seamă pe cine avem ca judecător. Desigur însă că lui Hristos I-a dat Tatăl toată judecata[70]. Dar atunci, l-ar putea osândi El pe cel pe care l-a răscumpărat de la moarte, pentru care S-a jerfit, a cărui viaţă a recunoscut că e preţul morţii Lui? Oare se zice: "Ce folos ai de sângele meu?"[71] dacă l-aş osândi pe cel pe care l-am mântuit? Se vede că te gândeşti că ai de-a face cu un judecător, dar uiţi că El este şi apărător. Ar putea da oare o pedeapsă mai grea Cel ce nu încetează să mijlocească a ni se împărtăşi harul părinteştii reîmpăcări?

27. Dar, chiar dacă ne-ar ameninţa unele greutăţi, nici atunci n-ar trebui să ne depărtăm de Hristos. De ce n-am răbda de dragul Lui şi lucruri nedrepte şi crude? Doar tocmai de aceea trebuie să existe în noi dragoste, ca să nu ne depărtăm de Hristos în faţa niciunei primejdii. Căci aşa s-a scris: "Nici marea nu poate stinge dragostea, nici râurile s-o potolească"[72], pentru că dragostea Celui ce ne iubeşte nu se teme să treacă nici prin "valuri înspăimântătoare"[73]. Niciun fel de furtună, nicio primejdie, oricât de grea, nicio frică de moarte sau de pedeapsă n-a micşorat puterea dragostei Lui. Tocmai în primejdii e pusă la încercare viaţa noastră, în ele constă viaţa cea fericită, chiar dacă ar copleşi-o oricâte greutăţi.

28. Un înţelept nu cade frânt în faţa suferinţelor trupeşti şi nici nu se nelinişteşte în mijlocul strâmtorărilor, ci rămâne tare chiar şi în faţa nenorocirilor; nici nu reuşesc neputinţele trupeşti să-i reducă dorul după o viaţă cu adevărat fericită, ori să-i întunece cu ceva seninătatea, pentru că fericirea vieţii nu constă în plăcerile trupeşti, ci în conştiinţa curată de orice întinăciune a păcatului şi în cugetul care-şi dă seama că numai binele fericeşte, chiar dacă el are şi durităţi, pe când ceea ce-i necuviincios, chiar dacă ar fi atrăgător, totuşi nu mulţumeşte.

---

70. Ioan 5, 22.

71. Ps. 29, 9; Filon, *De agricult. Noe*, 10, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, p. 26.

72. Cânt. Cânt. 8, 7; Filon, *De fuga et inventione*, ed. J. Pouilloux, Paris, 1964, p. 106.

73. Ps. 123, 5.

Aşadar, problema bunei vieţuiri nu constă în desfătări trupeşti, ci e înţelepciune a minţii. Nu trupul supus patimilor, ci mintea e cea care judecă, pentru că nimic nu mulţumeşte mai mult decât gândurile curate şi faptele frumoase. Numai ele pot duce la o viaţă fericită, căci mai bună e cuminţenia sau cugetul drept, singurii în stare să se ridice deasupra patimii, decât plăcerea, fiindcă e mai de preţ ceea ce judecă decât ceea ce-i supus patimii şi nici nu e cu putinţă ca ceea ce-i lipsit de minte să fie mai bun decât ceea ce izvorăşte din chibzuinţă. Îşi primeşte, aşadar, în sine însuşi răsplata cel ce urmează lui Hristos şi care caută în cugetul lui recunoştinţa şi bucuria. Oricâte greutăţi ar îndura, el e totuşi fericit în purtarea lui, ba se bucură chiar de primejdii, după cum a subliniat Domnul Hristos, când a zis: "Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate"[74].

29. Aşadar, există oameni cu viaţă fericită, dar desigur că numai aceia a căror vieţuire a fost desăvârşită. Iar "viaţă desăvârşită" nu-i cea legată de simţuri, ci aceea trăită în chip înţelept, după sfatul minţii şi după trezvia cugetului. Într-o viaţă trăită în felul acesta nu întâlnim numai o părticică din om, ci găsim însăşi desăvârşirea omului, care nu depinde atâta de situaţiile norocoase ale vieţii, cât mai ales de săvârşirea de fapte bune, căci numai acestea îl fac fericit. Pentru un astfel de om, ce poate fi bun decât ceea ce-i în sufletul lui? Cât are şi cât poate, atâta formează pentru el fericirea, dar aceasta va fi în legătură cu bunurile viitoare. Despre acest om a vorbit Solomon: "Bea apă din puţul tău şi din pârâiaşele care curg din izvorul tău. Să nu se risipească izvoarele tale pe uliţă, nici pâraiele tale prin pieţe. Să fie numai pentru tine singur, iar nu pentru străinii care sunt cu tine! Binecuvântat să fie izvorul tău"[75].

30. Să te bucuri dar de binele dinlăuntrul tău, iar mărturia unui astfel de bine este cea mai sigură, pentru că cel care o are nu mai caută altele. Şi ce altceva să caute cel ce dispreţuieşte cele fără de valoare, lipsindu-se în schimb de cele mai de preţ, după cum spune Scriptura: "cerboaică prea iubită şi gazelă plină de farmec să-ţi fie ea"[76]? Dragostea să meargă, dar, înaintea ta şi cu tine să fie în toată viaţa, căci averea virtuţilor constă în dragoste şi în dorul după binele suprem.

Aşadar, cel desăvârşit nimic altceva nu caută decât numai binele cel mai curat, de aceea se şi spune: "Una am cerut de la Domnul, pe aceasta o voi căuta: să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieţii

74. Matei 5, 10.
75. Pilde 5, 15-18.
76. Pilde 5, 19.

mele, ca să văd frumusețea Domnului"[77]. Dar nici pe cel sărac și lipsit să nu-l disprețuiești, pentru că mulțumirea n-o poți avea decât dacă știi că de același bine se împărtășesc în chip egal toți. Căci prietenia față de săraci va fi fapta cea mai de preț. Fericirea unui astfel de creștin e copleșitoare și bogată în bunătăți și de aceea el nu-și dorește nimic altceva. Cine are de toate nu mai umblă după ceva care i-ar lipsi. Căci nu există nimic bun pe care să nu-l aibă, ca unul care nu se desfătează cu lucruri ce-i sunt de prisos, ci numai cu cele ce-i sunt de ajuns ca să o poată duce de pe o zi pe alta, căci cele netrebnice nu-i sunt lui de folos, ci celui care se lipește de trup, și de aceea poartă grijă numai de cele ce nu se împotrivesc gândurilor omului lăuntric, cu care vrea să facă din două [lumi] una[78] și să împace cu Dumnezeu cele lăuntrice și cele din afară ale omului[79], încât un singur duh să se simtă amândouă.

31. Omul care nutrește astfel de gânduri nu se pierde cu firea când îl copleșesc greutățile, nu se lasă înfrânt de răutăți, nu dă înapoi în fața opreliștilor și nici nu se întristează pentru cei pe care i-a pierdut în viață. În sprijinul lui grăiește Apostolul: "Fraților, despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință, ca să nu vă întristați ca și cei care nu au nădejde"[80]. El se mângâie prin credința în înviere și de bucuria răsplătirii veșnice, fără să mai cadă din nou în tristețe, căci sufletul lui s-a lipit de Domnul și se veselește de bucuria petrecerii cu El. În același timp, cine se întristează la necaz nu se întristează după Dumnezeu, iar tot ce nu-i după Dumnezeu e stăpânit de nebunie. Așadar, de cel desăvârșit e departe tristețea lumii acesteia, care nu-i după Dumnezeu, și orice alergare după cele ale trupului înseamnează tot atâtea zbuciumări. Într-adevăr, nu intră în obiceiul trupului și nu e nici în obișnuința firii noastre din afară să țină socoteala cât trebuie să-și bată capul pentru aflarea celor de trebuință vieții; cu atât mai puțin să știe să se crute față de plăcerile trupești, față de slăbiciunile firii, precum și față de pierderea celor dragi ori față de alte angarale și umiliri, când sufletul ar trebui să păstreze neîmpuținată aceeași statornicie, încât să se despartă cu totul de ale trupului, să se dezbrace de simțirile cărnii, ca unul care dorește să-și asigure cununa fericirii, al cărei rod nu-i rezultatul doar al unei singure virtuți, ci, dacă ar fi cu putință, al cât mai multora sau, mai bine zis, al tuturor virtuților.

---

77. Ps. 26, 7-8; Filon, *De congr. erud. gratia*, 6, ed. M. Alexander, Paris, 1967, p. 120.
78. Cf. Efes. 2, 14.
79. Cf. 2 Cor. 4, 16.
80. 1 Tes. 4, 13.

32. Așadar, omul desăvârșit nu se lasă stăpânit de neputințele trupului și nici nu ține seama de vrăjmășiile din lume, ci, din frica de a nu-l năpădi astfel de neajunsuri, își ține sufletul străin de ele. De fapt, viața mai îmbunătățită nu se definește prin aceea că s-ar feri de griji, ci prin aceea că pur și simplu nu ține nicio socoteală de ele. Căci dacă așa s-ar defini că aceea ar fi viața cea fericită, care ar putea fi găsită în ferirea de astfel de împrejurări, în orice caz nu situații de felul acesta pot declara pe cineva fericit. Așadar ele nu pot fi alăturate, ci numai un lucru trebuie urmărit în aprecierea vieții fericite, anume că definirea ei nu depinde de factori din afară, ci ea constă din câștigarea adevărului și a binelui, pentru că cel care le are pe acestea le disprețuiește pe toate celelalte și nu mai caută altceva.

33. Să cercetăm acum dacă nu cumva fericirea și înțelepciunea depind de starea sănătății. Nu putem tăgădui că în chip firesc înțeleptul e voios când e sănătos și că mai bucuros ar primi să nu sufere ceva decât să sufere, dacă nu cumva ar trebui s-o facă de dragul lui Hristos, pentru Care, dacă situația ar cere-o, fără șovăială ar prefera o îmbolnăvire a trupului, ba chiar trupul și l-ar da morții. Cu toate acestea, cu excepția cazurilor când sunt în joc credința sau dreptatea, chiar dacă ar fi să nu aibă sănătatea, înțeleptul nu și-ar pierde firea și nici nu s-ar îndupleca din pricina suferinței trupești, întrucât el se poate mângâia cu desăvârșirea virtuților.

34. Să vedem și dacă bucuria vieții lui o formează copiii. Cine ar putea tăgădui așa ceva? Nici măcar un sălbatic sau un ucigaș, cu atât mai mult un înțelept. Cu toate acestea, dacă și-ar pierde copiii, el tot n-ar fi mai puțin fericit și tot n-ar fi mai puțin desăvârșit, pentru că tocmai aici se vede adevărata desăvârșire. Ba se întâmplă să vedem [oameni] desăvârșiți de felul acestuia preferând să sufere adversități decât dacă i-ar mai rămâne și alți copii, cu toate că nici dacă ar lipsi greutățile din afară și nici dacă l-ar copleși neîncetat succesele materiale și vânjoșia trupului, nici atunci n-ar ajunge să se lepede de virtute ori să fugă după ea, ci de cele mai multe ori s-ar întâmpla să rabde cu aceeași tărie atât lauda, cât și loviturile, ca și când nici una, nici cealaltă n-ar fi existat.

35. Într-adevăr, lucrurile acestea se judecă după specificul lor, iar nu după gravitatea lor: anume că omul drept nu vrea altceva decât un lucru esențial, și acesta este binele cel desăvârșit. Numai spre el tinde, numai acest bine îl atrage, nu altul pe lângă el, ci veșnic dorește numai și numai același lucru, cu el să se desfăteze. Dacă i s-ar pune condiția să aleagă și ceva care să-l veselească, de pildă nevinovăția copiilor, ei bine, el n-ar renunța la binele suprem, ci la

copii. Căci cele din afară ale vieţii nu sunt în stare să micşoreze fericirea, dar nici s-o sporească, pentru că în fond ea este ceva deplin şi neatins şi în care i-a plăcut sufletului să se îmbrace, să se înrădăcineze şi [cu care] să se contopească. Virtutea desăvârşită persistă continuu atât în faţa greutăţilor, cât şi a plăcerilor, fără ca primejdiile să micşoreze ceva din perfecţiunea ei şi fără ca plăcerile s-o sporească. Căci ce l-ar putea determina pe un om care urcă spre culme să simtă că cele pieritoare sunt o pierdere ori un câştig?

36. Tot aşa, nici ceea ce pentru mulţi este socotit lucrul cel mai greu, anume să cadă cineva în robie, el sau fiii lui, pentru că nu va fi chiar de nesuferit ceea ce-ţi dă firea şi ceea ce pare bun înaintea lui Dumnezeu. Bine a spus dreptul Iezechia: "Bun este cuvântul Domnului", şi apoi a adăugat: "Să fie pace şi linişte în zilele mele"[81]. Fără îndoială că acest drept n-a putut sălta de bucurie deplângând durerea ducerii în robie a fiilor lui Iuda, căci n-avea putere să ocolească voia Domnului şi de aceea întocmai ca un slujitor a primit cu sufletul liniştit poruncile Lui. S-a întâmplat ceea ce se putuse aprecia ca posibil, anume ca şi în robie să se distingă vrednicia virtuţii. Nu mai puţin e valabil acest lucru şi pentru fericitul Ieremia, care a fost şi el în robie, tot aşa şi Daniel, apoi Ezdra, şi nu mai puţin fericiţi ar fi fost şi Anania, Azaria şi Misail, dacă ei n-ar fi căzut în robie. Or, ei tocmai de aceea au fost duşi în robie, pentru ca prin prezenţa lor să vestească poporului mângâierea şi nădejdea ieşirii din robie, căci rostul bărbatului desăvârşit este acela ca prin tăria curajului propriu să întreţină comuniunea firească şi să înalţe pe ceilalţi spre vremuri mai bune, iar nu să se prăbuşească sub lovituri pe care cei mai mulţi le văd înspăimântătoare şi înfricoşătoare, ci, întocmai cu un luptător viteaz, să întâmpine atacul celor mai primejdioase întâmplări, să înfrunte ciocniri şi ca un cârmaci înţelept să conducă nava Bisericii în vremi de furtună şi în faţa valurilor primejdioase care se ridică, adică: mai curând să ocolească naufragiul, despicând valurile, decât să fugă de ele; să nu-i amărască şi mai mult pe cei chinuiţi, ci ca un luptător viteaz să azvârle înapoi pe atacant, dar nu prin biciul morţii, ci prin cel al cuvântului, râzându-şi de chinurile care-i îngrozesc pe cei mai mulţi, zicând[82]: "Săgeată de prunci s-au făcut rănile lor"; care se cade să se lupte cu cel mai înfocat avânt, arătându-se nu ca un slăbănog, ci să strălucească mereu ca o făclie până şi în furtunile cele mai grele şi mai năprasnice, care nu-i pot stinge puterea curajului. El nu se teme în faţa nedreptăţilor aduse de

81. 4 Regi 20, 19.
82. Ps. 63, 8.

ai săi, nici nu se cutremură grijuliu în mormântul trupului său, căci știe că-l datorează cerului; nu-i nici urgisit atât în fața concetățenilor săi duși în robie, unde osândește ca un judecător aspru lipsa de credință și greșelile celor necredincioși, cum a făcut-o Daniel, care combătea înșelăciunile preoților și dezvăluia superstițiile lor, dovedind că acestea nu se bazau pe vreun adevăr, ci erau întemeiate pe înșelăciuni. Iată, în sfârșit, cum un creștin desăvârșit, care vrea ca toți să o ducă bine și nimănui să nu i se întâmple ceva rău, chiar dacă i s-ar fi întâmplat ceva fără voia lui, totuși ar face așa ca să nu piardă nimic din fericirea sa.

37. Dar poate că cineva ar crede că suferința și neputința trupului ar fi o piedică în împlinirea idealului de desăvârșire pentru motivul că în cazul acesta nu s-ar putea conta pe sporire în nicio lucrare sau acțiune a mâinilor omenești. În realitate credinciosul nu va simți că acești factori ar constitui o piedică, ba îl va mustra și pe cel care s-ar tângui în chip jalnic din pricina lor și l-ar învinui de trândăvie pentru motivul că pune preț mai mult pe folosul adus de cele trupești decât pe virtuțile sufletului, întrucât s-ar dori numai după acelea din care trage folos, socotind că numai atunci ar avea ceva cu care să poată porunci mai mult altora, pentru că în sărăcie ar tot geme, că, în fine, și-ar întinde stăpânirea peste lume – pe când bogățiile credinciosului sunt lumea întreagă[83] – deoarece s-ar rușina că se trage dintr-o origine de jos, el, care ar trebui să se ridice chiar și deasupra puterilor împărătești și să-i conducă și pe cei bogați și puternici.

Or, tocmai aceasta e viața celui drept, ca și mijloacele materiale pe care le-ar avea să le aprecieze ca fiind ale tuturor, ba chiar să le împărtășească celor lipsiți, dăruind din ele în chip egal tuturor săracilor, să-și calce pe dorințele proprii, să se ferească de ospețe cheltuitoare, să prețuiască iconomia și cumpătarea, să nu-și piardă cumpătul când îl năpădește norocul, să aibă răbdare când îl copleșesc greutățile, să fie statornic dacă-l întâmpină necazurile, să-și păstreze tăria sufletească în vremuri de primejdii, să nu trăiască în convingerea că sănătatea lui va fi veșnică, dar nici să nu se clatine de groaza morții, care poate veni pe neașteptate, nici să-l socotească pe cel copleșit de bucuria adâncă a copiilor, și a voioaselor lui rudenii după trup, mai presus decât cel lipsit de astfel de avantaje sau înlesniri materiale ale veacului, ci să judece vredniciile după calitățile lăuntrice.

83. Cf. Pilde 17, 6 (Biblia, ed. 1914).

38. Și cine nu admiră și acea trăsătură frumoasă a celui drept, de a nu se teme de nimic, de a nu se înspăimânta de nimic altceva decât de pierderea virtuții; și împrăștiind temerile deșarte ale celor din jur, care sunt îngrijorați din pricina primejdiilor, de teama morții și de neputincioșia trupului, să învețe să se elibereze de poftele trupești și să caute să petreacă pe cât mai mult cu putință pătimind împreună cu Hristos[84], să arate că munca nu trebuie părăsită din pricina neputințelor trupești, ci într-un fel să fie chiar sporită? Creștinul nu trebuie prețuit după strălucirea neamului din care se trage, ori după proptelele date de rude ori de cei bogați, ci după bunătatea caracterului lui. Căci nu-i mai puțin binecuvântat Ilie decât Moise, deși cel dintâi nu s-a învrednicit să aibă nici pâine, n-avea decât un cojoc ponosit[85], era fără copii, fără avere, fără însoțitori, pe când celălalt era conducător de popoare, vestit după neam, întărit cu putere armată. Dar cu toate că erau deosebiți după neam, cei doi s-au dovedit deopotrivă de vrednici, după cum s-a spus în Evanghelie[86], când au vestit împreună cu Domnul Iisus mărirea învierii, și se pare că și unuia și celuilalt li s-a dat răsplată egală pentru mărturia lor egală despre preamărirea Sa. Și nici Elisei nu-i mai puțin drept decât David, cu toate că cel dintâi era supus regilor, pe când al doilea era înzestrat cu putere regească, fără să fi fost în schimb nici unul, nici celălalt lipsit de har, ci deopotrivă de mare în slujirea profetică.

39. Căci ce-i lipsește celui care are un astfel de dar și care-și are drept însoțitor și prieten virtutea? Sub ce aspect n-ar fi el cel mai puternic? În ce sărăcie n-ar fi bogat? În ce fel de stare umilă n-ar fi totuși vestit? În care nelucrare n-ar fi trudit? Ce infirmitate ar avea, și el să nu fie vioi? În care neputință nu se arată el tare? În ce vreme de liniște a somnului nu-i treaz? Dar pe cine dintre cei ce se odihnesc nu-l părăsește curajul propriu? În ce singurătate nu-i înghesuit cel pe care viața fericită îl asaltează, căruia faima îi dă târcoale, pe care îl luminează aureola măririi? Căci nu-i mai puțin fericit cel ce este continuu ocupat cu lucrul, decât cel ce stă fără treabă, și nici nu-i mai puțin vestit cel ce picotește de somn, decât cel ce stă treaz, după cum nu-i mai puțin teafăr și sănătos când dormitează, decât când veghează. Dar când poate fi văzut fără lucru cel a cărui minte e ocupată tot timpul? Și când e singur cel care e în toată vremea cu ceea ce a zis proorocul: "Umplea-ne-vom de bunătățile casei Tale"[87]?

84. Cf. Filip. 1, 29.
85. Cf. Evr. 11, 37.
86. Cf. Matei 17, 3.
87. Ps. 64, 5.

Şi apoi, când poate fi abătut cel a cărui petrecere e în ceruri[88]? Când nu-i strălucitor cel care-şi rânduieşte viaţa potrivit strălucirii acelui singur Bine, cel care, chiar dacă până la urmă se descătuşează de mădularele trupului său, totuşi cu sufletul se înalţă? Căci întocmai ca şi cel care s-a obişnuit să cânte la chitară, dacă i-ar vedea corzile destinse şi pe ea hodorogită, încât folosirea ei ar fi împiedicată, ar părăsi-o şi nu i-ar mai cânta melodia, ci s-ar mulţumi să cânte doar cu vocea, tot aşa şi cel care ar ajunge să arunce deoparte chitara trândavă a trupului său, acela se va mângâia în inima sa, intonând cântări în legătură cu conştiinţa cea bună, uşurându-şi sufletul prin citirea câtorva cuvinte dumnezeieşti din scrierile proorocilor, păstrându-şi sufletul senin şi vesel şi gândindu-se că nimic rău nu i s-ar putea întâmpla întrucât harul prezenţei dumnezeieşti suflă peste el în toată vremea şi că stropii celei mai adânci linişti sufleteşti se abat şi peste el.

CARTEA A DOUA

1. În cartea întâi am vorbit despre poruncile privitoare la virtuţi, în cea de a doua să ne folosim de pildele bărbaţilor vestiţi care, cu toate că au fost puşi la încercările cele mai mari, totuşi nu şi-au pierdut cumpătul şi fericirea, ci mai curând şi-au sporit-o. Oare nu tot aşa a făcut şi dreptul Iacob când şi-a părăsit patria[89]? Şi a fost cu atât mai fericit cu cât a fost bucuros să îndure asprimile surghiunului numai ca să înmoaie ura fratelui său. Căci dacă dreptul e cel care se fereşte de păcat, de bună seamă că nu se poate tăgădui că fericit este cel care domoleşte răutatea altuia, ocolind pricina de ceartă, ocolind astfel primejdia uciderii şi alegând mai bucuros surghiunul[90] pentru a-şi găsi scăparea, iar fratelui asigurându-i nevinovăţia. Desigur că în chipul acesta pe el l-a însoţit pretutindeni ajutorul harului dumnezeiesc, pentru ca şi în somn să dobândească harul vieţii celei fericite. Şi aceasta, pentru că privea spre tainele cele viitoare şi presimţea proorocirile dumnezeieşti[91]. Bun lucrător până şi noaptea, bine înstărit chiar şi în sărăcia lui, Iacob şi-a rânduit cu bună socoteală viaţa gospodărească[92] şi familială, având grijă deosebită să împace sentimentele fratelui său prin slujire şi ascultare ca să

88. Cf. Filip. 3, 20.
89. Cf. Fac. 27, 42; 28, 7.
90. Cf. Fac. 27, 41-46.
91. Cf. Fac. 28, 12.
92. Cf. Fac. 32, 13-16.

prevină orice supărare, ferindu-se de orice ieșire supărătoare, dându-i să înțeleagă că, fiind mai mic, el n-a plecat în surghiun ca astfel să se poată împărtăși de ceea ce nu primise.

2. Dar prea mă grăbesc spre lucruri mărunte și prea ușor trec peste cele folositoare, câtă vreme mai întâi s-ar cuveni să definesc ce înseamnă a fi "fericit". Căci scris este: "Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut"[93]. Prin aceste cuvinte, Scriptura ne dă să înțelegem că fericit este cel care nu caută tovărășia celor necredincioși – iar nelegiuirea constă în a nu recunoaște un dătător de viață și părinte al mântuirii –, care nu petrece în păcat, care nu stăruie în lux și în desfrânare, ci în legea Domnului va petrece, cugetând ziua și noaptea, fiind ca un pom care rodul său îl va da la vremea sa[94]. Aceste vrednicii sunt mai presus decât orice răsplată, ele sunt propriu-zis răsplata vredniciilor.

3. Ce a lipsit dreptului Iacob din calitățile privitoare la vredniciile fericirii, lui, care numai de aceea a ocolit sfatul celor fără de lege, pentru ca din pricina aceasta întreg poporul credincios să-și ia numele, după el, de "Israel"[95], care după ochiul lăuntric al minții ar vrea să însemne "Dumnezeu cel departe de păcat", om pe care nu l-a atins beția niciunei neînfrânări, nu l-au absorbit muncile cele mai aspre, neglijând orice tihnă a odihnei? Oare nu tot așa de frumos și de bine s-a putut spune și despre el, ca și despre "pomul care-și dă roada la vremea sa", după cum s-a scris în altă parte: "Iată, buna mireasmă a fiului meu ca mireasma unui câmp bogat"[96]? Căci era desăvârșit în toată floarea virtuților și răspândea har de binecuvântare sfântă și de fericire cerească. Căci un astfel de "câmp" a binecuvântat Domnul, iar nu un câmp pământesc, presărat cu spini și cu bolovani, brăzdat de șuvoaie repezi ori de smârcuri neroditoare, un pământ în care nu cresc nici grâne, nici viță de vie, într-atâta de neroditor, plin de nisip și de pietre, crăpat și uscat din pricina secetei și a lipsei de umezeală, nelucrat din pricina mărăcinilor și a spinilor, ci acel pământ de care vorbește Biserica în Cântarea Cântărilor[97]: "Vă jur, fete din Ierusalim, pe puterile și pe tăriile câmpului țarinei". Căci acesta este câmpul despre care grăiește și Domnul: "ale Mele sunt toate fiarele câmpului"[98].

93. Ps. 1, 1.
94. Cf. Ps. 1, 2-3.
95. Cf. Fac. 32, 28.
96. Fac. 27, 27.
97. Cânt. Cânt. 2, 7.
98. Ps. 49, 11; 94, 4.

În acest câmp se găsește acel strugure care, când se stoarce, curge un vin ca sângele și spală lumea. În acest câmp crește smochinul sub care se odihnesc sfinții, întremându-se prin bunătatea harului dumnezeiesc. În acest câmp crește și acel măslin roditor din care picură untul de lemn al păcii celei dumnezeiești. În aceste câmpii este și mustul de rodii[99], ale căror roade ocrotesc sâmburii bunei credințe, strângând la sân ca într-o îmbrățișare dragostea creștină.

4. După astfel de roade era ahtiată inima lui Iacob în căutarea lui Dumnezeu, cu toate că i-a fost dat să treacă prin tot felul de primejdii, pentru că despre El îi vorbeau cu convingere toate locurile. Dar, oricât de plăcută și de dulce e mireasma câmpului, pentru că e mireasma firii, totuși peste acest patriarh sfânt sufla un vânt al virtuților ieșit din comun. Cât de stăpânit era în cumpătare, încât nu simțea în el dorința după mâncare gătită, ci o îmbia fără amânare fratelui său mult mai doritor de așa ceva, și pe prețul ei a primit de la acela dreptul de întâi-născut[100]! Cât de iubitor a fost față de părinți, încât să se învrednicească prin dragostea mamei[101] să fie preferat înaintea fratelui său mai mare și să fie întărit cu darul binecuvântării paterne[102]! Cât de simțit era, încât nu voia nicidecum să-și supere fratele[103]! Cât de rușinos, încât s-a temut să-l înșele pe tatăl său și, în sfârșit, cât de ascultător, încât să nu refuze ceea ce poruncise mama[104]!

5. Dar nici pe părinți nu trebuie să-i lăsăm fără scuze, atunci când l-au preferat pe fiul mai tânăr în locul celui mai mare; în schimb, dacă ar vrea cineva să se pună în situația lor, atunci trebuie să se ferească să facă vreo judecată nedreaptă între fii, încât să creadă că unul trebuie iubit, pe când celălalt trebuie pus numai pe locul al doilea, căci de aici se naște ura între frați și dintr-un simplu câștig de bani se pot urzi ucideri între frați. De aceea față de copii trebuie nutrită dragoste egală. Și chiar dacă într-un fel oarecare ne-ar împinge ceva mai mult spre cel mai plăpând și care se aseamănă mai mult cu noi, totuși balanța dreptății trebuie păstrată deopotrivă față de toți. Și, cu toate acestea, dăm mai multă atenție celui care-și iubește frații mai mult, în schimb îi refuzăm mai mult celui pe care-l mistuie pizma preferinței nedrepte. Esau a amenințat că-l va ucide

99. Cânt. Cânt. 8, 2.
100. Cf. Fac. 25, 29-34.
101. Cf. Fac. 27, 8-11.
102. Cf. Fac. 27, 11-13.
103. *Ibidem.*
104. Cf. Fac. 27, 14.

pe fratele său[105], aşa încât nici dragostea de frate şi nici respectul faţă de părinţi nu-l puteau opri de la furia uciderii; de aceea pe Esau îl măcina părerea de rău că i-a fost răpit dreptul de întâi-născut, dorind să se înţeleagă în primul rând că el ar fi un om blând, iar nu că ar ameninţa cu uciderea.

6. Pe de altă parte nici Rebeca nu iubea pe unul din fii mai mult decât pe celălalt, ci dintre cei doi ea se apropiase mai mult de cel care era mai drept. De fapt, la o mamă iubitoare e o taină preferinţa ei faţă de una din odraslele sale; la ea impresionează nu atât faptul că îl prefera pe unul, cât aceea că-l vedea închinat Domnului pe cel despre care era convinsă că poate pune în lucrare darul care i s-a încredinţat. Prin aceasta lua măsuri şi în legătură cu celălalt, căutând să-l ferească de mânia lui Dumnezeu, împovărându-l cu o vină şi mai mare, dacă ar fi pierdut harul binecuvântării primite.

7. Să tălmăcim totuşi bine lupta dintre părinţi: mama vine cu sentimentul, tatăl cu judecata. Dintr-o delicată duioşie, mama înclină spre pruncul mai tânăr, pe când tatăl apreciază la copilul vârstnic bărbăţia înfăţişării. El mai mult îi respectă pe copii, ea mai mult îi iubeşte. Dar în timp ce unii părinţi favorizează pe unul din copii, în acelaşi timp nu-l preţuiesc îndeajuns pe celălalt. Să fie dar egalitate între deosebitele preferinţe şi, prin dragostea părinţilor, la predilecţii diferite să se manifeste solicitudine egală faţă de fiecare. Să adauge faţă de unul ceea ce a micşorat faţă de celălalt. Aşa s-au luat la întrecere, dintr-o dragoste curată, patriarhul Isaac şi evlavioasa Rebeca, nevoindu-se într-acolo ca pe niciunul din copii să nu-l facă mai mic decât pe celălalt, ci pe fiecare la fel.

8. Totuşi a biruit cel care a fost preferat de proorocie, hărnicia a biruit încetineala, blândeţea, asprimea. În timp ce unul căuta pradă sălbatică prin vânat crud[106], celălalt uneori prefera ospeţele unor gesturi gingaşe, alteori, dragostea familială, iar altădată pregătea iubitului său părinte mesele plăcute ale unei intime linişti şi pietăţi[107]. Căci de multe ori place mai mult ceea ce ne dă sufletul decât ceea ce ai crede că trebuie atribuit simţurilor.

Aşa, odată s-a dus Iacob până la turma de oi[108] şi a adus ca jertfă animalul nevinovat, după sfânta proorocie, pentru că patriarhul a crezut că nicio altă mâncare nu-i mai bună decât Hristos, Care a fost dus la junghiere ca o oaie şi ca un miel nevinovat[109]. Pe aces-

105. Cf. Fac. 27, 41.
106. Cf. Fac. 25, 27.
107. Cf. Fac. 27, 9; 14; 17.
108. Cf. Fac. 27, 9; 14.
109. Ier. 11, 19.

ta așadar l-a găsit bun ca mâncare potrivită fie Părintele tuturor, fie poporul care-i va purta numele și în care era prefigurată iertarea păcatelor.

9. A luat și haina fratelui său[110] pentru că așa era mai potrivit pentru înțelepciunea bătrânului, fratele mai tânăr despuind pe cel mai în vârstă, pentru că strălucea prin vrednicia credinței. Această haină a adus-o Rebeca drept icoană a Bisericii, dând fiului mai tânăr haina Vechiului Testament, haina de prooroc și de preot, haina împărătească a lui David, a lui Solomon și a regilor Iezechia și Iosia, încredințând-o mai departe poporului creștin, care s-o știe folosi drept catapeteasmă, pentru că poporul iudeilor o lăsase neîntrebuințată, ca unii care nu-și cunoșteau nici odăjdiile proprii, așa încât aceste odăjdii zăceau în umbră, aruncate și părăsite, căci din pricina ceții groase a fărădelegii, rostul acestor lucruri nu mai putea fi de acum lămurit nici în adâncul conștiinței poporului. În schimb, această haină a fost îmbrăcată de poporul creștin, devenind astfel strălucitoare, luminându-se prin limpezimea credinței și prin strălucirea faptelor creștine. Isaac a simțit mirosul cunoscut al hainei[111] și a recunoscut în ea haina Scripturii Vechi, dar glasul poporului vechi n-a mai fost recunoscut, de aceea a înțeles că-i alt glas. Și haina a rămas până azi aceeași, dar cântările poporului celui mai evlavios au început să se prefacă în mărturisire; de aceea a zis pe bună dreptate: "Glasul este glasul lui Iacob, dar mâinile sunt mâinile lui Esau" și: "a mirosit Isaac mirosul hainei lui"[112]. Și poate că totuși ea e aceeași, căci nu ne îndreptăm prin fapte, ci prin credință[113], numai că limpezimea credinței apără rătăcirea faptelor, care câștigă totuși iertarea păcatelor.

10. După ce i-a dat binecuvântarea, iată că sosește și fratele mai mare[114]; prin el se poate spune că e prezentată în chip profetic mai curând conducerea Bisericii decât a sinagogii, dar s-a început prin intrarea în sinagogă, pentru că unde s-a înmulțit păcatul, și într-adevăr păcatul s-a înmulțit, acolo urma să se înmulțească și harul[115], ca să lasă la iveală că și cel care și-a ales calea împărăției celei cerești trebuia să fie râvnitor, spre a lua el înainte binecuvântarea și spre a pune el cel dintâi mâna pe alegerea făgăduită. De aceea alegerea lui n-a fost osândită, ci lăudată de Isaac, tatăl său, atunci când acesta a

110. Cf. Fac. 27, 15.
111. Cf. Fac. 27, 27.
112. Fac. 27, 22; 27, 27.
113. Cf. Rom. 3, 20; Gal. 2, 17.
114. Cf. Fac. 27, 30.
115. Rom. 5, 20.

zis: "A venit fratele tău cu înșelăciune și a luat binecuvântarea ta"[116]. Așadar, așa-zisa lui "înșelăciune" a fost cinstită, ea nu trebuie criticată ca un furt de cele sfinte, fiindcă "din zilele lui Ioan Botezătorul până acum Împărăția cerurilor se ia prin asalt și cei ce se silesc o cuceresc"[117]. Aceasta pentru că părinții au serbat paștele mâncând mielul în grabă[118], fără să mai zăbovească, în schimb dintr-o altă pioasă socoteală dreptul Iosif a cerut să se aducă și să îi aducă și pe fratele mai mic, Veniamin[119], păstrând până atunci ca ostatic pe unul din ei.

11. Și cu toate că târgul s-a făcut forțat, binecuvântarea a fost dobândită până la urmă, pe când binecuvântarea aceea[120] care s-a potrivit cu cea de mai sus, s-a făcut pentru ca să-i fie slujitor fratelui său. Într-adevăr, cel care nu este în stare să comande, acela și trebuie să slujească sub comanda altuia, spre a fi îndrumat de unul mai înțelept. Aceeași situație a fost și la dreptul patriarh; de aceea, ca să nu-și lase fiul mai bun să-i slujească celui de condiție mai nedemnă, ca un bun părinte care avea și el doi copii, din care unul mai nestăpânit, iar altul mai înțelept și mai cuminte, de la care se putea aștepta un sfat mai bun, l-a preferat pe cel mai înțelept celui mai puțin înțelept și a hotărât ca cel mai nechibzuit să rămână sub ascultarea celui mai înțelept, pentru că neînțeleptului nu-i place să se facă de bunăvoie ucenic al virtuții și n-are nici răbdare să învețe, pentru că, după cum zice Scriptura, cel nebun se schimbă ca luna[121], iar drept urmare, însuși își tăgăduiește libertatea voii, șovăind ca o corabie ajunsă pe valuri, dar lipsită de cârmaci. Din această pricină și Isaac l-a pus pe Esau sub ascultarea fratelui, potrivit celor spuse în Scriptură: "Cel nebun va fi sluga celui înțelept"[122]. De aceea, pe bună dreptate l-a rânduit sub ascultarea celuilalt frate, pentru ca sub îndrumarea conducerii sale mai bune să se îmbuneze și simțămintele lui, cum stă scris: "Cu sabia ta vei trăi și vei fi supus fratelui tău"[123], căci credința este totuși deasupra cruzimii, iar blândețea e superioară pornirilor sălbatice.

12. Orice om care nu are autoritatea unei conștiințe curate e ca o slugă, după cum tot slugă este cel care se pleacă de frică, sau care

116. Fac. 27, 35.
117. Matei 11, 12.
118. Cf. Ieș. 12, 11.
119. Cf. Fac. 42, 20.
120. Cf. Fac. 27, 38-40.
121. Înț. Sir. 27, 11.
122. Pilde 11, 29.
123. Fac. 27, 40.

e prins în mrejele desfătărilor, ori cel care se lasă stăpânit de pofte, care deznădăjduieşte din pricina supărărilor, ori care se lasă abătut de tristeţe. Aceasta pentru că orice patimă te robeşte, cum spune Scriptura: "oricine săvârşeşte păcatul este rob păcatului"[124] şi – ceea ce-i mai rău – cine s-a lăsat stăpânit de mai multe patimi, s-a făcut rob mai multor păcate[125], iar cine s-a dat pe mâna mai multor stăpâni cu greu va mai putea ieşi dintr-o astfel de robie, pe câtă vreme cine-i stăpân pe voinţa proprie[126], cine poate lua o hotărâre în faţa unui sfat oarecare şi cine-şi tălmăceşte corect preferinţele sau îşi ţine în frâu înclinările patimilor trupeşti, în sfârşit, cine săvârşeşte bine ceea ce săvârşeşte – când le săvârşeşte bine, împlineşte binele, iar cine împlineşte binele, acela umblă pe calea adevărului, slobod de orice învinuire şi de orice osândă, fiind stăpân deplin pe faptele sale –, unul ca acesta este cu adevărat liber. Căci numai cine săvârşeşte totul cu înţelepciune şi face acest lucru aşa cum singur vrea, numai acela e cu adevărat liber. Aşadar, nu o stare întâmplătoare oarecare îl face pe cineva rob, ci nesocotinţa aprobată de tine însuţi. Într-un cuvânt, şi sluga înţeleaptă poate ajunge să-şi cârmuiască nişte stăpâni lipsiţi de minte, cum zice Scriptura: "şi slugile de la stăpânii lor se vor împrumuta"[127]. Ce vor împrumuta? De bună seamă nu bani, ci înţelepciune, după cum grăieşte Legea: "Vei da împrumut multor neamuri, iar tu nu vei lua împrumut"[128]. Iudeul a dat împrumut prozelitului descoperirile Legii dumnezeieşti, dar întrucât nici el n-a fost în stare să vadă în ea tainele Legii, iar cele pe care le avea nu le-a ştiut tălmăci, aşa încât împrumutând neamurilor litera Legii, iudeul şi-a dat seama că acestea schimbă farmecul învăţăturii dumnezeieşti, de aceea pe bună dreptate s-a făcut pe sine rob, ca un fel de zălog pentru împrumutul dat noului stăpân[129], iar cel care împarte acum dobânda învăţăturii creştine acela-i stăpânul, după cum zice mai departe Legea: "şi vei domni peste multe popoare, iar acelea nu vor domni peste tine"[130]. Stăpânul e cel care domneşte şi care are întâietatea înţelepciunii.

13. Pe aceasta a avut-o şi poporul iudeu, dar întrucât el n-a putut păstra ceea ce a propovăduit, a trebuit să mărturisească acest lucru: cum că nu s-a priceput să-i înveţe şi pe alţii. Tocmai acest lucru îl

---

124. Ioan 8, 34.
125. Schenkl (*op. cit.*, p. 39) vede aici o idee susţinută de Sextus Empir. (sec. II).
126. Verg. *Ecl.* I, 40.
127. Pilde 22, 7 (citat după ed. 1914).
128. Deut. 15, 6.
129. Cf. Pilde 22, 7.
130. Deut. 15, 6.

exprima și dreptul Isaac spunând: "Vei fi supus fratelui tău; va veni însă vremea când te vei ridica și vei sfărâma jugul lui de pe grumazul tău"[131]. Vorbind despre cele două popoare viitoare, unul ca fiu al roabei, celălalt al celei libere[132] – unul slujind literei, pe când cel liber slujind duhului –, Apostolul a lăsat să se înțeleagă despre poporul evreu că se închină literei atâta vreme cât va rămâne rob, iar din clipa în care va urma învățăturii duhovnicești, l-aș tălmăci în înțelesul pe care-l dă și Apostolul când zice că "rămășița se va mântui" după ce va fi ales harul[133]. Vei fi, dar, supus fratelui tău și-ți vei da seama de procesul de înrobire când vei fi început să slujești fratelui tău mai curând din voie liberă decât din silă.

14. Din clipa aceea a izvorât și invidia, și Esau amenința că după ce tatăl lor va muri, el își va ucide fratele. Dar dacă acest lucru nu s-a întâmplat, atunci să învățăm de la Rebeca în ce chip trebuiau luate prevederi ca pizma să nu ațâțe la mânie, iar mânia să nu ducă la ucidere. A trebuit să vină Rebeca, adică să se îmbrace în haina răbdării, paznicul bun al nevinovăției[134], care urma să ne sfătuiască să lăsăm mânia la o parte, să facem pe voia altuia până când mânia s-ar înmuia și supărarea ar fi uitată. În chipul acesta nu surghiunul, ci răbdarea ajunge la putere, străduindu-ne fără preget nu atât să ne ferim de a scăpa de primejdie, cât mai ales să ocolim pârjolul uciderii. Desigur că și mama a simțit greu lipsa preaiubitului ei fiu, și aceasta mai mult prin ce dăruise decât prin ceea ce jignise, cu toate acestea s-a gândit la soarta amândurora: pe unul să-l ferească neatins de ucidere, pe celălalt, străin de astfel de planuri.

15. Am auzit mai înainte cât de nestăpânite sunt bețiile poftelor trupești. Dacă am cugeta ce anume ar trebui să facă adevărata virtute, n-am afla nimic mai deosebit decât darul lui Dumnezeu, singurul și cel mai înalt bine care se desprinde de aici. În fond, numai Acela ne poate da mulțumire, de la Care le și primim pe toate, deși noi nu-I aducem Lui nimic, pentru că El de nimic nu duce lipsă, cum spune David proorocul: "Zis-am Domnului: Domnul meu ești Tu, că bunătățile mele nu-Ți trebuie"[135]. Căci ce I-ar trebui Celui ce are belșug în toate, Care tuturora ne împarte și Care pe toate le rânduiește fără lipsă?

---

131. Fac. 27, 39-40.
132. Gal. 4, 22; 2 Cor. 3, 6.
133. Rom. 9, 27; cf. Is. 10, 22.
134. Filon, *De plant. Noe*, 40, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, și Origen *In Gen.*, Migne, P.G. XII, 117.
135. Ps. 15, 2.

16. Şi fiind plecat Iacob la drum, a adormit, ceea ce se tălmăceşte ca un semn al odihnei noastre viitoare[136], şi a visat că i-a văzut pe îngerii lui Dumnezeu urcând şi coborând, arătând adică felul cum a fost văzut Hristos că vine în lume[137] şi către Care ceata îngerilor urcă şi coboară şi aduce ascultare Domnului, cu slujba de slujire credincioasă.

17. Şi a venit Iacob la fântână să bea din vasele sale şi din fântânile izvoarelor sale[138] şi să se îndestuleze din apa fântânii.

18. Căci izvorul vieţii se află în mâinile celui drept[139]. Şi Iacob a venit apoi la Laban şi i-a păscut oile. Nedreptatea se opreşte singură[140], pe când înţelepciunea nu-şi pierde datoria de a conduce, nu-i place să stea în străini fără ocupaţie, nu poate să se lase însingurată între străini. Căci cum să-şi păstreze un surghiunit dreptul său peste toate câte le are pretutindeni şi cum îşi afirmă acest drept asupra lor?

19. Cel drept porneşte în viaţă ca un om angajat cu plata, iar conducător este cel care uneşte prin slujba propovăduirii evanghelice turma luminată de strălucirea nenumăratelor şi deosebitelor virtuţi, pentru ca, ajutat de nuielele verzi de plop[141], de nuc, ori de paltin să îndrume spre jgheaburile de adăpat oile însetate şi din care [adăpându-se] plăpândele vlăstare doritoare de a cunoaşe tainele fără sfârşit ale Preafericitei Treimi să se poată forma în duhul învăţăturii adevărate. Iar oile cele bune sunt faptele bune izvorâte din odraslele unei credinţe cu adevărat sfinte. Prin nuielele arborelui de plop (stirax) se prefigurează tămâia şi "jertfa de seară" adusă lui Dumnezeu-Tatăl sub forma psalmilor[142], pe când toiagul de nuc e semnul slujirii preoţeşti aduse lui Hristos, acesta fiind înţelesul toiagului lui Aaron, care, atunci când a fost aruncat, a odrăslit sub impulsul harului preoţesc al sfinţirii[143]. Iar prin paltin se înţelege belşugul roadelor duhovniceşti, pentru că viţa de vie tocmai pe acest arbore se caţără, vesela lor tovărăşie fiind temeiul unui rod bogat, tot aşa cum şi jertfa adusă de patima Domnului ne-am obişnuit s-o legăm de iertarea tuturor păcatelor prin lucrarea harului dumnezeiesc.

---

136. Cf. Fac. 28, 11.
137. Cf. Ioan 1, 51.
138. Cf. Fac. 29, 2; Pilde 5, 15.
139. Cf. Pilde 14, 27.
140. Cf. Fac. 30, 36.
141. Fac. 30, 37-38.
142. Ps. 140, 2.
143. Cf. Num. 17, 6-8.

20. Așadar, prin astfel de căi s-a îmbogățit Iacob foarte tare, după cum zice Scriptura, hrănindu-și turma cea bună cu hrana cea întru Hristos[144], făcând-o vestită prin fapte de credință și prin tot felul de virtuți alese, de mare răsunet. De aceea, în bogăția credinței sale, nici Iacob nu mai credea despre sine că ar fi un om sărac, mai ales că din invidie era socotit și de fiii lui Laban ca cel mai bogat dintre toți[145], întrucât, pe lângă turma sa, el a adăugat și cea pe care a mai dobândit-o slujind. De aceea a zis Domnul către el: "Întoarce-te în țara părinților tăi, în patria ta, și Eu voi fi cu tine"[146], dându-i prin aceasta a înțelege că belșug în toate are numai cel care nu simte că i-ar lipsi ceva, căci numai în aceasta poate consta belșugul deplin și numai la un astfel de belșug trebuie să se raporteze un om care nu dorește nimic altceva decât o pace interioară adevărată, căci pentru el nimic nu e necesar din câte prisosesc și numai printr-o astfel de pace se aplanează orice neînțelegere.

De aceea nu-i de mirare că la încheierea păcii se ridică un monument închinat lui Dumnezeu[147], sub care putem înțelege Biserica, după cum spune Apostolul atunci când numește Biserica "stâlp și întărire a adevărului"[148]. Pe aceasta o folosește ca pe un untdelemn cel care toarnă pe Hristosul credinței ca pe un untdelemn al milostivirii peste cei săraci.

21. Și acum să luăm în considerare ce fel de calități ar trebui să aibă cel credincios în clipa în care s-ar ivi vreo invidie [împotriva lui].

Mai întâi, toți ar trebui să fugim de invidie, căci e mai bine s-o ocolim fără ceartă decât să o înfruntăm cu ocări. În al doilea rând, să stăpânim numai astfel de bunuri pe care le-am putea munci noi înșine, pentru ca să nu fim învinuiți că ne-am făcut stăpâni pe bunul altcuiva, iar pentru acest lucru să putem fi pedepsiți, ci să putem spune: "Caută și ia tot ce vei găsi al tău la mine"[149]. Și a căutat Laban și n-a găsit nimic în cortul lui Iacob[150]. Într-adevăr, mare și fericit e omul care n-a fost în stare să piardă nimic din ce era al său, dar nici să se facă stăpân pe ce este al altuia, cu alte cuvinte, nici să fie în pierdere, dar nici să aibă mai mult decât se cuvenea. Așadar acel om e desăvârșit, care nu duce lipsă de nimic[151], și acel om e cu

144. Fac. 30, 43.
145. Cf. Fac. 31, 1.
146. Fac. 31, 3.
147. Cf. Fac. 31, 51.
148. 1 Tim. 3, 15.
149. Fac. 31, 32.
150. Fac. 31, 33.
151. Idee similară la filosoful grec Cleante (sec. III î.Hr.). A se vedea Diogene Laertios, *Viețile filosofilor*, trad. rom. Frenkian, București, 1963.

adevărat drept, care nu are asupra lui nimic prisositor, adică cel care e în stare să păstreze dreapta măsură. Şi cât de mare trebuie să fie atunci virtutea celui care se lipseşte de câştig în folosul comunităţii, dar nici nu recurge la risipă! Căci a fi desăvârşit înseamnă să dai celor din jur cât mai mult din surplusul tău şi, în schimb, să nu pricinuieşti altuia nicio supărare sau neplăcere[152].

22. În sfârşit, cel care era dornic numai să facă rău, acela dovedeşte că n-a fost în stare să se lase de deşertăciuni. Căci un înţelept nu se mai încurcă deloc cu lucruri deşarte, ci în toată bunăvremea se îmbracă în haina priceperii, ca unul care poate spune[153]: "Mă îmbrăcam întru dreptate ca într-un veşmânt şi judecata mea cea dreaptă era mantia mea", după cum zice Iov. Căci acestea sunt veşmintele lăuntrice ale cugetului, pe care nimeni nu le poate dobândi decât dacă fiecare se dezbracă de orice păcat. Într-adevăr, aşa s-a dezbrăcat şi Adam când s-a aflat gol înaintea lui Dumnezeu[154], în schimb Iosif, cu toate că şi-a lăsat haina în mâna femeii lui Faraon, totuşi nu era gol, pentru că îşi păstrase întreagă haina virtuţii[155]. Aşadar omul înţelept nu-i niciodată gol. Căci cum ar putea fi gol cel care a primit din deplinătatea lui Hristos şi a păstrat acest avut? Cum ar putea fi gol cel al cărui suflet e plin şi care păzeşte cu sfinţenie haina darului, aşa cum l-a primit? Doar o singură teamă există: să nu-şi piardă haina nevinovăţiei, să nu calce cei necredincioşi hotarele dreptăţii şi, sub povara prigoanei celei nelegiuite, să-şi piardă astfel îmbrăcămintea sufletului şi a cugetului, lucru care nu uşor ar avea loc, decât dacă glasul nelegiuirii a pus de mai înainte stăpânire pe el. De aceea şi zice dreptul David: "De am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut mie rău şi de am jefuit pe vrăjmaşii mei fără temei, să prigonească vrăjmaşul sufletul meu şi să-l prindă"[156].

23. Aşadar, niciunul dintre vrăjmaşii tăi nu te poate prinde dacă nu te-ai fi încurcat mai întâi în lucruri deşarte. Drept aceea, să nu te temi de cei care ţi-ar putea jefui comorile de aur sau de argint. Ei nu-ţi iau nimic. Numai un singur lucru îţi pot lua: ceea ce nu aveai. Atâta îţi pot lua: ceea ce n-ai ajuns să dobândeşti. Numai atâta îţi pot lua: ceva ce nu-ţi împodobea sufletul, ci numai îl îngreuna. Numai aceea îţi iau: ceea ce nu-ţi îmbogăţea sufletul, ci doar ţi-l înjosea. "Căci unde este comoara ta, acolo va fi şi inima ta"[157], după cum ai auzit

152. Pare să se resimtă uşor aici influenţa ideilor stoice.
153. Iov 29, 14.
154. Cf. Fac. 3, 10-11.
155. Cf. Fac. 39, 12.
156. Ps. 7, 4-5.
157. Matei 6, 21.

citindu-se astăzi din Sfânta Evanghelie[158]. Mulți își închid aurul cu zăvoarele porților, dar nu se încred nici în zăbrele și nici în închizătorile lor, ci mai pun pe deasupra și paznici, cu toate că de multe ori tocmai de acești paznici se tem mai mult. Alții își îngroapă aurul adânc în pământ, ceea ce vrea să spună că, precum stă aurul lor sub pământ, tot așa e și inima lor sub pământ. Să te ferești, dar, să nu te îngropi și tu de viu, îngropându-ți inima sub pământ. De aceea, nu de hoții care ar fura aur trebuie să ne temem, ci de acel cămătar care caută să se facă stăpân peste puterile sufletului tău, prin care te vei fi învoit să te îndatorezi cu vreun păcat mai greu, care-ți zăvorăște inima numai de dragul dorului după câștig, care-ți adăpostește sufletul numai în coliba în care-ți ascunzi aurul, care-ți încovoaie cugetul sub dobânzi de nu știu câte sute de procente, așezând-o astfel într-un mormânt adânc, din care nimeni nu se mai ridică. Urmează mai bine pilda lui Iacob, care n-avea niciunul din păcatele celorlalți, dar nici nu era gol și lipsit de virtuți proprii lui, ci era plin de roada dreptății.

24. Iată care sunt învățămintele și înțelesul tainic ale faptului că a venit la el Laban[159] – ceea ce însemnează că s-a albit la față, pentru că "însuși Satana se preface în înger de lumină"[160] – și a început să-și vadă de "ale sale". Iacob însă i-a răspuns: "Caută de față cu rudele noastre și ia tot ce vei găsi al tău la mine"[161], ceea ce vrea să spună că "eu n-am nimic din ale tale. Caută și vezi dacă-ți recunoști vreunul din păcatele și din răutățile tale. N-am luat cu mine în chip necinstit nimic din ale tale și nici nu mi-am întins mâna prin înșelăciune la ceva din cele ce le aveam împreună, m-am ferit parcă să mă și ating de tot ce era al tău".

Și a căutat Laban și n-a găsit nimic de-al său. Cât de fericit poate fi omul la care vrăjmașul nu poate afla nimic despre care să poată spune că-i al său, pe care diavolul să-l poată lovi pentru pricina că l-ar socoti că-i al său! Așa ceva s-a văzut că-i cu neputință la un astfel de om, pentru că el purta chipul Celui care grăise în Evanghelie: "Vine stăpânitorul acestei lumi; și el nu are nimic în Mine"[162]. Căci nimic din ce-i al diavolului nu se află în el, întrucât nu poate avea asupra lui niciun temei și nicio putere.

---

158. O dovadă în plus că predicile acestea ale Sfântului Ambrozie se țineau în "cicluri" în biserică, după Liturghie ori la Vecernie.

159. Filon, *De agricult. Noe,* 10 (ed. J. Pouilloux, Paris, 1961).

160. 2 Cor. 11, 14; Filon *De fuga et inventione,* 9 (ed. E. Starolinski Safran, Paris, 1970).

161. Fac. 31, 32.

162. Ioan 14, 30.

25. Or, în Iacob era preînchipuit Însuşi Domnul Iisus; Iacob, bărbat cu două soţii, adică părtaş atât al Legii, cât şi al Harului, care la început a îndrăgit-o pe Rahila fecioara[163], pe care a şi iubit-o cu simţire curată, rezervându-şi-o mai dinainte drept soţie. Dar întrucât Lia s-a furişat în viaţa lui sub forma Legii, strecurându-se ca bolnavă de ochi[164], sub chipul sinagogii, care din pricina orbirii n-a putut să privească spre Hristos, din toate aceste pricini a prisosit harul sfintei Rahila, care a dorit întâi şi întâi acea primă căsătorie, care arăta încă de atunci prin tălmăcirea numelui ei întâietatea viitoare a Bisericii[165]. Aceasta era acea fericită Rahila, care a purtat ocara nenaşterii sale, acea fericită Rahila care acoperea vieţuirea şi rătăcirile păgânilor, care vestea că idolii sunt plini de toată necurăţia[166]. De aceea nimeni să nu creadă că se calcă în picioare cinstirea adevărată a credinţei străbune din pricină că ar şedea, în timp ce Tatăl stă în picioare[167], întrucât stă scris[168]: "Cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine". Căci atunci când era vorba despre religie, "credinţa era aceea care trebuia să stea pe scaunul judecăţii, pe câtă vreme viclenia cea vinovată a trebuit să stea în picioare".

26. Până acolo au mers lucrurile, încât chiar îngerii lui Dumnezeu l-au întâmpinat pe Iacob[169] în drumul său. De pildă, când a văzut oştirea lui Dumnezeu tăbărâtă, Iacob a zis: "Aceasta este tabăra lui Dumnezeu"[170], ceea ce vrea să spună că se cade ca cei desăvârşiţi şi credincioşi să aibă parte de apărare dumnezeiască. Cât priveşte pe cel desăvârşit, gândul lui era într-una cum s-ar putea împăca din nou cu fratele său[171], socotind cu toată smerenia cum să-i recâştige încrederea prin diferite servicii şi cum să îndrepte lucrurile chiar prin daruri. Şi drept aceea i-a ieşit fratele Esau în întâmpinare, împreună cu soţiile şi cu rudele sale, şi cu toate că fusese supărat pe el, totuşi acum s-a înduplecat iarăşi la legămintele de frăţietate.

27. "Şi i s-a închinat Iacob de şapte ori până la pământ"[172]. Şi ce credeţi că vrea să însemne lucrul acesta? Ne-o spune Legea: "Să te

---

163. Cf. Fac. 29, 18; 30.
164. Fac. 29, 17.
165. Cf. Fac. 29, 27 şi Filon, *De congr. erud. gratia*, 6 (ed. M. Alexander, Paris, 1967).
166. Cf. Fac. 31, 34.
167. Cf. Fac. 31, 35.
168. Matei 10, 37.
169. Cf. Fac. 32, 1.
170. Fac. 32, 2.
171. Cf. Fac. 32, 3.
172. Fac. 33, 3.

temi de Domnul Dumnezeul tău și numai Lui să-I slujești"[173]. Și acolo s-a închinat Iacob fratelui său celui nestatornic și iute la mânie, care amenințase de atâtea ori cu nelegiuirea uciderii. Dar oare s-a închinat în fața unei simple făpturi omenești pornite spre vărsare de sânge, dospită cu otrăvurile șerpilor sau blestemată să flămânzească într-una după noroi și să n-aibă parte decât de stânci aspre și neroditoare? Și ce vrea să însemneze faptul că i s-a închinat de șapte ori? De bună seamă e în legătură cu iertarea cu care i se răspunde celui despre care a întrebat Petru: "Doamne, de câte ori va greși față de mine fratele meu și-i voi ierta lui? Oare până de șapte ori?"[174], la care Domnul a răspuns: "Nu-ți zic ție că până de șapte ori, ci până de șaptezeci de ori câte șapte". Așadar, acest lucru l-a lăsat să se înțeleagă în duh profetic sfântul patriarh în legătură cu cel ce ne întâmpină și prin care ni se poruncește să iertăm vina fratelui care se întoarce, nu numai de șapte ori, ci chiar și de șaptezeci de ori câte șapte, și aceasta pentru ca la întâlnirea cu Esau, nedreptatea, pe care credea că i-ar fi făcut-o, să se ierte fratelui și, chiar dacă s-ar mai simți încă jignit, s-o transforme în bucurie; pentru că tocmai din această pricină a binevoit să Se întrupeze Domnul Iisus și să vină în lume, pentru ca prin El să ne facă și pe noi părtași la belșugul iertării păcatelor.

28. Apoi, ca unul care dorea să ceară împăcare cu fratele său, Iacob a adormit în tabăra sa[175]. De fapt, adevărata bunătate o constituie liniștea și statornicia odihnei. De aceea a rezervat Domnul celor desăvârșiți darul Lui atunci când a zis: "Pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau vouă"[176]. Căci pentru cei desăvârșiți nu-i potrivit să se lase copleșiți de treburi lumești, nici să se lase tulburați de teamă, să fie frământați de bănuieli, îngroziți de spaimă, ori chinuiți de dureri, ci, în fața valurilor ridicate de furtunile lumești, să-și păstreze cugetul statornic, petrecând liniștit ca într-un liman sigur. Dar o asemenea tărie pentru cugetele creștine n-o poate asigura decât Hristos Domnul, singurul Care aduce în sufletele celor aleși pace lăuntrică, pentru ca să nu ni se tulbure inima și să ni se pună la încercare curajul. Despre această pace grea învățatul apostol Pavel a spus că e mai presus decât orice cugetare atunci când a zis: "Și pacea lui Dumnezeu, care covârșește orice minte, va păzi inimile voastre și cugetele voastre întru Hristos Iisus"[177]. Așadar, rodul păcii este să nu te

173. Deut. 6, 13.
174. Matei 18, 21-22.
175. Cf. Fac. 32, 21.
176. Ioan 14, 27.
177. Filip. 4, 7.

tulburi în inimă. Căci, în definitiv, viaţa dreptului este liniştită, câtă vreme cel nedrept e plin de nelinişte şi de tulburare.

De aici urmează că păcătosul cade mai mult din pricina dezbinării lui lăuntrice decât din pricina loviturilor din afară, căci rănile din interior sunt mai greu de îndurat decât, de pildă, rănile trupeşti.

29. E mare lucru pentru oricine să aibă linişte lăuntrică şi mulţumire cu sine însuşi. În afară, pacea se dobândeşte fie printr-o atentă purtare de grijă a împăratului, fie prin puterea oştilor, fie printr-o fericită întorsătură a luptelor şi a îngenuncherii puterilor barbare, în cazul când acestea ar fi întors armele lor prin vreo răscoală duşmană. Dar într-o astfel de pace contribuţia noastră este nulă. O astfel de pace e de multe ori un deznodământ exterior. De bună seamă că faima unei astfel de păci revine adeseori împăratului, câtă vreme în pacea lăuntrică rodul păcii ni se datorează numai nouă, ea se dobândeşte doar prin cugetele fiecăruia din noi şi se păstrează prin statornicia simţămintelor noastre. De aceea şi roada acestei păci e cu atât mai importantă cu cât prin ea reuşim să respingem armele duşmane şi ispitele viclene ale duhurilor rele. De fapt această pace e cu atât mai măreaţă cu cât se ţine mai departe de momelile patimilor trupeşti, ale căror tulburări ştie să le domolească, şi cu cât e în stare să potolească pornirile potrivnice din noi, bine ştiind că e mai greu să te lupţi cu un duşman ascuns în tine decât cu unul din afară.

30. Aşadar Iacob, care-şi curăţise inima de orice duşmănie, manifestându-se prin gesturi pline de înţelegere, după ce s-a lipsit de tot ce avea, "a rămas singur şi s-a luptat cu Cineva până la revărsatul zorilor"[178]. Căci oricine a părăsit toate grijile lumeşti a înaintat mult pe drumul asemănării şi apropierii de Dumnezeu. Şi ce altceva ar însemna să te lupţi cu Dumnezeu, decât să porneşti la luptă pe calea virtuţii, să deschizi lupta cu cineva mai puternic decât tine şi să te faci mai bun în toate privinţele, asemănându-te cu Dumnezeu? Şi întrucât credinţa şi evlavia lui erau de neînvins, Domnul i-a dat să înţeleagă tainele cele ascunse prin aceea că i-a atins încheietura coapsei[179], arătându-i prin aceasta că Domnul Iisus va trebui să răsară prin naştere dintr-o fecioară, lucru care nu-i nici nepotrivit şi nici nevrednic de Dumnezeu, fapt pe care-l arăta în chip negrăit crucea de la încheietura coapsei, care va însemna revărsarea mântuirii şi iertării păcatelor pentru toţi cei care se împărtăşesc, prin amorţirea şi adormirea trupului, de învierea din morţi. De aceea nu pe ne-

178. Fac. 32, 24.
179. Fac. 32, 25.

drept a răsărit soarele din dreptul Iacob[180], din neamul căruia avea să strălucească mântuitoarea cruce a Domnului, de unde răsărea totodată și Soarele dreptății, prin care Îl înțelegem pe Dumnezeu însuși[181], pentru că numai El este lumina cea veșnică.

31. Iar când s-a făcut ziuă, Iacob șchiopăta din pricina șoldului; "de aceea fiii lui Israel până astăzi nu mănâncă mușchiul de pe șold"[182]. Ce bine ar fi fost ca iudeii măcar să fi mâncat, și să fi crezut! Dar pentru că nu avuseseră de gând să facă voia lui Dumnezeu, tocmai de aceea n-au mâncat. Dar sunt și din aceia care așa cred: că de aceea ar șchiopăta Iacob din pricina șoldului, pentru că prin nașterea din el a celor două feluri de popoare se vestise că se va porni îndată urnirea unuia dintre neamuri din pricina harului credinței, așa încât însuși poporul a ajuns să șchiopăteze din pricina necredinței.

32. În sfârșit, nu după multă vreme după ce s-a descoperit că Dina, fiica lui Iacob, a luat în pântece fiind necinstită prin siluire[183], frații ei, care nu înțeleseseră taina, se purtau cu gândul să se răzbune asupra celor de alt neam, care voiau să promoveze comuniunea de credință prin înrudire; în schimb Iacob, care dorea mai curând iertarea și relații pașnice și care a văzut mai dinainte printr-o înțelegere profetică Taina Bisericii care trebuia închegată din neamuri, a privit ca nepotrivit și cu strângere de inimă planul acelei răzbunări[184]. De aici a reieșit, drept răspuns dumnezeiesc, proorocirea venirii Domnului Iisus, atunci când Domnul i-a zis lui Iacob: "Scoală și du-te la Betleem"[185], ceea ce voia să spună "în casa pâinii", unde s-a născut Hristos, cum mărturisește Proorocul Miheia, care glăsuiește așa: "Și tu, Betleeme Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda, din tine va ieși Stăpânitor peste Israel, iar obârșia Lui este dintru început, din zilele veșniciei"[186]. El e cu adevărat casa pâinii, care e casa lui Hristos, Cel care ne-a sosit nouă din ceruri[187] ca Pâine a mântuirii, încât nimeni din cei ce și-au dobândit nemurirea nu va mai flămânzi vreodată. Dumnezeu poruncește patriarhului să-și așeze locuința aici. Tot aici, pe locul unde i S-a arătat, s-a învoit Iacob să ridice lui Dumnezeu un altar[188]. Dar tot aici a primit și pe dum-

180. Cf. Fac. 32, 31.
181. Mal. 4, 2 (Biblia, ed. 1914).
182. Fac. 32, 31-32.
183. Cf. Fac. 34, 5; 25.
184. Cf. Fac. 34, 30.
185. Fac. 35, 1.
186. Mih. 5, 1.
187. Cf. Ioan 6, 51.
188. Cf. Fac. 35, 1.

nezeii cei străini și i-a ascuns sub stejar[189], după cum tot aici a fost îngropată și Rahila, "lângă calea ce duce la Efrata", adică la Betleem[190], după cum tot aici a ridicat Iacob un stâlp de piatră pe mormântul ei[191].

33. Cât de mari sunt tainele acestea, încât în ele avem Biserica lui Dumnezeu, unde Se arată Dumnezeu și unde vorbește El cu slugile Sale! Că aici sunt adunați și ascunși și idolii păgânilor aceasta înseamnă: credința Bisericii a înlăturat toată cinstirea păgânătății. Dar mă întreb: De ce să le fi ascuns sub stejar? De bună seamă pentru că acest soi nu dădea roade. Pentru că unde sunt zeii păgânilor, acolo nu se produce nicio roadă. Acolo sunt îngropați și cerceii cei păgânești[192], pe care-i dăduseră lui Iacob, pentru ca să se obișnuiască să audă de acum limba cea nouă, iar de vechile năluciri ale necredinței să nu mai audă, să-și astupe urechile față de profanare, deschizându-le spre binefacere. Nu degeaba însuși dreptul Daniel surprinde ca falsă mărturia adusă împotriva Susanei[193], căci și acolo voia reaua credință să-și plasese rădăcinile, dar nu le-a putut ascunde pentru că a fost vădită de duhul cel proorocesc. De altfel e cazul să arătăm că greșeala legii vechi față de adevărata religie[194] consta tocmai în a spune că acolo unde castitatea a fost pângărită, tot acolo au fost îngropați și idolii păgânești. Căci adevărul Bisericii nu țese necredință, ci se ferește de așa ceva și nu ciulește urechile la păgânătate.

34. Se cădea, dar, ca și înmormântarea Rahilei să aibă loc tot acolo, pentru că toți care se botează se înmormântează împreună cu Hristos întru moarte, după cum ne învață Apostolul care zice: "Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții"[195]. Așadar, atunci se ascunde cu adevărat toată rătăcirea, când s-a spălat cineva de păcate, pentru că, odată ce a fost țintuit pe cruce, omul nostru vechi nu mai vrea să slujească păcatului. Și tot așa de potrivită este și ridicarea stâlpului de piatră pe mormântul Rahilei, pentru că "Biserica este stâlp și întărire a adevărului"[196].

189. Fac. 35, 4.
190. Fac. 35, 19.
191. Fac. 35, 20.
192. Cf. Fac. 35, 4.
193. Cf. Sus. 54.
194. Cf. Fapte 15, 20.
195. Rom. 6, 4.
196. 1 Tim. 3, 15.

35. Şi a îmbătrânit şi Iacob, dar încă mai devreme îmbătrânise în purtări, căci se luptau în el atât vioiciunea neobosită a tinereţii, cât şi liniştea bătrâneţii. Căci există şi bătrâni în putere, dar şi tineri lipsiţi de judecată, după cum se exprimă Scriptura: "Înţelepciunea este la om adevărata căruntețe şi vârsta bătrâneţilor înseamnă o viaţă neîntinată"[197]. O astfel de viaţă a avut şi Iacob, care a vestit mai dinainte prin fapte bune timpul îndelungii lui bătrâneţi[198], pentru ca să şi culeagă rodul său înainte de vreme şi pentru ca, atunci când se va apropia sfârşitul, să fie fără teamă. Dacă e fericit tânărul care trăieşte bine, atunci de bună seamă că e fericit şi bătrânul care a trăit cuviincios. Căci ceea ce nădăjduia tânărul a fost dobândit când a ajuns mai bătrân, iar ceea ce a ajuns bătrânul îşi doreşte la urma urmei şi cel tânăr. Desigur că dacă tânărul a rămas într-o călătorie mai lungă pe vreo mare neliniştită, e zguduit mereu de valuri, pe când bătrânul şade în jilţul bătrâneţii sale ca într-un liman liniştit. Aşa au stat lucrurile şi cu Iacob, care trăia doar cu nădejdea că tinerele lui odrasle vor gusta teferi din fericire, ţinând parcă închise sub cheie şi pecetluite aceste bucurii. Dar ceea ce ai momentan e mai de preţ decât ceea ce nădăjduieşti să ai. Cu alte cuvinte, aşa era şi bătrânul Iacob: la el se refugiau toate rudele lui tinere, de câte ori erau loviţi de vreo potrivnicie a unei împrejurări oarecare, primindu-i el pe toţi ca într-un liman liniştit, iar în vremuri tulburi bătrânul stătea parcă în faţa oglinzii vieţii lui, prevăzând cu multă vreme înainte leacurile care vor trebui luate.

36. În sfârşit, "foamete s-a făcut pe toată faţa pământului"[199]; şi acum vom vedea cum, stând deoparte, bătrânul Iacob auzise el cel dintâi lucruri despre care sprintenii lui fii şi nepoţi nu înţeleseseră nimic. Căci el a fost cel dintâi care a adus la cunoştinţă fiilor săi că în Egipt se află grâu din belşug[200], de aceea să meargă într-acolo să-şi cumpere cât cred că le va fi de folos. Pe de altă parte a ascultat bucuros sugestia tinerilor de a îngădui să trimită în Egipt şi pe fiul lui mai tânăr[201]. Dar cu toate că Iacob a rămas rece atunci când fiii lui i-au adus la cunoştinţă că Iosif, fiul său, trăieşte, totuşi duhul lui s-a înviorat şi n-a mai aşteptat să vină fiul lui la el, ci a pornit la drum el

197. Înţ. Sol. 4, 9.
198. Cf. Înţ. Sol. 4, 8.
199. Fac. 41, 56.
200. Cf. Fac. 42, 2.
201. Cf. Fac. 43, 13.

însuşi ca să-şi vadă fiul. Căci nicio altă virtute nu-i mai puternică decât dragostea şi pe drum bătrâneţea lui slăbită nu l-a putut deloc împiedica să ajungă acolo, căci dorul îi uşura oboseala.

După ce a ajuns însă să guste din darurile primite de la fiul său, după trecerea unei perioade de timp de cam şaptesprezece ani[202] care, raportaţi la întreaga vârstă a longevităţii patriarhului, e puţin lucru, simţind că i se apropie sfârşitul vieţii[203], Iacob l-a chemat pe fiul său Iosif şi l-a obligat, în calitate de moştenitor pentru întreg neamul său, să nu-l îngroape în Egipt, fapt pentru care i-a cerut să jure[204]. Iar când la puţin timp după aceea Iacob s-a îmbolnăvit şi Iosif a venit la el[205], Israel, adunându-şi parcă puterile, s-a ridicat în pat şi i-a binecuvântat pe cei doisprezece patriarhi şi a proorocit.

37. Vor zice unii că aflându-se chiar în zilele morţii, când cele mai multe glăsuiri ale omului sunt adresate lui Dumnezeu, iar nu oamenilor, şi când ochii lui îi erau întunecaţi de bătrâneţe[206], Iacob n-ar mai fi putut să vadă, căci mulţi cred că dintre nenorocirile trupului orbirea e oricum o suferinţă gravă, dar chiar şi atunci când el nu va mai fi putut deosebi cu privirea toate, le-a putut distinge cu mintea, pentru că vedea cele ce aveau să vină tocmai el, care se părea că nu vede cele momentane. În sfârşit, pipăind bătrânul cu mâna, ce a văzut Iosif? Că din cele două mâini şi-a pus una în dreapta, pe capul fiului său mai mare, şi alta în stânga, pe capul fiului mai tânăr[207]; şi, pentru ca prin ordinea vârstei să dea să se înţeleagă ordinea binecuvântării, Iacob a întins mâna dreaptă asupra nepotului mai tânăr şi pe cea stângă, asupra nepotului mai în vârstă, iar fiului care voia să mute mâna dreaptă peste Manase, care era mai în vârstă, i-a răspuns: "Ştiu, fiul meu, ştiu! Şi din el va ieşi un popor, şi el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi mai mare decât el"[208]. Iar drept motivare a vredniciei acesteia a adăugat: "din sămânţa lui vor ieşi popoare nenumărate". Nu-i de mirare că, privind la aspectul fizic mai neajutorat al bătrânului, puteai să crezi că el ar fi greşit. Dar cine vede mai bine decât cel ce vede pe Hristos? Sau cine poate spune că-i neajutorat la vedere cel care vedea cum în Hristos va stră-

---

202. Cf. Fac. 47, 28.
203. Cf. Fac. 47, 29.
204. Cf. Fac. 47, 29.
205. Cf. Fac. 48, 1-4.
206. Fac. 48, 10.
207. Cf. Fac. 48, 17-18.
208. Fac. 48, 19.

luci Biserica? Oare nu-i cu totul limpede că slăbiciunea nu-i o piedică în calea fericirii? Cel care părea neajutorat în privința vederii și care în urma sleirii puterii trupești își lăsase în jilț trupul slăbănogit ca într-un mormânt, s-a ridicat în sinea sa și, reculegându-se cu totul în fața celorlalți ca și în fața sa proprie, părea că s-a retras cu totul din necazurile vremii, ajungând parcă să se ocupe numai și numai de cele ce aveau să se întâmple de acum înainte. Căci așa spune Scriptura: "Adunați-vă – zice – să vă spun ce are să fie cu voi în zilele cele de apoi"[209].

38. Așadar, de ce ducea lipsă cel care avea cu el pe Dumnezeu și căruia i s-a spus atunci când avea de gând să plece la drum: "Am să merg cu tine în Egipt Eu însumi, și tot Eu am să te scot de acolo"[210]? Tot așa n-a fost lipsit nici când vorbea în el Duhul Sfânt. Și cine-i atât de puternic în casa lui pe cât este el între străini? Sau cine-i atât de îmbelșugat în bogăția lui pe cât este el în timp de foamete? Cine-i atât de voinic la tinerețile lui pe cât este el la bătrânețe? Cine-i atât de dibaci în treburile lui pe cât este el în odihna lui? Cine-i atât de rapid în trăsura lui pe cât este el în sălașul lui? Cine-i atât de vesel în floarea tinereții lui pe cât este el în hotarul morții? Cine-i atât de bogat în împărăția lui pe cât este el în ținut străin? Cu alte cuvinte, Iacob îi binecuvânta chiar pe regi[211]. Și desigur că sărac nu era, ca unul care nu ducea lipsă de nimic. Nu era sărac, fiindcă n-avea conștiința că poate fi sărac. Căci cine ar putea socoti sărac pe cineva care n-a găsit de bine să-și lege viața de ceea ce ar fi putut oferi lumea întreagă, motiv pentru care petrecerea lui avea loc mai curând în cer[212]? Și într-adevăr că el era deosebit de bogat în comori de curăție și bunătate a sufletului, ca unul care strălucea mai mult prin frumusețea sufletului, despre care se știe că nu se ofilește, decât prin frumusețea trupească, fiind în ciuda vârstei totdeauna neobosit, chiar și atunci când s-ar fi cuvenit ori ar fi dorit să plece din acest sălaș vremelnic al trupului și să pătrundă cu puterea cugetului în lăcașurile de sus ale raiului, tresăltând cu duhul în clipa în care se gândea cum să-și orânduiască înmormântarea. Dar nu se gândea nicio clipă cum că va trebui să se închidă într-un mormânt de țărână, ci că va avea parte de un sălaș mult mai de preț. Tocmai

209. Fac. 49, 1.
210. Fac. 46, 4.
211. Cf. Fac. 47, 7.
212. Cf. Filip. 3, 20.

de aceea îți făcea impresia că mormântul îl încredința altcuiva[213], pe când despre sine avea credința sigură că moartea însăși înseamnă nemurire. Îți făcea impresia că, încurcat de greutatea trupului, alerga înainte dus de dorul timpurilor viitoare, vorbind despre cei ce aveau să-L prigonească pe Hristos și care vor da din rândul lor, al neamurilor lui Simeon și Levi, pe acuzatorii acestei fărădelegi: "În sfatul lor să nu intre sufletul meu și în adunarea lor să nu fie părtașă slava mea"[214]. Și cine-i atât de tare în vârtute, pe cât de puternic e acesta în slăbiciune, încât să spună: "Blestemată să fie mânia lor, căci ea a fost silnică, și aprinderea lor, căci a fost crudă; îi voi împărți pe ei în Iacob și îi voi risipi pe ei în Israel"[215]?

39. Dar cine este atât de melodios în cântări, pe cât este acest om în glăsuirile lui, care au fost auzite în toată lumea, la toate popoarele și de toate vârstele? Cine a mai cântat într-un ritm atât de plăcut deosebirile celor șapte tonuri, pe cât a răsunat la el farmecul de șapte ori mărit al Duhului Sfânt? Cine altul a mai dezacordat ca el corzile chitarei, dar în schimb s-a ridicat cu duhul, ba s-a înălțat parcă și cu făptura și cu cugetul său așa cum se înalță armonia chitarei?; dar, chiar și când corzile acesteia sunt mai destinse și mai dezarticulate, el n-a uitat nici atunci să-și înalțe cugetul spre Dumnezeu, iar când a lăsat chitara să zacă jos liniștită, el se veselea cântând în lăuntrul sufletului său și se desfăta cu melodia profetică a unor cuvinte ca acestea: "Iudo, pe tine te vor lăuda frații tăi. Mâinile tale să fie în ceafa vrăjmașilor tăi. Închina-se-vor ție feciorii tatălui tău. Pui de leu ești, Iudo, fiul meu! De la jaf te-ai întors... El a îndoit genunchii și s-a culcat ca un leu, ca o leoaică... Cine-l va deștepta?"[216]. Și mai departe: "Spăla-va în vin haina Sa și în sânge de strugure veșmântul Său. Ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele"[217]. Ce cântec e mai dulce și ce sunet mai plăcut decât iertarea păcatelor și învierea morților? Acest cântec l-a intonat pe harfa cea duhovnicească acel sfânt David, alăuta cântării dumnezeiești și tălmaciul cuvântului Domnului. Cu aceste melodii ale harului și-a liniștit el sufletul și cugetul său mărinimos. Cu astfel de sunete a îmblânzit el nedreptățile veacului, cu harfa lui a știut să

213. Cf. Fac. 49, 29.
214. Fac. 49, 5-6.
215. Fac. 49, 7.
216. Fac. 49, 8-9.
217. Fac. 49, 11-12.

înfrângă frica de moarte, cu vibraţia dulce a corzilor sale a biruit frica de iad.

40. Dar să ascultăm şi despre alte vitejii, pe care le-a exprimat dreptul patriarh Iacob prin trâmbiţa sa minunată: "Neftali, rădăcină aleasă crescând întru odraslă, frumuseţe. Iosif, fiu mărit, fiu dorit al mândriei mele, fiul meu cel mai tânăr, la mine te întoarce"[218]. Iar ceva mai departe: "Binecuvântările tatălui tău întrec binecuvântările munţilor celor din veac şi frumuseţile dealurilor celor veşnice"[219]. Ce-i mai dulce decât binecuvântarea, ce-i mai vrednic decât veşnicia? Or, înseşi cuvintele lui sunt asemenea unor cântece, iar în graiurile lui întâlnim o întreagă răsplată de făgăduinţe şi un noian adânc de vrednicii.

41. Ce poate fi mai atrăgător decât chipul dreptului Iacob, care ne-a eliberat de ocară prin taina crucii dumnezeieşti? Căci după cum Hristos S-a făcut pentru noi blestem[220] ca să ne răscumpere de sub blestemul Legii şi S-a făcut chiar păcat[221] ca să se ridice prin El păcatul lumii, tot aşa S-a făcut El şi ocară pentru ca să înlăture de pe noi ocara păgânătăţii[222], dar această ocară a lui Hristos a fost socotită ca fiind mai preţioasă decât toate comorile Egiptului. De aceea a şi părăsit Moise curtea împărătească a lui Faraon şi a ales ocara credinţei[223]. Faţă de această ocară, care trecea peste mări şi ţări, însuşi Neftali s-a dovedit vestit în toată lumea atunci când prisosul paharului duhovnicesc s-a revărsat în folosul tuturor popoarelor, câştigând mărire deosebită, numele Lui ajungând să fie mai presus decât orice nume[224]. Care, tocmai pentru că S-a dat pe Sine morţii în folosul tuturor, a auzit spunându-I-se de către Tatăl: "la Mine Te vei întoarce". Căci Iacob vorbea, iar Dumnezeu Se făcea auzit în timp ce Domnul îl binecuvânta şi glăsuia, zicând: "la Mine te vei întoarce"[225], cu alte cuvinte te vei întoarce după ce vei fi pătimit. Întoarce-te, dar, la casa ta, întoarce-te cu dobândă, vino din nou la Mine, pentru ca, văzându-te că ai înviat, să-ţi urmeze pilda şi cei adormiţi mai înainte şi să se ridice şi ei din morminte, luând drept

---

218. Fac. 49, 21-22 (citat după ed. sinod. 1914).
219. Fac. 49, 26.
220. Cf. Gal. 3, 13.
221. Cf. 2 Cor. 5, 21.
222. Cf. Ioan 1, 29.
223. Cf. Ieş. 2, 15.
224. Filip. 2, 9.
225. Fac. 49, 22.

pildă puterea și exemplul tău, și aceasta pentru ca să te faci cel dintâi născut din morți și să șezi de-a dreapta Tatălui, cum spune Însuși Fiul Lui: "De acum Îl veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta Puterii"[226].

42. Va tăgădui cineva că fericitul Iacob a pus temelie proorocirilor dumnezeiești tocmai în clipa când Iosif era să moară? Va tăgădui că exact când Iosif era să scape de cătușele trupului, prin care în viziune creștină trebuie înțeleasă însăși trecerea din această viață, el descoperea tocmai adevărul și înșirarea lucrurilor viitoare așa cum le auzea de la Tatăl? Va tăgădui oare pe fericitul Isaia, atunci când era tăiat în două cu fierăstrăul[227], sau pe Ieremia, atunci când a fost aruncat în groapă, ori pe sfântul Daniel, atunci când stătea neînfricat între lei[228] și când prânzul era adus proorocului pe neștiute de către un înger? Și de bună seamă că nu de aceea îl socotim fericit pe Daniel, pentru că prânzea din mâncare străină, ci pentru că prin vredniciile sale a știut să închidă gurile nesătule ale leilor. Și cine n-ar fi socotit-o fericită pe mama Macabeilor, care s-a adus pe sine însăși spre lauda biruinței cerești, ca a opta jertfă, adăugată jertfei celor șapte feciori ai ei?

43. Dar să nu te trec cu vederea nici pe tine, Eleazare[229], ca unul care ai fost preot între preoți, ci trebuie să mă bucur de rugăciunile tale, care în chemarea ta de preot cunoscător în ale Legii și copt în ale veacului, atunci când te-ai fost adus jertfă prigonitorului Antioh, n-ai putut fi nici înduplecat prin făgăduințe, nici să fii înfrânt prin cruzimea chinurilor. S-a început, cum era firesc, cu blândețile, pentru că se credea că până la urmă schingiuirile te vor răpune. "Îmi pare rău, zice, de căruntețile tale, respect bătrânețile tale, admir înțelepciunea ta[230], de ce cauți să te ferești de mâncările noastre bune, pe care ni le îmbie natura? Domolește-ți încăpățânarea[231], trezește-te odată, cât timp încerc mai bine să te conving decât să te silesc și să fii apoi biruit de chinuri, refuzând să faci uz de rațiune". La care bătrânul a răspuns: "Noi, împărate Antioahe[232], nu suntem porniți cu ură, ci trăim în respect față de Lege, care ne poruncește

226. Matei 26, 64.
227. Cf. Evr. 11, 37.
228. Cf. Dan. 6, 17-24.
229. *De Macc.* 396, 51.
230. *De Macc.* 397, 3.
231. *De Macc.* 397, 12.
232. *De Macc.* 397, 23, 30.

să ne ferim de carnea de porc. Gândește-te că oricât de aleasă făptură este omul, totuși nu poți tăgădui că abținerea de la plăceri este mai de preț decât ascultarea de ele, mai bună este supunerea față de Lege decât călcarea ei. Pentru că, dacă socoți că-i puțin lucru să ne hrănim cu carne de porc, atunci cel care va călca Legea în lucrurile mărunte, spune-mi, cum o va mai respecta în cele mari? Iar dacă o făptură de acest fel e totuși atât de prețioasă, ne facem de râs când ne înșelăm spunând doar că ea e cea mai frumoasă. Căci pentru noi cumpătarea este o școală a curăției. Prin ea ne deprindem să disprețuim desfătările trupești, să ne îndepărtăm de plăceri, să fugim de risipă, să biruim poftele, ca să nu ne fie frică de pedeapsă atunci când vom fi duși în fața Legii, ci să ne servească drept prilej de dreptate și de înțelepciune, în sensul că frica de Dumnezeu este cea care ne arată drumul ce trebuie urmat și pe care îl alegem, pentru ca astfel să cruțăm de moarte planurile noastre. Căci cine dintre noi va sili pe copiii lui să mănânce ceva ce nu le place? Și apoi, cine ne-ar convinge că trebuie să râdem dacă ni s-ar prezenta astfel de cazuri[233]? Să nu râzi însă, pentru că eu nu-s atâta de bătrân încât să nu mă întinerească tăria sufletului"[234].

44. Stând în continuă încordare, pe măsură ce era bătut fără milă, încât abia își mai mișca mâinile și picioarele fărâmate de atâtea lovituri[235], în urma cărora au slăbit de puteri până și cei ce-l munciseră și-l biciuiseră, Eleazar stătea cu capul plecat, dar cu chipul neînduplecat. Și gândindu-se la vârsta lui înaintată, sau căutând mai curând să-l pună la încercare, unul din ei i-a zis[236]: "Declară măcar că vei mânca, încolo noi nu te vom sili să te atingi de mâncare". La care el a strigat: "Pentru nimic în lume, să mi se întâmple ca la vârsta mea înaintată[237] să mă fac uneltitor al unei rătăciri atât de copilărești, tocmai eu, care eram modelul rânduielilor celor mântuitoare! Pentru puținul cât aș mai avea de trăit, să colaborez eu la astfel de batjocuri[238], nesocotind suferințele întregii mele vieți de dragul tihnei scurtei mele bătrâneți? Bătrânețea se cade să fie liman de mântuire, iar nu ruină a vieții de până acum. Nu te voi trăda, lege a

---

233. *De Macc.* 397, 47.
234. *De Macc.* 397, 50.
235. *De Macc.* 398, 15, 28-29.
236. *De Macc.* 398, 32, 37.
237. Cf. 2 Mac. 6, 24; 28.
238. Cf. 2 Mac. 6, 25.

Patriei mele[239], nu mă voi lepăda de voi, așezăminte sfinte ale strămoșilor, n-am să vă calc în picioare nici pe voi, tradiții sfinte ale părinților noștri, nici nu-mi voi bate joc de voi, odăjdii preoțești, după cum, nici pe voi, cărunteți, nu vă voi pângări cu fărădelegile necinstei".

Dar ce să mai lungim vorba? Prin modul în care și-a încheiat viața în chinuri, el a ajuns să fie pentru ceilalți un adevărat model de statornicie[240], fiind luat drept pildă pentru cei slabi de suflet. Și, într-adevăr, ferice de un om în care suferințele n-au fost în stare să înăbușe rațiunea. Căci cum nu l-am putea numi fericit pe cel care a fost în stare să biruie prin tăria sufletească chinurile trupești și prin cârma credinței să-și păstreze simțirea neatinsă în noianul atâtor furtuni?

45. Iar după el s-au ridicat și ceilalți șapte feciori, împreună cu mama lor[241]. Căci se și cuvenea să-l rușineze pe tiranul care socotise că trebuie făcut începutul cu un bătrân râvnitor, dar care nu și-a dat seama că prin el s-a dat o pildă pentru ucenici, care au fost și mai viteji decât el, căci, cu cât amenința mai mult cu chinurile, cu atât prin pedepsirea fiecăruia din ei tiranul i-a făcut vrednici de cununi până și pe cei de vârstă așa zicând copilărească[242], întrucât niciunul din ei nu s-a înspăimântat de un stăpânitor atât de trufaș, ci i-au răspuns: "De ce ne tratezi cu atâta dispreț și de ce vorbești cu noi de parcă am fi niște copii? Va fi Legea noastră veche, dar rânduiala ei e cu tărie. Pune dar la încercare și dă aceste mădulare tinere la chinuri după cum îți place, dar n-o să afli inimi de copii și nici uneltirile schingiuirilor tale nu vor fi mai tari decât trezvia cuvenită cu care ne ținem noi Legea. Pe cel care s-a lăsat biruit de bătrânețe, pe acela îl va birui tinerețea, dușmana bătrâneții. În calitate de fii, urmăm pilda tatălui, în calitate de ucenici, ne urmăm dascălul. Pregătește dar uneltele potrivite torturilor; vederea lor nu ne va face să amuțim de groază, ci ne va îndemna doar la și mai multă răbdare!"[243].

46. Atunci a poruncit să fie dus la cazne cel mai mare dintre frați, dar acesta a grăit râzând: "Bine că păstrezi ordinea de vârstă. Dar cum îți poți închipui că noi vom călca Legea lui Dumnezeu? Iată,

239. *De Macc.* 398, 1 și urm.
240. Cf. 2 Mac. 6, 31.
241. *De Macc.* 400, 26.
242. *De Macc.* 401, 49.
243. *De Macc.* 399, 24.

noi suntem gata cu toții să murim pentru apărarea credinței noastre. Mă bucur că începi cu mine. Ce vrei să mai știi de la noi, tirane? Îți mărturisesc că noi ne închinăm numai lui Dumnezeu celui Atotputernic. Să iei seama la ce anume vom face cu toții. Dar dacă tu ții cu atâta încăpățânare să afli adevărul, atunci, la rândul nostru, de ce n-am socoti și noi că trebuie să-l apărăm cu toată puterea? Ce mai încoace-încolo? Îți stau la îndemână tot felul de cazne; să știi însă că [adevărata] credință va birui furia sălbăticiei. Poți să-mi iei viața, dar credința nu!".

47. A urmat al doilea[244], dar nici acesta n-a fost mai prejos în împlinirea îndatoririlor față de credința cea dreaptă, ci în timp ce îi jupuiau pielea capului a răspuns: "Îmi trageți acum pielea de pe cap, dar îmi rămâne un coif duhovnicesc pe care nu mi-l veți putea lua". Și într-adevăr acest coif nimeni nu-l poate scoate, după cum ne-a spus-o mai târziu Apostolul în Biserica Domnului: "Pentru că suntem mădulare ale trupului Lui, iar Hristos ne este capul"[245]. De aceea, insuflat de Duhul cel Sfânt, într-adevăr bine a prevăzut acest tânăr învățătura apostolică. Căci jupuiau ei ca niște fiare sălbatice țeasta capului, înfuriindu-se ca niște pantere sălbatice[246], dar el, parcă simțindu-se în altă lume, zicea: "Ah, cât de plăcut este să mori pentru credință[247], cât de dulce este toată cruzimea morții pentru dreapta credință, pentru că dincolo de toate aceste chinuri rămâne răsplata lor! E drept, rege, că aceste chinuri ale tale sunt acum mai puternice, dar la timpul său tu te vei munci și mai amarnic în suferințe negrăite, pentru că îți poți da seama de pe acum că ai pierdut bătălia".

48. Și după ce a murit și acesta, iată, a poruncit regele să fie adus la rând și cel de-al treilea. Și fiindcă a încercat să-l frângă fie prin înșelăciune, fie prin amenințări[248], acesta i-a răspuns: "N-am să-ți fac voia, nici n-am să mă plec înaintea poruncii tale! De dragul aleselor și vrednicelor comportări ale fraților mei nu-mi voi tăgădui frăția cu ei[249]. Cu cât vor fi mai mari chinurile pe care le vei pune asupra mea și cu cât vor fi mai grele strâmtorările cu care mă vei

244. *De Macc.* 402, 20.
245. Efes. 5, 30; 1 Cor. 11, 3.
246. *De Macc.* 402, 49 și urm.
247. *De Macc.* 402, 46-51.
248. *De Macc.* 403, 1.
249. *De Macc.* 403, 5.

amenința, cu atât mai puternice mărturii de frăție îți voi da". Drept urmare, regele a poruncit să i se taie limba[250]. Dar chiar când îi făceau acest lucru, el a strigat: "Ai fost biruit, Antioahe, când ai poruncit să-mi scoată unealta prin care vorbeam[251]. Prin aceasta ai mărturisit tu însuți că nu poți răspunde nimic în fața judecății și dovedești că șuvița de carne a limbii noastre e mai puternică decât vergile biciuirilor tale. Căci noi nu ne temem de bătăile tale, pe când tu n-ai să poți îndura biciuirile glasului nostru. Biciuirile noastre sunt credință, ale tale, fărădelege. De aceea, chiar și după ce îmi vei fi scos limba, te va biciui murmurând conștiința mea, în timp ce eu cad. Crezi, o, Antioahe, că vei scăpa dacă îmi amuțești glasul? Dumnezeu îi aude și pe cei care tac, ba îi aude parcă și mai bine[252]. Iată, mi-am deschis gura, mi-am întins limba, taie-o acum[253]. Dar să știi că nu vei tăia statornicia mea în credință, nu-mi vei frânge curajul, nu-mi va amorți puterea de cugetare, nu vei adormi în mine simțul adevărului, nu vei putea opri strigătul inimii. Dacă tai limba, până și sângele va striga, spunându-ți: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"[254]. Căci cine aude cugetul lăuntric, acela aude și glasul sângelui – chiar dacă cel necredincios ar zice "întuneric este împrejurul meu, pereții mă acoperă și nimeni nu mă vede"[255]. Dumnezeu toate le cercetează, toate le vede, nu-i nicio nelegiuire care să poată fi tăinuită de Judecătorul a toate, Care cunoaște toate înainte chiar de a se fi petrecut ele. Dar de ce să tot spunem vorbe? Rănile sunt mai grăitoare: rănile, chiar dacă le acoperim, cicatricea, chiar dacă o extirpăm, totuși credința n-o putem ascunde. Așa încât nu te poți lăuda că, tăindu-mi limba, faci cu neputință mărturisirea laudei. Destul L-am lăudat până acum pe Domnul prin cuvânt; de acum încolo să-L lăudăm prin suferință!".

49. După ce l-a omorât și pe acesta, regele a dat poruncă să-l lege de roată pe cel de-al patrulea[256], pentru ca să-l ucidă sfârtecându-i astfel toate mădularele. Dar pe când îl chinuiau cu sălbăticie, tânărul zise: "Îmi ciopârțești tu acum mădularele trupului, dar prin aceasta îmi sporești și mai mult desfătarea patimilor și nu-i lași nici

250. Cf. 2 Mac. 7, 10; *De Macc.* 403, 30.
251. *De Macc.* 403, 31.
252. *De Macc.* 403, 32.
253. Cf. Iov 33, 2.
254. Fac. 4, 10.
255. Înț. Sir. 23, 25.
256. *De Macc.* 403, 33.

morții măcar răgazul să mă mângâie ea". Căci s-a putut desprinde și din rotirea roții acesteia un glas ca de tunet care se deduce din alergarea bună și netulburată a vieții lui, așa cum s-a spus și despre Iacob și despre Ioan că sunt "fiii tunetului"[257]. Același lucru l-am recunoscut acum și din ceea ce am citit adineaori, anume că din felul cum se împreună dinții roților, mersul roții nu se oprește, ci continuă mai departe[258]. Tot așa decurge mai departe și viața, ca o roată rotundă și lipsită de izbituri; prin oricâte chinuri trece, ea se desfășoară întocmai ca o roată. Căci și Legea e îngrădită de har, iar ținerea Legii depinde și de felul în care are grijă de noi milostivirea lui Dumnezeu; căci cu cât ne frământăm mai mult, cu atâta suntem încercați mai tare, "căci, vorba poetului, mai curând am răbda aici de la dușmani tot felul de răutăți, numai să putem afla dincolo mângâiere la Dumnezeu"[259]. Și, iată, așa a murit frângându-i-se și acestuia firul vieții, dându-și duhul și sufletul ca un biruitor.

50. Cel de-al cincilea a fost legat și, după ce mai întâi l-au bătut, a poruncit regele să fie pârjolit cu foc și să îndure tot felul de arsuri[260]. Și picura sânge din rănile lui în așa măsură, încât șiroaiele de sânge care curgeau din rănile lui stingeau chiar luminile făcliilor, dar printre pâlpâirile flăcărilor se putea auzi glasul tânărului care spunea: "Îți mulțumesc, Doamne, că m-ai învrednicit să pot spune și eu cum a spus odinioară proorocul Tău: "Trecut-am prin foc, cu foc ne-ai lămurit, precum se lămurește argintul"[261]. Voi sta, dar, înaintea Ta, Doamne, cum ai curățat aurul în foc[262], iar dacă am avut vreo vină, focul a ars-o". Până la urmă, deci, și acesta s-a schimbat din stricăciune întru nestricăciune[263], mântuindu-și astfel viața.

51. Și cel de-al șaselea a fost supus la chinuri, dar și el a zis către rege: "Nu care cumva să te înșeli în zadar, crezând că a ta ar fi puterea cu care ne muncești acum. Această putere e prețul păcatelor noastre[264], ca unii care am păcătuit, și pentru aceea trebuie să fim pedepsiți, mulțumind lui Dumnezeu pentru că ne cere să ispășim aici greșeli îndoite, pentru ca dincolo să ne facă părtași de mân-

257. Marcu 3, 17.
258. Cf. Iez. 1, 16-17.
259. Vergiliu, *Eneida* I, 98.
260. *De Macc.* 404, 8; 22.
261. Ps. 65, 9.
262. Cf. Ps. 65, 10; *De Macc.* 404, 29.
263. Cf. 1 Cor. 15, 42.
264. Cf. 2 Mac. 7, 18.

gâiere. Dar îți mulțumim și ție pentru că ești atât de aspru și fără milă, încât în urma acestor chinuri Însuși Domnul, față de Care am greșit, să fie mai îngăduitor. În definitiv și chinurile le ducem mai ușor atunci când ne desfătăm cu suferințele pentru credință". După ce i s-a sfârtecat trupul în chinuri aspre și sălbatice, a trecut și acest tânăr alături de frații săi.

52. Mai rămăsese acum numai cel mai tânăr dintre frați. Până și lui Antioh îi era rușine că i-a fost dat să osândească pe un tânăr cu o vârstă atât de fragedă; de aceea, căutând să-l atragă prin viclenie, îi făgăduia onoruri, avuții, chiar prietenia sa[265], și că-i va încredința chiar și paza secretelor ale. Dar evlavioasa lui mamă l-a făcut atent pe tânăr, spunându-i cam ceea ce le spusese și celorlalți: "Nu știu cum v-ați zămislit în pântecele meu[266] și nici cum v-am dat duh și viață, după cum nu știu nici cum v-ați format fiecare cu chipul lui aparte, știu doar că toate acestea sunt darul Dumnezeului celui Atotputernic". Văzând îngrijorarea mamei, Antioh își închipuia că ea se teme pentru mântuirea lui[267], de aceea a început și el însuși s-o îndemne să-și întoarcă fiul de la astfel de încercări. Ea însă a grăit către copil cu glas de părinte, zicând: "Ai rămas numai tu singur[268], cea din urmă dintre nădejdile mele; tu ai fost cel din urmă care ai pus capăt nașterilor mele. Adu-ți aminte de mine, ca una care te-am purtat în pântece vreme de atâtea luni; de aceea nicio clipă să nu înțelegi greșit bătrânețea mea, să nu faci de rușine atâtea vitejii ale fraților tăi, să nu părăsești cortegiul lor sacru, să nu dezertezi din tovărășia lor. Iată câte triumfuri așteaptă să te vadă și pe tine ce faci. Privește spre ceruri[269], de unde ți-ai primit sufletul, de la Părintele a toate, privește spre pământ, care te-a hrănit până acum, privește spre frații care-și așteaptă tovarășul lor[270], privește la mama care te-a alăptat. Adu-le tuturor ca plată o jertfă de bunăcredință. Să nu te desparți de frați, să nu te rupi de mamă. Bogățiile pe care ți le făgăduiește Antioh sunt trecătoare, după cum trecătoare sunt și măririle pământești. Cununa cea netrecătoare este numai aceea pe care ne-o dă Dumnezeul cel Atotputernic. Domnul mi-a dat șapte fii ca șapte

265. Cf. 2 Mac. 7, 24; *De Macc.* 404, 38.
266. Cf. 2 Mac. 7, 21-23.
267. Cf. 2 Mac. 7, 24.
268. Cf. 2 Mac. 7, 27.
269. Cf. 2 Mac. 7, 28.
270. Cf. 2 Mac. 7, 29.

lumini dintr-o săptămână[271], abia de curând am încheiat cu ziua cea de-a şasea şi – cum spune Scriptura – lucrarea tuturora "a fost bună foarte". Îmi eşti dator aşadar, fiule, ca, după chinurile ce am îndurat şase zile, să-mi dai odihnă în ziua cea de a şaptea, aşa cum a fost sfinţită încă de atâtea veacuri".

Năpustindu-se atunci tânărul, a strigat: "Ce mai aştepţi?"[272]. Apoi el a declarat în gura mare că nicicum nu se poate despărţi de soarta fraţilor săi, ale căror jertfe sunt cu mult mai vrednice decât toate împărăţiile pământeşti, aşa încât, în ciuda insistenţei cu care îl copleşea regele, tânărul şi-a sfârşit şi el viaţa în chinuri şi mai groaznice decât ceilalţi fraţi ai săi.

53. La urmă a ajuns să fie ucisă şi mama lor[273]; şi cine ar tăgădui că ea nu poate fi socotită fericită, ca una care a fost întărită ca de şapte fortăreţe ale trupurilor celor şapte fii ai ei[274], încât nici n-a mai simţit deloc venirea morţii? Aş întreba: Cine se va îndoi de deplina ei fericire, când ea a fost dusă parcă flancată de şapte turnuri tocmai în locaşurile raiului, ca una care s-a apropiat de ceata prea sfântă a celor din jurul lui Dumnezeu, însoţită de cei şapte fii ai săi, nu numai ca de şapte glasuri melodioase, ci, prin patimile lor, [aceste glasuri] au intonat până şi în altarele cereşti laude de preamărire lui Dumnezeu? Cât de măreaţă este această naştere întru credinţa cea adevărată, cât de liniştitor este acest liman al evlaviei, cât de luminoase sunt candelele cele cu şapte braţe strălucitoare ale Bisericii[275], din pântecele căreia se aduce tuturor acestor făclii untul de lemn cel mângâietor! Bine rosteşte cuvântul Scripturii: "împarte o bucată în şapte şi chiar în opt"[276], şi aceasta pentru că într-unul şi într-altul din aceste numere însoţirea în şapte, ca la sabat, şi în opt, ca în Evanghelie[277], maica cea credincioasă a fost aceea care a adus această completare, prin aceea că prin astfel de fii a retrăit întreg cursul durerilor facerii şi al naşterii la credinţă[278].

---

271. Cf. Fac. 2, 2; 1, 31; *De Macc.* 406, 33.
272. 2 Mac. 7, 30.
273. Cf. 2 Mac. 7, 41.
274. *De Macc.* 405, 24.
275. Ieş. 25, 37.
276. Eccl. 11, 2.
277. *De Macc.* 406, 33.
278. *De Macc.* 406, 39.

54. Îmi vin în minte cuvintele rostite de această sfântă femeie copiilor ei: "Eu sunt aceea care v-am adus pe lume[279], eu v-am hrănit cu lapte; să nu vă pierdeţi nicicum bunul nume pe care-l aveţi!". Ştiu că alte mame obişnuiesc să-şi îndepărteze fiii de martiriu, iar nu să-i îndemne la el. Aceasta însă şi-a pus toată dorinţa ei de mamă în a-i îndemna mai mult spre viaţa cea netrecătoare decât spre cea vremelnică[280]. De aceea această mamă credincioasă era numai ochi şi urechi la încercările prin care treceau fiii ei şi, cu toate că de mila lor era zguduită până în adâncul inimii, din râvna pentru credinţă îşi stăpânea durerea, iar în faţa ispitelor îmbiate de Antioh de a-şi putea scăpa fiii, ea a preferat orice primejdie, înăbuşindu-şi gemetele firii şi dorind mai curând asprirea pedepsei pentru fiii ei şi venirea cât mai degrabă a morţii. Vedem de aici cât de puternică era ruga mamei faţă de fii ca nu cumva să trădeze careva de dragul de a rămâne în viaţă, ci toţi să ajungă împreună moştenitori ai unei muriri în credinţă. Dar e drept că nici fiii nu erau mai prejos de o astfel de mamă, ci se îndemnau şi ei unul pe altul, spunând cu aceeaşi râvnă şi parcă în acelaşi front duhovnicesc: "Vom birui cu toţii asaltul morţii"[281]; "atunci vom trăi, când cu adevărat vom trece prin încercarea morţii. De aceea nimeni să nu părăsească rânduielile credinţei[282], nimeni să nu se dea la o parte de la lupta cea biruitoare. Noi nu închinăm viaţa noastră unui om oarecare, ci lui Dumnezeu celui Atotputernic[283], nu luptăm pentru a plăcea unui om oarecare, ci Celui ce a creat toate. Aşa e lupta creştină, ca acela să se arate mai biruitor, care va fi fost ucis cu mai multă cruzime".

55. Drept aceea, niciunul dintre cei credincioşi n-a arătat că se teme de ceva[284], niciunul n-a tremurat, niciunul dintre fraţi n-a ezitat să meargă la moarte, ci prin chinuri cumplite toţi au alergat la moarte ca şi cum ar păşi pe o cale care duce spre nemurire. La rândul ei, mama lor s-a străduit să se ţină parcă de cortegiul fiilor[285], aducându-şi şi ea din toată inima ca jertfă alături de fiii ei şi mădularele

279. 2 Mac. 7, 27.
280. *De Macc.* 407, 17.
281. *De Macc.* 401, 33.
282. *De Macc.* 405, 28 şi urm.
283. *De Macc.* 405, 37.
284. *De Macc.* 406, 25.
285. *De Macc.* 408, 9.

trupului ei, încât chiar din felul cum au fost ele frânte se poate deduce puterea de jertfă cu care s-a săvârşit.

56. Cu toate că trupurile însângerate ale feciorilor cădeau rând pe rând, morţii se rostogoleau peste morţi, cadavre se prăvăleau peste cadavre, capetele se retezau unul după altul[286], platforma de judecată se umpluse de cadavrele celor şapte feciori, totuşi mama lor n-a plâns, nu s-a tânguit, ochii şi gura niciunuia din cei ce muriseră nu le-a închis[287] şi nici rănile nu li le-a putut spăla, ştiind că ele sunt mai glorioase dacă le vedem aşa, spintecate şi pline de praf şi de sânge, cum obişnuiau să se întoarcă din război cei biruitori şi cum aveau obiceiul să aducă trofee din rândurile duşmanilor, socotind să nu arunce peste ele niciun strai ca să le acopere, să nu le conducă cu convoi de înmormânare, ba nici chiar dânsa să nu-i însoţească până la groapă. Şi ce chitară ar intona cântece mai măreţe decât aceşti fii în clipele dinainte de a-şi da sufletul în urma unor chinuri atât de grele! Căci gemetele şi urletele umpleau văzduhul. La porunca ucigaşilor, ai fi putut vedea cum se înşiruie unul după altul ca şi corzile unei chitare şi ai fi putut auzi cum se formează din acele gemete biruitoare o melodie pe şapte voci ca de harfă. Desigur însă că aceste tonuri nu erau înşelătoare, cum se povesteşte despre cântecul sirenelor, care îi fermecau pe cei ce le ascultau, făcându-i să naufragieze[288], ci aceştia vesteau biruinţa prin jertfă. Şi nici nu linişteau urechile şi cugetul, cum face cântecul de lebădă, pentru că lebedele sunt sortite de la natură să moară, pe când aceşti feciori au murit din iubire[289] faţă de credinţă. Şi nici măcar murmurul porumbeilor nu răsună aşa de molcom şi de grav în adâncul pădurii cum răsunau într-o frumuseţe deosebită ultimele cuvinte ale muribunzilor[290]. Nici felul cum luminează luna faţă de celelalte stele nu se aseamănă cu chipul în care strălucea mama între cei şapte feciori ai ei atunci când au fost duşi să moară ca mucenici, şi când chipul ei strălucea de lumină, şi când ea stătea în mijlocul lor îmbrăţişându-i ca pe nişte biruitori.

57. O, maică cu adevărat mai tare decât diamantul[291], mai dulce decât mierea şi mai înmiresmată decât floarea! O, cu adevărat

---

286. *De Macc.* 408, 4.
287. *De Macc.* 408, 6.
288. Homer, *Odiseea* IX, 487.
289. *De Macc.* 410, 1.
290. Vergiliu, *Eneida* I, 57 şi urm.
291. *De Macc.* 409, 7; 10.

"iubirea ca moartea e de tare și ca iadul de grozavă este ardoarea"[292] pentru evlavie și pentru credință! Niciuna din furtunile patimilor, oricât de mari ar fi fost ele, n-a fost în stare să pună stavilă iubirii tale[293]. Niciunul din iureșurile atâtor sălbăticii n-a putut-o speria, ci, după cum plutea arca liniștită în potopul de odinioară care a cuprins toate întinderile lumii de atunci, tot așa rămâneai și tu netulburată în credință în fața unor revărsări atât de sălbatice de patimi și, cu toate că ai fi putut să alegi scăparea fiilor tăi, totuși tu n-ai voit-o. Cu ce dragoste să te preamăresc, o, zălog scump al acestei mame sfinte? Cu ce cuvinte se zugrăvesc portretul făpturilor voastre trupești și sufletești? Ați stat înaintea unor întregi armate regești, cărora le era supusă lumea întreagă[294], de fața cărora au dat înapoi până și India cea înconjurată de tainele mării celei atât de îndepărtate, și fără ciocnire armată ați dobândit singuri biruință asupra unui rege înfumurat. Aceasta vrea să spună că prin voi numai armele credinței au fost cele care au biruit. Tiranul v-a pus la cazne destule, dar pentru că n-a fost în stare să vă înfrângă, de aceea până la urmă a pierit și el de o moarte crudă.

---

292. Cânt. Cânt. 8, 6.
293. Cf. Cânt. Cânt. 8, 7.
294. *De Macc.* 410, 30.

DESPRE PATRIARHUL IOSIF

INTRODUCERE

Așa cum desprindem din tradiția liturgică a Bisericii răsăritene, îndeosebi în lunea din Săptămâna Mare, figura lui Iosif cel vândut de frații săi este una dintre cele mai impresionante ale Vechiului Testament, el fiind dat mereu ca exemplu atât pentru curăția și nevinovăția sufletului la care poate ajunge un creștin, cât și ca prefigurare a jertfei izbăvitoare aduse de Mântuitorul Iisus Hristos pentru mântuirea și răscumpărarea din păcate a neamului omenesc. Este deci ușor de înțeles de ce amândouă tâlcuirile, morală și alegorică, se întâlnesc și în această lucrare a Sfântului Ambrozie. În câteva locuri aceste înțelesuri deosebite sunt specificate direct. Astfel, în paragrafele 20, 58, 76 se vorbește deschis despre "două interpretări: morală și tainică sau alegorică". Mai ales tâlcuirea alegorică a fost cultivată de autor cu asiduitate. În paragraful 47 ni se spune deschis că "Iosif este tipul tainic al lui Hristos". Trebuie subliniat că dorința de a găsi neapărat o explicare morală sau alegorică anumitor fapte este adeseori forțată. Dacă pentru semnul crucii era oarecum firesc să se spună că el este și o prefigurare a celor trei sute de dinari, amintită în paragrafele 14 și 75, în schimb a vedea pretutindeni o corespondență tainică între Veniamin (fiul lui Iacob) și Sfântul Pavel e mai puțin izbutit. Rămâne însă apropierea morală dintre "atunci" și "acum" sau, cum spune Sf. Ambrozie în legătură cu tălmăcirea visurilor respective: "vis vechi, fapte recente". Se știe că marele ierarh face adeseori aluzii la actualitate!

Izvoarele *folosite sunt, ca și pentru alte scrieri, mai ales Filon Evreul, iar dintre creștini, omiliile lui Origen. Astfel, rămân adevărate și pentru această lucrare constatările prof. J. Gribomont: "Nu cunosc studii recente privitoare la sursele orientale folosite de Sfântul Ambrozie. Este cunoscută prețuirea lui față de Sf. Vasile și Chiril al Ierusalimului. Cercetările actuale se îndreaptă spre sursele filosofice"*

(Exploration dans les homiliares de l'Orient, în "Rivista di Storia e Letteratura Religiosa", Torino 1978, p. 231).

Data *redactării nu pare a fi depășit anul 388, cum propun Labriolle, Rauschen și alții, dat fiind și faptul că autorul amintește de două ori de cazul "Calligonas" (comandantul gărzii personale a împăratului, care l-a amenințat pe Sf. Ambrozie cu pedeapsa capitală), despre care scrie mai pe larg surorii sale Marcelina. Faptul că în scrierea de față se amintește și de* Tâlcuirea Ps. 118, *scrisă în anii 387–388, urmează că datarea 388–390 e cea mai probabilă.*

Scopul *scrierii e același ca și la celelalte: încreștinarea gândirii și mai ales a purtării creștinului în Biserică, în familie, în societate. Sf. Ambrozie a înțeles să facă acest lucru prin predici catehetice. Așa și începe predica: "Azi vine la rând istoria patriarhului Iosif".*

Textul a fost mult și de timpuriu gustat, dovadă că încă în secolul VI îl cunoștea Cassiodor, iar Codex Bonniensis din sec. VII, care s-a dovedit cel mai corect, ne aduce o dovadă peremptorie că stilul Sfântului Ambrozie îl cucerește de la început pe cititor.

DESPRE PATRIARHUL IOSIF

1. Viața sfinților este model de viețuire pentru ceilalți. De aceea am și socotit să luăm rând pe rând tot șirul bărbaților mai deosebiți din Scriptură, ca, deodată cu istorisirea vieților lui Avraam, Isaac și Iacob, precum și a celorlalți drepți, luând pildă din virtuțile lor, să ne croim o astfel de potecă, pe care să pășim pe urmele acestor nevoitori[1]. Dintre cei de care ne-am ocupat mai mult, astăzi vine la rând istoria patriarhului Iosif. În legătură cu el au ieșit în evidență mai multe virtuți, în primul rând au strălucit curăția și fecioria. Drept aceea, s-ar cădea ca întrucât de la Avraam ați învățat devotamentul neclintit al credinței, de la Isaac, curățenia cugetului său neprihănit, iar de la Iacob, răbdarea deosebită în cuget și în suferințe, din aceste variate virtuți să vă îndreptați gândul tocmai spre unele din aceste străduințe. Căci chiar dacă s-ar putea ca acelea să fi fost mai răspândite, totuși acestea sunt mai clare și pătrund mintea cu atât mai ușor cu cât sunt descrise și precizate mai mult.

2. Să luăm dar pe Sfântul Iosif ca model de feciorie. Căci în obiceiurile și în faptele lui, însoțitoarea înfrânării strălucește ca o cunună a harului. Poate și din faptul că era iubit de către părinți mai mult decât ceilalți frați. De altfel a existat o invidie care nu poate fi uitată sau trecută cu vederea.

3. Căci din ea a izvorât temeiul întregi istorii, [și asta] ca să cunoaștem că tânărul nu avea de gând să se răzbune pentru nedreptatea de care era copleșit sau să plătească în felul acesta pentru relele pe care le suferea. Cum spunea și David proorocul: "de am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut mie rău"[2]. Dar ce ar fi meritat să le facă Iosif fraților lui: să-i jignească și el cum l-au jignit ei ori să-i iubească așa cum l-au iubit și ei? Cei mai mulți așa și procedează. Or, aici se întâmplă un lucru ieșit din comun, și anume să iubești până și pe vrăjmașul tău[3], cum ne-a învățat Mântuitorul.

---

1. Pasaj tipic pentru caracterul practic și de cunoscut moralist al scriitorului. El își dădea seama ca puțini alții ce valoare educativă au exemplele *(exempla trahunt)*.
2. Ps. 7, 4.
3. Cf. Matei 5, 44.

4. Aşadar, pe bună dreptate trebuie să-l admirăm pe Iosif care a făcut aceasta înainte de a se fi vestit prin Evanghelie, şi anume ca tocmai cel jignit să fie îngăduitor, să renunţe la ambiţii şi, deşi vândut, să nu dea importanţă nedreptăţii ce i s-a făcut, ci să răspundă la insultă cu iertare, ceea ce am învăţat cu toţii, dar abia după venirea Evangheliei (şi nici atunci toţi); aşa ceva nu putea face oricine. Să aflăm dar şi despre invidia sfinţilor, ca să imităm răbdarea lor şi să ne dăm seama că nici ei n-au avut în trupurile lor o făptură mai nobilă decât a noastră sau că nu şi-au dat seama să se ferească de păcate, ci şi-au îndreptat viaţa. Aşadar, dacă până şi pe sfinţi i-a muşcat invidia, atunci cu cât mai mult nu va trebui să ne ferim să nu ne aprindem de pârjolul ei noi, cei păcătoşi?

5. Învăţăm de aici, aşadar, cum trebuie să fie simţămintele părinţilor, dar şi iubirea copiilor. Plăcut lucru este să-ţi iubeşti copiii, căci ce poate fi mai frumos decât să-i iubeşti? Dar adeseori, dacă nu le-o acordăm cu măsură, chiar şi această iubire părintească dăunează copiilor, fie pentru că-l copleşim pe cel iubit cu prea multă îngăduinţă, fie pentru că prin preferinţa arătată unuia faţă de ceilalţi primejduim sentimentele familiale. Mult mai mult dăm copilului atunci când îi sădim iubirea faţă de toţi ceilalţi fraţi. Aceasta-i dărnicia cea mai bună a părinţilor, aceasta e moştenirea cea mai bogată a fiilor. Aceeaşi dragoste trebuie să-i lege pe toţi copiii pe care i-a unit aceeaşi fire maternă. Evlavia nu pune preţ pe câştigul de bani atunci când e vorba de iubirea care se dăruieşte. De ce te miri dacă pentru moşie sau pentru casă izbucnesc între fraţi certuri, când din pricina unei haine alese s-a aprins invidia între fiii dreptului Iacob?

6. Cum adică? Trebuie condamnat oare Iacob pentru că iubea pe unul mai mult decât pe ceilalţi? Dar, pe de altă parte, nu putem răbda nici ca părinţii să-şi ia prea mare libertate şi să nu iubească mai mult pe cei despre care ei ar crede c-ar fi mai vrednici. Dar nici nu trebuie să înlăturăm din copii dorinţa de a iubi pe cineva mai mult. De fapt însuşi Iacob pe acela îl iubea mai mult, în care prevedea semne mai evidente de bunătate; nu atât [să reiasă] că tatăl l-a preferat pe acel fiu, cât trebuie să vedem în primul rând taina prin care proorocul ne-a dat pe bună dreptate să înţelegem că acea haină a lui deosebită însemna că el s-a îmbrăcat într-o haină a virtuţilor, deosebită de a fraţilor săi.

7. În sfârşit, în sufletul tânărului până într-atât a strălucit dragostea dumnezeiască, încât a visat că pe când se aflau la legatul snopilor în ţarină i se părea că vede cum snopul lui s-a sculat şi stătea drept[4], pe când snopii celorlalţi fraţi ai săi s-au strâns roată şi s-au

4. Fac. 37, 6 şi urm.

închinat snopului său; prin aceasta de bună seamă se descoperea viitoarea Înviere a Domnului Iisus, pe Care și in Ierusalim când L-au văzut cei unsprezece ucenici s-au închinat Lui[5], dar și toți sfinții se vor închina Lui atunci când vor învia, după cum este scris[6]: "Venind, vor veni cu bucurie, ridicând snopul lor". După care, răstălmăcind prin invidie cele arătate în vis și dând tălmăcirea după gândurile lor, ceilalți frați au răspuns; "Nu cumva ai să domnești tu peste noi? Sau poate ai să ne stăpânești?"[7]. Căci arătarea din vis tocmai acest lucru îl anunța, că va veni un Împărat înaintea Căruia "tot genunchiul se va pleca"[8]. El a mai visat însă și alt vis și l-a istorisit tatălui și fraților săi, anume că soarele și luna și alte unsprezece stele i se închinau lui[9], pentru care tatăl său l-a certat și i-a zis: "Ce înseamnă acest vis pe care l-ai visat? Au doară și eu și mama ta și frații tăi vom veni și ne vom închina ție până la pământ?"[10]. Și cine putea fi Acela căruia părinții și frații I se vor închina până la pământ dacă nu Hristos Iisus, când Iosif și Maria, împreună cu ucenicii Lui I se vor închina, mărturisindu-L a fi Dumnezeu adevărat[11] în acel trup, despre Care stă scris: "Lăudați-L pe El soarele și luna, lăudați-L pe El toate stelele și lumina"[12]. Iar supărarea tatălui ce altceva însemnează decât învârtoșarea inimii poporului lui Israel, din care a ieșit Hristos după trup, în Care nici azi nu cred și nu vor să I se închine ca lui Dumnezeu, nerecunoscând așadar că El S-a născut din sine? Mereu aud învățăturile Lui, și totuși nu cred; citesc și ei că soarele și luna Îl preamăresc, și totuși nu vor să creadă că prin ele despre Hristos a fost vorba. Așadar Iacob nu poate fi confundat cu altcineva, și aceasta tocmai pentru dragostea ce-l caracteriza. Nu-i lipsea nici dragostea datorată părinților, doar că prin ea exprimă sentimentul greșit al mulțimii.

9. Se vede așadar că totuși patriarhul Iacob a crezut după atâtea arătări că prin amândouă visele se proorocea limpede că ele se referă atât la persoana Celui drept, cât și la un anumit popor, anume că Fiul lui Dumnezeu va veni în lume și că va fi iubit de cei drepți, dar va fi tăgăduit de cei necredincioși. Prin ele vedea tainele viitoarei întrupări, prin care se trimite Fiul la frați, ca să vadă dacă ei sunt într-adevăr acele oi[13] pe care Dumnezeu le căuta, la o anumită dorință

5. Matei 28, 16.
6. Ps. 125, 6.
7. Fac. 37, 8.
8. Filip. 2, 10.
9. Cf. Fac. 37, 9.
10. Fac. 37, 10.
11. 1 Ioan 5, 20.
12. Ps. 148, 3.
13. Cf. Fac. 37, 14.

a patriarhului, dacă nu cumva tocmai despre ele a spus Însuşi Domnul Iisus: "Nu sunt trimis decât către oile cele pierdute ale casei lui Israel"[14]. "Şi l-a trimis pe Iosif în Sichem"[15] – zice Scriptura –, care tâlcuindu-se înseamnă "umăr fără spate"[16], cu alte cuvinte la cei care nu vor să se întoarcă la Dumnezeu, ci se îndepărtează fugind de la faţa Lui, cum fac păcătoşii. Căci scris este: "şi s-a dus Cain de la faţa lui Dumnezeu"[17]. La fel şi proorocul: "că îi vei pune pe ei pe fugă"[18]. Căci dreptul nu se depărtează de la faţa lui Dumnezeu, ci o caută, zicând: "ochii mei caută pururea spre Domnul"[19]. Şi tot aşa scrie şi Isaia despre sine când a întrebat Dumnezeu: "Pe cine voi trimite şi cine va merge pentru Noi?", la care bucuros a răspuns: "Iată-mă, trimite-mă pe mine"[20]. Ba şi dreptul Simeon aştepta să-L vadă pe Hristos Domnul şi, după ce a văzut că-L priveşte pe Însuşi iertătorul păcatelor şi Mântuitorul întregii lumi, a cerut, ca şi cum s-ar fi simţit spălat de orice păcat, să fie dezlegat de orice legătură a cărnii, zicând: "Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne, că văzură ochii mei mântuirea Ta"[21]. De aceea şi Zaheu când şi-a găsit întâiul temei al bucuriei sale n-a pregetat să se urce în copac pentru ca să-L vadă pe Iisus[22]. Aşadar Iosif a fost trimis de tatăl său la fraţii lui, dar în primul rând de acel Tată deosebit, "Care pe Însuşi Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat morţii pentru noi toţi"[23], aşadar de acel Tată despre Care e scris: "trimiţând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului"[24].

10. Şi cartea ne mai spune că "Iosif a fost găsit de un om rătăcind pe câmp"[25] pentru că nu-i putea găsi pe fraţii săi. Şi nu pe nedrept rătăcea, pentru că de fapt el îi căuta pe nişte rătăciţi, după cum spune Scriptura: "Cunoscut-a Domnul pe cei ce sunt ai Săi"[26]. Într-un fel şi Iisus însuşi "fiind ostenit de călătorie, S-a aşezat lângă fântână"[27]. Şi obosea, deci, cel care nu afla poporul lui Dumnezeu,

---

14. Matei 15, 24.
15. Fac. 37, 14.
16. Filon, *Quod deterius potiori insidiari spleat* 4, ed. J. Feuer, Paris, 1965, p. 24.
17. Fac. 4, 16.
18. Ps. 20, 13.
19. Ps. 24, 16.
20. Is. 6, 8.
21. Luca 2, 25; 29-30.
22. Cf. Luca 19, 4.
23. Rom. 8, 32.
24. Rom. 8, 3.
25. Fac. 37, 15.
26. 2 Tim. 2, 19.
27. Ioan 4, 6.

pe care-l căuta, şi care se îndepărtase de la fața Domnului[28], aşa cum se îndepărtează de Hristos fiecare din cei ce păşesc pe drumul păcatului. Păcătosul se îndepărtează de Hristos, cel drept intră la El. Căci şi Adam cel ce greşise "s-a ascuns"[29], pe câtă vreme cel drept zice: "să ajungă înaintea Ta rugăciunea mea, Doamne!"[30]. Iar Iosif şi-a aflat frații tocmai în Dotaim, cuvânt care înseamnă "trădare"[31]. Căci unde se află cel ce părăseşte pe Dumnezeu, dacă nu într-un fel de trădare? Nu-i de mirare că trădau cei care nu-L auzeau pe Cel ce grăieşte: "Veniți la Mine toți cei osteniți şi împovărați, şi Eu vă voi odihni pe voi"[32]. Şi când Iosif venea spre Dotaim, "văzându-l de departe, până a nu se apropia de ei, frații lui au început a unelti asupra lui ca să-l omoare"[33]. Şi desigur că de mult petrecea cugetul lor în trădare şi unelteau împotriva lui, pentru că de mult nu Se mai apropiase Hristos de ei. Căci dacă s-ar fi apropiat de ei măcar chipul lui Hristos, atunci desigur că nu şi-ar fi urât fratele; or, cei care cugetau la ucidere nu puteau fi aproape: "Iată – spune Scriptura mai departe –, visătorul acela de vise vine! Haideți să-l omorâm!"[34]. Şi oare nu cam aceleaşi vorbe le rosteau şi cei care cugetau la uciderea cea fără de lege, după cum însuşi Solomon spune despre ei: "Să vânăm pe cel drept, fiindcă ne stinghereşte"[35]? Sau, cum continuă istoria din cartea Facerii: "...şi vom vedea ce se alege de visele lui!"[36]. Aşa s-a scris despre Iosif, dar s-a completat când s-a spus despre Hristos şi când iudeii spuneau despre pătimirea Lui: "Dacă este regele lui Israel, să Se coboare de pe cruce, şi vom crede în El; să-L scape acum dacă-L vrea pe El"[37]. Oare frații lui n-au fost şi ei atât de nelegiuiți încât să-l omoare? Şi atunci, de unde vredniciile atâtor patriarhi, încât legea să-i desemneze numai pe ei doar prin trei cuvinte? Şi cum se împacă între ele faima credinței cu dovezile nelegiuirii? Tot astfel şi poporul iudeu suferea de aceeaşi boală sufletească. De aici toată invidia, de aici planul uciderii: invidie ca formă, iubire ca afect.

---

28. Cf. Fac. 4, 16.
29. Fac. 3, 8.
30. Ps. 87, 2.
31. Cf. Fac. 37, 17; Filon, *Quod det. pot. ins. 9*, p. 28.
32. Matei 11, 28.
33. Fac. 37, 18.
34. Fac. 37, 19-20.
35. Înț. Sol. 2, 12.
36. Fac. 37, 20.
37. Matei 27, 42-43.

13. Mai departe ne istoriseşte Scriptura că, păstrând în ei încă legile sacre ale familiei, Ruben şi Iuda au dorit să-l scape din mâinile celorlalţi fraţi[38], căci pe bună dreptate se vorbeşte despre binecuvântarea părintească atunci când se atribuie cuvintele: "Închina-se-vor ţie feciorii tatălui tău. Pui de leu eşti, Iudo, şi însuşi aşteptarea neamurilor"[39], cuvinte care nu I se potrivesc decât lui Hristos, Căruia I-a fost menit să I se aducă închinare din partea fraţilor şi să fie aşteptat de neamuri, pentru că nu Şi-a întinat trupul cu noroiul vreunui păcat. Nici Aşer nu aproba ceea ce se petrecea, când ne gândim că despre el stătea scris: "din Aşer va veni pâinea cea grasă şi regilor le va da mâncăruri alese"[40]. Iar despre Iosif ştim că era scris tot acolo: "Iosif, fiu mărit, fiu înălţat al meu, Iosif, fiul meu cel mai tânăr, la mine întoarce-te"[41], încât tocmai [în legătură cu] acela pe care-l prigoneau în uneltirile lor, s-a dovedit că binecuvântările date lui "întrec binecuvântările munţilor celor din veac şi binecuvântările colinelor celor veşnice"[42]. De aceea, asupra Cui s-ar putea închipui că se potrivesc acestea dacă nu asupra Celui ale Cărui vrednicii întreceau prin puterea Lui nemărginită până şi piscurile dorinţelor celor mai mari sfinţi, Cel cu a Cărui juruinţă nimeni nu s-ar putea socoti a fi deopotrivă! Aşadar, la patriarhi se îndreaptă invidia prin iubire, încât li se trece cu vederea greşeala şi sunt ridicaţi la sfinţenie prin descoperirile dumnezeieşti. Căci nu-i lucru atât de vinovat să fi vorbit ca orice om păcătos, pe cât e de mare, vezi, fericirea care numai de la Hristos poate veni. Au coborât oarecum în popor persoana păcătosului, ca să dobândească în schimb iertarea Domnului şi Mântuitorului. Desigur că iertarea a spălat greşeala, dar prin aceasta greşeala n-a desfiinţat iertarea.

14. Şi ca să recunoaştem că se referă în chip tainic în acelaşi timp la popor ca şi la Hristos, iată cuvintele acestea: "Haideţi să-l vindem pe Iosif ismaeliţilor"[43]; căci ce altceva poate să însemne aici numele lui Iosif decât să ne ducă cu gândul la iertarea dumnezeiască şi la recunoaşterea lui Dumnezeu cel peste toate? Căci propriu-zis, cine e vândut dacă nu "Cel care fiind în chipul lui Dumnezeu n-a socotit o răpire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine, chip de rob luând"[44]? Căci nici noi nu L-am fi dobândit dacă ai

38. Cf. Fac. 37, 21.
39. Fac. 49, 8-10.
40. Fac. 49, 20.
41. Fac. 49, 22 (după ed. sinod. din 1914).
42. Fac. 49, 26.
43. Fac. 37, 27; Filon, *De Josepho* 6 (II, 46, 7, citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 81).
44. Filip. 2, 6-7.

Săi nu L-ar fi vândut. Rău L-au vândut, și mai rău L-au plătit. L-au vândut unor negustori, și ei au cumpărat mireasma cea bună de la niște trădători, căci L-a vândut Iuda și L-au cumpărat niște ismaeliți[45], ceea ce în tâlcuire latină înseamnă "cei ce urăsc pe Dumnezeul lor". De aceea, într-un loc aflăm de douăzeci, în alt loc de douăzeci și cinci, iar în al treilea loc aflăm că Iosif a fost cumpărat cu treizeci de arginți[46], pentru că nu era aceeași pentru toți valoarea cu care a fost prețuit Hristos, ci pentru unii mai mică, pentru alții mai mare[47]. Creditul celui care cumpără face să crească valoarea mărfii. Înaintea unui credincios Dumnezeu are mai mult preț, în schimb pentru cel păcătos mai prețios este cel care-l răscumpără. Dar și mai de preț decât acesta este cel ce are belșug de har. În sfârșit, pentru cel căruia i s-au iertat multe, prețul este și mai mare, pentru că celui căruia i s-a iertat mai mult, aceluia îi este mai drag, după cum a spus-o Însuși Domnul în Evanghelie despre acea femeie care a turnat mir de bună mireasmă peste picioarele Lui și cu lacrimi I-a spălat picioarele și cu sărutări le-a uscat, atunci când a zis Domnul către Simon: "De aceea îți zic: Iertate sunt păcatele ei cele multe, pentru că a iubit mult. Iar cui i se iartă puțin, puțin iubește"[48].

Dar uneori deosebirea de preț nu se măsoară numai după cantitate, ci și [altfel], după cum putem vedea din mirul despre care Domnul ne-a istorisit că femeia pentru înmormântarea Lui l-a vărsat, cum deducem din spusele lui Iuda "căci se putea vinde acest mir cu peste trei sute de dinari"[49], deși se pare că prin acest număr nu se exprima atât cantitatea, cât semnificația crucii[50]. Așadar, și aici deosebirea dintre douăzeci sau treizeci de talanți ori de arginți e un semn de desăvârșire fie îndoită, fie întreită. Căci douăzeci și cinci de talanți de aur sunt pentru jubileu, care înseamnă număr de iertare și de curăție, ceea ce cuprinde partea cea mai prețioasă la care poate râvni cineva. Or, și de astă dată, ca să ne îndrepteze gândul spre aceeași formă a pătimirii Domnului, patriarhul Iuda grăiește: "Haideți să-l vindem pe Iosif ismaeliților, dar mâinile noastre să nu le ridicăm asupra lui"[51], cam tot așa cum au spus și iudeii în legătură cu patima lui Iisus: "Nouă nu ne este îngăduit să omorâm pe nimeni; ca să

45. Cf. Fac. 37, 25.
46. Fac. 37, 28.
47. Cf. Matei 26, 15.
48. Luca 7, 47.
49. Marcu 14, 5.
50. Să nu se uite că valoarea numerică a literei T e 300, deci e vorba de o prefigurare a Sfintei Cruci.
51. Fac. 37, 22.

se împlinească cuvântul Lui, însemnând cu ce moarte avea să moară"[52].

15. Căci încă de atunci se prefigura semnul pătimirii pe cruce, prin aceea că "a fost dezbrăcat de haina cea lungă și aleasă"[53], adică de trupul pe care-l luase asupra Lui, fiind dezbrăcat de mulțimea firească a virtuților, adică de haina Lui, ceea ce vrea să spună de trup, căci dumnezeirea nu poate fi stropită cu sânge și nici nu poate avea îmbrăcăminte trupească, în schimb nemurirea veșnică nu I-au putut-o răpi. Această haină fiarele evreiești au stropit-o cu sânge, acelea despre care se zice: "Iată, vă trimit ca pe niște miei în mijlocul lupilor"[54].

16. Iar de faptul că groapa era uscată[55] de ce să ne mirăm, câtă vreme fântâna iudeilor nu are apă, ca unii care "pe Izvorul apei celei vii L-au părăsit și și-au săpat fântâni sparte, care nu pot ține apă"[56]? Și ca să știi că taina aceasta este plină de adevăr, Însuși Domnul a spus despre Sine: "Pusu-M-au în groapa cea mai de jos, întru cele întunecate și în umbra morții"[57].

17. Așadar, pe Hristos aceia Îl cumpără, care-I aduc miruri de bună mireasmă[58], precum și tămâie, prin care se aduc jertfe pe altarul bunei credințe, cum grăiește și David: "Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta"[59], la fel și rășină, la care se adaugă și marmură zdrobită. Dar există și o rășină a duhului, care să înzdrăvenească fracturile sufletului tău, să le unească pe cele frânte și să le strângă pe cele rupte, căci această rășină duhovnicească întărește până și unele mădulare sfărâmate ale sufletului, împreunându-le din nou fără de nicio durere. Doar și proorocul Ieremia căuta așa ceva ca să încerce să vindece, dacă ar mai fi cu putință, zicând: "Aduceți balsam pentru rănile lui, că poate se va vindeca. Am căutat să vindecăm Babilonul, dar nu s-a vindecat"[60]. Dar sinagoga nu s-a vindecat, și balsamul acesta a trecut la Biserică. De aceea s-a spus că "dinspre Galaad venea o caravană de negustori"[61], adică din averea și din sălașul lor mărturiile își mutau mărfurile lor spre Biserică, pentru că ei credeau că astfel balsamul acesta va vindeca păcatele

52. Ioan 18, 31-32.
53. Fac. 37, 23; Cf. Ioan 19, 23.
54. Luca 10, 3.
55. Cf. Fac. 37, 24.
56. Ier. 2, 13.
57. Ps. 87, 6.
58. 2 Cor. 2, 15.
59. Ps. 140, 2.
60. Ier. 51, 8-9.
61. Fac. 37, 25.

neamurilor. Căci despre ele s-a spus: "Întăriți-vă voi, mâini slabe, și prindeți putere, genunchi slăbănogi"[62]. Cu alte cuvinte, balsamul acesta e credință curată. La ea a făcut apel Apostolul Pavel atunci când i-a zis ologului: "În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, scoală-te și umblă!"[63]; și, într-adevăr, s-a sculat și a început să umble. Și tot la aceea, când a zis slăbănogului: "Enea, te vindecă Iisus Hristos. Ridică-te și-ți strânge patul"[64]. Și s-a sculat și și-a adunat patul. Și tot aceeași credință o avea și când a zis celei moarte: "Tavita, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, scoală-te"[65]. Și cea moartă s-a ridicat. Prin lucrarea acestei credințe vor prinde viață și pietrele acelea despre care a zis Domnul că "puternic este să scoată din ele fii ai lui Avraam"[66]. Cu doctoria acestei credințe s-a ridicat și ologul, s-a înzdrăvenit slăbănogul și a înviat Tavita cea moartă.

18. Și tot același lucru pare a însemna și înmuierea hainei lui Iosif în sângele iedului[67], pentru că din invidie au căutat prin mărturii mincinoase să tragă în păcat pe Cel care a iertat păcatele tuturor[68]. Pentru noi e vorba de un miel[69], pentru ei, de un ied; de dragul nostru a fost junghiat și astfel a ridicat păcatele lumii. Același înțeles îl avea la evrei iedul, căci atâția câți puteau să mănânce un ied se adunau laolaltă și își mărturiseau la un loc păcatele. De aceea s-a și zis: "dar voi întreceți măsura părinților voștri"[70].

Și tot pe bună dreptate deplângea și Iacob împrăștierea urmașilor atunci când își plângea ca tată pe fiul cel pierdut[71], jelind ca un adevărat prooroc pieirea iudeilor. În sfârșit, Iacob și-a sfâșiat hainele sale, lucru pe care citim că la patima Domnului l-a făcut și arhiereul[72], în care nu trebuie să vedem doar o persoană particulară, ci îndatorirea unei slujbe publice. Căci și "catapeteasma templului s-a rupt în două"[73] pentru ca, tainele fiind pângărite, iar poporul prădat de îmbrăcămintea mântuitoare, să reiasă și prin astfel de mărturii că, poporul fiind dezmembrat, va trebui, în sfârșit, nimicit, căci orice dezbinare se destramă ușor. Și într-adevăr era dezbinat din clipa în

---

62. Is. 35, 3.
63. Fapte 3, 6.
64. Fapte 9, 34.
65. Fapte 9, 40 (așa se află în textul Sfântului Ambrozie).
66. Matei 3, 9.
67. Cf. Fac. 37, 31.
68. Cf. Matei 26, 60-61.
69. Ioan 1, 29.
70. Matei 23, 32.
71. Cf. Fac. 37, 34.
72. Cf. Matei 26, 65.
73. Matei 27, 51.

care ceea ce fusese a lui Dumnezeu a ajuns de acum să fie a diavolului. Nici nu puteau rămâne nedezbinaţi cei care despărţiseră pe fiu de tată.

19. Aşadar, Iosif odată vândut, a fost dus în Egipt[74] şi cumpărat de mai-marele bucătarilor. Desigur că persoana care pregătea mâncărurile nu ducea viaţă prea liniştită, încât sufletele să se poată desfăta deplin din dulceaţa credinţei; căci nicio mâncare nu-i mai plăcută decât cunoaşterea şi învăţătura. Până atunci exista în Egipt o crudă şi rea credinţă, pe care n-o puteau îmblânzi nici cea mai arzătoare dorinţă de cunoaştere dumnezeiască, nici cea mai vie sete după învăţătura cea adevărată[75], şi nici cuvântările înfocate ale Domnului nu mistuiseră conştiinţele oamenilor. Or, Iosif a fost vândut în Egipt tocmai în vederea faptului că Hristos avea să vină la cei despre care s-a zis: "pentru păcatele voastre aţi fost vânduţi"[76]; şi de aceea cu sângele Său i-a răscumpărat pe cei pe care îi "vânduseră" înseşi propriile lor păcate. Dar luând asupra Sa această menire, Hristos a fost vândut nu pentru că ar fi trebuit să fie dat preţ pentru păcat, întrucât El nu săvârşise păcat[77]. Aşadar, pentru ceea ce eram noi datori, El a încheiat un adevărat legământ, a îndurat condiţiile grele ale zapisului[78], l-a înlăturat pe cămătar, l-a eliberat pe datornic; a plătit singur pentru ceea ce eram toţi datori, atâta doar că nu ne-a îngăduit să ieşim singuri din robie, ci a luat asupra Lui această sarcină, şi anume pentru ca să dea la o parte robia lumii, să redea libertatea raiului şi să dea un nou farmec măririi şi împărtăşirii din darurile Lui. Aceasta, când ne gândim la partea tainică a lucrurilor[79].

20. În privinţa laturii lor morale, întrucât Domnul Dumnezeul nostru vrea ca toţi să se mântuiască[80], le-a dat şi prin mijlocirea lui Iosif o mângâiere celor ce se află în robie, învăţându-i că, în ultima analiză, purtarea morală e superioară şi că nu există nicio atitudine care să nu-şi aibă moralitatea ei, desigur dacă conştiinţa fiecăruia îşi dă bine seama de sine şi nu uită că trupul se lasă uşor robit, pe când mintea şi slujitorii ei sunt mult mai liberi decât stăpânii săi trupeşti, dacă vor găsi de cuviinţă că trebuie să se înfrâneze de la fapte care ar duce la înrobire. Astfel păcatul e înrobitor, pe când nevinovăţia,

74. Cf. Fac. 37, 36; 39, 1.
75. Cf. Ps. 118, 140.
76. Is. 50, 1.
77. Cf. 2 Cor. 5, 21.
78. Cf. Col. 2, 14.
79. Vergiliu, *Ecl.* 40.
80. 1 Tim. 2, 4. A se observa – ca şi la Origen – cele două interpretări: tainică şi morală.

eliberatoare. De aici şi cuvântul Domnului: "oricine săvârşeşte păcatul este rob păcatului"[81]. Căci cum n-ar fi rob cel zgârcit, când e în stare să liciteze fie şi pentru cel mai mic câştig? Se teme să nu piardă şi ultimul bănuţ neîncasat, el, care a strâns şi ceea ce nu mai trebuie folosit, ca unul care are de gând să păstreze totul cu preţul unor primejdii mai mari decât era de aşteptat. Cum să nu-l socotim cerşetor pe cel căruia tot ce are i se pare prea puţin? Căci, chiar dacă aş crede despre cineva că-i bogat, dacă are conştiinţa că duce lipsă, pe unul ca acela nu-l mângâie nici ultimul jurământ, întrucât nu ştii ce să crezi despre un astfel de om care nu ştie ce doreşte. Şi cum să nu fie rob şi cel care se lasă stăpânit numai de plăceri? Mai întâi, el se lasă aprins de pârjolul patimilor şi se mistuie de flăcările dorinţelor sale, cum pe bună dreptate aminteşte proorocul: "Voi toţi, care aprindeţi şi pregătiţi săgeţi arzătoare, aruncaţi-vă în focul săgeţilor pe care le-aţi aprins"[82]. Frica îi cuprinde pe toţi, pândeşte să-l prindă în somn pe fiecare, ca prin lăcomie să pună stăpânire pe fiecare, să-i robească pe toţi. Se pleacă, aşadar, în faţa celei mai josnice robii cel care-şi face stăpân şi care vrea să aibă de cine se teme, căci nimic nu-i atât de propriu robiei cum este aceea să te ştii într-o veşnică teamă. În schimb, în orice stare de asuprire ar fi, e veşnic liber cel care nu se face rob patimii şi nu se lasă cuprins de lanţurile zgârceniei, nu se înlănţuieşte de frica judecăţii [lumeşti], cel ce priveşte cu seninătate toate câte se întâmplă şi pe care nu-l înspăimântă cele ce vor veni. Oare nu ţi se pare că unul se află în robie, cu toate că domneşte ca stăpân, pe când celălalt slujeşte, dar se simte liber? Iosif slujea, pe când faraonul era stăpân, însă mai fericită era slujirea aceluia decât domnia acestuia. De la o vreme, întreg Egiptul ar fi fost cuprins de foamete dacă treburile domniei n-ar fi fost încredinţate purtării de grijă a acestui slujitor împărătesc[83].

21. Se vede că tot au şi slujitorii cu ce să se mândrească, aşa cum s-a întâmplat şi cu Iosif slujbaşul. De aceea, au cu ce se mângâia şi cei care în urma unei întâmplări nenorocite au căzut din libertate în robie. Au ce imita ca să înveţe că-şi pot schimba condiţia, dar nu felul de vieţuire, că există şi pentru sclavi libertate şi curaj la cei aflaţi în robie. Căci sunt şi domni din aceia care au slugi bune şi de nădejde. Avraam a aflat ca soţie pentru fiul său tocmai din sânul rudelor sale[84]. "Şi a binecuvântat Domnul casa egipteanului pentru

81. Ioan 8, 34.
82. Is. 50, 11.
83. Cf. Fac. 41, 55 şi urm.
84. Cf. Fac. 24, 4.

Iosif şi era binecuvântarea Domnului peste tot ce avea el în casa şi în ţarina sa". Şi mai adaugă Scriptura că Faraon "l-a pus peste casa sa şi peste tot ce avea"[85]. Observăm, aşadar, că dacă domnii n-au ştiut guverna, au guvernat slugile.

22. Dar ce să spun în legătură cu măsurile de administrare luate de un slujitor care a ajuns să conducă acum împărăţia? E mai de preţ comoara peste care fusese stăpân până atunci, deoarece "Iosif era chipeş la statură şi foarte frumos la faţă"[86], dar farmecul feţei sale nu l-a îndemnat să facă vreo nedreptate cuiva, ci şi-a păstrat pentru sine toată frumuseţea, fiind îndemnat să dăruiască unei podoabe şi mai mult farmec, dar nu spre prihănirea fecioriei, ci spre cultivarea celei mai alese nevinovăţii. Căci aceea este adevărata podoabă, care nu seduce ochi străini şi nici nu răneşte minţile slabe, ci câştigă prietenia tuturora, dar nu cu gândul de a înşela pe cineva, ci doar de dragul binelui. Şi, chiar dacă ar răspunde unor priviri îndrăzneţe, face păcat numai cel ale cărui priviri nu-s curate, nu şi cel care nu vrea să vadă nimic rău când priveşte spre cineva. Păcatul nu constă aşadar în faptul că privim. Nu stă în putinţa unui slujitor să nu privească. Bărbatul e dator să aibă grijă de ochii femeii sale. Dacă el nu-şi teme deloc soţia, dă dovadă că-i model de curăţenie morală, iar nu doar o întâmplătoare scăpare din vedere. Cu toate acestea, să înveţe şi bărbaţii să fie atenţi la ochii femeilor lor. Sunt îndrăgite uneori şi persoane care nu doresc să fie iubite. Aşa a fost îndrăgit şi Iosif, deşi el nu acorda nicio importanţă acestui fapt, după cum bine l-a scuzat Scriptura când a zis: "femeia stăpânului său şi-a pus ochii pe Iosif"[87], ceea ce înseamnă că nu el este cel care i-a stat în faţă şi nici n-a căutat s-o surprindă pe nepregătite, ci ea este aceea care a pus momeala şi ea este aceea care a căzut în plasă; ea a aruncat capcanele, şi tot ea a fost prinsă în laţuri.

23. Căci a zis către el: "Culcă-te cu mine"[88]. Neruşinările privirilor sunt primele arme; urmaşele lor sunt cele ale vorbelor, dar cine nu e câştigat cu privirea, acela se poate împotrivi şi prin cuvânt. Există destul temei de apărare acolo unde simţămintele au fost libere înainte. De aceea Scriptura spune scurt: "dar el n-a voit"[89]. Aşadar, mai întâi Iosif a biruit lupta gândului ca şi cum ar fi respins cu un scut năvala cugetului, apoi a aruncat cuvântul ca pe o suliţă spre a

85. Fac. 39, 4-5.
86. Fac. 39, 6.
87. Fac. 39, 7.
88. Fac. 39, 7.
89. Fac. 39, 8.

se lămuri cu totul: "Şi el a zis către femeia stăpânului său"[90]. Bine se spune "femeia stăpânului", iar nu numai "stăpâna", ca una care n-a putut să stoarcă ceea ce voia să dobândească. Căci cum ar fi fost cu putinţă ca o "stăpână" care nu şi-a putut împlini pofta sa ca o stăpână (dar care nu respecta comportamentul unei adevărate stăpâne) să poată fi mai presus decât izbucnirea unor pofte atât de înjositoare? Căci acela e cu adevărat stăpân, care nu se lasă prins în mrejele flăcărilor pătimaşe ale dorinţelor, pe care nici ameninţarea morţii nu-l poate îngrozi, ci preferă să moară liber sub învinuire decât să ajungă să se împărtăşească de putere prin crimă. Acela e liber, care a ştiut să nu prefere ruşinea în locul patimii. Apoi, el nu se scuză pentru că ar fi plin de frică ori pentru că, fiind timid, i-ar fi cumva teamă de pericol, ci fuge de nelegiuire, simţindu-se oarecum dator pentru bunăvoinţa stăpânului şi pentru nevinovăţia lui şi, fiind om drept, se îngrozeşte de orice contact cu nelegiuirea, de ruşinea nerecunoştinţei şi a păcatului. În al treilea rând, femeia adulteră se frământă în toate zilele cu propunerile ei[91], dar Iosif n-o ascultă. Şi apoi mai sunt câteva cuvinte de care să te fereşti. Ele nu sunt doar înşelătoare, ci la mijloc e mai ales acea provocatoare, nepotrivită şi neruşinată poftă trupească; de la niciuna din acestea, adultera nu se dă înapoi. N-a fost destul cât a suferit că şi-a călcat în picioare şi ultimul dram de ruşine, ci mai şi pândeşte ca să-l prindă în cursă.

24. În sfârşit, fiind nevoit să intre într-o zi după treburi potrivit serviciului său[92], pe când lipseau slugile şi casnicii, ea l-a apucat de haină, zicându-i "culcă-te cu mine!". După cum ne mărturiseşte Scriptura, Iosif s-a scuzat spunând că nu putea să calce în picioare legământul pe care l-a făcut cu stăpânul său. Căci nu-i destul că a intrat aici sigur pe toate cele dinăuntrul casei, încât să nu-l poată prinde nimeni cu nimic nedrept (omul cinstit trebuia să ia măsuri de prevedere ca să nu dea avuţiile în mâna hoţilor, şi acelea să se prăpădească din cauza greşelii lui), ci, ca unul care a văzut că ea era în stare să se împotrivească stăpânului său, el a trebuit să se ferească, să nu neglijeze serviciul, chiar cu riscul că o jigneşte pe soţie.

25. Destul cu atâtea cuvinte! Iosif nu-şi putea închipui atâta îndrăzneală, să-l prindă de haină, aşa încât şi-a cerut iertare că a intrat şi, pretextând că s-a furişat, nici nu şi-a mai făcut rost de îmbrăcăminte întreagă pentru trup decât cea a "abstinenţei", şi astfel a părăsit, ca şi cum nu ar fi fost ale lui, veşmintele pe care adultera le

90. Fac. 39, 8.
91. Cf. Fac. 39, 10.
92. Cf. Fac. 39, 11 şi urm.

ţinea în mâini, judecându-le de acum străine dacă le-ar mai fi atins. Totuşi mare bărbat e cel care n-a vrut să ştie de iscusinţa josnică a vânzării! Cel iubit cu pasiune n-a răspuns la chemări, cel dorit nu s-a învoit, cel înhăţat a fugit când a întâlnit-o pe soţia stăpânului şi s-a strecurat afară doar într-o haină uşoară. Iosif n-a putut fi cucerit sufleteşte şi nici insistenţele nesfârşite ale femeii n-au arătat că el ar fi suportat greu, că a rămas tulburat de apropierea de ea, încât, dacă ea ar fi rămas acolo timp mai îndelungat, să poată transmite prin mâinile adulterei aţâţările poftei. În orice caz, el mai curând s-a lipsit de haină, dar a ocolit nelegiuirea. Într-adevăr s-a lăsat despuiat de haină, dar n-a fugit gol, întrucât era adăpostit în haina nevinovăţiei; de fapt nu-i gol decât cel pe care l-a dezgolit păcatul. În definitiv, s-a întâmplat că dintre bărbaţii mai vechi, Adam, după ce s-a îndepărtat prin neascultare de poruncile Domnului şi şi-a atras asupra lui povara grea a păcatului, a rămas dezgolit, aşa cum a recunoscut el însuşi când a zis: "Doamne, am auzit glasul Tău în rai şi m-am temut, căci sunt gol, şi m-am ascuns"[93]. Căci a înţeles că e gol cel care a pierdut podoaba ocrotirii dumnezeieşti. De aceea s-a ascuns, pentru că nu mai avea pe el haina credinţei, de care desigur s-a lipsit prin neascultare. Ce privelişte grăitoare: acela era gol, cu toate că încă nu-şi lepădase haina; acesta nu era gol, deşi se dezbrăcase de haine, părăsindu-le în mâinile adulterei[94]. Aceeaşi Scriptură pe cel dintâi l-a dezgolit, iar pe acesta l-a îmbrăcat, şi anume pe cel care şi-a păstrat nepătate hainele virtuţilor "dezbrăcându-se de omul cel vechi dimpreună cu faptele lui, ca să se îmbrace în cel nou, care se înnoieşte spre deplina cunoştinţă după chipul Celui ce l-a zidit"[95]; în schimb, acela a rămas gol, ca unul care nu s-a mai putut îmbrăca din nou după ce fusese despuiat de virtute printr-o prădare nemaiîntâlnită. De aceea a primit o îmbrăcăminte de piele[96], pentru că un păcătos nu poate să aibă o îmbrăcăminte duhovnicească. Aşadar, Iosif şi-a părăsit hainele sale, dând pe faţă astfel neruşinarea adulterei, pe care după aceea n-a mai putut-o ascunde.

26. Atunci Iosif a ieşit afară fugind, iar adultera, ridicându-şi glasul, s-a plâns că s-ar fi încercat asupra ei adulter, dovadă că, părăsindu-şi hainele, evreul acela a ieşit afară. Aşadar ea dădea pe faţă tocmai ceea ce ar fi trebuit să tăinuiască, născocind astfel o întreagă

---

93. Fac. 3, 10.
94. Fac. 3, 10; 39, 13.
95. Col. 3, 9-10.
96. Fac. 3, 21. Despre "îmbrăcămintea de piele" ca simbol al pământului şi trecătorului a se vedea mai pe larg J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique... de St. Grégoire de Nysse*, Paris, 1944, p. 52 şi urm.

nelegiuire ca să facă rău celui nevinovat. Cel drept nu s-a gândit însă la nicio învinuire, în schimb neruşinata a făcut ea acest lucru, fără de teamă. Aş zice, aşadar, că ea e cu adevărat cea dezbrăcată, cu toate că ţinea în mâini haine străine. Ea era cea care pierduse şi ultimul văl al castităţii, acela destul de împodobit, destul de apărat, al cărui glas nu se auzea, ci se pomenea cu nevinovăţie. Aşa va păţi mai târziu şi Susana[97] când ea va tăcea în faţa celor ce o judecau, şi mai bine a fost că a vorbit un prooroc; de aceea, proorocul a făcut bine că i-a luat apărarea, cu toate că ea nici măcar nu ceruse ajutor cu glasul ei propriu. De aceea aş spune că Iosif era mai fericit, deşi a fost trimis în temniţă, pentru că fecioria înlocuia martiriul. E adevărat că mare vrednicie este fecioria, dar e de valoare mai redusă atunci când ea naşte primejdii. Dar acolo unde e apărată cu primejdia mântuirii, acolo ea se încoronează mai cu strălucire. Fără să se fi ascultat martori[98] şi fără să se fi cercetat buna credinţă a învinuirii, Iosif a fost aruncat în închisoare, acuzat a fi vinovat de nelealitate, însă Domnul nu l-a părăsit nici în temniţă. De aceea, cei drepţi să nu se tulbure când sunt apăsaţi cu învinuiri nedrepte şi când justiţia fiind înăbuşită, ei sunt azvârliţi în temniţă.

27. Dumnezeu îi cercetează pe ai Săi şi în închisoare şi, de aceea, acolo dă mai mult ajutor, unde şi primejdia e mai mare. Dar dacă Hristos îi cercetează pe cei duşi în temniţă, de ce să se mire cel care îşi aduce aminte că prin ai Săi Domnul însuşi a fost altădată închis în temniţă, după cum stă scris[99]: "în temniţă am fost, şi nu M-aţi cercetat"? Unde nu pătrunde milostivirea dumnezeiască? În felul acesta a aflat şi Iosif har, pentru ca cel care fusese închis în temniţă să-şi păstreze el însuşi cu atât mai tare zăvoarele temniţei, să renunţe la veghea lui zăvorâtorul, să renunţe la toţi cei încredinţaţi puterii lui. În felul acesta Iosif nu numai că nu simţea că-i nefericit în temniţă, ci uşura şi chinurile altor întemniţaţi.

28. Autori ai acestor nedreptăţi sunt aşadar o femeie şi nişte eunuci[100]; dar femeia este dintre egiptencele care au obiceiul să scornească poveşti neruşinate, să-i hărţuiască pe cei sfioşi, să-i urmărească pe fugari, să-i forţeze pe cei ruşinoşi, doar pentru a-şi

97. Cf. Sus. 35.
98. Cf. Fac. 39, 20.
99. Matei 25, 43.
100. Cf. Fac. 40, 1 şi urm. În epistola XX, Sf. Ambrozie descrie surorii sale Marcelina felul cum l-a înfruntat el pe eunucul Calligonas, căpetenia gărzii imperiale a lui Valentinian II, care l-a ameninţat că-i va tăia capul: "Eu voi suferi ca un episcop, iar tu vei face ceea ce face un eunuc", i-a răspuns Ambrozie. Pentru îndrăzneala lui eunucul şi-a pierdut viaţa.

putea apăra viciile. Învinuindu-l pe cel neprimejdios și învinovățindu-l în mod perfid de trădare, pe motiv că deține dovezi de la dușmani, dar în fond osândind pe altul, chiar ea însăși nu a mai pus niciun frâu furiei proprii. Căci care putea fi cauza cruzimii ei dacă nu faptul că-și dădea seama că Iosif s-a împotrivit poftelor ei prin aceea că n-a consimțit la satisfacerea dorințelor ei oprite? Iată pentru ce a trebuit să se deschidă temnița: ca să primească pe cei nevinovați, să dezlege cătușele nelegiuiților și să le pună celor credincioși, să fie eliberați adulterii adevărului și în locul lor să fie închiși cei ce se împotrivesc falsificării credinței!

29. Iar despre eunuci ce să spun? Ei ar trebui să fie dați pildă celorlalți eunuci, pentru că situația lor e nesigură, nestatornică, întrucât întreaga lor speranță atârnă de voința împăratului, la ei cea mai mică ofensă e socotită a fi cel mai mare pericol, pe când lucrurile mărunte nu merită decât dispreț. Unul se lăuda că a fost marele paharnic, celălalt, marele pitar. Amândoi s-au poticnit și au fost trimiși la închisoare, iar dreptului Iosif i s-a poruncit de către căpetenia gărzii să le slujească[101]. Și au rămas așa împreună mai multe zile, până când și unul și altul au visat niște vise, iar dimineața când i-a văzut Iosif și când a dat peste ei, iată că erau triști și tulburați, și aceasta pentru că îi tulburaseră visele și acum nu găsiseră tălmaci care să li le tâlcuiască. "Zis-a lor Iosif: Oare tâlcuirile nu sunt și ele de la Dumnezeu? Spuneți-mi dar visele voastre. Atunci a spus marele paharnic visul său: Eu am văzut în vis că era înaintea mea o coardă de vie; și coarda aceea avea trei vițe; apoi a înfrunzit, a înflorit și au crescut struguri și s-au copt. Și paharul lui Faraon era în mâna mea. Atunci Iosif i-a zis: Cele trei vițe înseamnă trei zile. După trei zile își va aduce aminte Faraon de dregătoria ta și te va pune iarăși în slujba ta și-i vei da lui Faraon paharul în mână. Deci, când vei fi la bine, adu-ți aminte și de mine și fă-mi bine de pune pentru mine cuvânt la Faraon să mă scoată din închisoarea aceasta; căci eu sunt furat din pământul evreilor, și nici aici n-am făcut nimic ca să fiu aruncat în temnița aceasta".

30. Visul celuilalt nu-mi face plăcere să-l istorisesc. Desigur că vă aduceți aminte de cuvintele mele: ori de câte ori îmi aduc aminte că am tâlcuit înțelesul visului, tot de atâtea ori mă îngrozesc, fiindcă era vorba de moarte[102]. Să vorbim dar mai întâi despre cel care se

101. Cf. Fac. 40, 3.

102. În epistola către sora sa, Marcelina, (cea cu nr. XX), Ambrozie pare a se îngrozi chiar și numai amintindu-și de Calligonas, eunucul. Sf. Ambrozie face aici o paralelă cu soarta pitarului egiptean.

credea fericit dacă ar fi iarăşi mai marele paharnic şi care credea că această dregătorie e culmea cea mai înaltă a atotputerniciei, întrucât el îi dădea regelui paharul. Aceasta era mândria lui, dar şi ea era o mărire care se mărgineşte la acest veac; mereu regreta că fusese lipsit de ea; de dorul recâştigării ei tresălta mereu de bucurie. Dar şi ea e doar un vis; toată puterea veacului [de acum] e numai vis, nu-i adevăr veşnic. Dar să zicem că vede prin vis cum i se redă dregătoria. Şi Isaia afirmă că aşa sunt oamenii de felul acesta; în veacul de acum ei se bucură numai de lucruri mărunte[103]. După cum cel care mănâncă şi bea în somn, atâta vreme cât doarme are impresia că se satură de mâncare şi de băutură, dar după ce se trezeşte simte că e mai flămând decât atunci când s-a culcat – căci acum îşi dă seama cât de zadarnice au fost mâncarea şi băutura din vis –, tot aşa şi cel ce doarme în acest veac nu-şi deschide ochii spre tainele dumnezeieşti. Câtă vreme e îngreuiat de nălucirile trupului, socoate – ca şi cum ar vedea-o în vis – că această putere lumească e neschimbabilă, dar când se trezeşte îşi dă seama cât de înşelătoare este plăcerea acestui veac.

31. Gândeşte-te acum la Acel evreu adevărat, Care nu-i din vis, ci-i tălmaci real al adevărului[104] şi al vederii celei preamărite, izvorâte din deplinătatea dumnezeirii[105] şi din libertatea harului ceresc, în această temniţă a trupului, şi pe Care nu L-au putut atinge nici ispitele veacului acestuia şi nici să-L înşele vreo stricăciune a plăcerilor lumeşti; Care, deşi a fost ispitit, totuşi nu S-a lăsat prins, a fost peţit, dar nu S-a învoit; în sfârşit, o putere necurată a sinagogii înhăţându-l îmbrăcămintea corpului l-a dezgolit carnea, dar El S-a smuls, înălţându-Se mai presus de moarte! A calomniat ea, "desfrânata", pentru că n-a fost în stare să reţină pe Cel pe Care nici temniţa şi nici mormântul nu L-au îngrozit şi nici adâncurile iadului nu L-au putut păstra. Ba, mai mult, de acolo unde coborâse ca un osândit, de acolo i-a slobozit şi pe alţii; acolo unde erau ţinuţi în cătuşele morţii, acolo a dezlegat El însuşi lanţurile muritorilor. Ia seama, aşadar, la ceea ce spune acest evreu către mai-marele paharnic, cel care atrăsese asupră-şi mânia regală, dar pe care Iosif l-a repus din nou în dregătorie: "Când vei fi la bine, adu-ţi aminte şi de mine şi fă-mi bine de pune pentru mine cuvânt bun la Faraon"[106]. De aceea a repetat el aceste cuvinte, pentru că ştia că după ce-şi va recâştiga pu-

103. Cf. Is. 29, 8.
104. Filon, *De Josepho* 6, ed. J. Laporte, Paris, 1964, p. 44.
105. Col. 2, 9.
106. Fac. 40, 14.

terea, nu-și va mai aduce aminte cine anume l-a scos din nedreptate. De aceea, din nou l-a făcut atent că l-a eliberat a doua oară pentru ca, dacă-și va uita de binefacerea anterioară, să îi vină în minte cea de a doua, să nu-l disprețuiscă pe autorul salvării lui, să nu-i răspundă cu trădare perfidă. Căci, ceea ce-i și mai rău, în momentul de fericire, repede trecem cu vederea peste binefacerea anterioară[107]. Or, odată întors la dregătoria sa, el nu și-a mai adus aminte de tâlmaciul visului, ci și-a uitat de el. Dar chiar dacă el și-a uitat, Hristos nu l-a dat uitării, i-a vorbit și, prin slujitorul Său, Însuși Dumnezeu i S-a adresat zicându-i: "adu-ți aminte de mine!", adică, gândindu-te la dregătoria ta, să-ți aduci aminte ce ți-a spus; și cu toate că prima dată ai uitat, poate îți vei aduce aminte de mine a doua oară, ca să scapi de primejdii tu, care ți-ai uitat de binefacerea de altădată! Dar vai! Deși înălțat din nou la putere, el nu și-a mai amintit! Se vede dar cât de mare este această putere, unde e vorba de dregătoria vinului, de unde vine atâta mândrie! Ea îl va fi făcut să uite totul pe acest mai mare peste eunucii care serveau vinul în paharele împărătești.

33. Și, cum spune Scriptura, "au trecut de atunci doi ani"[108]. Mi-aduc aminte de vremea eunucului nostru, poate și ziua s-a nimerit, că nici după doi ani când și-a primit înapoi dregătoria, nici atunci el nu și-a adus aminte, ci altcineva i-a amintit. Căci a recunoscut că în acest veac până și puterea este un vis pentru cel care n-a crezut în visul lui. Așadar a învățat că și stăpânirile împăraților... sunt visuri[109], că nici puterea lor nu-i veșnică. Dar și peste astfel de lucruri se trece repede, ca nu cumva prin deasa lor pomenire să se creadă că ele ar fi netrecătoare. De aceea, să nu se bucure nimeni că eu totuși mi-am adus aminte de vorba ce-am spus-o atunci și care ar fi produs în acea vreme supărare unora ori ar fi atras mustrarea Bisericii.

34. Revenind la istoria noastră: Fiind făcut atent din cauza visului regelui, mai-marele paharnic a grăit: "îmi aduc aminte astăzi de păcatele mele"[110]. E drept că o vorbă ca aceasta ne vine târziu în minte, dar măcar de-ar fi o mărturisire adevărată! Mărturisește și după ce-ai greșit că trebuia de mai înainte să te ferești de a mai păcătui! Oricât de repede ți-ai fi uitat, totuși să spui: "să-mi aduc aminte!"[111]. E sigur că știi că așa s-a spus atunci, dar îți erau urechile

107. Cf. Fac. 40, 23.
108. Fac. 41, 1.
109. Lacună în text.
110. Fac. 41, 9.
111. Fac. 40, 14.

asurzite de fala puterii și fiind îmbătat de vin nu mai auzeai cuvintele cumpătării. De aceea, măcar acum adu-ți aminte și mărturisește-ți cât de târziu păcatul! Dacă ajungi să te rogi și de un slujitor, atunci pe Dumnezeu de ce Îl tăgăduiești? Nu te îmbăta de vin, ci de Duh Sfânt! Adu-ți aminte ce se întâmpla pe când îți dormeai somnul[112] tău și îți visai visele! Același mai-mare paharnic era mai-mare și peste ospețele regelui, care țineau și de răspunderea mai-marelui pitar. Acesta se credea măreț, pentru că avea în puterea lui pâinea împărătească; nu știa câte cotituri oferă această putere! Era amenințat de alții că va fi curând dat la chinuri, dar nu voia să audă despre cel care, deși era slujitorul împăratului, îi tălmăcise totuși vedenia că, potrivit tocmai poruncii regelui, de protecția căruia se bucurase cel mai mult, va ajunge să-și piardă capul și să fie aruncat ca mâncare păsărilor. Și poate că trebuia să dau exemplu, ca să nu te încrezi în înșelăciuni.

35. Există însă și alte exemple despre măririle și nesiguranța dregătoriilor împărătești, care sunt cunoscute și din istoria timpurilor mai noi. Și Doeg Idumeul era căpetenie, și anume căpetenie peste păstorii de catâri ai regelui[113], adică un fel de eunuc peste dobitoace. Și acesta, un sirian, a pârât regelui pe un preot, fiind îndemnat de ură împotriva preotului. Oare și acum mint când precizez și țara, și faptele care s-au petrecut? Și Aman era căpetenia slujitorilor din casa regelui[114], dar când s-a năpustit asupra Bisericilor Domnului, iscodind cu nesocotință lucruri nelegiuite împotriva lor, jefuind și persecutând poporul credincios, atunci a plătit nelegiuirea cu grele suferințe.

36. Dar să ne întoarcem la mai-marele paharnic[115]: ca și cum ar fi fost beat, multă vreme a uitat de binefăcătorul său, până când într-o zi totuși trebuind să aducă regelui un tălmaci bun, desigur nu ca și cum ar fi vrut să se arate recunoscător, ci ca un om iscusit ce era, a istorisit regelui cele întâmplate[116]. După ce i s-au adus la cunoștință faptele, împăratul a poruncit să fie chemat și l-a întrebat pe cel scos din temniță dacă ar putea să-i tălmăcească visul. Bucurându-se de tălmăcirea dată acelui vis, împăratul a înlăturat nedreptatea și i-a redat [lui Iosif] onoarea veche. Vedeți, așadar, că se potrivesc cele dinainte cu cele de acum. Nedreptatea fusese săvârșită înainte de a fi ajuns la cunoștința împăratului, care i-a și acordat iertarea după ce

112. Cf. Ps. 75, 5.
113. Cf. 1 Regi 21, 7.
114. Cf. Est. 3, 1; 6, 9; 7, 10.
115. Cf. Fac. 41, 9 și urm.
116. Cf. Fac. 41, 14.

a aflat adevărul. Faraon nu avusese aici nicio vină, căci ceea ce a istorisit acest bărbat sfânt îl arată străin de nedreptate, dar și ceea ce a hotărât e pe potriva mărinimiei unui rege.

37. Iar visul și tălmăcirea sunt următoarele, după cum a zis Iosif: "Prin acest vis Dumnezeu îi arată lui Faraon ce are de gând. Cele șapte vaci grase și frumoase înseamnă șapte ani buni, cele șapte spice frumoase înseamnă și ele șapte ani. În fond, visul lui Faraon unul este: ...cele șapte vaci slabe care au ieșit după acelea sunt șapte ani slabi, și cele șapte spice seci și pălite de vânt sunt tot șapte ani! Vor fi șapte ani de foamete. Iată pentru ce am spus eu lui Faraon "că Dumnezeu a arătat lui ceea ce voiește să facă". Iată, vin șapte ani de belșug în tot pământul Egiptului. După ei vor veni șapte ani de foamete și se va uita tot belșugul acela în pământul Egiptului și foametea va secătui toată țara și belșugul de altădată nu se va mai simți în țară după foametea care va urma, căci va fi foarte grea. Iar că visul s-a arătat de două ori lui Faraon, aceasta înseamnă că lucrul este hotărât de Dumnezeu, și că El Se grăbește să-l plinească"[116a].

38. Vis vechi, fapte recente. Cele de altădată s-au întâmplat însă pentru cei de mai târziu, și unde era înainte belșug de provizii, acum se simte lipsă de toate[117]. De aceea, bine ar fi fost dacă cineva l-ar fi povățuit pe rege să păstreze ceva din belșugul de dinainte pentru anii domniei lui de mai târziu, pentru că din acel belșug mare trebuia să ajungă și pentru timpul următor. Dar risipa nemăsurată a vremii trecute i-a înșelat și pe cei de mai târziu, iar oamenii care jefuiesc azi toate n-au vrut să cheme un nou Iosif. Chiar dacă eu nu-s un fel de Iosif – căci cine mai poate fi ca el? –, totuși ei strigau că vacile acelea grase nu înseamnă numai desfrâu, ci și nepăsare față de sfințenia dumnezeiască, pentru că despre cei perfizi se spune: "tauri grași m-au împresurat"[118], iar despre poporul iudeilor stă scris: "îngrășatu-s-a, îngroșatu-s-a și s-a umplut de grăsime, L-a părăsit pe Dumnezeu, Cel ce l-a făcut pe el"[119], și de aceea visul acela despre belșugul vremelnic nu poate să însemne ceva netrecător, ci timpul când va urma o foamete aspră.

39. Totuși sunt de părere că acest vis nu s-a referit doar la unul sau doi, ci la toți, pentru că șapte ani grași ai acestei lumi, de belșug pământesc gras, vor fi înghițiți de cei seci, care vor urma și în care va fi o lâncezeală neîntreruptă, și nu respect al legii sfinte, încât prin

---

116a. Fac. 41, 25-32.
117. Symmachus, *Epist. X*, 3, 15; *Ambrosii epist.* XVIII, 18.
118. Ps. 21, 12.
119. Deut. 32, 15.

Efraim, acel trib al "belşugului" care se va dovedi rodnic faţă de Dumnezeu, înţeleg vaca cea bună, dar nu cu multă grăsime trupească, ci aceea încărcată de lapte şi de har ceresc[120], pe a cărei podoabă a gâtului Dumnezeu zice că Îşi găseşte sutaş, după cum stă scris: "Efraim este o junincă învăţată la jug. Eu voi veni peste frumuseţea grumazului ei"[121]. Aşadar, nici să nu ne ungem capul cu untdelemnul celui păcătos, dar nici nu trebuie să ne desfătăm din roade înşelătoare[122], ca să nu se spună şi despre noi: "Voi aţi arat semănând fărădelege şi aţi secerat nenorocirea, şi acum trebuie să mâncaţi din roadele minciunii. Ţi-ai pus nădejdea în carele tale de luptă"[123]. Şi nici nu mă impresionează că are spice seci şi pălite de vânt, pentru că şi David atunci era mai bun, când se subţiase ca pânza de păianjen, aducând jertfă lui Dumnezeu, cu sufletul chinuit,[124] şi cei mai încercaţi spre El aleargă, cei pe care duhul cel rău i-a urmărit cu grele nedreptăţi.

40. De aceea şi cred că s-a învrednicit Iosif de mai înalte răsplătiri[125], pentru că s-a preocupat în gândurile lui mai ales de lucruri tainice. Căci ce altceva vrea să însemne inelul pus în degetul lui [de către Faraon] decât să înţelegem că preoţia lui e închinată credinţei cu care să prevestească el pe alţii? Ce înseamnă hlamida lui, acest văl al înţelepciunii, decât întâietatea ştiinţei date lui de către acel Rege ceresc? Lanţul de aur împrejurul gâtului pare a exprima înţelegerea cea dreaptă. La rândul ei, trăsura înseamnă culmea cea mai înaltă a vredniciilor[126]. Şi cine este cel care a primit ca soţie dintre neamuri Biserica, dacă nu Cel ce Şi-a adunat Biserica dintre neamuri; şi a dobândit din ea ca fiu pe Manase, prin care a uitat de toate necazurile[127] pe care le-a avut de pe urma fărădelegilor iudeilor? Şi a mai dobândit încă un fiu, pe Efraim[128], prin a cărui creştere s-a vădit că odată fiind întrupată smerenia în carne, nici Dumnezeirea n-a fost înjosită, şi nici slava n-a fost micşorată.

41. În sfârşit, oricine suferea de foame era trimis la Iosif[129]. Şi cine sunt aceştia dacă nu cei despre care era scris: "Întoarce-se-vor

---

120. Vergiliu, *Ecl.* IV, 21.
121. Os. 10, 11.
122. Cf. Ps. 22, 6.
123. Os. 10, 13.
124. Cf. Ps. 38, 15.
125. Cf. Fac. 41, 42.
126. Cf. Fac. 41, 43.
127. Cf. Fac. 41, 43; 51.
128. Cf. Fac. 41, 52.
129. Cf. Fac. 41, 55.

spre seară și vor flămânzi ca un câine"[130]? Și foametea nu era numai într-un loc, ci pe întreg pământul, pentru că nu era cine să facă bunătate. De aceea, Domnul Iisus îndurându-Se spre lipsurile pământești, a deschis jitnițele Sale și comorile tainelor cerești, făcând cunoscute adâncurile științei și ale înțelepciunii, pentru ca nimeni să nu mai ducă lipsă de hrană. Căci și Cartea Înțelepciunii spune: "Veniți și mâncați din pâinea mea"[131]. Și de aceea și în alt loc tot despre acest lucru se spune: "Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi"[132], pentru că pe toți ne satură Hristos. Și a deschis așadar Hristos grânarele Sale și vindea nu pe bani de aramă, ci cerând drept preț credința și drept răsplată devotamentul. Și vindea nu câtorva oameni din Iudeea, ci le vindea tuturor, pentru ca să fie crezut de toate neamurile.

42. "Și veneau din toate țările în Egipt să cumpere pâine de la Iosif"[133]. Și toți primeau, pentru că era foamete. Căci flămânzesc toți cei care nu se tem de Hristos. Să cumpărăm dar hrană cu care putem alunga foamea. În gândurile lui nimeni să nu-și uite de sărăcia proprie, nici măcar dintre cei care au bani. Hristos nu cere arginți, ci credință, care-i mai de preț decât argintul[134]. Dar îl cumpără chiar și apostolul Petru, care n-avea arginți. Căci el a zis: "Aur și argint nu am; dar ce am, aceea îți dau: în numele lui Hristos Iisus, ridică-te și umblă"[135]. Și tot așa grăiește și proorocul Isaia: "Câți sunteți însetați, mergeți la apă, și câți nu aveți argint, mergeți de cumpărați și mâncați; mergeți de cumpărați fără de argint și fără preț vin"[136]. Căci nici preț n-a cerut de la noi Cel ce a plătit pentru noi "prețul sângelui". Pentru că nu cu aur sau cu argint, ci cu sângele Său cel scump ne-a răscumpărat Hristos[137]. Așadar, tocmai acel preț trebuie să-l aduci, cu care ai fost cumpărat. Dar și dacă El nu ți-ar cere-o, tu totuși Îi ești dator. Cumpără-ți, dar, pe Hristos, nu pentru că puțini sunt cei ce-L au, ci pentru că toți au în chip firesc, însă puțini sunt cei ce-L oferă din temere față de El. E al Lui ceea ce Hristos îți cere să-I înapoiezi. El ne-a dat viață tuturora și tot El S-a oferit să moară pentru toți. Plătește pentru Creator acum din ceea ce și așa va trebui să plătești prin lege. Nu-i un târg obișnuit acesta,

130. Ps. 58, 7.
131. Pilde 9, 5.
132. Ps. 22, 1.
133. Fac. 41, 57.
134. 1 Pt. 1, 7.
135. Fapte 3, 6.
136. Is. 55, 1.
137. Cf. 1 Pt. 1, 18-19.

nu toţi îşi dau seama de el. Doar fecioarele cele din Evanghelie[138], care venind Mirele n-au putut intra înlăuntru, tocmai de aceea au rămas afară, pentru că nu şi-au cumpărat untdelemn de la cei ce vând. De aceea le-a şi zis: "Mergeţi mai bine la cei ce vând şi vă cumpăraţi"[139]. Şi nu degeaba s-a propovăduit şi despre neguţătorul care şi-a vândut tot ce avea ca să-şi cumpere mărgăritarul[140].

43. "Şi Iacob a zis către fiii săi: De ce vă leneviţi? Iată, am auzit că este grâu în Egipt. Pogorâţi-vă acolo şi cumpăraţi-ne puţine bucate"[141]. Şi nu o singură dată a zis Iacob aceasta, ci în fiecare zi le-a spus-o fiilor săi, care urmau să se apropie mai târziu să se împărtăşească din harul lui Hristos, după cum sta scris: "De ce vă leneviţi? Iată, am auzit că este grâu în Egipt". Din acest grâu e şi grăuntele care a înviat[142]. Aşadar, cine pătimeşte de foame, acela o datorează într-un fel lenevirii proprii. "Iată, se zice, am auzit că este grâu în Egipt". Desigur că cei mai tineri au avut posibilitatea, mai degrabă decât cei bătrâni, să audă asta, întrucât cei care petrec pe afară se mişcă mai des într-o direcţie sau în alta. Dar despre această negustorie bătrânul a auzit cel dintâi, însă acel bătrân care se bucură în cele ale credinţei de o îndelungată cărunteţe; acesta e bătrânul care a înţeles, pentru că la el şi bătrâneţea e venerabilă, şi vârsta acestei bătrâneţi se caracterizează printr-o viaţă neprihănită[143]. Nici n-au întreprins toţi această negustorie, decât fiii lui Iacob, şi, dintre aceştia, numai cei de vârstă mai înaintată. De aceea au plecat primii zece[144], iar cel mai tânăr, nu. Pe el nu l-a trimis tatăl, cum spunea însuşi, "ca nu cumva să i se întâmple vreun rău"[145]. Până atunci, fiind mai tânăr, Veniamin era mai expus primejdiei. Desigur, patriarhul se referă la Veniamin, dar prin el se prefigura Pavel, care ştim că era din tribul lui Veniamin[146]. Şi pe bună dreptate se îndoia Iacob de deplinătatea lui. În definitiv, el a fost infirmat, pentru ca să se înzdrăvenească: a suferit de o anumită orbire[147], dar această infirmitate i-a fost spre mântuire. Căci până la sfârşit acea orbire l-a adus la lumină. Am amintit această istorisire ca să-i înţelegem taina: la

138. Cf. Matei 25, 10.
139. Matei 25, 9.
140. Cf. Matei 13, 46.
141. Fac. 42, 1 şi urm.
142. Cf. Ioan 12, 24.
143. Cf. Înţ. Sol. 4, 8.
144. Fac. 42, 3.
145. Fac. 42, 4.
146. Cf. Rom. 11, 1.
147. Cf. Fapte 9, 8 şi urm.

început patriarhii au fost cei care au plecat fără Veniamin, mai târziu apostolii, fără Pavel. Nici unul, nici celălalt n-au sosit primii, dar odată chemați, fiecare din ei a primit la sosire răsplată mai mare decât cei de mai înainte. Vorbele "este grâu în Egipt" înseamnă: acolo unde foametea-i mai mare, acolo și belșugul e mai mare. În Egipt era grâu mult; poate de aceea a zis și Tatăl: "din Egipt L-am chemat pe Fiul Meu"[148]. Din acest grăunte e acel belșug; căci nici recoltă n-ar fi existat dacă mai înainte n-ar fi fost năpăstuite semănăturile Egiptului. Este așadar "grâu în Egipt" cum nimeni nu credea înainte. Pentru acest grâu se târguiau patriarhii. Și desigur că în acest scop ei și-au luat banii necesari, în schimb bunul Iosif le-a dat grâu, dar le-a restituit și banii. Căci nu pe bani se cumpără Hristos, ci prin har: valoarea ta, creștine, constă în credința ta, cu ea se "cumpără" tainele dumnezeiești. Pe de altă parte, acest grâu îl duce acel asin[149] care în Legea veche era socotit necurat, dar acum lumea întreagă se află în împărăția harului.

46. Totuși tânărul Veniamin fusese reținut și n-a ieșit până acum din dragostea paternă, căci îl opreau cătușele Legii, datinile părintești[150]. Foametea se întețea tot mai tare. Dar întrucât Veniamin întârzia să vină[151], au intervenit pentru el doi dintre frați, Ruben și Iuda, adică "umilința" și "mărturisirea"[152]. De acești garanți se face uz pe lângă tatăl lor; prin ei se rânduiesc lucrurile, căci unul e prim născut, celălalt e redeșteptat. Legea primului născut e Evanghelia celui redeșteptat. Prin ei e dus și tânărul Veniamin care, având miresme bine mirositoare, sosește și el cu tămâie în care s-au amestecat și bucățele de smirnă[153]; aceasta pentru ca și prin el să se amestece, întocmai ca printr-o cuvântare dragă, rășina spiritului cu pietrele vii; el venea aducând și mierea care să se aplice fără durere pe unele părți mai simțitoare ale lăuntrului nostru. Tot astfel era propovăduirea lui Pavel care, prin bisturiul argumentării sale, să înlăture rănile deschise și să evacueze secrețiile purulente ale rătăcirii, iar mădularele bolnave ale minții a dorit mai curând să le cauterizeze decât să le extirpe. Despre tămâia rugăciunii, despre smirna și aloia care îmbălsămează, proorocul David ne-a învățat că sunt semne distinctive ale înmormântării, atunci când spune[154]: "smirna și aloia

148. Matei 2, 15.
149. Cf. Fac. 44, 3; Ioan 12, 14; Zah. 9, 9.
150. Gal. 1, 14.
151. Cf. Fac. 43, 3.
152. A se vedea și Filon, *De somniis* I, 7 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 104).
153. Cf. Fac. 43, 11.
154. Ps. 44, 10.

îmbălsămează veşmintele". Căci a venit Apostolul Pavel să vestească despre crucea Domnului cea mereu verde şi odrăslită, a cărei coajă e mai vârtoasă, dar fructul mai moale – desigur ne gândim la toiagul arhieresc de migdal al lui Aaron şi la toiagul asemănător al lui Ieremia[155]; dar şi banii apar de două ori[156]. Cine să pună la îndoială că astfel de îndatoriri ar fi fără rost, când ne gândim că atât viaţa patriarhului, cât şi propovăduirea apostolului strălucesc cu putere în piepturile fiecăruia, pe temeiul învăţăturilor lor sfinte, ca argintul lămurit în foc la lumina vie a poruncilor mântuitoare? Şi nici pomenirea dublă a banilor nu se face fără rost: prin ele Pavel prefigura împlinirea a ceea ce-i învrednicea cu îndoită cinste pe presbiterii harnici care se ostenesc cu cuvântul şi cu învăţătura[157].

47. "Şi ridicându-şi Iosif ochii l-a văzut pe Veniamin, fratele său de o mamă cu el"[158]. În fine, se văd evreii şi sunt văzuţi şi de Hristos, al Cărui tip este Iosif, ca şi cum ar veni Pavel şi le-ar vorbi blând şi potolit, spunându-le să vină şi ei să-şi ia merinde. Dar şi mai înainte, chiar când veniseră fără Veniamin, i-a recunoscut, dar şi-a întors faţa de la ei, făcându-se că nu-i cunoaşte, după cum e scris: "le-a grăit aspru"[159], şi aceasta pentru că ei nu-l recunoscuseră, pe când el îi recunoscuse din primul moment. Aşadar, pe bună dreptate mi-am adus aminte de Pavel, pe care Domnul Iisus îl iubea mai mult decât pe ceilalţi fraţi, ca pe un frate mai mic. La rândul lor, şi evreii s-au depărtat de Domnul, tăgăduindu-I dumnezeirea, cu toate că în timp ce era răstignit de sinagoga lor, El totuşi îi iubea mai mult, aşa cum iubeşte cineva pe cel născut cu el din acelaşi părinte sau, poate, până la urmă, totuşi Îl vor fi recunoscut pe Săvârşitorul mântuirii lor. Dar conştienţi de propriile lor fărădelegi, ei nu şi-au putut închipui că milostivirea lui Hristos e atât de mare, încât să le poată ierta păcatul şi să-i dezlege pentru nelegiuirea lor. Poate tocmai de aceea erau prefiguraţi sub chipul patriarhilor, sub forma în care urmau să se comporte în viitor. Erau chemaţi la iertare, erau invitaţi să ia parte la ospăţul merindelor de mântuire[160]. Dar ei au bănuit că li se pregăteşte vreo năpastă şi că li se întinde o cursă.

48. Şi s-au dus la omul care era ispravnicul casei, căutând să-şi apere cauza în uşa casei lui[161]. Până atunci se tot îndoiau să intre,

155. Cf. Num. 17, 8; Ier. 1, 11.
156. Cf. Fac. 43, 11-14.
157. Cf. 1 Tim. 5, 17.
158. Fac. 43, 29.
159. Fac. 42, 7.
160. Cf. Fac. 43, 18 şi urm.
161. Cf. Fac. 43, 19.

preferând mai curând să se îndreptăţească după faptele lor şi să prezinte noi dovezi despre acest lucru, decât să primească iertarea gratuit[162], de aceea argumentau ei aşa, stând la uşă. Dar ca unii care aşteaptă rodul pântecelui feciorelnic şi moştenirea Domnului, se neguţătoreşte răsplata Fiului fără să se ruşineze pentru că stăteau la poartă, ci gândindu-se că va fi alungat vrăjmaşul cu preţul ieşirii din această viaţă, pentru ca cine s-ar grăbi să urce spre înălţimi să nu mai poată întâlni împotrivire, chiar dacă şi-ar da seama că a săvârşit vreo greşeală mai mare.

49. De aici, şi răspunsul tainic al mai-marelui casei, al cărui rost îl poţi înţelege dacă reţii că Moise a fost credincios în toată casa Domnului său. Căci ştim că mai-marii casei sunt Moise, Petru, Pavel şi ceilalţi sfinţi, pe când Hristos este singurul Domn. Doar aşa stă scris: "Moise a fost credincios în toată casa Domnului, ca o slugă, spre mărturia celor ce erau să fie descoperite în viitor, dar Hristos a fost credincios ca Fiu peste casa Sa. Şi casa Lui suntem noi, numai dacă ţinem până la sfârşit, cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii şi lauda nădejdii"[163].

50. Atunci, dar, le-a răspuns şi mai-marele casei: "Fiţi liniştiţi şi nu vă temeţi: Dumnezeul vostru şi Dumnezeul părinţilor voştri v-a dat comoara în sacii voştri, căci eu am primit tot argintul cuvenit de la voi"[164]. Dar la acestea ei au răspuns: "Noi am aflat argintul nostru fiecare în sacul lui. Şi acum argintul nostru l-am adus cântărit iarăşi înapoi"[165]. O! Taină mare şi copleşitoare! Iată ce trebuie spus: De ce să vă tulburaţi? Cum pretindeţi că voi v-aţi găsit argintul vostru de mai multe ori în sacii voştri? În definitiv, "ce aveţi, pe care să nu-l fi primit?"[166]. Iar dacă aţi primit, de ce vă lăudaţi ca şi cum n-aţi primit? Deja v-aţi săturat, v-aţi făcut bogaţi, căci credeţi că argintul pe care-l aveţi e al vostru, câtă vreme vi l-a dat Domnul Dumnezeul părinţilor voştri, de Care v-aţi lepădat. Dar El iartă, e îngăduitor şi vă primeşte dacă vă întoarceţi la El. El este Cel care nu vă cere bani, Care vă dă dintr-al Lui, şi tot El este şi Cel care a pus argintul în sacii voştri. Iată, sacii voştri au în ei banii cuveniţi, dar voi sunteţi nişte păcătoşi. De aceea dintre ai voştri este cel ce zice: "rupt-ai sacul meu şi m-ai încins cu bucurie"[167]. Hristos este darul bucuriei. El este şi argintul vostru. El e şi preţul de răscumpărare pentru voi. Domnul

---

162. Cf. Gal. 2, 16.
163. Evr. 3, 5-6.
164. Fac. 43, 23.
165. Fac. 43, 20.
166. I Cor. 4, 7.
167. Ps. 29, 11.

Iisus nu cere de la voi valoarea grâului Său, nu cere de la voi greutatea cântărită în argint, arginții voștri nu-i fac plăcere, arginții din saci nu-s veritabili.

51. "Eu am primit tot argintul cuvenit de la voi"[168], cu alte cuvinte: Mie nu-mi trebuie argintul vostru metalic, ci vreau argintul vostru duhovnicesc, adică cel curat, pe care l-ați adus cu o credincioșie curată, ca niște adevărați fii ai lui Iacob, care se dau în dar, însă fără pierdere, și se încasează fără daune, pentru că la un astfel de preț se înlătură dezastrul morții și se asigură câștigul vieții.

52. "Iar ei și-au pregătit darurile până la amiază, când avea să vină Iosif"[169]. Dar și credința lui Pavel a grăbit amiaza, căci înainte fusese orb, abia mai târziu a ajuns să vadă lumina dreptății, pentru că cine descoperă Domnului calea sa și nădăjduiește în El, aceluia și Domnul îi "va scoate ca lumina dreptatea lui și judecata lui ca lumina de amiază"[170]. Pentru că și când Domnul i S-a arătat lui Avraam la același stejar Mamvri era amiază, și când s-a înfățișat Domnului și strălucea lumina cea veșnică, era tot amiază. Și tot așa s-a întâmplat și când a intrat Iosif cel drept în casa lui ca să prânzească. Căci atunci e ziua mai luminoasă, când prăznuim tainele. Și ne spune Scriptura: "După ce a venit Iosif acasă, i-au adus în casă darurile"[171].

53. Noi aducem daruri, El pregătește ospăț. Apoi a zis: "Dați mâncarea"[172], separat pentru evrei, separat pentru egipteni. Dar înainte de ospăț, câtă considerație! Cât uz s-a făcut de forța morală a râvnei și a dragostei! Până acum frații erau bănuiți a fi răufăcători, după cum lăsa Iosif să se creadă. Or acum el este cel care i-a poftit la prânz; pe cât de șovăitoare erau simțămintele lor, pe atâta de stăruitoare era atenția și dragostea lui. El este cel dintâi care li se adresează, primul care întreabă "cum vă aflați?".

54. Și mai departe, tot el: "E sănătos bătrânul vostru tată?". Se cade ca cel mai mare să-l provoace pe cel mai mic la dialog, să dea temei convorbirii și să întrebe nu numai de ei înșiși, ci și de părinți. Ei răspunseră: "Tatăl nostru, robul tău, e sănătos"[173].

55. Ca să-i dea întâietate, el i-a zis "bătrânul"; ei l-au numit "rob" (sau fecior), desigur ca să se exprime sentimentul de smerenie și spre a se pune în lumină că bătrânețea are drept la întâietate onori-

168. Fac. 43, 23.
169. Fac. 43, 25.
170. Ps. 36, 5-6.
171. Fac. 43, 26.
172. Fac. 43, 31.
173. Fac. 43, 28.

fică, pe câtă vreme tinerețea e lăsată pe planul al doilea, prețuind mai mult respectul decât mândria.

56. "Şi ridicându-şi Iosif ochii, îl vede pe Veniamin, fratele său de o mamă cu el"[174]. E cinstit lucru ca pe cei pe care-i iubim să-i vedem mai curând decât pe alții şi pe care-i avem în minte să-i zărim mai curând înaintea ochilor, deoarece duşi de preocupările gândurilor ni se întâmplă uneori să nu-i observăm pe cei pe care-i avem în fața noastră, bine ştiind că privirile noastre se îndreaptă încotro ne duc gândurile. Aşa se face că şi dreptul Iosif îl vede mai întâi pe fratele său Veniamin, spre care-l ducea inima, pe care-l căutau ochii; iar dacă ar fi lipsit, aproape că la ceilalți frați nu s-ar fi uitat, pentru că nimic altceva nu dorea să vadă atunci. Mulțumit nu numai că l-a văzut, ci parcă prefăcându-se că nu l-ar recunoaşte, a întrebat zicând: "acesta-i fratele vostru cel mai mic?". E obicei, dar şi un farmec al iubirii, ca peste cei dragi nu numai să se oprească privirile noastre, ci să-i reținem şi cu vorba. Desigur că Iosif îşi recunoscuse fratele, totuşi a întrebat, pentru ca cel pe care-l avea în cuget să fie amintit şi cu glas.

57. Dar până la urmă el n-a mai aşteptat să i se răspundă, ci, în timp ce-l binecuvânta, s-a tulburat ca rod al dorinței sale sau, cum zice Scriptura: "ardea pentru fratele său"[175], pentru că de dorul de a-l îmbrățişa pe cel pe care-l dorise, îi dădea ghes inimii. În sfârşit, "intrând în camera sa, a plâns acolo, apoi spălându-şi fața a ieşit"[176]. Țepuşele unei mari iubiri repede străpung inima dacă nu se slobozesc frânele dorinței. Biruit de atâta dor, s-a dat înfrânt şi Iosif, rațiunea a cedat, căci, după ce de mult timp în el rațiunea se tot lupta cu dragostea, deodată a izbucnit în plâns, ca să astâmpere prin lacrimi fierbințeala acestei iubiri curate.

58. Aceasta-i înțelesul moral al faptelor. Dacă ne gândim la cel tainic[176a], atunci vom spune că Domnul Iisus îl vede pe Pavel – căci "ochii Domnului sunt peste cei drepți"[177] – şi a zis: "Acesta este fratele vostru cel mai mic?". Până atunci îi spunea "cel mai tânăr", căci încă nu ajunsese la vârsta cu minte a bărbăției credinței, încă nu se smulsese s-ajungă nici la "statura bărbatului desăvârşit" sau, cum zice Scriptura: "la măsura vârstei plinătății lui Hristos"[178]. Mai bine zis, citim că era numai "un tânăr păzind veşmintele celor ce-l uci-

174. Fac. 43, 29.
175. Fac. 43, 30.
176. Fac. 43, 30.
176a. Aceeaşi metodă exegetică repetată (ca şi la nota 80).
177. Ps. 36, 18.
178. Efes. 4, 13.

deau cu pietre pe Ştefan"[179], de aceea dorea ca şi Filimon să fie asemeni nu adolescenţei lui, ci bătrâneţilor lui, după cum scria: "îţi fac mai degrabă o rugăminte, aşa cum sunt eu, bătrânul Pavel"[180]. De aceea predica să se ferească de văduvele mai tinere[181] nu cu gândul la etatea lor, ci din pricina eventualelor greşeli provenite din uşurătatea tinerească şi a nematurităţii virtuţii. De altfel, lauda feciorie e mai de preţ la tineri decât la vârsta bătrâneţii. Şi totuşi cred că nu-i străin de adevăr dacă am înţelege acest lucru; căci şi Pavel aşa credea atunci când a fost răpit pe cale şi s-a speriat de orbirea care a strălucit peste el, şi totuşi s-a gândit să se apropie zicând: "Doamne, ce voieşti să fac?"[182]. De aceea, despre Hristos s-a vorbit la o vârstă mai tânără, pentru ca cel chemat la iertare să fie iertat de păcat pe motiv că tinereţea este vârsta alunecărilor. Oricum, Hristos l-a văzut atunci când un fulger de lumină l-a învăluit[183].

59. Şi întrucât tinerii sunt opriţi de la rău mai curând de frică decât prin raţiune, a folosit îndemnul şi făcându-l-se milă de el, i-a atras atenţia să nu calce în picioare sfaturile. După cum ştim din Evanghelie, Iisus "a suspinat cu duhul" şi a plâns când a înviat pe Lazăr[184], spălând astfel mai înainte păcatele mortului prin lacrimile Sale. Dar înlăuntru a plâns şi şi-a spălat faţa[185]. Orbirea lui Pavel e plânsul lui Hristos. Îşi spală faţa când lumina străluceşte şi când se îndreaptă cel pierdut. Îşi spală Hristos faţa când e botezat Pavel[186], prin mijlocirea căruia Hristos e propovăduit înaintea mulţimilor. De aceea, porţia lui a fost de cinci ori mai mare decât a celorlalţi[187], pentru că avea să fie înfăţişată înaintea mai-marilor nu numai inteligenţa cugetului, ci şi lupta trupului şi harul fecioriei.

60. "Şi au băut şi s-au veselit cu el"[188]. Prin lucrarea săvârşită de Pavel ni se dă să înţelegem că vrednicia credinţei este mai mare, căci despre el i s-a spus lui Anania: "Mergi, fiindcă acesta Îmi este vas ales ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor"[189]. De aceea s-a desfătat cu bucurie, dar cu o desfătare sobră, după cum însuşi

---

179. Fapte 7, 58.
180. Fil. 9.
181. 1 Tim. 5, 11.
182. Fapte 9, 6.
183. Cf. Fapte 9, 3.
184. Ioan 11, 33; 35.
185. Fac. 43, 31.
186. Cf. Fapte 9, 18.
187. Fac. 43, 34 (e vorba de Veniamin).
188. Fac. 43, 34.
189. Fapte 9, 15.

ar zice, împreună cu sfinţii: "Paharul bucuriei Tale cât de strălucit este!"[190].

61. Iar cupa de argint a fost pusă numai în sacul lui[191], desigur fără ştirea lui Veniamin: Pavel rămânea neobservat, dar el totuşi fusese chemat. E trimis Anania la el de dimineaţă. Căci de acum trecuse noaptea orbirii şi se apropia lumina credinţei[192].

62. Între timp sacii fiecăruia dintre fraţi erau controlaţi pe rând[193]. Iată cum te învaţă Scriptura dumnezeiască ce este buna cuviinţă: pe rând se aşezaseră şi mai înainte la ospăţ, înaintea lui, şi anume [primul] cel întâi născut după vârsta lui[194]. Vezi, dar, că locul celui mai bătrân trebuie pus în frunte. Tot aşa, pe rând, sunt controlaţi şi sacii fiecăruia. Din aceasta să înţelegi că Pavel a fost şi el ales după o judecată cerească[195]. El alergase în urma celorlalţi, dar iată că el a fost cel preferat. În niciun alt sac n-a fost aflată cupa de argint, decât în sacul lui. Ce vrea să ne spună faptul că tocmai în acesta fusese pusă? De fapt, Iosif se desfăta la gândul că rămâne neobservat când a trimis printr-o fraudă sfântă să-l aducă înapoi pe fratele pe care-l iubea, dar tainele dumnezeieşti pun lucrurile în altă lumină.

63. Acelaşi argint îl găseşte Dumnezeu în noi, căci doar El ni l-a dăruit. Cunoaştem şi natura acestui argint, dar îl avem în dar. După natura lui, el e opera Creatorului; după har este lucrarea Mântuitorului. Şi chiar dacă nu putem vedea în ce chip ni-l dăruieşte Hristos, totuşi El este Cel ce ni-l dăruieşte printr-o lucrare tainică şi pusă la îndemâna tuturor, dar puţini sunt cei care ţin seamă de ea şi care n-o pierd. Căci totuşi nu oricui i se dăruiesc toate. Grâu se împarte la toţi, dar cupa numai unuia; ea e dată numai slujirii profetice şi celei preoţeşti. Nu oricine a putut spune ceea ce a rostit proorocul: "Paharul mântuirii voi lua şi numele Domnului voi chema"[196].

64. Cu alte cuvinte, în trupul lui Pavel strălucea graiul învăţăturii cereşti, întrucât fusese un cunoscător al Legii, dar întrucât până atunci nu se plecase în faţa dreptăţii lui Dumnezeu, cupa a ajuns să fie pusă în sac, învăţătura se mărginea doar la Lege. Făclia era sub obroc[197]. Şi totuşi Anania a fost trimis ca să-i ducă binecuvântarea,

190. Ps. 22, 6 (citare liberă).
191. Cf. Fac. 44, 2.
192. Cf. Rom. 13, 12.
193. Cf. Fac. 44, 12.
194. Fac. 43, 33.
195. Cf. Fac. 43, 14.
196. Ps. 115, 4.
197. Cf. Matei 5, 15; Fapte 9, 12, 17.

să-și pună mâinile peste el, să dezlege sacul, iar sacul odată dezlegat, argintul a strălucit și "ca și cum i-ar fi căzut niște solzi de pe ochi" s-a dezlegat[198] legătura sacului și din acea clipă el a văzut. Legătura aceea era necredința, iar prin dezlegare s-a pus în lucrare credința. Și de aceea, întocmai cum s-a dezlegat acel sac, tot așa a fost înlăturată și învelitoarea Legii care se depusese pe inima iudeilor și, odată întors spre Domnul și liber de constrângere și răpit de farmecul libertății, a grăit: "Și noi toți privind cu fața descoperită slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă"[199]. Căci după ce și-a dezlegat încălțămintea Legii, a pornit cu tălpile goale să propovăduiască, răspândind Evanghelia cea slobodă. Îl mai opreau iudeii, dorind să-l împiedice, dar din clipa în care cupa de argint a strălucit în sacul lui, "și-au rupt hainele, zice Scriptura, și s-au întors în cetate"[200].

65. Căci propovăduirea liberă a lui Pavel despre Hristos a dat pe față greșelile poporului iudeilor și "a sfâșiat" tot farmecul învățăturii lor, de aceea s-au întors în cetate, așa cum mai înainte nu și-ar fi putut-o închipui. Se întorc tocmai cei care-L pierduseră pe Hristos. Căci se scrie și în Evanghelie că atunci când au prins să ducă la moarte pe Domnul Iisus, "ei s-au dat înapoi și au căzut la pământ"[201]. Și pe drept cuvânt s-au întors înapoi cei care căzuseră din harul ceresc în ocara pământească. Omenește vorbind, frații nu voiau să se întoarcă fără fratele lor, – din punct de vedere duhovnicesc, ei nu au vrut să se întoarcă fără Pavel –, pe care dacă l-ar fi pierdut, socoteau că atunci ar fi mâhnit bătrânețea părintelui lor.

66. Iată de ce dorea Iuda să rămână pe lângă Iosif[202], ca să nu vadă necazurile care-l năpăstuiseră pe tatăl lor; de aceea Pavel a și prevăzut acest lucru și dorea să înlăture acele necazuri care aveau să vină peste poporul iudeilor. Dar întrucât nu exista în imaginea pe care și-o făcuseră conducătorii poporului iudeu acea liberă propovăduire a credinței, a plâns Iosif; propriu-zis prin el a plâns Însuși Iisus[203].

67. "Și a poruncit Iosif să iasă toți ceilalți afară, ca să se descopere fraților"[204]. Căci, după cum spusese El însuși, n-a venit decât la

198. Fapte 9, 18.
199. 2 Cor. 3, 18.
200. Fac. 44, 13.
201. Ioan 18, 6.
202. Cf. Fac. 44, 32 și urm.
203. Cf. Fac. 45, 2.
204. Fac. 45, 1.

oile cele pierdute ale casei lui Israel[205]. Şi dând glas cu plângere, Iosif a strigat: "Eu sunt Iosif. Mai trăieşte oare tatăl meu?"[206]. Cu alte cuvinte, ridicându-Şi mâna către poporul care nu credea şi care grăia împotrivă, fără să caute sol ori vestitor, Însuşi Domnul a voit să mântuiască pe poporul Său, după cum stă scris: "Poporul va înţelege în ziua aceea că Eu sunt Cel care grăieşte"[207]; "Şi căutat am fost de cei ce nu întrebau de Mine, găsit am fost de cei ce nu Mă căutau"[208]. Şi ce oare altceva striga decât "Eu sunt Iisus", atunci când a fost ispitit de conducătorii iudeilor care-L întrebau: "Tu eşti Fiul lui Dumnezeu?", iar El a răspuns: "voi ziceţi că sunt", sau [răspundea] la întrebarea lui Pilat: "Tu zici că Eu sunt împărat. Eu spre aceasta M-am născut"[209]? Iar căpeteniei preoţilor, care întreabă: "Te jur pe Dumnezeul cel viu, să ne spui nouă de eşti Tu Hristosul, Fiul lui Dumnezeu?", El îi răspunde: "Tu ai zis. Şi vă spun vouă: De acum veţi vedea pe Fiul Omului şezând de-a dreapta Puterii şi venind pe norii cerului"[210]. Ceea ce vrea să spună: atâta cât "Eu sunt Iosif", adică sunt din puterea lui Dumnezeu, "mai trăieşte tatăl meu?"[211]. Ceea ce vrea să spună: eu pe tatăl nu-l tăgăduiesc, pe fraţi îi recunosc dacă şi voi mă recunoaşteţi de frate şi dacă tatăl mă mai recunoaşte ca fiu. Mai trăieşte încă, aşadar, poporul meu din neamul căruia mi-am ales frate?

68. "Apropiaţi-vă de Mine!", pentru că şi Eu M-am apropiat de voi şi încă până într-atâta încât, luând asupră-Mi trup de om, M-am făcut părtaş firii voastre. Să nu Mă primiţi părtaş la comuniune cu voi, aceasta ar însemna: că voi nu recunoaşteţi pe Săvârşitorul mântuirii voastre.

69. "Şi ei s-au apropiat, se spune, iar el a zis: Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care voi l-aţi vândut în Egipt. Acum însă să nu vă întristaţi, nici să vă pară rău că m-aţi vândut aici, că Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieţii voastre"[212]. Ce iubire frăţească, ce frăţie dulce, încât să ierţi până şi pe un trădător din casa ta, spunând că faptul acesta ar fi fost rânduit de Pronia dumnezeiască, iar nu de o nelegiuire omenească, întrucât n-ar fi fost dat la moarte de nişte oameni, ci ar fi fost rânduit pentru viaţă de Însuşi

205. Matei 15, 24.
206. Fac. 45, 3.
207. Is. 52, 6.
208. Is. 65, 1.
209. Cf. Ioan 18, 5, 37.
210. Matei 26, 63-64.
211. Fac. 45, 4-5.
212. Fac. 45, 4-5.

Domnul! Căci ce altceva a însemnat acea mijlocire pentru popor a Domnului nostru Iisus Hristos, Care i-a întrecut în iubire pe toţi fraţii atunci când exclama ţintuit pe cruce: "Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac"[213]? Şi ce altceva a fost acea rostire în mijlocul ucenicilor, când le-a spus: "Eu sunt, nu vă temeţi"[214]? Sau atunci când, tulburaţi şi îngroziţi, li se părea că văd duh şi când iarăşi le-a spus: "De ce sunteţi tulburaţi şi pentru ce se ridică astfel de gânduri în inima voastră? Vedeţi mâinile Mele, că Eu însumi sunt; pipăiţi-Mă şi vedeţi că duhul nu are carne şi oase, precum Mă vedeţi pe Mine că am"[215]. Aşadar aceste taine au fost descoperite atunci ca unele ce aveau să se desfăşoare în viitor, pentru vremuri ce urmau să vină.

70. De fapt s-a exprimat şi prin cuvinte că pe El trebuie să-L înţelegem atunci când a vorbit trupeşte prin mijlocirea lui Iosif şi a altora. Căci iată cum S-a rostit atunci: "Acum însă să nu vă întristaţi, nici să vă pară rău". Şi mai departe: "Grăbiţi-vă de vă duceţi la tatăl meu şi-i spuneţi: "Aşa zice fiul tău Iosif: Dumnezeu m-a făcut stăpân peste tot Egiptul"[216]. Iar în Evanghelie: "Nu vă temeţi. Duceţi-vă şi vestiţi fraţilor Mei ca să meargă în Galileea, şi acolo Mă vor vedea"[217]. Iar mai jos adaugă: "Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ"[218], ceea ce este tot una cu a zice: aceasta a fost voia Providenţei dumnezeieşti, ca să mă îmbrac întru putere, iar nu cu amărăciune omenească.

71. Răsplata nu s-a făcut pe măsura nelegiuirii. Tocmai pentru că s-a spus în cartea Facerii: "Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieţii voastre"[219], de aceea se va zice în Evanghelie: "Învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"[220], căci aceasta este răsplata şi viaţa sfinţilor, pentru că şi pe alţii i-a răscumpărat.

72. De aceea, să bagi de seamă că nu fără rost s-a scris în cartea Facerii[221]: "şi vei fi aproape de mine, tu, feciorii tăi şi feciorii feciorilor tăi"; or, aceasta e tocmai ceea ce s-a zis în Evanghelie: "Iată, Eu cu voi sunt până la sfârşitul veacului"[222].

---

213. Luca 23, 34.
214. Ioan 20, 19.
215. Luca 24, 38-39.
216. Fac. 45, 5; 9.
217. Matei 28, 10.
218. Matei 28, 18.
219. Fac. 45, 5.
220. Matei 28, 19.
221. Fac. 45, 10.
222. Matei 28, 20.

73. Cât de lămurită este așadar această taină! Căci, după cum, pentru a arăta în ce fel ar fi împlinit toată porunca, Iosif îl îmbrățișează pe fratele său Veniamin, căzând pe grumajii lui[223], tot așa, după ce a împlinit porunca Evangheliei, Hristos îl îmbrățișează pe Pavel atunci când și alții "căzând peste grumajii acestuia, îl sărutau"[224], pentru ca, după o tâlcuire mai tainică, prin plecarea oarecum a grumajilor să se ridice spre cer. De unde, simțindu-se înălțat de Hristos, apostolul exclamă: "căci petrecerea noastră este în ceruri"[225].

74. Și s-a bucurat Faraon că Iosif s-a făcut cunoscut fraților săi[226], de unde a mers vestea în casa lui Faraon și a fost îndemnat dreptul Iosif să-și invite frații să vină cu tatăl lor, și a poruncit să li se umple sacii cu grâu și să le dea și căruțe. Dar de unde atâta bunătate la un păgân, dacă nu spre a scoate la lumină acea mare taină, care pentru Biserică nu-i ceva ascuns?: atunci sunt răscumpărați și iudeii, iar poporul creștin se bucură de această reunificare, ajutând cu ce poate și trimițând la propovăduirea împărăției lui Dumnezeu[227], spre care sunt chemați cât mai neîntârziat.

75. După cum Faraon îi mai dăduse fiecăruia dintre frați schimburi de haine[228], tot așa deleagă pe Pavel (din ale cărui scrieri citează) să i se dea de la Hristos trei sute de bani de aur[229], precum și cinci rânduri de haine de diferite culori. Iar prin cei trei sute[230] se propovăduiește crucea lui Hristos, pentru care și spune: "Că am judecat să nu știu între voi altceva decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit"[231]. Și a mai promis și mulți bani de aur, pentru că nu propovăduia în cuvintele convingătoare ale înțelepciunii omenești, ci în dovada [puterii] Duhului[232]. Pe deasupra a mai primit și cinci rânduri de haine sau daruri ale unei înțelepciuni depline, în înțelesul că nu se lasă atras de nicio momeală a simțurilor trupești, care la unii amenință să fie biruitoare, ci să fie în stare să înfrângă printr-o deosebită înfrânare toate ispitele trupului, încât niciun fel de slăbiciune

223. Cf. Fac. 45, 14.
224. Fapte 20, 37.
225. Filip. 3, 20.
226. Cf. Fac. 45, 16.
227. Luca 8, 1.
228. Fac. 45, 22.
229. În text: "de argint".
230. Ambrozie repetă semnificația numerică a literei T = 300. Vezi aici, mai sus, paragraful 14. Această interpretare o regăsim și în alte scrieri, de pildă în *Tâlmăciri la Evanghelia după Luca* VI, 30. A se vedea și nota 50.
231. 1 Cor. 2, 2.
232. Cf. 1 Cor. 2, 4.

trupească să nu poată toci pornirea și râvna cuiva, care "de este în trup sau în afară de trup, nu știu". În sfârșit, a fost răpit în rai, neștiind dacă a fost în trup sau în afară de trup[233], dar a auzit vorbe pe care nu e slobod omului a le grăi, care până la urmă nu denotă în sine nimic pământesc, după cum însuși învață, zicând: "pentru că Îi suntem lui Dumnezeu mireasmă a lui Hristos, între cei ce se mântuiesc"[234].

76. Așadar, Apostolul Pavel deține locul de frunte și mireasma lui curge la nesfârșit, și totuși și alți propovăduitori își au harul lor. Despre frații lui Iosif stă scris că au primit încă un rând de haine. Care? Desigur acelea de care nu trebuie să te îndoiești, pentru că în Cartea Înțelepciunii ai citit: "câte două haine a făcut bărbatului său"[235]. Una e spusă în chip tainic, cealaltă în chip moral (= firesc). Dar nu toți, nu toți proorocii și nu toți păstorii au toate virtuțile, nu toți au darul vindecărilor, nu toți grăiesc în limbi. Dacă răsplățile sunt diferite, înseamnă că și vredniciile au fost diferite.

77. Și sunt făgăduite și Tatălui daruri. Fiul este Cel care-L cinstește pe Tatăl, Hristos Își cheamă poporul la făgăduințe, îl invită la daruri. Și dacă atunci aceste daruri le purtau câțiva asini neîndemânatici sau greoi[236], acum le poartă alții mai sprinteni și care vor duce darurile lui Hristos, Chivernisitorul din Evanghelie al darurilor.

78. "Așa a dat Iosif drumul fraților săi, și ei au plecat. Și le-a zis la plecare: "Să nu vă sfădiți pe cale"[237]. Cât de bine îi învață să se ferească de mânie, pentru că ea ar fi în stare să dezbine până și pe rudele care se iubesc și îndeosebi trebuie să ne ferim de ceartă pe drum, unde chiar și drumeții trebuie să se împărtășească din același har inviolabil al dragostei. Or, ce altceva spunea Domnul nostru Iisus, cu gândul la clipa când avea să Se despartă de trup, și când Își trimitea ucenicii, decât că i-a învățat să nu se certe pe cale, zicându-le: "Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă"[238]? Căci unde e pace, acolo n-are loc mânia; de acolo e alungată cearta, o ia la fugă neînțelegerea. Acest lucru îl spun cuvintele "pacea Mea o dau vouă", adică "să nu vă sfădiți pe cale". Și vezi mai departe, să nu înțelegem acest lucru numai cât ține călătoria, ci să ne ferim de mânie în decursul întregii vieți, întrucât adeseori mânia e în stare să-i ducă pe

---

233. 2 Cor. 12, 2-4.
234. 2 Cor. 2, 15.
235. Pilde 31, 22 (citat după ed. sin. 1914). Din nou, evidențiate cele două modalități de exegeză.
236. Cf. Fac. 45, 23; Matei 21, 7.
237. Fac. 45, 24.
238. Ioan 14, 27.

oameni și la crimă, căci, cu cât ne tulburăm mai mult pentru o cauză pe care o credem dreaptă și vrem să-l silim și pe altul la păcat străin, cu atât e mai grav păcatul pe care-l săvârșim. De aceea ne atrage atenția Apostolul: "Nu vă răzbunați singuri, iubiților, ci lăsați loc mâniei (lui Dumnezeu)"[239], adică să ne ferim de ea, ca să nu pună ea stăpânire pe noi. De aceea și Domnul Iisus, trimițându-i pe ucenici la propovăduirea Evangheliei[240], i-a trimis fără aur, fără argint, fără bani în cingătoare și nici toiag, cu alte cuvinte: să nu vă prindă vreo mânie aprinsă ori să vă faceți unelte ale răzbunării.

79. "Și plecând din Egipt, ne spune Scriptura, ei au venit în țara Canaan, la Iacob, tatăl lor. Și l-au vestit zicând: Iosif, fiul tău, trăiește și el domnește astăzi peste toată țara Egiptului"[241]. Dar ce este țara Canaan? E țara celor îndoielnici în credință. Ce este oare mai evident de precizat decât vremurile apostolice, în care apostolii, intrând în sinagogile iudeilor, vesteau celor îndoielnici puterea Domnului Iisus[242], după cum stă scris în Faptele Apostolilor, prin gura lui Petru[243]: "Pe Acest Iisus L-a înviat Dumnezeu, Căruia noi toți Îi suntem martori. Deci, înălțându-Se de-a dreapta lui Dumnezeu și primind de la Tatăl făgăduința Duhului Sfânt, L-a revărsat pe Acesta, așa cum vedeți și auziți și voi acum". E firesc dar să atragem și noi atenția oamenilor ca să predice că El trăiește și e Stăpânul întregii lumi și că, deschizându-Și jitnițele, El dăruiește tuturor din prisosul harului Său duhovnicesc. Același lucru îl vesteau și apostolii, dar iudeii nu credeau, ci și-au pus mâinile pe ei și au aruncat sub paza de obște pe propovăduitorii mântuirii[244].

80. De aceea s-a scris și despre Iacob: "inima lui a rămas rece"[245], căci nu-i venea să creadă. Așa s-au răcit și simțămintele acestui popor necredincios, dar după ce au ajuns să cunoască faptele lui Hristos și, impresionați de atâtea binefaceri și fapte [minunate], au redobândit curaj, grăind (ca și patriarhul Iacob): "Destul! Iosif, fiul meu, trăiește încă. Voi merge să-l văd înainte de a muri!"[246]. Căci cel dintâi și cel mai puternic temei al credinței este credința în Învierea lui Hristos. Oricine crede în El, Îl acceptă imediat ca pe Cel înviat, se apropie de El cu devotament și-L preamărește pe Dumnezeu din

239. Rom. 12, 19.
240. Cf. Luca 9, 2; Matei 10, 7.
241. Fac. 45, 26.
242. Filon, *De sacr. Abel et Cain* 27, ed. A. Measson, Paris, 1966, p. 90.
243. Fapte 2, 32-33.
244. Fapte 5, 18.
245. Fac. 45, 26.
246. Fapte 45, 28.

toată inima. Iar dacă acela crede că Dumnezeu e şi pricinuitorul învierii, implicit crede că Dumnezeu nu va muri.

81. "Sculându-se deci Israel cu toate câte avea, a mers la fântâna jurământului şi a adus jertfă Dumnezeului tatălui său Isaac"[247]. Desigur că cine se grăbeşte să meargă la Iisus, acela se ridică. Credinţa precede închinarea. Mai întâi s-a ridicat şi abia după aceea a adus jertfă. Jertfă bună numai acela aduce, care a căutat să cunoască ce este Dumnezeirea.

82. "Atunci a zis Dumnezeu către Israel noaptea în vis: "Iacobe! Iacobe!". Iar el a răspuns: "Iată-mă". Şi Dumnezeu a zis: "Eu sunt Domnul Dumnezeul tatălui tău, nu te teme a te duce în Egipt, căci acolo am să te fac neam mare. Am să merg cu tine în Egipt Eu însumi şi tot Eu am să te scot de acolo"[248]. După cum cele pe care le citesc nu le înţeleg, iar de Moise, pe care-l laudă, se leapădă, te întrebi cum se face că nu voiau să creadă în scrierile lui? Ce-i oare mai evident decât chemarea care se face aici, ca să treacă la Biserica lui Dumnezeu, cu care fuseseră mărginiţi între graniţele înguste ale Iudeii, să se împreune cu poporul lui Dumnezeu, care, după ce s-a adunat de pe tot pământul, din toate neamurile şi popoarele, s-a făcut un neam mare? Doar nu degeaba stă scris: "în tot pământul a ieşit vestirea lor"[249]. Aşadar Iacob e chemat de fiii săi, aşa cum e chemat la împărăţia harului şi poporul iudeilor de către Petru, Ioan sau Pavel.

83. De altfel, Însuşi Dumnezeul nostru îi îndeamnă prin gura Sa, făcându-le juruinţă că le va spori rodul darului credinţei, spunându-le: "Iosif îţi va închide ochii cu mâna sa"[250]; desigur însă că dreptul patriarh n-a întrebat cine anume urma să închidă ochii; se poate să se fi exprimat aici o simplă dorinţă a cugetului său. Căci dacă pe cei pe care-i iubim dorim să-i îmbrăţişăm adeseori, atunci cu cât mai mult s-ar bucura cei care au de gând să se despartă de trupul lor, să atingă pentru ultima oară chezăşia comorilor lor dragi şi să se mângâie cu această ultimă comoară? Totuşi poate că trebuie să socotim taină faptul că mai târziu şi poporul iudeu va ajunge să cunoască pe Dumnezeu. Căci e o taină că adevăratul Iosif va ajunge să închidă ochii lui, pentru ca cei care înainte nu vedeau acum să vadă[251]. Vino şi tu la Evanghelie! Tu, cel care erai oarecum orb, acum te-ai

247. Fac. 46, 1.
248. Fac. 46, 2-4.
249. Ps. 18, 4.
250. Fac. 46, 4.
251. Cf. Ioan 9, 6.

însănătoşit, întrucât Iisus a pus mâna pe ochii tăi şi le-a înlăturat astfel orbirea. Dar Hristos nu pune mâna pe cei muritori, ci pe cei biruitori sau, dacă vrei, şi pe cei care vor muri, atunci da, pentru că mai întâi murim, pentru ca apoi să reînviem. Căci nu putem via lui Dumnezeu dacă nu vom muri mai întâi păcatului[252].

84. Aşadar, în Egipt au coborât şaptezeci şi cinci de suflete, după cum stă scris printr-un număr tainic al iertării, pentru că, după atâta împietrire şi după atâtea păcate, ei ar fi fost nişte netrebnici dacă nu li s-ar fi acordat în dar iertarea păcatelor. Îl întâmpină Iuda, ceea ce vrea să însemne "mărturisirea greşelii"[253]. Şi acesta îl trimite ca vestitor poporului iudeu "care va veni". De aceea îl întâmpină şi Iosif cel drept, care e însoţitor şi tălmaci al Dumnezeirii, pentru că mărturisirea are loc înainte de vremea în care stăpânea perfidia. Or, tălmaciul Dumnezeirii este Hristos, pentru că "pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Cel Unul Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"[254]. Tot El va primi în vremile mai de pe urmă şi pe poporul iudeu, şi anume la o vârstă mai înaintată, obosit de-acum, desigur nu pe temeiul meritelor lui, ci, potrivit alegerii harului, îi va pune mâna peste ochi ca să-l vindece de orbirea a cărei însănătoşire a amânat-o atât, pentru ca şi cel din urmă să creadă ceea ce înainte nu-şi putea închipui că trebuie crezut, anume că va pierde şi vrednicia alegerii celei dintâi. De unde şi cuvântul Apostolului: "Că împietrirea s-a făcut lui Israel în parte, până ce va fi intrat tot numărul păgânilor. Şi astfel întregul Israel se va mântui"[255].

85. Aşadar, faptele mari ale viitorilor patriarhi sunt nişte taine. De aceea şi Iacob a vorbit în felul acesta către fiii săi: "Adunaţi-vă ca să vă spun ce are să fie cu voi în zilele cele de apoi. Strângeţi-vă şi ascultaţi-l pe Israel, tatăl vostru"[256].

252. Rom. 6, 2.
253. Filon, *Leg. alleg.* 1, 46 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 122).
254. Ioan 1, 18.
255. Rom. 11, 25-26.
256. Fac. 49, 1.

DESPRE PATRIARHI

INTRODUCERE

Cum era și firesc, Sfântul Ambrozie pune în fruntea acestei scrieri cuvintele: "Să învățăm mai întâi de toate cât de mare trebuie să fie respectul datorat părinților", din clipa în care citim că "pe cine îl binecuvânta părintele său, acela rămânea binecuvântat, iar cine era blestemat rămânea blestemat". În dorința sa de a scoate cât mai multe învățăminte până și dintr-o astfel de scriere, al cărei miez e mai mult profetic și mesianic (stând în strânsă legătură cu pasajul din Cartea Facerii, cap. 49, 10, în care se vestește stingerea dinastiei evreiești și venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, Care era "așteptarea neamurilor"), în această scriere Sfântul Ambrozie subliniază înțelesul moral și mesianic legat de binecuvântarea dată de Iacob patriarhul tuturor celor doisprezece fii ai lui Israel. Desigur că în afară de cei doisprezece, Sfântul Ambrozie găsește – ca și Origen în omiliile sale la Geneză – motive de "superioritate" morală și spirituală pentru a binecuvânta și pe fiii lui Iosif (Efraim și Manase), dar mai ales pe cel de-al treisprezecelea apostol, Pavel (2-5). Pe cel mai mare dintre fii, pe Ruben, care pângărise mai demult patul tatălui său, îl binecuvântă pentru calitatea de "întâi-născut", pe care poporul iudeu "cel tare la cerbice" a pângărit-o atunci când L-a prigonit pe Hristos. În continuare, în paragraful 13 citim: "Semințiile se numesc după numele patriarhilor, așa încât cărturarii se trag din seminția lui Simon, pe când din seminția lui Levi sunt căpeteniile preoților, care au săvârșit nelegiuire condamnând la pătimire pe Domnul și împlinind întreagă măsura nelegiuirii strămoșești". În felul acesta se continua tălmăcirea modului în care fiecare dintre fiii lui Iacob și-a primit binecuvântarea, la unii insistându-se mai mult (la Levi pentru harul preoției, la Iuda pentru cel al regalității mesianice), la alții mai puțin. În paragraful 47, Sfântul Ambrozie se întreabă: "Care să fie cauza că dintre toți fiii săi, Iacob l-a scos mai mult în evidență pe Iosif?". Și răspunde: "faptul că în el vedea prefigurându-se tainic

ființa și pătimirea lui Hristos". Lucrarea se încheie cu binecuvântările revărsate peste Sf. Pavel, "Veniaminul cel răpitor" (Pavel era din neamul lui Veniamin; în tinerețe "răpea" turma lui Hristos).

Data *compunerii va fi fiind prin 388–389. Deducem acest lucru din faptul că în paragraful 21 al acestei scrieri se pomenește de tratatul asupra Evangheliei (după Luca), despre care se știe că a fost scris prin anii 386–387.*

O. Bardenhewer ne aduce aminte că în redactarea acestei scrieri Sfântul Ambrozie a folosit – pe lângă Filon și Origen – mai ales lucrările lui Ipolit.

DESPRE PATRIARHI

1. Să învăţăm mai înainte de toate cât de mare trebuie să fie respectul datorat părinţilor, din clipa în care citim că pe cel pe care-l binecuvânta părintele său, acela rămânea binecuvântat[1], iar cel blestemat rămânea blestemat! De aceea a şi dat Dumnezeu părinţilor atâta har, pentru ca să prindă curaj evlavia fiilor. Doar întâietatea părinţilor e cea care îndrumă buna deprindere a copiilor. Cinsteşte, aşadar, pe tatăl tău, ca să te binecuvinteze[2]. Cel credincios să-şi cinstească părintele din iubire, cel nemulţumitor, din teamă. Dacă un tată oarecare e sărac şi n-are multă avere pe care să o poată lăsa fiilor, el are totuşi moştenirea binecuvântării din urmă, prin care se lasă urmaşilor un fel de bogăţie a sfinţeniei.

2. Şi Iosif se grăbea să ia binecuvântarea tatălui[3], dar ştiind că aşa ceva oferise şi Iacob fiilor săi Manase şi Efraim[4] (pe care i-a şi binecuvântat), iar întrucât el avea doisprezece fii, mai târziu va fi ales ca al treisprezecelea viitorul Apostol Pavel, aşa încât cea de a treisprezecea seminţie să fie împărţită şi ea în două pentru nepoţii săi, Manase şi Efraim, în care s-ar putea afla şi Pavel, nu fără să fie numărat între seminţiile strămoşilor, cel care se poate dovedi că şi-a dobândit astfel cu uşurinţă moştenirea binecuvântării paterne, având în vedere că el e propovăduitor distins al Vechiului şi Noului Testament.

3. Cât de strălucite sunt tainele acestea! Căci luându-şi fiii pe care îi dusese în Egipt, luând pe Efraim cu dreapta în faţa stângii lui Israel, iar pe Manase în stânga, dar fiind în dreapta lui Israel, şi-a întors Israel mâna sa cea dreaptă şi a pus-o pe capul lui Efraim, deşi acesta era mai mic şi stătea de-a stânga bunicului, iar stânga şi-a pus-o pe capul lui Manase, deşi el era în dreapta lui, şi, astfel, încrucişându-şi mâinile, i-a binecuvântat pe ei! Tot aşa a păstrat şi Iosif ordinea firii, pentru ca să acorde mai mult fiului mai bătrân, după

---

1. Cf. Fac. 9, 26.
2. Cf. Ieş. 20, 12.
3. Cf. Fac. 48, 1 şi urm.
4. Cf. Fac. 48, 8.

cum dorise şi Isaac să-l binecuvinteze pe primul său fiu, pe Isav, dar s-a crezut că sub chipul unui popor mai tânăr trebuie preferat fiul cel mai mic, aşa cum fusese el preferat de mama lui.

4. Dar şi chemarea lui Manase însuşi se caracterizează printr-o tainică tălmăcire, pentru că poporul iudeilor şi-a uitat de Dumnezeul lui, Care l-a adus pe lume, încât mulţimile credeau că neamul lor ar fi fost chemat parcă "din uitare"[5]. În schimb, prin tâlcuirea numelui Efraim făgăduieşte rodnicia credinţei[6], după cum a spus-o însuşi Iosif: "Dumnezeu m-a făcut roditor în pământul suferinţei mele"[7], pentru că aceasta e o însuşire a poporului mai tânăr (care e însuşi trupul lui Hristos), să facă fericit pe tatăl său şi nici să nu-L părăsească pe Dumnezeul lor.

5. În rezumat, în legătură cu popoarele, bătrânul a declarat în chip duhovnicesc că aici se ascunde o taină. Căci atunci când a crezut că tatăl său s-a rătăcit, luându-se, din greşeală, după înfăţişarea celui mai slab, Iosif a vrut să-i mute mâna altfel, zicându-i: "Nu aşa, tată, că cestălalt e întâiul născut. Pune dar pe capul lui mâna ta cea dreaptă". Tatăl său însă n-a voit, ci a zis: "Ştiu, fiul meu, ştiu! Şi din el va ieşi un popor, şi el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi şi mai mare decât el şi din sămânţa lui vor ieşi popoare nenumărate"[8]. Aşa că a trebuit să primească binecuvântarea Efraim înaintea fratelui mai mare, cum ni se spune: "Cu voi se va binecuvânta în Israel şi se va zice: Dumnezeu să te facă aşa ca şi pe Efraim şi ca şi pe Manase"[9]. Şi astfel, deşi erau numai nepoţi, ei au fost adoptaţi în locul fiilor, ca să nu fie lipsiţi de binecuvântarea bunicului.

6. După împărtăşirea acestei binecuvântări, Iacob i-a chemat şi pe fiii săi[10], şi el, care înainte îl preferase pe cel mai tânăr înaintea celui mai vârstnic, a început, păstrând de astă dată ordinea vârstei, să ridice în această taină, mai presus de orice, valoarea harului, pentru că deodată cu cei doi îi binecuvântase pe toţi ceilalţi, cu întreagă moştenirea şi cu tot neamul care se va naşte din ei, pentru ca să nu se pară de prisos nici repetarea binecuvântării şi nici să fie socotită mai slabă pentru că s-a împărtăşit unuia mai tânăr. Şi, într-adevăr, a spus că mai curând repetă vestirea celor ce se vor întâmpla în vre-

---

5. Cf. Fac. 41, 51; Deut. 32, 18; Filon, *De sobrietate*, 6, ed. J. Gorez, Paris, 1962, p. 130.
6. Filon, *Leg. alleg.*, II, 1, 30 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 126).
7. Fac. 41, 52.
8. Fac. 48, 18-19.
9. Fac. 48, 20.
10. Fac. 49, 1.

murile ce vor veni, decât să fi împărtăşit o binecuvântare nouă, propriu-zisă.

7. Căci iată şi cum începe: "Ruben, întâi-născutul meu, tăria mea şi începătura puterii mele, cumplit te-ai purtat, cumplit şi îndărătnic, sumeţitu-te-ai ca apa, să nu fierbi. Că te-ai suit pe patul tatălui, atunci când ai spurcat aşternutul pe care te-ai suit"[11]. Dar oare nu s-ar părea că aici mai mult ceartă decât binecuvintează? Se pare că aici e mai curând proorocie decât binecuvântare. Într-adevăr, proorocia e vestirea celor viitoare, câtă vreme binecuvântarea e o dăruire plăcută de sfinţenie şi de haruri.

8. Şi iudeii sunt de părere că pentru aceea a adresat bătrânul acele cuvinte lui Ruben, pentru că acesta s-a culcat cu Bala, concubina tatălui său, şi a spurcat patul părintesc (dar uşor pot fi combătuţi, căci acest lucru s-a petrecut cu mult timp înainte), pe câtă vreme Iacob făgăduieşte fapte care urmează să aibă loc nu peste mult timp, iar nu fapte care s-au petrecut cândva. Aşadar dorinţa patriarhului se potriveşte cu viaţa lui şi o confirmă, căci văzând viitoarea chinuire a Domnului de către iudeii care-L prigoneau, a blestemat neruşinarea înfricoşată a poporului întâi-născut, care, fiind necredincios şi nesupunându-se Legii şi (care) din cauza învârtoşării inimii, nu numai că n-a ştiut nici să ia asupră-şi jugul lui Hristos, ci a săvârşit nelegiuirea nu numai de a-L învinui de păcate de moarte[12], ci şi de nedreptatea de a fi spurcat lucrurile sfinte. Căci zice Scriptura: "N-ai fiert nici cum fierbe apa", poate pentru a nu-l arunca într-o rătăcire şi mai mare, iar focul mâniei şi al smintelii să nu-i împiedice cumva pe păcătoşi să se căiască, ci să-i oprească de a face pocăinţă pentru păcate. Pentru care poporul cel învârtoşat în răutăţi a urcat în patul părintelui şi a spurcat curăţenia sfântă a familiei, adică trupul Domnului Iisus, Creatorul nostru, ţintuindu-L pe lemnul crucii, în care, ca într-un pat sau pe o pătură părintească, se odihnesc sfinţii după o mântuitoare convalescenţă. Aşadar, cine va tăgădui cele spuse despre acest popor, când toate i se potrivesc lui? Căci a spus-o chiar Israel, întâi-născutul Israel, că însuşi el are inima învârtoşată, după cum s-a referit la el Moise când a zis: "voi sunteţi poporul cel tare la cerbice". Şi, într-adevăr, cine a mai fost atât de învârtoşat, atât de neruşinat şi atât de ocărâtor ca poporul iudeilor, care a biciuit pe Domnul Iisus, pentru că prin El vedeau pe morţi înviaţi, pe orbi luminaţi, ţintuindu-L în cuie pentru că n-au putut tăgădui dumnezeieştile

11. Fac. 49, 3 (citat după ediţia din 1914).
12. Cf. Ieş. 33, 3.

Lui fapte? Ceea ce a fost săvârşit de cărturari, de cunoscătorii Legii şi de mai-marele preoţilor, Caiafa cel deopotrivă de înrăit, toate acestea ni le-au istorisit referatele Evangheliei. De aceea sfântul prooroc a refuzat să aibă de-a face cu atâta crimă, ca nu cumva cu trecerea generaţiilor să se încăpăţâneze atâţia patriarhi să susţină că şi ei au fost părtaşi la ele.

10. Dreptul citează mărturii şi renunţă la urmaşii care nu păstrează tradiţiile strămoşilor, iar întrucât presimte ruşinea, se îngrozeşte de înrâurirea sfetnicilor, zicând: "În sfatul lor să nu intre sufletul meu şi în adunarea lor să nu fie părtaşă slava mea, căci ei în mânia lor au ucis oameni şi în supărarea lor au ologit tauri"[13]. Desigur, lucrurile acestea le spune despre fiii lui Simon şi ai lui Levi[14]. Dar prin numele lor înţelegem seminţia care e numită cu o numire similară, pe care prea frumoasa tălmăcire o derivă, iudeii socotind că tocmai de aceea i-ar acuza Iacob pe fii, pentru că din pricina siluirii surorii lor, cei doi înaintea celorlalţi fraţi au dorit să se răzbune, prefăcându-se ca şi cum ar vrea să se împace; de aceea i-au sfătuit că ar trebui să se taie împrejur, ca să se încheie şi pe calea credinţei pace între ei şi să se întărească relaţiile între ei prin înrudire. Dar ducându-se la cei care între timp se tăiaseră împrejur şi care în urma rănilor recente aveau puterile slăbite (căci durerea îi copleşea), s-au năpustit asupra lor când se crăpa de ziuă şi i-au omorât[15]. Poate că de aceea au şi ajuns cei doi să fie ei singuri răzbunătorii, din care pricină ei sunt şi premergătorii cărturarilor şi ai preoţilor, căci nimeni mai mult decât cărturarii şi preoţii nu trebuie să caute înfrânarea.

11. Dar iudeii rătăcesc şi în privinţa aceasta, căci ei atribuiau tatălui cauzele durerii lor, susţinând că ei au comis acel act de răzbunare la o vârstă tânără, răzbunând călcarea credinţei şi violarea fecioriei, pe motiv că n-au putut răbda pe sora lor nerăzbunată, ajunsă în rândul celor necinstite, care şi fecioria şi-a pierdut şi nici n-avea mângâierea de a fi fost răzbunată, mai ales când însuşi el a dovedit că aşa s-au înţeles ca tot ce au cei din Sichem să-i dea acum, pe moarte, numai s-o primească pe ea (Dina) fiului său prea iubit; de aceea Iosif a zis către el: "Eu îţi dau ţie, peste ceea ce au fraţii tăi, Sichemul, pe care l-am luat eu cu sabia mea şi cu arcul din mâna amoreilor"[16]. Acest fapt nu poate fi tăgăduit, totuşi îl putem tâlcui în sensul că prin Sichem se înţeleg umerii, iar prin umeri, faptele[17].

---

13. Fac. 49, 6.
14. Cf. Fac. 49, 5.
15. Cf. Fac. 34, 23-31.
16. Fac. 48, 22.
17. Filon, *Leg. alleg.*, III, 8.

Așadar, ca moștean al faptelor bune alege pe dreptul Iosif înaintea altora, care oricum nu se pot măsura în fapte cu el. Căci cine a putut egala faptele lui Hristos?

12. Pe lângă acestea, în timp ce istorisea autorilor lor, cu suflet curat și cu totul străin de acest pământ murdar, despre prăzile lor necurate, a câștigat pentru sfinți, cu cuvinte cerești și cu sabie duhovnicească, loc lipsit de rușine și de desfrâu, pentru ca acolo unde mai demult existau preocupări doar pentru neînfrânări și pentru cele mai mari desfătări, acolo să dea acum preoții cei buni îndrumările curăției și să strălucească de lumina unei slave cerești cele mai alese pilde ale curăției sufletești.

13. Semințiile se numesc după numele patriarhilor, așa încât cărturarii se trag din seminția lui Simon, iar din tribul lui Levi sunt căpeteniile preoților, care au săvârșit nelegiuire condamnând la pătimire pe Domnul și împlinind întreagă măsura nelegiuirii strămoșești[18]. Tot ei sunt cei care au făcut sfat împotriva Domnului Iisus ca să-L omoare, după cum zice Isaia: "Vai de sufletul lor! Că au sfătuit rău sfat asupra Sa, zicând: Să legăm pe cel drept, pentru că nu ne este nouă de nicio treabă"[19]. Ei sunt cei care i-au omorât pe prooroci și pe apostoli, care au vestit venirea Domnului celui mântuitor și care au propovăduit mărirea patimii și a învierii Lui. Și tot ei sunt cei care mai târziu, în poftele lor, ca unii care doreau numai rușini pământești, au fugit de comuniunea cu Dumnezeu, de înfrânarea trupească, de cumpătarea cugetului, de disprețuirea banului, de bogăția harului, au ologit taurul, adică pe cel ce scotea coarne și unghii, pe care-l văd săracii și se veselesc, deoarece cuvântul Domnului a înălțat cornul poporului Său, prin care i-a înfrânt pe vrăjmași și a câștigat drept răsplată cununile cerești. Acesta-i taurul prin care se exprimă Biserica în luna care era atunci mai plină, pentru că, sprijinită pe coarnele taurului, ea cuprinde întinderea întregii lumi.

14. Totuși se pare că ceva din harul binecuvântării e legat și de această proorocie. Căci păcatul s-a legat și de Ruben, cel întâi-născut, atunci când i-a spus: "ai clocotit ca apa"[20], pentru că de obicei mai ales prin apă suntem chemați să curățim greșelile și cugetele noastre de clocotul patimilor. Și apoi din nou zice către Simon și către Levi: "îi voi împărți pe ei în Iacob și îi voi risipi în Israel"[21], arătând că vor fi răscumpărați prin chemarea neamurilor. Căci prin bă-

18. Cf. Matei 23, 32.
19. Is. 3, 9 (ed. 1914).
20. Fac. 49, 4.
21. Fac. 49, 7.

taia păstorului s-a risipit turma[22], care înainte era unită, pentru ca să între acum cine nu fusese şi astfel să se mântuiască întreg Israelul[23]. Acest lucru trebuie să-l credem îndeosebi despre tribul lui Levi, pentru că Domnul Iisus a ales tocmai din acel trib să-Şi prelungească neamul cel după trup. Din această seminţie au ieşit preoţii Levi şi Natan, pe care Sfântul Luca i-a numărat în Evanghelia sa[24] printre strămoşi. Căci preotul strămoşului şi întâiul dintre toţi preoţii – sau, cum stă scris, "tu eşti preot în veac"[25] – trebuia să asigure succesiunea chemării preoţeşti.

15. De aceea şi Moise a binecuvântat acest trib zicând: "Daţi lui Levi "arătările" lui şi "adevărul" lui bărbatului celui cuvios"[26]. La fel a binecuvântat Moise şi tribul lui Ruben, după cum e scris: "Să trăiască Ruben şi să nu moară şi Simeon să fie mult la număr"[27]. Căci nu i-ar fi binecuvântat dacă după spusa patriarhului i-ar fi cunoscut ca nedemni de binecuvântare. Pe scurt, de bună seamă ceea ce acela a uitat, aceea a completat acesta.

16. Iar întrucât prin amestecarea neamurilor lui Iuda şi Levi seminţiile lor s-au unit, de aceea şi Matei descrie familia lui Levi ca pornind din seminţia lui Iuda, cum spune şi Apostolul: "Domnul nostru a răsărit din Iuda"[28]. Aceasta pentru ca întreaga descendenţă a preoţiei şi a sfinţeniei să fie atribuită seminţiei lui Levi. În schimb, din seminţia lui Iuda, din care se vor trage David şi Solomon şi ceilalţi regi, să se distingă prin succesiunea strălucită a regalităţii. Căci pe bună dreptate a binecuvântat dreptul Iacob harul revărsat peste cei din Iuda, zicând: "Iudo, pe tine te vor lăuda fraţii tăi. Mâinile tale să fie în ceafa vrăjmaşilor tăi. Închina-se-vor ţie feciorii tatălui tău. Pui de leu eşti, Iudo, din vlăstare, fiul meu, te-ai înălţat! Culcându-te, ai adormit ca un leu şi ca un pui de leu, cine-l va deştepta pe el? Nu va lipsi domn din Iuda, nici povăţuitor din coapsele lui, până vor veni cele gătite lui şi Acela va fi aşteptarea neamurilor. Care va lega de viţă mânzul Său şi de mlădiţă mânzul asinei Sale. Spăla-va în vin haina Sa şi în sânge de strugure veşmântul Său. Mai frumoşi sunt ochii Lui decât vinul şi dinţii Lui mai albi decât laptele"[29].

---

22. Cf. Matei 26, 31.
23. Cf. Rom. 11, 26.
24. Cf. Luca 3, 29-30.
25. Ps. 109, 4.
26. E vorba de Urim şi Tumim, cf. Deut. 33, 8 (ed. 1914).
27. Deut. 33, 6.
28. Evr. 7, 14.
29. Fac. 49, 8-12.

17. Pare firesc lucru ca aceste cuvinte să se fi îndreptat spre patriarhul Iuda, însă prin ele se are în vedere Iuda cel de mai târziu, adevăratul mărturisitor, care s-a născut din acea seminție, singurul care e lăudat de frații săi, despre care zice Apostolul: "Spune-voi numele Tău fraților mei"[30], Domn prin fire, frate prin har, ale cărui mâini le întinde spre poporul cel necredincios, adică peste ceafa vrăjmașilor. Căci cu aceleași mâini și cu aceeași patimă a acoperit și a pus sub ascultarea Sa toate puterile vrăjmașe, aducând la ascultare pe toți cei fără credință și fără evlavie și despre care vorbește Tatăl către Fiul: "și vei birui în mijlocul vrăjmașilor Tăi"[31]. Pe aceștia i-a făcut vrăjmași răutatea lor, iar nu voința lui Hristos, căci din partea Domnului totdeauna s-a văzut multă îngăduință. Într-adevăr răutățile cugetului de obicei "puteau duce de la încăpățânare la jugul unei adevărate robii", așa încât spunea însuși David că a simțit asupra lui mâna celor care s-au arătat biruitori asupra lui: "în spatele meu uneltea păcătoșii"[32], dar acum se dau platnici în fața biruinței lui Iisus și a mâinilor Lui, adică devin robii Lui, se încredințează prin faptele lor cu totul ascultării Lui. În orice caz, El e Cel căruia I se închină fiii Tatălui – Lui, atunci când Îl cinstim și noi și prin care a îngăduit să-L numim Tată pe Cel a Cărui virtute e să-I fii rob.

18. Prin cuvintele "pui de leu ești, Iudo" n-a exprimat și n-a declarat oare atât pe Tatăl, cât și pe Fiul? Ce poate fi mai evident decât să afirmi că, fiind de aceeași ființă, atât Fiul cât și Tatăl sunt Dumnezeu? Acela-i leu, Acesta-i pui de leu. La cea mai simplă comparație, în cazul de față, trebuie să înțelegem atât unitatea firii, cât și a puterii Amândurora. Regele din rege a ieșit, cel tare, din cel tare. Tocmai pentru că a prevăzut că vor veni unii care ar putea afirma că Fiul e mai tânăr ca vârstă, i-a venit în minte să adauge cuvintele "din vlăstare, Fiul Meu, Te-ai înălțat. Culcându-Te ai adormit ca un leu și ca un pui de leu". Ai și în alt loc dovada că puiul de leu este "Leu din seminția lui Iuda"[33]. Așadar, dacă L-a numit "pui de leu", desigur că în același timp L-a socotit "Leu", ceea ce vrea să spună: Să nu se sperie urechile voastre că au auzit despre un pui de leu, căci dacă am zis "Fiu" n-am afirmat ceva mai mic, întrucât tot leu e și Fiul, ca și Tatăl. Să înțeleagă, dar, că i-a numit "Leu" și "Pui de Leu"; "Leu" ca fiind de o putere desăvârșită și deplină, "Pui de Leu", ca Fiu, dar nimeni să nu-și închipuie când aude așa ceva că Fiul n-ar fi deopotrivă

30. Ps. 21, 24.
31. Ps. 109, 2.
32. Ps. 128, 3.
33. Apoc. 5, 5.

cu Tatăl. Nu prin aceea-L lăudăm pe Fiul, dându-I însuşiri mai mici decât Tatălui.

19. Oricine mărturiseşte pe Fiul nu-L poate mărturisi c-ar fi mai mic. În mod minunat a pus în evidenţă acest adevăr însăşi întruparea Fiului atunci când Domnul a zis: "din vlăstare Te-ai înălţat, Fiul Meu", prin aceea că întocmai cum se ridică un vlăstar din pământ, aşa a luat fiinţă şi Fiul în pântecele Fecioarei, ridicându-Se din pământ ca o floare cu bun miros, cum zice Isaia: "O Mlădiţă va ieşi din tulpina lui Iesei şi un Lăstar din rădăcina lui va da"[34]. Rădăcina e neamul iudeilor, mlădiţa e Maria, iar lăstarul Mariei e Hristos. Propriu-zis mlădiţa e de neam împărătesc, din casa şi din ţara lui David[35], iar lăstarul ieşit din ea este Hristos, Care a spălat urâciunea necurăţiei omeneşti, revărsând în locul ei buna mireasmă a vieţii veşnice.

20. Dacă accepţi întruparea, atunci primeşti şi patima. Cuvintele "culcându-te ai adormit ca un leu" se referă la Iisus când a zăcut în mormânt, odihnindu-Se ca o făptură oarecare în somnul ei, după cum zice: "Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am că Domnul mă va sprijini"[36]. De unde şi Iacob spune: "Cine-L va trezi pe El?". Aceasta vrea să spună: pe cine-L va învia Tatăl? Cine altul înviază dacă nu Cel ce Se va ridica El însuşi cu puterea Lui şi a Tatălui? Aşa-L văd născut, cu puterea Lui, mort de voia Lui. Or, Cel care a săvârşit toate din propria Lui voinţă, de la cine altul ar cere ajutor ca să învieze? Prin urmare, El însuşi e autorul învierii Sale, arbitru al morţii Sale, El însuşi e Cel aşteptat de neamuri. De aceea "nu va lipsi Domn din Iuda până ce nu va veni El"[37], încât până ce Se va naşte El credinţa în succesiunea împărătească se va păstra vie, neatinsă. Iar după aceea, după cum ne-am lămurit din tratatul asupra Evangheliei[37a], succesiunea a fost întreruptă prin venirea lui Irod, când s-a pierdut vrednicia întâietăţii, pentru că, după cum se ştie, şi-au pierdut regele legiuit şi au început să aibă regi falşi. Or, tocmai acest adevăr îl exprimă patriarhul: prin judecătorii şi regii iudeilor se va păstra neîntreruptă moştenirea, succesiunea continuând prin regi "până vor veni cele gătite", ca să adune Biserica lui Dumnezeu, cum s-a afirmat de către conştiinţa tuturor neamurilor şi chiar şi de credinţa popoarelor păgâne, fapt care vrea să spună că pe El Îl aştep-

34. Is. 11, 1.
35. Cf. Luca 1, 27.
36. Ps. 3, 5.
37. Fac. 49, 10.
37a. Mai pe larg a se vedea în altă scriere a Sfântului Ambrozie, *In Lucam*, III, 41.

tau, Lui I s-a păstrat cinstea cuvenită şi Lui I s-a încredinţat vistieria celor mai mari daruri.

22. "Şi El este aşteptarea neamurilor". Prin aceste cuvinte s-a spus mai mult decât dacă s-ar fi zis: pe El Îl aşteaptă neamurile, întrucât întreaga nădejde a Bisericii în El se va concentra. De aceea i s-a zis şi lui Moise: "descalţă încălţămintea picioarelor tale"[38], ca să nu se creadă că el ar fi mirele Bisericii, cel ales să fie conducătorul poporului. Tot pe temeiul acesta şi-a descălţat încălţămintea şi Isus Navi[39], pentru ca şi el să păstreze Celui care urma să vină harul unei binefaceri atât de mari. Şi la fel spune şi evanghelistul Ioan: "Acela este Cel care vine după mine, Care înainte de mine a fost şi Căruia eu nu sunt vrednic să-I dezleg cureaua încălţămintei"[40]. Şi tot de aceea zice: "Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă şi-l ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui"[41]. Cu alte cuvinte, El este bărbatul Bisericii, El e aşteptarea neamurilor, cu gândul la El şi-au descălţat încălţămintea înşişi proorocii, atunci când înfăţişau legătura harului Său nupţial. El este Mirele, pe când eu sunt numai prietenul Mirelui, mă bucur că a venit, că-I aud glasul nupţial[42], că nu mai aud despre pedepsele grele ale păcatelor, despre chinurile apăsătare ale Legii, ci despre iertarea fărădelegilor. Acum auzim glas de bucurie, vorbe de voioşie, tresăltare a praznicului de nuntă.

23. La acestea se referă cuvintele "Cel care va lega de viţă mânzul Său şi de mlădiţă mânzul asinei Sale", pentru ca adunarea neamurilor să fie străbătută de văpaia Duhului Sfânt, după ce înainte ea fusese rece şi nepăsătoare; dar acum, prin mijlocirea lui Hristos, e mai credincioasă şi legată de Viţa cea neveştejită, adică de Domnul Iisus, Care însuşi a zis: "Eu sunt viţa cea adevărată şi Tatăl Meu este lucrătorul"[43], în măsura în care ne vom lega cu lanţurile credinţei celei nedespărţite de mlădiţa cea roditoare. Căci în aceasta constă taina despre care Evanghelia ne-a poruncit să dezlegăm mânzul asinei, şi Însuşi Domnul Iisus e Cel care şade pe el[44] pentru ca fiind legat de viţă să se odihnească în nestrămutata dulceaţă a sfinţilor.

24. Şi zice mai departe: "Spăla-va în vin haina Sa". Or, haina cea bună este trupul lui Hristos, Care a acoperit fărădelegile tuturor, a

38. Ieş. 3, 5.
39. Cf. Ios. 5, 15.
40. Ioan 1, 27.
41. Ioan 3, 29.
42. Cf. Cânt. Cânt. 2, 8.
43. Ioan 15, 1.
44. Cf. Matei 21, 2; Zah. 9, 9; Is. 62, 11.

luat asupra Lui păcatele lumii întregi, a trecut cu vederea rătăcirile tuturor, acea bună îmbrăcăminte, care i-a cuprins pe toți în haina bucuriei. Și spală această haină în vin, pentru că atunci când s-a botezat în Iordan a coborât Duhul Sfânt ca un porumbel și a rămas peste El[45], ceea ce înseamnă că plenitudinea Duhului Sfânt se afla în întregime în El fără să-L fi părăsit, după cum spune și Evanghelistul că "Iisus era plin de Duhul Sfânt"[46] când S-a întors de la Iordan. Prin urmare Iisus Își spală haina, dar nu ca și cum și-ar fi spălat necurăția, pe care nu o avea, ci fiindcă a noastră era necurăția pe care o spăla. Și apoi adaugă în chip firesc: "și în sânge de strugure veșmântul Său", adică prin patima trupului Său a curățat neamurile cu scump sângele Său. Căci neamurile sunt "veșmântul" cuvântului, după cum s-a scris: "Viu sunt Eu, zice Domnul, tu te vei îmbrăca întru ei ca într-un veșmânt"[47]. Iar în alt loc: "ca un veșmânt îi vei schimba și se vor schimba"[48]. Așadar prin sângele Său n-a spălat păcatele Lui, care nu existau, ci pe ale noastre, pe care noi le-am săvârșit. Și bine a făcut că a amintit de "strugure", pentru că, după cum strugurele se agață de arac, Hristos este vița și tot El este și strugurele: viță fiindcă e agățată de lemn, iar strugure pentru că fiindu-I împunsă coasta cu sulița ostașului, a curs apă și sânge, căci așa a zis Ioan: "îndată a ieșit sânge și apă"[49]: apă pentru curățire și sânge pentru ispășire. Ne-a curățat cu apa; cu vin ne-a răscumpărat.

25. De aceea cuvintele proorocului "ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele" îi desemnează pe prooroci și pe apostoli. Căci unii au ochi pre-văzători ca ochii lui Hristos, a Cărui venire o vesteau și despre Care însuși a spus: "Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat"[50], iar unul dintre prooroci a zis: "am văzut pe Domnul Savaot"[51], pe Care cei ce-L văd se umplu de bucurie duhovnicească. Ceilalți în schimb, adică apostolii, pe care Domnul i-a curățat de orice pată a păcatului, s-au făcut mai albi decât laptele, pe care după aceea nicio pângărire nu i-a mai putut atinge, căci laptele e ceva vremelnic, pe când harul apostolilor rămâne neîmpuținat, întrucât, prefăcându-se în hrană duhovnicească și cerească, satură din destul cugetul nostru lăuntric. Sunt și astfel de credincioși, care socot că poruncile lumi-

45. Cf. Ioan 1, 28, 32.
46. Luca 4, 1.
47. Is. 49, 18.
48. Ps. 101, 27.
49. Ioan 19, 34.
50. Ioan 8, 56.
51. Is. 6, 1.

noase ale Domnului rostite în graiul Lui sfânt s-au dovedit pentru noi ca laptele cu care hrănindu-ne am ajuns să ne nutrim cu merinde cerească. La acest lucru se gândea Pavel când spunea: "cu lapte v-am hrănit, iar nu cu bucate, căci încă nu puteați"[52]. La început corinteanul se deprinde bând din laptele credinței, pe când cei sfinți, a căror credință se face cunoscută în toată lumea, sunt, așa zicând, înțărcați și se întăresc cu bucate mai vârtoase. Dar să vedem ce se spune și despre celelalte binecuvântări.

26. "Zabulon va locui lângă mare, va da liman corăbiilor și marginea hotarului lui va fi până la Sidon"[53]. Chiar și tălmăcirea numelui său făgăduiește locuri mai înalte, pentru că această expresie înseamnă "eliberare din noapte", ceea ce desigur că e un bine[54], iar cel ce va nădăjdui în aripile Domnului și se înconjoară numai de adevărul Lui, acela să nu se teamă nici de frica de noapte, nici de lucrul ce umblă în întuneric[55]. După cum se spune, acest Zabulon "va locui lângă mare" pentru ca să vadă naufragiile altora; dar el să rămână neatins de nicio primejdie, să privească la alții cum se zbat în furtunile acestei lumi, asediați de tot felul de izbeliști în ale credinței; dar el să rămână neclintit pe temeliile învățăturii, așa cum e înrădăcinată și întărită în credință, privind la furtunile ereticilor și la naufragiile iudeilor, care n-au vrut să asculte de Cârmaciul pe care L-au avut. Așadar el e așezat între valuri, dar nu se lasă dus de valuri, ci stă mai curând gata s-ajute decât să se teamă de primejdii pentru ca, dacă s-ar ivi unii duși de furtuni puternice, să-i poată adăposti în port. De ajutor să fie Biserica, întocmai ca un liman de scăpare care i-ar chema cu brațele deschise în adăpostul siguranței pe cei primejduiți, oferindu-le liman de adăpostire. Așadar, în acest veac, Bisericile ies în întâmpinarea celor strâmtorați ca niște limanuri împrăștiate pe țărmuri, aducându-le aminte că celor care au credință li s-a pregătit sălaș de scăpare, în care-și pot adăposti corăbiile amenințate de furtuni[56]. În aceste Biserici se află căpeteniile Zabulonului și căpeteniile Neftalimului, după cum ne învață psalmul 67, 28, dintre care unii sunt eliberatori din furtunile de noapte strigând: "să lepădăm dar lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii"[57], pe când alții au preocupări apostolice, care pot spune:

52. 1 Cor. 3, 2.
53. Fac. 49, 13.
54. Filon, *De somniis* II, 34, ed. Savinel, Paris, 1962, p. 146.
55. Ps. 90, 4-6.
56. De reținut legătura intimă dintre realitățile vetero-testamentare și cele ale Bisericii creștine.
57. Rom. 13, 12.

"O, corintenilor, gura noastră s-a deschis către voi"[58]. Aceştia sunt cei care, deşi se află în întuneric, au văzut lumină mare, cum mărturiseşte proorocul, zicând: "Ţara Zabulonului, pământul Neftalimului, care locuiesc pe lângă mare şi de ceea parte de Iordan[59], "poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare, şi cei ce locuiaţi în latura şi în umbra morţii, lumină va străluci pentru voi"[60].

29. Aşadar, cu ajutorul unor iscoade, Domnul Dumnezeu, urmaşul acestui patriarh, a stabilit accesul corăbiilor, iar grija Lui mereu trează şi lucrarea Lui duhovnicească s-au întins până la Sidon, adică au ajuns până în ţinuturile păgâne, pentru ca astfel milostivirea dumnezeiască să ridice de pe noi şi sarcina păcatelor acestora. Ştim doar că Sidonul este fiul întâi-născut al lui Ham[61], care, pentru fapta lui neruşinată faţă de tatăl său, a fost osândit prin blestem de către tatăl său; de aceea a fost rânduit ca un fel de post de apărare nocturnă, ca un pichet de luptă şi de apărare duhovnicească, pentru ca nu cumva să poată cineva ataca prin surprindere poziţiile întărite ale acestei vieţi. Iar întinderea până în ţinuturile celor mai nelegiuiţi păcătoşi aflaţi tocmai spre Sidon, care înainte se însoţeau printr-o superstiţie sălbatică cu cei ce urzesc numai crime, după cum ne spune şi tălmăcirea numelui, [aceasta înseamnă]: părăsind obişnuinţa blestemului, să dăruiască şi să mijlocească obişnuinţa binecuvântării[62], pentru ca unde s-a înmulţit păcatul, acolo să prisosească harul[63].

30. "Isahar binele a poftit, odihnindu-se în mijlocul sorţilor. Şi văzând că odihna este bună şi că pământul este gras, şi-a supus umărul la muncă şi s-a făcut bărbat lucrător de pământ"[64]. Cuvântul "Isahar" înseamnă "moştenire" şi de aceea e pus şi el în legătură cu Hristos, Care-i moştenirea noastră, pentru că prin El negustorim întru nădejdea mântuirii veşnice, dar nu cu ajutorul aurului sau argintului, ci cu ajutorul credinţei şi al rugăciunii[65]. De aceea vorbeşte şi David despre ea: "Iată, fiii sunt moştenirea Domnului, răsplata rodului pântecelui"[66]. Iar Moise zice şi el, tot despre acelaşi lucru: "Veţi suge neguţătoria celor ce locuiesc pe lângă mare"[67]. Acesta-i

58. 2 Cor. 6, 11.
59. Filon, *De somniis* II, 34, ed. cit., p. 146.
60. Is. 9, 1-2.
61. Cf. Fac. 10, 15.
62. Origen, *In Genes.*, Migne P.G. XIII, 756; 764.
63. Rom. 5, 20.
64. Fac. 49, 14-15.
65. Filon, *De ebrietate*, 94, ed. J. Gorez, Paris, 1963, p. 62; Idem, *De somniis*, 34, ed. cit., p. 146.
66. Ps. 126, 3.
67. Deut. 33, 19.

cel care a poftit binele încă de la început și care n-a știut ce înseamnă să dorești răul. Despre așa ceva se pronunță și Isaia: "Pentru că mai înainte de a ști pruncul să zică: tată sau mamă, nu se încrede în răutate, alegând binele"[68]. S-a odihnit între sorții Vechiului și Noului Testament sau în anturajul proorocilor, și de aceea S-a arătat la mijloc între Moise și Ilie[69], ca să ne arate că prin cuvintele lor ne putem liniști, căci prin mărturia lor cei mai mulți se lasă de păcate și se încred în Dumnezeul cel viu, întrucât doar ei sunt martorii Învierii Lui și ai odihnei celei fericite.

31. Așadar, în vederea Învierii a chemat Dumnezeu neamurile – căci și pământul e gras și roditor, aducând roade veșnice, roade însutite și înzecite. "Și-a supus umărul la muncă", supunându-Se crucii, ca să ia asupra Lui păcatele noastre. Tocmai de aceea a spus și proorocul: "a Cărui stăpânire e pe umărul Lui"[70], adică mai presus de patimile trupului rămân puterea dumnezeirii și crucea, a cărei vrednicie e cu mult mai mare decât a trupului. "A pus așadar umărul", aplecându-se asupra plugului, dar răbdând toate înjosirile care-i stăteau în cale, supus suferinței, "rănindu-Se pentru nedreptățile noastre" și îndurând pentru păcatele noastre. Iar cuvintele "s-a făcut bărbat lucrător de pământ" ne arată că deoarece și-a cunoscut pământul l-a semănat cu grâu de soi bun și l-a plantat cu pomi roditori din neam ales.

32. "Dan va judeca pe poporul său ca pe una din semințiile lui Israel. Și să se facă Dan șarpe la drum, viperă în potecă, inveninând piciorul calului, ca să cadă călărețul așteptând mântuirea Domnului"[71]. Însemnarea cea mai simplă pe care o scoatem de aici e aceea că și seminției lui Dan i s-a dat rol de judecător în Israel. Căci după Isus Navi, judecătorii au fost luați din poporul diferitelor seminții, cum a fost de pildă cazul lui Samson[72], din seminția lui Dan, dregătorind ca judecător vreme de douăzeci și cinci de ani. Dar proorocia nu pe el îl desemnează, ci pe Antihrist, care va judeca poporul ca viitor judecător și tiran din seminția lui Dan, pândind ca un șarpe ce stă pitit pe potecă să se arunce asupra celor care ar vrea să pășească pe calea adevărului. Căci aceasta înseamnă să se primejduiască piciorul calului prin mușcătura șarpelui, încât, ca să nu se vatăme și să se îmbolnăvească de inveninare, e nevoie să-i vindece piciorul, așa cum și trădătorul Iuda, fiind ispitit de diavol, s-a aruncat

68. Is. 8, 4; 18.
69. Cf. Matei 17, 3.
70. Is. 9, 5.
71. Fac. 49, 16-18.
72. Cf. Jud. 13, 2; 15; 20.

asupra călcâiului Domnului Hristos ca să atace pe călăreț, care S-a coborât ca să vindece pe toți. Așadar a căzut, dar nu întins ca și cum ar dormita, ci întinzându-se parcă înapoi, pentru ca din cele de mai sus spre cele de mai înainte să aștepte mântuirea de la Domnul, căci știa că trebuie să învieze și de aceea aștepta să scoată pe Adam, cel ce zăcea în iad.

33. De aceea, întrucât și noi alergăm pe drum, să ne ferim ca nu cumva șarpele să ne pândească pe potecă, să muște piciorul calului, adică al trupului nostru, și să-l surprindă pe neașteptate pe călăreț ațipind, căci dacă stăm treji, atunci suntem datori să evităm și mușcătura șarpelui[73]. Prin urmare, să nu ne toropească somnul nepăsării, somnul veacului, să nu ne apese somnul bogățiilor, ca să nu se spună și despre noi: "Dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic toți bărbații bogăției în mâinile lor"[74]. Dar sunt și călăreți care dorm călare, despre care s-a scris: "au încremenit călăreții pe cai"[75]. Dacă lăcomia ți-ar răni inima, dacă pofta te tulbură, atunci vei dormita, călărețule, și vei ajunge să nu-ți poți înfrâna trupul, respectiv calul. Or, tu fii treaz și, chiar dacă te-ar trânti jos de pe cal, adică dacă ai fi pe moarte, nici atunci să nu-ți pierzi firea, căci cei ce-și pierd capul nu câștigă nimic. Tu însă așteaptă mântuirea de la Domnul, să nu pierzi din vedere că ea va veni, ca să dobândești la sfârșit bucuria învierii. Iuda dormea, așa încât nu era cu gândul treaz la cuvintele lui Hristos, da, Iuda dormea, și încă dormea somnul îmbogățirii, așteptând răsplata trădării. Diavolul l-a văzut cum doarme și, tărbăcindu-l cu otrava grea a lăcomiei, a intrat în inima lui[76], a rănit calul și l-a doborât pe călăreț, pe care l-a îndepărtat de Hristos.

34. Pe această seminție a binecuvântat-o Moise, zicând: "Dan este pui de leu, care se aruncă din Vasan"[77], adică din tulburare. De aceea, mai curând trebuie să înțelegem din grecește ceea ce s-a transpus în latinește, și anume că Dan s-a făcut un fel de șarpe care pândește din potecă. Altfel, Dan se tâlcuiește "judecată"[78]. De aceea peste seminția aceasta a venit primejdia unei grele judecăți prin aceea că Antihrist s-a furișat ca o năpârcă în sufletul lui, otrăvind cu veninul ei pe orice trecător. Și totuși seminția s-a eliberat ea însăși de această lepădare, din clipa când a mărturisit despre călăreț că se

73. Filon, *Leg. alleg.*, II, 99, ed. Cl. Mondésert, Paris, 1962, p. 158.
74. Ps. 75, 5.
75. Ps. 75, 6.
76. Cf. Luca 22, 3.
77. Deut. 33, 22; Origen, *In Gen.* XII, 1059.
78. Filon, *Leg. alleg.* II, 96, ed. cit., p. 156; Idem, *De agricult.* 21; Idem, *De somniis*, II, 34, ed. cit., p. 146.

va ridica iarăși, atunci când declară: "De cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor și Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Oricine va fi mărturisit pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri"[79].

35. "Gad strâmtorat va fi de cete înarmate, dar le va strâmtora și el pas cu pas"[80]. Prin strâmtorarea de care se vorbește aici se înțeleg cârdășia și viclenia cărturarilor și a preoților, care Îl ispiteau pe Domnul Iisus, pe temeiul tributului cezarului și al botezului lui Ioan[81], cum ne-a arătat Scriptura, dar Domnul Iisus a întors ispita în folosul Său; iar cuvintele "pas cu pas" se referă la acest proces în continuă desfășurare, prin care însă se arată că Hristos este Cel care-i face de rușine pe ispititori. În schimb cuvintele: "cu ce putere faci acestea?"[82] nu răspund la întrebarea dorită, după cum S-a exprimat El însuși zicând: "Vă voi întreba și Eu pe voi un cuvânt, pe care de Mi-l veți spune, și Eu vă voi spune cu ce putere fac acestea!"[83]. Și iarăși, de astă dată celor care întrebau: "se cuvine să dăm dajdie cezarului sau nu?" le răspunde: "Ce Mă ispitiți, fățarnicilor? Arătați banul de dajdie. Și, aducându-I-l, i-a întrebat din nou: Al cui este chipul acesta și inscripția de pe el?. Ei au zis: ale cezarului"[84]. Aici Domnul i-a încurcat în înseși cuvintele lor, silindu-i să răspundă în singurul fel posibil, după care le-a zis: "Dați deci cezarului cele ce sunt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu", aceasta pentru ca împotriva vorbelor Lui să nu mai poată reacționa, așa încât "s-au mirat și, lăsându-L, s-au dus"[85]. Or, nu este nimic de mirare că le-a răspuns, întrucât știa dinainte tot ce vor întreba.

36. De altfel, însuși Moise a expus această proorocie a dreptului Iacob, afirmând că ea se referă la Hristos, atunci când a zis: "Binecuvântat să fie Cel ce a sporit pe Gad, care odihnește ca un pui de leu și sfărâmă și braț, și cap. Și a văzut începătura sa, că acolo s-a împărțit pământul căpeteniilor celor adunați împreună cu mai-marii noroadelor. Dreptate a făcut Domnul și judecata Sa cu Israel"[86].

37. Îl recunoaștem așadar pe Cel care Se odihnea ca un leu și Care sfărâmă brațul celor puternici, pentru că El a văzut încă de la

79. Matei 10, 32.
80. Fac. 49, 19; Filon, *De somniis*, II, 34, ed. cit., p. 146.
81. Cf. Matei 22, 17.
82. Matei 21, 23.
83. Matei 21, 24.
84. Matei 22, 18-21.
85. Matei 22, 21-22.
86. Deut. 33, 20-21.

început dezbinările ispititorilor. Acolo şi-a deschis pământul gura să-i înghită pe mincinoşi[87], unde se arată şi ispita celor răi.

38. "Din Aşer va veni pâinea cea grasă şi regilor le va da mâncăruri alese"[88]. Tradus în latineşte cuvântul "aşer" însemnează "bogăţie"[89]. Dar cine-i bogat dacă nu Acela care-i noianul de bogăţii ale înţelepciunii şi cunoaşterii? Cine-i avut dacă nu Domnul Iisus, Care prisoseşte pururea şi niciodată nu-i lipsit? A venit sărac în lumea aceasta, dar S-a umplut de toate bunătăţile, copleşindu-i pe toţi. Ce mare noian de avuţii are Cel care i-a îmbogăţit din sărăcia Lui pe toţi! A venit sărac din pricina noastră, dar e bogat când Îl raportăm la Tatăl. El a venit sărac pentru ca să ne mântuie de sărăcie, cum ne învaţă Apostolul atunci când zice: "Căci El, bogat fiind, pentru voi a sărăcit ca voi cu sărăcia Lui să vă îmbogăţiţi"[90]. Din sărăcia Lui îmbogăţeşte, aduce haine scumpe, îi satură pe cei înfometaţi, din mort face viu, din mormânt aduce la viaţă. Aceasta-i aşadar comoara cea nesfârşită, din adâncul căreia vine pâinea cea nutritoare, atât de nutritoare încât cei care gustă din ea nu vor mai flămânzi[91]. Pe această pâine a dat-o apostolilor ca s-o împartă poporului credincios[92], iar astăzi ne-o dă şi nouă prin aceea că în calitate de preot El însuşi este Cel ce o sfinţeşte cu învăţăturile Sale.

39. Cu alte cuvinte această pâine a devenit hrana sfinţilor. Ba putem primi chiar pe Domnul însuşi, Care ni S-a dat sub forma Trupului Său, după cum ne-a spus-o Însuşi: "Eu sunt Pâinea vieţii. Părinţii voştri au mâncat mană în pustie, şi au murit. Pâinea care se coboară din cer este aceea din care dacă mănâncă cineva, nu moare"[93]. Iar pentru ca să nu-şi închipuie cineva că a vorbit aici de moartea care vine prin despărţirea sufletului de trup şi pentru ca, pe bună dreptate, să nu se îndoiască dacă ar şti că şi Sfinţii Apostoli au murit de o astfel de moarte, Mântuitorul adaugă: "Eu sunt Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci"[94]. Şi aceasta înseamnă că nu despre viaţa trecătoare am vorbit înainte şi nici despre moartea din viaţa pământească, ci despre aceea prin care, chiar dacă cineva va fi murit, dacă totuşi va fi gustat din pâinea Mea, va fi viu în veci. Căci acela a gustat cu ade-

87. Deut. 11, 6.
88. Fac. 49, 20.
89. Filon, *De somniis* II, 35, ed. cit., p. 146.
90. 2 Cor. 8, 9.
91. Cf. Ioan 6, 35.
92. Cf. Matei 15, 36.
93. Ioan 6, 48-50.
94. Ioan 6, 51.

vărat din ea, care s-a cercetat pe sine; iar cine a primit, acela nu va muri de o moarte ca a păcătoşilor, pentru că pâinea aceasta este tocmai iertarea păcatelor.

40. Până şi Moise însuşi a proorocit în chip minunat despre acest lucru în binecuvântările lui, zicând: "Binecuvântat să fie Aşer între fii, iubit să fie de fraţii lui şi să-şi afunde în untdelemn piciorul lui. De fier şi de aramă să fie zăvoarele, şi linştea ta să ţină cât zilele vieţii tale. Nimeni, o, Israele, nu este ca Dumnezeu, Care să meargă pe ceruri întru ajutorul tău şi pe nori întru slava Sa. Dumnezeu este liman din vremuri străvechi, căci cu braţul Lui cel veşnic El te sprijină şi, din faţa ta gonind vrăjmaşii, zice: "Stârpeşte-i!". Israel locuieşte neprimejduit. Ochiul lui Iacob priveşte îmbelşugat de pâine şi de vin, şi cerurile lui picură rouă"[95].

41. "Neftali, cerboaică slobodă: el rosteşte graiuri minunate"[96]. La viţă se taie de regulă unele ramuri, care par de prisos, ca să nu fie înăbuşită de lujeri ieşiţi fără rost, în schimb altele se taie de tot sau se scurtează pentru ca să dea rod, a căror coroană se dezvoltă pe măsură ce creşte, pentru că în timp ce o parte se ridică în sus, o altă parte se îndoaie şi se lasă în jos, împreunând unele corzi de viţă, îngrămădind la un loc un fel de colier frumos din lăstari tineri. În procesul de creştere Iisus este această podoabă care se dezvoltă în vlăstarele sănătoase ale viţei. El este Cel care revarsă roduri bogate.

42. Mare frumuseţe este aceasta, dar cu mult mai important este faptul că mlădiţele legate de viţă ne vorbesc despre creşterea noastră cea duhovnicească şi, în calitatea de mlădiţe ce suntem, să putem aduce roade dacă rămânem în viţă, căci dacă nu o facem, atunci suntem tăiaţi. Sfântul patriarh Neftali era şi el o astfel de mlădiţă roditoare, fapt pe care-l confirmă şi Moise când zice: "Neftali, tu cel sătul de bunăvoinţă şi plin de binecuvântarea Domnului, ia marea şi partea cea de miazăzi în stăpânire"[97]. Punând deci în lumină ceea ce spusese Iacob, să fii "viţă ruptă", adică prin harul credinţei să te eliberezi de legăturile morţii, [viţă] prin care se înţelege poporul lui Dumnezeu cel chemat la libertatea credinţei şi la belşugul harului, popor care s-a întins pe întreg pământul şi care va lua asupra sa jugul lui Hristos cel cu bună roadă şi tulpina acelei viţe adevărate; acela va umbla în umbra crucii celei dumnezeieşti şi nu se va teme

95. Deut. 33, 24-28.
96. Fac. 49, 21.
97. Deut. 33, 23.

că s-ar primejdui mărturisind-o, ci va fi şi mai bucuros de a fi socotit între cei ce rabdă prigoane pentru numele lui Hristos.

43. Acela-i cu adevărat scos din cătuşe, care e liber de orice constrângere de teamă, de unde şi spusa proorocului: "ieşi-vor şi vor sălta ca nişte viţei dezlegaţi din lanţuri"; de aceea, pe măsură ce-i cresc mlădiţele, se dezvoltă şi frumuseţea lui, pentru că în loc gras a fost pus şi peste apa odihnei a crescut, împlinind prin taina renaşterii sale buna podoabă a cuvântului şi hrănindu-se cu harul prea sfânt al lui Hristos, care poate opri farmecul frumuseţii Tale, Doamne.

45. În sfârşit, ceea ce e şi mai măreţ decât orice, e faptul că El dă tot ce are, iar întrucât nimeni nu poate da neavând, iată ce s-a mai spus: "Domnul a împărăţit, întru podoabă S-a îmbrăcat"[98]. Căci S-a îmbrăcat prin har cu podoaba Bisericii şi, lepădând prin botez necurăţia tuturor păcatelor, străluceşte de frumuseţea harului ceresc. De aceea a zis Mirele despre Biserică: "Cine-i aceasta, ziceau fetele, care ca zarea străluceşte şi ca luna-i de frumoasă, ca soarele de luminoasă, ca oştile rânduite de război?"[99].

46. Şi acum, ca un fel de epilog, să scoatem o învăţătură din istoria patriarhilor. După cum ne-a spus-o şi Sfânta Scriptură, să rezumăm proorocia dreptului Iacob despre sfântul Iosif: "Iosife, fiul meu preamărit şi prea dorit, fiul meu din urmă, întoarce-te acum la mine. Asupră-ţi sfătuindu-se, te-au pârât şi te-au pândit domnii săgetătorilor. Dar s-au sfărâmat cu tărie arcele lor şi au slăbit vinele braţelor lor prin mâna puternicului Iacob, cel ce a întărit pe Israel de la Dumnezeul tatălui tău. El e Dumnezeu şi te va ajuta, te-a binecuvântat cu binecuvântarea cerului de sus şi cu binecuvântarea pământului, binecuvântarea sânilor şi a pântecelui. Binecuvântările tatălui tău şi ale mamei tale întrec cu mult binecuvântările munţilor celor din veac şi binecuvântările colinelor celor veşnice, care vor fi pe capul lui Iosif şi pe creştetul fraţilor al căror povăţuitor este"[100].

47. Şi care să fie cauza că dintre toţi fiii săi, Iosif a fost scos în evidenţă cel mai mult de tatăl său, dacă nu faptul că în el vedea prefigurându-se tainic fiinţa şi lucrarea lui Hristos? De aceea, binecuvântându-l mai mult decât ar fi fost de aşteptat, l-a agrăit cu cuvintele: "Iosife, fiul meu prea dorit". Or, cine putea fi numit "prea dorit" dacă nu Hristos, a Cărui mărire creşte mereu şi a Cărui vrednicie nu are sfârşit? Doar despre El s-a exprimat şi Ioan când a zis: "Acela trebuie să crească, iar eu trebuie să mă micşorez"[101], întrucât prin

98. Ps. 92, 1.
99. Cânt. Cânt. 6, 10.
100. Fac. 49, 22-26 (după ed. sinod. din 1914).
101. Ioan 3, 30.

mijlocirea Mântuitorului și a desăvârșitului Său nume, a venit în lume și a copleșit (potrivit expresiei "fiul meu prea iubit"), iar pentru că vedeau frații cum crește cu fiecare zi mărirea Lui, au început să-L pizmuiască, însă Acest "al doilea Iosif" Și-a sporit și mai mult râvna cu care-i iubea tot mai mult. Iar întrucât a zis: "N-am venit decât pentru oile cele pierdute ale casei lui Israel"[102], iudeii I-au răspuns: "Pe Acesta nu-L știm de unde este"[103]. Chiar în timpul când El le tămăduia neputințele, ei nu voiau să știe de El.

48. Și-i mai spune și: "Fiul meu din urmă", întrucât într-adevăr se născuse între ultimii. De aceea ne și spune Scriptura: "Iacob îl iubea pe Iosif mai mult decât pe toți fiii săi, pentru că el era copilul bătrâneților lui"[104], ceea ce se poate raporta și la Hristos, pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a arătat destul de târziu într-o lume îmbătrânită, într-un fapt de seară, născându-Se din Fecioara Maria. Ca "fiu al bătrâneților" a luat în chip tainic trup de om, cu toate că exista de dinainte de veci la Tatăl.

49. De aceea I S-a și adresat Tatăl: "Întoarce-Te acum spre Mine", chemându-L de pe pământ la cer pe Cel pe Care-L trimisese pentru mântuirea noastră. Și asfel, înviind pe Fiul Său cel Unul-Născut, a nimicit uneltirile celor clevetitori, după cum zice și Isaia: "sfat fără de minte sunt cugetele voastre"[105] și a făcut de rușine toate ocările care se îndreptau ca ploaia peste El, zdrobind puterea celor care se încredeau în tăria lor, iar nu în Dumnezeu.

50. De aceea a și adăugat: "și l-a întărit pe Israel cu ajutorul lui Dumnezeu, Tatăl tău, căci El e Dumnezeu și te va ajuta". Cine este Cel ce a întărit pe Israel și l-a ajutat dacă e un singur Dumnezeu-Tatăl, Care a zis: "Iacob, sluga Mea, sprijini-l-voi pe el, Israel, alesul Meu, primitu-l-a pe el sufletul Meu, dat-am duhul Meu peste el, judecata neamurilor va face"[106]? Căci "toate le-a supus Lui", cele cerești cu binecuvântarea cerului, cele pământești, dimpreună cu binecuvântarea pământului, pentru ca să fie stăpân și peste oameni, și peste îngeri[107].

51. În chipul acesta au fost biruite și poftele trupului celui trecător, căci s-a adaos și "binecuvântarea sânilor și a pântecelui, a tatălui și a mamei". Prin "sâni" a înțeles cele două testamente, dintre care prin unul a fost vestit, prin celălalt, vădit – dar oricum niște sâni

102. Matei 15, 24.
103. Ioan 9, 29.
104. Fac. 37, 3.
105. Is. 19, 11.
106. Is. 42, 1 (după ed. sinod. 1914).
107. Ps. 8, 6; 1 Cor. 15, 27.

plini, pentru că prin ei ne-a crescut fiii, hrănindu-ne cu lapte duhovnicesc, închinându-ne Tatălui. Dar a mai înţeles prin "sâni" şi pe ai Mariei, care într-adevăr au fost binecuvântaţi, căci prin ei Sfânta Fecioară a muls pentru poporul lui Dumnezeu băutura laptelui celui sfinţitor[108]. De aceea a şi spus o femeie din Evanghelie: "Binecuvântat este pântecele care Te-a purtat şi sânul la care ai supt"[109]. Iar prin cuvintele "binecuvântarea pântecelui, a tatălui şi a mamei tale", dacă am vrea să înţelegem numai pântecele Mariei, atunci din ce pricină a pomenit în chip ascuns de ambele binecuvântări – căci ar fi putut aminti numai de pântecele mamei?; ci eu cred că-i un lucru mai minunat să înţelegem, potrivit unei taine duhovniceşti, ambele naşteri ale Domnului Iisus, atât cea după dumnezeire, cât şi cea după trup, pentru că El S-a născut de fapt înainte de veci din Tatăl. De aici şi spusa Tatălui: "Cuvânt bun răspuns-a inima mea"[110], în înţelesul că Şi-a luat fiinţa din cea mai adâncă şi mai negrăită substanţă a Tatălui şi în El petrece în veci, cum zice şi Evanghelistul: "Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"[111]. După cum dar sânul duhovnicesc al Tatălui se poate interpreta cumva ca o expresie tainică a iubirii şi a naturii paterne în care petrece mereu Fiul, tot aşa şi pântecele părintesc are ceva din adâncul tainic din care purcede ca din pântece fecioresc Fiul. În sfârşit, în mod deosebit: uneori [se vorbeşte] despre "pântece părintesc", alteori despre "inimă", din care a ţâşnit cuvântul, iar alteori i se spune "gura Lui", din care a ieşit dreptatea ori din care a pornit înţelepciunea, după cum stă scris: "Eu din gura Celui Prea Înalt am ieşit"[112]; aşadar, după cum "unitatea" nu se defineşte, căci în ea toate se cuprind, cu atât mai mult taina naşterii din Tatăl înseamnă mai mult decât venirea pe lume a unui individ trupesc oarecare. Dar după cum pe aceea ne-o explicăm ca naştere din Tatăl, tot astfel trebuie să ne explicăm pentru iconomia mântuirii şi felul în care a născut Maria, când a fost binecuvântat pântecele de Mamă al Fecioarei Maria prin care L-am dobândit pe Domnul Iisus. Despre acest lucru iată cum vorbeşte Tatăl prin gura proorocului Ieremia: "Înainte de a Te fi zămislit în pântece Te-am cunoscut şi înainte de a ieşi din pântece Te-am sfinţit"[113]. Aşadar proorocul recunoaşte în fiinţa lui Iisus o fire dublă: cea dumnezeiască şi cea trupească, prima din Tatăl, cealaltă din Fecioară, dar şi aceasta în aşa fel încât să nu fie cu totul străină de

108. Vergiliu, *Eneida*, XI, 572.
109. Luca 11, 27.
110. Ps. 44, 1.
111. Ioan 1, 18.
112. Înţ. Sir. 24, 3.
113. Ier. 1, 5.

Dumnezeire atunci când e vorba de naşterea din Fecioară şi de a avea şi trup.

52. "Binecuvântările tatălui tău şi ale mamei tale întrec cu mult binecuvântările tuturor munţilor şi dorinţele tuturor colinelor". Căci Hristos a scânteiat ca lumina cerului nu numai mai mult decât toţi acei bărbaţi de mare vrednicie: patriarhi, prooroci, apostoli, ci şi decât soarele, luna ori arhanghelii, după cum a spus-o El însuşi: "Nu este ucenic mai presus decât învăţătorul său, nici slugă mai mare decât stăpânul său"[114]. Căci a mai existat oare vreodată cineva căruia să-i fi fost supuse toate şi cărora El însuşi le-a iertat toate? Întru El se binecuvântă chiar şi sfinţii Lui, întrucât El este peste capetele tuturor, căpetenia tuturor, căci capul femeii este bărbatul, iar al bărbatului, Hristos[115] – peste creştetul tuturor, întrucât El este piscul cel mai înalt dintre toate. Astfel, pentru cei drepţi El este creştetul cel mai de sus decât toţi cei pe care fraţii îi numesc "câştigaţi" prin iertare şi prin împărtăşirea renaşterii. De aceea şi dintre fraţii lui Iosif pe aceia-i socotim în primul rând fraţi, despre care se afirmă: "Spune-voi numele Tău fraţilor mei, în mijlocul adunării Te voi lăuda"[116].

53. În sfârşit, şi Moise va fi unul dintre cei care va completa traiectul acestei vieţi a lui Iosif atunci când îi binecuvintează seminţia, dar prin el nu binecuvintează desigur pe cineva care deja era în rândul celor morţi, ci sub numele lui binecuvintează pe Hristos, după cum stă scris despre El: "Să binecuvinteze Domnul pământul lui cu darurile cele alese ale cerului, cu roua şi cu darurile adâncului celui de dedesubt. Cu roade alese, din cele pe care le face să crească soarele şi cu cele mai bune roade care odrăslesc în fiecare lună. Cu cele mai alese din câte dau munţii cei vechi şi cu darurile alese ale dealurilor celor veşnice, şi cu darurile cele alese ale pământului şi ale celor ce-l umplu. Binecuvântarea Celui ce S-a arătat în rug să vină pe capul lui Iosif, pe creştetul celui dintâi dintre fraţii lui! Frumuseţea lui să fie ca a taurului întâi-născut şi coarnele lui să fie ca şi coarnele bivolului: cu acelea va împunge popoarele toate până la marginile pământului; acestea sunt mulţimile de zeci de mii ale lui Efraim, acestea sunt miile lui Manase"[117].

54. E vorba de aceeaşi binecuvântare cu deplinătate întreagă, atât cerească, cât şi pământească, dar şi cu una specială: a iubirii lui Hristos, Care a fost zărit în rug şi Care a zis lui Moise: "scoate-ţi încălţămintea din picioare"[118], întrucât El este Dumnezeu Cel peste

114. Matei 10, 24.
115. Cf. 1 Cor. 11, 3; Efes. 5, 23.
116. Ps. 21, 24.
117. Deut. 33, 13-17.
118. Ieş. 3, 5.

toate, după cum scrie: "El este capul trupului, adică al Bisericii, Cel ce este începutul, Întâiul-născut din morți, ca să fie El cel dintâi întru toate. Căci în El a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plinătatea"[119]. Și de aceea întâietatea acestei binecuvântări se întinde de la piscul cel mai înalt al cerului până la capătul cel mai depărtat al pământului. Căci El este înainte de toate viață și "toate prin El se țin împreună", pentru ca "printr-Însul, toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale"[120]. De aceea a și preferat icoana dreptului Iosif, care-i binecuvântat și preamărit mai mult decât toți frații lui.

55. "Frumusețea lui să fie ca a taurului întâi-născut și coarnele lui să fie ca și coarnele bivolului, căci cu acelea va împunge popoarele". Iar taurul cel bun, precum și jertfa pentru păcate, jertfă pentru întreaga lume, care ne-a venit spre a ne aduce împăcarea, ce altceva sunt decât o frumusețe sfântă? Căci, după cum am arătat și în alte locuri, fiecare întâi-născut este sfânt, de aceea și Levi s-a învrednicit de o anumită întâietate, dar nu de una a vârstei, ci a rânduielii de transmitere a sfințeniei, de aceea într-adevăr sfântă este podoaba lui, așa cum s-a scris, desigur în legătură cu Învierea Domnului: "împodobit ești cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor". Aceasta întrucât El e "întâiul-născut din morți", având "coarne ca ale bivolului". Dar când a vorbit despre coarne, ar trebui cercetat cum de s-a gândit la bivoli, câtă vreme – după cum afirmă cunoscătorii – bivolul nu e trecut în rândul fiarelor sălbatice. Și de aceea suntem datori să prețuim mai mult Cuvântul, întrucât în felul ei expresia "Cuvântul (Domnului)" este numai unul singur, nu mai multe. Doar și Ana așa spunea în rugăciunea ei: "Domnul va judeca marginile pământului. El va da tărie regilor noștri și fruntea Unsului Său o va înălța"[121]. Iar Isaia precizează: "Prietenul meu avea o vie pe o coastă mănoasă"[122], întrucât în Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut înflorește Biserica, singura care se lasă povățuită de cuvântul lui Dumnezeu, în care se cuprinde plenitudinea puterii și a înțelepciunii, din belșugul căreia secerișul credinței va prisosi, întrucât și sfinții ajută ca el să fie spornic.

56. Expresiile "zeci de mii pentru Efraim și mii pentru Manase"[123] înseamnă că El va stăpâni peste iudei și peste neamuri și din amândouă aceste popoare Își va aduna Sieși o Biserică numeroasă. Iar faptul că dreptul Iacob și-a pus dreapta sa peste Efraim ne duce cu gândul la ceea ce se spune în Cântarea Cântărilor: "Iubitul

---

119. Col. 1, 18-19.
120. Col. 1, 17; 20.
121. 1 Regi 2, 10.
122. Is. 5, 1.
123. Deut. 33, 17; a se vedea și Migne P.L. 15, 1601.

meu e alb și rumen și între zeci de mii este întâiul"[124]. În sfârșit, chiar și cântărețele lui David care-l preamăreau cu zeci de mii de biruințe (pe când lui Saul îi atribuiau numai câteva)[125] se gândeau la mijlocirea Mariei, din care se va naște Hristos, cu toate că ar fi trebuit ca respectul față de rege să fie mai mare. Oricine preamărește puterea lui Hristos, acela mărturisește și slava Lui, iar din puterea acestei măriri se simte și el întărit. De aceea, într-un verset din psalmi sunt pomeniți între sfinți și rinocerii: "cel iubit ca puiul de rinocer"[126], căci după cum în momentul când animalului de soiul acesta îi cresc coarnele, exprimă puterea vârstei lui, tot așa se întâmplă și când din adâncul sufletului nostru țâșnesc cu putere pornirile cugetului, prin care cred că se exprimă procesul de creștere în virtute, care, cu cât creștem, cu atâta se desăvârșește. Prin acest "coif al puterii" Domnul Iisus a slăbit rătăcirea păgână pentru ca să nimicească toate credințele greșite și să readucă mântuirea, după cum Însuși a grăit: "Eu rănesc, dar tot Eu tămăduiesc"[127]. De aceea, ca și cum ar imita pe acest taur, proorocul zice: "Cu Tine pe vrăjmașii noștri îi vom lovi și cu numele Tău îi vom nimici pe cei ce se scoală asupra noastră"[128]. Din acest motiv animalele curate au coarne. Dar să nu uităm că "Legea este duhovnicească"[128a], căci cei care pot îndepărta ispitele acestui veac prin cuvântul lui Dumnezeu și prin urmarea virtuții, aceia par a fi apărați ca de niște arme care "se descarcă" din capul lor. Și pe bună dreptate i-am putea spune trâmbiță în formă de corn minunatei puteri a graiului, care înflăcărează la luptă pe bunii luptători ai lui Hristos pentru a putea înfrânge și a lua prada din mâinile vicleanului diavol. Ne aflăm, așadar, pe front și pe cei mai mulți dintre noi îi vedem robi în tabere vrăjmașe și ne simțim datori să-i eliberăm din robia acelui jug atât de nesuferit.

57. Diavolul are foarte mulți lupi, pe care-i asmute spre oile lui Hristos. De aceea și Iosif cel duhovnicesc, ca să-Și păzească oile, a răpit un alt lup, care venea și el să prade oile, anume pe Pavel; a căutat [diavolul] să facă din el un prigonitor, dar până la urmă a ieșit din el un propovăduitor. Cu gândul la acela va fi vorbit și Iacob aceste cuvinte: "Veniamin, lup răpitor, dimineața va mânca vânat și pradă va împărți seara"[129]. Lup era când împrăștia și devora oile Bise-

124. Cânt. Cânt. 5, 10.
125. Cf. 1 Regi 18, 7.
126. Ps. 28, 6.
127. Deut. 32, 39.
128. Ps. 43, 7.
128a. Rom. 7, 14. Principiu hermeneutic, folosit mai ales de Origen pentru a justifica folosirea deasă a alegoriei. (A se vedea P.S.B. vol. 6, p. 30-31; *ibidem*, 7, 313; 347 etc.).
129. Fac. 49, 27.

ricii, dar cel care venea pe câmp ca un lup s-a trezit până la urmă păstor. Era lup până când s-a numit Saul, când intra prin casele oamenilor și lega bărbați și femei să-i ducă în temniță[130]. Lup era și când sufla amenințări și ucideri împotriva ucenicilor Domnului, cerând în acest scop și scrisori de la arhierei, ca să-i prindă pe ucenicii lui Hristos, dar pe care, întocmai ca pe un lup rătăcit de întunericul nopții, Iisus l-a orbit cu o lumină fulgerătoare[131]. De aceea, când era să nască pe Veniamin, mama lui, Rahila, i-a pus numele "fiul durerii mele"[132], proorocindu-l astfel din seminția ei pe viitorul Pavel, care se va năpusti cu prigoane la vremea sa asupra fiilor Bisericii, chinuind-o cu mare durere pe maica (Biserică). Dar după aceea, același Pavel a împărțit hrană căpeteniilor iudaice și a propovăduit neamurilor cuvântul lui Dumnezeu, aducând pe mulți la credință, cum s-a întâmplat ca, în urma unei dispute, înșiși solul proconsulului Paul și Publius dregătorul au primit harul Domnului. De altfel, chiar și Moise s-a exprimat în adevăr atunci când a binecuvântat seminția lui Veniamin, zicând: "Iubitul Domnului va sta lângă El fără primejdie și Dumnezeu îl va ocroti în toată vremea și el va odihni pe umerii Lui"[133]. Și dacă a avut astfel de calități, a fost făcut "vas ales"; dar dacă n-ar fi fost întors de mila și dragostea Domnului, el nu s-ar fi schimbat. De aceea el însuși nu și-a atribuit sieși nimic, ci totul a fost pus pe seama lui Hristos, când a zis: "Eu sunt cel mai mic dintre apostoli, care nu sunt vrednic să mă numesc apostol, pentru că am prigonit Biserica lui Dumnezeu. Dar prin harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt și harul Lui, care este în mine, n-a fost în zadar"[134]. A locuit credincios în casa pe care înainte o pustiise, a locuit în cortul lui Iisus cel care înainte rătăcea ca un lup prin păduri, dar Dumnezeu S-a coborât asupra lui atunci când i S-a arătat Hristos. Și deși cu ochii deschiși nu vedea nimic, totuși pe Hristos L-a văzut. Și pe bună dreptate L-a văzut de față, ba L-a și auzit vorbind. Această adumbrire a lui Saul n-a fost o orbire, ci o lucrare harică. De altfel și Mariei i se spusese: "Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri"[135]. Între lucrările și faptele bune, acest lucru este dintre cele mai prețioase. Căci și mai înainte ți-am pomenit pe Isahar: "și-a pus umărul la muncă și s-a ostenit și s-a făcut bărbat lucrător de pământ". Pe el l-a urmat și Pavel, făcând o nouă pepinieră credinței și de aceea, ca bun lucrător de pământ, a zis: "Eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească"[136].

130. Cf. Fapte 9, 2.
131. Cf. Fapte 9, 3.
132. Fac. 35, 18.
133. Deut. 33, 12.
134. 1 Cor. 15, 9-10.
135. Luca 1, 35.
136. 1 Cor. 3, 6.

APOLOGIE PENTRU DAVID
CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE

INTRODUCERE

Titlul Apologia proorocului David. Către împăratul Teodosie *poate părea cel puțin curios pentru conștiința celor mai mulți creștini din zilele noastre. Şi totuşi el se întâlneşte aidoma pe cea mai veche dintre variantele manuscrise (sec. VIII) care conțin operele acestui mare ierarh. Se cunoaşte sensul apărării dreptului David, care ştim că s-a făcut vinovat de două nelegiuiri: adulter şi omucidere, aşa cum ne relatează capitolul 12 din Cartea a doua a Regilor. Tematica acestei apologii a format obiectul mai multor scrieri patristice, dintre care amintim comentariile la Psalmul 50, scrise de cei doi mari reprezentanți ai şcolii alexandrine, Origen şi Didim cel Orb. Din textul acestora, Sfântul Ambrozie reproduce pagini întregi.*

Despre **timpul** *redactării acestei lucrări s-a scris mult. Dacă vechii exegeți creştini şi alți mulți de mai târziu au căutat să-l dezvinovățească pe proorocul David, pe motivul că pentru căderea lui în păcat a ştiut să se căiască şi astfel să dobândească iertarea – după cum spune în multe locuri chiar textul Scripturii – şi să fie învrednicit ca din neamul lui să Se nască Însuşi Hristos, Mântuitorul lumii (2 Regi 12, 13; Is. 55, 3; Ier. 23, 5; Matei 9, 27; 15, 22; Marcu 10, 47; Luca 18, 38 etc.), în schimb vreun cititor din vremea noastră s-ar putea întreba ce înțeles au aici referirile la împăratul Teodosie cel Mare († 395), contemporanul Sfântului Ambrozie. Or, în urma celor spuse de noi în studiul introductiv, se ştie că în diferite rânduri, prin cuvântările sale, marele ierarh s-a adresat împăratului Teodosie, protestând atât împotriva unor măsuri nedrepte pe care acesta le-a luat împotriva Bisericii, cât şi împotriva masacrului tragic din primăvara anului 390 când, drept represalii cauzate de o răscoală în care au pierit câțiva demnitari romani, împăratul ucide câteva mii de oameni.*

Primul protest, de care am pomenit şi noi acum, a părut unora a fi avut loc în anul 383, în legătură cu dărâmarea de către creştinii din cetatea Kallinikon din Mesopotamia a unei sinagogi evreieşti, împăratul dispunând ca episcopul ortodox al acelei localități să refacă pe banii lui sinagoga respectivă. Se ştie că Sfântul Ambrozie a scris împăratului o înflăcărată scrisoare de protest, folosindu-se de

pericopa evanghelică de la Luca 7, 37-50, în care se vorbea despre femeia păcătoasă care a spălat cu lacrimile ei picioarele Mântuitorului, cerând împăratului să revoce edictul respectiv, ceea ce s-a și întâmplat. Se vede că împăratul a fost profund impresionat în urma acelei predici, încât la sfârșit (ne-o spune însuși Sfântul Ambrozie în epistola 40) i-a dat dreptate episcopului și pentru faptul că în predica respectivă s-a referit direct la el.

Și totuși, nu la acest moment se referă Apologia lui David, *ci la evenimentul din anul 390.*

În altă scriere a sa, Tâlcuire la Evanghelia după Luca, *a cărei redactare e legată de anii 386–387, Sfântul Ambrozie declară (în cartea II, 37-39), că "despre istoria lui David am vorbit mai pe larg în alt loc". Ceva mai precis este paragraful 27 al* Apologiei *în care vorbește despre unele "devastări îngrozitoare", ale căror urmări durau încă în timpul compunerii acestei scrieri. Se pare deci că expresiile "sleirea puterii romane în timpul propriilor ei convulsiuni" se potrivesc mai bine epocii în care uzurpatorul Maxim invadează Italia și pornește lupta istovitoare în Iliric. Față de această primejdie, când tânărul împărat Valentinian II se refugiază la Tesalonic, însuși împăratul Teodosie cel Mare pornește război împotriva lui Maxim, pe care, în sfârșit, în 28 august 388 îl face prizonier la Aquileea, unde apoi trupele lui îl și omoară. Întrucât tonul general al* Apologiei *este îndemnul la penitență, urmează că data compunerii ei se potrivește mai bine anilor 389–390.*

Structura *lucrării este și ea asemănătoare celorlalte scrieri ale Sfântului Ambrozie. În afară de ideea de pocăință, adevărat fir roșu al operei, nu trebuie să uităm că scrierea este în fond tot omilie exegetică. De fapt, în paragraful 20 ni se spune că "astăzi s-a citit din pericopa de la evanghelistul Luca 19, 12 despre "un om de neam mare care a plecat într-o țară îndepărtată, ca să-și ia domnia și apoi să se întoarcă". Și Sfântul Ambrozie întreabă: "Într-adevăr, cine poate fi acel om bogat dacă nu Iisus, Domnul nostru?".*

Pornind de la un astfel de text biblic, Sfântul Ambrozie urmărește scopul său pastoral, acela de catehizare a credincioșilor. Astfel de aluzii la lecturi liturgice întâlnim adeseori în scrisul acestui ierarh. În Expositio Psalmi CXVIII, *el s-a folosit de textul biblic de la Matei 10, 16, spre a scoate învățătura respectivă în legătură cu cinstirea martirilor Gervasius și Protasius, ale căror moaște se descoperiseră atunci. În alte omilii se fac lecturi din Vechiul Testament: 1 Regi 27, 34-35 ori Isaia 50, 2, dar mai ales din Psalmii 1, 35-40, 43, 45, 47-48, 61 (așa numita scriere a celor 12 psalmi), spre a nu mai pomeni de psalmii 31 și 50, atât de strâns legați de tema generală a po-*

căinței și a iertării. Rămâne o discuție încă deschisă dacă în cazul de față (vorbind de Apologia lui David), autorul a folosit, ca punct de pornire, doar titlul de la începutul psalmului 50, ori s-a hotărât să urmeze, cuvânt de cuvânt, exegeza acestui neîntrecut psalm al pocăinței. În orice caz, așa cum a făcut-o și în restul lucrărilor sale exegetice, Sfântul Ambrozie a urmat modelului propus de viziunea paulină din Epistola I către Corinteni 10, 11, dând o semnificație morală greșelilor săvârșite de David. Căci zice în paragraful 10 al acestei scrieri: "Oare nu ca să ne răscumpere pe toți a luat Hristos asupra Sa slăbiciunile noastre, căci pe El, Care n-a cunoscut păcatul, L-a făcut pentru noi păcat, ca să dobândim întru El dreptatea lui Dumnezeu?". S-ar putea socoti ca improbabil ca pentru progresul moral al oamenilor de mai târziu, proorocul David să fi rămas osândit pe veci din pricina acelui singur păcat, câtă vreme, în vederea mântuirii noastre, în psalmul 21 Însuși Hristos S-a osândit pe Sine, socotit fiind "ocara oamenilor și defăimarea poporului". Și Sfântul Ambrozie declară că prin "pilda" vieții și a faptelor sale, judecata asupra proorocului David e o "taină a iconomiei viitoare".

În acest înțeles, în primele 41 de paragrafe ale scrierii, autorul aduce o întreagă serie de mărturii din Sfânta Scriptură, din care reiese că astfel de fapte ca ale lui David sunt explicate "în chip alegoric", cu alte cuvinte nu în sens literal, ci moral și mistic. Așa vede el în cei doi copii ai lui Avraam o prefigurare a celor două Testamente, în viața și faptele dreptului Iosif, care fusese vândut de frații săi, o prefigurare a răscumpărării prin Hristos, cel "cumpărat și vândut de frații săi"; dar cele mai multe astfel de tălmăciri sunt cele luate din viața și faptele proorocului David. Însăși unirea dintre David și Batșeba o socoate Sfântul Ambrozie o prefigurare a Bisericii neamurilor, iar drept scuză a păcatului săvârșit de David se aduc mai multe dovezi, din care reiese că greșale au mai săvârșit și alți conducători evrei, de pildă Samson, Ieftae, Aaron și chiar Moise, care a greșit și s-a împreunat cu o femeie străină. Or, David, chiar dacă a greșit, totuși și-a cerut iertare. Și, mai întâi de toate, la acest prooroc mulțimea faptelor bune le-a covârșit cu mult pe cele rele. Acest fapt se explică prin marea dragoste pe care o avea el față de legea Domnului, dragoste ce explică dobândirea iertării. Mărinimia arătată față de dușmanii săi, care căutau să-l omoare sau să-i ia domnia, așa cum a fost cazul cu regele Saul, sau chiar cu propriul său fiu, Adonia, sau chiar și cu prietenul său Abesalom (paragrafele 25-31), constituie o altă dovadă de vrednicie a lui David.

Tot astfel trebuie înțelese și smerenia și evlavia lui. În semn de profundă smerenie, el a declarat că mai bucuros rabdă orice fel de

suferință, numai să nu-L supere pe Domnul (paragraful 37). "Printr-un prisos de dragoste curată, el și-a acoperit păcatul" (paragraful 40), se spune la sfârșitul părții întâi a cărții.

În partea a doua, Sfântul Ambrozie schimbă modul de argumentare, punând în gura proorocului o analiză persistentă a Psalmului 50, care este el însuși un simbol al căinței creștine. Așa cum au trecut odinioară evreii prin Marea Roșie, tot așa dorește și sufletul lui David să dobândească spălarea păcatului său prin Botezul creștin, care are la bază mărturisirea lui. "Și nu puțin lucru este să te recunoști vinovat", declară el în paragraful 46. Dorul după o viață virtuoasă nu-l lasă pe David să se mai chinuiască de "rănile păcatului", de aceea, simțindu-se mai ales "rănit de boala iubirii sfinte", care se pecetluiește prin Botez, el însetează după spălarea greșelilor și după o comuniune cât mai strânsă cu Dumnezeu, a Cărui slavă va fi de acum mângâierea și tăria lui de-a pururea.

Cu constatarea similară, că păcatul lui David n-a izvorât dintr-o patimă perversă, întrucât s-a interpus misterul unei adânci taine a Iconomiei (paragrafele 41 și 81), lucrarea Sfântului Ambrozie reușește să impresioneze prin analiza argumenelor juridice, dar mai ales prin evlavia multelor expresii biblice, cărora autorul a căutat să le dea înțeles cât mai înălțător, potrivit tendințelor sale anagogice.

APOLOGIE PENTRU DAVID
CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE[1]

1. Dacă încercăm să scriem apologia proorocului David, n-o facem pentru că atare lucrare ar fi necesară pentru un om care străluceşte prin aşa de mare merite şi a strălucit prin atât de frumoase virtuţi, ci pentru că cei mai mulţi, după ce au citit faptele şi gesturile sale, pentru a pătrunde înţelesul Scripturilor sau misterele tainelor, se miră că un aşa mare prooroc n-a evitat în primul rând murdăria adulterului, iar în al doilea rând, pe cea a uciderii.

2. De aceeea noi am ţinut să reluăm această isorie copleşită şi ea de păcate. Citim într-adevăr în a doua carte a Regilor[2] că David, preumblându-se pe acoperişul casei domneşti, a văzut o femeie scăldându-se; şi femeia aceasta, cu numele Batşeba, era de o frumuseţe deosebită, atât prin farmecul feţei sale, cât şi prin alcătuirea trupului său, uimitor în toate privinţele, încât în faţa atâtor ispite s-a trezit în el pofta de a se împreuna cu dânsa. Dar femeia era măritată, şi soţul ei se numea Urie. La porunca regelui, s-a pus la cale un plan ca să-l ucidă pe Urie. Într-adevăr, cu toate că părea că viaţa lui Urie ar fi un lucru neînsemnat atunci când era vorba de a-l împiedica pe David să-şi astâmpere pofta, totuşi ea ar fi putut fi socotită drept o piedică din cele mai serioase când era vorba de ruşinea care decurgea din adulterul acesta.

3. Deci, pentru a începe expunerea noastră în ceea ce este foarte uşor a înţelege, pe acela pe care Dumnezeu l-a îndreptat, tu îndrăzneşti să ridici pâră împotriva lui[3]? Căci câtă vreme "Mie prea puţin îmi pasă – zice Sfântul Apostol Pavel – că sunt judecat de voi sau de vreo judecată omenească; fiindcă nici eu nu mă judec pe mine însumi"[4], pentru că "omul duhovnicesc nu-i judecat de ni-

---

1. Sf. Ambrozie al Milanului, *Apologia prophetae David,* Migne P.L. tom. 14, col. 891-963 şi Pierre Hadot – Marius Cordier, *Ambroise de Milan, Apologie de David,* colecţia Sources Chrétiennes, nr. 239, Paris, 1977, p. 70-189.

2. Cf. 2 Regi 11, 2-27.

3. Cf. Rom. 8, 33. După redactarea lui Didim: "cum judeci tu ceea ce Dumnezeu a găsit de bun?".

4. 1 Cor. 4, 3.

meni"[5], căci spune Apostolul: "Cel care mă judecă pe mine este Domnul, de aceea nu judecați ceva înainte de vreme"[6].

Or, între timp David s-a desăvârșit, a meritat iertare, a fost îndreptat de Hristos, pentru că Însuși Domnul S-a lăudat a fi numit "Fiul lui David" și că cei care Îl proclamă ca atare au descoperit "că-i vorba de o arătare"[7].

Pentru ce vrei tu să chemi la judecată pe omul care a fost încununat de Dumnezeu?

Domnul l-a judecat deja atunci când a zis către Solomon: "Dacă tu te vei purta înaintea feței Mele așa cum s-a purtat tatăl tău David, cu inimă curată și cu dreptate, împlinind tot ceea ce Eu ți-am poruncit și vei păzi rânduielile și legile Mele..."[8].

Să vedem, dar, de este vrednic de judecată sau de încununare acest om care a ascultat de rânduielile cerului, umblând întru sfințenia și dreptatea inimii. Câtă vreme păcatele și fărădelegile altora se caută a se ascunde, din acel moment David a meritat să dobândească mărturia lui Dumnezeu însuși, care afirmă puterea sa și mărirea sa.

Zadarnică este discutarea păcatului unui astfel de om, câtă vreme îi cunoaștem vrednicia și faima și câtă vreme păcatele altor oameni au fost iertate. Căci atunci când Solomon a căzut și el în păcat, pentru că n-a plinit poruncile Domnului, iar Dumnezeu a hotărât să împartă împărăția sa în mai multe părți, El i-a zis: "Totuși nu voi face aceasta în zilele tale, pentru David, tatăl tău, ci din mâna fiului tău îl voi rupe. Și nu tot regatul îl voi rupe; o seminție o voi da fiului tău, pentru David, robul Meu"[9]. Deci, dacă Însuși Domnul îl iartă pe David, cine va judeca un om așa de mare? "Pe cele ce Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le numești spurcate"[10].

4. Respectând întocmai judecata cerului, privește și tu însuți la faptele lui David și la caracterul său, pentru ca și tu să aduci cinstire unui atât de mare prooroc.

Nu-l admiri și tu pe acest om și nu-ți dai oare seama că trebuie să-l socotim deopotrivă cu îngerii[11]?

În partea cea mai mare a vieții lui – începând chiar din copilărie – el a trăit înconjurat numai de bogății, de onoruri, de putere și a fost

5. 1 Cor. 2, 15.
6. 1 Cor. 4, 4-5.
7. Cf. Matei 9, 27; 20, 30.
8. 3 Regi 9, 4; încheierea frazei urmează în versetul următor.
9. 3 Regi 11, 12-13.
10. Fapte 10, 15.
11. 2 Regi 14, 17: "regele, stăpânul meu, este ca îngerul lui Dumnezeu".

expus la tot felul de ispite, şi cu toate acestea el n-a căzut decât o singură dată în rătăcire; şi încă într-o rătăcire în care au căzut până şi îngerii cerului, pierzându-şi înalta lor favoare şi putere, precum relatează Scriptura[12].

Adevărat că Scriptura vorbeşte şi despre o altă cădere a lui David: când el a poruncit să numere poporul său[13].

5. Câte greşeli săvârşim fiecare din noi în fiecare ceas! Şi cu toate acestea, nimeni dintre noi, oamenii, nu socoteşte că trebuie mărturisit păcatul său. Or, un rege atât de mare şi aşa de puternic ca David n-a putut suporta să rămână în el, fie chiar şi pentru puţin timp, remuşcarea păcatului său, ci, într-o mărturisire venită devreme şi cu o durere nemărginită, el a recunoscut păcatul său înaintea Domnului. Ai mai putea găsi uşor azi un om atât de vestit prin îndatoririle sale şi bogăţiile sale, care să îndure fără mânie când este acuzat de cea mai mică greşală? Or, David, care era în strălucirea puterii regale, precum atâtea proorocii dumnezeieşti au confirmat-o, chiar dacă un simplu particular îi reproşa a fi comis o greşală gravă, n-a tremurat de indignare; dimpotrivă, el a recunoscut şi a plâns, gemând, greutatea păcatului[14].

Prin urmare, Domnul a fost mişcat de durerea aceasta venită din adâncul sufletului, încât Natan a putut spune: "Pentru că tu te-ai pocăit, iată şi Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta"[15]. Graba iertării lasă să se vadă limpede că pocăinţa regelui a fost profundă: el a îndepărtat ofensa care a constituit o greşală aşa de grea.

6. Ceilalţi oameni, când îi dezaprobă preoţii, îşi măresc păcatul, căutând să-l tăgăduiască sau să se scuze, şi astfel păcatul lor devine cu atât mai greu cu cât se aştepta ca ei să se îndrepteze cât mai degrabă.

Însă sfinţii Domnului[16] "care ard de râvna de a duce până la capăt sfânta luptă şi de a cuceri cursa mântuirii"[17], dacă din întâmplare, ca oameni ce sunt, ajung să cadă, mai mult din pricina slăbiciunii firii decât prin atragerea păcatului, ei se ridică şi mai aprinşi pentru a relua cursa: ruşinea greşelii lor este un stimulent care îi împinge la cea mai aprigă luptă, aşa încât căderea lor se pare că n-a

---

12. Cf. Fac. 6, 2; autorul face aluzie la păcatul desfrânării, în care a căzut David.
13. Cf. 2 Regi 24, 10.
14. Cf. 2 Regi 12, 1-13.
15. 2 Regi 12, 13. În text se spune: "Şi Domnul a ridicat păcatul", vrând să spună că iertarea hărăzită de Dumnezeu presupune negreşit şi căinţa.
16. Ps. 29, 5, unde se spune: "seara se va sălăşlui plângerea, iar dimineaţa, bucuria".
17. 2 Tim. 4, 7.

fost pentru ei un obstacol, ci ea pare chiar a fi înmulţit pentru ei imboldul de a alerga mult mai repede. Dacă, deci, cursa nu se opreşte pentru că, poate, unele curse sunt pierdute, şi efortul luptătorilor nu se împuţinează, iar lupta, dimpotrivă, continuă fără încetare – ce să zic eu? dacă în cea mai mare parte, după una sau două lupte, obţin, mulţumită unei mai bune şanse, victoria, cu mult mai multă raţiune oamenii care îndură lupta sfinţeniei nu trebuie să fie judecători pentru o luptă izolată, căci fericit este acela care ar voi să reia, după cădere, lupta, căci a învia după moarte este un privilegiu al celor fericiţi[18].

7. După un alt punct de vedere, putem înţelege că păcatul ar putea fi şi folositor şi că prin providenţa Domnului astfel de fapte s-au putut furişa chiar şi la sfinţi. Ei ne-au fost propuşi, prin urmare, spre imitare, şi de aceea ne-au făcut atenţi că şi ei cad uneori. Căci prin faptul că şi-au încheiat alergarea de-a curmezişul tuturor terenurilor, strecurându-se din această lume fără a întâlni păcatul, ei ne-ar fi putut da celor care suntem mult mai slabi un pretext pentru a crede că ei ar fi înzestraţi cu o fire aparte[18a], superioară şi divină, care-i face incapabili de a admite la ei păcatul şi de a avea parte de greşală. Or, o astfel de gândire cu siguranţă că ne-ar abate spre o imitaţie imposibilă, pentru că am crede că suntem excluşi de la o atare acţiune. Harul lui Dumnezeu i-ar fi părăsit pentru un scurt moment, ca să fie viaţa lor pentru noi o lecţie de nevinovăţie, ca şi de pocăinţă. Or, când citesc relatarea despre căderea lor, eu înţeleg că şi ei au avut slăbiciuni ca şi noi, de aceea, socotindu-i ca atare, eu consider că şi ei trebuie urmaţi.

8. Apostolul Pavel însuşi ne dă să înţelegem că Mântuitorul, Dumnezeul nostru, a avut grijă ca nici sublimitatea revelaţiei, nici succesul fericit al activităţii lor să nu se manifeste la sfinţi prin sentimente de mândrie[19] şi să nu-i lase să şi le acorde lor înşişi, atribuindu-le puterile lor proprii prin nişte favoruri care li s-ar fi dăruit lor printr-o intervenţie divină. Astfel, pentru a evita graba într-o astfel de părere şi, prin urmare, pentru ca ei să nu cadă în capcana necredinţei, Mântuitorul a îngăduit ca păcatul să alunece şi în ei. În chipul acesta s-au convins ei înşişi că au nevoie de ajutorul lui Dum-

---

18. Cf. Ps. 1, 5. Cei păcătoşi nu vor sta cu capul sus, adică nu vor birui la judecata cea mare. N-au dovezi în favoarea lor, vor pierde procesul intentat împotriva lor de marele Judecător.

18a. Unii gnostici afirmau că "pnevmaticii" sau cei cu viaţă interioară deosebită ar avea cu totul altă fire decât oamenii de rând (Clement Alexandrinul, *Excerptele lui Teodot*, 56, citat după P. Hadot, *David*, p. 80).

19. Cf. 2 Cor. 12, 7.

nezeu, înţelegând că şi ei trebuie să-şi caute îndrumător pentru mântuirea lor.

De aceea atestă Pavel că slăbiciunea i-a fost de folos, căci Domnul i-a spus, după ce a cerut ca "boldul cărnii" să se depărteze de el: "Harul Meu este de-ajuns, căci puterea Mea se desăvârşeşte în slăbiciune"[20] şi cu tot dreptul el se laudă întru slăbiciunile sale[21].

El ştia bine, prin urmare, că prea marea încredere în puterile proprii[22] a prăbuşit fără tămăduire un mare număr de oameni care erau, cu toate acestea, sfinţi. Este cu mult mai de folos de a fi dat loc unui oprobriu pentru un lucru sau două, decât a atrage asupra sa, pentru vecie, mânia lui Dumnezeu.

9. Să adaug o observare pe care o îngăduie chiar relaţia socială a lumii? Pentru că am aplaudat pe cutare sau cutare oameni într-o slujbă oarecare, vrem ca ei să dea dovadă şi în altă oarecare slujbă de destoinicie şi de o activitate neobosită. Câţi atleţi, după ce s-au distins în cutare sau cutare luptă, sunt chemaţi să înfrunte un alt gen de luptă!

Ei bine, tocmai pentru că tu ai oferit Domnului Dumnezeului tău o anumită pildă de virtute, tocmai de aceea vine El să te încerce într-un alt gen de virtute[23].

Iov, acest om sfânt, a alergat fără a cădea şi, cu toate acestea, Dumnezeu a îngăduit ca el să fie ispitit prin moartea copiilor săi şi prin rănile de pe întreg trupul său[24]. El trebuia să-şi antreneze virtutea şi în situaţia aceasta şi să fie văzută căldura neslăbită a sentimentelor sale şi sub loviturile suferinţelor şi ale nenorocirilor.

Nu este oare limpede că până şi pe un sfânt ca David, vestit pentru credinţa sa, deosebit prin blândeţea sa, David cel cu mâna tare[25], Dumnezeu a ţinut să-l pună la încercare ca să vadă cum ar face pentru a se ridica din căderea sa, şi, astfel, pentru a ne învăţa cum putem şi noi să ne ridicăm din păcat, când l-am săvârşit?

20. 2 Cor. 12, 9.
21. Cf. 2 Cor. 12, 9.
22. Cf. Ps. 29, 7: A-Şi întoarce Dumnezeu faţa de la cineva înseamnă a-l lipsi pe acela de bunăvoinţa Sa. Întoarcerea lui Dumnezeu de către noi se iveşte în urma îndepărtării noastre de El. Nu degeaba zice psalmistul: "Când Ţi-ai întors faţa Ta, eu m-am tulburat".
23. Cf. Înţ. Sir. 2, 5.
24. Cf. Iov 1, 19; 2, 7.
25. Aluzie la Ps. 29, 7. Origen a stabilit (în Ps. 17, 38, Migne P.G. 12, 1237) că "etimologic, cuvântul David înseamnă "cel cu mâna tare".

10. Dar poate că cineva ar găsi nepotrivită scuza pe care o aducem atunci când spunem că pentru îndreptarea noastră un astfel de mare prooroc a putut săvârși o greșală.

Cu toate acestea, oare nu ca să ne răscumpere pe toți a luat Hristos asupra Sa toate suferințele noastre[26], El, Care pentru noi S-a făcut păcat, El, Care n-a cunoscut păcatul[27]? Se mai poate spune atunci că nu-i potrivit și n-ar fi bine să credem că, pentru propășirea morală a oamenilor de mai târziu, David a căzut în oprobriu printr-o singură greșală, când Însuși Domnul Se face osândă pentru noi, precum singur a spus: "Iar eu sunt vierme și nu om, ocara oamenilor și defăimarea poporului"[28], și apoi: "căci pentru Tine am suferit ocară, acoperit-a batjocura obrazul meu"[29]?

El a vestit deci, mai înainte, taina iconomiei viitoare, în viața acelora care Îi aparțin. Și, la drept vorbind, erau ceva propriu condiției umane păcatele pe care le purtau slujitorii, căci acești slujitori nu erau în stare a fi ei înșiși străini păcatului. Însă Domnul tocmai povara altuia a luat-o asupra Sa, de aceea El "este singurul Care n-a cunoscut păcatul"[30].

11. Mai mult, – și tocmai aceasta este și învățătura Apostolului –, noi știm că un mare număr de întâmplări care s-au produs în trecut sunt păstrate ca pilde[31]. Căci Apostolul, declarând că părinții noștri, în pustie, după ce au fost mușcați de șerpi, n-au putut fi vindecați altcum decât prin semnul lui Moise, ridicând deasupra lor un șarpe de aramă, a cărui vedere îi vindeca de mușcăturile mortale și de veninul care se furișase peste ei într-un mod funest[32], aș zice că [Apostolul] a adăugat: "Toate acestea s-au întâmplat acelora ca preînchipuiri și pilde spre învățătura noastră"[33].

Ca pildă, șarpele de aramă a fost în chip simbolic răstignit, într-adevăr pentru neamul omenesc, spânzurat pe cruce, pentru că fusese vestit că va veni Cel care trebuie să alunge otrava șarpelui, care era

26. Is. 53, 4.
27. 2 Cor. 5, 21.
28. Ps. 21, 6; viermele este imaginea unui lucru lipsit de valoare. Ideea demnității se exprimă prin contrastul vierme (puțin) – om (mult).
29. Ps. 68, 9. Pronumele "Tine" se referă la Dumnezeu, față de Care credinciosul este legat prin devotament. "Ocara" este martirajul îndurat de eroii credinței.
30. 2 Cor. 5, 21.
31. 1 Cor. 10, 11.
32. Cf. Num. 21, 8-9. Din Ioan 3, 14 rezultă că șarpele de aramă era prefigurarea Mântuitorului, Care a fost ridicat pe cruce pentru toți cei care cred. Această prefigurare apare și la Sfinții Părinți, de pildă Efrem Sirul, Teodoret al Cirului.
33. 1 Cor. 10, 11.

diavolul; în chip simbolic părea un blestemat[34], dar în realitate era Cel care va șterge blestemul lumii întregi.

În alt loc încă, adică în Epistola către Galateni, Apostolul zice: "Avraam a avut doi fii, unul din femeie roabă și altul din femeia liberă"[35], și apoi adaugă: "Dar fiul din roabă s-a născut după trup, iar cel din femeia liberă s-a născut prin făgăduință"; și aceste lucruri au "alt înțeles", fiind spuse în alegorie[36].

Înțelesul acestei alegorii Apostolul îl explică clar în cele următoare, când spune că cei doi copii, cel din roabă și cel din femeia liberă, sunt cele două Testamente[37]; una va naște spre robie; una vine de la muntele Sinai, munte pe care a primit Moise legea de la Domnul, alta vine de la Ierusalim, cetate liberă, care a născut fii întru Isaac, adică întru libertatea harului, și nu a robiei după literă[38]. Împotriva robiei, prin urmare, este rostită o pedeapsă, însă oamenilor liberi li se oferă harul. Oare nu pentru a prefigura acest dublu popor își ia Iacob două soții[39], prin care a dat naștere la doi urmași opuși?

Pentru ce se citește că patriarhul Iuda dorește a se împreuna cu nora sa proprie, după moartea fiului său, și de ce au ieșit gemeni din această împreunare[40]?

Nu-i așa că există o anticipare, chipul celor două Testamente ale Domnului Iisus, dintre care unul a fost întemeiat în reprezentarea morții Sale viitoare și celălalt a fost stabilit în realitatea Evangheliei[41], figură reprezentând, prin anticipare, cele două popoare, dintre care al doilea, prin semnul crucii, face o spărtură în închiderea și în zidul de apărare al celui dintâi?

Este oare acesta cel dintâi popor care întâia dată și-a arătat brațul său, dar care a apărut la lumină ca al doilea? Sau lucrurile s-ar fi petrecut așa fiindcă Domnul Iisus însuși, născut din seminția lui Iuda, a voit să vestească mai înainte lucrările Sale, înainte de a Se naște pentru noi din fecioară?

---

34. Deut. 21, 23; Gal. 3, 13.
35. Gal. 4, 22.
36. Gal. 4, 23.
37. Cf. Gal. 4, 22.
38. Cf. Gal. 4, 24-31.
39. Cf. Fac. 29, 24-28. Se descrie aici căsătoria lui Iacob cu Lia și Rahila.
40. Cf. Fac. 38, 6-27. Pentru nelegiuirea lui Iuda cu Tamara, acela își ia pedeapsa ieșindu-i la lumina zilei fapta. Pedeapsa lui Iuda constă în pierderea bunului nume. (Cf. Fac. 38, 28).
41. Cf. Matei 26, 28; Luca 22, 20.

12. Ce să zicem apoi despre Iosif care, despuiat de frații săi, dezbrăcat de haina pe care i-a dat-o tatăl său, aruncat într-o fântână, vândut ca rob[42], a reprezentat limpede chipul întrupării Domnului?

Căci Fiul prea iubit al Părintelui[43], cu toate că a preînchipuit pe Dumnezeu, n-a socotit a fi o dobândă păstrarea cu gelozie a egalității Sale cu Dumnezeu, ci S-a micșorat pe Sine însuși, pentru a lua chipul robului și a Se smeri până la moartea pe cruce[44], cu prețul căreia, cumpărat și vândut de frații săi[45], El a răscumpărat neamul omenesc[46].

Tot așa este socotit și David chipul Domnului, căci a fost ales dintre frați, el, cel mai mic, care a primit ungerea regală[47], care singur, printr-o luptă unică, a eliberat întregul popor de primejdiile unui război dezastruos[48] și a învins zece mii de războinici, încât tinerele fete cântau din tobă însoțindu-i: "Saul a biruit mii, iar David zeci de mii"[49].

Ce altceva închipuie aceste tinere dacă nu sufletele care cântă împreună un psalm de laudă lui Hristos[50]?

David a avut copii[51], unul incestuos, altul paricid, pentru că un popor incestuos și paricid va trebui să săvârșească violență împotriva trupului propriului său urzitor pironit pe spânzurătoarea crucii. Căci în psalmul 3 Abesalom e numit cu același titlu[52], și sunt proorocite patimile Domnului[53].

13. Ce voi zice despre Solomon? Ultimele sale fapte nu sunt lipsite de rătăciri grele[54] și cu toate acestea poporul evreu, el însuși, crede că el a venit în locul lui Hristos[55].

---

42. Cf. Fac. 37, 23-28: Iosif a fost lăsat în fântână cu ajutorul unei frânghii, căci dacă ar fi fost aruncat, putea să moară. În fântână nu era apă, deci moartea îi putea veni numai prin înfometare.

43. Matei 3, 17; 17, 5.

44. Cf. Filip. 2, 6-8.

45. Cf. Matei 26, 14, 46.

46. În scrierile Sfinților Părinți, Iosif este, adesea, chipul Domnului Iisus Hristos. Este tocmai ceea ce vede Sf. Ambrozie în făptura lui Iosif. A se vedea în acest volum scrierea *Despre patriarhul Iosif,* par. 14.

47. Cf. 1 Regi 16, 11-13.

48. Cf. 1 Regi 17, 32-54.

49. 1 Regi 18, 7.

50. Aici, în cap. 12, autorul Îl vede pe Hristos așa cum este închipuit în Vechiul Testament. Cântecul fetelor preînchipuie cântecele botezului creștin. (Ambrozie, *De fide*, VI).

51. Cf. 2 Regi 3, 2-3.

52. Cf. 2 Regi 13, 1-14.

53. Psalmul 3 are caracter hristologic.

54. Cf. 3 Regi 11, 4-8.

55. Credință susținută de Targumul Șeni I, 2, 5; cf. P. Hadot și M. Cordier, *Ambroise de Milan. Apologie de David, op. cit.*, p. 90.

Şi câţi oameni au săvârşit păcate, căzând în rătăciri grele, dar nu s-au întors la calea cea dreaptă? Şi cu cât mai grea era greşala, cu atât mai folositoare era; s-ar fi putut crede că Solomon a fost mai mult decât un om dacă ar fi fost lipsit de greşala omenească.

În el, deci, înţelepciunea a fost pentru a ne avertiza să nu-l imităm şi a nu fi greşeala un îndemn de a o săvârşi, deoarece ea a dovedit că el a fost [tot] om.

14. Ce ne-ar putea împiedica să credem că Batşeba, ea, de asemenea unită cu David[56], n-ar fi fost o prefigurare care să închipuie Biserica neamurilor?

Ea n-a fost împreunată cu Hristos prin acel soi de căsătorie legitimă, care era credinţa, pentru că ea trebuie să se introducă oarecum printr-o uşă deschisă, pentru a cuceri harul său, în afară de prescripţiile legii; sinceritatea unei inimi curate şi simplitatea sa fără voal au fost cele care, mulţumită tainei băii, au ajutat-o să facă ceea ce a făcut, aşa încât ea a trebuit să ispitească inima lui David, a regelui veşnic, şi să provoace dragostea lui[57]. Bine a făcut David că a lucrat în ascuns ca să-l înşele pe acest alt Urie – cuvânt care înseamnă "lumina mea"[58] –, care-i stăpânitorul acestei lumi[59] şi care se schimbă în înger al luminii[60]. El a venit în lumea aceasta, şi el a venit ascunzându-se, el a venit ca un om care a călcat fidelitatea conjugală, pentru a revendica dreptul său legitim.

15. Cred că am formulat amănunţit îndreptăţiri serioase şi am arătat că faptele cuprinse în descrierea noastră au un înţeles tainic. Să reluăm acum ceeea ce am spus şi să cercetăm, de data aceasta, păcatul lui David, dezbrăcându-l, într-un fel oarecare, de învelişul său duhovnicesc.

David a păcătuit, şi acest lucru la regi e un fapt obişnuit. Dar el s-a căit, a plâns, a gemut, ceea ce regilor nu le stătea în obicei. El şi-a recunoscut păcatul[61], a cerut îndurare, a căzut la pământ, şi-a plâns necazul, a postit şi s-a rugat[62], iar, dezvelind durerea sa, el a transmis tututor veacurilor următoare dovada mărturisirii sale. Lucrul pe care alţii se jenează să-l facă, regele nu s-a roşit să-l facă: o mărturisire publică. Oamenii supuşi legilor îndrăznesc să-şi tăgăduiască păcatul, negăsind cu cale să ceară iertarea pe care o căuta cel care

---

56. Cf. 2 Regi 11, 27.
57. Cf. 2 Regi 11, 2-5.
58. De la subst. *or* = lumină şi sufixul posesiv *i* = al meu (a mea).
59. Ioan 12, 31; 14, 30.
60. 2 Cor. 11, 14.
61. 2 Regi 12, 12: "Am păcătuit înaintea Domnului, zice David".
62. Cf. 2 Regi 12, 16.

nu era supus niciunei legi omeneşti. David a păcătuit, aceasta e starea de fapt; dar în acelaşi timp el s-a şi prosternat, acesta este semnul că s-a şi îndreptat. Greşala lui e un fapt obişnuit la mai mulţi, însă pocăinţa lui este meritul său distinctiv. Astfel căderea în păcat este ceva propriu firii, dar spălarea păcatului este ceva propriu virtuţii. "Cine se poate lăuda (zice înţeleptul) de a fi curat cu inima?"[63]. "Nici măcar un copil de o zi nu poate fi curat", după mărturia Scripturii[64].

16. Arată-mi un om care să nu fi căzut în nicio greşală. Tare între toţi cei tari, aşa era Samson, se citeşte în Scriptură, el, care a sugrumat chiar şi un leu cu mâinile sale[65]. Ce bine ar fi fost pentru el să-şi fi putut înăbuşi şi amorul său propriu[66]. El a aprins recoltele filistenilor[67], dar tot el s-a lăsat mistuit de un biet foc, aprins de o singură femeie[68].

Ieftae s-a reîntors triumfător din lupta împotriva vrăjmaşilor, dar din clipa când a adus steagurile triumfătoare, el a fost învins prin propriul jurământ, încât a crezut că trebuie plătită printr-un paricid dragostea fiicei sale, care a alergat întru întâmpinarea sa[69].

Şi apoi, ce grabă este de a face cu atâta uşurinţă un jurământ şi a face o făgăduinţă pentru lucruri sigure sau pentru lucruri nesigure, al căror rezultat nu poate fi cunoscut? Iar în al doilea rând, jurăminte Domnului Dumnezeu nu se fac dacă trebuie admis că nu le poţi împlini decât prin ucideri sângeroase.

17. Eu cred chiar că n-ar trebui păstrată tăcere nici cu privire la preoţi: nu vreau să se pară că disimulez lipsurile noastre. Însuşi Aaron, marele preot, "sub conducerea căruia, cu Moise, poporul evreu a trecut pe jos Marea Roşie"[70], a fost silit de popor să le facă zei pe care i-ar fi putut adora. El a cerut aurul, l-a dat să fie topit în foc şi i-a plăsmuit un cap de vită, căruia i s-au adus jertfe[71].

63. Pilde 20, 9.
64. Iov 14, 4.
65. Cf. Jud. 14, 6.
66. Cf. Jud. 14, 7.
67. Cf. Jud. 15, 4.
68. Cf. Jud. 16, 4.
69. Cf. Jud. 11, 30-39.
70. Ieş. 14, 15-31. Se descrie aici trecerea Mării Roşii care, fiind mânată de vânt, a făcut să se vadă uscatul. Marea a fost trecută de Moise, Aaron, Miriam şi cei ai lor.
71. Cf. Ieş. 32, 1-6. Acest text descrie viţelul de aur. Viţelul era imaginea forţei. Cultul viţelului provenea din cultul egiptean al lui Apis.

E aici o dovadă răsunătoare că aurul este cauza necredinței[72] și că patima lăcomiei zămislește profanările[73].

Altă dată acest preot atât de mare a crezut împreună cu sora sa Miriam (Maria) într-o ispită a păcatului. Adică, după ce Aaron și Miriam l-au judecat pe fratele lor (Moise) pentru că s-a căsătorit cu o femeie străină, deodată Maria a fost lovită de-o infecție înfloritoare [lepră], care i-a pătat trupul[74].

18. În acest pasaj al Scripturii, se prefigurează o taină arătată limpede; drept urmare, acest neam preoțesc al vechilor evrei a jignit un popor frate, necunoscând taina acestei femei etiopiene[75]. Dacă el ar fi cunoscut-o, n-ar fi jignit tocmai ceea ce constituie o pătrundere în înțelegerea acestei vechi taine.

De aceea, când evreul îl declară necurat pe cel care, fiind ales dintre neamuri, a crezut și când voiește să-l îndepărteze de la Legea mozaică, atunci într-adevăr spune că acela are lepră, de care nu se putea vindeca decât dacă înțelepciunea duhovnicească a Legii i-ar fi dat un vot de iertare.

19. David, deci, el însuși, pentru că el se știa om și în stare a cădea (în păcat), a cerut iertare și n-a deznădăjduit de îndurarea Domnului.

20. Cred că nu este un dezacord între parabolă și înțelesul ei tainic. Într-adevăr, cine este acel bogat dacă nu Iisus, Domnul nostru, Care spune despre El însuși, așa cum s-a citit azi[76]. "Un om de neam mare (care era bogat) s-a dus într-o țară îndepărtată ca să-și ia domnia și apoi să se întoarcă"[77]. El era într-adevăr bogat de pe urma bogățiilor strălucirii Sale și de pe urma desăvârșirii dumnezeirii care-I era proprie Lui[78], Căruia îngerii, arhanghelii, Scaunele, Puterile, Stăpâniile, Tronurile, Domniile, Heruvimii și Serafimii[79], toți Îi slujeau cu o supunere stăruitoare[80]. Și, cu toate acestea, oricât de bogat a fost[81], El a lăsat nouăzeci și nouă de oi în munte și a pornit în căutarea

72. Aur în V.T.
73. Cf. Col. 3, 5.
74. Cf. Lev. 13, 12.
75. Autorul se gândește probabil la relațiile lui Israel cu etiopienii.
76. Autorul se referă la textul evanghelic al zilei, la Luca 19, 12. Tema ascunsă a predicii Sfântului Ambrozie era tâlcuirea psalmului 50, prin care se vestea pocăința și prin care, ne spune și titlul acestei omilii, era vizat însuși împăratul Teodosie cel Mare în urma masacrului din Tesalonic, așa cum am subliniat în cele de mai sus.
77. Luca 19, 12.
78. Cf. Col. 2, 9.
79. Col. 1, 16.
80. Cf. Matei 4, 11; Evr. 1, 14.
81. Cf. 2 Cor. 8, 9.

singurei oi rătăcite care, trudită, a rămas în urmă[82]. Pe această oaie, săracă și lipsită de asemănare cu cele bogate, de care am vorbit, stăpânitorul acestei lumi[83] a hrănit-o ca pe fiica sa proprie cu hrană de-a lui[84]. A fost firesc, deci, că ea a rătăcit, ea, care n-a avut pentru trai decât hrana veacului. Ea era pierdută întru Adam, oaia noastră atrasă de ispitele șarpelui[85].

21. Și n-a fost oaie rea, dat fiind că s-a făcut sălaș Cuvântului, fiind totodată și "fiica Evdomadei tainice"[86] și unealtă a Creatorului. Totuși multă vreme ea n-a fost hrănită cu bunuri de preț, ci cu bunuri sărace ale unui biet amărât. Căci ea mânca, zice Scriptura, "din pâinea lui și se adăpa din ulcica lui și dormea la sânul lui"[87]. Ea era departe de a fi bună chiar pentru hrana etiopiană[88]; tristă era cupa de aur din Babilon care a îmbătat neamurile[89].

Somnul nu ajută cu nimic celor care dorm, de aceea eu doresc mai curând să veghez. Căci "tulburatu-s-au toți cei nepricepuți la inimă; dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic"[90].

Pentru a-și arăta ospitalitatea (căci el a avut un oaspete) și a-i servi mâncare aceluia, tocmai pe acea oaie a săracului[91] a luat-o. Și într-adevăr, după ce a junghiat una din oile sale sau una din vitele sale, aceea nu putea fi de niciun folos pentru noi. Căci dacă n-am fi fost noi pentru care s-a junghiat, nici noi n-am fi fost răscumpărați.

22. Durerile necurmate ale slăbiciunii noastre El le-a luat în trupul Său primitor, printr-o mare dragoste și pentru a elibera sau, mai bine zis, pentru a întări slăbiciunea noastră. El Și-a dat trupul Lui pentru această minunată patimă mântuitoare spre a ne da hrana vieții veșnice.

Și Scriptura vorbește, pe bună dreptate, despre o "oiță"[92]. Căci această carne a fost rodul Fecioarei. Și pe bună dreptate acest bogătaș este "vrednic de moarte"[93], printr-o judecată proorocească,

---

82. Cf. Matei 18, 12-14.
83. Ioan 12, 31.
84. Cf. 2 Regi 12, 3.
85. Aluzie la Fac. 3, 15. Pierdută întru Adam, spălată întru Hristos. *Tâlc. Ev. după Luca*, VII, 209.
86. Aluzie la Batșeba; *bat* = fiică, *șeba* = șapte.
87. 2 Regi 12, 3.
88. Adică nu era bună de hrană nici pentru cei oropsiți, odată ce fusese dobândită pe cale necinstită.
89. Cf. Ier. 51, 7.
90. Ps. 75, 5: Cei nepricepuți la inimă sunt luptătorii care au murit și nu s-a mai aflat nimic din ei.
91. Cf. 2 Regi 12, 4.
92. 2 Regi 12, 3.
93. 2 Regi 12, 5.

pentru că, la rândul lui, şi Caiafa a proorocit când a zis: "Este mai de folos să moară un om pentru popor"[94]. Or, numai Domnul Iisus a fost declarat vrednic de o astfel de moarte, încât, mulţumită ei, El a ridicat păcatul lumii[95].

Este frumos că Scriptura adaugă: "el trebuie să întoarcă împătrit"[96]. Că acest "împătrit" însemnează învierea din morţi, cum ne învaţă Scriptura când zice: "Împătrit el va plăti mieluşeaua"[97]. Căci împătrită este învierea morţilor, cum învaţă Apostolul zicând: "Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc"[98].

E drept că El va aduce mieluşeaua împătrit, în înţelesul că deja un om poate spune: "Dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit"[99].

Şi iarăşi spune Scriptura la aceasta: "Pentru că el n-a avut milă"[100], căci nici "Hristos nu S-a cruţat pe Sine pentru noi toţi"[101].

23. Iată pentru ce El a zis – prin Domnul Iisus – robului Său David, tocmai pentru a vesti taina: "Tu ai făcut pe ascuns, iar Eu voi face aceasta înaintea a tot Israelul şi înaintea soarelui care ne luminează"[102]. Şi apoi, este adevărat că în necunoaşterea tainei, David a fost cuprins de mânie[103], dar inima sa n-a rătăcit. Îndată ce a cunoscut taina cea mare – căci mare este taina lui Hristos şi a Bisericii[104] –, văzând în viitor iertarea tuturor păcatelor, prevăzând strălucirea harului care se va afla în "baia naşterii din nou" şi înnoirea Duhului Sfânt[105]; şi fiind sigur de iertare, el a zis: "Am păcătuit înaintea Domnului"[106]. Voia şi el să aibă soarta acelora care vor cunoaşte iertarea păcatului lor. Vezi dar cum şi-a plâns propriul său păcat? Cine s-ar putea mira că i s-a iertat?

---

94. Ioan 11, 50.
95. Ioan 1, 29.
96. 2 Regi 12, 6.
97. 2 Regi 12, 6, dar şi Luca 19, 8.
98. 1 Cor. 15, 42-44.
99. Luca 19, 8.
100. 2 Regi 12, 6.
101. Rom. 8, 32.
102. 2 Regi 12, 12.
103. 2 Regi 12, 5.
104. Prin Sfânta Taină a Botezului, 1 Tim. 3, 16.
105. Tit 3, 5-6.
106. 2 Regi 12, 12.

24. Să vedem acum faptele lui David, prin care el şi-a putut acoperi păcatul[107]. De fapt nu-i cu putinţă ca întru slăbiciunea lor oamenii să fie fără de păcat. Dar în acelaşi timp nu trebuie uitat că păcatele nu sunt mai numeroase decât faptele celor virtuoşi.

Acesta este un punct de vedere pe care Sfântul Apostol Pavel îl scoate în evidenţă cu puterea măreaţă a înţelepciunii sale: "Păcatele unor oameni sunt învederate şi merg de mai înainte la judecată, ale altora vin însă în urma lor"[108]. Aceasta înseamnă a spune că nu se poate afla un om care să nu fi fost întinat de păcat; unii pot avea vrednicii bune, dar şi greşeli şi păcate. De aceea toate faptele noastre sunt puse, aşa zicând, într-un cântar[109]. Dacă însă păcatele cântăresc mai mult decât faptele bune, ele ne vor duce la judecată.

Păcatele, prin urmare, tind oarecum în jos, ele apasă în jos, păcatele, care sunt evidente fie pentru gravitatea şi răutatea lor, fie prin mulţimea lor. Pentru alţii, zice Apostolul, dimpotrivă, "vin în urma lor", ceea ce vrea să spună că sunt oameni a căror purtare a fost sfântă, dar care, ca urmare a slăbiciunii condiţiei umane, s-au înecat uneori la mal. Acestora le premerg faptele bune, faptele rele le urmează. Ei sunt cei mai virtuoşi, totuşi sunt oameni care au căzut în greşeli şi abateri de mai puţină însemnătate. De aceea, când este vorba de cei drepţi, păcatele lor vin în urmă, ele nu păşesc înaintea lor; în schimb, când este vorba de oameni nedrepţi, păcatele lor merg înaintea lor. Păcatele sunt mult mai grele decât faptele bune, căci ele apasă în jos, însă păcatele nu fac decât să meargă în urma omului dacă faptele bune sunt, aşa-zis, împovărate de paguba pe care au pricinuit-o prin păcatele săvârşite înainte. "Tot aşa şi faptele bune sunt vădite"[110]. Căci faptele virtuoase şi frumuseţea vredniciilor se răsplătesc în ziua cea mare[111]. "Însă şi faptele rele, ce sunt altfel, nu se pot ascunde"[112]. Iată de ce astfel de fapte nu pot fi acoperite. "Dragostea acoperă mulţime de păcate"[113], dar nu în înţelesul că le umbreşte şi le acoperă în avantajul faptelor bune, nu le ascunde în avantajul faptelor de virtute: acestea merg aşa zicând descoperite şi fără văl înaintea noastră. Cu gândul la faptele noas-

107. Ps. 31, 1. Prilejul compunerii acestui psalm (31) este cel indicat la 2 Regi 12. Textul arată condiţia fericirii, care este iertarea păcatelor.

108. 1 Tim. 5, 24.

109. Iov 31, 6: "să mă cântărească în cumpăna dreptăţii, zice Iov, ca să se cunoască neprihănirea mea".

110. 1 Tim. 5, 25.

111. Cf. Matei 5, 16.

112. 1 Tim. 5, 25.

113. 1 Ptr. 4, 8; cf. Ps. 31, 1.

tre, nu este nimeni care să nu poată spune: "Păzește-mă, Doamne, sub acoperământul aripilor Tale"[114]. În orice caz crucea Domnului este cea care șterge și ascunde toată rătăcirea.

25. Cine, deci, a acoperit mai bine[115] și cine a ascuns mai bine (păcatele sale) decât David, care spune, de altfel, în alt loc: "Și la umbra aripilor Tale voi nădăjdui până ce va trece fărădelegea"[116]. Și el a iubit atât de mult pe Domnul, încât dragostea sa mare a acoperit și a ascuns tot păcatul său.

De fapt, dacă Sfântul Apostol Petru a șters lepădarea sa, mărturisindu-și dragostea, și aceasta după întrebarea Domnului, Care i-a zis de trei ori: "Simone, fiu al lui Iona, Mă iubești tu?"[117], pentru că cel ce s-a lepădat de trei ori[118] L-a mărturisit tot de trei ori și a ascuns astfel sub întreitul văl, zic, al dragostei, întreita greșeală a tăgăduirii sale; dacă, pentru că a plâns o singură dată, Petru a obținut iertarea sa, cu atât mai mult va obține-o și David, el, care în fiecare noapte a scăldat somnul său cu lacrimile sale, a stropit patul său[119], ale cărui lacrimi i s-au făcut pâine, noaptea și ziua[120], care avea cenușa drept pâine și-și amesteca plângerile cu băutura sa[121].

Prin urmare, dacă Iisus Se milostivește de cel care s-a întors și care trăiește din toată inima, dacă Lui i-a fost de ajuns să-l vadă pe Petru plângând[122], cu atât mai mult cel ce a plâns multă vreme nu va fi îndepărtat de la fața Domnului! Petru L-a tăgăduit pe Iisus și n-a plâns, căci Iisus nu privea spre el; el L-a tăgăduit și a doua oară, și nici atunci n-a plâns, căci Domnul nu l-a văzut; și L-a tăgăduit a treia oară. Apoi Iisus l-a privit, și abia atunci îndată Petru a plâns, și încă "a plâns cu lacrimi amare". Și iată de ce David, care a plâns fără încetare, zicea: "Ochii mei pururea (caută) spre Domnul"[123]. El, care

114. Ps. 16, 8.

115. Cf. 1 Ptr. 4, 8.

116. Ps. 56, 2: Credinciosul se pune sub protecția lui Dumnezeu, ca puiul sub aripile mamei sale. E vorba de David, care se ferește de pericolul venit prin Saul.

117. Ioan 21, 15-17.

118. Cf. Matei 26, 70, 72, 74.

119. Ps. 6, 6: "Suspinul" sunt lacrimile în urma stării triste în care se află cel căzut din harul lui Dumnezeu; el e asemenea celui care se găsește în doliu după o ființă dragă pe care a pierdut-o.

120. Ps. 41, 1: Dorul după Dumnezeu este ceva asemănător cu setea cerbului, înfierbântat de căldura zilei sau fugărit de vânători.

121. Cf. Ps. 118, 136.

122. Cf. Ps. 105, 44. Matei 26, 75 relatează că Petru ședea în curte, desigur rănit de cele petrecute și plângând de durerea Învățătorului său.

123. Ps. 24, 16: Stihul întâi trebuie întregit cu "caută", pentru a se citi: "ochii caută" locul de unde vine ajutorul. A se vedea și în altă scriere a Sfântului Ambrozie: *Exp. Ps. 118*.

totdeauna era văzut de Hristos, zicea: "Izvoare de apă au curs din ochii mei"[124].

26. Dar să luăm în seamă de acum înainte care i-au fost faptele. Cine n-ar dori să-și poată ascunde, cu glorioasa strălucire a atâtor virtuți, urâțenia unei singure fapte nelegiuite?

O hotărâre dumnezeiască l-a ales[125] și după aceea el a fost lăsat să vadă că n-a fost nedemn de o astfel de hotărâre. El a pornit la război, apoi, cu toate celelalte zguduiri, pe acest filistean Goliat, ale cărui obrăznicii în vorbire, ca și trupul uriaș și monstruos insuflau teroare, el (David) cu totul singur, îmbrățișând credința cu o sfântă îndrăzneală, l-a trântit la pământ[126]. Vitejia unui singur om a însemnat victoria unui întreg popor. Să se pună în paralelă o acțiune considerată o faptă criminală, care n-a afectat decât pe un singur om, cu un triumf de care s-au folosit toți, moartea unui singur om și viața atâtor popoare, pe care David le-a eliberat de la moarte.

27. Să venim, dar, și la alte fapte bune. El a trebuit să facă față vicleniilor regelui Saul, care urmărea să-i ia viața. Însă printr-o rânduire divină, tocmai acesta din urmă, regele care voia să-l ucidă, a căzut în mâinile lui; pentru a înlătura lovitura fatală dată trupului aceluia, care trebuia să fie îmbucătățit[127], David a zis: "Nu vă atingeți de unsul Domnului"[128].

Mai mult chiar: el răzbună moartea acelui vrăjmaș și a plâns-o cu lacrimi multe[129], a pregetat mult timp să ia puterea care i s-a dat[130], căci el știa că puterea nu este dată decât atunci când Dumnezeu este garantul. Prin acest singur gest el i-a învățat pe toți oamenii că nu trebuie să se grăbească în a lua puterea, chiar când le aparține de drept, ci trebuie așteptat ca ea să le fie oferită într-un moment potrivit.

Vai, ce păcat că după aceea eroul nostru n-a mai fost așa, ca înainte! Atunci n-am fi ajuns să îndurăm nenorocirile atât de groaznice ale războiului. I se impută lui David de a fi ucis un om, unul singur, și nu se dorește să se vadă că el ne-a învățat cum poate fi asigurată o pace trainică în lumea [noastră] romană. Câte groaznice pustiiri n-am ispășit până în clipa de față, cu ce doliu public, al lumii

124. Ps. 118, 136: Izvoarele și apa sunt lacrimile.
125. Cf. 1 Regi 16, 1-13.
126. Cf. 1 Regi 17, 1 ș. urm.
127. Cf. 1 Regi 24, 5.
128. 1 Regi 24, 7.
129. Cf. 2 Regi 1, 17.
130. Cf. 2 Regi 2 , 1 și urm.

întregi, nu plătim noi uciderea săvârşită de un rege, a cărui domnie a fost dorită cu patimă!

Vai, ce dureroase suferinţe! De aici vine faptul că un vrăjmaş sălbatic ne mai atacă, şi astfel se întorc împotriva noastră înseşi armele pregătite contra aceluia. Aşa s-au prăbuşit puterile poporului roman, aşa s-a sleit puterea romană, tulburată de propriile ei convulsii, în vreme ce se răpea, printr-un paricid, care îndolia împărăţia, o domnie ce trebuia să fie luată pe temeiul unor înţelepte orânduiri strămoşeşti.

Iată de ce David, aflând că fiul său Adonia voia să-i răpească tronul şi că în acest scop punea la cale nesfârşite uneltiri, a luat hotărârea de a-l alege nu pe acela care ardea de pofta de a pune mâna pe tron înainte de vreme, ci pe cel care era destul de înţelept pentru a aştepta[131].

28. Cel mai puternic dintre regi dansa în faţa Cortului Domnului şi, dojenit de propria sa soţie pentru că s-a descoperit în faţa tinerelor fete[132], el i-a răspuns: "Eu voi sălta înaintea Domnului şi voi juca, şi voi fi netrebnic în ochii tăi, înainte de a fi în cinste. Apoi zise: Căci Domnul este cel ce m-a ales pe tronul tatălui tău"[133].

El voia să ne înveţe că nu trebuie să nutreşti gânduri nepermise faţă de puterea regală când este vorba de a cinsti credinţa. Căci tot ceea ce se face în apărarea credinţei este vrednic de laudă, chiar şi când această acţiune pare necuviincioasă puterii împărăteşti.

29. Să luăm acum în considerare o altă faptă vrednică de aducerea-aminte. Fiul nutrind gânduri paricide atacase cu înverşunare puterea părintească. La început tatăl a cedat în faţa acestei furii şi n-a vrut să pornească la luptă împotriva fiului său, pentru ca să obţină, fie chiar şi cu acest preţ, trezirea nelegiuitului din nebunia sa[134]. El nu voia să mai ia parte la război şi a rugat pe cei care porneau la luptă să-l cruţe pe fiul lui[135]. El era chiar sigur de victorie, ba a cerut să i se facă un adăpost în câmp, căci nu era răzbunător şi nici nu se gândea că fiul său va trebui să piară, cu toate că săvârşise o nelegiuire. Lacrimile lui curgeau mereu de atâta durere şi, deplângând moartea paricidului, a zis: "Abesalom, Abesalom, fiul meu, cine mă va lovi de moarte în locul tău?"[136]. Socotea că se cuvenea să fie

131. Cf. 3 Regi 1, 5-39: E vorba de înlăturarea lui Adonia, care în mod nepotrivit şi-ar fi dorit tronul. Cel care dovedise răbdare era Solomon, şi el va fi uns rege.

132. Cf. 2 Regi 6, 14 şi urm. Cea care dojenea era Micol, fiica lui Saul.

133. 2 Regi 6, 21-22.

134. Cf. 2 Regi 15, 1-14. E vorba de răzvrătirea lui Abesalom.

135. Cf. 2 Regi 18, 5.

136. 2 Regi 19, 4 şi 2 Regi 18, 33.

pedepsit cel care a lovit, pentru a răzbuna afrontul adus dragostei părintești[137].

30. Și cât de bine știa el să îndure nedreptatea și suferința! El a cedat, precum am spus-o, în fața nebuniei fiului său Abesalom. Apoi, după ce vrednicii luptători îi făcură un zid de apărare, în dreapta și în stânga, un bărbat cu numele Șimei l-a batjocorit, l-a tratat ca pe un asasin și vărsător de sânge, zicând că pe drept a venit judecata Domnului, care l-a aruncat la picioarele tronului său[138].

Dar nici aparențele unei ocări nu l-au tulburat, așa cum îi tulburau pe cei din jurul lui. Unul dintre cei apropiați ai lui – Abișai era numele bărbatului – l-a amenințat pe Șimei că-l va face să plătească cu capul pentru insultele aduse regelui. Însă regele, îndreptându-se spre Abișai, îi zise: "Fiu al Țeruiei, ce ne privesc acestea pe mine și pe voi? Lăsați-l să blesteme, căci Domnul i-a poruncit să mă blesteme"[139].

Cât de moralizator i-a fost caracterul de a ne învăța că momentele când îndurăm nedreptăți și când suntem în primejdii reprezintă pentru noi prilejuri de a lupta împotriva încercărilor și de a controla puterea noastră de rezistență în fața greutăților. Și de aceea, nu fără știrea lui Dumnezeu va fi fost hotărât să trăim în astfel de vremuri. Pentru atletul adevărat, insultele sunt un prilej de antrenare, un prilej de a ne deprinde cu oboseli și cu primejdii; numai așa ne putem învrednici de a primi cununa dreptății[140].

Iată de ce trebuie să îndurăm cu răbdare ceea ce ni se întâmplă când dăm peste împrejurări vitrege. De altfel aceasta este lecția pe care o dă și în alte locuri Sfânta Scriptură, când cel drept ne-o spune cu glas tare: "Dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu le vom primi oare și pe cele rele?"[141].

Iar sfântul prooroc a adăugat zicând: "Iată, dacă fiul meu, care a ieșit din coapsele mele, caută sufletul meu, cu atât mai vârtos fiul unui veniaminean. Lăsați-l să blesteme, căci Dumnezeu i-a poruncit. Poate va căuta Domnul la umilirea mea și-mi va răsplăti cu bine pentru acest blestem al lui"[142]. O, adâncul înțelepciunii! O, ce pildă a răbdării! O, ce fericită descoperire pentru a înfrânge o jignire!

Tu, Abișai, te răscoli, a zis el, pentru că un străin mă blestemă pe mine, pe care un fiu mă caută pentru a săvârși un paricid? Dom-

137. Cf. 2 Regi 18, 14; 3 Regi 2, 5.
138. Cf. 2 Regi 16, 7-8.
139. 2 Regi 16, 10.
140. 2 Tim. 4, 7-8.
141. Iov 2, 10.
142. 2 Regi 16, 11-12.

nul este Cel care i-a poruncit să mă blesteme. Dar nu este Domnul însuşi care a blestemat, nici măcar nu s-a complăcut în blesteme.

32. Vedeţi ce grijă poartă el pentru a pregăti cu grijă toate amănuntele! El nu L-a învinuit pe Domnul, ca şi când El ar fi autorul blestemului, ci mai degrabă Îl laudă că îngăduie ca noi să îndurăm astfel de încercări mărunte pentru a obţine iertarea păcatelor cu mult mai mari. Şi iată că a aflat în cuvintele jignitoare o atenţie faţă de suferinţele care-i vin de la paricid. Iată că jignirea câtorva cuvinte e în stare să spele nelegiuirea crimei, pentru că blestemele sunt mai degrabă folositoare atunci când ele sunt răsplătite printr-o răsplată divină. Cum să aducă omul în folosul propriu o astfel de injurie? Cel care-l răneşte pe un om reuşeşte [fără voie] ca Dumnezeu însuşi, Care mângâie, să-l răsplătească [pe celălalt] cu cele mai alese bunuri.

33. Dar să mai luăm în considerare şi alte fapte ale lui David. El a luptat împotriva neamului uriaşilor. În toiul războiului, în clipa când unul din ei era să-l lovească pe rege, acest vrăjmaş plăti cu moartea pe care o îndură o astfel de încercare[143].

34. După ce a obţinut această victorie împotriva neamului sălbatic pe care l-a învins, din nou a mai pornit în valea Refaim încă un război înspăimântător[144], de astădată nu atât împotriva vrăjmaşilor săi, cât împotriva firii. Îi era sete, într-adevăr, în plină luptă, şi n-a găsit nimic de băut."Cine mă va adăpa, strigă el, cu apă din fântâna de la poarta Betleemului?"[145]. Or, între fântână şi sfântul David se afla vrăjmaşul, împrăştiat prin câmpie şi între baricadele întăriturilor din teritoriul vrăjmaş. Şi iată că trei oameni au ucis o grămadă de vrăjmaşi, au scos apă din fântâna de la Betleem şi i-au adus regelui ca să bea. Dar regele n-a voit să bea apa şi a vărsat-o ca preamărire adusă Domnului[146], în înţelesul că o asemenea vitejie merită ca această apă, dovada unei îndrăzneli clocotitoare, să devină o jertfire evlavioasă. Şi atunci David a rostit în duh profetic cuvinte care sunt pe măsura acestei fapte: "Să mă ferească Dumnezeu să fac una ca aceasta! Acesta nu-i oare sângele oamenilor care şi-au pus viaţa în primejdie?"[147]. El a înfrânt deci şi firea: era însetat, dar n-a băut şi a dat însuşi pildă, pentru ca oştirea întreagă să înveţe a suporta setea. El i-a deprins şi pe supuşii săi să practice virtutea curajului, astfel încât ostaşii, chiar în mijlocul pericolului, să

143. Cf. 2 Regi 21, 16 şi urm.
144. Cf. 2 Regi 23, 13.
145. 2 Regi 23, 15.
146. Cf. 2 Regi 23, 16.
147. 2 Regi 23, 17.

se supună de la sine poruncilor regelui lor. Şi refuzând să bea, el dovedea că tocmai de aceea a făcut aşa, ca să-i pună la încercare pe ostaşii săi, iar nu pentru că ar fi fost învins de pofta de a bea. Dar a mai făcut aceasta şi pentru ca să-i facă atenţi pe toţi ca nici un rege să nu încerce să-şi potolească setea expunând pe ceilalţi primejdiei. În sfârşit, el a dovedit că a evitat orice gest care ar fi putut răni o conştiinţă dreaptă, căci o apă care se putea procura cu preţul sângelui atâtor războinici n-ar fi fost plăcută la băut, ea, care a fost plătită prin groaza unui risc de moarte[148].

35. Căci dacă vrei să priveşti mult mai adânc şi să mergi până în inima tainei, nu este vorba de fântâna care se află în Betleem, după care David a însetat. El vedea mai departe, în duh, pe Hristos, Care trebuia să Se nască din Fecioara; el voia, deci, să bea nu o apă din izvor, ci băutura harului duhovnicesc.

Voia să spună că nu substanţa apei este cea de care-i era sete, ci a sângelui lui Hristos. De aceea n-a băut David apa care i s-a oferit, ci a vărsat-o ca preamărire Domnului, însemnând prin aceasta că el era însetat de jertfa lui Hristos, şi nu de lichidul de care dispunea firea, ci el simţea setea acelei jertfe care aducea iertarea păcatelor; el simţea setea izvorului veşnic, nu a aceluia care trebuia căutat prin jertfirea altora, ci a aceluia care ţine deoparte primejdia care-i ameninţa pe alţii.

36. Ce vom zice? Să nu credem că atâtea fapte aşa de minunate întrec şi acoperă sângele vărsat al unui singur om[149]? E drept că se spune că glasul sângelui dreptului Abel strigă către Dumnezeu[150], căci nicio faptă bună nu ascunde pe nelegiuitul Cain, dar el a fost un fratricid, care nu şi-a mărturisit fapta sa nelegiuită, ci a tăgăduit-o[151].

Desigur, David a ucis un om care nu era cu nimic vinovat, dar nu l-a ucis prin pofta cruzimii, ci pentru a acoperi ruşinea sa, pentru a ascunde dezonoarea legată de pofta sa după o plăcere trupească. Eu nu îndrăznesc a zice că a fost copleşit de greutatea crimei sale – el n-a fost, cu toate că ştia cum s-ar putea ridica din căderea sa şi din păcatul său –, dar eu zic că greutatea ispitei este cea care l-a

148. David a fost în multe privinţe un om excepţional. Refuzul de a bea apa indică o voinţă puternică. A se vedea pentru idei similare partea primă a tratatului *Despre Iacob* I, 3 (în acest volum).

149. Cf. Ps. 31, 1-3.

150. Fac. 4, 10. Pământul cere răzbunare pentru că a fost martorul crimei şi pentru că a ascuns în sânul lui cadavrul lui Abel.

151. Fac. 4, 9. Martor al crimei lui Cain n-a fost nimeni. Totuşi crima ajunge la lumina zilei. Interogatoriul din Fac. 4, 9 are ca scop recunoaşterea faptei. Pentru moment minciuna şi aroganţa îl scot pe Cain din situaţia neplăcută.

încovoiat. Căci el a afirmat mai înainte[152]: "Cercetează-mă, Doamne, şi mă cearcă; aprinde rărunchii şi inima mea"[153], iar în alt loc: "Eu am zis întru îndestularea mea: nu mă voi clinti în veac"[154], şi apoi: "Cercetat-ai inima mea, noaptea ai cercetat-o; cu foc m-ai lămurit, dar nu s-a aflat întru mine nedreptate"[155].

Dumnezeu a voit să-l pună pe David la încercare, pentru a se ridica mai presus decât oamenii, "căci puterea Mea se desăvârşeşte în slăbiciune... ca să locuiască în mine desăvârşirea"[156].

El n-a săvârşit crima din pofta (vărsării) sângelui, aceasta este cea din urmă învinuire care i se poate aduce sfântului prooroc, lui, ale cărui ultime cuvinte, în clipa când a părăsit viaţa sa, au fost pentru a-i lăsa cu legământ fiului său Solomon să spele sângele nevinovat vărsat de Ioab, căpetenia oştirii sale[157], când în cursul unei convorbiri în vederea unui tratat de alianţă, Abner, atunci căpetenia oştirii vrăjmaşe, a fost ucis fiind lovit în pântece[158]; pe acesta (David) l-a plâns şi, mergând în urma coşciugului, după ce a lepădat insignele puterii, el a voit să-i aducă lui Abner onorurile funerare care i se cuveneau[159].

Făcând aceasta, el a arătat că trebuie respectat cuvântul dat chiar unui vrăjmaş şi că trebuia să fie cinstit curajul, chiar şi cel dovedit de un vrăjmaş. Este ceea ce justifică sentimentul său atât de nobil de dreptate. În felul acesta nu şi-a spălat el oare şi dezonoarea rătăcirii despre care vorbim?

37. Pe de altă parte, ce măreţ este acest episod al vieţii sale, unde el a primit porunca de a alege condiţia pe care-o voia între cele trei pedepse care i-au fost impuse, după ce a săvârşit o greşeală, dezbinând poporul său: sau să aleagă să fie foamete în ţară trei ani, sau, dacă ar voi, să fugă trei luni de vrăjmaşii lui şi ei să-l urmă-

---

152. Greşalele lui David au constituit obiectul multor studii.

153. Ps. 25, 2. *"Cercetează-mă", "mă cearcă"* au un înţeles superlativ, ca şi când s-ar zice: examinează-mă foarte amănunţit. Rărunchii şi inima, cele mai ascunse organe din interiorul omului, sunt, în concepţia celor vechi, centre ale cugetării şi sentimentelor.

154. Ps. 29, 6. Omul uită de Dumnezeu atunci când îi merge bine. Expresia "în veac", în loc de întreaga viaţă.

155. Ps. 16, 3. "A cerceta inima", adică a pătrunde în cele mai tainice intimităţi ale cuiva. "Noaptea" sentimentele se lasă mai uşor tulburate. "A lămuri cu foc" = a cerceta amănunţit.

156. 2 Cor. 12, 9.

157. Cf. 3 Regi 2, 5-6.

158. Cf. 2 Regi 3, 27.

159. Cf. 2 Regi 3, 32.

rească, sau timp de trei zile să fie moarte în ţară[160]. Dintre toate acestea, David a ales a treia propunere, căci el dorea mai bine să se supună puterii Domnului decât să cadă în mâinile oamenilor.

Domnul însă S-a îndurat degrab şi l-a iertat. De aceea el a rostit aceste cuvinte: "Am ajuns într-o grea situaţie din pricina celor trei propuneri; cu toate acestea, să cad mai bine în mâna Domnului, căci mila Lui este mare, numai în mâinile oamenilor să nu cad"[161].

Această smerenie, această înţelepciune, această blândeţe au fost pricina (pentru a întrebuinţa termenii Scripturii) pentru care Domnului l-a părut rău de propria mânie, căci mai departe este scris: "I s-a făcut milă Domnului de acest rău"[162].

38. Şi cât este de admirabil acest pasaj, încă: Îngerului care a lovit poporul i-a stat înainte David şi i-a zis: "Dar aceste oi ce au făcut? Deci, îndreaptă-Ţi mâna Ta asupra mea şi asupra casei tatălui meu!"[163].

Prin această atitudine, el a fost îndată judecat vrednic de a aduce jertfă de împăcare[164], el, care înainte nu fusese socotit vrednic de a aduce jertfă.

Nu este deci de mirare că, dăruindu-se trup şi suflet poporului său, David a obţinut iertarea păcatului propriu, căci şi Moise, oferindu-se Domnului pentru a răscumpăra greşeala poporului, a şters şi păcatele aceluia[165].

39. A acoperit sau n-a acoperit păcatele? Cine ar cuteza s-o tăgăduiască, câtă vreme însuşi proorocul nostru învaţă că nedreptăţile sunt iertate, că păcatele sunt acoperite şi ele nu sunt socotite în seamă păcătosului de către Domnul[166]?

David însuşi învaţă că păcatul său a fost şters, astfel precum este scris: "Păcatul meu l-am cunoscut şi fărădelegea mea n-am ascuns-o, împotriva mea. Zis-am: Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului; şi Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu"[167].

---

160. Cf. 2 Regi 24, 13.
161. 2 Regi 24, 14. Aceeaşi idee şi în alte scrieri ale Sfântului Ambrozie. *Exp. Ps. CXVIII*, 14, 22; *Epist. 51* 8, 14 etc.
162. 2 Regi 24, 16.
163. 2 Regi 24, 17.
164. Cf. 2 Regi 24, 25.
165. Cf. Ieş. 32, 11-14. Moise, luând sub scutul lui poporul, s-a arătat demn de chemarea de conducător. El ştia că păcatul se pedepseşte, dar apelează la mila lui Dumnezeu, înduplecându-L.
166. Cf. Ps. 31, 1-2 arată condiţiile adevăratei fericiri. Expresia "a nu socoti păcatul" înseamnă a ierta. Termenul e luat din lumea financiară: cont, debit, sold. Pavel (Rom. 4, 7) îşi sprijină pe acest text îndreptăţirea harului iertării păcatelor.
167. Ps. 31, 5-6. Condiţia apropierii de Dumnezeu este mărturisirea păcatelor şi întristarea pentru ele.

Dacă [David] a zis "mărturisi-voi", e pentru că el a binemeritat iertarea înainte de a face această mărturisire, cu atât mai vârtos cu cât însuși s-a învinuit zicând: "eu recunosc fărădelegea mea"[168].

Tot păcatul i s-a iertat și este cu putință ca să se fi iertat și cu privire la vina despre care vorbim, întrucât însuși Natan, proorocul, a ajuns să dea un răspuns aparte zicând: "Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta"[169].

40. Așadar, David a meritat iertarea greșelii sale; prin dragostea sa tainică el a acoperit păcatele sale[170], copleșindu-le prin faptele sale bune. Păcatul său nu s-a mai pus în sarcina sa, căci el n-a avut întru-însul vicleșug[171] datorat răutății, ci făcuse doar un pas greșit datorat rătăcirii. Și apoi, el n-a avut în greșeala sa căldura aprinsă a perversității, ci, dimpotrivă, o umbră a unei taine. Și totuși el și-a mărturisit păcatul și a recunoscut nelegiuirea sa; el a văzut baia purificatoare, "a văzut și a crezut"[172].

El a iubit mult[173], încât prin prisosul dragostei sale a fost în stare să acopere păcatele sale, oricare ar fi fost ele.

APĂRAREA LUI DAVID ÎNSUȘI: TÂLCUIREA PSALMULUI 50[174]

41. Dar acum David însuși să-și susțină apărarea. Căci el a scris psalmul al 50-lea, punând accentul pe această istorie la care face aluzie. Și dat fiind că în psalmii care urmează el relatează întâmplările care au avut loc mai înainte și care ne preocupă și pe noi, trădarea de pildă a lui Doeg Idumeul[175], la care se referă titlul psalmului 51, și cea a zifeilor[176], care este conținută în titlul psalmului al 53-lea, el a așezat, deci, înainte de povestirea acestor fapte, pe cea din istoria noastră de față, cu toate că ea pare a fi ulterioară.

---

168. Ps. 50, 4. Păcatul îl ține într-o continuă neliniște pe om; așa și David: își vede mereu înaintea ochilor crima săvârșită.

169. 2 Regi 12, 13.

170. Cf. Ps. 31, 1.

171. Cf. Ps. 30, 1. Dreptatea omenească e relativă, desăvârșită este numai cea dumnezeiască, pe care o fixează psalmistul ca normă de judecată.

172. Ioan 20, 8.

173. Luca 7, 47.

174. Psalmul 50 este un psalm de pocăință, cunoscut după cuvintele începătoare: "Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta".

175. Doeg Idumeul figurează în titlul psalmului 51.

176. Zifeii figurează în fruntea psalmului 53: "au venit zifeii".

Căci Doeg[177] și zifeii[178] au trădat înainte ca proorocul David să fi preluat regalitatea, pentru că fugind din calea lui Saul, el rătăcea încă în pribegie, din retragere în retragere. Însă Beerșeba o ocupa mai înainte de a fi ajuns domn[179].

42. Dar pentru ce ordinea psalmilor nu corespunde cu ordinea întâmplărilor?

Pentru că el n-a urmărit atât concordanța acestor două povestiri, cât mai ales ordinea tainică a întâmplărilor. Și tocmai de aceea a voit Domnul ca ele să corespundă cu numărul iertărilor din acest pasaj[180]. Numărul 50 este, prin urmare, numărul iertărilor despre care Însuși Domnul ne învață în Evanghelie, zicând: "Un cămătar avea doi datornici. Unul era dator cu cinci sute de dinari, iar celălalt, cu cincizeci. Dar neavând el cu ce să plătească, i-a iertat pe amândoi. Deci care dintre ei îl va iubi mai mult?"[181].

În lege noi vedem ce înseamnă numărul "jubiliar"[182], anul ce se serbează din cincizeci în cincizeci de ani, când datoriile sunt iertate, când se afirmă libertatea evreilor, când bunurile sunt înapoiate[183].

Este și numărul pe care îl cinstim în mod alegoric[184], după patimile Domnului: datoria tuturor greșalelor noastre ne este iertată, zapisul sau sentința rostită împotriva noastră[185] este anulată, noi suntem liberi în tot locul, prin harul Duhului Sfânt, care coboară peste noi[186].

În timpul pogorârii Duhului Sfânt, posturile încetează, se zice: "Preamărire lui Dumnezeu", se cântă Aliluia[187].

Apoi, cincizeci de drahme de argint este suma pe care o primește tatăl fecioarei care, nefiind logodită, a fost constrânsă de a fi luată cu forța, ca apoi fecioara să devină soția acelui bărbat[188]. Acest

177. 1 Regi 21, 7.

178. 1 Regi 23, 19.

179. Beerșeba este o cunoscută localitate din sudul Palestinei, renumită pentru fântânile sale de apă.

180. Numărul 50 (al psalmului) e simbolic, cf. Luca 7, 41.

181. Luca 7, 41-42.

182. "Jubiliar" înseamnă anul al 50-lea, care se prăznuia printr-o anulare generală a datoriilor. El era anul libertății, când robii deveneau slobozi.

183. Cf. Lev. 25, 10-11. Textul despre rostul anului jubiliar.

184. După Învierea Domnului, creștinii se bucură vreme de cincizeci de zile, până la ziua a cincizecea, ziua Pogorârii Duhului Sfânt.

185. Cf. Col. 2, 14.

186. Cf. Fapte 2, 2.

187. "Preamărirea lui Dumnezeu" și "Aliluia" sunt părți componente ale serviciului religios de la sărbătoarea Pogorârii Duhului Sfânt.

188. Deut. 22, 28-29. Fata care se afla într-o astfel de situație cu greu se mai putea căsători, de aceea bărbatul respectiv trebuia s-o ia de soție.

număr are darul de a schimba păcatul în har. Ce frumos lucru că din acel ceas psalmul acesta ne învață în ce chip să ne pocăim[189]!

43. "Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea. Mai vârtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește. Că fărădelegea mea eu o cunosc, și păcatul meu înaintea mea este pururea. Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, așa încât drept ești Tu întru cuvintele Tale și biruitor când vei judeca Tu. Că, iată, întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a făcut maica mea"[190].

Cine dintre noi, chiar dacă își mărturisește greșeala sa, cugetă că el trebuie să se oprească pe cât mai repede după prima sa greșeală, înainte ca ea să se repete? Care este omul care nu o repetă de două sau de trei ori?

Dar iată câte stihuri închină marele prooroc căinței pentru păcatul său; nu numai un singur stih, care n-ar putea cuprinde [deplin] mărturisirea greșelii sale. El a adunat, totodată, și strigătul nelegiuirii și nedreptății sale, împreună cu greșelile și cu păcatele. Și, cum se întâmplă de obicei, este spre binele oricui a cere mare îndurare; dar ce zic mare îndurare? O mulțime de iertări. Care este păcatul care n-ar putea fi spălat cu un astfel de plâns, care greșeală nu s-ar curăți printr-o astfel de rugăminte?

În rugăciunea sa, David cere pentru un singur păcat o mulțime de iertări, pe când noi pentru mai multe păcate abia dacă socotim că-i destul dacă ne rugăm o singură dată ca Dumnezeu să ne acorde îndurare.

Mai mult, noi citim: "cu putere mare și cu braț înalt a scos Dumnezeu poporul Său din țara Egiptului"[191], când acela a trecut Marea Roșie[192], ceea ce a fost o preînchipuire a Botezului[193]. Or, dacă acea "putere mare" slujește ca preînchipuire pentru taine, cu atât mai mult marea îndurare se manifestă în realitatea ei.

Este deci drept să se ceară de multe ori iertare, acolo unde sunt și o mulțime de păcate.

44. "Mai vârtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește"[194].

---

189. E vorba de Psalmul 50, un psalm de pocăință.

190. Psalmul 50, 1-6. Psalmul 50 este cel mai popular psalm. El este nelipsit de la serviciile religioase. A fost scris în urma convorbirii lui David cu proorocul Natan.

191. 4 Regi 17, 36.

192. Cf. Ieș. 14, 15-31.

193. Cf. 1 Cor. 10, 1-2. A se vedea și *Tâlc. la Evanghelia după Luca* V, 21.

194. Ps. 50, 3: "Mai vârtos", adică "spală-mă de tot". Păcatul murdărește ființa omenească, de aceea e nevoie de spălare. Aceasta se face prin iertarea păcatelor. Desigur, aici se înțelege totodată că trebuie spălată ființa omenească întreagă, iar nu numai fața.

David nu cere atât să fie spălat deseori, cât mai ales să fie spălat deplin, pentru ca să poată fi ștearsă necurăția care s-a adunat. El știe că după Lege existau în mod sigur mijloace eficace de a se curăți, dar ele nu erau nici depline, nici desăvârșite[195].

Prin urmare, către acel mijloc desăvârșit de curățire tinde și David din toată puterea lui, grăbindu-se către mijlocul prin care se împlinește "toată dreptatea"[196], către taina Botezului, precum o învăța Însuși Domnul Iisus, căci, atunci când vine la Ioan Botezătorul iar acesta Îi zice: "Eu am trebuință să fiu botezat de tine, și Tu vii la mine?"[197], Domnul îi răspunde: "Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea"[198].

Și după ce Hristos a fost botezat, când Duhul Sfânt S-a pogorât peste Dânsul, sub chipul unui porumbel, și când din cer Părintele L-a însemnat pe Fiul Său cu pecetea Sa[199], toată dreptatea s-a plinit.

De aceea zice proorocul: "mai vârtos mă spală de fărădelegea mea"[200].

Când, prin urmare, sunt numeroase murdăriile și păcatele, nu o baie grăbită, ci numai o baie repetată e cea care te curăță[201].

45. Dacă cineva voiește să înțeleagă altfel textul, iată cum și-ar putea formula exegeza. Cuvântul divin curăță, iar mărturisirea noastră purifică: prima dată când îl asculți, a doua oară (mărturisirea) când o afirmi. Un gând bun curăță, o faptă bună curăță și ea, dar și mai deplin, practicarea unei purtări bune[202]. Curățit prin toate acestea, fiecare are mai multă ușurință pentru a se îmbiba cu splendorile harului duhovnicesc și, dacă s-ar putea spune așa, să pună stăpânire deplină pe el și să și-l însușească. După cum nu e destul a îmbăia lâna o singură dată pentru ca îndată să lucească în toată strălucirea ei purpura prețioasă. Mai întâi ea se îmbibă cu o culoare mai deschisă, apoi se folosesc rând pe rând nuanțe diferite; în felul acesta culoarea originară a lânii este necontenit curățată și adeseori schimbată prin aplicarea unor nuanțe diferite. Și abia după aceea, se aplică vopsirea într-o baie curată, așa zicând mai deplină, ca să se îmbujoreze în sfârșit, tot mai mult, tot mai desăvârșit, splendorile

195. Cf. Evr. 9, 1-10.
196. Matei 3, 15.
197. Matei 3, 14.
198. Matei 3, 15.
199. Cf. Matei 3, 16-17. Idee similară și în *Tâlc. la Evang. după Luca*, V, 21.
200. Cf. nota 194.
201. P. Hadot și M. Gordier *(op. cit.*, p. 130) regăsesc această idee și la Didim cel Orb.
202. Cf. Iac. 3, 13.

purpurei. Deci, precum pentru a se colora în purpură se înmulțesc spălările scoicii, asemenea pentru baia nașterii din nou[203] e nevoie de o mulțime de spălări cerești, pentru ca nelegiuirea să se șteargă cu totul[204].

De aceea numai despre cel care se spală adeseori de nelegiuirea sa și de nedreptatea sa se poate spune că e iertat de păcatul său[205]. Abia cu timpul își pierde el obișnuința de a păcătui, care era înrădăcinată în poftele sale și în deprinderile sale, uitând astfel de această înclinare lăuntrică. Da, în felul acesta omul e bine spălat de fărădelegea și de nelegiuirea sa – ceea ce este un lucru dintre cele mai grele – și e curățit și de păcatul său, care este un lucru mult mai puțin grav.

46. David își recunoaște așadar păcatul, și de aceea el adaugă: "Căci fărădelegea mea o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea".

Nu este puțin lucru ca cineva să-și recunoască păcatul său. De aceea a zis el mai sus: "Greșelile mele cine le va pricepe?"[206]; care sunt, adică, oamenii destul de înțelepți ca să le înțeleagă? De aceea repetă în același mod: "Cine va locui în lăcașul Tău?"[207]. Sau altfel zis: "Cine se va sui în muntele Domnului?"[208]. Nimeni nu-i prea sigur. În orice caz, puțini oameni. Cine poate să-și recunoscă păcatele și cine poate să le ocolească și în același timp să aleagă calea de urmat? Cei mai mulți se laudă cu păcatele lor și așteaptă să fie lăudați chiar și pentru faptele care trebuie urgisite: să spurce patul altuia, să siluiască patul unei femei, să forțeze prin oarecare viclenie pe o văduvă să-și uite de făgăduința făcută. În același timp alții cred că a omorî un om, a întinde curse în vederea tâlhăriilor sau a trăi din jafuri sunt dovezi de curaj, după cum alții cred că a amăgi și a înșela sunt semnele înțelepciunii.

Din toți acești oameni niciunul nu poate spune (ca David): "căci fărădelegea mea eu o cunosc"[209]. Numai cineva ca David poate spune așa, căci numai el este în stare să sufere pentru ceea ce a făcut și să se acuze pentru greșeala pe care a săvârșit-o. De unde și

203. Cf. Tit 3, 5.
204. A se reține constatarea că păcatul revine mereu în conștiința vinovatului.
205. Ideea spălării mai dese credem că e împrumutată de la Origen.
206. Ps. 18, 13. Înaintea lui Dumnezeu fiecare om se simte păcătos.
207. Ps. 14, 1.
208. Ps. 23, 3.
209. Ps. 50, 4. Acesta e sentimentul în care se zbătea Cain în urma crimei sale.

spusa prooroceului: "Mâniaţi-vă, dar nu greşiţi; de cele ce ziceţi întru inimile voastre, întru aşternuturile voastre vă căiţi"[210].

De obicei cei mai mulţi dintre cai, când au căzut, se zbat şi, ca urmare a agitaţiei lor, se schilodesc şi-şi rup picioarele. Alţii în schimb, ca nişte cai de rasă greacă, dacă s-au răsturnat într-o cursă de viteză şi au căzut la întâmplare, au fost dresaţi să nu se mişte deloc, şi de aceea se supun unei adevărate discipline de calm şi răbdare. Acestora, dacă în căderea lor nu li s-a întâmplat niciun rău, calmul le este de folos. În tot cazul, răul lor nu se agravează.

Dar n-ar trebui oare să socotim că sunt mai prejos decât animalele necuvântătoare aceia care se zbat în mârşăvie şi care consideră că e un semn de vrednicie acolo unde nu este vorba decât de o alunecare spre crimă? De aceea se spune despre ei ca despre un animal necuvântător înhămat: "Ai păcătuit ca un animal, îndepărtează-te!"[211].

47. De aceea adaugă el într-un mod strălucit: "Păcatul meu înaintea mea este pururea"[212]. Căci cel fără minte se laudă cu rătăcirile lui şi, ascunzând păcatele vechi sub altele noi, consideră că nelegiuirile îi sunt de folos, de aceea el nu mai poate de bucurie când se gândeşte la crimele sale. Înţeleptul însă socoteşte că păcatul său lucrează împotriva lui şi consideră că, după rânduiala oştirilor vrăjmaşe, greşelile în care a căzut se îndreaptă împotriva lui, întocmai ca nişte duşmani. La cel mai mic sunet, la cel mai neînsemnat zgomot, greşeala personală îi vine mereu în gând. Tot ceea ce este spus, tot ceea ce s-a citit crede că se referă la el. Oriunde i-ar fi gândurile, el crede că orice semn făcut cu capul ori cu privirea ar fi numai în legătură cu el. Ori de stă la masă, ori de se gândeşte la ceva, fie că se roagă ori imploră, mereu are înaintea ochilor săi propria-i rătăcire. În orice clipă păcatul său bate la uşa conştiinţei sale, neîngăduindu-i nici linişte, nici uitare. Întocmai ca un critic aspru, el se urmăreşte pe sine însuşi într-o veşnică spaimă. El crede că totul e împotriva lui, a celui care se dezaprobă pe sine însuşi; el este "propriul său pârâtor"[213], singurul martor cu răspundere, şi nu găseşte unde să fugă el, care se macină chinuindu-se pe sine însuşi. Dar e dovadă de cuget cu adevărat sănătos să simţi rana păcatului. Prin urmare, cei care sunt lipsiţi de darul lacrimilor nu simt, ce-i drept, suferinţa unei răni, şi acest lucru este specificul unei boli incurabile.

210. Ps. 4, 4. De frica Judecăţii lui Dumnezeu, omul păcătos îşi pierde cumpătul. Sfatul dat este să chibzuiască în linişte şi să se căiască.

211. Cf. Fac. 4, 7.

212. Ps. 50, 4.

213. Pilde 18, 17.

Dimpotrivă, cei pe care îi înţeapă o durere oarecare, fiindcă ei nu sunt lipsiţi de sentimentul durerii, nu sunt lipsiţi nici de posibilitatea unei îmbunătăţiri a sănătăţii. Prin urmare, acolo unde există o conştiinţă a durerii, acolo este şi o conştiinţă proprie vieţii, căci a simţi este semnul puterii şi al funcţiunii vitale. Aşadar, cine nu-şi recunoaşte rătăcirea e lipsit de minte, aiurează, şi-a pierdut judecata. Dar cel care o recunoaşte dă dovadă de cuminţenie şi nu respinge leacurile care-i vor reda sănătatea, ci îşi pune singur o frână; el se căieşte de păcatul său, reflectează necontenit asupra lui şi, reflectând, se condamnă el singur.

"În ceea ce îl priveşte pe cel drept"[214], încă de la începutul judecării sale, se face propriul său pârâş. Cine se acuză e drept şi cine este drept e înţelept şi sănătos cu duhul. Dreptul nu se murdăreşte pentru a se îndreptăţi, el nu se murdăreşte pentru a înmuia, chiar pentru el, asprimea unei judecăţi, ci este cuprins de teamă de câte ori îşi aduce aminte de păcatul propriu şi roşeşte gândindu-se la căderea de care s-a făcut vinovat. Mereu aducându-şi aminte de păcatul său, se îngrozeşte de el, se luptă cu sine însuşi, dă înapoi din faţa lui, se judecă devaforabil, se declară incompetent ca judecător, dar nu cutează a amâna judecata sa proprie, căci el consideră că nimic nu va fi prea mult în faţa Celui de Care nu se poate ascunde, Care nu va fi înşelat, de Care nu va putea fugi şi pe Care nu-L poate evita, doar dacă se va lepăda de sine şi va lua asupră-şi crucea Domnului[215].

48. Cumplită şi necruţătoare e asprimea cu care ne judecă o conştiinţă vinovată şi nemiloase sunt torturile pe care le produce. Eva şi Adam au fost plini de teamă şi, auzind glasul Domnului care umbla prin rai, doreau să se ascundă[216], ei, pe care nimeni nu-i căuta. Cain, de asemenea, se temea ca nu cumva orice om care îl va întâlni să-l ucidă[217], ceea ce înseamnă că se condamna pe sine însuşi, pentru că merita, considera el, ca nimeni să nu-l ierte. Astfel se adevereşte cuvântul: "şi fărădelegea mea este înaintea mea pururea"[218], adică fără încetare aducerea-aminte şi vederea însăşi a rătă-

---

214. Aluzie la "omul drept" din Cartea Pildelor lui Solomon. În multe dintre operele sale, Sf. Ambrozie popularizează imaginea "omului drept". Astfel, *De Cain*, II, 7, 21; *Tâlc. la Evan. după Luca* V, 55; VII, 25; X, 88, etc.

215. Cf. Matei 10, 38.

216. Fac. 3, 6. Dumnezeu este accesibil omului. El intră în comuniune cu omul. Traducând relaţia Dumnezeu–om nu se poate vorbi decât antropomorfic. Ascunderea lui Adam trădează vinovăţia.

217. Cf. Fac. 4, 14. Cain recunoaşte că nu se poate sustrage de la aplicarea principiului "ochi pentru ochi"; Sf. Ambrozie, *De poenitentia* II, 2, 103.

218. Ps. 50, 4.

cirii mele mă asaltează. Vezi cât de adânc ne cufundăm în nelinişte când săvârşim un păcat oarecare, cum ne urmăresc privirile, cum ne revin fără încetare în minte? Acela care se ruşinează de ceea ce a săvârşit nu mai poate săvârşi, prin urmare, nimic asemănător care să-l facă să roşească în mod asemănător[219].

49. Fărădelegea premerge, păcatul urmează; fărădelegea este rădăcina, iar greşeala este rodul aceleia. De aceea se pare că răutatea şi fărădelegea pornesc de la ticăloşirea cugetului, păcatul, de la slăbiciunea cărnii. Fărădelegea e mai gravă, întrucât ea e principiul păcatelor, păcatul e mai puţin grav. Prin urmare fărădelegea este iertată numai prin baia botezului, câtă vreme păcatul îl putem acoperi prin faptele bune, care îl pun într-o măsură oarecare la adăpostul aripilor lor.

Şi David se exprimă despre aceste lucruri într-un mod admirabil, atunci când zice: "Fericiţi cărora s-au iertat fărădelegile şi cărora s-au acoperit păcatele"[220].

Prin urmare, dragostea ascunde fărădelegea şi acoperă "mulţime de păcate"[221].

O dragoste mare iartă şi ea păcatul, după cum este scris despre femeia care a uns cu mir picioarele Domnului: "Iertate sunt păcatele ei, căci mult a iubit"[222].

50. Există şi dintre aceia care pun în legătură stihul întâi cu baia botezului şi pe al doilea[223], cu pocăinţa.

Potrivit acestei iertări a păcatelor, Petru, care fusese botezat mai înainte, a fost întrebat, după ce fusese văzut lepădându-se de Domnul[224]: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu?". El i-a zis: "Da, Doamne, Tu ştii că Te iubesc". Şi l-a întrebat iarăşi, a doua oară: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu?"... Şi i-a zis a treia oară: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu?". Şi el i-a răspuns: "Doamne, Tu ştii toate, Tu ştii că Te iubesc". Iisus i-a zis de trei ori: "Paşte oile Mele[225], vino după Mine"[226], ca şi cum S-ar fi adresat unuia care ar fi acoperit păcatul său printr-o dragoste arzătoare[227]. Şi, nu fără temei, în urma aces-

219. "Cel care are mereu în faţa ochilor păcatul săvârşit o singură dată nu mai suportă să se săvârşească altul" (P. Hadot – M. Gordier, *op. cit.*, p. 139).
220. Ps. 31, 1.
221. 1 Ptr. 4, 8.
222. Luca 7, 47.
223. Cf. Ps. 31, 1.
224. Cf. Matei 26, 69-75.
225. Ioan 21, 5-17.
226. Ioan 21, 19.
227. Cf. Ps. 31, 1-6.

tei mărturisiri de dragoste neţărmurită, Petru a primit porunca de a conduce popoare, el care până la tulburarea sa n-a lăsat să-i scape mijlocul de a se conduce pe sine.

Am pus acest lucru în legătură cu iertarea pe care o mijloceşte dragostea, pentru că ea e aceea care acoperă păcatul[228]. Ca urmare, unii au afirmat că întrebarea cu privire la dragoste a fost întreită şi de aceea întreită a fost şi tăgăduirea[229]. Aceasta pentru că greşeala întreitei lepădări a fost ştearsă printr-o mărturisire de credinţă reînnoită de tot atâtea ori.

51. Urmează [alt stih]: "Ţie unuia am greşit"[230]. Da, el a fost rege şi nicio lege nu-l obliga personal, căci regii scapă din legăturile care judecă greşelile noastre. Într-adevăr, niciun rege nu este destinat unei pedepse, ocrotiţi cum sunt prin autoritatea pe care le-o acordă puterea supremă. David însă n-a păcătuit împotriva unui om, pentru că el nu era supus pedepsei din partea vreunui om.

Dar cu toate că era ocrotit de puterea supremă [lumească], el era totuşi supus lui Dumnezeu prin evlavia şi credinţa sa; se considera supus legii lui Dumnezeu: nu-şi putea tăgădui păcatul şi, ca vinovat, el l-a mărturisit cu durere, ştiind că el este ţinut de obligaţii cu atât mai mari, cu cât mai mari îi erau îndatoririle, căci, într-adevăr, se cere mai mult de la cel căruia i s-a încredinţat mai mult[231].

Noi putem să înţelegem şi astfel: Cine poate să mă judece[232], când toţi sunt sub jugul păcatului[233]?

De aceea a zis Domnul privitor la femeia păcătoasă: "Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintâi piatra asupra ei"[234]. Şi nimeni n-a aruncat piatra asupra ei. Iată deci ce zice proorocul: "Ţie unuia am greşit", ca Cel care singur eşti fără de păcat. Fapt e că acela care însuşi este vinovat de păcat nu poate judeca pe un om păcătos[235].

Într-adevăr, nu poate avea cuvânt de apărare un om[236] care condamnă la altul ceea ce el însuşi face. Căci prin faptul că judecă pe altul, el se judecă în acelaşi timp pe sine. "Ţie unuia am greşit şi rău înaintea Ta am făcut, aşa încât drept eşti Tu întru cuvintele Tale şi biruitor când vei judeca Tu"[237]. Eu tocmai împotriva Ta am păcătuit,

---

228. 1 Ptr. 4, 8.
229. Cf. Ioan 21, 19.
230. Ps. 50, 5.
231. Luca 12, 48.
232. Cf. 1 Cor. 4, 3.
233. Cf. Rom. 3, 9.
234. Ioan 8, 7.
235. Cf. Rom. 3, 7.
236. Cf. Rom. 2, 1.
237. Ps. 50, 5.

Care m-ai împins să trăiesc în virtute și m-ai învățat din legea Ta[238]. Am păcătuit tocmai împotriva Ta, pe Care nici gândurile ascunse, nici tainele inimii nu-L înșală.

52. "Și rău înaintea Ta am făcut"[239]; tocmai înaintea Ta, Căruia Îi place numai sfințenia.

Nu primim mărturia nimănui atâta vreme cât chiar și în fața Ta săvârșim fapte atât de nevrednice de Tine! A vedea mârșăviile omului înseamnă a îndura o insultă; noi știm că Dumnezeu este Martorul nostru, al tuturor. Or, noi păcătuim până și înaintea unui astfel de martor.

Și totuși, tocmai prin Domnul Dumnezeul nostru ne-am îndreptat mai deplin, căci "nedreptatea noastră învederează dreptatea lui Dumnezeu"[240], iar minciuna noastră proclamă adevărul lui Dumnezeu. Or, dacă Dumnezeu este adevărul, "tot omul este mincinos"[241].

53. "Drept ești Tu întru cuvintele Tale"[242]; cuvintele lui Dumnezeu sunt pline de adevăr și de dreptate și de aceea drept este tot ceea ce Domnul a spus privitor la slăbiciunea omenească, căci inimile oamenilor sunt îndreptate spre rău în toate și tind spre viclenie[243], dat fiind că nu este om care să nu păcătuiască[244]. "Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut"[245].

Din această pricină El "biruiește când va judeca"[246], căci odată cu căderea tuturor în păcat El a făcut dovada de tot ceea ce a zis când a rostit o judecată împotriva șireteniei noastre. Prin urmare, dacă mărturisim că am săvârșit o nedreptate, noi ne justificăm înaintea Domnului cu aceste cuvinte[247]. Însă "dacă mărturisim că nu am păcătuit, Îl facem mincinos pe Dumnezeu"[248]. Or, de vreme ce este cu neputință ca El să fi "mințit"[249], este deci evident că toți suntem sub "jugul păcatului"[250].

---

238. Ps. 93, 12.
239. Ps. 50, 5.
240. Rom. 3, 5.
241. Ps. 115, 2.
242. Ps. 50, 5.
243. Cf. Fac. 6, 5.
244. Eccl. 7, 20.
245. Ps. 13, 3; Rom. 3, 12.
246. Ps. 50, 5.
247. Cf. Rom. 3, 4.
248. 1 Ioan 1, 10.
249. Evr. 6, 18.
250. Ps. 50, 5.

54. Ce mare fărădelege este pentru om ca să cuteze a spune că n-a păcătuit! Căci la urma urmei se poate spune că denunţarea şi combaterea minciunii aparţin numai lui Dumnezeu, Care este atât de îngăduitor şi atât de răbdător, încât biruieşte când va judeca[251].

Prin urmare, venind la judecată, Dumnezeu zice: "Poporul Meu! Ce ţi-am făcut şi cu ce te-am împovărat? Răspunde-Mi! Eu sunt Cel ce te-am scos din ţara Egiptului şi din casa robiei. Eu te-am răscumpărat şi ţi-am trimis înainte pe Moise, pe Aaron şi pe Mariam! Poporul Meu, adu-ţi aminte ceea ce Balac a urzit privitor la tine"[252]. Una după alta, El pune înaintea ochilor tăi binefacerile Sale pentru ca, altfel zicând, pe temeiul acestor binefaceri, tu să judeci despre ceea ce va trebui să întreprinzi pentru ca să nu te faci tot mai vinovat şi pentru ca vina ta să nu se facă şi mai mare, tu, care nu te-ai arătat vrednic de binefacerile dumnezeieşti. "Ce ţi-am făcut?", zice El, privindu-Se oarecum în postura de pârât şi punându-te pe tine în situaţia de judecător. "Şi cu ce te-am împovărat?". El nu respinge acuzaţia pe care I-o aduce faţa ta cea ofensată, dacă tu într-adevăr ai rămas mâhnit de întrebarea pusă de Dumnezeu: "Şi cu ce te-am împovărat?". Mai mult, El mărturiseşte că poate s-a făcut vinovat prin întrebarea Sa dacă aceasta a fost formulată prea nepotrivit. Dar enumeră mai departe binefacerile pentru care nu te-ai ruşinat de a primi daruri, de care te-ai dovedit apoi nerecunoscător.

În acelaşi proces ia seama în ce fel Domnul Se oferă lui David însuşi, ca să biruiască atunci când va ajunge să fie judecat. Într-adevăr, iată cum i-a vorbit Natan: "Aşa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Eu te-am miruit rege pentru Israel şi Eu te-am izbăvit din mâna lui Saul. Ţi-am dat casa domnului tău şi femeile domnului tău la sânul tău; şi ţi-am dat ţie casa lui Israel şi, dacă aceasta-i puţin pentru tine, ţi-aş mai da. Pentru ce însă ai nesocotit tu cuvântul Domnului, făcând rău înaintea ochilor Lui?"[253]. Silit de enumerarea binefacerilor de care s-a învrednicit şi văzând că are o atitudine mustrătoare când judecă, David zise: "Am păcătuit înaintea Domnului"[254]. Astfel s-a dezvinovăţit înaintea Domnului, el, care nu avea îndrăzneala să-şi tăgăduiască păcatul.

---

251. Cf. Ps. 50, 5.

252. Mih. 6, 3-5. Aceeaşi formulare în *Tâlc. la Evanghelia după Luca* VI, 3; *Tâlc. Ps. CXVIII*, 30, 71.

253. 2 Regi 12, 7-9.

254. 2 Regi 12, 12.

55. Iar noi mai putem să înțelegem acest text și în chipul următor: El se îndreptează înaintea Domnului[255], iar Acesta ține seama de mărturisirea făcută. Într-adevăr, în Evanghelie se vede că vameșii înșiși Îl mărturiseau pe Dumnezeu "botezându-se cu botezul lui Ioan"[256].

Or, Ioan Botezătorul a săvârșit "un botez al pocăinței"[257].

Însă cine se pocăiește nu refuză să recunoască păcatele sale. Prin urmare, de vreme ce David avea vie înaintea ochilor fărădelegea sa, el nu tăgăduia, ba chiar se și rușina; el nu tăgăduia ceea ce recunoștea, iar prin faptul că el nu tăgăduia, împlinea, prin urmare, un act de pocăință al cugetării sale și astfel, prin mărturisirea păcatului său, el dezvinovățea pe Domnul și era și el, la rândul său, dezvinovățit de Domnul. Domnul, prin urmare, este dezvinovățit când se proclamă dreptatea Sa și când I se cere iertare Lui. În același timp, El dezvinovățește pe acela care recunoaște, căci El este drept întru cuvintele Sale[258], precum este scris: "Adu-Mi aminte ca să judecăm, fă tu însuți socoteala ca să te dezvinovățești"[259].

56. Iată urmarea: "Căci, iată, întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea"[260].

Cine se pocăiește copleșit de astfel de simțăminte? Întins la pământ, el s-a adâncit în valuri de lacrimi, nu gusta niciun fel de hrană, refuza să se îmbăieze[261]. Și apoi: el a renunțat la escortă și la podoabele regale.

Și cu toate acestea, el n-a pregetat să-și mărturisească nelegiuirea, ba încă a lăsat-o moștenire tuturor veacurilor pentru ca ea să fie pildă în toată lumea:

Da, "întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea"[262]. "Întoarce fața Ta de la păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le"[263]. "Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel sfânt

---

255. Cf. Ps. 50, 5.
256. Luca 7, 29. A se vedea și *Tâlc. la Evan. după Luca* I, 3 și *Tâlc. Ps. CXVIII* 15, 30.
257. Luca 3, 3.
258. Ps. 50, 5.
259. Is. 43, 26.
260. Ps. 50, 6. Particula "căci" nu e întâlnită în originalul ebraic, dar ea este necesară pentru că face legătura între versetele 5 și 6. Omul e din natură păcătos, cu alte cuvinte a moștenit păcatul ascendenților săi, al mamei. În doctrina creștină – tema păcatului originar (cf. Fac. 8, 21; Rom. 5, 12 etc.).
261. Cf. 2 Regi 12, 16-22.
262. Cf. Ps. 50, 6.
263. Ps. 50, 10.

nu-l lua de la mine"[264]. "Izbăvește-mă de vărsarea de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele"[265].

Încă înainte de nașterea noastră, contaminarea [cu păcatul] ne murdărește și, înainte de a ne bucura de lumină, noi contactăm nedreptatea care vine din originea noastră însăși. În nelegiuire am fost zămisliți, nu s-a precizat dacă aceasta vine de la părinți ori de la noi, și în păcate am fost aduși în lume fiecare dintre noi de către maica sa, dar nici aici n-a precizat dacă o mamă naște în propriile-i păcate sau dacă nu există încă păcate sigure la noul născut. Dar ia aminte, se putea ca el să fi înțeles și una, și alta. Ființa concepută nu e scutită de nelegiuire, căci părinții săi nu sunt, de asemenea, nici ei fără de păcate. Și dacă până și pruncul care n-are decât o zi nu este fără păcat, este cu atât mai sigur că zilele când maica a conceput cu atât mai mult nu sunt lipsite de păcat. Noi suntem deci zămisliți în păcatul părinților noștri și, astfel, întru păcatele lor ne naștem.

Dar până și nașterea însăși are necurățiile ei și mădularele neamului, ele asemenea n-au numai o singură necurăție.

Desigur, căsătoria e un lucru bun, uniunea conjugală e un lucru sfânt, și cu toate acestea "cei ce au femei să fie ca și cum nu ar avea"[266]. Cununia, ea însăși, este curată[267] și mirii nu trebuie să se lipsească unul de altul, iar aceasta nu poate fi decât pentru un timp, pentru a se îndeletnici cu rugăciunea[268]. De aceea, după Apostol, nu ești liber pentru rugăciune în timpul când se trăiește această uniune trupească. Și lenjeria femeii este necurată în timpul sorocului, și ea nu poate aduce jertfa de curățire în acea zi[269].

În ceea ce o privește pe aceea care a născut, ziua nașterii și [încă] un număr de zile următoare îi sunt oprite pentru jertfă, până când nașterea poate fi curățită prin rânduiala prevăzută de Lege[270].

57. De aceea declară Domnul despre acela care n-a avut vreo necurăție venind dintr-o astfel de origine: "Înainte de a te urzi din

264. Ps. 50, 12.

265. Ps. 50, 15.

266. I Cor. 7, 29. Sfântul Ambrozie respectă sfințenia căsătoriei, chiar căsătoria a doua, pe care "n-o interzice, dar nici n-o recomandă" (*De viduis* XI, 68).

267. Cf. Evr. 13, 4.

268. I Cor. 7, 5.

269. Cf. Lev. 15, 19. În acest text se vorbește despre necurății la oameni, îndeosebi la femei.

270. Cf. Lev. 12, 2-7. Conform Legiuirii mozaice, prin nașterea unui copil femeia devine necurată. Pentru redobândirea curăției după naștere era necesară izolarea în cadrul familiei.

pântecele mamei te-am cunoscut, şi înainte de a ieşi din pântece te-am sfinţit şi te-am rânduit prooroc pentru popoare"[271].

Cine este atât de mare încât să-i fie acordate astfel de privilegii? Este Ieremia? Şi totuşi e sigur că nu în mijlocul popoarelor a fost el aşezat prooroc. Doar în acea epocă nici nu exista prooroc decât în Iudeea. Abia acum apar proorocii în mijlocul neamurilor, cei care au crezut în Domnul Iisus. Însă ia aminte: s-ar fi putut ca aceste cuvinte să se adreseze Aceluia Care înainte de a Se naşte din Fecioara era deja şi exista din veci şi lucra chiar când Se afla în sânul Mariei, şi sfinţenia Lui era aşa de mare încât El îi sfinţea pe prooroci[272]. Numai prin El singur a avut loc o zămislire feciorelnică şi o naştere fără nici cea mai mică necurăţie proprie numai celor cu origini muritoare.

Se cade, prin urmare, ca Cel care nu putea să săvârşească păcatul slăbiciunii trupeşti să nu aibă parte de nicio necurăţie originară transmisă prin naştere. E deci firesc că David a deplâns, cu durere, prezenţa în el însuşi a murdăriilor firii, căci la om necurăţia începe chiar înainte de viaţă.

58. În timp ce rostea cuvintele acestea şi mărturisea necurăţiile păcatelor omului şi păcatele neamului omenesc, deodată splendoarea adevăratei realităţi şi strălucirea albului imaculat al harului duhovnicesc ţâşniră în privirea sa. Căci ridicându-se mai presus decât era de aşteptat de la o făptură simplă, el văzu în duhul profetic înseşi tainele misterului dumnezeiesc, al cărui model Moise l-a prefigurat[273].

Şi astfel, rănit de "boala iubirii"[274] şi cuprins de pofta arzătoare de a descoperi adevărata stare de lucruri, David şi-a îndreptat privirea lui prin sferele cele de sus ale duhului său, şi vederea s-a scufundat în îndepărtatul viitor; el deosebi "vistieriile înţelepciunii şi ale cunoaşterii"[275] cuprinse în Hristos. El a văzut înainte Taina Botezului şi, cuprins de evlavie în faţa harului, el a strigat deodată: "Că iată, adevărul ai iubit; cele nearătate şi cele ascunse ale înţelepciunii Tale mi-ai arătat mie"[276]. Tainele, ele însele, nu sunt inexplicabile, ci, dimpotrivă, ele sunt explicabile, cele tainice şi misterele înţelepciu-

271. Ier. 1, 5. Sf. Ambrozie crede că acest cuvânt nu se referă la Ieremia, ci la Domnul Hristos.

272. Cf. Luca 1, 41-44.

273. Cf. Ieş. 24, 8. Sângele cu care Moise a stropit poporul indică înnoirea vieţii. Textul are sens profetic, sângele este tipul jertfei Domnului (cf. Matei 26, 28).

274. Cânt. Cânt. 2, 5; *De Isaac* 8; *Tâlc. Ps. XVIII* 15, 39.

275. Col. 2, 3.

276. Ps. 50, 7.

nii nu sunt de nepătruns, dar ele nu sunt descoperite. Prin această noţiune el defineşte lucrurile care încă nu s-au dezvăluit nimănui: "Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"[277].

De aceea, văzând aceste lucruri, el a zis: "Iată că de acum înainte nu în umbră, nici în închipuire, nu într-un simbol, ci într-adevăr lumina, devenită văzută, începe să strălucească. Iată că acum îmi imaginez realitatea, eu înţeleg splendoarea realităţii, acum, o, Doamne, Dumnezeul nostru, eu Te voi adora cu o şi mai mare dragoste". "Căci iată, adevărul ai iubit"[278]. Şi nu ca prin oglindă, ci faţă către faţă[279] Te vei arăta mie, o, Hristoase; eu Te-am găsit în cele tainice[280]. Iată adevăratele taine ale înţelepciunii, care lămuresc cele ascunse ale Duhului[281].

59. Iată de ce, de acum înainte, bucuros şi încredinţat că împlinirea planurilor înţelepciunii a deschis ochii săi, David a zis către Domnul: "Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi. Spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi"[282].

Într-un mod admirabil, el n-a desfiinţat dintr-o dată tainele Vechiului Testament, ci învaţă că [uneori] ele pot avea întâietate chiar faţă de *Tainele* Evangheliei. El cere ca isopul să-l curețe, potrivit Legii, dar, în schimb, el doreşte fierbinte să fie spălat potrivit Evangheliei, şi de aceea consideră că va deveni mult mai alb decât zăpada dacă este spălat. El a fost stropit cu sângele unui miel, cu ajutorul unui mănunchi de isop, ca şi cel care avea obiceiul de a fi curăţit prin botezul închipuit[283].

Dar după ce s-a spălat, cel ale cărui păcate sunt şterse de valurile izvorului veşnic se face mult mai alb decât zăpada, cel ale cărui păcate sunt iertate[284].

---

277. 1 Cor. 2, 9.
278. Ps. 50, 7.
279. 1 Cor. 13,12.
280. Cf. Cânt. Cânt. 3, 4. A se vedea *De Isaac* 43.
281. Ps. 18, 13.
282. Ps. 50, 8.
283. "Isopul" din acest text este o iarbă ornamental-aromatică ce creşte în Palestina. El serveşte, ca şi busuiocul, la purificări. "Zăpada" de aici semnifică icoana curăţiei şi a nevinovăţiei.
284. În contextul acestei "splendori a realităţii" de care s-a vorbit aici, credem că nu trebuie uitate "umbra", "chipul" şi "simbolul" sau "tipul", pe care le pomeneşte Sf. Ambrozie în *Tâlc. la Evanghelia după Luca* VII, 38-39.

Dar şi despre suflet se zice: "Cine se înalţă albă din câmpie?"[285]. Iar înainte de a se boteza, tot acolo se spunea: "Sunt negricioasă dar frumoasă, o, fiice ale Ierusalimului"[286].

De fapt, ea era neagră, desfigurată prin oroarea întunecoasă a păcatului, dar după ce a fost spălată prin botez, ea a meritat iertarea păcatelor sale, ea s-a ridicat, deplin albă, până la Hristos.

De aici vine ceea ce a exprimat Domnul prin gura lui Isaia zicând: "De vor fi păcatele voastre cum e cârmâzul, ca zăpada le voi albi", adică dacă ele sunt ca un roşu de sânge, chiar dacă sunt negre, Eu le voi curăţa.

E vorba aici despre zăpada duhovnicească, despre care Scriptura zice că veşmintele lui Iisus, din Evanghelii, străluceau ca zăpada[287], pentru că El n-a cunoscut păcatul şi pentru că şi carnea trupului Lui, în care S-a îmbrăcat venind în această lume, era curată de orice greşeli. Cum să nu te miri că David a văzut înainte Taina Botezului, atunci când a proorocit, descriind el patimile Domnului: "Domnul mă paşte şi nimic nu-mi va lipsi. La loc de păşune, acolo m-a sălăşluit; la apa odihnei m-a hrănit"[288]? Şi în alt loc: "Glasul Domnului peste ape; Dumnezeul slavei a tunat"[289]. Iar despre taina cea desăvârşită el a declarat şi mai lămurit: "Gătit-ai masă înaintea mea, împotriva celor ce mă necăjesc; uns-ai cu untdelemn capul meu şi paharul Tău este adăpându-mă ca un puternic"[290].

60. Pe bună dreptate mai putea spune el mânat de bucurie: "Auzului meu vei da bucurie şi veselie; bucura-se-vor oasele mele cele smerite"[291].

Tot Tu ai dovedit, Iisuse Doamne, că toate cuvintele Tale "nu vor trece niciodată"[292]. Şi la fel ai vădit adevărul acestor cuvinte evanghelice pe care le-ai rostit: "Muţi prooroci au dorit să vadă cele ce

---

285. Cânt. Cânt. 8, 5.
286. Cânt. Cânt. 1, 4.
287. Is. 1, 18. Albul e culoarea nevinovăţiei şi a curăţiei. Cârmâzul e de culoare roşie-negrie. Păcatele chiar dacă ar fi roşu-negre, adică foarte întunecate, vor fi iertate după pocăinţă.
288. Ps. 22, 1-2. Păstorul e imaginea lui Dumnezeu (cf. Fac. 48, 15). În Noul Testament Păstorul este Hristos. Păşunea şi apa indică tot ceea ce e necesar omului ca să trăiască.
289. Ps. 28, 3. Tunet e numit glasul lui Dumnezeu. Apele cele multe sunt oceanele.
290. Ps. 22, 6. "A întinde masa" înseamnă a avea de toate din belşug. "Ungerea" este semnul atenţiei. Oamenii, mai ales, se ungeau cu untdelemn. "Paharul" indică şi el belşug. Dar desigur că proorocul a intuit aici mai ales taina Euharistiei. A se vedea şi *Tâlc. la Ps. XII*, 35, 19.
291. Ps. 50, 9. Omul păcătos e un fel de bolnav. Prin iertarea păcatelor el se înviorează, se vindecă.
292. Matei 24, 35.

priviți voi și să audă cele ce auziți voi"[293]. Or, iată că David se bucură să audă că va avea loc o iertare de păcate, și el a proorocit că: "bucura-se-vor oasele cele smerite"[294], voind prin aceasta să înțelegem oasele celui drept care se smerește în inima sa. Sunt anumite oase puterile noastre sufletești, dar mai sunt numite "oase" și anumite mișcări ale duhului sau ale inimii; aceste mișcări sunt smerite prin păcate, dar se bucură prin darul harului ceresc.

Mai sunt apoi numite "oase" și popoarele din biserici. De aceea se întâlnește acest cuvânt în psalmi: "Nu sunt ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut întru ascuns"[295].

El a numit "osul său" bisericile și sfintele adunări ale poporului credincios, căci: "noi suntem mădulare ale trupului lui Hristos, din carnea Lui și din oasele Lui"[296]. Se exprimă așa pentru că Biserica Domnului va cunoaște toate lucrurile divine și va primi certitudinea învierii.

61. Urmează apoi [în Ps. 50] cuvintele: "Întoarce fața Ta de la păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le"[297].

Pentru a cere iertare, de obicei, noi îi rugăm pe cei pe care i-am mâhnit să dea uitării supărarea pe care le-am pricinuit-o. David este deci în rolul unui prooroc care roagă pe Domnul să-Și întoarcă fața de la păcatele lui și să accepte, pentru a spune așa, uitarea greșelilor. Dar fiindcă Dumnezeu vede toate lucrurile și pentru că nimic nu-I scapă, El nu poate uita, după obiceiul nostru, pentru că ajunge o scurtă frântură de timp pentru ca aducerea aminte de ceea ce noi am cunoscut să reînvie.

De aceea, e îndreptățit David să-L roage pe Dumnezeu să-Și întoarcă fața, nu de la persoana sa – căci altfel s-ar teme ca nu cumva, știindu-se părăsită, ea va putea fi nimicită[298] –, ci de la păcatele sale, pentru ca păcatele sale să nu mai poată avea putere asupra lui. Pe cei spre care privește Dumnezeu, pe aceia El îi luminează; ei se

---

293. Matei 13, 17.
294. Ps. 50, 9.
295. Ps. 138, 15. A devenit o notă distinctivă la Sf. Ambrozie să sublinieze cu entuziasm "adunările bisericești", mulțimile de creștini venind "în valuri" la biserică și cântând "în chip alternativ" cântările antifonice, pe care el le-a introdus, după moda Bisericilor răsăritene, în Italia. A se vedea în acest volum studiul introductiv la *Hexaemeronul* său.
296. Efes. 5, 30.
297. Ps. 50, 10.
298. Cf. Ps. 103, 30.

bucură de îndurare și iertare în fața Domnului[299]. Tocmai de aceea, proorocul nostru însuși zice: "Fața Ta arat-o robului Tău"[300], căci de la fața Domnului pornește iertarea, și nu pedeapsa. Trebuie deci să-L rugăm să privească spre noi, dar să-Și întoarcă fața Sa de la păcatele noastre, pentru a le șterge apoi[301]. Căci lucrurile spre care El nu privește, pe acelea le șterge, și lucrurile pe care le-a șters se pierd din aducerea aminte, precum chiar Domnul a zis: "Eu, Eu sunt cel care șterge păcatele tale și nu-Mi mai aduc aminte de fărădelegile tale, dar adu-Mi aminte ca să judecăm împreună"[301a].

62. Deci, păcatul fie că s-a iertat, fie că a fost șters, de acum să fie uitat. El este uitat prin iertare, șters prin sângele crucii, ascuns prin îndurare. Același lucru se întâmplă și cu nelegiuirea, despre care se spune pe bună dreptate că persistă mai ales în cugetul celui care nu se poartă potrivit dreptății, cu toate că, în Epistola sa, Ioan afirmă că cel care a săvârșit păcatul săvârșește și nelegiuirea, așa precum găsim scris: "Oricine făptuiește păcatul săvârșește și călcarea legii, căci păcatul este tocmai călcarea legii"[302].

E sigur, fără îndoială, că păcatul este nelegiuire, căci nelegiuirea este cuprinsă în păcat, și totuși, după cât se pare, păcatul e rodul nelegiuirii, iar aceasta este aceea care duce la greșeli și la delicte. E deci un lucru de mare însemnătate ca nelegiuirea să fie și ea ștearsă, să fie smulsă rădăcina și sămânța păcatelor, ca rădăcina cea rea să fie scoasă pentru a nu mai face roade rele, pentru ca orice legătură cu păcatul să fie înlăturată, ca toate felurile de nelegiuiri să fie stârpite.

63. Așa se explică de ce, așa cum din clipa când ele au pătruns în inimă, legea înțelepciunii alungă nebunia și îndepărtează lipsa de înțelepciune, tot asemenea și virtutea desăvârșită șterge nelegiuirea, iar iertarea păcatelor nimicește tot păcatul.

Tocmai de aceea și zice Apostolul atât de minunat că Domnul Iisus: "ștergând zapisul ce era asupra noastră, care ne era potrivnic, ni l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce"[303]. Prin sângele Său,

---

299. Cf. Ps. 66, 1. "Milostivirea" e un dar dumnezeiesc. "Luminarea feței" e semnul bunăvoinței.

300. Ps. 118, 135. "Arătarea feței" e semn de bunăvoință, ca și la Fac. 4, 4, unde arătarea Domnului este semnul exterior al dragostei față de Abel.

301. Cf. Ps. 16, 2. "A întoarce fața" e un alt antropomorfism. Dumnezeu "întoarce fața" pentru a nu privi grozăvia păcatelor.

301a. Is. 43, 25-26. Dumnezeu dezleagă pe om de legătura păcatelor sale. Iertarea e condiționată de pocăință.

302. 1 Ioan 3, 4.

303. Col. 2, 14.

Domnul a șters pata neagră a Evei; El a șters datoria legată de moștenirea noastră vinovată. În ceea ce privește credința, ea îndepărtează păcatul. De aceea a zis Domnul când ierta păcatele: "După credința voastră fie vouă!"[304].

64. Urmează apoi cuvintele: "Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele"[305]. Mai înainte David a cerut să fie curățit de păcatele sale cele ascunse[306], aici el imploră să i se dea o inimă curată, ceea ce câștigă numai cel care este înnoit cu duhul. La omul cel nou, prin urmare, inima este curată, pentru că în el s-a șters murdăria vechilor păcate și n-a mai rămas întipărită nicio urmă de nelegiuire. Or, curăția inimii este o mare virtute. De aceea zice Solomon atât de frumos: "Cine se poate lăuda că are o inimă curată?"[307]. Sau, cum zice Domnul în Evanghelia Sa: "Fericiți sunt cei curați cu inima, că aceia-L vor vedea pe Dumnezeu"[308].

65. Pentru același temei dorea și David să aibă o inimă curată, ca să nu fie alungat departe de la fața Domnului. Or la el, a cărui inimă este curată, duhul este înnoit în cele dinlăuntru ale lui. Căci măruntaiele sunt ca și cele dinlăuntru ale sufletului; prin urmare, cum sunt măruntaiele dinlăuntrul trupului, așa și măruntaiele duhovnicești sunt ca și cele dinlăuntru ale sufletului; așa "măruntaiele îndelungii răbdări"[309], astfel cele dinlăuntru care sunt în David, despre care el spune: "Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul și toate cele dinlăuntrul meu, numele cel sfânt al Lui"[310].

Măruntaiele sufletului sunt încercările descoperirii tainelor (Scripturii), gândurile cele bune, trăirea și virtuțile, statornicia, în sfârșit, cele care în limba greacă se numesc ἔννοιαι, concepțiile.

66. Însă "Duhul cel drept"[311], adică Acela care îndrumă bine, care călăuzește pe om pe calea cea dreaptă, este "Duhul Adevăru-

---

304. Matei 9, 29.

305. Ps. 50, 11. Inima e considerată locul din care ies patimile. În locul inimii vechi, al vieții păcătoase, David Îl roagă pe Dumnezeu să-i dăruiască o inimă care să nu fie ispitită de viața trăită după poftele trupului.

306. Cf. Ps. 18, 13.

307. Pilde 20, 9 (ed. 1914).

308. Matei 5, 8.

309. Col. 3, 12.

310. Ps. 102, 1. "Suflete al meu", adică eu personal, întreaga mea ființă. "Cele dinlăuntrul meu" sunt simțămintele, toate facultățile sufletești care trebuie puse în mișcare.

311. Ps. 50, 12. "Duh drept", noțiune împrumutată de la Didim cel Orb (Hadot, *op. cit.*, p. 168).

lui"[312], sau cel puțin conștiința cea dreaptă a omului, pe care niciun păcat n-a fost în stare s-o abată, sau duhul care este în om[313]. N-am voit să ignorăm ceea ce cugetă și alți autori, însă, după socotința noastră, întrucât acest text vorbește despre taine și el exprimă aici harul înnoirii viitoare, înseamnă că prin toate acestea David cere revărsarea Duhului Sfânt.

67. De aceea se și zice apoi: "Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel Sfânt nu-l lua de la mine"[314].

Dacă unul dintre slujitorii noștri ne-a supărat, avem obiceiul să ne întoarcem fața de la el. Ba, cei mai mulți dintre bogați au obiceiul de a-i trimite departe de ei pe robii lor, în pământuri rele, ceea ce este socotit ca o pedeapsă foarte aspră. Ca urmare, robii preferă în mare parte a suporta pedeapsa biciuirii. Dacă cineva socotește o astfel de atitudine cam prea aspră când este vorba de oameni, cu atât mai mult când este vorba de Domnul Dumnezeul nostru.

Oare nu de acolo a țâșnit resentimentul aceluia care va fi ucigașul fratelui său (resentiment care desigur ar fi trebuit să fie reprimat dacă sentimentul datoriei l-ar fi putut îmblânzi), din faptul, vreau să zic, că Dumnezeu Și-a întors fața de la darurile lui Cain, în timp ce Și-a plecat privirile spre darurile lui Abel? Și astfel, fără ca fața Sa să vorbească, El a declarat pe unul nevinovat și pe celălalt păcătos[315].

Așa se face că și David s-a smerit întocmai ca ultimul dintre robi și ca unul care a fost prins în flagrant delict al păcatului și care se simte vrednic de pedeapsă pentru ofensa adusă; de aceea cere bucuros să fie mai degrabă biciuit, decât să fie alungat departe de fața Domnului.

68. Iar ca să știi în ce mod ne alungă Dumnezeu departe de la fața Sa, ascultă vorbele acestea: "Aruncați-l în întunericul cel mai din afară. Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților"[316].

Cel care este alungat departe de la fața Sa, acela zace undeva în întuneric. Asemenea și cel drept, zice el, pentru a nu avea de îndurat pedeapsa întunericului: "Doamne, voi căuta fața Ta"[317]. Acolo, prin

312. Ioan 15, 26.

313. 1 Cor. 2, 11.

314. Ps. 50, 12. Pe omul pe care nu-l iubești îl ocolești. Tot așa îl alungă și Dumnezeu pe păcătos din preajma Sa. Duhul este puterea care dă omului sfințenia necesară desăvârșirii.

315. Cf. Fac. 4, 3-5. Jertfa lui Cain n-a fost bine primită. Dumnezeu, privind fața lui, a pătruns și viața lui. Privirea spre Abel e acum semn al bunăvoinței.

316. Matei 22, 13.

317. Ps. 26, 13.

urmare, unde este fața Domnului, acolo este lumina, precum a fost scris: "Fața Ta arat-o robului Tău"[318]. Lucrul acesta trebuie înțeles așa: de îndată ce fața Domnului a strălucit peste Petru, el s-a luminat[319].

69. Trebuie să fie un chin grozav să fii alungat departe de fața Domnului. Așa a fost alungat Adam când a ieșit din rai[320], și aceasta nu fără s-o fi meritat, căci el însuși s-a ascuns departe de fața Domnului[321].

Cain, și el, de asemenea s-a ascuns de fața Domnului, nu numai după ce l-a ucis pe fratele său, ci și când a îndrăznit să-L mintă pe Dumnezeu pentru a tăgădui crima sa[322].

Păcătosul este deci îndepărtat de la fața Domnului, însă cel drept zice: "Iată-mă!"[323]. Așa și David însuși, văzând poporul său suferind atât de cumplit, s-a oferit pe sine zicând: "Iată, eu am păcătuit! Fărădelegea am făcut-o eu"[324]. Și astfel mânia lui Dumnezeu s-a liniștit și a fost acordată iertarea[325].

70. În același timp, David arată că sfinții rămân (în fața lui Dumnezeu) și că cei vinovați sunt lepădați. De aceea, harul duhovnicesc trebuie să fie păstrat de noi, de teama să nu ne fie luat din pricina păcatelor noastre. Căci cel în care sălășluiește Duhul Sfânt nu este îndepărtat (de Domnul), ci se alipește să rămână în apropierea Domnului, numai și numai ca bucuria darului pe care l-a primit să nu fie tulburată ca la acela care, la întrebarea Domnului: "Nu vreți și voi să vă duceți?"[326], a răspuns: "Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice"[327].

71. Se cuvine ca, în același timp, să nu uităm că Duhul nu ne este răpit desigur dacă Domnul n-o vrea, după cum nici nu ne este dat decât dacă El o vrea. Și atunci când ni se împărtășește, lucrurile nu se petrec ca și cu o ființă care ar face-o în urma unei constrângeri, ci El ni Se împărtășește din voința Sa proprie, cum zice Apos-

---

318. Ps. 118, 135.
319. Cf. Luca 22, 61.
320. Cf. Fac. 3, 24. Cu nostalgia raiului în suflet Adam se desprinde de locul amintirilor dureroase.
321. Cf. Fac. 3, 8-9. Conștiința vinovăției îi subțiază lui Adam sensibilitatea; ascunderea lui dinaintea feței Domnului trădează vinovăția.
322. Cf. Fac. 4, 8-9.
323. 1 Regi 3, 4.
324. 2 Regi 24, 17.
325. Cf. 2 Regi 24, 25.
326. Ioan 6, 67.
327. Ioan 6, 68.

tolul în Scriptură: "Toate acestea le lucrează unul și același Duh Sfânt, împărțind fiecăruia deosebi după cum voiește"[328]. Deci, întrucât Duhul nu ne este luat decât cu voia lui Dumnezeu, este limpede că voința Treimii este una pentru toate trei Persoanele.

72. "Dă-mi mie bucuria mântuirii Tale și cu duh stăpânitor mă întărește"[329].

Iată că firii raționale i se dă bucuria mântuirii. Or, bucuria și facerea de bine sunt roade ale Duhului[330]. "Duhul stăpânitor" este cel care ne întărește. Și pe bună dreptate cel care este întărit de Duhul stăpânitor nu este supus unei slujiri nerecunoscătoare, robiei păcatului[331], întrucât acela nu cunoaște ce-i schimbarea, nu vrea să știe de rătăcire[332], nu rămâne șovăielnic în nesiguranța simțămintelor, ci, sprijinit pe stâncă[333], el stă pe picioare sigure și tari.

73. Pe cine credem că-l desemnează "duhul stăpânitor"? Cei mai mulți referă duhul drept[334] la Domnul Iisus, Care "a ridicat păcatul lumii"[335] și a înnoit întreg neamul omenesc prin vărsarea sângelui Său. Iată de ce iarăși se spune: "Și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele"[336]. Duhul Sfânt, despre Care proorocul zice: "Nu mă lepăda de la Duhul Tău cel Sfânt"[337], este Duhul Adevărului[338], pe Care-L înțeleg, dar prin "Duhul stăpânitor" ei înțeleg pe Dumnezeu-Tatăl.

Dar atunci, cum se potrivește ca o persoană ca a lui David să spună: "Nu mă lepăda de la fața Ta"[339]? În credința sa, David se teme ca nu cumva să vadă luându-i-se harul pe care l-a primit. Și de aceea zice el, în alt loc: "Ochii mei pururea sunt îndreptați spre

328. 1 Cor. 12, 11.

329. Ps. 50, 13. "Bucuria mântuirii" e starea de nevinovăție, de seninătate și de liniște a celui împăcat cu Dumnezeu. "Duhul stăpânitor" e starea de demnitate, dar și de "rațiune dominantă", virtute adeseori întâlnită în scrierile Sfântului Ambrozie, (A se vedea *Despre Isaac, Despre Iacob, Despre Iosif, Despre binefacerile morții).*

330. Cf. Gal. 5, 22.

331. Cf. Rom. 6, 6.

332. Cf. Efes. 4, 14.

333. Matei 7, 25.

334. Ps. 50, 11.

335. Ioan 1, 29.

336. Ps. 50, 11.

337. Ps. 50, 12.

338. Ioan 15, 26.

339. Ps. 50, 12. Antropomorfic vorbind, Dumnezeu îi alungă pe păcătoși din preajma Sa.

Domnul"[340]. Iar într-un psalm de mai târzui: "Iată, precum sunt ochii robilor la mâinile stăpânilor lor, precum sunt ochii slujnicei la mâinile stăpânei sale, aşa sunt ochii noştri către Domnul Dumnezeul nostru, până ce Se va milostivi spre noi"[341].

Desigur, tocmai în aceea se vede Duhul, Care e îndrumătorul nostru şi îndreptarul nostru, în stare de a ne îndruma cugetul, că statorniceşte dragostea noastră şi că ne duce acolo unde voieşte şi că ne îndreaptă pe calea cea de sus[342].

74. Sunt unii care consideră că-i vorba de duhul omului care este în el. La acest subiect, Apostolul zice: "Cine dintre oameni ştie cele ale omului decât duhul omului, care este în el?"[343]. Şi numai Acesta poate cunoaşte toate lucrurile, Cel pe care nu-l pot înşela planurile ascunse ale omului, numai Acela poate avea stăpânire în om[344].

75. Urmează apoi: "Învăţa-voi pe cei fără de lege căile Tale şi cei necredincioşi la Tine se vor întoarce"[345].

Este un marinar fără pereche cel care ştie cârmui o corabie mare dinspre un litoral plin de stânci sub nivelul mării; un dascăl de calitate, acela care ştie să lumineze cugetele cele mai ignorante şi să facă să propăşească şcolarul pe calea educaţiei; un luptător de frunte şi chiar un fruntaş de prestigiu, cel care ştie să-l înflăcăreze pe cel mai puţin îndrăzneţ pentru a se arunca în luptă şi care ştie să-l susţină prin cunoştinţele sale aprofundate despre firea terenului, cunoştinţă care-i îngăduie a recompensa puterile aceluia prin alegerea unei atitudini favorabile.

În acelaşi fel, este un mare predicator al credinţei cel care ştie să-i înveţe pe cei răi. De aceea zice el într-un mod minunat: "Voi învăţa pe cei fără de lege". El nu zice: "voi învăţa pe cei drepţi", căci cei drepţi cunosc căile Domnului[346], ci pe cei fără de lege, zice el, "îi voi învăţa". În sfârşit, Izvorul înţelepcuinii şi Stăpânul nostru, al tuturor, declară: "N-am venit să-i chem pe cei drepţi, ci pe cei păcă-

---

340. Ps. 24, 16. Credinciosul îşi îndreaptă privirile spre Dumnezeu, de unde ştie că îi vine mântuirea.

341. Ps. 122, 2. Aici se descrie raportul de afecţiune între credincios şi Dumnezeu. Mâna este organ de ajutor. Stăpânul întinde mâna spre a ajuta. Privirea trebuie îndreptată spre stăpân, pentru a fi gata să-i împlinească voia.

342. Ps. 138, 24. "Calea cea de sus" este starea de fericire, calea veşniciei.

343. 1 Cor. 2, 11.

344. Cf. 1 Cor. 3, 20 şi urm.

345. Ps. 50, 14. Psalmistul ar dori ca fiecare om să-l slujească lui Dumnezeu. "Căile Tale" sunt mijloacele care duc la viaţa cea nouă, la Dumnezeu.

346. Cf. Ps. 50, 14.

toşi"[347], şi Doctorul care pare a coborî din cer ne spune: "Nu cei sănătoşi au nevoie de doctori, ci cei bolnavi"[348].

76. Vorbească, dar, în numele Celui care a chemat neamurile sau să vorbească în numele său propriu, el afirmă un lucru excepţional, atunci când zice: "Eu voi învăţa pe cei fără de lege"[349]. Căci învăţământul ceresc poate transforma înclinările lăuntrice şi poate schimba chiar intenţiile, iar lucrarea dumnezeaiscă poate semăna în inimile nelegiuiţilor dragostea evlaviei, încât oameni care trăiau în afară de lege[350] hotărăsc întoarcerea la adevăratul Dumnezeu, ei, care mai înainte s-au abătut şi care, după chiar pilda regelui pocăit, se dedaseră la fărădelegi şi la deşarte mândrii, îşi schimbă viaţa şi, convertiţi în credinţă şi în fapte, primesc leacul învăţăturii mântuitoare, intră pe căile Domnului, aceste căi pe care nu se întâlnesc nici abateri care duc la greşeli, nici drumuri risipite care duc la căderea în prăpastie.

Prin urmare, după cum avem o pildă a vieţii drepte şi un model de virtute în oamenii care au alergat fără a cădea în tot timpul existenţei lor, tot aşa cei care renunţă la fapte ruşinoase săvârşite mai înainte, sau la greşelile neîncrederii, au întocmit rostul din mersul vieţii lor, sunt daţi ca pildă acelora care cad pe drumul faptei sau al cunoaşterii.

77. Urmează apoi cuvintele: "Izbăveşte-mă de vărsarea de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele"[351].

Aceste cuvinte se pot referi şi la moartea lu Urie[352]. Conştient de crima pe care a poruncit-o, David cere iertare pentru o astfel de nelegiuire şi, cu toate că el era liber în faţa legii în calitatea de rege, conştiinţa sa proprie totuşi îl acuză, şi încă nu puţin. Voind a se elibera de legăturile sale, el cere ajutorul dumnezeiesc, ca să fie curăţit de toată murdăria legată de crima pe care a săvârşit-o.

Şi de fapt, ca un sfânt prooroc blând şi smerit cu inima[353], a dat totdeauna dovezi remarcabile despre blândeţea şi despre bunătatea sa, ajungând să ierte vrăjmaşilor săi şi să considere că ar trebui să

---

347. Matei 9, 13.

348. Matei 9, 12.

349. Ps. 50, 12.

350. Cf. Rom. 2, 27.

351. Ps. 50, 15. "Vărsarea de sânge" se referă la omuciderea săvârşită de David împotriva generalului Urie. Crima de felul acesta se pedepseşte prin ucidere cu pietre, aşa prevedea Legea lui Moise. "Dumnezeul mântuirii" e Cel care singur poate aduce mântuirea, izbăvirea.

352. 2 Regi 11, 14-16. Aici se resimte influenţa lui Didim. Sf. Ambrozie pare a face aluzie la crima împăratului Teodosie, atunci când adaugă cuvintele "cu toate că, în calitatea de rege, era liber în faţa legii".

353. Matei 11, 29.

se abţină de a-i da morţii[354]. Nu este de mirare că el îndură atât de greu că s-a lăsat ispitit să meargă şi să săvârşească păcatul vărsării de sânge nevinovat. De aceea a cerut el să fie "izbăvit de vărsare de sânge"[355], adică de păcatele de moarte.

În cântări de laudă el Îl preamăreşte pe Domnul Dumnezeul său, slăvind dreptatea Domnului; de aceea a adăugat: "Bucura-se-va limba mea de dreptatea Ta"[356].

78. "Doamne, buzele mele vei deschide şi gura mea va vesti lauda Ta"[357]. Cel care laudă pe Dumnezeu va fi izbăvit de vrăjmaşii săi[358], precum este scris.

E foarte adevărat că în psalmii de mai înainte, de pildă în cel de al 49-lea, a zis: "Şi păcătosului i-a zis Dumnezeu: "Pentru ce istoriseşti tu dreptăţile Mele?"[359]. Deci, dacă gura proprie a lui David a zis că Dumnezeu l-a oprit pe păcătos să istorisească faptele dreptăţii Sale, prin faptul că el însuşi istoriseşte dreptatea lui Dumnezeu, el a arătat limpede că fapta de care vorbim n-a fost, în niciun fel, socotită ca păcat.

79. Şi apoi adaugă el: "Doamne, buzele mele vei deschide şi gura mea va vesti lauda Ta"[360].

Dumnezeu închide gura păcătosului, pentru ca el să nu vorbească despre poruncile dreptăţii lui Dumnezeu[361], dar tot El deschide şi gura celui drept[362], ca să vorbească. El îi deschide, aşadar, buzele aceluia care a fost legat de vinovăţia împovărată de păcat. În acelaşi timp, Domnul deschide şi buzele celuia care primeşte cuvântul, când deschide gura[363]. De aceea, Apostolul cere ca rugăciunile poporului să fie ascultate înainte spre a deschide uşa cuvântului ca să vestească taina lui Hristos[364].

Prin expresia "limbă" noi înţelegem cuvântul care tresaltă cântând laudele lui Dumnezeu[365].

---

354. Cf. 1 Regi 26, 10.
355. Ps. 50, 15.
356. Ps. 50, 15.
357. Ps. 50, 16. Emoţia puternică a păcatului îi ia omului graiul şi el nu mai cutează să vorbească. Omul întristat vorbeşte puţin. Psalmistul roagă să fie uşurat de aceste emoţii.
358. Cf. Ps. 17, 4.
359. Ps. 49, 17. E condamnat aici falsul sentimentalism. "Nu ajunge să ai scrise legile în cărţi, ci să fii pătruns de ele până la identificare".
360. Ps. 50, 16.
361. Cf. Ps. 50, 17.
362. Ps. 36, 30. Despre "omul drept" s-a vorbit mai sus, cf. n. 311.
363. Cf. Efes. 6, 19.
364. Col. 4, 3.
365. Cf. Ps. 50, 16.

De aceea textul: "Limba mea este trestie de scriitor ce scrie iscusit"[366] se tâlcuieşte ca însemnând cuvântul lui Dumnezeu insuflat proorocului.

80. Căci, dacă tâlcuim acest text ca pus în gura lui Hristos, fii atent ca scriitorul cu mâna iscusită nu cumva să fie cuvântul lui Dumnezeu, care se împrăştie şi intră până în măruntaiele sufletului[367] şi scrie acolo fie darurile firii, fie pe cele ale harului; şi nu cumva să fie acel trup sfinţit, ieşit din Fecioara, mulţumită Căruia veninul şarpelui a fost îndepărtat şi datorită Căruia lucrările Evangheliei au străbătut lumea pentru a fi trăite acolo[367a].

La aceasta se adaugă şi că, pentru a şterge păcatul, Hristos a îmbrăcat smerenia. Şi-a frânt inima, pentru că Domnul a binevoit jertfa[368] în locul arderilor de tot pentru păcat, pe care aveau obiceiul a le aduce potrivit Legii[369]. De aceea a spus mai înainte: "Ardere de tot pentru păcat n-ai cerut. Atunci am zis: Iată, vin"[370]. Aceasta vrea să spună: Vin, după ce am îmbrăcat haină de rob. Eu vin în chipul unui om, pe care Mi l-am luat, în realitatea crucii voind să-Mi dovedesc ascultarea prin smerenia morţii, pentru ca neascultarea să fie ştearsă[371].

81. Deci, pe bună dreptate declară mai departe: "Că de vei fi voit jertfă, Ţi-aş fi dat; arderile de tot nu le vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit; inima înfrântă şi smerită Dumnezeu nu o va urgisi"[372]. Şi precum am spus-o mai înainte, este sigur că se potriveşte bine cu taina cea ascunsă faptul că Domnul Iisus, încă aici, pare a vorbi la persoana întâi. În acelaşi fel ca mai sus a făcut El această declaraţie, dând să se înţeleagă limpede că El a fost acela care a vorbit şi acolo la persoana întâi.

Căci chiar El este adevăratul David, David cel cu mână tare, într-adevăr smerit şi blând[373], Cel dintâi şi Cel de pe urmă[374], Cel dintâi prin veşnicie, Cel din urmă prin smerenie, prin ascultarea Căruia păcatul neamului omenesc a fost şters şi s-a statornicit dreptatea.

---

366. Ps. 44, 2. Abil la vorbă şi în scris. Vorbele sale fixate în scris au putere. E un scriitor iscusit.

367. Evr. 4, 12.

367a. Cf. *Tâlc. la Evan. după Luca* V, 106.

368. Ps. 50, 18. "Jertfa" de aici indică sacrificiile sângeroase care nu pot împăca pe Dumnezeu. "Arderile de tot" reprezentau cel mai deplin sacrificiu al Legii vechi.

369. Cf. Lev. 1, 1-17.

370. Ps. 39, 10. "Iată, vin": în condiţiile imposibilităţii de a fi mântuit prin jertfe, se prooroceşte jertfa cea nouă, a Noului Testament.

371. Cf. Rom. 5, 19.

372. Ps. 50, 17-18. Jertfa pe care o aşteaptă Dumnezeu este de natură spirituală.

373. Cf. Matei 11, 29.

374. Apoc. 1, 17.

Mai spunem totodată că Iisus este şi sfârşitul umbrei şi al Legii[375], că a venit El însuşi ca dascăl al smereniei[376] să-i înveţe pe cei semeţi şi pe cei făţarnici[377], prin îmblânzirea inimii lor, că trebuie să treacă de la aceste simţăminte la blândeţe şi la smerenie.

În aceste împrejurări, cum s-ar putea face să fie socotit păcatul sub haina acestei taine, când în mod sigur în însăşi taina aceasta se cuprinde iertarea păcatelor?

Poate că altfel David nu şi-ar fi mărturisit nelegiuirea şi păcatul pe care le-a săvârşit, pentru a lua şi el parte la iertarea păcatelor şi la harul tainei.

82. Într-adevăr, ce înţeles are faptul că un om în chiar clipa când îşi mărturiseşte păcatul său, cântă Sionului şi Ierusalimului şi zice: "*Fă bine, Doamne, întru bună voirea Ta, Sionului şi să se zidească* zidurile Ierusalimului"[378], dacă nu acela că voieşte să facă degrabă, prin chemarea neamurilor, adunarea Bisericii[378a]? Acela care prin fiii Săi, nu prin cei ai roabei, ci prin cei ai femeii libere, Ierusalimul, care este în cer[379], avea să răspândească în lumea întreagă linia credinţei şi să se întemeieze zidurile pereţilor ei duhovniceşti pe temelia învăţăturii Apostolilor[380]?

83. Astfel, zidurile Ierusalimului sunt meterezele credinţei, apărătoarele întărite ale dezbaterilor teologice[381], piscurile virtuţilor. Pereţii Ierusalimului mai sunt şi adunarea Bisericilor, adunare care sălăşluieşte în lumea întreagă. Biserica, prin urmare, declară: "Zid sunt eu acum şi sânii mei sunt turnuri"[382]. Şi e drept a spune că zidurile Ierusalimului sunt adunarea Bisericilor, pentru că oricine intră în Biserică, cu o credinţă tare şi fapte bune, devine cetăţean şi locuitor al acestei cetăţi de sus, care coboară din cer[383]. Pe aceşti pereţi se înalţă ca nişte pietre vii sufletele credincioşilor.

---

375. Rom. 10, 4.

376. Cf. Matei 11, 29.

377. Cf. 1 Cor. 4, 18-19; Col. 2, 18.

378. Ps. 50, 19. "Zidurile" sunt ale cetăţii în care se include şi templul. Psalmistul se roagă pentru propăşirea Ierusalimului, care, prin extensiune, este şi Ierusalimul ceresc, Împărăţia lui Dumnezeu.

378a. Despre "chemarea neamurilor" şi "adunarea Bisericii" vorbeşte Sfântul Ambrozie în multe dintre scrierile sale. A se vedea şi nota 295.

379. Cf. Gal. 4, 22 şi urm.

380. Efes. 2, 20.

381. "Întrucât doctrina cea adevărată se întemeiază pe un discurs demonstrativ indiscutabil şi incontestabil, tot aşa trebuie înţelese şi cuvintele "să se zidească zidurile Ierusalimului", căci zidurile Ierusalimului fiind ridicate, Dumnezeu a primit atunci jertfa dreptăţii" (Hadot, *op. cit.*, p. 185).

382. Cânt. Cânt. 8, 10.

383. Cf. Apoc. 21, 21.

84 Privind dar spre adevăratul Ierusalim şi spre adevăratul Sion, David a zis: "Atunci vei binevoi a binecuvânta cu bunătatea Ta Ierusalimul şi Sionul, atunci bine vei voi jertfa dreptăţii"[384], adică jertfa trupului lui Hristos, Care vorbind de propria Sa pătimire zice: "Deschideţi-Mi Mie porţile dreptăţii şi intrând în ele voi lăuda pe Domnul"[385].

Iar în Evanghelie îi zice lui Ioan[386]: "Lasă acum, că aşa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea"[387]. Apoi mai departe: "Fericiţi sunt cei prigoniţi pentru dreptate"[388]. Dreptatea e Hristos. Prin urmare jertfa lui Hristos, spune El, va fi bine plăcută la Tatăl. Şi la aceasta referindu-se a zis mai înainte: "Jertfiţi jertfa dreptăţii şi nădăjduiţi în Domnul"[389].

Această dreptate este prinos duhovnicesc, este arderea de tot a evlaviei puternice şi a coborârii Duhului Sfânt, care, zice el, se va împlini într-o zi, când "altarul"[390] duhovnicesc al Domnului începe a se apropia de sufletul credincioşilor, acele suflete care renunţă la plăceri şi desfătări, pentru a trece cu plugul, îndrăznesc a spune, în măruntaiele lor, pentru a putea aduce roadele unei culturi sfinte.

85. Fără îndoială, s-ar mai putea spune: Atunci când Tu vei binecuvânta Biserica şi când Tu vei aduna la sânul Tău neamurile şi când se va fi început să se aducă jertfa duhovnicească a dreptăţii[391], atunci sfinţii martiri îşi vor fi adus ca jertfă pentru Hristos trupurile lor drept arătură a patimilor şi vor fi aduse prinos pe altarele sfinte, ca nişte viţei[392].

Astfel aflăm scris în Apocalipsa lui Ioan că sub altar se aflau sufletele acelora care pentru numele Domnului Iisus şi-au dat trupurile lor jertfă[393], pentru a cumpăra harul lui Hristos. Căci Lui I se cuvin cinstea, mărirea, lauda în veci, împreună cu Dumnezeu-Tatăl şi cu Sfântul Duh, de la începutul veacurilor, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin[394].

---

384. Ps. 50, 20. "Jertfa dreptăţii" se aduce atunci când sacrificiile devin expresii ale sentimentelor sincere şi când se împlinesc întocmai prescripţiile învăţăturii.
385. Ps. 117, 19.
386. E vorba de Ioan Botezătorul.
387. Matei 3, 15.
388. Matei 5, 10.
389. Ps. 4, 5. Ca să fie "a dreptăţii", jertfa trebuie să fie însoţită de convingeri religioase.
390. Ps. 50, 20.
391. Ps. 50, 20.
392. Cf. Ps. 50, 20.
393. Cf. Apoc. 6, 9.
394. Doxologii asemănătoare se întâlnesc în psalmii proorocului David: Ps. 40, 13; 71, 20; 88, 51; 105, 48, adică la sfârşitul celor cinci părţi, în care se împarte Psaltirea. Psalmul 50 este o doxologie generală a cărţii psalmilor.

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

INTRODUCERE

"Una dintre temele preferate ale Sfântului Ambrozie este prezentarea contrastului, inegalității și imoralității produse de luxul celor bogați față de sărăcia altora. Tipică în această privință este predica prilejuită de istoria lui Nabot, în care se veștejește cu o energie rar întâlnită marea lăcomie a celor bogați care asupresc". Așa prezenta această scriere acum 64 de ani patrologul Pierre de Labriolle[a]. N-am putut consulta comentariul și traducerea acestei lucrări în limba engleză, datorate lui Martin McGuire (Washington, 1927).

Scrierea datează din ultimii ani ai vieții Sfântului Ambrozie[b]. O situație similară cu cea din capitolul 21 al cărții a 3-a a Regilor a cunoscut din plin ierarhul nostru și în Italia veacului IV. Editorul vienez A. Schenkl[c] deduce din vehemența acestei predici că în ea se oglindesc împrejurările marilor confruntări cu arienii (382–390). După cum se vede și din notele editorului vienez, izvorul folosit de Sfântul Ambrozie îl reprezintă cunoscutele două omilii ale Sfântului Vasile cel Mare[d]: a bogatului nesăbuit (Luca 12, 18) și a tânărului bogat (Matei 19, 16-24), cunoscută și sub titlul "împotriva bogaților". Pentru traducere am folosit ediția colecției vieneze, vol. II, pag. 496-615.

---

a. *Histoire de la littérature latine chrétienne*, ed. II, p. 374.

b. Ihm și Rauschen se opresc la anul 394. Labriolle dă "dată incertă".

c. "Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum", vol. XXII, *Ambrosii opera*, pars. I, Pragae – Vindobonae – Lipsiae, 1897, p. VII.

d. Ambele omilii sunt traduse de Pr. D. Fecioru în colecția "Părinți și scriitori bisericești", vol. 17, p. 399-421.

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

1. Dacă o judecăm după vechime, istoria lui Nabot e veche de tot, în viață însă ea se repetă zilnic. Căci care dintre cei avuți nu jinduiește continuu după bunuri străine? Care dintre bogați nu se zbate să alunge din orașul lui și să scoată de pe moșioara lui moștenită de la strămoși pe cel sărac și lipsit? În definitiv, care dintre cei avuți se mulțumește doar cu atâta cât are? Care-i bogătașul al cărui cuget să nu se tulbure când vede moșia vecinului? Căci n-a existat numai un singur rege Ahab, ci ceea ce-i mai rău e că zi de zi se nasc alți Ahabi, și că neamul lor nu se stinge cât va fi lumea; când moare unul[1] alți mulți răsar în locul lui; mai mulți sunt ce-i care pradă decât cei care jertfesc. N-a fost năpăstuit numai Nabot cel sărac, ci zilnic auzim de alți Naboți, zilnic sunt uciși cei săraci. Îngrozit de atâta nedreptate, sărmanul om își părăsește pământurile, plecând în lumea largă[2], purtând în spate doar odraselele lui dragi, urmat fiind doar de soția înlăcrimată, care pășește în urma lui de parcă ar merge la moarte. Și totuși, e mai puțin îndurerată o femeie care-și deplânge moartea celor dragi, pentru că, deși și-a pierdut sprijinul soțului, ea are de acum un mormânt, și chiar dacă nu-i mai are în brațe pe prunci, totuși măcar nu-i deplânge ca surghiuniți și nu jelește cu plânset și mai adânc înmormântarea unui vlăstar tânăr.

2. Când veți pune odată capăt, bogaților, nebuneștilor voastre lăcomii? Nu cumva socotiți că sunteți "singuri stăpâni pe lume"[3]? De ce-l alungați pe cel care vă este deopotrivă părtaș la bunurile naturii, pretinzând că singuri voi ați fi stăpâni peste ele? Pământul a fost întemeiat spre folosință obștească, atât pentru bogați, cât și pentru săraci. De ce pretindeți voi, cei bogați, că numai voi ați avea drept la el? Natura nu cunoaște bogați, ea pe toți îi naște săraci. Căci nu ne naștem îmbrăcați, nici nu venim pe lume împodobiți cu aur și cu argint, ci venim pe lume goi[4], având nevoie de aceeași mâncare și

---

1. Aceeași idee și la Sf. Vasile, Migne P.G. 31, 293A.
2. Sf. Vasile, *ibid.*, 293A.
3. Is. 5, 8.
4. Cf. Iov 1, 21. Formularea ideii e împrumutată de la Sf. Vasile, Migne P.G. 31, 276.

de aceeaşi băutură, şi goi ne ia în primire şi pământul, aşa cum ne-a şi adus, fără să aibă cunoştinţă că ar exista în mormânt graniţe între averi. Ajunge o groapă mică atât săracului, cât şi bogatului, iar pământul care n-a putut pune capăt dorinţelor bogatului îl înghite, iată, acum cu totul. Aşadar natura nu ştie să facă deosebire între oameni când ne naştem şi nici când murim, pe toţi ne creează egali şi pe toţi deopotrivă ne înghite în sânul mormântului. Căci cine mai poate face deosebire între morţi? Deschide din nou mormântul, şi o să vezi că nu mai poţi spune care a fost cel bogat. Şi tot aşa, dă la o parte ţărâna mormântului, şi spune-mi dacă vei putea face deosebire care anume a fost cel nevoiaş, decât poate atâta, că a putrezit şi s-a mistuit şi el tot aşa ca şi bogatul.

3. Veşmintele de mătase şi hainele ţesute cu aur, în care e îmbrăcat trupul celui bogat, sunt pierzanie pentru cei vii şi de niciun folos pentru cei morţi. Pui pe tine parfumuri, bogatule, şi miroşi cale de o poştă. Să ştii că prin înfrumuseţarea aceasta trupească ţi-o pierzi pe cea lăuntrică. Laşi după tine moştenitori care să se certe, pe când celorlalţi moştenitori le laşi bunuri pe care şi ei trebuie mai curând să le transmită decât să le poată folosi, încât pentru ceea ce le-a rămas se tem să cheltuiască sau să se atingă de moştenire. Dacă moştenitorii ar fi cât de cât cruţători, atunci ar fi bine să fie mai cu băgare de seamă; dacă, însă, vor fi şi ei nişte amatori de lux, atunci curând vor slei toată moştenirea, aşa încât te vei osândi chiar şi dacă te vei strădui să ai moştenitori buni; dar unii din ei vor fi răi şi, în acest caz, faptele tale rele tot cam la fel te vor osândi.

4. Cum judeci tu faptul că până trăieşte omul are de toate? O, sărmane bogat![5] Tu nici nu-ţi dai seama cât de sărac eşti şi cât de neajutorat eşti, cu toate că te socoţi bogat. Cu cât ai mai mult, cu atâta umbli să aduni şi mai mult, şi oricât ai câştiga, tot eşti de părere că n-ai destul. Câştigul măreşte zgârcenia, nu o potoleşte. Lăcomia e ca treptele unei scări: cu cât urci mai multe trepte, cu atâta te grăbeşti mai tare să ajungi la mai mult; de aceea, când vei cădea, pieirea îţi va fi mai deplină. Aşadar ar fi mai uşor de îndurat dacă ai avea mai puţin, căci atunci n-ai cere lucruri prea mari. Deodată cu creşterea averii creşte şi lăcomia; ei nu-i place să fie modestă în dorinţe şi reţinută în pofte, de aceea uneşte deodată două tendinţe contradictorii: pe de o parte, să mărească peste măsură nădejdile bogatului, iar pe de altă parte, să nu renunţe la simţământul cerşetoriei.

5. Sfânta Scriptură ne învaţă cât de amarnic îl mistuie pe om sentimentul caliciei şi cât de josnic este să tot cerşeşti mereu. Pe

5. Sf. Vasile, *op. cit.*, 29213C.

vremea când domnea în Israel regele Ahav, trăia un sărac oarecare cu numele Nabot. În jurul regelui bogățiile curgeau potop, pe când sărmanul Nabot n-avea decât o singură viișoară. Săracul nu dorea nimic din averile bogatului, în schimb regele și-a dat seama că nu mai poate de dorul după via sărmanului său vecin. În cazul acesta, ce ți se pare: Cine-i sărac între cei doi? Cel mulțumit cu cât avea sau cel ce dorea bunul străinului? Cel dintâi era sărac în privința averilor, pe când celălalt era sărac în dorințe. Bogatul nu știa ce înseamnă să n-ai destul!

6. Dar mai bine să lăsăm să ne vorbească în acest sens cuvintele Scripturii: "Iată ce s-a mai întâmplat: Nabot Izreeliteanul avea în Izreel o vie lângă curtea lui Ahab, regele Samariei. Și a grăit Ahab cu Nabot și i-a zis: "Să-mi dai mie via ta ca să-mi fac din ea o grădină de verdețuri, căci e aproape de casa mea; iar în locul ei îți voi da o vie mai bună decât aceasta sau, dacă îți vine mai bine, îți voi da argint cât prețuiește ea". Nabot însă a zis către Ahab: "Să mă ferească Dumnezeu să-ți dau eu moștenirea părinților mei!". Și a venit Ahab acasă trist și mânios (pentru cuvântul pe care i-l spusese Nabot Izreeliteanul, zicând: nu-ți dau moștenirea părinților mei). Și cu duhul tulburat s-a culcat în patul său, s-a întors cu fața la perete și n-a mâncat"[6].

7. Sfânta Scriptură ne-a mai istorisit înainte că proorocul Elisei, pe când era sărac, și-a părăsit boii, afară de doi pe care i-a junghiat, a împărțit carnea la oameni, apoi s-a dus după Ilie și a început să-i slujească[7]. Desigur că și un caz și celălalt au fost scrise pentru ca să osândească lăcomia, mai ales după cum ni se înfățișează viața acestui rege care, cu toate că avea atâtea bunuri de la Dumnezeu, ca unul căruia Dumnezeu i-a dat domnia și i-a îngăduit și ploaia prin ruga proorocului Ilie[8], totuși a călcat poruncile dumnezeiești.

8. Dar să-l ascultăm mai bine ce zice. "Să-mi dai mie", zise el. Ce altă vorbă spune cel lipsit, ce altceva are în gură cerșetorul, atunci când cere, decât "dă-mi"? Ce vor să spună cuvintele "dă-mi"? Nimic altceva decât că: nu mai pot după ea, pentru că altfel nu sunt în stare să-mi mai duc zilele. "Dă-mi" însemnează aici: nu mai am pâine de trai, nu mai am bani de băutură, nici rezerve cu ce să mă mai hrănesc și cu ce să mă îmbrac. "Dă-mi", pentru că ție ți-a dat Dumnezeu ca să fii dator să și dăruiești, pe când mie nu mi-a dat. "Dă-mi", pentru că dacă nu mi-ai da, n-aș avea din ce trăi. "Dă-mi", pentru că scris

6. 3 Regi 21, 1-4 (și la Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 293 A).
7. Cf. 3 Regi 19, 20-21.
8. Cf. 3 Regi 18, 45.

este: "dați milostenie"[9]. Dar vai! aceste urâte și josnice cuvinte nu izvorăsc din vreun sentiment de smerenie, ci din patima lăcomiei! În însăși insistența cu care sunt rostite aceste cuvinte, câtă nerușinare! "Dă-mi mie, zice, via ta". Mai întâi recunoaște că nu-i a lui, pentru ca apoi s-o pretindă și pe nedrept!

9. "Îți voi da pentru ea, zice, altă vie, mai bună". Bogatul disprețuiește ceea ce aparține altcuiva ca pe ceva lipsit de valoare, în schimb, când vrea să pună mâna pe ceva străin, atunci jinduiește după el ca după cel mai de preț lucru[10].

10. "Iar dacă îți vine mai bine, îți voi da argint cât prețuiește". Bogatul își dă pe față repede greșeala, îmbiind cu bani pentru vie, căci cine vrea numaidecât să răpească bunul altuia nu mai poate suferi și pe altul care să mai aibă ceva.

11. "Să-mi dai mie via ta, ca să-mi fac o grădină de verdețuri". Cu alte cuvinte, aici se ascunde toată nebunia, toată patima: ca să fac loc unor prăpădite de zarzavaturi! Se vede așadar că nici voi, bogații, nu urmăriți să ajungeți la asemenea avuții pentru că într-adevăr v-ar lipsi, ci mai mult pentru ca să-i îndepărtați pe alții de acolo! Se vede că mai mare este la voi dorul de a despuia pe cel sărac decât ca să vă bucurați că ați făcut un târg cinstit. Voi socotiți că ar fi o batjocură pentru voi dacă vreun sărac ar avea și el ceva, care să fie vrednic să stea alături de averea unui bogătaș! Orice bun al altuia credeți că pentru voi este o pierdere. În folosul tuturor a fost creată lumea, pe care voi, câțiva bogați, vă siliți s-o credeți numai a voastră! Căci văd că în folosul câtorva bogați sunt pretinse nu numai stăpânirea peste cele pământești, ci până și peste văzduh, peste aer și peste mare. Dar acest aer, pe care tu îl crezi răspândit numai pe întinsele tale moșii, pe câte popoare socotești tu că le poate hrăni? Nu cumva și îngerii de aceea își au rânduite anumite tărâmuri ale cerului, pentru ca tu să desparți pământul prin hotare fixe!?

12. "Vai de cei care clădesc casă lângă casă și grămădesc țarini lângă țarini!", strigă pe bună dreptate proorocul[10a], învinuindu-i de lăcomie nesăbuită. Căci lor nu le place să locuiască între celalți semeni, iar pe vecini nici nu vor să-i cunoască. Or, chiar de tot nu se pot feri, căci, chiar dacă fug de unii, până la urmă dau peste alții, și chiar dacă îi alungă și pe aceștia, totuși vor fi nevoiți să primească pe careva ca vecin al lor, întrucât nu le va fi cu putință să trăiască singuri pe pământ. Până și păsările se mai amestecă între ele, vitele

9. Luca 11, 41.
10. Cf. 3 Regi 21, 2.
10a. Is. 5, 8; Sf. Vasile 293 A.

și chiar peștii se îngăduie întreolaltă, nesocotind că ar fi o pagubă să stea laolaltă, ci umblând, dimpotrivă, să se împrietenească, stablind tot felul de relații între ele, căutând parcă un sprijin împotriva singurătății prin legături cât mai dese. Numai tu, omule, fugi de tovărășia semenului, dar trăiești viață de oameni sălbatici; zidești locuințe pentru fiare, dar le dărâmi pe ale oamenilor, aducându-ți printre moșiile tale ca să nu se piardă prăsila fiarelor sălbatice, așezi hotare nefirești pentru că nu suferi să ai vreun vecin.

13. Am auzit înainte glasul celui bogat cerșind bunul altuia. Să auzim acum și glasul celui sărac apărându-și ce-i al lui: "Să mă ferească Dumnezeu să-ți dau eu moștenirea părinților mei!"[11], zise el. Aceasta sună ca și cum bogatul ar crede că totul s-ar putea cumpăra cu bani, la care săracul parcă i-ar fi răspuns: "Banii tăi să fie cu tine spre pierzare[12], dar eu nu pot înstrăina moștenirea părinților mei. Vei avea parte, bogatule, de ceea ce urmărești, numai dacă vei înțelege să nu vinzi moșia pentru o noapte petrecută cu desfrânatele sau împrăștiindu-ți toată agonisita, cheltuind-o în chefuri și plăceri sau chiar jucându-ți toată valoarea casei pe un dat cu zarurile. Altfel, nu-ți vine să te desparți de dreptul pe care ți l-au lăsat cu dragoste părinții".

14. La auzul acestor cuvinte, cugetul lacomului rege s-a tulburat și, venind acasă, "s-a culcat în patul său, s-a întors cu fața la perete și nici n-a vrut să mănânce"[13]. Dacă nu pot jefui averile altora, bogații se întristează, după cum și dacă săracul nu renunță la drepturile lui, bogații cu greu își pot stăpâni mâhnirea. Când vor să adoarmă ei își acoperă fața, nu cumva să vadă că mai este cineva în afară de ei în lumea aceasta și nu cumva să ia la cunoștință că mai există ceva care nu le aparține, ca să nu mai audă că și vecinul de lângă ei mai are și el câte ceva al său, ori să audă pe vreun nevoiaș care ar fi de altă părere decât ei. Despre astfel de suflete a grăit proorocul: "Femei bogate, sculați-vă și auziți glasul meu"[14].

15. "Și s-a întors cu fața la perete și n-a vrut să mănânce"[15], așa ni-l descrie Scriptura pe cel bogat. Și asta pentru că umbla după ceea ce nu-i aparținea! Pentru că se știe că bogații mănâncă mai mult pâine străină decât pâine de-a lor, ei trăiesc din jaf, după cum și cheltuielile pe care le fac provin tot din prădăciuni[16], așa că înțe-

11. 3 Regi 21, 3.
12. Fapte 8, 20.
13. 3 Regi 21, 4.
14. Is. 32, 9.
15. 3 Regi 21, 4.
16. Ovidiu, *Metamorfoze* I, 144.

legem de ce Ahab nu a vrut să mănânce, dorind parcă să se pedepsească de moarte pentru pricina că i s-a refuzat ceva.

16. Şi pune acum în cântar şi simţămintele celui sărac. El n-are nicio avere, încât nici ajunul nu ştie cum să-l ţină altfel decât că n-are din ce. Jefuiţi pe săraci de tot ce au, răpiţi-le tot, să nu le mai lăsaţi nimic, dar să ştiţi, bogaţilor, că prin toate acestea nu-i pedepsiţi şi mai tare pe cei săraci: ei postesc chiar dacă nu au cu ce, pe câtă vreme voi n-o faceţi, deşi aveţi de toate. De aceea, luaţi amenzi mai curând de la voi decât să le încărcaţi pe umerii săracilor. De aceea, răscumpăraţi prin cugetele voastre mizeriile apăsătoarei sărăcii. Cei săraci n-au nici măcar pentru ce să se bucure, câtă vreme voi, bogaţilor, nu vă folosiţi nici voi înşivă de ceea ce aveţi, dar nu-i lăsaţi nici pe alţii să se bucure de ale lor. Voi scoateţi aurul din rocile metalifere, dar repede îl ascundeţi.

17. Cât de multe vieţi omeneşti nu îngropaţi voi în aurul acesta! Cui vor folosi toate bogăţiile când veţi citi cele scrise despre bogatul cel lacom: "strânge comori şi nu ştie pentru cine le adună"[17]? Moştenitorul trândav stă la pândă, moştenitorul îngâmfat ne ceartă că vom muri prea târziu. Îi e silă şi lui de vlăstarele care vor veni la moştenire, fără să observe că prin aceasta se grăbeşte el însuşi spre osândă. Căci, în definitiv, ce poate fi mai jalnic decât să nici nu laşi moştenirea cuvenită celui pe care-l chinuieşti atâta? În acest scop sunteţi în stare să răbdaţi foame cumplită zile de-a rândul, îngrozindu-vă zilnic de cât se cheltuieşte la mesele voastre, încât zilnic vă hotărâţi mai bine să pregătiţi mese mai ieftine de post!

Am cunoscut şi eu un astfel de om lacom şi zgârcit, care atunci când pleca la ţară să muncească, obişnuia să cumpere de la oraş pâinişoare cât mai mici, făcându-şi socoteala, după numărul pâinilor, ca numai atâtea zile să rămână pe câmp câte pâini are! N-ar fi vrut, Doamne fereşte!, să mai deschidă hambarul pe care-l păstra sigilat, ca nu cumva să se micşoreze rezervele fixate. Pentru fiecare zi era rânduit să se consume numai o singură pâine, care abia ajungea unui om cruţător ca el. Şi de la oameni vrednici de crezare am mai aflat şi aceea că de câte ori i se servea acestui bogătaş un ou la masă, de atâtea ori se plângea că un nou pui a fost sacrificat.

Toate acestea vi le-am scris ca să înţelegeţi, bogaţilor, cum se răzbună dreptatea lui Dumnezeu atunci când prin răbdarea de foame a voastră, a zgârciţilor, se aduce oarecare răsplată lacrimilor vărsate de săraci.

17. Ps. 38, 10.

19. Cât ți-ar fi de sfânt postul dacă prețul ospățului tău l-ai trimite săracilor! Ai putea fi mai îngăduitor cu acel bogat, de la masa căruia strângea firimiturile săracul Lazăr dorind să se sature cu ele, dacă masa lui n-ar fi plătită cu sângele multor săraci, iar din paharele lui nu s-ar fi revărsat destulă cruzime asupra celor pe care-i atrăsese el în laț.

20. Vai, cât de mulți sunt aceia uciși numai pentru ca să vi se facă pe plac vouă, bogaților! Câte nenorociri aduce această lăcomie nesfârșită a voastră, cu câte mizerii sunt plătite destrăbălările voastre! Unul se aruncă de pe culmile cele mai înalte, ca să lărgească jitnițele voastre supraîncărcate cu bucate. Altul e în stare să se cațere în vârful copacilor înalți ca să ajungă la câte un strugure pe care vi-l îmbie și din care să stoarcă vinurile cele mai bune pentru petreceri. Un altul s-ar scufunda chiar și în mare, temându-se să nu-ți lipsească peștele sau stridia de la masă și, în sfârșit, altul ar degera de frigul iernii căutând să-ți facă rost de iepuri sau străduindu-se să-ți prindă păsări în laț. Dacă ceva nu ți-a ieșit pe plac, ești în stare să-ți biciuiești sluga până la moarte, poate pentru ca să fie stropite și cu sânge ospețele tale.

Tot bogat era și cel care a poruncit să i se aducă pe tipsie la masă capul unui sărman prooroc și, pentru că n-a găsit să dea altă răsplată unei dansatoare, el a poruncit ca sărmanul Ioan să fie ucis[18].

21. Am mai auzit altădată și de un alt nevoiaș, care fiind silit să plătească o datorie, pe care n-o putea achita, a ajuns să fie legat și dus la închisoare, iar pentru că lipsea vinul la masa stăpânului, săracul a fost silit să-și vândă copiii ca robi pentru ca măcar în felul acesta să-și poată plăti cu vremea din datorie. Din fericire s-a găsit cineva care să-i vină într-ajutor în această nenorocire; și astfel săracul s-a întors cu ai săi la o casă de oaspeți, gândindu-se că i-au fost răpite toate fără să-i rămână nimic de mâncare, plângând îndurerat și socotind că mai bine ar fi fost să-i vândă [pe copii] celui care era în stare să le asigure hrana, iar până la urmă ajungând la concluzia să înceapă să-i vândă unul câte unul[19]. Și astfel, pe când se zbătea în sufletul său între rușinea sărăciei și sentimentul dragostei de părinte, foamea îl înghesuia spre vânzare, inima, spre datorie. Acum era gata să moară de dragul copiilor decât să se despartă de ei,

18. Cf. Matei 14, 6 și urm.

19. Această idee a reluat-o Sf. Vasile atât în omilia *La secetă*, cât și în cea *Contra bogaților*, Migne PG 31, 268; 269 etc. Sf. Ambrozie citează aproape textual pe Sf. Vasile.

acum îşi schimba iar gândul. Până la urmă totuşi nevoia a fost mai tare decât voinţa, iar dragostea a trebuit să cedeze în faţa mizeriei.

22. Să ne gândim numai ce furtuni clocotesc într-o inimă de părinte atunci când îşi pune întrebarea: "De care dintre copii să mă lipsesc mai întâi? Pe care din ei să-l vând primul? Căci îmi dau seama că preţul pe care l-aş lua pentru unul nu mi-ar ajunge ca să-i pot hrăni pe ceilalţi". Chiar şi numai acest gând cuprinde un adânc noian de supărări! "Pe care să-l jertfesc? Pe care-şi va opri mai bucuros privirea cumpărătorul? Să-l vând pe primul născut? Dar el a fost cel dintâi care mi-a zis "tată"! Şi apoi, el e cel mai mare dintre copii şi pe el îl cinstesc eu însumi ca pe unul care e mai în vârstă! Să-l dau oare pe cel mai tânăr? Dar pe acesta-l iubesc parcă şi cu mai multă gingăşie. De cel mare mă ruşinez, de cel mai mic mi-e milă. La cel dintâi admir entuziasmul tineresc, la celălalt, gingăşia şi nevinovăţia. Acela ştie deja ce-s necazurile, acesta habar nu are de ele. Cel mai mare mă copleşeşte prin dragostea ce-mi arată, cel mai mic, prin nevinovăţia lui. Să mă duc cu gândul la ceilalţi? Unul mă dezarmează fiind calin, altul, prin sfiiciune. Unul îmi seamănă mie mai mult, celălalt are o înclinaţie mai gospodărească. În cel dintâi mi-aş vinde chiar chipul meu, în celălalt îmi trădez însăşi nădejdea mea cea mai curată. Nenorocitul de mine! Nu ştiu ce să fac, nu am ce alege. Nenorocirile mă încolţesc din toate părţile, nesfârşite chinuri mă sfâşie"[20]. Sălbatică furie poate fi şi aceea să hotărăşti tu pe care copil să-l trădezi.

23. Până şi fiarele, când simt că se apropie de ele primejdia de a cădea pradă, obişnuiesc să aleagă exemplarele care pot să se salveze, iar nu pe care să le jertfească ele însele. Dar cum să fac eu însumi deosebire între diferitele sentimente fireşti, cum să uit ori să nimicesc în mine simţământul de părinte? Cum să hotărăsc eu vinderea ca rob a propriului meu copil? Cu ce cuvinte să fixez eu preţul de vânzare? Cu ce mâini să-l dau în robie? Cu ce ochi să mă uit apoi la el când va ajunge în robie? Cu ce sărutări să mă despart de el? Cu ce cuvinte i-aş putea cere să mă ierte? "Fiule, iată, te-am vândut ca să am eu cu ce mă hrăni".

Cu alte cuvinte, mai nenorocită e masa săracului decât cea a bogatului, căci acesta vinde sau lasă în părăsire pe oricine ca pe un străin, pe când săracul de mine îmi vând chiar propriul copil. El face un astfel de lucru silit cumva, pe când eu aduc jertfa de bună voie, iar ca să fie modalitatea scuzabilă, eu mă lepăd şi de ce-i al meu:

20. Cf. Schenkl, *op. cit.* (p. 479).

Fiule, tu vei fi rob în locul fraților tăi, pentru ca astfel să ne ajungă hrana, pentru ei. Și astfel, iată, și Iosif a fost vândut ca rob de frații săi, fapt care i-a îngrozit apoi și pe ei, și pe tatăl lor. Va obiecta cineva: dar tatăl aceluia nu l-a vândut, ci a plâns pe cel izgonit. Însă mai târziu, iată, el a ajuns la bogăție și în curând s-a putut elibera, așa încât multă vreme tocmai el și-a ajutat rudele din bogățiile Egiptului.

24. "Așadar, vinde-mă totuși, tată, pe mine, dar cu condiția să nu mă cumpere cei bogați". Mărturisesc că am stat la îndoială ce trebuia să fac. Să nu vând pe niciunul? Dar dacă mă doare inima de fiecare, atunci îi voi vedea pe toți murind de foame! Dacă, în schimb, voi vinde pe unul, atunci cu ce ochi voi mai privi la ceilalți, din clipa în care mă bănuiesc de nelegiuire, gândindu-se dacă nu cumva îi voi vinde și pe ei? Cu câtă rușine să mă întorc acasă, cum să intru în casă, cu ce inimă voi mai trăi printre ceilalți după ce l-am părăsit pe unul dintre copii, pe care nu l-a răpit nici boala, nici moartea? Cu ce curaj voi mai sta la masa pe care o înconjoară atâția fii, "ca niște vlăstare tinere de măslin?"[21].

25. Așa-ți vorbește în față cel sărac, dar ție, bogatule, lăcomia ta îți astupă urechile, iar cugetul tău nu se sperie de groaza niciunei blestemății. Toată lumea e înspăimântată, numai tu, bogatule, nu te încovoi, nici nu auzi ce spune Scriptura: "Jertfește banii tăi pentru un frate și un prieten, ca să nu ruginească sub o piatră pierzându-se"[22]. Iar pentru că nu auzi, tocmai de aceea îți strigă în urechi Ecclesiastul: "Este un rău cumplit pe care l-am văzut sub soare: bogății puse la o parte de stăpânul lor spre a lui nenorocire"[23].

Dar poate că, întorcându-te acasă, vei ajunge să discuți cu soția, care te va îndemna întruna să răscumperi ceea ce ai vândut. Și cu atât mai mult te va îndemna, cu cât, având o femeie dornică de lux, ea îți va spune că doar cu o nimica toată poți elibera și pe cel nevoiaș. Și ea te va sili să intri la cheltuieli ca să-i cumperi bijuterii[24], să doarmă în haine de mătase, să se întindă pe fotolii elegante, să-și încarce mâna cu aurării, iar gâtul să-l înlănțuie cu podoabe.

26. Femeile ușuratice își leagă astfel de găteli și de picioare[25] numai de dragul de a fi de aur. Nu se gândesc că-i prea costisitor dacă podoabele acestea sunt scumpe, ele nu se gândesc că toate gătelile acestea sunt adevărată înrobire prin toate comorile care stră-

---

21. Ps. 127, 3; Sf. Vasile, *ibid.*
22. Înț. Sir. 29, 13.
23. Eccl. 5, 12; Sf. Vasile 300 A.
24. Vergiliu, *Ecl.* II, 506.
25. Sf. Vasile, *ibidem.*

lucesc în ele[26]. Găsesc o adevărată atracție bolnăvicioasă în distracții, atârnându-și de urechi podoabe de aur sau chiar de mărgăritare. Pietrele prețioase își au și ele trecerea lor, după cum și îmbrăcămintea își are răcoarea ei[27]. Cu toate că asudă cu astfel de pietre și dârdâie de frig în mătăsuri, totuși ele se fălesc că sunt lucruri de valoare și, chiar dacă naturii nu-i place, în schimb lăcomia le dă tonul. Aleargă cu toată patima după [podoabe de] smarald, hiacint și beril și după topaze, după ametiste și jasp de Sardes[28]. Și chiar dacă ar costa o jumătate din avere, femeile acestea nu sunt cruțătoare la cheltuit atunci când se lasă în voia ispitelor. Eu nu tăgăduiesc că pietrele acestea dau o oarecare strălucire, dar la urma urmei, tot numai pietre sunt. De altfel chiar ele însele recunosc că-și falsifică astfel farmecul natural, încât ar trebui să înlăture sălbăticia acestor pietre, cultivându-și în locul lor mai mult sufletul.

27. Care-i meșterul care să fi putut adăuga la viața omului măcar o singură zi? Pe cine l-au răscumpărat averile din iad? Cui i-au potolit chinurile banii? Căci, după cum zice Scriptura, "viața cuiva nu stă în prisosul avuțiilor sale"[29], iar în alt loc: "nu sunt de niciun folos comorile dobândite prin fărădelege; numai dreptatea scapă de la moarte"[30]. Căci pe bună dreptate strigă proorocul David: "bogăția, și dacă ar curge, să nu vă lipiți inima de ea"[31]. La ce mi-ar folosi ea dacă nu mă poate scăpa de moarte? Și ce folos aș avea de la ea dacă după moarte tot nu-mi va fi de niciun ajutor? Averile aici pe pământ se dobândesc, și tot aici și rămân, așa încât ele sunt numai năluciri, iar nu ceva care să rămână statornic. De aceea bine vorbește proorocul despre cei bogați: "dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic toți cei bogați în mâinile lor"[32]. Într-adevăr, bogații nu s-au folosit cu nimic din strădaniile lor dacă n-au strâns ceva în folosul celui sărac. N-au venit în ajutorul nimănui, n-au fost în stare să afle niciun prilej prin care să-și realizeze ceva cu adevărat de folos.

28. Ia seama și la numele lor. Într-adevăr, zeii păgânilor îi numesc "bogați" pe starostele sau pe judecătorul morții. Pe acest "dites" îl numesc și "dives" (=bogat) din pricină că n-a ajuns să cunoască decât drumul spre moarte, spre împărăția celor ce nu mai simt nimic și ale căror sălașuri se află sub pământ. Căci ce altceva e bogatul

26. Sf. Vasile 289 B.
27. Sf. Vasile 288 C.
28. Sf. Vasile 297 AB.
29. Luca 12, 15.
30. Pilde 10, 2.
31. Ps. 61, 10; Sf. Vasile 269 D.
32. Ps. 75, 5.

decât o gârlă nesătulă după bogății, o foame și o sete veșnic nepotolite? Cu cât a înghițit mai mult, cu atâta-i arde gâtul mai tare, după cum stă scris: "cine iubește banii nu se va sătura de bani"[33]. Iar ceva mai departe: "Și aceasta e o întâmplare nenorocită, ca să se ducă așa cum a venit; și ce folos că i-a fost munca în vânt? Mai mult încă, toată viața lui este întuneric și supărare, necaz peste fire, și boală, și durere"[34], încât până și starea robilor e mai bună. Robii slujesc oamenilor, pe când lacomul slujește păcatului. Aceasta pentru că cine săvârșește păcat se face pe el însuși rob păcatului[35], încât el se zbate tot timpul ca într-o capcană, ca într-un laț, neavând nicicând picioarele libere, ci veșnic fiind urmărit de învinuiri. Doamne, ce nenorocită robie este să fii rob păcatului!

29. Îngrijorările lacomului nu cunosc nici răgazul firii, ba nici odihna somnului, după cum nu-i în stare să guste nici tihna mâncării; nimic din toate acestea nu le cunoaște robia păcatului, pe câtă vreme, cum spune Scriptura, "dulce este somnul lucrătorului, fie că mănâncă mult, fie că mănâncă puțin; în schimb belșugul bogatului nu-i dă răgaz nici să doarmă"[36]. Mereu îl ațâță lăcomia, mereu îl hărțuiește dorința nestăvilită de a pune mâna pe bunuri străine; pizma îl chinuie, graba îl macină, tot timpul îl tulbură dorințe fără rost, dorul după belșug nu-i mai dă pace.

Așa s-a întâmplat și cu bogatul căruia peste măsură i-a rodit țarina, încât "Cugeta în sine, zicând: Ce voi face, că n-am unde să adun roadele mele? Și a zis: Aceasta voi face: Voi strica jitnițele mele și mai mari le voi zidi și voi strânge acolo tot grâul și bunătățile mele; și voi zice apoi sufletului meu: Suflete, ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani! Odihnește-te, mănâncă, bea, veselește-te"[37]. La care Dumnezeu i-a răspuns: "Nebune! în această noapte voi cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?"[38]. Desigur că pe un astfel de om nici Dumnezeu însuși nu-l lasă să doarmă, ci mereu îi întrerupe gândurile, mereu îl trezește din somn.

30. Dar, mai presus de toate, el însuși nu stă nicicând liniștit, ci mereu e neliniștit din pricina belșugului, mereu își dă pe față sărăcia, atunci când întreabă copleșit de rodirea peste măsură a țarinei: "ce voi face?". Oare nu-i acesta glasul celui sărac, al unuia care n-are nici din ce trăi[39]? Fiind lipsit de toate, el e ca și cel lacom, privește

33. Eccl. 5, 9.
34. Eccl. 5, 15-16.
35. Cf. Rom. 6, 17.
36. Eccl. 5, 11.
37. Luca 12, 17-19; Sf. Vasile 261 C; 373 A.
38. Luca 12, 20; Sf. Vasile 265 C; 273 A.
39. Sf. Vasile 264 BC.

încoace și încolo, căutând scăpare, dar nu găsește nimic atunci când e vorba de hrană. El își închipuie că nicio nenorocire nu-i mai mare decât să trăiești în foame ori să mori din lipsă de hrană, de aceea se întreabă dacă există vreo soluție mai avantajoasă decât moartea, socotind chiar c-ar fi de preferat să mori în chinuri sufletești neștiind dacă ai la îndemână sabia, sau să-ți pregătești lațul de spânzurătoare, să intri în foc și să-ți hăituiești vecinul, decât să trăiești în lipsuri [materiale]. De aceea a întrebat, neștiind ce să aleagă dintre astfel de situații: "ce voi face?". Dar trezit apoi de gândul la farmecul vieții, el caută să se oprească la soluția care, chipurile, ar putea descoperi esența vieții. Și văzând că sunt deșarte toate, goale toate, a întrebat: "Ce voi face? De unde voi mai avea hrană, de unde haine? Poate că aș vrea să mai trăiesc dacă aș avea posibilitatea să-mi susțin viața. Dar de unde mâncare? De unde mijloace de trai?". Și atunci și-a zis: "Ce să fac? Pentru că nu am!".

31. Bogatul strigă că nu are! Cu alte cuvinte, acesta e glas al sărăciei. Despre o astfel de sărăcie vorbește cel căruia-i rodise atât de îmbelșugat țarina. Iată cum strigă el: "N-am unde să adun roadele mele". Te-ai fi așteptat să spună: Nu mi-a rodit țarina, din ce să mai pot trăi? Dar cum poate fi nefericit omul amenințat de prea mult belșug? În orice caz, e cu mult mai nenorocit acest bogat, de pe urma rodirii peste măsură a țarinei sale, decât săracul amenințat să moară în mizerie! Oricum, săracul are mai mult temei să se plângă de suferințe, poate găsi în ele chiar motive de nedreptățire. Și totuși el are mai mică vină, câtă vreme bogatul nu face decât să se învinuiască și mai mult pe sine însuși. Căci zice: "Aceasta voi face: voi strica jitnițele mele".

32. Auzindu-i cuvintele, ai crede că vrea să spună: Voi deschide hambarele, ca să intre cei care nu sunt în stare să-și potolească altfel foamea[40], să vină cei nevoiași, să intre cei săraci să-și sature pântecele. Voi strica pereții care îl opresc pe cel înfometat. De ce să ascund eu, cel căruia Dumnezeu face să-i prisosească, ceea ce i-aș dărui? De ce să închid după porți zăvorâte grânele din care Dumnezeu a umplut întinderea ogoarelor și care cresc și sporesc fără să fie păzite de nimeni?

33. Înfrântă a fost nădejdea zgârcitului, stricate sunt vechile hambare deodată cu venirea noilor recolte. "Am avut până acum mai puține și degeaba le-am păstrat tot închise. De astă dată, iată, au crescut multe. Pentru cine să strâng? În timp ce așteptam să crească prețurile, iată, am pierdut câștigurile. Pentru câte suflete sărace aș fi

40. Sf. Vasile 265 A.

putut asigura pâine anul trecut!". Mai bine ar fi spus că l-ar bucura mai mult astfel de valori, care nu se calculează în bani, ci prin dragoste. Am să urmez pilda sfântului Iosif[41], vestind iubirea de oameni și strigând cu glas mare: "Veniți, săracilor, mâncați din pâinile mele, împărtășiți-vă din ceea ce-i al tuturora, luați hrană cu toții. Belșugul celui bogat trebuie să fie belșug din destul pentru toți". Dar în loc să grăiești așa, iată ce spui tu: "Strica-voi jitnițele mele". În realitate tu le strici tocmai pe acelea din care nu se împărtășește niciun sărac năpăstuit. Jitnițele tale sunt sălașe ale nedreptății, iar nu sprijin al dragostei. Ele mai mult strică, pentru că n-au fost deprinse a zidi cu înțelepciune. Bogatul își strică și lui, întrucât el nu cunoaște deloc valorile veșnice. Propriu-zis, bogatul își strică jitnițele pentru că n-a învățat să-și împartă din grâne, ci numai să le țină încuiate.

34. Și a zis mai departe: "...și mai mari le voi zidi". Nefericitule, de ce nu împarți la săraci ceea ce cheltuiești cu stricarea jitnițelor? În timp ce te ferești de bucuria de a ferici pe cineva, mai bine ai plăti pagubele distrugerilor!

35. Și tu mai adaugi: "voi strânge acolo toate bunătățile mele și voi zice apoi sufletului meu: "Suflete, ai multe bunătăți". Zgârcenia bogatului crește totdeauna pe măsură ce-i sporesc și câștigurile, și asta pentru că pe toate le socotește că-i sunt necesare pentru trai. Belșugul e destinat să fie dreptul celor mulți, pe când uscăciunea e destinul zgârcitului. El mai mult se bucură să se umfle prețurile decât să adune rod îmbelșugat, și mai bucuros vrea să strângă la chimir decât să vândă și altora. Privește cât de mult se teme să nu crească grămada de grâne, în așa fel ca nu cumva ceea ce trece dincolo de marginea jitnițelor să încapă pe mâna săracilor, iar din prilejul fericirii unuia să ajungă și în folosul celor lipsiți! Poftește numai pentru el tot produsul ogoarelor, și asta nu pentru că ar dori să le folosească singur, ci numai ca să nu le mai aibă și alții.

36. Căci ne spune pilda: "Ai acum multe bunătăți". Zgârcitul nu cunoaște alte bunuri decât pe cele care aduc câștiguri. Aș fi și eu de părerea lui dacă adevăratele bunuri ar fi numai acelea care se cumpără cu bani. În cazul acesta, de ce faceți din bune rele, atunci când ar trebui să faceți din rele bune? Căci în Scriptură se spune: "Faceți-vă prieteni prin bogăția nedreaptă"[42]. Așadar, bune sunt cele pe care știm a le folosi bine, pe când rele, desigur, numai cele pe care nu le știm [folosi]. "Rispit-a, dat-a săracilor, dreptatea lui rămâne în veacul veacului"[43]. Ce poate fi mai bun decât aceasta? Bunătăți adevărate

41. Sf. Vasile 265 A; cf. Fac. 41, 56.
42. Luca 16, 9.
43. Ps. 111, 8; Sf. Vasile 284 B.

sunt acelea când eşti generos cu cel sărac. Prin el îţi poţi face datornic pe Dumnezeu, şi anume printr-un contract de dobândă a dragostei. Bunătate adevărată înseamnează să deschizi hambarele bunătăţii tale ca să fii pâine săracilor, viaţă nevoiaşilor, vedere orbilor, tată orfanilor.

37. "Ai multe bunătăţi strânse pentru mulţi ani", în stare să-ţi ajungă şi ţie, şi altora, ai belşug pentru toţi. Spui că vrei să strici hambarele? Am să-ţi arăt unde-ţi poţi păstra mai bine grânele, unde le poţi ascunde mai bine, încât nici furii, nici tâlharii să nu le poată găsi[44]: închide-le în inima săracilor, unde nici molie nu le poate mânca şi nici rugină nu le poate strica. Ai drept cămări pântecele flămânzilor, ai drept hambare căsuţele văduvelor, ai drept şoproane gura copiilor, ca să ţi se poată spune şi ţie: "Din gura pruncilor şi a celor ce sug ai săvârşit laudă"[45]. Acestea sunt hambarele care nu se vor goli niciodată, acestea sunt jitniţele pe care nicio rodire viitoare n-o poate strica. Căci la urma urmei ce ai să faci dacă şi la anul rodul tău va fi iarăşi mai îmbelşugat decât te-ai aştepta?[46] Va trebui ca şi atunci să strici din nou jitniţele pe care te pregăteşti acum să le lărgeşti şi va trebui să le faci mai mari. Se vede că Dumnezeu îţi dă belşug fie pentru ca să-ţi copleşească zgârcenia, fie pentru ca să ţi-o osândească, temei împotriva căruia nu vei putea afla nicio îndreptăţire. Tu însă ţii numai pentru tine şi iei numai pentru tine ceea ce Domnul a vrut să rodească în plus pentru cât mai mulţi. Căci la urma urmelor mai mult ai câştiga dacă le-ai împărţi şi altora. Rodirea belşugurilor se întoarce ca dar tocmai în folosul celor care au dat-o şi bucuria dărniciei se întoarce la cel care o ştie da! Doar de aceea spune Scriptura "semănaţi-vă fapte bune"[47]. Fii, dar, plugar al duhului, seamănă ce ştii că-ţi aduce mai mult folos. Adevăratele semănături sunt cele din inimile văduvelor[48]. Dacă ogoru-ţi rodeşte mai mult decât i-ai dat, cu atât mai mare va fi răsplata milostivirilor şi înzecită faţă de cele ce ai dat!

38. Şi apoi, nu ştii, omule, că pământul în care te-ai născut vesteşte ziua morţii, câtă vreme milostenia înlătură până şi primejdia morţii? Stau deja la poartă cei care-ţi vor cere sufletul, şi tu încă tot amâni săvârşirea de fapte bune, socotind că doar ai încă mulţi ani de trăit? "Nebunule, în această noapte voi cere de la tine sufletul

44. Cf. Matei 6, 20.
45. Ps. 8, 2.
46. Sf. Vasile 273 B.
47. Os. 10, 12; Sf. Vasile 265 C.
48. Cf. Iov 29, 13.

tău"[49]. Bine a zis: "în această noapte" se cere sufletul zgârcitului, pentru că el din întuneric a pornit și în întuneric stăruie. Pentru un om zgârcit viața întreagă e numai noapte, câtă vreme pentru cel drept ea e ziuă continuă, după cuvântul Scripturii: "Adevărat grăiesc ție: astăzi vei fi cu Mine în rai"[50]; în vreme ce "nebunul se schimbă ca luna"[51], "cei drepți vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor"[52]. Pe bună dreptate e învinuit de nebunie cel care-și pune nădejdea doar în mâncare și în băutură. De aceea și sorocul morții lor vine parcă mai degrabă, după cum s-a spus despre cei ce se fac robi gâtlejului: "Să mâncăm și să bem, că mâine vom muri"[53]. De aceea, pe bună dreptate e numit nebun cel care-și robește sufletul poftelor trupești, pentru că pune deoparte lucruri despre care habar n-are dacă i-ar mai fi de vreun folos.

39. De aceea se și pune întrebarea: "Și cele ce ai pregătit, ale cui vor fi?"[54]. De ce tot măsori zilnic și numeri și fixezi termene? De ce-ți cântărești mereu piesele de aur și măsori zilnic argintăriile? Cu cât mai bine e să fii împărțitor darnic decât paznic mereu îngrijorat! Cât de mult ai câștiga să fii numit părinte iubitor al multor orfani decât să ai nenumărate monede rânduite pentru viitor! Știm doar că banii aici rămân, câtă vreme recunoștința merge cu noi până la dreptul Judecător.

40. Dar poate că vei zice ceea ce obișnuiți să ziceți în astfel de cazuri: "nu trebuie să dăruim unuia pe care Însuși Dumnezeu l-a blestemat, anume să fie sărac". Or, aici trebuie să înțelegem că Dumnezeu nu i-a blestemat deloc pe săraci atunci când a zis: "Fericiți voi, cei săraci, că a voastră este împărăția cerurilor"[55], pentru că nu despre cel sărac, ci despre cel bogat a zis Scriptura: "blestemat este cel ce ține grâul"[56]. Și apoi, să nu întrebăm care anume ar fi cel vrednic, căci milostenia nu s-a obișnuit să fie judecată după vrednicie, ci după starea de lipsă a fiecăruia, deci să aducem puțină bucurie săracului, iar nu să întrebăm cât este el de bun. Pentru că scris este: "Fericit cel care caută la sărac și la sărman"[57]. Și cine-i cel care caută în acest chip? Cel ce pătimește împreună cu el, care îm-

49. Luca 12, 20.
50. Luca 23, 43.
51. Înț. Sir. 27, 10.
52. Matei 13, 43.
53. Is. 22, 13.
54. Luca 12, 20.
55. Luca 6, 20.
56. Pilde 11, 26.
57. Ps. 40, 1; cf. Înț. Sir. 35, 9.

brățișează și el soarta celui sărman, cel care-și dă seama că Dumnezeu este Cel care a făcut și pe sărac ca și pe bogat, care înțelege ce anume dă valoare morală roadelor sale, atunci când alege din ele o parte oarecare și pentru săraci[58]. Așadar, dacă ai din ce să faci vreun bine cuiva, atunci să nu-l amâni zicându-i: "Du-te și vino, mâine îți voi da"[59], nu pierde prilejul de a-l ajuta pe altul, căci e primejdios să amâni mântuirea cuiva, putându-se întâmpla ca, în timp ce l-ai amânat, el să moară. Mai bine să alergi înainte de a muri, pentru ca nu cumva zgârcenia să te împiedice și mâine, încât să te faci de rușine față de cele făgăduite.

41. Dar ce să zic să nu amâni binefacerea? O, dacă nu te-ai grăbi să jefuiești, să nu te aprinzi și tu de pofte, să nu schingiuiești și tu pe altul, să nu umbli după bunuri străine, să nu te obișnuiești numai cu făgăduielile, să aduci mereu alte și alte scuze și să nu te iei după acea Izabelă, care e o adevărată personificare a lăcomiei și care nu știe să scoată altceva din gură decât: "via lui Nabot Izreeliteanul pe care o dorești ți-o dau eu"[60]! Tu ești trist pentru că vrei să urmezi, chipurile, calea dreptății de a nu jefui bun străin, atunci când zici: am eu drepturile mele, legile mele. Pot fi învinuită că despoi și că smulg averea unui om sărac?, pentru atâta seamă viața tot merge mai departe!

42. Căci ce altceva se descrie în acea istorie decât lăcomia bogaților, care-i ca o vijelie amăgitoare, asemenea unui torent care târăște totul în calea lui, răpind totul, fără să țină seamă de nimic? Și nu-i vorba numai de o singură Izabelă, ci de mai multe, nu dintr-o singură vreme, ci din toate vremile.

43. Tuturor ea le spune așa cum i-a spus-o Izabela lui Ahab: "Scoală, mănâncă și fii cu voie bună, că via lui Nabot Izreeliteanul ți-o dau eu. Apoi ea a scris scrisori în numele lui Ahab, le-a pecetluit cu inelul lui și a trimis aceste scrisori la bătrânii și fruntașii din cetatea lui Nabot, care locuiau cu el acolo. În scrisori însă ea scria așa: Vestiți tuturor să postească post și puneți pe Nabot înaintea poporului. Și aduceți doi oameni netrebnici care să mărturisească împotriva lui și să spună: A hulit pe Dumnezeu și pe rege; și apoi să-l scoateți afară și să-l ucideți cu pietre"[61].

44. Cât de mult se potrivește purtarea bogaților cu a Izabelei! Ei sunt bolnavi dacă nu jefuiesc bunurile altora, nu le trebuie mâncare

---

58. Cf. Înț. Sir. 35, 9.
59. Pilde 3, 28; Sf. Vasile 273 C.
60. 3 Regi 21, 7.
61. 3 Regi. 21, 7-10.

și postesc chiar, dar nu pentru ca să-și micșoreze păcatul, ci pentru ca să mărească și mai mult vina. Îi vezi chiar venind la biserică, întrucât așa le cere doar porunca, să vină frecvent și cu smerenie, și asta pentru ca să împlinească și mai mult măsura nelegiuirii. Dar iată ce grăiește Domnul despre unii ca aceștia: "Este oare acesta un post care-Mi place, o zi în care omul își smerește sufletul său? Să-și plece capul ca o trestie sau să se culce pe sac și în cenușă, oare acesta se cheamă post, zi plăcută Domnului? Nu știți voi postul care Îmi place?, zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor. Împarte pâinea ta cu cel flămând, adăpostește-l în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l și nu te ascunde de cel de un neam cu tine. Atunci lumina ta va răsări ca zorile și tămăduirea se va grăbi. Dreptatea ta va merge înaintea ta, iar în urma ta, slava lui Dumnezeu. Atunci vei striga, și Domnul te va auzi; la strigătul tău El va zice: "Iată-Mă!"[62].

45. Auzi, așadar, bogatule, ce-ți va zice Domnul Dumnezeu! Iar tu vii la biserică nu pentru ca să te milostivești cu ceva față de cel sărac, ci doar ca să-l mai despoi și mai mult. Postești, dar nu pentru ca în schimbul cheltuielilor ce le-ai fi dat pentru petrecerile tale să se învrednicească cei lipsiți, ci pentru ca să-ți speli fața și cu prețul despoierii celor sărmani. La ce altceva îți folosește cartea ori scrierea decât pentru ca să pecetluiești și mai mult prin rânduielile lor lanțurile dreptății? N-ai auzit cuvântul de adineauri: "rupe lanțurile nedreptății, dezleagă legăturile jugului, dă drumul celor asupriți și sfărâmă jugul lor"[63]? Tu-mi pui în față textele poruncilor, câtă vreme eu îți recit cuvintele legii lui Dumnezeu. Tu te legi de cerneală, pe câtă vreme eu îți reamintesc prezicerile proorocilor în care s-a țesut Duhul lui Dumnezeu[63a]. Tu înjghebezi mărturii mincinoase, pe când eu îți aduc drept mărturie însăși conștiința ta, de a cărei judecată nu vei putea fugi și nici n-o vei putea ocoli, a cărei mărturie n-o vei putea înlătura la ziua în care va da pe față Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor. Tu zici: "strica-voi jitnițele mele", pe când Domnul îți spune că plusul care nu ar mai fi încăput în hambare trebuie socotit ca fiind al săracilor[64], pentru ca din acest plus să se bucure cei lipsiți. Tu zici: "mai mari le voi zidi și voi strânge acolo tot grâul și toate bunătățile mele", pe câtă vreme Domnul îți zice: "Împarte cu cel flămând pâinea ta". Tu zici: am să-i dau săracului casa, în schimb

62. Is. 58, 5-9.
63. Is. 58, 6.
63a. Cf. 2 Cor. 3, 3.
64. Sf. Vasile 264 A.

Domnul zice că şi pe cei nevoiaşi şi care n-au niciun adăpost să-i iei în casa ta. Cum vrei, bogatule, să te asculte Dumnezeu, câtă vreme tu crezi că pe Dumnezeu nu trebuie să-L asculţi? Se vede că cine aprobă judecata bogatului înscenează nebunii: ca şi cum ar fi, chipurile, o nedreptate a lui Dumnezeu dacă s-ar osândi cererea bogatului.

46. Scriptura ne spune: "Ai hulit pe Dumnezeu şi pe rege"[65]. Punând între cele două persoane semnul egalităţii pentru ca să arate că şi jignirea adusă aceluia e deopotrivă de grea, iar pentru ca să nu se spună că s-a folosit cuvânt jignitor la adresa bogatului, şi anume ca să nu se specifice cam ce expresie a fost folosită, se spune simplu că, în loc să-l laude pe rege, l-a hulit[66]. Se cer şi doi martori mincinoşi. De doi martori a fost învinuită şi Susana[67], după cum tot doi martori a găsit şi sinagoga când au fost aduse împotriva Mântuitorului[68] învinuirile mincinoase, aşa că şi de astă dată, tot prin mărturia a doi oameni netrebnici a fost omorât şi sărmanul Nabot. Şi atunci "l-au scos afară din cetate şi l-au bătut cu pietre şi a murit"[69]. Măcar dacă i s-ar fi îngăduit să moară printre ai săi! Bogatul pizmuieşte până şi înmormântarea săracului.

47. Dar "când a auzit că Nabot Izreeliteanul a fost ucis, Ahab şi-a rupt hainele sale, s-a îmbrăcat cu sac şi apoi s-a sculat ca să se ducă la via lui Nabot Izreeliteanul şi să o ia în stăpânire"[70]. Tot aşa se supără şi vorbesc de rău şi cei bogaţi, numai ca să facă altora rău în cazul că nu reuşesc ceea ce au dorit; în schimb, dacă [cei învinuiţi] au săvârşit deja răul, atunci simulează că le pare rău, stau trişti şi posomorâţi, dar nu atât la inimă, cât mai ales la faţă, atunci când se pornesc spre locul moşiei răpite, clipă în care pune stăpânire pe ei sentimentul nedreptăţii depline.

Despre acest lucru ne aduce aminte dreptatea dumnezeiască, atunci când îl osândeşte cu asprime pe lacom, spunându-i: "Ai ucis, şi vrei încă să intri în moştenire? Pentru aceasta, iată, în locul unde au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge şi sângele tău"[71]. O, cât de dreaptă şi cât de aspră e hotărârea de a se desfiinţa prin groaza morţii proprii însăşi cruzimea morţii pregătite altuia! Dumnezeu priveşte spre sărmanul Nabot cum stă neînmormântat şi hotă-

65. 3 Regi 21, 10.
66. Cf. 3 Regi 21, 13.
67. Cf. Sus. 27.
68. Cf. Matei 26, 60.
69. 3 Regi 21, 13.
70. 3 Regi 21, 16.
71. 3 Regi 21, 19.

răşte ca şi bogatul să zacă neîngropat şi, aşa mort, să lingă câinii trupul chinuit al nelegiuirii sale, despre care a socotit că nici la moarte nu trebuie să fie cruţat. Aşa a fost dată pe faţă cruzimea vieţii celui lacom prin stropirea plină de cruzime a rănilor în care a sfârşit leşul trupului său. În timp ce săracul Nabot a îndurat toate aceste chinuri, bogatul s-a tulburat; în schimb, când bogatul s-a prăpădit, sărmanul Nabot a fost răzbunat.

49. Dar ce altceva vrea să semnifice faptul că desfrânatele s-au scăldat în sângele lui[72] decât că regele a trăit într-un desfrâu atât de cumplit şi lăcomia lui s-a dovedit atât de nelegiuită, încât de dragul acestui dezmăţ fără capăt a poftit să răpească şi grădina de zarzavat a unui sărac, şi astfel pentru nişte legume a ajuns să ucidă şi om? De aceea, dreaptă a fost răsplata acestui lacom, dreaptă şi pedeapsa pentru lăcomia care l-a pierdut. Şi în cele din urmă şi pe Izabela au sfâşiat-o câinii[73] şi zburătoarele văzduhului, spre a se arăta că pentru ticăloşia sufletească a celui nesăţios singurul câştig este doar mormântul. Să te fereşti, aşadar, de un astfel de sfârşit, bogatule! Iar de un astfel de sfârşit te vei feri numai dacă vei fugi de astfel de nelegiuiri. Să nu fii şi tu un al doilea Ahab, încât să pofteşti avutul vecinului. Să nu te stăpânească acea nenorocită lăcomie a Izabelei, care să te mâne la fapte atât de nemernice, încât să nu-ţi poţi stăpâni poftele, ci doar să cazi pradă lor, şi care să te facă mai trist chiar atunci când nu dobândeşti ce pofteşti, iar în cele din urmă să te facă de ruşine numai pentru că eşti bogat.

50. Cei mai mulţi bogaţi sunt de părere că-s mai lipsiţi decât alţi oameni numai pentru că simt că le lipseşte ceva din cele ce au alţii. De toate duce lipsă cel ale cărui pofte nu mai au margini; în schimb, cel credincios trăieşte cu conştiinţa că toate bunurile din lume sunt ale lui. De toată lumea fuge cel a cărui conştiinţă i-a dat să înţeleagă că s-a îngrozit că lumea ar pune stăpânire pe el. Tocmai de aceea ne istoriseşte Scriptura că a zis Ahab către Ilie, parcă ar fi vorbit bogatul către cel sărac: "Şi aici m-ai aflat, duşmanule!"[74]. Vai de sărmana conştiinţă care s-a plâns că-i trădată!

51. De aceea, bine a răspuns Ilie către el: "Te-am aflat, nefericitule, căci te-ai încumetat să săvârşeşti fapte nelegiuite înaintea Domnului"[75]. Şi era Ahab rege, ba încă rege al Samariei, pe când Ilie era sărac şi ducea lipsă până şi de mâncare, neavând nici cu ce trăi de

72. Cf. 3 Regi 22, 38.
73. Cf. 4 Regi 9, 36.
74. 3 Regi 21, 20.
75. 3 Regi 21, 20.

pe o zi pe alta dacă nu l-ar fi hrănit un corb[76]. Pe de altă parte, atât era de abătută conştiinţa păcătosului, încât nu mai era în stare nici să se bucure de strălucirea puterii regale. De aceea a grăit prosteşte şi fără pic de mândrie: "M-ai aflat, duşmanule, şi aici! Şi ai surprins în mine cele ce credeam că pot fi ascunse. În faţa Ta, Doamne, se vede că nu rămâne ascuns nici cel mai tainic cuget al minţii mele, aşa că m-ai aflat şi aici, căci cunoşti toate rănile mele. De acum robia mă mănâncă". Şi de fapt păcătosul se dă pe faţă întrucât însăşi nelegiuirea lui îl trădează, pe când cel drept grăieşte: "Cu foc m-ai lămurit, dar nu s-a aflat în mine nedreptate"[77]. Când s-a ascuns, Adam a fost şi el descoperit[78], în schimb mormântul lui Moise nu-l ştie nimeni nici până azi[79]. Ahab a fost dat pe faţă, dar Ilie nu, precum spune Scriptura: cei răi "din zori mă vor căuta, şi nu mă vor afla"[80]. Şi tot aşa se spune şi despre Iisus în Evanghelie, că-L căutau şi nu-L puteau afla[81]. De altfel vina este cea care-l trădează pe vinovat. De aceea şi spune Tesviteanul: "te-am aflat pentru că te-ai încumetat să săvârşeşti fapte nelegiuite înaintea Domnului", pentru că El dă pe faţă pe cei vinovaţi de nelegiuiri, câtă vreme cei nevinovaţi nu sunt daţi în mâna duşmanilor lor. Doar bine ştim cum urmărea Saul să-l prindă pe dreptul David, dar n-a fost în stare să-l afle[82], pe când dreptul David l-a găsit pe regele Saul chiar şi când nu-l căuta[83], pentru că Domnul însuşi l-a dat în mâna lui. În general luxul e o capcană, pe când sărăcia ne face liberi.

52. Vă înrobiţi, bogaţilor, şi încă într-o robie cruntă, pentru că vă faceţi robi rătăcirii, vă daţi platnici poftelor, lăsându-vă stăpâniţi de o lăcomie care nu poate fi săturată, un fel de patimă mai năvalnică decât un torent care iese din albie şi decât un izvor care mânjeşte doar cu nămol atunci când se revarsă, care îneacă fără de niciun folos lanurile inundate. Dintr-un astfel de tablou trebuie să trageţi şi voi învăţămintele cuvenite. După cum apa izvorului, dacă acesta nu-i rânit, uşor se strică atâta timp cât apa rămâne mult timp stătută şi într-o stare de părăsire şi face un fel de cuib pentru broaşte şi nu mai e bună de băut, tot aşa şi avuţiile adunate grămadă îşi pierd cu timpul, prin neîntrebuinţare, rostul şi valoarea[84]. Să învăţăm, dar,

76. Cf. 3 Regi 17, 6.
77. Ps. 16, 3.
78. Cf. Fac. 3, 8.
79. Cf. Deut. 34, 6.
80. Pilde 1, 28.
81. Cf. Ioan 8, 21.
82. Cf. 1 Regi 24, 4; 26, 4.
83. Cf. 1 Regi 24, 5.
84. Sf. Vasile 272 B.

ceva din pilda izvorului: "focul arzător îl va stinge apa, și milostenia va curăți păcatele"[85], iar apa stătătoare curând face viermi. Comoara ta, bogatule, nu va fi statornică, așa cum nu va sta pe loc nici para focului. Ea nu-ți va fi statornică decât dacă o transformi prin milostenie. Oricât te-ai ține, bogatule, să nu uiți de foc, căci al tău e glasul celui ce strigă: "Părinte Avraame, trimite-l pe Lazăr să-și ude vârful degetului și să-mi răcorească limba"[86]. Ție-ți va fi de folos orice bine pe care l-ai făcut celui lipsit, tu ești cel ce iei dobânda pentru orice bun de care te lipsești. Din pâinea pe care ai dat-o oricărui sărac tu ești cel ce câștigi, pentru că cine miluiește pe un nevoiaș pe sine se hrănește, și roadele binefacerii tocmai în aceasta constau. Milostenia se seamănă pe pământ, dar ea rodește în ceruri, se sădește în cel sărac, dar aduce roadă înaintea lui Dumnezeu. "Să nu spui aproapelui tău: Du-te și vino, mâine îți voi da"[87]. Căci cine nu-ți îngăduie [să spui]: "mâine îți voi da", acela cum ți-ar putea îngădui să spui: nu-ți voi da? În fond, când dăruiești celui sărac nu dăruiești din al tău, ci înapoiezi ce-i al lui. Căci tu iei pe nedrept ceea ce-i comun și ce-i dat în folosința tuturor. Pământul e al tuturor, nu numai al celor bogați. Doar mai puțini sunt cei care nu se folosesc de ce-i al lor decât cei care se folosesc. Așadar, tu întorci ceea ce ești dator, nu împarți ce n-ai fi fost dator. Tocmai de aceea și zice Scriptura: "pleacă săracului urechea ta și cu blândețe răspunde-i cele de pace"[88].

54. Și atunci, pentru ce să te trufești, bogatule? De ce să zici celui sărac: să nu te atingi de mine[89]? Oare nu tot într-un pântece identic ați fost zămisliți și dintr-un pântece ați fost născuți, bogatul ca și săracul? De ce te fălești că te tragi dintr-un neam mai ales? V-ați obișnuit să puneți în lumină originea neamurilor celor bogați cum puneți în lumină și originea aleasă a câinilor voștri, așa cum clasați rasele de cai nobili și cum îl proclamați pe consul[90]. Despre unul spuneți că se trage din tatăl cutare și din mama cutare, pe când despre altul spuneți că s-a învrednicit să aibă un bunic deosebit sau că seamănă cu un străbunic și mai și. Dar lucrurile acestea nu-l înalță cu nimic pe cel de azi; pentru astfel de motive nu noblețea de sânge poate fi încununată cu lauri, ci alergarea în arenă. Or, dacă socotim noblețea cuiva după hrană, atunci vrednicia ei e mult mai

85. Înț. Sir. 3, 29.
86. Luca 16, 24.
87. Pilde 3, 28; Sf. Vasile 276 A.
88. Înț. Sir. 4, 8.
89. Sf. Vasile 276 B.
90. Sf. Vasile 285 A.

scăzută. Aşadar, să bagi de seamă, bogatule, să nu roşească în tine vredniciile strămoşilor tăi, pentru ca nu cumva să li se spună şi lor: cum de ai lăsat, cum de ţi-ai ales astfel de urmaş? Vrednicia moştenitorului nu stă nici în poadoabe de aur şi nici în haine cu porfiră şi mătase. O astfel de laudă nu revine oamenilor, ci minelor de metale, unde sunt pedepsiţi oamenii la întuneric. Cei lipsiţi scot aurul, dar el nu le revine lor. Se chinuie să-l găsească, se chinuie să afle ceea ce nu şi-au dat seama că au. Cu toate acestea, mă mir de ce voi, bogaţilor, credeţi că trebuie să vă făliţi cu acest aur, câtă vreme el e pricină mai mult de neplăceri decât de bucurii: "lemn de împiedicare este aurul şi tot cel fără de minte se va prinde în el"[91]; de aceea se spune mai departe despre bogat: "fericit bogatul care s-a aflat fără de prihană şi care după aur n-a umblat"[92] şi care nici nu şi-a pus nădejdea în comorile de bani. Dar ca şi cum un astfel de bogat n-ar putea să existe, Scriptura doreşte să ne arate şi mai departe: "Cine este acesta? Şi-l vom ferici"[93]. Căci ni s-a dat să adunăm mai mult ca ceva nou, decât să recunoaştem că aşa ceva e lucru obişnuit; pentru că dacă acest lucru s-a dovedit posibil în mijlocul bogaţilor, atunci pe bună dreptate un astfel de om e desăvârşit şi vrednic de laudă, cum zice Scriptura[94]: "Cine a fost încercat cu aurul, şi a rămas desăvârşit şi i-a fost lui spre laudă? Şi cine este acela care a putut face rău, şi n-a făcut?". În sufletul vostru, unde aurul întinde atâtea momeli primejdioase, nu dictează oare nu atât iubirea, cât mai ales pofta după putere sau după răzbunare?

56. Oare nu provoacă în voi cruzime deosebită, în loc să vă îndurereze, faptul că atunci când sunt cucerite popoarele, glasul celui sărac nu-i ascultat? De altfel, chiar dacă-l ascultă, totuşi nu ţin seama de el. Şi apoi voi, bogaţilor, nu ţineţi seama nici de perdeaua ruşinii pentru că mereu vreţi să vă faceţi mai mari hambarele, deşi nici cu ele nu ştiţi unde să vă opriţi. Voi îmbrăcaţi cu podoabe pereţii caselor, dar îi dezbrăcaţi pe semeni. Cel gol strigă în faţa casei tale, dar ţie nu-ţi pasă. Omul cel dezbrăcat strigă, dar tu eşti îngrijorat cu ce fel de marmură să-ţi îmbraci planşeul camerelor. Cel nevoiaş îţi cere bani, şi n-are cine-i da. Omul cere pâine, iar calul tău are la frâu zăbale de aur[95]. Tu te desfătezi în haine scumpe, pe când alţii n-au nici ce mânca. Ce crezi, bogatule, câtă osândă vei primi pentru asta? Poporul stă înfometat, iar tu îţi închizi hambarele. Poporul plânge,

---

91. Înţ. Sir. 31, 7.
92. Înţ. Sir. 31, 8.
93. Înţ. Sir. 31, 9.
94. Înţ. Sir. 31, 10-11.
95. Vergiliu, *Eneida* VII, 279.

iar tu întorci de pe o parte pe alta pietrele prețioase. Nenorocit este cel în puterea căruia stă scăparea de la moarte a atâtor suflete, dar de care nu se îndură! Chiar și numai o piatră prețioasă de pe inelul tău ar fi putut mântui viața unui întreg popor[96]!

57. Ascultă, bogatule, ce fel de predică ți s-ar potrivi[97]: "Am scăpat de la pieire pe cel sărman care striga după ajutor și pe orfanul fără sprijin. Binecuvântările celui ce era gata să piară veneau asupră-mi și umpleam de bucurie inima văduvei. Mă îmbrăcam întru dreptate ca într-un veșmânt și judecata mea cea dreaptă era mantia mea și turbanul meu. Eram ochii celui orb și piciorul celui șchiop; eram tatăl celor neputincioși și cercetam cu sârguință pricinile care îmi erau necunoscute". Și mai departe[98]: "Străinul nu petrecea niciodată afară; porțile mele le deschideam călătorului. Acoperit-am eu ca lumea cealaltă păcatele mele, ascunzând în sânul meu greșeala făptuită? Pentru că, adică, mă temeam de zarva cetății și mă spăimânta disprețul cetățenilor, și atunci rămâneam fără de glas și nu mă mai arătam în poartă?". Și-a adus aminte că trebuie să înapoieze fără restanță până și garanția dată cu zapis datornicului. Dar de ce să mai repet ce zice bogatul, că plângea alături de orice suferind și suspina de câte ori a văzut pe cineva ajuns la ananghie, deși simțea acest lucru mai mult în timpuri grele decât bune, și că se simțea că se vede mai mult pe el a fi lipsit decât pe alții? Dacă așa ceva spune cel care niciodată n-a fost să nu plângă când a văzut pe cineva că și-a pierdut soțul, care niciodată nu s-a așezat la masă singur, fără să-și fi împărțit pâinea cu cel orfan, pe care din fragedă tinerețe așa l-a hrănit și l-a crescut dragostea părinților încât niciodată n-a trecut nepăsător pe lângă cel gol, sau să nu fi îngropat pe cel mort, care să nu fi încălzit umerii celor goi cu blana oilor sale, căruia nu i-a plăcut nicicând să se bucure și să-l asuprească prin bogăția sa pe orfan, ori să se fi desfătat când dușmanii săi au ajuns la necaz; dacă, așadar, până și cel care a săvârșit astfel de lucruri totuși a ajuns să fie tulburat de pofta după averi; dacă dintr-atâta avere rămasă de la părinți n-a putut prezenta niciun dram de milostenie, atunci ce să se aștepte de la tine, care nici măcar atâta nu știi: cum să-ți cheltui avuția, încât duci zile de calicie până și în clipele când ai mai mult belșug, și aceasta pentru că de nimeni nu ți-e milă, pe nimeni nu ajuți?

58. Din toate acestea înțelegem așadar că ești numai paznic, iar nu stăpân peste averile tale, ca unul care-și îngroapă aurul său în

96. Sf. Vasile 292 A.
97. Iov 29, 12-16.
98. Iov 31, 32-37.

pământ, cu alte cuvinte ești numai chivernisitor al averii, iar nu stăpân absolut al ei, după cum ne spune și Scriptura că "unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta"[99]. Or, de aici înțelegem că tu ți-ai îngropat inima tocmai în aurul pe care l-ai ascuns în pământ. De aceea, vinde mai bine aurul și cumpără-ți mântuirea! Vinde pietrele prețioase și cumpără împărăția lui Dumnezeu; vinde-ți ogorul și cumpără-ți viața veșnică. Alege adevăratele comori, ca să câștigi cuvintele adevărului. Căci scris este: "dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor, și vei avea comoară în cer"[100]. Și nu te întrista când auzi astfel de cuvinte, ca să nu ți se spună și ție: "cât de greu vor intra în împărăția lui Dumnezeu cei ce au bogății!"[101]. Dimpotrivă, când citești aceste cuvinte, gândește-te că moartea te-ar putea răpi, că puterea Celui de sus te-ar putea smulge de aici, iar tu ai umblat după lucruri mărunte, în loc să fi căutat cele de preț, ai îndrăgit cele trecătoare în locul celor veșnice, comori bănești în locul comorilor cu adevărat fericite; acelea pier, pe când acestea rămân.

59. Gândește-te apoi că peste comorile pământești nu ești singur stăpân, căci stăpân peste ele sunt și viermele și rugina, care rod și banii. Pe aceștia zgârcenia ți i-a dat drept părtași; de aceea, vinde-ți comorile ca să-ți poată aduce fericirea de care vorbește Scriptura, [căci altfel]: "asupra mesei zgârcitului va cârti cetatea și mărturia răutății lui este adevărată"[102]. Datornic își face astfel pe Dumnezeu-Tatăl cel care se simte dator să-l ajute pe sărac plătind datoria ca un datornic corect față de creditorul cel bun. Își face datornic și pe Fiul, Care zice: "Flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat"[103]. Căci orice s-a dat unuia dintre cei mai mici Lui zice că I s-a dat[104].

60. Omule, se vede că nu știi cum se adună bogățiile. Dacă vrei să fii cu adevărat bogat, atunci fii sărac față de veacul acesta, ca să fii bogat înaintea lui Dumnezeu. Cel bogat în ale credinței este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în milostenii este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în nevinovăție este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în înțelepciune și bogat în știință e bogat întru Dumnezeu. Există săraci a căror adâncă sărăcie a prisosit în bogățiile

99. Matei 6, 21; Sf. Vasile 285 C.
100. Matei 19, 21; Sf. Vasile 280 B.
101. Marcu 10, 23; Sf. Vasile 288 A.
102. Înț. Sir. 31, 28.
103. Matei 25, 35-36.
104. Matei 25, 40.

nevinovăției, dar există și bogați care au sărăcit și au ajuns în lipsă. Căci nu degeaba s-a scris: "Bogatul stăpânește pe cel sărac și cel ce împrumută este slujitor celui de la care se împrumută"[105], pentru că cei bogați și îmbuibați lasă în urma lor numai deșertăciuni și răutăți, din care n-ajung să culeagă roade, ci doar spini[106]. De aceea vor și ajunge bogații să fie slugi celor săraci, încât noii robi vor cere împrumut de la noii stăpâni lucruri duhovnicești[107], așa cum a ajuns și bogatul să se roage ca săracul Lazăr să-i răcorească limba[108]. Drept aceea și ție, bogatule, ți se poate potrivi zicala aceasta, așa încât milostivește-te de cel sărac și împrumută pe Dumnezeu, cum stă scris: "Cel ce are milă de sărman împrumută Domnului"[109].

61. În schimb, ce frumos a glăsuit dreptul David în Psalmul 75, când a îndreptat împotriva asirienilor imnul său, adică împotriva duhurilor fărădelegilor, ale asirienilor celor duhovnicești[110], stăpânitori găunoși și înșelători ai acestei lumi, atunci când zice: "cunoscut este în Iudeea Dumnezeu"[111], ceea ce vrea să spună că Dumnezeu nu S-a făcut cunoscut nici între cei bogați, nici între cei de neam mare și puternic, ci S-a arătat ca atare în sufletele mulțimilor. Iar mai departe se spune așa: "în Israel mare este numele Lui"[112], dar nu între dregători și între consuli, ci în inima celui care-L vede pe Dumnezeu, și acesta este Israel, a cărui credință adâncă a putut ajunge până la cunoașterea lui Dumnezeu.

62. Căci zice mai departe: "s-a făcut în Ierusalim locul Lui și lăcașul Lui în Sion"[113], adică acolo unde simțirea pașnică a credinciosului nu se lasă tulburată de niciun val al poftelor deșarte, nu se lasă răscolită de nicio furtună a patimilor și nu se aprinde de vâlvătaia vreunei dorințe nesăbuite. Dumnezeu însuși este Cel ce iscodește și cele veșnice, și tot El locuiește în Sion, biruind toate uneltirile războirilor celor duhovnicești, tocind arcurile cu care diavolul obișnuiește să aprindă în inimile oamenilor patimi copleșitoare, aruncând asupra lor săgeți pline de foc. Dar aceste săgeți nu pot să-i facă niciun rău celui drept, pentru care Dumnezeu înseamnă lumină și care e cu atât mai străin de cei ce stau copleșiți de groaza întuneri-

---

105. Pilde 22, 7.
106. Cf. Ier. 12, 13.
107. Cf. 1 Cor. 9, 11.
108. Cf. Luca 16, 24.
109. Pilde 19, 17.
110. Cf. Efes. 6, 12.
111. Ps. 75, 1.
112. Ps. 75, 1.
113. Ps. 75, 2.

cului cu cât în sufletul lui nu s-ar putea sălăşlui nimic altceva decât lumina, încât şi pe cei puternici s-a obişnuit să-i ruşineze, – aşa cum l-a ruşinat pe Iuda cel vicelan, când acesta a încercat să taie "ca în codru cu toporul uşile locaşului Domnului"[114], atunci când diavolul a intrat în inima lui[115] –, şi prin chemarea la slujba apostoliei să intre în cortul numelui Celui fără de sfârşit. Aşa s-a năpustit el asupra uşilor ca un silnic, căutând fără ruşine să intre în chip sălbatic, câtă vreme Dumnezeu îi luminează în chip paşnic pe slujitorii Săi, voind ca prin strălucirile vredniciilor şi prin limpezimea virtuţilor lor să lumineze şi întunecimile acestei lumi. Iată dar ce putere mare au înaintea lui Dumnezeu "făcătorii de pace" şi "cei blânzi", câtă vreme cei nepricepuţi la inimă s-au tulburat mereu şi îşi sunt într-un fel ca nişte sfătuitori ai propriilor lor crize, pentru că îşi pierd echilibrul din pricina patimilor lor mistuitoare, încât par că se luptă mereu cu valurile.

63. Cine sunt aceştia, ne-a dat să înţelegem Scriptura atunci când a zis: "toţi, bărbaţii bogăţiilor"[116]. "Toţi" a zis, pe niciunul nu l-a exceptat. Şi bine i-a numit "bărbaţii bogăţiilor", nu bogăţiile bărbaţilor, anume ca să arate că nu ei sunt stăpânii bogăţiilor, ci acestea îi stăpânesc pe ei. Căci bogăţia s-ar cădea să fie a bogaţilor, iar nu bogatul al bogăţiilor. Drept aceea, oricare bărbat care nu se foloseşte de avutul său ca de bogăţia sa şi oricine ar fi cel ce n-a învăţat să miluiască pe sărac şi să împartă cu el cele ce are, acela e rob, iar nu stăpân al avuţiilor lui, pentru că le socoteşte străine, cum face o slugă, nefolosindu-se de ele ca un adevărat stăpân. Despre simţirea unui astfel de om zicem, deci, că e "bărbat al bogăţiilor", iar nu că ar fi vorba aici despre bogăţiile bărbatului. Înţelegerea bună este aceea care e folosită în sens bun[117]. Cel care nu înţelege însă, acela nici nu poate avea pretenţia că înţelegerea i-ar ajuta la ceva, ci-ţi dă impresia că a adormit tărbăcit de somn. Un astfel de bărbat îşi doarme somnul lui, adică somnul propriu[118], iar nu pe cel al lui Hristos. Şi cine nu doarme somnul lui Hristos, acela nu are nici liniştea lui Hristos, şi atunci nu se scoală nici cum Se scoală Hristos din morţi, după cum scrie: "Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"[119].

---

114. Ps. 73, 7.
115. Cf. Luca 22, 3.
116. Ps. 75, 6 (ed. 1914).
117. Cf. Ps. 110, 10.
118. Cf. Ps. 75, 5.
119. Ps. 3, 5.

64. Chiar şi în acest veac dorm cei vrednici să fie mustraţi de Domnul din cer, pentru că au încălecat nişte cai pe care nu-i pot înfrâna. Căci citim în alt loc, unde se spune despre Biserică sau despre suflet: "făcutu-m-am asemenea carelor lui Aminadab"[120]. Or, dacă sufletul e ca un "car", să bagi de seamă ca nu cumva trupul să fie cal, pe când cel care-l mână e puterea minţii care stăpâneşte trupul şi mişcările lui, ţinându-le în frâu ca pe nişte cai ai înţelepciunii. Aşadar, se poate spune că "au adormit" cei ce au îndrăgit plăcerile trupului fără să le pună nicio frână, de aceea e mai potrivit ca ei să fie numiţi cârmaci decât călăreţi sau vizitii. Căci, într-adevăr, vizitiul este cel care îşi îndeamnă caii după cum vrea, cu rânduială şi pricepere, fie încurajându-i la trap, fie strângând hăţurile la cei mai puţin dresaţi ori îndemnându-i pe cei obosiţi sau prea înceţi, îndrumându-i pe toţi după cum doreşte. De aceea, pe când a fost luat Ilie şi se ducea parcă într-o căruţă spre cer, a strigat Elisei către el: "Părinte, părinte, carul lui Israel şi caii lui!"[121], adică tu, care conduceai poporul lui Dumnezeu cu bună cârmuire a statorniciei acestora, pe bună dreptate le-ai primit alergările. Ei sunt ca şi caii care aleargă spre lucrurile dumnezeieşti, pentru că Te-au cunoscut pe Tine, Doamne, îndrumător şi stăpân al cugetelor omeneşti, şi asemenea unui bun vizitiu Te încununezi biruitor în luptă pentru răsplata cea veşnică. Şi la Proorocul Avacum se poate citi o afirmaţie asemănătoare despre un Conducător de acelaşi fel: "Tu încaleci caii Tăi şi Te sui în carele Tale de biruinţă"[122], căci Şi-a îndemnat pe apostoli trimiţâdu-i în toate părţile ca să propovăduiască Evanghelia în toată lumea. A folosit şi aici cuvântul "încaleci", ca şi când ar fi vorba de cineva care călăreşte pe cai, dar nu ca cineva care se urcă doar pe cal pur şi simplu. De fapt, şi acela încalecă pe cal, dar numai ca să-l împintenească; şi nu numai pentru ca să şadă acolo, ci pentru că fiind calul trândav şi leneş n-ar fi în stare să susţină activitatea unei minţi adormite.

65. Iar despre călăreţ am citit în alt loc: "...călăreţul cade. În ajutorul Tău nădăjduiesc, Doamne"[123]. Şi, într-adevăr, fiindcă nimeni nu-i fără cădere, chiar dacă vreun călăreţ ar cădea fiind copleşit de tot felul de patimi pământeşti, totuşi, dacă nu şi-a pierdut cu totul nădejdea ridicării din nou, cu sprijinul milostivirii dumnezeieşti el se

120. Cânt. Cânt. 6, 11 (ed. 1914).
121. 4 Regi 2, 12.
122. Avac. 3, 8.
123. Fac. 49, 17-18.

poate încă întoarce la mântuire. Dar și despre călăreț avem mărturie că se poate salva, după cuvântul spus de Moise în cântarea din cartea Ieșirii: "pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat"[124], iar în cartea Proorocului Zaharia, Domnul a grăit așa: "în ziua aceea, zice Domnul, voi lovi toți caii cu spaimă și pe călăreț cu nebunie"[125]. Și n-a vorbit aici numai de cal, ci și de călăreț, cum s-a spus în cartea Ieșirii "pe cal și pe călăreț", pentru că, dacă se întâmplă ca un călăreț să nu-și poată stăpâni calul, atunci urmează că și calul și călărețul cad în prăpastie, rostogolindu-se în primejdia fără fund din pricina iureșului nestăpânit. Și atunci, de ce vă puneți atâta încredere în cai, bogaților? Scris este: "mincinos este calul spre scăpare"[126]. De ce aplaudați atâta alergările de cai? "Unii se laudă cu căruțele lor, alții cu caii lor, iar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru. Aceștia s-au împiedicat și au căzut, dar noi ne-am sculat și ne-am îndreptat"[127]. Să nu mai nechezați atât de amarnic, bogaților, stârniți de freamătul plăcerii! Înfricoșător lucru este a cădea în mâna lui Dumnezeu, înaintea Lui nimeni nu poate sta drept, necum cel bogat, așa încât va rămâne în seama judecății celei veșnice.

66. Mai bine ar fi să vă liniștiți lăsându-vă de fărădelegi și să vă temeți de puterea lui Dumnezeu. De aceea s-a spus lui Cain, ucigașul: "Când faci bine, oare nu-ți este fața senină?"[128]. Aceasta, ca să-i arate ce se întâmplă când păcătuim. Cugetele voastre să se deschidă înaintea Domnului. Să nu ziceți: "n-am păcătuit". Vedeți cum a zis Pavel: cu toate că "nu mă știu vinovat cu nimic", totuși [a adăugat] "întru aceasta m-am îndreptat"[129]. De aceea și voi, chiar dacă nu v-ați ști întru nimic vinovați, mărturisiți-vă totuși Domnului, pentru ca să nu fiți dați pe față cu ceva mincinos. Într-adevăr, cine se mărturisește înaintea lui Dumnezeu și aduce înaintea Lui toate adâncurile conștiinței, acela va prăznui în cugetul său "nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al vicleșugului, ci cu azimele curăției și ale adevărului"[130]. De aceea zice proorocul, adresându-vi-se vouă: "faceți făgăduințe și le împliniți Domnului Dumnezeului vostru"[131], ceea ce vrea să spună: Să nu vă mai ascundeți, bogaților, căci ziua Domnului

124. Ieș. 15, 21.
125. Zah. 12, 4.
126. Ps. 32, 17.
127. Ps. 19, 8-9.
128. Fac. 4, 7.
129. 1 Cor. 4, 4.
130. 1 Cor. 5, 8.
131. Ps. 75, 11.

s-a apropiat. Rugați-vă pentru păcatele voastre, răspundeți datoriilor față de binefacerile pe care le-ați primit. De la Domnul ați primit ceea ce dăruiți, al Lui este ceea ce plătiți, după cum este scris: "de la Tine sunt toate și cele primite din mâna Ta Ți le-am dat Ție"[132], adică: Ceea ce-Mi dăruiți e dintru al Meu, Eu sunt Cel care vi le-am dat și vi le-am împărțit vouă. Bine a zis proorocul: "bunătățile mele nu-Ți trebuie"[133], de aceea îți dăruiesc din ale Tale, pentru că eu nimic nu am ce să nu fi primit de la Tine. Credința este cea care atrage darurile, smerenia, cea care dă valoare jertfelor. "Prin credință, Abel I-a adus lui Dumnezeu mai bună jertfă decât Cain"[134]. Mai mult decât jertfa lui Cain a îndrăgit Dumnezeu jertfa lui Abel, și aceasta pentru că el a avut credință mult mai puternică. Pentru că, în definitiv, de ce e mai plăcută jertfa săracului decât a celui bogat? Numai pentru că prin credință cel sărac este mai bogat decât cel bogat și prin simplitate, mult mai plin de belșug. Și dacă cel sărac duce lipsă de cele despre care s-a spus "toți împărații Îți vor aduce daruri"[134a], atunci înțelegem că Domnul Iisus nu Se bucură atât de mult de dăruitorii îmbrăcați în haine de purpură, cât mai ales de virtuțile în stare să potolească simțirile proprii și să stăpânească zburdălniciile cugetului. Drept aceea, rugați-vă, bogaților, pentru că faptele voastre sunt lipsite de vrednicie, rugați-vă pentru păcatele și pentru fărădelegile voastre și plătiți-vă din datoriile față de Domnul Dumnezeul vostru. Întoarceți-I aceste datorii prin cel sărac, plătiți-vă prin cel sărman, răscumpărați-vă prin cel aflat în nevoie, căci pe Dumnezeu nu-L puteți împăca altfel pentru fărădelegile voastre. Faceți-vi-L îndatorat pe Cel de a Cărui pedeapsă vă temeți. "Nu voi primi din casa ta viței, nici din turmele tale țapi, că ale Mele sunt toate fiarele câmpului, dobitoacele din munți și boii", zice Domnul[135]. Orice-Mi veți aduce e al Meu, zice mai departe, pentru că lumea întreagă e a Mea. De aceea nu adun ce-i al Meu, ci M-aș bucura de ceea ce sunteți în stare să dăruiți drept preț al iubirii și credinței voastre, iar nu ca preț al jertfelor voastre. Numai cât, o, omule, "jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și împlinește Celui prea înalt făgăduințele tale"[136].

68. Or, fie, dacă vrei așa, s-o luăm și pe altă cale: Întrucât s-a zis că bogații au adormit în viață ca și cum ar fi fost morți, Domnul le-a

132. 1 Par. 29, 14.
133. Ps. 15, 2.
134. Evr. 11, 4.
134a. Ps. 71, 10.
135. Ps. 49, 10-11.
136. Ps. 49, 15.

adresat mustrări aspre, înspăimântându-i cu amenințări și aducându-le aminte de atotputernicia Lui, în fața căreia bogații sunt slabi. Căci, adresându-Se tuturor, Domnul le-a vorbit așa: Doarmă bogații sau strige cât vor voi, dar "faceți făgăduințe și le împliniți Domnului Dumnezeului vostru. Toți dimprejurul Lui vor aduce daruri"[137], ceea ce însemnează: Aduceți mulțumiri și voi, săracilor, pentru că Dumnezeu ne primește orice cerere. În Dumnezeu să se îmbogățească cu toții, întru El să dea bani, să strângă comori de aur și argint. Voi însă, care n-aveți nimic altceva, rugați-vă și iarăși zic rugați-vă, pentru că numai acest lucru îl aveți, ceea ce e, de altfel, mai de preț decât aurul și decât argintul. Împliniți-vă datoriile, voi, care n-ați murit întru Domnul, cât timp sunteți încă "pe drum", pentru că cei care v-ați terminat alergarea sunteți aproape de răsplată. Pe de altă parte, cei care își închipuie că nu mai sunt pe drum din pricina bogățiilor și a puterii ne-au arătat că de multă vreme și-au primit răsplata pentru lăcomia lor. În realitate, nimeni nu se află afară, decât dacă s-a exclus din vina lui, și după cum au fost scoși Adam și Eva din rai, tot astfel nimeni nu-i scos afară decât în urma fărădelegilor lui.

69. De aceea voi, care stați încă pe aproape și mă auziți, împliniți-vă datoriile înaintea "Celui înfricoșător și Celui ce ia duhurile căpeteniilor, Celui înfricoșător împăraților pământului"[138], aceasta pentru ca bogatului să nu i se dea nicio răsplată și să nu fie înclinat spre înfumurarea celor puternici, care se vede că înțeleg greșit greutatea păcatului, întrucât fiecăruia cu cât i s-a dat mai mult, cu atât i se cere mai mult. Lui Saul, după ce a fost lipsit de întâietate, i s-a dat iarăși domnia[139], dar întrucât n-a păzit porunca Domnului, și-a pierdut nu numai domnia, ci și mințile; pe mulți din regii popoarelor i-a făcut din pricina răutății să fie robi poporului părinților noștri, și, ca să reluăm istoria amintită, a poruncit ca regele Ahab să fie omorât din pricina nerecunoștinței față de binefacerile cerești, încât sângele lui să fie lins de câini[140]. Și, într-adevăr, întrucât poftise via săracului, cu toate că era copleșit de atâtea belșuguri de putere, până la urmă el a fost adus de Dumnezeu mai prejos decât cea mai cumplită sărăcie. Nu s-a găsit nici cine să-i spele rănile, nici cine să-i îngroape cadavrul. Când a fost vorba de el, nu s-a găsit nici cea mai

137. Ps. 75, 11.
138. Ps. 75, 12.
139. Cf. 1 Regi 10, 24.
140. Cf. 3 Regi 21, 19.

mică milă din partea oamenilor, încât a ajuns să fie sfâşiat de câini. Pe bună dreptate lacomul şi-a găsit ciocli vrednici de înmormântare.

70. În legătură cu această întâmplare, se ridică întrebarea despre care citim că Domnul i-a pus-o lui Ilie: "Vezi cum s-a smerit Ahab înaintea Mea? Fiindcă s-a smerit înaintea Mea, de aceea nu voi aduce necazurile peste casa lui"[141], ceea ce vrea să ne dea să înțelegem câtă valoare are înaintea lui Dumnezeu părerea de rău. Căci fiind adânc tulburat în fața lui Dumnezeu (de moartea lui Nabot), "când a auzit Ahab toate cuvintele acestea a început să plângă, şi-a rupt hainele sale, s-a îmbrăcat peste trupul lui cu sac, a postit şi a dormit în sac şi a umblat trist"[142], acestea ca şi cum şi pe Dumnezeu L-ar fi cuprins mila de el şi i-ar fi schimbat pedeapsa. Dar fie că părerea lui de rău n-a fost sinceră şi n-a înduplecat pe Domnul cel milostiv, fie că n-a fost bine spus cuvântul proorocului, în realitate Ahab a fost totuşi înfrânt şi a fost ucis. Dar gândeşte-te că a avut-o de soție pe Izabela, de ale cărei sfaturi s-a lăsat stăpânit, căci îi sucea mintea cum voia; aşa, din cauza marilor ei nelegiuiri, a ajuns el atât de urgisit. De aceea, chiar dacă el şi-a manifestat părerea de rău, totuşi despre Dumnezeu nu putem crede că ar fi schimbător, din clipa în care, netinând seama de mărturisirea făcută, n-a găsit de bine să acorde păcătosului ceea ce făgăduise. Dar mai bine să scoți altă învățătură de aici, şi anume că Domnul Şi-a ținut linia hotărârii Sale, dar că atunci când a fost vorba să-i acorde lui Ahab ajutorul Său dumnezeiesc, atunci El n-a mai făcut-o, căci regele Siriei a pornit cu război asupra aceluia, l-a biruit, şi încă tocmai lângă via pe care o răpise. Aşa încât nemaiputându-se mişca, a fost scos din domnie şi ceea ce a fost proorocit prin cuvântul Domnului nu numai că s-a împlinit cu Ahab, ci a şi fost biruit prin aceea că el însuşi şi-a înarmat ticăloşia sa ca pe un adevărat duşman, care apoi l-a răpus. Şi ştim că pe bună dreptate i se atrăsese atenția de către proorocul, care i-a spus: "să bagi de seamă ce ai de făcut"[143]; fusese înştiințat, zic, cum că ajutorul darului ceresc va fi dat regelui Siriei, atunci când a spus: "Dumnezeul lui Israel este Dumnezeul munților"[144], dar nu a pomenit de Baal; de aceea zic "au fost ei mai tari decât noi", dar "să scoți pe fiecare rege de la locul lui şi să-l înlocuieşti cu căpeteniile din ţinuturi", ceea ce a adus putere şi întărire regelui israelit.

141. 3 Regi 21, 29.
142. 3 Regi. 21, 27.
143. 3 Regi 20, 22.
144. 3 Regi 20, 23-24.

Așadar la prima ciocnire a biruit ca să-l poată urmări pe dușman, iar la cea de a doua a biruit atunci când, fiind luat rob, a trebuit să renunțe la domnie. Felul cum a ajuns să biruiască reiese din proorocia făcută în favoarea sa unuia dintre fiii proorocilor, atunci când i-a spus: "Bate-mă, dar acesta nu s-a învoit să-l bată. Atunci i-a zis: Pentru că nu asculți de glasul Domnului, iată, când vei pleca de lângă mine te va ucide un leu. Și plecând omul acela de la el, l-a întâlnit un leu și l-a ucis pe dânsul"[145]. Iar după aceea un alt prooroc a stat înaintea regelui lui Israel și i-a zis: "Așa zice Domnul: Pentru că ai dat drumul din mâinile tale unui om blestemat de Mine, sufletul tău va fi în locul sufletului lui și poporul tău, în locul poporului lui"[146].

E, așadar, limpede din aceste proorociri că Domnul Își ține făgăduințele, chiar și față de cei nevrednici, dar că pe cei nelegiuiți fie că îi pedepsește pentru nebunia lor, fie că-i osândește pentru altă nelegiuire a lor, chiar și atunci când ei ar fi scăpat pentru un timp din cursa înșelăciunii lor. De aceea, așa ni se cade să ne purtăm, ca prin fapte bune să ne arătăm vrednici de a ne împărtăși de făgăduințele lui Dumnezeu Celui Atotputernic.

145. 3 Regi 20, 35-36.
146. 3 Regi 20, 42.

DESPRE BINEFACERILE MORȚII

INTRODUCERE

Tratatul acesta are o structură cu totul diferită de a celorlalte. La prima vedere s-ar părea că el n-ar avea nicio legătură cu celelalte scrieri ale Sfântului Ambrozie. Și totuși, chiar de la început suntem făcuți atenți că "întrucât în cartea precedentă (Despre Isaac și despre suflet) *am amintit în treacăt despre suflet, considerăm că ne este mai ușoară acum calea ca să ajungem la o oarecare concluzie cu privire la binele morții". În argumentarea sa, Sf. Ambrozie continuă: "Dacă moartea ar însemna o pierdere pentru suflet, atunci poate c-am socoti-o o nenorocire; dacă însă nu stingherește întru nimic sufletul, atunci implicit ea nu reprezintă un rău".*

Ne putem întreba: De unde va fi preluat Sfântul Ambrozie astfel de idei prin care să aducă morții elogii atât de luminoase? Credem că nu suntem prea departe de adevăr dacă răspundem că între izvoarele de care s-a folosit amintim în primul rând așa numitele cărți sapiențiale și profetice, cum e cazul cu scrierea apocrifă Ezdra IV, *din care se fac, spre sfârșitul scrierii, mai multe citări, potrivit cărora omul care printr-o cugetare sănătoasă ajunge să-și stăpânească patimile va reuși să-și câștige pentru vecie o fericire netrecătoare, chiar dacă, în trup fiind, ajunge să treacă prin grele încercări.*

*După ce arată prin multe exemple că e "mai măreț lucru să mori pentru Hristos decât să domnești în lumea pământească" (8), autorul îl îndeamnă pe cititor la cugetări de genul acesta: "Să moară sufletul meu moartea drepților" (Num. 23, 10) și să dorim zilnic să purtăm în trup "omorârea lui Iisus" (2 Cor. 4, 10). "Să facem din sufletul nostru o grădină împodobită cu florile virtuților, ceea ce va însemna o grădină a minții" (19), căci să nu se uite, spune autorul, că "*Banchetul *lui Platon tot din Biblie (21) și-a luat modelul". După părerea lui Ezdra IV "nu moartea e înfricoșătoare, ci gândul pe care ni l-am făcut despre moarte" (31). "Pentru cei drepți moartea e liman al liniștii, în schimb pentru vinovați ea e un naufragiu" (33). În ultimele pagini autorul cărții* Ezdra IV *devine vizionar și profetic. Bucuria sufletelor drepte, zice el, va trece prin șapte trepte diferite: 1) că au biruit trupul și farmecele lui; 2) că au ajuns să guste liniștea deplină; 3) că au scăpat de frica judecății; 4) că au ajuns să priceapă cât de*

adânc e înțelesul odihnei de veci; 5) că au scăpat din temnița trupului; 6) că drepții vor ajunge să strălucească asemenea soarelui, 7) și că tresaltă la gândul că vor vedea fața Domnului. Să nu uităm că această scriere apocrifă a circulat în vechime alături de Păstorul *lui Herma, fiind citată de Clement Alexandrinul, de Sf. Irineu, de Origen, de Eusebiu de Cezareea, de Sf. Ioan Gură de Aur, de Teodoret și de alți scriitori bisericești. Vechile traduceri slavone, cum a fost cazul cu Biblia tipărită la Osrog în 1581 și retipărită la Moscova în 1663, cuprindeau textul cărții Ezdra IV între cărțile Sfintei Scripturi, dar între traducerile latinești și în edițiile grecești ea nu mai figura.*

Sfântul Ambrozie știe să exprime cu nerv și cu claritate atât adevărurile morale, care predomină în cea mai mare parte din operele sale, cât și pe cele apologetice, dogmatice, juridice și de altă natură. Iată, de pildă, ce spune paragraful 51 al acestei scrieri: "Cine a spus cel dintâi descoperirea acestor adevăruri? Ezdra sau Platon? Sfântul Pavel a urmat cuvintele lui Ezdra, nu pe ale lui Platon. Ezdra a arătat cel dintâi că drepții vor fi împreună cu Hristos, împreună cu sfinții. După el și marele Socrate spune că se grăbește spre zeii săi, spre oamenii aceia foarte buni. Prin urmare, nouă ne aparțin cele cuprinse în cărțile filosofilor". "Pentru aceasta avem ca mărturie autoritatea învățăturii dumnezeiești: Moise și Ilie au apărut alături de Hristos, Avraam a găzduit alți Doi alături de Dumnezeu, Iacob a văzut cetatea lui Dumnezeu, Daniel a spus că în cer drepții strălucesc ca soarele și stelele".

Într-o efuziune de mărturisiri și de rugăciuni, încălzite de evocarea cuvintelor biblice, autorul încheie declarând: "Să-L căutăm, dar, și noi pe Domnul, îmbrățișându-I picioarele, și să I ne închinăm, ca să ne zică și nouă: Nu vă temeți!, adică nu vă temeți de relele acestui veac, nu vă temeți de nedreptățile acestei lumi, nu vă temeți de valurile patimilor trupești". Și încheie cu cuvântul Evanghelistului: "Tot ce vine de la Mine nu va vedea moartea în veac".

***Data** compunerii poate fi anul 388, când a avut loc ultima încleștare sângeroasă provocată de răscoala lui Maxim, care știm că și-a găsit moartea în iulie-august 388 la Aquileea.*

DESPRE BINEFACERILE MORȚII

I. 1. Întrucât în cartea precedentă[1] am amintit în treacăt despre suflet, considerăm că ne este mai ușoară calea să ajungem la o oarecare concluzie cu privire la binele morții.

Dacă moartea ar însemna o pierdere pentru suflet, atunci poate că am socoti-o o nenorocire; dacă însă nu stingherește întru nimic sufletul, atunci implicit ea nu reprezintă un rău. Or, dacă ea nu constituie un rău, este desigur un bine, fiindcă numai ceea ce este vicios constituie un rău, iar ceea ce este lipsit de viciu este ceva bun; de aceea cele bune sunt contrarii relelor, iar relele, contrarii celor bune.

La fel, este nevinovăție unde nu există intenție de vătămare; și e numit vinovat cine nu e nevinovat, îndurător, cine iartă, pe câtă vreme neîndurător este cel care nu e în stare să ierte și să se poată îndupleca. S-ar putea însă obiecta: "Ce poate fi mai contrar vieții decât moartea? Și dacă viața este considerată un bine, atunci cum să nu fie socotită moartea un rău?".

Să analizăm, prin urmare, ce e viața, precum și ce este moartea.

Viața înseamnă să te bucuri de darul de a respira; *moartea*, a fi privat de acest dar.

Darul acesta de a respira este considerat de cei mai mulți printre bunuri. Viața înseamnă deci să te bucuri de bunuri, moartea, dimpotrivă, a fi despuiat de bunuri. Scriptura, atunci când zice: "Iată, ți-am pus înainte viața și moartea, binele și răul"[2], ar numi viața un bine, iar moartea un rău, considerându-l pe primul drept însușire a

---

1. E vorba despre tratatul *De Isaac et de anima*, în care s-a discutat despre superioritatea bunurilor spirituale față de cele materiale și pământești.

2. Deut. 30, 15.

vieții, iar pe al doilea, contrariul ei. În sfârșit, ca să folosim tot un exemplu din Sfânta Scriptură, omul a fost așezat în rai, îngăduindu-i-se să mănânce din pomul vieții și din ceilalți pomi ai raiului, dar din pomul în care se găsea cunoștința binelui și răului să nu mănânce, căci în ziua în care va mânca, cu moarte va muri[3]. El însă nu a respectat porunca și nu s-a mai bucurat de rod, ci, izgonit fiind din rai, a gustat moartea. Așadar moartea este un rău, căci este dată ca preț al condamnării.

Există însă trei feluri de moarte. Cea dintâi este moartea cauzată de păcat. Despre aceasta stă scris: "Sufletul care păcătuiește, acela va muri"[4]. Cea de a doua este moartea mistică, prin care murim păcatului și trăim pentru Dumnezeu. Despre această moarte spune și Apostolul: "Deci ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez"[5]. Al treilea fel de moarte este aceea prin care împlinim cursul și îndatorirea acestei vieți, adică separarea sufletului de trup[6].

Observăm, prin urmare, că numai un singur fel de moarte este rea: dacă murim din cauza păcatelor. A doua moarte este bună, fiindcă cel care a murit astfel s-a curățit de păcat. A treia moarte stă la mijloc: celor drepți le pare bună, iar celor mai mulți, înfricoșătoare; deși ea pe toți îi eliberează, pe puțini îi încântă. Dar aceasta nu este o vină a morții, ci a slăbiciunii noastre, care suntem înlănțuiți de plăcerile trupului și de desfătarea vieții acesteia și de aceea ne înspăimântăm că terminăm poteca aceasta, în care este mai multă amărăciune decât plăcere. Oare nu erau bărbați sfinți și înțelepți cei care suspinau că-i prea lungă durata călătoriei acesteia, socotind că este mai bine "a te despărți de trup și a fi împreună cu Hristos"[7], ba chiar blestemau ziua nașterii lor, precum spune cineva[8]: "Piară ziua în care m-am născut"?

4. Într-adevăr, cum se face că ne desfătează prea mult viața aceasta, așa plină de necazuri și de griji cum este, în care nenumărate sunt nedreptățile, multe durerile și nesfârșite lacrimile celor co-

---

3. Cf. Fac. 2, 16-17.

4. Iez. 18, 4.

5. Rom. 6, 4.

6. Ambrozie reproduce aproape textual acest pasaj despre cele trei feluri de moarte după Origen, *Convorbiri cu Heraclid* 25. Ambrozie o reproduce și în comentariul la Luca, VII, Migne P.L. 15, 1796-1797.

7. Filip. 1, 23.

8. Iov 3, 3.

pleșiți de dureri și – precum spune Ecclesiastul[9] – unde "nu e cine să-i mângâie"?

Tocmai de aceea Ecclesiastul fericește mai mult pe cei repauzați decât pe cei în viață, atunci când zice: "Și i-am fericit pe cei morți în vremuri străvechi... cel care nu a văzut acest rău"[10], iar în alt loc[11] același Ecclesiast a afirmat că mai fericit decât omul care trăiește mult e fătul pe care l-a lepădat mama sa înainte de a-l fi născut, pentru că n-a văzut relele ce se petrec în lumea aceasta și n-a venit în întunericul acesta și n-a trăit în deșertăciunea veacului; de aceea, odihnă va avea mai curând cine n-a venit în această viață decât cel ce a venit. Căci ce fericire are în viața aceasta omul care trăiește în umbră și nu-și poate realiza dorințele?

Iar dacă e plin de bogății, își pierde binefacerea liniștii, fiindcă e silit să păzească ceea ce a adunat cu o lăcomie vrednică de milă, astfel încât stăpânirea unor bunuri care nu-i vor putea fi de folos este și mai de plâns decât să te chinuiască paza unor bunuri a căror prisosință nu-ți este de niciun folos.

5. Prin urmare, dacă viața e plină de povară, sfârșitul ei este fără îndoială o ușurare. Ușurarea reprezintă, la rândul său, un bine; moartea pune capăt tuturor relelor, așadar moartea este un bine.

Nu altfel s-a bucurat Simeon, căruia i se vestise că "nu va vedea moartea până nu-L va vedea pe Hristosul Domnului"[12]. Și când părinții L-au adus în templu, L-a primit în brațele sale și a zis: "Acum slobozește pe robul Tău în pace"[13], ca și cum s-ar fi simțit reținut în viața aceasta de o anumită obligație, nu de bunăvoia lui. Așa a cerut să fie slobozit, ca și cum se grăbea să scape din niște lanțuri spre libertate.

De fapt, există un fel de lanțuri ale trupului acestuia; și, ceea ce este mai grav, lanțuri ale ispitelor, care ne leagă și ne țin strânși într-o nedreaptă robie din pricina unui fel de legi a păcatului.

De altfel, în însuși actul morții vedem cum sufletul celui ce pleacă se eliberează încet-încet din lanțurile cărnii și cum, prin gura întredeschisă, el își ia zborul. de parcă ar fi scăpat din închisoarea strâmtă a trupului acestuia.

De altmineri, chiar dreptul David se grăbea să iasă din acest loc al călătoriei zicând: "Străin sunt eu la Tine pe pământ și călător, ca

9. Eccl. 4, 1.
10. Eccl. 4, 2-3.
11. Cf. Eccl. 6, 3-5.
12. Luca 2, 26.
13. Luca 2, 28 și 29.

toți părinții mei"[14]; de aceea, asemenea unui călător, se grăbea spre acea patrie comună tuturor sfinților, rugându-se, pentru vina acestei zăboviri, să i se ierte păcatele înainte de a pleca din viață.

Căci cine nu va primi aici iertarea păcatelor acolo n-o va avea. Și n-o va avea cine nu va putea ajunge la viața veșnică, fiindcă viața veșnică presupune iertarea păcatelor. Iată de ce spune psalmistul: "Lasă-mă, să mă odihnesc mai înainte de a mă duce și de a numai fi"[15].

6. Și atunci, de ce dorim atât de mult viața aceasta de pe pământ, în care, cu cât cineva a trăit mai multă vreme, cu atât este apăsat de o povară mai mare? Însuși Domnul spune: "Ajunge zilei răutatea ei"[16]. Iar Iacov a zis: "Zilele celor o sută treizeci de ani pe care îi am au fost foarte puține și rele"[17], nu fiindcă zilele ar fi rele, ci fiindcă prin adăugarea zilelor se înmulțesc răutățile noastre.

7. Într-adevăr, nu trece o singură zi fără ca noi să nu păcătuim. De aceea minunat spune Apostolul: "Căci mie a viețui este Hristos, și a muri este câștig"[18], referindu-se întâi la obligația pe care ne-o cere viața, apoi la folosul morții. Căci în cele din urmă, Hristos este viața noastră. Lui se cade să-I slujim, Lui se cade să I se dea ascultare în propovăduirea Evangheliei de către sfinții Săi. De aceea și Simeon, care-L aștepta pe Hristos, a spus: "acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne"[19].

Hristos este, într-adevăr, Stăpânul nostru, de aceea noi nu putem nesocoti nici disprețui ceea ce El poruncește.

Câtor oameni nu le poruncește vreun împărat din lumea aceasta să trăiască în locuri îndepărtate, fie în semn de onoare, fie în vederea unei sarcini oarecare! Oare pleacă de acolo careva din ei fără cosimțământul împăratului? Or, cu cât e mai măreț să ascultăm de legile dumnezeiești decât de cele omenești!

Pentru Sfântul Apostol deci "a viețui este Hristos, și a muri este câștig"[20]. Căci, ca un rob, el nu se împotrivește de a rămâne în viață, dar, ca un înțelept, el preferă totuși câștigul morții. Și, într-adevăr, e un câștig că ai scăpat de înmulțirea păcatului; câștig că ai fugit de mai rele și ai trecut la mai bune.

Și a adăugat: "Să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos e cu mult mai bine pentru mine; pe de altă parte este mai de

14. Ps. 38, 17.
15. Ps. 38, 18.
16. Matei 6, 34.
17. Fac. 47, 9.
18. Filip. 1, 21.
19. Luca 2, 29.
20. Filip. 1, 21.

folos pentru voi să mai zăbovesc încă în trup"[21]. Primul e mai bine, al doilea, mai de folos. Mai de folos pentru roadele lucrării Domnului; mai bine pentru harul și unirea cu Hristos.

III.8. Așadar, întrucât Apostolul ne-a învățat că cel ce se va elibera din acest trup (desigur, dacă va fi vrednic) va fi împreună cu Hristos, să vedem ce e moartea și ce e viața.

Am aflat deci, din învățătura Scripturii, că moartea este eliberarea sufletului de trup și un fel de plecare din această înlănțuire a sufletului și trupului. De aceea și David spune: "Rupt-ai lanțurile mele; Ție Îți voi aduce jertfă de laudă"[22]. Că este vorba de lanțurile vieții acesteia, adică ale împreunării noastre, care constă din suflet și trup, ne învață versetul anterior al aceluiași psalm: "Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui"[23]. Și, de aceea, ca proroc, prevăzând că va fi împreună cu sfinții și cu cei care, în evlavia lor, și-au odihnit sufletele în Hristos, se bucură, deoarece și el s-a dăruit pe sine cu credință pentru poporul lui Dumnezeu, atunci când s-a împotrivit lui Goliat[24] într-o luptă neobișnuită și când, singur, a pus capăt primejdiei și batjocurii obștești, sau când era pregătit să moară[25] pentru a îmblânzi mânia Domnului, sau când s-a oferit[26], drept ispășire, pedepsei dumnezeiești pentru izbăvirea poporului în suferință. Căci el știa că e mai măreț a muri pentru Hristos decât a domni în lumea aceasta. Într-adevăr, ce e mai presus decât să devii jertfa lui Hristos?

De aceea, cu toate că deseori citim că au fost aduse de el jertfe Domnului, în locul acesta totuși el a adăugat: "Ție Îți voi aduce jertfă de laudă"[27]. Nu zice "Îți aduc jertfă", ci "Îți voi aduce", arătând că atunci este desăvârșit acel sacrificiu, când cineva stă înaintea Domnului eliberat de lanțurile acestui trup și se oferă ca jertfă de laudă. Aceasta fiindcă înaintea morții nicio laudă nu este deplină și nimeni, cât timp trăiește, nu poate fi preamărit printr-o laudă desăvârșită, deoarece faptele lui viitoare sunt nesigure.

Moartea este, prin urmare, despărțirea sufletului de trup. De altfel, și la Sfântul Apostol am văzut că scrie: "A mă despărți de trup și a fi împreună cu Hristos e cu mult mai bine"[28]. Dar ce altceva face

21. Filip. 1, 23, 24.
22. Ps. 115, 7 și 8.
23. Ps. 115, 6.
24. Cf. 1 Regi 17, 40 și urm.
25. Cf. 2 Regi 12, 13.
26. Cf. 2 Regi 24, 17.
27. Ps. 115, 8.
28. Filip. 1, 23.

această despărțire decât că trupul este dezlegat și se odihnește, iar sufletul se întoarce în liniștea sa și este liber și că, dacă este credincios, va fi împreună cu Hristos?

9. Ce alt scop urmăresc așadar drepții, în viața acesta, decât să se dezbare de pornirile rele ale acestui trup, care ne leagă asemenea unor lanțuri? Ce altceva fac ei decât să lupte să se smulgă din aceste lucrări păgubitoare, să renunțe la plăceri și la desfrâu, să fugă de flăcările poftelor? Nu înfățișează, oare, chipul morții acela care, trăind în viața aceasta, e în stare să viețuiască în așa fel, încât pentru el să fie moarte toate farmecele trupului și el însuși să fie ca un mort pentru toate poftele și ispitele acestei lumi?

Un astfel de mort era Pavel atunci când zicea: "Căci lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume!"[29]. Apoi, ca să știm că există o moarte în viața aceasta – și anume o moarte bună –, ne îndeamnă ca prin Iisus să purtăm în trupul nostru mersul spre moarte[30]; căci cine va avea în sine moartea, prin Iisus, acela va avea în trupul său și viața prin Iisus[31].

Facă-și deci curs în noi moartea, pentru ca să vină la rând și viața! Dar o viață bună după moarte, adică o viață bună după biruință, o viață bună după terminarea luptei, ca legea trupului să nu mai poată birui legea minții[32]; să nu mai existe pentru noi nicio luptă a morții cu trupul, ci să se împlinească în trupul nostru biruința asupra morții.

În felul acesta nici eu însumi nu știu dacă nu cumva moartea aceasta are mai mare preț decât viața.

Sunt înclinat s-o cred, datorită autorității Sfântului Apostol care spune: "Astfel că în noi lucrează moartea, iar în voi, viața"[33]. Doamne, cum a putut pune temelie moartea unuia singur! De aceea, pe cei ce ne încredem în viața de aici ne și învață că o astfel de moarte trebuie să dorim, ca moartea lui Hristos să strălucească în trupul nostru, și acea moarte fericită – prin care omul cel din afară se trece, pentru a se înnoi cel dinlăuntru –, și sălașul nostru pământesc să se destrame, pentru ca să ni se pregătească cel ceresc.

Așadar, cel ce se smulge din legătura cărnii acesteia prefigurează într-un fel moartea, slobozindu-se din acele lanțuri despre care Domnul ne vorbește prin Isaia: "Rupeți lanțurile nedreptății, dezle-

29. Gal. 6, 14.
30. Cf. 2 Cor. 4, 10.
31. Cf. 2 Cor. 4, 12; Schenkl (*op. cit.*, p. 710) afirmă că această idee a preluat-o de la Sf. Ambrozie însuși Fer. Augustin, *Contra duas epist. Pelag.*, IV, 11, 31.
32. Cf. Rom. 7, 23.
33. 2 Cor. 4, 12.

gați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor"[34].

10. Imită moartea cel ce se dezbară de plăcere, care se ridică și se înalță deasupra desfătărilor pământene și se așază în acel locaș ceresc în care se găsea Pavel cât timp încă trăia; altfel nu ar fi zis: "Căci cetățenia noastră este în ceruri"[35], lucru care se poate referi în egală măsură atât la reprezentarea anticipată a răsplății, cât și la meditarea asupra ei. Căci gândul lui era numai acolo; acolo era toată viața sufletului său, de acolo îi venea înțelepciunea, care nu-l mai lăsa să se mărginească doar la îngustimea acestei vieți trupești.

Și, într-adevăr, înțelept e cel care caută să cunoască adevărul cel dumnezeiesc! Își eliberează sufletul de trup și refuză conviețuirea cu el, când e preocupat de acea cunoaștere a adevărului, care dorește să i se arate parcă neacoperită și dezvăluită, și caută să scape de orice ispite și înfumurări ale trupului. Căci cu mâinile acestea sau cu ochii și urechile noastre nu putem cuprinde acel adevăr ultim, fiindcă cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veșnice.

Într-adevăr, adeseori ne înșelăm în ceea ce vedem, încât cele mai multe le vedem altfel decât sunt. Tot așa ne înșală deseori și auzul. De aceea, să privim nu cele ce se văd, ci cele ce nu se văd, dacă nu vrem să ne înșelăm. Dar când anume nu se înșală sufletul nostru și când se apropie el de tronul Adevărului dacă nu atunci când se desparte de trupul acesta și nu mai este înșelat și amăgit de el?

Căci el e amăgit și când privește cu ochii și când aude cu urechile. De aceea, să nu umble nici numai după una, nici numai după alta, precum exclamă și Apostolul: "Nu lua, nu gusta și nu te atinge de niciun lucru pieritor!"[36].

Și într-adevăr, cele spre îngrijirea trupului sunt sortite pieirii. De aceea, ca să arate că nu prin măgulirea trupului, ci prin înălțarea sufletului și prin smerenia cugetului a găsit adevărul, Sf. Pavel a adăugat: "Căci cetățenia noastră este în ceruri"[37].

Acolo, prin urmare, să caute sufletul ce este adevărat, ce este și rămâne ca atare; să se reculeagă, să-și concentreze tot noianul puterii sale, să nu se bazeze și să nu se încreadă în alții, ci să se cunoască și să se înțeleagă pe sine însuși și să ia aminte că trebuie urmat ceea ce îi pare a constitui adevărul. În schimb, ceea ce îi pare

---

34. Is. 58, 6.
35. Filip. 3, 20.
36. Col. 2, 21.
37. Filip. 3, 20.

că e de ales pentru încântarea trupului, aceea să știe că e fals; să fugă și să se dea înapoi de la aceasta, pentru că e învăluit mai mult în înșelăciune.

11. Pe bună dreptate deci Sfântul Pavel a disprețuit și a pus puțin preț pe trup, numindu-l "trupul morții"[38].

Într-adevăr, putut-a vedea cineva cu ochii strălucirea virtuților? Putut-a cuprinde cu mâinile dreptatea? A putut pătrunde cineva cu privirile ochilor înțelepciunea? Iată de ce când meditäm la ceva, dorim să nu ne tulbure nimeni, vrem să nu facă nimeni zgomot la urechile noastre; și suntem cu mintea atât de încordată, încât, în general, nu vedem cele din jurul nostru. Mai mult, noaptea ne este inima mai deschisă și mai limpede, atunci cumpănind mai bine cele ce preocupă mintea noastră! De aceea și proorocul spune: "De cele ce ziceți în inimile voastre și întru așternuturile voastre, să vă căiți"[39]. Adeseori unii închid chiar ochii când se silesc să scoată la lumină o cugetare profundă, ferindu-se de piedicile puse de ochi. Adesea căutăm cu tot dinadinsul să fim doar singuri, pentru ca nicio șoaptă să nu ajungă la urechile noastre pe nicio cale, să nu ne sustragă mintea în timp ce e atentă la cugetare și s-o abată de la adevăr și concentrare.

12. Căci, într-adevăr, multe griji ne produce nevolnicia acestui trup, creându-ne multe obligații care împiedică vigoarea minții și-i sustrag încordarea! De aceea bine spune dreptul Iov: "Adu-Ți aminte, Doamne, că din pământ ne-ai făcut!"[40].

Prin urmare, dacă trupul este lut, el ne întinează și de bună seamă nu ne curățește, ci ne pângărește sufletul cu păcatul neînfrânării. Cum zice același Iov: "Îmbrăcatu-m-ai, Doamne, în piele și în carne, țesutu-m-ai din oase și din vine"[41].

E legat, așadar, și e țintuit sufletul nostru de vinele trupului acestuia, de aceea uneori devine țeapăn și deseori se lasă ușor înduplecat. Și tot Iov a mai adăugat:"De greșeala mea nu mă dezvinovățești. Vai mie dacă sunt vinovat! Și dacă sunt drept, nu cutez să ridic capul, ca unul ce sunt sătul de ocară și sunt apăsat de necazuri!"[42].

Nu este oare viața aceasta plină de curse? Printre curse umblăm, în mijlocul celor mai mari ispite trăim.

38. Rom. 7, 24.
39. Ps. 4, 4.
40. Iov 10, 9.
41. Iov 10, 11.
42. Iov 10, 14-15.

Și tot el [Iov] a spus mai sus: "Oare omul pe pământ nu este ca într-o slujbă ostășească?"[43]. Bine a adăugat "pe pământ", fiindcă viața omului se prelungește și în cer. "Zilele lui – adaugă Iov – sunt ca zilele unui simbriaș", zile de trudă și de osteneală, mai fără de temei decât basmele; ca o corabie ce alunecă și se clatină de vorbe, petrece în case de pământ; viața însăși e din pământ; nicio hotărâre în opinii, nicio statornicie. În timpul zilei dorește să fie noapte; noaptea îi pare rău că nu e zi; înainte de mâncare, gemete; în timpul mesei, plânsete, lacrimi, dureri, teamă, griji; nicio clipă fără tulburări, trudă fără întrerupere, ură fără margini și, mai ales, nesuferita pornire a mâniei. Cei mai mulți își doresc moartea care nu vine, iar dacă le-a sunat ceasul, sunt fericiți, fiindcă numai moartea aduce liniște omului.

IV.13. Dar, va zice cineva, Scriptura spune că "nu Dumnezeu a făcut moartea"[44]. Viața se desfășura în rai și acolo era "pomul vieții"[45] și "viața era lumina oamenilor". Prin urmare moartea este un rău care s-a furișat și s-a strecurat pe neașteptate.

Cum poate fi însă moartea un rău dacă, după cum susțin păgânii, ea este lipsită de simțire sau – dacă, după cum spune Apostolul – câștigul ei este Hristos, cu Care a fi e cu mult mai bine[46]? Cum poate fi moartea un rău dacă după moarte nu există niciun fel de simțire? Căci unde nu există simțire, acolo nu există nici amărăciunea nedreptății, de vreme ce și conștiința ei este un simțământ.

Sau – deoarece există după moarte simțire – există, implicit, viață după moarte, iar morții îi supraviețuiește sufletul, care simte și trăiește.

Mai departe: Dacă viața și sufletul durează și după moarte, atunci durează și binele, care nu se nimicește prin moarte, ci, dimpotrivă, sporește; și sufletul nu e ținut pe loc de nicio opreliște a morții, ci crește mai deplin, fiindcă împlinește cele ce-i sunt proprii, fără nicio participare a trupului, care reprezintă pentru suflet mai degrabă o povară decât un ajutor.

Așadar, ce rău poate fi pentru suflet dacă și-a păzit curățenia și a respectat învățătura virtuților? Dacă însă nu le-a respectat, nu moartea constituie rău, ci viața, fiindcă n-a existat o viață adevărată. Și apoi, ce preț are o viață plină de patimi și de păcate?

În cazul acesta, de ce să osândim moartea, care pe de o parte face mai de preț valoarea vieții, iar pe de altă parte pune capăt durerii și chinului?

43. Iov 7, 1.
44. Înț. Sol. 1, 13.
45. Fac. 2, 9.
46. Cf. Filip. 1, 21 și 23.

Aşadar moartea e folositoare atât pentru că ne împărtăşeşte fericirea liniştii, cât şi pentru că ocoleşte orice alt rău posibil.

14. Şi acum să mai judecăm încă un lucru: Dacă de multe ori viaţa ne este povară, în schimb moartea ne e scăpare; dacă viaţa e suferinţă, moartea e leacul ei. Iar dacă după moarte există judecată, implicit există şi viaţă după moarte. Prin urmare, viaţa aceasta nu este bună, sau, dacă viaţa de aici este bună, cum să nu fie bună moartea, de vreme ce în această situaţie nu rămâne nicio urmă de teamă faţă de judecata cea înfricoşătoare?

Dar, chiar dacă viaţa de pe pământ ar fi o fericire, prin ce anume este ea bună? Prin credinţă, fără îndoială, şi prin fapte bune. Şi nu drept urmare a faptului că sufletul convieţuieşte cu trupul este bună viaţa, ci deoarece, cu ajutorul credinţei, omul înlătură ceea ce reprezintă pentru sine un rău şi câştigă, în schimb, ceea ce reprezintă un bun al morţii, aşa încât săvârşeşte ceea ce ţine de suflet mai degrabă decât ceea ce decurge din convieţuirea şi legătura cu trupul.

Iar dacă viaţa este bună – viaţa care este oglinda sufletului separat de trup – şi dacă sufletul este bun – cel care se înalţă şi se smulge din convieţuirea cu trupul –, implicit moartea, care desparte şi eliberează sufletul de unirea cu această carne, este un bine.

15. Aşadar moartea e în toate cazurile un bine, atât pentru că destramă două contrarii, ca să nu mai lupte între ele, cât şi pentru că e un fel de liman al acelora care, izbiţi de valurile uriaşe ale vieţii acesteia, găsesc adăpostul unei odihne trainice, precum şi fiindcă nu creează o stare mai rea, ci păstrează starea pe care a găsit-o în fiecare din noi, pentru judecata viitoare, şi, fiindcă prin însăşi liniştea sa ne face bine, scade revolta faţă de cele prezente şi ne împacă prin nădejdea în cele viitoare.

Să mai adăugăm dar că zadarnic se tem unii oameni de moarte închipuindu-şi că prin aceasta trăiesc sfârşitul fiinţei lor. Căci dacă ne amintim că nu Dumnezeu este cel care a adus moartea, ci că omul a alunecat în ticăloşia încălcării poruncii şi în înşelăciune, fapt pentru care Dumnezeu a luat hotărârea ca ceea ce e pământ să se întoarcă iarăşi în pământ[47], atunci vom ajunge la concluzia că moartea este urmarea păcatului, pentru ca nu cumva, cu înmulţirea zilelor noastre, să crească şi fărădelegea noastră. A îngăduit, prin urmare, Domnul să se strecoare moartea pentru ca fărădelegea să înceteze; dar pentru ca prin moarte să nu se pună capăt firii noastre, a fost dată învierea morţilor, pentru ca, prin moarte, să piară vina,

47. Cf. Fac. 3, 19.

iar prin înviere, să se inveșnicească firea noastră. Iată de ce această moarte este o trecere a tuturor oamenilor.

Datoria noastră este să facem cu înțelepciune trecerea de la stricăciune la nestricăciune[48], de la moarte la nemurire, de la tulburări la liniște.

Moartea să nu ne înspăimânte, așadar, ci să ne bucure binefacerile unei treceri bune. Căci ce e moartea dacă nu îngroparea patimilor și cultivarea virtuților? Iată de ce se spune în Scriptură: "să moară sufletul meu moartea drepților"[49], adică să termine cu viața pământeană, pentru a scăpa de răutăți, să-și însușească harul drepților, care poartă în trupul și sufletul lor "omorârea lui Hristos"[50]. "Omorârea lui Hristos înseamnă îndepărtarea de păcat, nimicirea fărădelegilor, uitarea greșelii, câștigarea harurilor". În sfârșit, ce putem spune mai deplin despre binefacerile morții decât că moartea este cea care a răscumpărat lumea?

V.16. Dar să vorbim acum despre moartea căreia îi suntem supuși cu toții.

De ce să ne temem de ea, câtă vreme ea nu face rău sufletului? Căci stă scris: "Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă"[51].

Într-adevăr, prin această moarte, sufletul se eliberează când se desparte de conviețuirea cu trupul și se dezbracă de învelișurile tulburării.

De aceea și noi, cât suntem încă în trup, imitând acest fel de moarte, să ne înălțăm sufletul din încăperea sa de carne și să-l ridicăm ca dintr-un mormânt. Să ne desfacem de legătura cu cele ale trupului; să părăsim toate cele pământești, pentru ca atunci când va veni dușmanul[52], să nu găsească în noi nimic ce-i aparține. Să tindem spre ceea ce e veșnic; să ne luăm zborul spre ceea ce e sfânt, cu aripile iubirii de-aproapele și cu vâsla dragostei față de Dumnezeu. Să ne ridicăm de aici, adică din cele pământești și lumești, căci Domnul a zis: "Sculați-vă, să mergem de aici"[53], îndemnând pe fiecare să se ridice din țărână, să-și înalțe sufletul care zace la pământ, să-l îndrepte spre înălțimi, să-și îndemne vulturul, acel vultur despre care s-a zis: "Înnoi-se-vor tinerețile tale ca ale vulturului"[54], fiind vorba de suflet.

48. Cf. 1 Cor. 15, 42.
49. Num. 23, 10.
50. 2 Cor. 4, 10.
51. Matei 10, 28.
52. Cf. Ioan 14, 30.
53. Ioan 14, 31.
54. Ps. 102, 5.

Sufletul nostru să caute, așadar, aidoma vulturului, culmile; să zboare deasupra norilor, să strălucească în veșminte reînnoite, să-și îndrepte spre cer zborurile, unde nu poate întâlni capcane. Căci pasărea care coboară din înalt sau care nu se poate ridica în înalt e prinsă deseori în laț, ori e amăgită cu clei[55], ori cade în alte curse înșelătoare.

Tot așa și sufletul nostru să se ferească de a coborî spre cele lumești. Laț este aurul, clei este argintul, înlănțuire, averea, piroane sunt plăcerile trupului. Cât timp dorim aurul, suntem ca sugrumați; cât timp căutăm argintul, rămânem prinși în cleiul acestuia; cât timp alergăm după avere, suntem ca încătușați.

De ce să căutăm câștigul pieritor, în paguba sufletului atât de prețios? Cât de puțin preț are pentru tine lumea întreagă față de pierderea unui singur suflet reiese din vorba Scripturii: "Ce folosește omului dacă va câștiga lumea toată, dar își va pierde sufletul său?"[56].

Sau: "Ce vei da în schimb pentru sufletul tău?". El nu poate fi răscumpărat nici cu aur, nici cu argint, dimpotrivă, prin aur se pierde. Chiar și frumusețea femeii numai atâta timp îl ține înlănțuit, cât timp îl ispitește. Ca un piron e pofta. Un alt piron e tristețea, un altul, mânia. Piroane sunt toate patimile care străpung ca și cu un țăruș sufletul nostru; îl pironesc de trupul nostru și-l leagă de mădularele acestuia.

17. Să fugim, așadar, de relele acestea și să ne înălțăm sufletul spre chipul și spre asemănarea cu Dumnezeu. În fuga de rele constă asemănarea cu Dumnezeu, iar chipul lui Dumnezeu se câștigă prin virtuți. Iată de ce Creatorul, ca și cum ne-ar fi zugrăvit, ne-a zugrăvit prin culorile virtuților, după cum i-a zis Ierusalimului: "Iată, în palmele Mele am zidurile tale, ele sunt în toată vremea înaintea Mea"[57].

Să nu ștergem cu pensula nepăsării zugrăvelile bolților sufletului nostru! A zis "ți-am zugrăvit zidurile", fiindcă prin ziduri îl putem opri de la atac pe dușman.

18. Sufletul își are zidurile sale, din care se înalță și despre care zice: "Eu sunt cetate întărită, eu sunt cetate împresurată"[58]. Prin zidurile acestea este întărit; prin ele se apără când e împresurat.

---

55. Verg., *Georg.* I, 135.
56. Luca 9, 25.
57. Is. 49, 16.
58. Is. 27, 3.

Și sufletul e, cu adevărat, zidul care e construit în fața taberei. De aceea, tot sufletul spune și în Cântarea Cântărilor; "Zid sunt eu și sânii-mi sunt turnuri"[59].

Bun este zidul pe care l-a clădit Dumnezeu în noi, precum El însuși spune: "Te-am însemnat în palmele Mele; zidurile tale sunt totdeauna înaintea ochilor Mei"[60].

Bun este sufletul care Îl are ca supraveghetor pe Dumnezeu și se găsește în mâinile Lui, cum e și sufletul proorocului, care-și încredințează duhul în mâinile Domnului și care în toată vremea este în fața lui Dumnezeu, "căci ochii Domnului sunt pururea spre cei drepți"[61], precum și sufletul însuși zice: "în ochii lui eu am aflat pacea"[62].

Bune turnuri veghează sufletul care are și cuvânt ca să tălmăcească, dar și rânduială în cele morale. De aceea sufletul care are harul bogățiilor cerești este asemenea miresei care pătrunde în grădini și, găsind acolo pe mirele său șezând și vorbind cu prietenii, îi spune: "O, tu, ce-n grădini sălășluiești, auzit fă-mi glasul tău"[63]. Și apoi îmi zice mie, nu prietenilor: "Fugi, iubitul meu!"[64]; dorește ca mirele să fugă, fiindcă de acum și ea poate urma pe cel ce fuge de cele pământești. Și cere să fie asemenea puiului de căprioară care scapă din capcană; căci și sufletul dorește să fugă și să se înalțe deasupra lumii.

19. De aici a purces și Platon când și-a plăsmuit cunoscuta grădină[65]. Într-un loc a numit-o grădina lui Jupiter, în altul, grădina minții; căci el a spus că Jupiter este și zeul, și mintea întregului univers. În această grădină spune că a intrat sufletul – pe care Platon îl numește Afrodita – ca să se sature din abundența și bogăția grădinii, în care se afla Porus plin de băutură, care turna nectar. Așadar Platon a imaginat aceasta după Cartea Cântărilor, pentru că sufletul, unit fiind cu Dumnezeu, a pătruns în grădina minții, în care se află belșug de variate virtuți și florile convorbirilor.

Cine însă nu-și dă seama că Platon s-a gândit că din acea grădină – despre care citim în Cartea Facerii[66] că avea "pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului" și ceilalți pomi – trebuie luată mulțimea

59. Cânt. Cânt. 8, 10.

60. Is. 49, 16.

61. Ps. 33, 14.

62. Cânt. Cânt. 8, 10.

63. Cânt. Cânt. 8, 13; a se vedea aceeași idee dezvoltată la Ambrozie în *Coment. la Cânt. Cânt.* VIII, 28; Migne P.L. 15, 2058.

64. Cânt. Cânt. 8, 14; și în *Coment. la Cânt. Cânt.* VIII, 23; Migne P.L. 15, 2057.

65. Platon, *Banchetul* 203b; în trad. rom. C. Papacostea (București, 1968) p. 284-285.

66. Fac. 2, 9.

virtuților și plantată în grădina minții? Această grădină Solomon a numit-o în Cântarea Cântărilor grădina sufletului sau sufletul însuși; căci stă scris: "Grădină încuiată ești, sora mea, mireasa mea; grădină încuiată, izvor pecetluit, vlăstarele tale, în paradis"[67]. Iar mai jos, sufletul zice: "Scoală, vânt de miazănoapte, vino, vânt de miazăzi, suflați prin grădina mea și miresmele-i stârniți; iar iubitul meu să vină, în grădina sa să intre"[68].

Cât de frumoasă e exprimarea aceasta, anume că sufletul împodobit cu florile virtuților e ca o grădină sau că ea cuprinde paradisul care dă vlăstar!

În această grădină ne invită cuvântul lui Dumnezeu să intrăm, pentru ca sufletul, stropit de ploaia cuvântului ceresc și de bogățiile lui, să rodească.

Cuvântul lui Dumnezeu se hrănește însă cu virtuțile sufletului și de câte ori îl găsește supus lui și îmbelșugat îi culege roadele și se bucură de ele. Iar când a coborât Cuvântul lui Dumnezeu în suflet, atunci din el se revarsă toate miresmele vorbelor sănătoase, iar aromele binemirositoare ale diferitelor haruri se răspândesc în lung și în lat.

20. De aceea spune Mirele – Mirele sufletului este Dumnezeu-Cuvântul, cu Care sufletul este unit ca printr-o puternică legătură a căsătoriei –: "Venit-am în grădina mea, sora mea, mireasa mea! Strâns-am miruri aromate, miere am mâncat din faguri, vin și lapte am băut. Mâncați și beți, prieteni, fiți beți (de dragoste), iubiții mei! De dormit, dormeam, dar inima-mi veghea"[69].

Să vedem din ce fel de fructe și mâncăruri Se ospătează Dumnezeu și de cine anume Se bucură.

Se bucură de cel ce fuge de păcat, de cel ce nu vrea să știe de greșeli și care-și înmormântează și pune capăt nedreptăților sale. Căci mirurile închipuiesc îngroparea morților. De acum păcatele sunt moarte și nu mai pot avea farmec în fața vieții. Rănile rămase în urma păcatelor sunt stropite cu balsamurile vorbei dumnezeiești și cu hrana mai consistentă decât pâinea, a cuvântului, și sunt îngrijite cu vorbirea mai blândă decât mierea.

Că este așa hrana pe care o dau cuvintele ne-o arată și Solomon, când zice, cu alt prilej: "Faguri de miere sunt cuvintele bune"[70].

67. Cânt. Cânt. 4, 12-13.
68. Cânt. Cânt. 4, 16.
69. Cânt. Cânt. 5, 1 și urm.
70. Pilde 16, 24.

În acea grădină sunt, așadar, cuvinte bune: unul, fiindcă ține în frâu greșeala; altul, pentru că alungă nedreptatea, iar altul, pentru că face să moară trufia și o îngroapă, aș zice, când cineva, smuls din rău, fuge de la rătăcirile ei.

Există și un cuvânt mai puternic, care întărește inima omului prin hrana cerească și vârtoasă a Scripturii. Există, de asemenea, cuvântul convingător, dulce ca mierea și totuși în stare să zguduie cugetul păcătosului prin însăși blândețea lui. Există apoi cuvântul cu un suflu mai fierbinte, care îmbată ca vinul și umple de bucurie inima omului.

Există și cuvântul ca laptele, curat și strălucitor.

Din aceste soiuri de hrană a vorbelor dulci și folositoare îndeamnă Mirele pe prietenii Săi să se ospăteze. Iar prieteni Îi sunt cei care-L urmează și iau parte la ospățul Lui. Sufletul, hrănit cu această mâncare și băutură – căci "fiecare bea apa din vasele sale și din izvoarele fântânilor sale"[71] – și îmbătat, stătea adormit față de cele lumești, veghea însă pentru Dumnezeu; și de aceea, după cum ne arată cele ce urmează, Dumnezeu-Cuvântul îi cerea să-I deschidă poarta, pentru ca, prin intrarea Lui, să-l fericească pe deplin.

21. De aici i-a luat, așadar, Platon[72] pe participanții la Banchetul său. De aici, din vinul și din mierea profetică, a luat el nectarul acela; de aici, somnul acela; de aici, acea viață veșnică, din care, a zis el, că se ospătează zeii săi, fiindcă Hristos este Viața[73].

De aceea e plin și pântecele sufletului lui de izvoarele cuvintelor bune, care s-au și revărsat peste el, dar tot de aceea sufletul se eliberează ridicându-se din jugul dinainte și pășind pe urmele Cuvântului celui dumnezeiesc[74].

VI.22. Există însă și stăpâniri ale văzduhului și puteri ale lumii care caută ori să ne azvârle din cetățuia sufletului, ori, când pășim pe calea dreaptă, să ne împiedice, ori, când tindem spre înălțimi, să ne oprească și să ne recheme la cele pământești.

Dar cu atât mai mult să ne îndeptăm mintea spre cele cerești, urmând cuvântul lui Dumnezeu. Acele stăpâniri îți dau din plin cele lumești, ca să-ți tulbure mintea cu ele. Tocmai atunci mai ales, suflete, îndreaptă-ți pașii spre Hristos! Aruncă la o parte pofta după aur, după argint, după averea vecinului, pentru ca nu cumva, de dragul câștigării acesteia, să-ți scuzi absența de la cina aceluia care

71. Pilde 5, 15.
72. *Banchetul* 203 B (aceeași ediție, p. 284-285).
73. Cf. Ioan 14, 6.
74. Cf. Ioan 7, 38; Verg., *Ecl.* 1, 40.

te-a invitat la ospățul Cuvântului; tu nu căuta să te îndreptățești[75], ci îmbracă-te în haina de nuntă și ia parte la ospățul acelui împărat, ca nu cumva împăratul care te-a chemat, când te vei scuza – ocupat fiind cu cele lumești[76] –, să invite pe alții, și tu să fii alungat.

Puterile lumești te ispitesc și cu dorința de onoruri, ca să te înalți ca Adam și, voind să egalezi pe Dumnezeu printr-o putere asemănătoare, să-l disprețuiești poruncile dumnezeiești și să începi să pierzi cele ce aveai; căci "de la cel ce nu are se va lua și ce are"[77].

23. De câte ori în timpul rugăciunii, prin care ne apropiem cel mai mult de Dumnezeu, nu se năpustesc asupra noastră gânduri pline de necuviință sau ticăloșie, ca să ne abată de la zelul rugăciunii! De câte ori nu caută vrăjmașul să strecoare în inima noastră simțiri în stare să ne întoarcă de la hotărârea spre sfințenie și de la intențiile pioase! De câte ori nu aprinde în noi patimile trupești! De câte ori nu ne face să privim cu ochi pătimași pe desfrânată, ca, prin ei, să ispitească sufletul curat al celui drept și să-l lovească apoi, pe nepregătite, cu neașteptata săgeată a iubirii! De câte ori nu strecoară în mintea ta un cuvânt necuviincios și cugete ascunse în mintea ta! Despre aceasta, legea îți spune: "Păzește-te să nu intre în inima ta gândul nelegiuit"[78], iar Iisus ți-ar putea zice: "Pentru ce cugeți cele rele în inima ta?"[79].

De cumva ai din belșug aur și argint și roade bogate de pe moșiile tale și onoruri pământești, să nu zici: "Puterea mea și tăria mâinii mele mi-au adus bogăția aceasta"[80] și să uiți pe Domnul Dumnezeul tău!

24. Iată dar de câte se simte tras în jos sufletul care dorește să se înalțe! Tu însă luptă împotriva lor ca un bun ostaș al lui Iisus Hristos și, disprețuind cele de jos, uitând cele pământene, îndreaptă-te spre cele cerești și veșnice. Înalță-ți sufletul, ca să nu ți-l prindă momeala capcanelor!

Plăcerile lumii sunt un fel de momeli; și, ceea ce e mai rău: momeli ale relelor, momeli ale ispitelor.

În timp ce cauți desfătarea, cazi în capcane; căci "ochiul desfrânatei este capcană pentru îndrăgostit"[81]. Așadar, ochiul desfrânatei e o capcană; capcană este însăși vorba desfrânatei, care farmecă

75. Cf. Matei 22, 11 și 12.
76. Cf. Luca 14, 18.
77. Matei 13, 12.
78. Deut. 15, 9.
79. Matei 9, 4.
80. Deut. 8, 17 și urm.
81. Pilde 6, 25.

pentru moment simțurile tale și după aceea le tulbură cu amărăciunea conștiinței căzute în păcat. Capcană este posesia plină de farmec a ceea ce nu-ți aparține. Întregul drum al vieții acesteia este plin de curse. De aceea dreptul spune: "În calea aceasta în care am umblat, ascuns-au cursă mie"[82]. În calea aceasta – zice – au ascuns; de aceea, tu umblă în acea cale care zice: "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața"[83], pentru ca să zici: "Sufletul meu l-a întors, povățuitu-m-a pe căile dreptății, pentru numele Lui"[84].

25. Moarte să fie, așadar, pentru noi plăcerile lumii acesteia, moartă să fie pentru noi înțelepciunea cărnii acesteia, care este vrăjmașă lui Dumnezeu[85].

Lui Hristos singur să-I închinăm sufletul nostru, ca fiecare să poată spune: "Oare nu lui Dumnezeu Îi este supus sufletul meu?"[86]. Nu vieții acesteia, nu lumii acesteia a spus că-i este supus.

Lucrul acesta nu-l poate spune bogătașul, nu-l poate spune zgârcitul, ci îl spune omul drept și cumpătat. Căci zgârcitul zice: "Suflete, ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani; odihnește-te, mănâncă, bea și veselește-te"[87], fiindcă sufletul lui este supus lăcomiei trupești, pe când sufletul celui drept se folosește de trup ca de o unealtă sau ca de un instrument muzical; asemenea unui artist strălucit, sufletul conduce trupul ascultător încotro vrea, plăsmuiește din el chipul pe care l-a ales și face să răsune în el melodia virtuților pe care le-a dorit; o dată intonațiile curăției, altă dată ale stăpânirii de sine, cântecul sobrietății, dulceața deplinătății, suavitatea fecioriei, seriozitatea văduviei.

Din când în când totuși cântărețul suferă alături de instrumentul său; de aceea trebuie să intonezi ce e demn, pentru ca demnă să fie și suferința ta.

La fel, adeseori, și cel ce vede are de suferit din cauza celor ce vede; iar cel ce aude, de la cele auzite. De aceea și Scriptura zice: "Ochii tăi să privească drept înainte"[88], iar mai jos: "Să nu ieși din minți pentru o femeie străină"[89]. Nu te uita în ochii fetișcanei, nu da ascultare vorbelor desfrânatei!

82. Ps. 141, 3.
83. Ioan 14, 6.
84. Ps. 22, 3.
85. Cf. Rom. 8, 6.
86. Ps. 61, 1.
87. Luca 12, 19.
88. Pilde 4, 25.
89. Pilde 5, 20.

VII.26. Dar de ce vorbesc numai despre cursele din afară? De propriile noastre curse trebuie să ne ferim. Chiar și în trupul acesta al nostru ne sunt puse din plin capcane, pe care trebuie să le ocolim. Să nu dăm crezare trupului, să nu amestecăm cu el sufletul! "Cu prietenul – zice – unește inima ta, nu cu dușmanul"[90].

Or, să știi că trupul nu-ți este prieten, pentru că se împotrivește minții tale, căci datorită lui există dușmănii, neînțelegeri, tulburări și discuții.

Nu-ți uni cu el sufletul tău, ca să nu le pierzi pe amândouă. Căci, dacă se unește, carnea – care este inferioară – poate deveni mai puternică decât sufletul, care îi este superior, fiindcă sufletul transmite corpului viața, iar carnea îi transmite sufletului moartea. Se tulbură, prin urmare, felul de a acționa al amândurora; se tulbură aproape până și firea amândurora. Așadar sufletul își însușește lipsa de sensibilitate a corpului mort, iar corpul se folosește de toate calitățile sufletului.

Și ca nu cumva să se creadă că sufletul, fiindcă este răspândit în corp, se și confundă cu el, ne va servi spre exemplificare însușirea pe care o are lumina: și lumina se răspândește într-un anumit loc de pe pământ, dar nu se confundă cu el. Așadar, să nu fie confundată activitatea a două firi diferite, ci sufletul să sălășluiască în trup pentru a-i da viață, pentru a-l conduce, pentru a-l lumina.

27. Totuși nu am putea spune că sufletul nu suferă împreună cu corpul său.

Într-adevăr, și el se întristează, precum spune Iisus: "Întristat e sufletul Meu până la moarte"[91], exprimând în sine durere de om; iar în altă parte: "Sufletul Meu e tulburat"[92].

La fel suferă cântărețul în melodiile sale, prin gest și emoție, la sunetul flautului, al chitarei sau al organului; e mai trist în melodiile triste, e mai vesel în cele vesele; mai înflăcărat în melodiile mai vioaie; în sfârșit, mai duios și mai blând în cele mai duioase, astfel că el este acela care dă tonurile cântecelor sale și le nuanțează oarecum simțirile.

Și sufletul care este cumpătat – precum cântărețul din liră scoate, ca să zic așa, doar cu vârful degetelor tonuri armonioase din coarde – așa atinge pasiunile cărnii acesteia, încât realizează tonalitatea armonioasă și în deplin acord între caracter și virtuți, având

90. Înț. Sir. 6, 13.
91. Matei 26, 38.
92. Ioan 12, 27.

grijă ca în toate gândurile, în toate acțiunile, hotărârile și faptele lor, să fie deplină armonie.

Așadar, sufletul este cel care se folosește de trup. De aceea cel dintâi este la conducere, pe când celălalt execută; unul e ceea ce suntem; celălalt, ceea ce este al nostru. Dacă iubește cineva frumusețea sufletului nostru, acela pe noi ne iubește. În schimb cine iubește frumusețea trupească, acela nu iubește pe om în sine, ci iubește numai frumusețea cărnii care, însă, curând se ofilește și piere.

28. De acea, fii asemenea celui despre care a zis proorocul că "nu a luat în deșert sufletul său"[93]. Ca să ne referim numai la neajunsurile vieții acesteia, cel preocupat numai de cele lumești și de cele trupești își închină sufletul numai deșertăciunii. Zilnic ne trezim pentru mâncare și pentru băutură și nimeni nu se satură încât să nu mai flămânzească sau să nu mai înseteze după puțin timp. Zilnic alergăm după câștig și nu se pune nicio măsură lăcomiei. "Nu se va sătura, zice Ecclesiastul, ochiul de câte vede și urechea nu se va umple de câte aude"[94]. Cine iubește argintul nu se va sătura niciodată de argint. Fără sfârșit e truda noastră, și cu cât e mai multă, cu atât e mai fără de folos. Zilnic dorim să știm lucruri noi; și ce e știința însăși dacă nu încercare de a scăpa de durerea zilnică? Toate câte sunt au fost de mai înainte și "nu este nimic nou sub soare"[95], ci "toate sunt deșertăciune... Drept aceea am urât viața", a zis Ecclesiastul[96].

Cel ce a urât viața, în mod implicit a preamărit moartea. În sfârșit, el a fericit mai mult pe morți decât pe cei ce trăiesc și a judecat că e fericit cel ce încă n-a venit în lumea aceasta și nu a îndurat truda lui zadarnică[97]. "M-am silit – zice el – și inima mea a cercetat, ca să înțeleg la cei necredincioși veselia, să cunosc și să cercetez înțelepciunea și buna chibzuială și să cunosc prin cel necredincios veselia și supărarea și greșeala și rătăcirea, și le găsesc mai amare decât moartea"[98] –, nu că moartea ar fi amară, ci fiindcă e amară pentru cel necredincios. Și totuși viața acestuia este mai amară decât moartea; e un mai mare rău a trăi pentru păcat decât să mori în păcat; căci păcatul necredinciosului crește cât timp acela trăiește, pe când dacă moare, încetează să mai păcătuiască.

---

93. Ps. 23, 4.
94. Eccl. 1, 8.
95. Eccl. 1, 9.
96. Eccl. 2, 17.
97. Cf. Eccl. 4, 2 și 3.
98. Eccl. 7, 25 și urm.

29. Cei mai mulţi se bucură de iertarea greşelilor lor. Dacă au de gând să se îndrepte, e bine; dacă însă vor stărui în ele, e un lucru prostesc, fiindcă le-ar fi cu mult mai de folos osândirea, ca să nu mărească numărul păcatelor; minunată este părerea Apostolului când spune, relativ la aceasta, că nu numai cei ce săvârşesc fărădelegi sunt vrednici de moarte, ci şi cei care le încuviinţează[99]. Dar tot el spune mai departe[100] că şi cei ce osândesc la alţii fapte pe care ei, la rândul lor, le săvârşesc, sunt de neiertat, ca unii care sunt osândiţi de propria lor judecată; căci atunci când îi condamnă pe alţii, se condamnă pe ei înşişi.

Aceştia însă, fiindcă pentru moment par scutiţi de pedepse şi în afara culpei, nu trebuie să se amăgească, deoarece au de ispăşit înlăuntrul lor pedepse mai grele şi au judecători nevăzuţi de alţii; ei îndreaptă împotriva lor înşişi sentinţa mai necruţătoare a conştiinţei, când se pronunţă asupra păcatelor altora.

Dar, zice Apostolul[101], vai, omule!, nu dispreţui comorile bunătăţii şi răbdării lui Dumnezeu! Căci bunătatea Lui este cea care te cheamă la îndreptare, pe când învârtoşarea din cauza căreia stărui cu încăpăţânare în rătăcire măreşte asprimea judecăţii ce va să fie, încât vei primi plată vrednică de fărădelegile tale.

30. Moartea, aşadar, nu e un rău. De fapt nici la cei care trăiesc nu există moarte, nici la cei plecaţi dintre noi: la unii nu există fiindcă trăiesc încă, pe când ceilalţi au trecut dincolo. Prin urmare, moartea nu e amară nici pentru cei care nu o cunosc încă, prin însuşi faptul că nu o cunosc, nici pentru cei care de acum nu mai simt nimic trupeşte, iar, în ce priveşte sufletul, ei s-au eliberat.

VIII.31. Iar dacă moartea e socotită înfricoşătoare de către cei vii, nu moartea în sine e înspăimântătoare, ci ideea despre moarte, pe care şi-o face fiecare potrivit cu firea sa, sau de care se îngrozeşte din cauza conştiinţei sale[102]. Să învinuiască deci, fiecare, rana cugetului său, nu cruzimea morţii. În realitate, pentru cei drepţi moartea este un liman al liniştii; pentru cei vinovaţi apare ca un naufragiu. Fără îndoială, pentru cei care sunt apăsaţi de teama morţii, chinuitor nu este faptul că mori, ci apăsător e să trăieşti sub groaza morţii. Deci, nu moartea este apăsătoare, ci teama de moarte.

Teama se datorează însă unei păreri care provine din slăbiciunea noastră potrivnică adevărului; căci pe adevăr se bazează puterea, pe

99. Cf. Rom. 1, 32.
100. Cf. Rom. 2, 1 şi 3.
101. Cf. Rom. 2, 4 şi urm.
102. Idee asemănătoare în *Manualul* lui Epictet (cap. 5), trad. rom. D. Burtea, Bucureşti, 1977, p. 7.

părere, doar slăbiciunea. Părerea însă în niciun caz nu este un rod al morții, ci al vieții, prin urmare se constată că acel lucru apăsător aparține mai degrabă vieții. E limpede deci că teama de moarte nu trebuie pusă pe seama morții, ci a vieții. Nu avem, prin urmare, de ce să ne temem de moarte dacă viața noastră n-a comis nimic de care să se teamă. Oamenii cu minte se tem, de fapt, de pedepsele pentru greșeli; greșelile însă nu sunt fapte ale morților, ci ale celor vii. Viața, așadar, ne aparține nouă; modul de a trăi stă în puterea noastră, pe când moartea nu ne aparține; ea este, de fapt, separarea sufletului de trup; sufletul se eliberează, trupul se descompune. Sufletul, care se eliberează, se bucură; corpul, care se descompune în pământul din care e făcut, nu simte nimic. Ceea ce nu simte nimic nu are niciun raport cu noi.

32. Totuși, dacă am admite că moartea e un rău, de ce tinerii nu se tem că devin bătrâni și nu se tem de vârsta apropiată de moarte? Și de ce o așteaptă mai cu răbdare cine piere de o moarte la care te poți gândi decât cel care e lovit pe neașteptate?

Celor care consideră moartea un rău, socot că le-ar fi potrivit răspunsul că prin viață se face trecerea spre moarte, dar că prin moarte se face reîntoarcerea la viață, căci, într-adevăr, numai cei ce au murit pot învia. Neînțelepții se îngrozesc însă de moarte ca de cel mai mare dintre rele; înțelepții, dimpotrivă, o doresc ca pe o odihnă după multă trudă și ca pe un sfârșit al relelor.

33. Din două motive se tem de moarte cei neînțelepți. Unul, fiindcă o numesc distrugere; dar nu poate fi vorba de distrugerea omului, deoarece sufletul supraviețuiește trupului, ca să nu mai vorbim că și pe trup îl așteaptă învierea. Al doilea motiv constă în faptul că ei se îngrozesc de pedepse, înspăimântați desigur de plăsmuirile poeților[103]: urletele câinelui Cerber, vâltoarea neînduplecată a fluviului Covytus, mai neînduplecatul Charon, ceata Furiilor și prăpăstiile Tartarului[104], apoi... locașul pe care-l are Hydra[105], mai cruntă decât aceștia, măruntaiele lui Prometheus – izvor nesecat de chinuri – pe care un vultur uriaș i le sfâșie în veșnicie; roata pe care o învârte fără încetare, sub amenințarea unei îngrozitoare pedepse, Ixion[106], stânca ce stă gata să se prăvale peste capetele celor ce iau parte la ospăț[107], toate acestea sunt pură închipuire.

---

103. Cicero, *Tusc.* I, 10; Vergiliu, *Eneida* VI, 417.
104. Vergiliu, *Eneida* VI, 572, 577.
105. Verg., *Eneida* VI, 575 și urm.
106. Verg., *Eneida* VI, 601.
107. Verg., *Eneida* VI, 603-606.

Nu aş putea totuşi susţine că după moarte nu există pedepse. Dar ce legătură are moartea cu ceea ce este după moarte? Căci dacă cele ce sunt după moarte s-ar raporta la moarte, atunci şi cele ce sunt după viaţă stau în legătură cu viaţa. Nu vor exista deci pedepse care să se raporteze la moarte.

În fapt, moartea este, precum am spus mai sus, o eliberare şi o despărţire a sufletului de trup. Desfacerea aceasta nu reprezintă însă un rău, fiindcă a fi despărţit de trup şi a fi împreună cu Hristos "e cu mult mai bine"[108]. Prin urmare moartea nu e un rău.

E drept că însuşi psalmistul spune: "moartea păcătoşilor este cumplită"[109], dar nu spune în general că moartea este un foarte mare rău, ci specifică "e cumplită" doar moartea "păcătoşilor". Şi în altă parte: "Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui"[110]. De aici reiese limpede că groaza provine nu din moarte, ci din păcat.

34. Pe bună dreptate au numit grecii moartea "sfârşit": ei denumesc moartea τελευτὴν, fiindcă ea este sfârşitul acestei vieţi. Sfânta Scriptură o consideră ca un somn chiar; de pildă[111]: "Lazăr, prietenul nostru, a adormit; dar merg să-l trezesc". Somnul este însă un bine, fiindcă este odihnă, precum stă scris: "Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"[112]. Dulce e, aşadar, odihna morţii! Prin urmare, Domnul îi scoală pe cei ce se odihnesc, fiindcă Domnul este învierea[113].

35. Minunat este şi ceea ce spune Scriptura: "Mai înainte de sfârşit pe nimeni să nu-l socoteşti fericit"[114]. De fapt fiecare e cunoscut cu adevărat numai în ultimele momente ale vieţii şi este apreciat după fiii săi, dacă şi-a crescut bine fiii şi i-a deprins cu cele bune, căci slăbiciunea fiilor e pusă pe seama neglijenţei părintelui. De asemenea, întrucât fiecare cât timp trăieşte este supus alunecării, nici bătrâneţea nu e scutită de greşeală. Iată de ce citim că "Avraam a murit la bătrâneţi fericite"[115], fiindcă a rămas totdeauna credincios bunelor sale principii.

Prin moarte deci se judecă viaţa. Şi dacă un cârmaci nu poate fi lăudat înainte de a-şi fi adus corabia în port, cum vei lăuda pe om

108. Filip. 1, 23.
109. Ps. 33, 20.
110. Ps. 115, 6.
111. Ioan 11, 11.
112. Ps. 3, 5.
113. Cf. Ioan 11, 25.
114. Înţ. Sir. 11, 30.
115. Fac. 25, 8 (ed. sinod. 1914).

înainte ca el să fi ajuns în pragul morții? Omul e și el propriul său cârmaci; și el, cât timp se zbate pe învolburata mare a vieții acesteia, mereu poate fi amenințat de naufragii. Nici conducătorul de oști însuși nu-și pune coroana de biruitor decât după sfârșitul războiului; nici soldatul nu depune armele și nu primește plata pentru slujba sa decât după înfrângerea dușmanului. Moartea este, prin urmare, bilanțul îndatoririlor, acordarea răsplății, mulțumirea slujbei împlinite.

36. Multă prețuire a arătat morții dreptul Iov atunci când a zis: "Binecuvântarea muribundului să vină asupra mea!"[116]. Căci chiar dacă Isaac pe patul morții și-a binecuvântat fiii[117], iar Iacov i-a binecuvântat pe patriarhi[118], totuși se putea crede că harul acelei binecuvântări se datora fie vredniciei celor ce dădeau binecuvântarea, fie iubirii părintești. În cuvintele lui Iov însă nu e vorba de niciun drept al vredniciilor, de niciun drept al iubirii părintești, ci de o cinste care aparține numai morții, întrucât binecuvântarea celui ce e pe moarte are o astfel de putere, încât fericitul prooroc o dorea pentru el. De aceea, să ne gândim și să păstrăm în inima noastră acest verset!

37. Dacă vedem un sărac pe patul de moarte, să-i venim într-ajutor și fiecare din noi să zică: "Binecuvântarea celui ce era gata să piară să vină asupra mea". Dacă vedem pe cineva ajuns slab de puteri, să nu-l părăsim. Dacă vedem pe cineva ajuns aproape de sfârșit, să nu ne îndepărtăm de el. Să ne vină și nouă în minte să zicem: "Binecuvântarea celui muribund să vină asupra mea".

Să te laude și pe tine, cititorule, orice muribund, orice înfrânt de viață, oricine zace de o rană grea[119], oricine e sfârșit de boală și e aproape de moarte. Versetul acesta pe câți nu i-a făcut să fie binecuvântați!

De câte ori nu m-am rușinat că am trecut pe lângă un muribund sau că nu l-am cercetat pe cel greu bolnav, că l-am privit cu silă pe cel nevoiaș, că nu l-am răscumpărat pe cel din robie, că l-am disprețuit pe cel bătrân! Să fie, așadar, cuvintele acestea veșnic în inima noastră, ca să-i înduplece pe cei cu inima mai aspră și să-i îndemne pe cei mai binevoitori. Să-ți răsune ultimele cuvinte ale muribundului și sufletul lui să ducă cu sine, părăsind trupul, binecuvântarea ce ți-a dat-o! Scapă, dacă poți, și pe cel dus la moarte, care ar fi pierit dacă nu i-ai fi venit într-ajutor, ca să poți zice: "Binecuvântarea celui ce era să piară să vină asupra mea!".

---

116. Iov 29, 13.
117. Cf. Fac. 27, 27 și urm.
118. Cf. Fac. 49, 28.
119. Vergiliu, *Eneida* XII, 395.

38. Cine s-ar mai îndoi, deci, de binefacerile morții, când cel care ne aduce neliniște, cel ce ne face să roșim, cel ce ne este vrăjmaș, cel ce ne îndeamnă la violență, cel ce e vijelios și ne atrage spre toate relele se liniștește, zace și stă închis – ca o fiară – în cușca mormântului și când toată tulbarea acestui trup lipsit de viață este părăsită, iar ceea ce alcătuia un trup închegat se transformă după moarte în țărână? Iar, dimpotrivă, cel ce e una cu virtuțile, cel prieten cu ordinea, dornic de adevărata mărire, însoțitor al binelui, supus lui Dumnezeu își ia zborul spre înălțimile supreme și rămâne cu acel pur și veșnic și nemuritor Bine, alăturându-se și rămânând împreună cu cel înrudit cu el, precum spune Apostolul: "din al Lui neam suntem"[120]?

Că sufletul nu piere odată cu trupul este evident, deoarece el nu face parte din trup. Iar că nu face parte din corp ne-o spune Sfânta Scriptură în mai multe chipuri. De pildă: Adam a primit de la Domnul Dumnezeul nostru suflare de viață "și s-a făcut omul ființă vie"[121]. David, la rândul său, zice: "Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut ție bine"[122]. Și ascultă în ce constă binefacerea: "Că a scos, zice el, picioarele mele de la cădere"[123]. Vezi, prin urmare, că el se bucură de moartea aceasta ca de o doctorie, fiindcă s-a pus capăt rătăcirii, fiindcă s-a curmat răul, nu ființa?

39. În sfârșit, ca și cum s-ar fi dezbrăcat de greșeală și ar fi liber, tot el zice: "Bine voi plăcea Domnului în pământul celor vii"[124]. Căci acela este locul...[125], în sfârșit, că acea odihnă a sufletelor este pământul celor vii, unde păcatele nu pătrund, unde trăiește numai mărirea virtuților.

Dimpotrivă, pământul acesta este plin de morți fiindcă este plin de păcate; de aceea, pe bună dreptate a zis Domnul: "Lasă pe cei morți să-și îngroape morții lor"[126]. Dar la fel spune și psalmistul, amintit mai sus: "Sufletul lui întru bunătăți se va sălășlui, iar sămânța lui va moșteni pământul"[127], ceea ce înseamnă că sufletul celui ce se teme de Dumnezeu va locui întru cele bune, întrucât este întotdeauna în mijlocul lor și conform lor. Aceasta se poate înțelege și despre cel care trăiește în trup, întrucât și acesta, dacă se teme de

120. Fapte 17, 28.
121. Fac. 2, 7.
122. Ps. 114, 7.
123. Ps. 114, 8.
124. Ps. 114, 9.
125. Lacună în text.
126. Matei 8, 22.
127. Ps. 24, 14.

Dumnezeu, locuieşte întru cele bune şi este întru cele cereşti şi îşi stăpâneşte trupul şi îl supune ca pe un rob şi e sigur de moştenirea slavei şi de câştigarea celor cereşti.

40. De aceea şi noi, dacă vrem să fim după moartea acestui trup întru cele bune, se cade să avem grijă ca sufletul nostru să nu se alipească de trupul acesta, să nu se amestece cu el, să nu se facă robul lui, să nu fie târât de trup şi să nu se clatine ori să şovăie, ca şi cum ar fi beat, la tulburările acestuia; să nu se încreadă în el, nici în desfătările lui, încât să se supună simțurilor lui.

Căci şi ochiul trupului este rătăcire şi înşelăciune, fiindcă vederea e înşelătoare; şi urechea lui e amăgire, fiindcă şi auzul este înşelător; amăgire îi este şi gustul. Nu în zadar deci s-a spus: "Ochii tăi să privească drept înainte"[128] şi: "Opreşte-ți limba de la rău şi buzele tale să nu grăiască vicleşug"[129].

Lucrul acesta n-ar fi fost spus dacă oamenii n-ar greşi adesea. Ai văzut o desfrânată, ai fost fermecat de înfățişarea ei şi ai găsit frumusețea ei încântătoare, căci ochii tăi s-au rătăcit, au văzut ce nu se cade şi s-au dus cu dorințele cine ştie unde. Căci dacă ar fi văzut limpede, atunci ar fi văzut dezgustătoarea stare sufletească a desfrânatei, neobrăzarea care trezeşte dezgust, desfrânarea lipsită de ruşine, poftele care sleiesc vigoarea, drojdia respingătoare, rănile sufletului, cicatricele conştiinței. Fiindcă – zice Iisus – "se uită la femeie spre a o pofti"[130].

Vezi, aşadar, că a căutat o amăgire cel care a căutat nu dragoste adevărată, ci dragoste vinovată. Căci el n-a căutat să cunoască adevărul, ci a privit pentru a-şi satisface poftele. Rătăceşte, prin urmare, ochiul când rătăcesc simțurile. Simțirea e amăgire; amăgire e şi văzul. De aceea ți se zice: "Să nu te vâneze ochii ei"[131], adică să nu fie amăgit sufletul tău, "căci femeia rea vânează sufletele de preț ale bărbaților aleşi"[132]. Şi auzul e supus amăgirii; căci adeseori o femeie desfrânată, prin vorba-i prefăcută, a cucerit, a ademenit inima vreunui tânăr[133].

41. Să nu dăm, prin urmare, crezare acestor curse, acestor mreje, care amăgesc şi înşală, fiindcă inimile ne sunt încătuşate, iar judecata ne este întunecată de ele. Ne sunt întunecate inimile şi judecata de văz; ne sunt împiedicate de auz, de miros, de pipăit, de gust.

128. Pilde 2, 9.
129. Ps. 33, 12.
130. Matei 5, 28.
131. Pilde 6, 25.
132. Pilde 6, 26.
133. Cf. Pilde 5, 3 şi urm.

Să nu urmăm cele fermecătoare și amăgitoare, ci să urmăm ceea ce e bun; de acest bun să ne alipim; pe el să-l imităm; prezența lui și comunicarea cu el să ne facă mai buni, să ne coloreze caracterele; conviețuirea – aș zice – alături de el să ne formeze pe noi. Căci cine se alipește de ce e bun ia de acolo numai binele, fiindcă stă scris: "Cu cel cuvios, cuvios vei fi; și cu cel îndărtănic, îndărătnic vei fi; iar cu cel nevinovat, nevinovat vei fi"[134].

Într-adevăr, prin imitare se formează un fel de reprezentare a asemănării. Tocmai de aceea, psalmistul a adăugat: "Că Tu, Doamne, aprinzi făclia mea"[135]. Într-adevăr, cine se apropie de lumină e luminat mai devreme și, de aproape, strălucește mai mult în el slava luminii veșnice.

Așadar, sufletul care tinde spre Dumnezeu cel nevăzut, bun și nemuritor, și care de bunăvoia sa fuge de cele trupești și pământene și părăsește cele pieritoare devine asemenea Aceluia către Care tinde, prin Care trăiește și se hrănește. Și, fiindcă tinde spre ceea ce e nemuritor, el însuși nu mai e muritor.

Dar sufletul care păcătuiește moare, însă nu printr-o descompunere a sa, ci, pe bună dreptate, e mort pentru Dumnezeu, pentru că trăiește în păcat. Prin urmare sufletul care nu păcătuiește nu moare, fiindcă rămâne în ființa sa, rămâne, adică, în virtute și în mărire.

42. Căci cum ar putea muri ființa acestuia, de vreme ce tocmai sufletul e cel care dă viața? Și cui îi este dat suflet, îi este dată viața; din cine pleacă sufletul, pleacă viața. Prin urmare, sufletul e viața. Cum ar putea primi moartea când este opusul ei? Într-adevăr, precum zăpada nu primește căldura[136], căci pe dată se topește, iar lumina nu primește întunericul, căci pe dată îl împrăștie – iar prin răspândirea luminii se îndepărtează groaza de întuneric, precum răceala zăpezii dispare la apropierea focului –, tot așa și sufletul, care dă viața, nu primește moartea și nu moare; prin urmare, sufletul nu acceptă moartea; sufletul nu moare.

În această privință avem și un temei rațional în legătură cu nemurirea sufletului, dar temeiul e de origine omenească. În schimb mai avem unul, și acesta e de origine dumnezeiască, după cum Însuși Dumnezeu a spus: "Putere am să-Mi pun viața și putere am ca iarăși să o iau"[137]. Vezi, prin urmare, că sufletul nu moare odată cu

134. Ps. 17, 28-29.
135. Ps. 17, 31.
136. Platon, *Fedon* 106 A (trad. cit. p. 394-395).
137. Ioan 10, 18.

trupul, de vreme ce este și pus și luat înapoi și încredințat în mâinile lui Dumnezeu-Tatăl[138].

S-ar putea însă replica: "E un caz special, deoarece se referă la viața lui Hristos". Dar, deși Hristos a luat asupra Sa natura umană, totuși, întrucât afirmația aceasta se referă la El, pentru ca să nu pierdem timpul, auzi-L zicând: "Știi că-n noaptea aceasta se va cere de la tine sufletul tău?"[139]. N-a zis: "va muri în tine sufletul tău", ci "se va cere înapoi de la tine". Sufletul care ți-a fost dat, ți-l cere să-l dai înapoi. Așadar sufletul este cerut înapoi, el nu se distruge. Dacă e cerut înapoi, e semn că sufletul e viu, pe când ceea ce e nimicit nu mai poate fi viu.

De fapt, cum poate fi nimicit sufletul, despre care înțelepciunea lui Dumnezeu a zis că nu trebuie să ne temem de cel ce poate ucide trupul, dar sufletul nu-l poate ucide[140]? Despre suflet și proorocul zice[141]: "Sufletul meu în mâinile Tale este pururea"; deci zice "pururea", iar nu "un anumit timp".

44. Încredințează-ți, dar, și tu, creștine, sufletul în mâinile Domnului. De altfel nu numai când se retrage din trup, dar chiar cât timp este în trup, sufletul e în mâinile Domnului, fiindcă nu-l vezi de unde vine sau încotro merge. Propriu-zis sufletul este și în tine, este și împreună cu Dumnezeu. În sfârșit, "inima regelui este în mâna Domnului"[142] și este condusă și cârmuită de El. Inima e plină de minte, fiindcă mintea este esențialul sufletului și este puterea sufletului. Nu mă refer, desigur, la acea putere care se găsește în brațe, ci la cea care rezidă în cugetare, în cumpătare, pietate și dreptate. Dacă inima omului este în mâna Domnului, cu atât mai mult e sufletul. Dacă sufletul e în mâna lui Dumnezeu, atunci în niciun caz sufletul nostru nu este închis odată cu trupul în mormânt, nici nu este ars pe rug, ci se bucură de o odihnă sfântă. Și de aceea, zadarnic construiesc oamenii morminte de preț, ca și cum ele ar fi adăposturi și pentru suflet, nu numai pentru trup.

45. Că locașurile sufletelor sunt cele de sus e bine dovedit prin mărturia Sfintei Scripturi, de vreme ce și în cărțile lui Ezdra citim: "Când va veni ziua judecății, pământul va înapoia corpurile celor morți și pulberea va da înapoi cele ce odihnesc în morminte, osemintele morților. Și locașurile cerești – zice – vor înapoia sufletele care le-au fost încredințate și preaînaltul Judecător Se va arăta pe

138. Cf. Luca 23, 46.
139. Luca 12, 20.
140. Cf. Matei 10, 28.
141. Ps. 118, 109.
142. Pilde 21, 1.

scaunul de judecată"[143]. Acestea sunt locaşurile despre care Domnul zice că sunt multe la Tatăl, locaşurile pe care, mergând la Tatăl Său, le pregăteşte pentru cei ai Săi[144]. Eu m-am folosit însă de scrierile lui Ezdra, ca să înţeleagă profanii că cele ce admiră în cărţile de filosofie sunt luate din cărţile noastre[145]. Măcar de n-ar fi amestecat printre acestea şi lucruri de prisos şi nefolositoare, încât au ajuns să spună că sufletele oamenilor sunt la fel cu ale animalelor şi că răsplata cea mai mare este ca sufletele marilor filosofi să treacă în albine sau privighetori[146], pentru ca cei ce au hrănit mai înainte neamul omenesc prin cuvântul lor să-l desfăteze după aceea cu dulceaţa mierii sau cu farmecul cântecului. Le-ar fi putut fi îndeajuns să fi spus că sufletele eliberate de corpuri se duc în Ἅδης- Hades, adică într-un loc care nu se vede, pe care noi îl numim în latineşte infern.

46. În sfârşit, şi Scriptura a vorbit despre acele locaşuri păstrătoare ale sufletelor[147]; respingând învinuirea adusă de oameni că drepţii care au murit mai de mult par a fi lipsiţi de răsplata ce li se cuvine pe tot timpul ce trece până la ziua judecăţii, a spus foarte adevărat că ziua judecăţii este asemenea zilei încununării unei armate, în care nu poate fi vorba nici de întârzierea celor veniţi mai pe urmă, nici de graba celor dintâi[148]. Într-adevăr, ziua încununării este aşteptată de toţi, pentru ca în ziua aceea, cei învinşi să roşească, iar victorioşii să primească aşteptata cunună a biruinţei. De asemenea n-a lăsat ascuns faptul că sunt socotiţi mai vrednici de răsplată cei născuţi moralmente mai devreme, decât cei născuţi mai târziu, fiindcă – făcând comparaţie cu naşterea din pântece de femeie – sunt mai viguroşi "cei născuţi în tinereţea forţei, mai slabi cei născuţi la vreme de bătrâneţe"[149]. Căci bătrâneţea e sleită de multe naşteri şi, precum sleit e şi pântecele celei ce a născut, însăşi fiinţa creată pare a fi îmbătrânită şi lipsită de forţa tinereţii sale, ca şi cum vigoarea resurselor sale i-ar fi deja secătuită.

47. Aşadar, cât timp este aşteptată împlinirea vremii, aşteaptă şi sufletele răsplata ce li se cuvine. Pe unele le aşteaptă pedeapsa, pe altele fericirea veşnică; dar, în răstimpul acesta, nici primele nu sunt

---

143. *Ezdra IV*, 7, 32 şi urm.
144. Cf. Ioan 14, 2.
145. Platon, *De republica* X, 620 A.
146. E vorba de înşelătoarea credinţă în metempsihoză.
147. *Ezdra IV*, 7, 23.
148. *Ezdra IV*, 5, 42.
149. *Ezdra IV*, 5, 53.

fără pedeapsă, nici cele din urmă fără folos. Căci primele[150] – se vor tulbura văzând că pe sufletele care au păzit legea lui Dumnezeu le așteaptă cununa dreptății[151] și că locașurile lor sunt păzite de îngeri, pe când ele vor fi pedepsite pentru fățărnicia și trufia lor și vor avea parte de rușine și tulburare încât, privind preamărirea Celui Prea Înalt, roșesc să vină în fața Aceluia ale Cărui porunci le-au disprețuit. La fel a fost și cu Adam[152]: precum i-a fost călcarea poruncii, așa i-a fost rușinea, fiindcă, precum a alunecat prin nerespectarea poruncilor cerești și s-a ascuns de rușinea căderii sale, tot așa nu a îndrăznit să înfrunte strălucirea prezenței dumnezeiești, de rușinea conștiinței sale păcătoase; la fel nici sufletele păcătoșilor nu vor îndura strălucirea acelei lumini scânteietoare, în a cărei prezență își vor aminti că au greșit.

XI. 48. Bucuria sufletelor drepte trece însă prin anumite trepte. Mai întâi se bucură că au biruit trupul și nu s-au înclinat farmecelor lui. Apoi că, drept preț al sârguinței și nevinovăției lor, au parte de o deplină liniște și nu sunt încătușate, ca sufletele celor necredincioși, de rătăciri și neorânduieli și nu sunt chinuite de amintirea viciilor lor, nici nu sunt sfâșiate de clocotul grijilor. În al treilea rând, pentru că se sprijină pe mărturia dumnezeiască de a fi păstrat legea și de aceea nu se tem, la judecata din urmă, de răspunsul pentru faptele lor. În al patrulea rând, fiindcă încep să înțeleagă sensul odihnei lor și să prevadă viitoarea lor mărire și, fermecate de această idee mângâietoare, se vor odihni în locașurile îngerilor. Al cincilea rând cuprinde însă strălucirea deplinei fericiri, fiindcă au ajuns, din această închisoare a trupului supus stricăciunii, la lumină și libertate și stăpânesc moștenirea făgăduită. Aceasta este treapta odihnei, fiindcă este și cea a reînvierii. Căci, precum a spus Apostolul: "Precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia. Dar fiecare în rândul cetei sale: Hristos începătură; apoi cei ai lui Hristos, care au crezut în venirea Lui; după aceea, sfârșitul"[153]. Va fi, prin urmare, o treaptă diferită de strălucire și mărire, potrivit vredniciei fiecăruia. Chiar înaintarea în trepte exprimă progresul strălucirii. Apoi, în a șasea treaptă, li se va arăta sufletelor că înfățișarea lor începe să strălucească aidoma soarelui, ca să fie la fel cu sclipirile stelelor, strălucire care însă nu mai are de acum starea de pieire a acestora.

---

150. Lacună completată la subsol – *conturbabuntur.*
151. 2 Tim. 4, 8.
152. Cf. Fac. 3, 8.
153. 1 Cor. 15, 22-24.

A şaptea treaptă va fi de aşa fel că sufletele tresaltă pline de siguranţă şi se încred fără nicio şovăială şi se bucură fără margini, grăbindu-se să vadă faţa Aceluia, Căruia I-au dat ascultarea unei credincioase supuneri, fapt pentru care vor primi, drept recunoaştere a conştiinţei lor nepătate, măreaţa răsplată pentru puţina lor trudă; căci, începând să primească această răsplată, îşi dau seama cât de neînsemnate sunt ostenelile din lumea aceasta, în schimbul cărora se primeşte slava atât de mare a răsplătirii veşnice. "Această treaptă, spune Ezdra, cuprinde sufletele celor drepţi"[154], pe care el nu a ezitat, în treapta a cincea, să-i numească nemuritori chiar: "pe care loc – zice el[155] – bucurându-se şi nemuritori, încep să-l ia în primire". "Aceasta este – zice Ezdra[156] – prima odihnă a sufletelor de-a lungul celor şapte trepte şi prima realizare a viitoarei măriri, mai înainte de a se bucura pe deplin, în locaşurile lor, de harul unei uniri desăvârşite". De aceea proorocul spune îngerului: "Aşadar va veni vremea pentru suflete – după ce se vor fi separat de corpuri – să vadă, precum ai spus, acestea. Şi i-a răspuns îngerul: Şapte zile va dura libertatea acestora, ca în şapte zile să vadă ce le-a fost prezis şi, după aceea, se vor aduna în locaşurile lor"[157].

Cele privitoare la treptele celor drepţi au fost spuse mai pe larg decât cele referitoare la pătimirile păcătoşilor, fiindcă e mai bine a cunoaşte cum sunt răsplătiţi cei nevinovaţi decât cum sunt chinuiţi nelegiuiţii.

49. Aşadar, fiindcă drepţii sunt astfel răsplătiţi, să vadă faţa lui Dumnezeu şi lumina aceea care luminează pe tot omul, să ne străduim şi noi, încă de acum, în aşa fel ca sufletul nostru să se apropie de Dumnezeu, să se apropie de El vorba noastră, cu El să se unească dorinţa noastră, să nu ne despărţim de El. Şi cât timp stăm încă aici, să fim uniţi cu Dumnezeu prin meditaţie, lectură, rugăciune, pentru a-L cunoaşte cât putem mai bine; în parte [doar] Îl cunoaştem chiar de aici, fiindcă aici toate sunt nedesăvârşite, acolo toate depline, aici suntem slabi, acolo puternici. "Căci, zice Apostolul, acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură; atunci însă, faţă către faţă"[158]. Atunci, arătată fiindu-ne faţa Sa, ne va fi îngăduit să privim mărirea lui Dumnezeu, pe care acum sufletele învăluite de mădularele opace ale acestui corp şi adumbrite de un fel de pete şi

154. *Ezdra IV*, 7, 79.
155. *Ezdra IV*, 7, 76.
156. *Ezdra IV*, 7, 79.
157. *Ezdra IV*, 7, 80-82.
158. 1 Cor. 13, 12.

impurități ale cărnii acesteia nu o pot vedea limpede. Căci zis-a Domnul: "Nu poate omul vedea fața Mea și să trăiască"[159].

Și într-adevăr grăiește; căci dacă ochii noștri nu pot suferi razele soarelui – și e știut lucru că dacă cineva i-ar ține mai mult timp îndreptați înspre soare ar orbi –, dacă o creatură, zic, nu poate privi ceva creat fără propria-i pierdere și suferință, cum ar putea privi omul, fără propria-i primejdie, înfățișarea strălucitoare a Creatorului veșnic, el, cel îmbrăcat în acest înveliș al trupului? Căci cine e drept în fața lui Dumnezeu, de vreme ce chiar pruncul de o singură zi nu e scutit de păcat și nimeni nu se poate lăuda cu înfrânarea și nevinovăția inimii sale?

50. Să nu ne temem, așadar, de faptul că suntem chemați înapoi dintre oameni; să nu ne temem de acel sfârșit obligatoriu pentru toți, sfârșit în care Ezdra a găsit răsplata supunerii sale, când Domnul i-a zis: "Și tu vei fi luat dintre oameni și vei găsi adăpost alături de Fiul Meu și de semenii tăi"[160]. Dacă pentru Ezdra era un lucru măreț și dătător de fericire să stea împreună cu semenii lui, cu cât mai măreț și mai fericit va fi pentru noi să mergem la cei încă și mai buni și să fim alături de cei ale căror fapte le admirăm!

51. Cine a spus primul aceasta? Ezdra sau Platon? Sfântul Pavel a urmat cuvintelor lui Ezdra, nu celor ale lui Platon. Ezdra a arătat cel dintâi, după descoperirea ce a avut-o, că drepții vor fi împreună cu Hristos, împreună cu sfinții. După el, și marele Socrate spune că se grăbește spre zeii săi, spre oamenii aceia foarte buni[161]. Prin urmare, nouă ne aparțin cele cuprinse în cărțile filosofilor. Pe când Platon a enunțat idei pentru care nu avea mărturie proprie, noi ne sprijinim pe autoritatea învățăturii dumnezeiești: Moise și Ilie au apărut alături de Hristos[162];Avraam a găzduit[163] alți Doi, alături de Dumnezeu; Iacov s-a luptat cu Dumnezeu[164]; Daniel, inspirat de Sfântul Duh, a spus că în cer drepții strălucesc ca soarele și stelele[165].

XII.52. Încrezători deci în acestea, să ne îndreptăm plini de curaj spre Răscumpărătorul nostru Iisus; plini de curaj să pornim, când va sosi ziua, la adunarea patriarhilor, la părintele nostru Avraam; plini

159. Ieș. 33, 20.
160. *Ezdra IV*, 14, 9.
161. Platon, *Fedon* 63 C (trad. rom. p. 328-329) și *Apărarea lui Socrate*, 41 A, p. 36.
162. Cf. Matei 17, 3.
163. Cf. Fac. 18, 2.
164. Cf. Fac. 32, 28.
165. Cf. Dan. 12, 3.

de curaj să ne îndreptăm spre ceata sfinţilor şi întrunirea drepţilor. Căci vom merge la părinţii noştri; vom merge la marii dascăli ai credinţei noastre, ca, de cumva ne-ar lipsi faptele bune, credinţa să ne ajute şi moştenirea să ne fie păstrată. Vom merge şi acolo unde Sfântul Avraam este gata să ne primească în sânul său, să-i primească pe cei săraci, cum l-a primit şi pe Lazăr; în sânul lui se odihnesc cei care în lumea aceasta au îndurat osteneli şi supărări.

53. Şi acum, Părinte, iarăşi şi iarăşi întinde-Ţi braţele, ca să-l ridici de aici pe cel sărac; deschide-Ţi inima, pregăteşte-Ţi locaşurile, ca să primeşti cât mai mulţi; căci foarte mulţi am crezut în Domnul. Dar, deşi credinţa a crescut, nedreptatea e în floare, iubirea se răceşte.

Vom merge la cei ce stau la masă în împărăţia lui Dumnezeu, împreună cu Avraam şi cu Isaac şi cu Iacov[166], pentru că ei, chemaţi fiind la ospăţ, nu s-au scuzat[167].

Vom merge acolo unde e paradisul fericirii, unde pe omul care a căzut între tâlhari[168] nu-l mai dor rănile, unde însuşi tâlharul[169] se bucură de împărtăşirea împărăţiei cereşti; unde niciun nor, niciun fulger, niciun tunet, nicio furtună, nici întunericul, nici noaptea, nici înserarea, nici vara, nici iarna nu vor tulbura înfăţişările vremii; unde nu va fi frig, grindină, ploi; unde nu va fi trebuinţă de lumina acestui soare, nici de a lunii, nici de sclipirea stelelor, "ci va lumina singură strălucirea lui Dumnezeu"[170], căci Domnul va fi lumina tuturor[171], iar acea "lumină adevărată, care luminează pe tot omul"[172], va străluci peste toate. Vom merge acolo unde Domnul Iisus a pregătit locaşul pentru supuşii Săi, pentru ca unde este El să fim şi noi[173]; căci aşa a voit.

Auzi-L pe Domnul spunând care sunt acele locaşuri[174]: "În casa Tatălui Meu sunt multe locaşuri"; auzi-L spunând care este voinţa Lui[175]: "Iarăşi vin şi vă iau pe voi la Mine, ca să fiţi şi voi unde sunt Eu".

166. Matei 8, 11.
167. Cf. Luca 14, 18.
168. Cf. Luca 10, 30.
169. Cf. Luca 23, 43.
170. *Ezdra IV*, 7, 10.
171. Cf. Ioan 1, 4.
172. Ioan 1, 9.
173. Cf. Ioan 14, 2 şi 3.
174. Ioan 14, 2.
175. Ioan 14, 3.

54. Dar s-ar putea obiecta că, deoarece Hristos Se adresa numai ucenicilor Lui, numai lor le-a promis multe locaşuri; că deci numai celor unsprezece ucenici le pregătea. Cum înţelegem însă atunci afirmaţia că vor veni din toate părţile şi vor sta la masă în împărăţia lui Dumnezeu[176]? De ce ne îndoim de atotputernicia voinţei dumnezeieşti? E doar în puterea lui Hristos să plinească ceea ce vrea. De altfel Hristos a arătat şi calea, a arătat şi locul, zicând[177]: "Şi unde Mă duc Eu, voi ştiţi şi ştiţi şi calea". Locul se găseşte la Tatăl, calea este Hristos, precum spune El însuşi[178]: "Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine!".

Să urmăm această cale, să tindem spre acest adevăr, să trăim această viaţă. Calea e cea care te conduce spre ţintă; Adevărul îţi dă putere; Viaţa e cea care îţi este redată prin ea însăşi.

Şi ca să ştim care e adevărata Lui voinţă, a adăugat mai pe urmă[179]: "Părinte, voiesc ca unde sunt Eu să fie împreună cu Mine şi aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, Părinte".

Repetarea aceasta este o întărire, ca de pildă în: "Avraame, Avraame!"[180]. Şi, în altă parte: "Eu, Eu sunt Acela Care şterge fărădelegile tale"[181]. Minunat este însă faptul că mai întâi a făgăduit, şi apoi a cerut. Şi deoarece mai întâi a făgăduit şi apoi a cerut de la Tatăl, nu înainte a cerut şi apoi a făgăduit, înseamnă că a făgăduit în calitate de stăpân al darului, conştient de atotputernicia Lui; că a cerut de la Tatăl, pentru a ne dezvălui respectul faţă de El; a făgăduit mai întâi, ca să-I recunoaştem puterea; a cerut după aceea, ca să-I înţelegem respectul faţă de Tatăl. Nu a cerut mai întâi şi apoi a promis, ca să nu ni se pară că ne-a promis ceva ce obţinuse cerând înainte de a ne fi oferit.

Şi nu e cazul să credem că e de prisos faptul că a cerut: aceasta ne arată participarea voinţei Tatălui, în care se manifestă unitatea deplină, nu o creştere a puterii.

55. Te urmăm, Doamne Iisuse! Ajută-ne însă să Te urmăm, fiindcă fără Tine nimeni nu se va înălţa. Căci Tu eşti Calea, Adevărul şi Viaţa[182], puterea, încrederea, răsplata. Primeşte-i pe ai Tăi, căci eşti Calea; întăreşte-i, căci eşti Adevărul; dă-le viaţă, căci eşti Viaţa.

---

176. Cf. Matei 8, 11.
177. Ioan 14, 4.
178. Ioan 14, 6.
179. Ioan 17, 24.
180. Fac. 22, 1.
181. Is. 43, 25.
182. Ioan 14, 6.

Arată-ne acel bine al Tău, pe care David, care trăia în casa Domnului, dorea să-l vadă și de aceea zicea[183]: "Cine ne va arăta nouă cele bune?"; iar în altă parte[184]: "Cred că voi vedea bunătățile Domnului în pământul celor vii". Căci acolo sunt bunătățile, unde este viața veșnică, viața fără de păcat. Apoi el mai zice[185]: "Umplea-ne-vom de bunătățile casei Tale". Acest lucru de aceea l-am repetat, ca să înțelegem că de aici au împrumutat filosofii acel bine pe care îl consideră suprem.

Arată-ne, așadar, acel cu adevărat bine al Tău, acel bine ceresc, "căci în El trăim și suntem și ne mișcăm!"[186]. Ne mișcăm ca pe o cale; suntem ca în adevăr; trăim ca în viața veșnică.

Arată-ne acel bine fără seamăn, în veci nepieritor și neschimbător, în care să trăim pururea și în deplina lui cunoaștere, precum știm de la Pavel, chivotul alegerii Tale, care a spus[187]: "Căci poate pentru aceea a fost despărțit de tine câtva timp, ca veșnic să fie al tău". Așadar, scriind lui Filimon, l-a numit slujitor al lui Dumnezeu pe cel a cărui credință în cunoașterea întregului bine, cum e la sfinți, o cerea să fie mai evidentă față de Iisus Hristos.

În acel bine se găsește odihna netulburată, lumina nemuritoare, harul veșnic, moștenirea sfântă a sufletelor și o liniște fără de griji, nu supusă morții, ci scăpată de moarte; acolo nu e nici lacrimă, nici plânset – căci cum să fie plânset, acolo unde nu este cădere? –; acolo se găsesc sfinții tăi, scutiți de rătăciri și griji, de nechibzuință și ignoranță, de frică și de groază, de pofte și de toate impuritățile și patimile trupești; acolo e tărâmul celor vii și, ca să adăugăm autoritate acestei afirmații, binele, despre care profetul zice: "Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul mi-a făcut mie bine; că a scos sufletul meu din moarte, ochii mei din lacrimi, picioarele mele de la cădere. Bine voi plăcea înaintea lui Dumnezeu, în pământul celor vii"[188]. Voi plăcea, zice, nu plac; își pune, adică, nădejdea în vremea ce va să fie. Însă celor prezente le sunt contrarii cele ce au să fie; și celor trecătoare, cele veșnice; prin urmare, fiindcă acolo este tărâmul celor vii, aici fără îndoială este cel al morților.

---

183. Ps. 4, 6.
184. Ps. 26, 19.
185. Ps. 64, 5.
186. Fapte 17, 28.
187. Fil. 15.
188. Ps. 114, 7-9.

56. Oare nu acesta este tărâmul morților, unde e umbra morții[189], unde e poarta morții, unde e trupul morții? Iată de ce i se dă lui Petru să nu-l biruie pe el porțile iadului[190]. Porțile iadului sunt acestea pământești. De asemenea și psalmistul zice: "Tu, Cel ce mă înalți din porțile morții"[191]. Căci, precum porțile dreptății sunt cele în care sfinții Îl mărturisesc pe Dumnezeu, așa sunt porțile fărădelegilor acelea în care necredincioșii L-au tăgăduit pe Domnul.

Ia aminte că aceasta este împărăția morților; deci "cel ce se va atinge de trupul unui mort, om necurat să fie"[192]; necurat va fi însă, înaintea Domnului, orice nelegiuit. Așadar, cine va trăi în nelegiuire va fi necurat; cine va trăi în desfătări va fi mort, fiindcă "cea care trăiește în desfătări, deși vie, e moartă"[193].

Și cei care sunt necredincioși coboară în iad cât timp sunt în viață: deși ne pare că trăiesc cu noi, ei sunt totuși în iad. Dacă cineva ia camătă, săvârșește o tâlhărie, viața nu trăiește în el, precum găsim la Iezechiel[194]. Dacă însă s-a întors și păzește poruncile Domnului și le împlinește, "va trăi și viața va trăi în el"[195]. Așadar și acesta se va găsi pe tărâmul celor vii, pe acel tărâm unde viața nu e ascunsă, ci liberă; unde nu e umbră, ci mărire; căci aici însuși Pavel nu trăia în mărire; de aceea suspina în trupul morții. Să-l ascultăm vorbind: "Căci acum viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu[196]. Când însă Hristos, Care este viața noastră, Se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, ne vom arăta întru mărire".

57. Să ne grăbim, așadar, spre viață. Cel ce a atins viața trăiește. Așa a atins-o femeia care, atingând poala hainei Lui, a fost scăpată de la moarte și căreia Mântuitorul i-a zis: "Credința ta te-a mântuit. Mergi în pace!"[197].

Dacă cel ce atinge un mort e nelegiuit, fără îndoială că cel ce atinge un viu este curat. Să-l căutăm, așadar, pe cel ce e viu. Dar, în același timp, să avem grijă să nu-l căutăm printre morți și să nu ni se spună și nouă ca acelor femei: "De ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat"[198]. Însuși Domnul ne-a arătat unde

---

189. Matei 4, 16.
190. Matei 16, 18.
191. Ps. 9, 13.
192. Num. 19, 11.
193. 1 Tim. 5, 6.
194. Cf. Iez. 33, 18.
195. Iez. 33, 19.
196. Col. 3, 3 și urm.
197. Matei 9, 22 (Luca 8, 48).
198. Luca 24, 5 și urm.

vrea să fie căutat, când zice: "Mergi la frații Mei și le spune: "Mă sui la Tatăl Meu și la Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru"[199].

Acolo deci să-L căutăm, unde L-a căutat Ioan și L-a găsit. El L-a căutat la început, și L-a găsit pe Cel viu la Cel viu, pe Fiul la Tatăl.

Noi să-L căutăm la sfârșitul veacurilor și să-I îmbrățișăm picioarele, să I ne închinăm, pentru ca să ne zică și nouă: "Nu vă temeți!"[200], adică nu vă temeți de relele acestui veac, nu vă temeți de nedreptățile acestei lumi, nu vă temeți de valurile patimilor trupești: Eu sunt răscumpărarea păcătoșilor. Nu vă temeți de întuneric: Eu sunt lumina. Nu vă temeți de moarte: Eu sunt viața. Tot cel ce vine la Mine "nu va vedea moartea în veac"[201]. Fiindcă El însuși e plinătatea Dumnezeirii și Lui însuși I se cuvin podoaba, mărirea, veșnicia din veci. Acum și pururi și în vecii vecilor.

199. Ioan 20, 17.
200. Matei 28, 10.
201. Ioan 8, 51.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Izvoare

Ediția princeps conținând o parte din operele Sfântului Ambrozie a apărut la Veneția, încă sub formă incunabulară, în 1485.

Prima ediție "critică" a fost cea îngrijită de călugării mauriști, în două volume, la Paris în 1686–1690. Ea a fost reeditată adeseori, între altele și în colecția Migne, în 1845, ea însăși retipărită de câteva ori, dar cu destule neclarități.

Nici ediția specială scoasă de P.A. Ballerini la Milano între anii 1875–1883 în 6 volume, după originalele manuscrise păstrate la Milano, nu a satisfăcut pe cercetători.

Ediția cea mai bogată în aparat critic (nici ea completă) este cea publicată de Academia de Științe din Viena în colecția "Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum", vol. 32, 1-4, Viena, 1897–1902, îngrijită de Carol Schenkl, pe care am folosit-o și noi.

Dintre *traduceri* (toate numai parțiale) amintim, pentru limba germană, vechea colecție "Bibliothek der Kirchenväter", editată la Kempte între 1871–1877, din păcate numai în 2 volume, îngrijite de Fr. X. Schulte, iar în seria nouă, la München, în 1912, 1915 și 1917, îngrijită de J. Niederhuber, în 3 volume. Dintre traducerile engleze amintim, tot parțială, pe cea a lui H. de Romustin, 2 volume, New York, 1896.

Studii

A. *Pentru orientare generală:*

O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur,* III, 1923.

P. de Labriolle, *Histoire de la littérat. lat. chrét.*, Paris, 1924.

Sp. Balanos, *Patrologia,* Atena, 1930 (în lb. greacă).

C. Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine,* vol. III, Iași, 1935.

Rauschen-Altaner, *Patrologie,* Freiburg im Breisgau, ed. X, 1935.

F. Cayré, *Patrologie et hist. de la théologie,* I, Paris, 1938.

Ioan G. Coman, *Patrologia,* București, 1956.

B. *Privitoare la viața Sfântului Ambrozie:*

A Baunard, *Histoire de S. Ambroise,* Paris, 1899 (ed. III).
Fr. Böhringer, *Die Kirche Christi u. ihre Zeugen,* vol. X, Stuttgart, 1877.
Th. Förster, *Ambrosius. Eine Darstellung...,* Halle, 1884.
M. Ihm, *Studia ambrosiana,* Leipzig, 1900.
Ambrosiana, *Scritt. Varii...,* Milano, 1897.
E. Buonaiuti, *San Ambrogio,* Roma, 1923.
F.H. Dudden, *The Life and Time of St. Ambrose,* Londra, 1935.

C. *Privitoare mai ales la scrieri:*

Pierre de Labriolle, *Ambroise,* Paris, 1908.
J. Kellner, *Der Hl. Ambr. als Erklärer des Alten Testaments,* 1893.
M. Schanz, *Geschichte der römischen Literatur,* vol. IV, München, 1902.
Ambroise de Milan: *XVIe centenaire...,* 2 vol., Milano, 1974.

D. *Privind politica bisericească a Sfântului Ambrozie:*

Duc. de Broglie, *Saint Ambroise,* Paris, 1899.
H. v. Campenhausen, *Ambr. als Kirchepolitiker,* Heidelberg, 1929.
J.P. Palanque, *S. Ambroise et l'Empire Romain,* Paris, 1933.

CUPRINS

DESPRE PATRIARHI

APOLOGIE PENTRU DAVID
CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

DESPRE BINEFACERILE MORŢII

Lectura textului: Diac. Şt. MILEA
Ierom. Şt. GÂNCEANU
Gabriela SĂNDULESCU

Format 16/70x100. Coli de tipar 31 1/2. Cd. 621

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162 Bucureşti
Telefon 4067193; 4067194; Fax: 3000553
www.edituraapatriarhiei.ro
e-mail: eibmbor@rdslink.ro
tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@edituraapatriarhiei.ro